

อินันทนาการ

สำนักหอสมุด

สัญญาเลขที่ R2562C006

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร:

ความสำคัญต่อการธำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

คณิตา ทอมทรัพย์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

สนับสนุนโดย

งบประมาณรายได้มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

วันลงทะเบียน... 4 ก.พ. 2565

เลขทะเบียน... 1048409

เลขเรียกหนังสือ... ๖ B๑

๒๕๖๐

.M.35๑๔

๑12๑๕

2563

พฤษภาคม 2563

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการธำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือของหลาย ๆ ฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยใจจริง

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวรที่สนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณรายได้ ประจำปี 2562 จำนวน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) ขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการจัดทำเอกสารประกอบการเบิกจ่ายทุนวิจัย และการเดินทางไปราชการและขอขอบพระคุณบิดามารดา คุณพ่ออาทิตย์ หอมทรัพย์ และคุณแม่ผ่อง หอมทรัพย์ ที่เมตตาให้ความรักให้กำลังใจ และสนับสนุนในทุกช่วงขณะของการใช้ชีวิตและการทำงานมาโดยตลอด ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ดน้อย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ ครูผู้ปูแนวทางให้ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานเขียนเกี่ยวกับพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รองศาสตราจารย์ นาวาโท ดร. วัฒนชัย หมั่นยิ่ง ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ดร.สายหยุด บัวทุม ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านรายงานการวิจัย รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิอ่านพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยและอ่านบทความวิจัย ในการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน ขอขอบคุณ คุณครูสุพัตรา ทองคำ และคุณวิเชียร โพธิระหงษ์ กัลยาณมิตรที่ได้สละเวลาเดินทางไปช่วยผู้วิจัยเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเขียนรายงานการวิจัยฉบับนี้ ในขณะที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ซึ่งส่งผลให้เกิดความกลัว ความวิตกกังวล และความไม่สะดวกสบายในหลาย ๆ เรื่อง หากแต่การตั้งสติ คำนึงถึงหน้าที่ที่ควรทำ มีสมาธิ เป็นเสมือนสิ่งเยียวยาจิตใจให้แก่ผู้วิจัย กระทั่งการเขียนรายงานการวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงความเพียรทางใจและความเพียรทางกาย จึงต้องขอขอบคุณตนเองที่ได้เพียรพยายามให้การดำเนินโครงการวิจัยนี้เสร็จสิ้นเรียบร้อยไปด้วยดี

คุณความดีและประโยชน์อันเกิดจากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่องนี้ ขอน้อมถวายเป็นเครื่องสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผู้ทรงเป็นอัครราชูปถัมภ์และทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อการพัฒนาคนและสังคมไทย เมื่อวโรกาสเรื่องนี้แพร่หลายในปัจจุบัน นับว่าเป็นของขวัญพระราชทานล้ำค่าที่นำมาซึ่งประโยชน์สุขต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: R2562C006

ชื่อโครงการ: พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการอ้างชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ชื่อนักวิจัย: นางสาวคณิตา หอมทรัพย์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ระยะเวลาโครงการ: 15 พฤศจิกายน 2561-31 พฤษภาคม 2563

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษา 2 ประการ ได้แก่ 1. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) และ 2. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย ผู้วิจัยใช้แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดสหบท แนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล ในการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการอ้างชาติ และใช้แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปะแขนงต่าง ๆ และแนวคิดอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทย ในการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการอ้างอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ผลการวิจัยพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อการอ้างชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ ได้แก่ 1. การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย 2. การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และ 3. การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามนโยบาย

ของรัฐบาลด้วยการสร้างความเข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่ 1.การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2.การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3.การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4.การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5.ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยหลายด้าน ได้แก่ ภาษาและวรรณคดี ความคิดความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง ศิลปวัฒนธรรมของไทยอันเป็นอัตลักษณ์ของชาติที่มีมาช้านานจึงยังคงดำรงอยู่และได้รับการสืบสานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบต่อไป ด้านภาษาและวรรณคดี ด้วบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของการใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาของชาติ จากการใช้ภาษาวรรณศิลป์ การสืบทอดวรรณคดีชาดก และวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ด้านความคิดความเชื่อ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้สะท้อนความคิดความเชื่อที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมไทย ได้แก่ การเมืองการปกครองที่เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ พระโพธิสัตว์ กรรมเทวดา และความสำคัญของวิชาความรู้ และด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเหล่านี้ไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ทำให้เกิดผลงานทางศิลปกรรมไทยเพิ่มขึ้น ผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้ได้รับการรักษาไว้ซึ่งรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของงานศิลปกรรมไทยตามแบบโบราณ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีความสำคัญต่อการธำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย แสดงถึงการสร้างประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยามตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อันสะท้อนถึงพระปรีชาสามารถด้านการเป็นนักพัฒนา พระธรรมราชา และนักอักษรศาสตร์ในการบูรณาการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า โดยสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นเสาหลักของการทำนุบำรุงบ้านเมืองดังเช่นบุรพกษัตริย์ไทย

คำสำคัญ: พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์, พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, การธำรง, ชาติ, อัตลักษณ์, ศิลปวัฒนธรรมของไทย

Abstract

Project Code: R2562C006

Project Title: The Story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej:
Its Significance on the Conservation of the nation and Identities of Thailand's
Art and Culture.

Investigator: Miss Kanita Homsab

Department of Thai Faculty of Humanities Naresuan University

Project Period: 15 September 2018-31 May 2020

This research aimed to study the significance of The Story of Mahajanaka, composed by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, in driving the King's thoughts and strategies for the country's development (2017-2036) as well as study its significance on the conservation of Thailand's cultural identities. The researcher used literature and society, intertextuality, His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts on the country's development, and the government's strategies for developing the country as conceptual frameworks for analysis. Also, these were adopted to analyze The Story of Mahajanaka's significance on the conservation of the country. Moreover, the researcher adopted the concept of the relationship between literature and various kinds of arts, combined with Thailand's cultural identities to analyze the significance on the conservation of Thailand's cultural identities of the story.

The result revealed that The Story of Mahajanaka was significant in maintaining the nation as well as driving the King's thoughts and strategies for the country's development by presenting the King's important thoughts to develop Thai citizens and Thai society, elaborating the thoughts to the general public, and pointing out the thoughts that were practical and successful. The Story of Mahajanaka contributed to the driving of the government's strategies for developing the country by raising people's awareness as well as illustrating the five most prominent examples of the 10 aspects of the national strategic framework including first, the development and improvement of human resources. The second aspect was sustainable, environmentally-friendly development, followed by national

stability leading to national prosperity as the third aspect. The fourth aspect was governmental management, corruption deterrence, and good governance in Thai society. The final aspect was the international co-operation for further development.

The Story of Mahajanaka proved to be significant in conserving Thailand's art and cultural identities in several aspects, including language and literature, Thai beliefs, paintings, sculptures, and performing arts. Thailand's art and culture has stood the test of time as the national identity and the country's cultural legacy. In terms of language and literature, the story illustrates a characteristic use of Thai language through the composition of the literature, the conservation of Jataka literature, and the King's eulogies. It still serves to reflect Thailand's long-held traditional beliefs such as the monarchy, the Bodhisattva, Karma, deities, and the importance of knowledge. There are countless paintings, sculptures, and performing arts inspired by The Mahajanaka, increasing the number of valuable art pieces in Thailand. These arts have maintained ancient Thai art and cultural identities.

The Story of Mahajanaka played a vitally crucial role in maintaining and pertaining the nation's art and cultural identities, and it could also benefit Thai people according to His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts. It could also reflect his versatile capability which showed that he was a great developer, a righteous king, and an artist who combined literature and Buddhism which is Thailand's cultural legacy, in order to achieve a genuinely prosperous nation, with the monarchy as the pillar of the kingdom.

Keywords: The Story of Mahajanaka, His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Conservation , the nation, identities, Thailand's art and culture

Executive Summary

ข้อสรุปโครงการ

โครงการวิจัยเรื่อง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการอ้างชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) และ 2. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงดัดแปลงจากต้นเรื่องมหาชนกชาดกในพระไตรปิฎก ใช้เวลาพระราชนิพนธ์อยู่ 19 ปี ด้วยพระวิริยอุตสาหะ โดยตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในสังคมไทย เมื่อ พ.ศ. 2539 และได้ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ด้วย พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นที่รักของพระองค์ยิ่งกว่าพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ

ผลการศึกษาพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีความสำคัญต่อการอ้างชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ ได้แก่ 1. การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย 2. การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และ 3. การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลด้วยการสร้างความเข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการอ้างอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย ได้แก่ ภาษาและวรรณคดีไทย ความคิดความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง ด้านภาษาและวรรณคดีไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการอ้างรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ด้านภาษาและวรรณคดีไทย จากการใช้ภาษาวรรณศิลป์ในการสร้างสรรค์ตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกซึ่งใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง สามารถสื่อสารได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ เกิดความงดงาม และแสดงอัตลักษณ์ของภาษาไทย ทั้งการเลือกใช้คำ การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ การเลือกใช้คำ ได้แก่ การใช้คำง่าย การใช้คำโบราณ การใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำคล้องจอง การใช้คำแสดงเครือญาติ การใช้คำศัพท์สูง การใช้คำที่บัญญัติขึ้นใหม่ การใช้คำภาษาไทยร่วมสมัย และการใช้คำสละสลวย ส่วนการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เป็นไปดั่งเช่นขนบของการแต่งวรรณคดีไทย อีกทั้งพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะเป็นวรรณคดีชาดกและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ โดยมีลักษณะของวรรณคดีชาดกจากการนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ และการดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดก มีลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจากการเลือกชาดกเพื่อแสดงบารมีของพระมหากษัตริย์ เนื้อเรื่องชาดกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์ การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ เนื้อเรื่องที่สามารถเทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบรมชนกนาถ รัชกาลที่ ๙ มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงเป็นการรักษาวรรณคดีทั้งสองประเภทที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมไทยในอดีตให้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และได้รับการสืบทอดต่อไปในสังคมวัฒนธรรมไทย

ด้านความคิดความเชื่อ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้สะท้อนความคิดความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การเมืองการปกครอง พระโพธิสัตว์ กรรมเวทนา และความสำคัญของวิชาความรู้ ความคิดทางการเมืองการปกครองของไทย ได้แก่ พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง พระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชา และพระมหากษัตริย์เป็นพุทธราชา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ส่วนแนวคิดพระโพธิสัตว์และกรรม เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องเทวดา ปราบกฎความเชื่อเรื่องพระอินทร์และนางมณีเมขลา และความคิดเรื่องความสำคัญของวิชาความรู้ ได้แก่ ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสำคัญต่อการแสวงหาความเจริญของบุคคลและสังคม ความคิดความเชื่อเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะเป็นรากฐานของสังคมที่มีส่วนต่อการสร้างความเจริญของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน การคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางความคิดความเชื่อของวัฒนธรรมไทยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการขับเคลื่อนคนและสังคมไทย

ด้านจิตรกรรม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดการสร้างสรรคจิตรกรรมไทยขึ้น อันเป็นการสร้างงานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ จิตรกรรมในวัดไทย และจิตรกรรมในนิทรรศการแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จิตรกรรมทั้ง 3 รูปแบบที่ได้สร้างสรรค์ตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะของการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับอิทธิพลจากอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ได้แก่ การใช้ลวดลายไทยที่อ่อนช้อย การวาดภาพแบบ 2 มิติ การวาดภาพบุคคลแบบอุดมคติ การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการสะท้อนสังคม

ด้านประติมากรรม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทำให้เกิดการสร้างสรรคประติมากรรมไทยขึ้น อันเป็นการสร้างงานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว และประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ ประติมากรรมทั้ง 2 รูปแบบที่ได้สร้างสรรค์ตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะของการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ได้แก่ การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม และการสะท้อนสังคม

ด้านศิลปะการแสดง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทำให้เกิดการสร้างสรรคศิลปะการแสดงของไทย หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ หนังใหญ่ ละครรำ หุ่นละครเล็ก และลิเกทรงเครื่อง โดยเฉพาะละครรำและหุ่นละครเล็กนั้น มีการแสดงเรื่องพระมหาชนกหลายต่อหลายครั้ง การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก ยังเป็นมหรสพสมโภชในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ศิลปะการแสดงที่เกิดจากการนำเนื้อเรื่องพระราชนิพนธ์ไปแสดงนั้น สามารถรักษารูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงของไทยแต่ละประเภทไว้ตามประเพณี หนังใหญ่ ได้รับการรักษาการทำตัวหนังจอหนัง ผู้ขีด ผู้พากย์และเจรจา และการผสมผสานศิลปะหลายแขนง ละครรำ มีผู้แสดงเป็นชายและหญิงและแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ มีบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง การรำประกอบการแสดงละคร การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเล่นตลกหรือจำวัดแทรก ส่วนหุ่นละครเล็ก มีตัวหุ่น และลีลาการขีด และลิเกทรงเครื่อง ยังคงมีการแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเจรจา ร้อง และรำ และการใช้เพลงรานิเกลิง โดยเฉพาะบทที่ใช้ประกอบการแสดงนั้น ทั้งบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาจะมีการดัดแปลงไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก หรือนำไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกโดยตรง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงมีความสำคัญต่อการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ศิลปะการแสดงของไทย

ผลการศึกษาของโครงการวิจัยจัดทำขึ้นทั้งในแบบรูปเล่มรายงานวิจัย และบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติ ซึ่งเผยแพร่ทั้งรูปแบบเอกสาร และเอกสารออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสามารถเผยแพร่ไปยังผู้ที่สนใจได้สะดวกยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดคุณูปการแก่สังคมในวงกว้างต่อไป

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อ.....	ข
Abstract.....	ง
ข้อสรุปโครงการ.....	ฉ
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ด
สารบัญตาราง.....	พ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	13
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	14
1.4 สมมติฐานของการวิจัย.....	16
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	16
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	17
1.7 แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	18
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	28
1.9 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	28

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	30
2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก	30
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรมไทยที่สร้างสรรค์จาก พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก.....	36
2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ บพิตร.....	42
2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับ ศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ.....	46
บทที่ 3 ภูมิหลังของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	49
3.1 ที่มา.....	49
3.2 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง.....	51
3.3 วัตถุประสงค์การแต่ง.....	56
3.4 ลักษณะคำประพันธ์.....	57
3.5 ภาษาที่ใช้ในการแต่ง.....	58
3.6 เนื้อหา.....	64
3.7 ภาพประกอบ.....	67
3.8 ความแพร่หลายของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในประเทศไทยและต่างประเทศ...74	

บทที่ 4 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการธำรงชาติ.....	79
4.1 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรม ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนว พระราชดำริ.....	82
4.1.1 การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย.....	82
4.1.1.1 หลักเศรษฐกิจพอเพียง.....	83
4.1.1.2 หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา.....	103
4.1.1.3 การดูแลสิ่งแวดล้อม.....	113
4.1.1.4 ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา.....	120
4.1.1.5 แนวทางการใช้เทคโนโลยี.....	126
4.1.1.6 การบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา.....	129
4.1.2 การอธิบายถึงแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปได้เข้าใจ.....	140
4.1.2.1 ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์.....	140
4.1.2.2 การใช้ปัญญากำกับการกระทำ.....	143
4.1.2.3 วิธีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคมร่วมสมัย.....	145
4.1.3 การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ.....	146
4.2 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ.....	148

4.2.1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์.....	150
4.2.1.1 การปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์.....	151
4.2.1.2 การพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิต อย่างมีคุณค่า.....	152
4.2.2 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	154
4.2.2.1 การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์ และใช้ ประโยชน์ อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม.....	156
4.2.2.2 การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม.....	157
4.2.2.3 การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ.....	157
4.2.3 การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง.....	158
4.2.4 การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย	163
4.2.5 ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา.....	165
บทที่ 5 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย.....	168
5.1 ด้านภาษาและวรรณคดีไทย.....	170
5.1.1 ภาษาวรรณศิลป์.....	171
5.1.1.1 การเลือกใช้คำ.....	173

5.1.1.2 การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์.....	182
5.1.2 การสืบทอดวรรณคดีชาดก.....	191
5.1.2.1 การนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์.....	192
5.1.2.2 การตัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดก.....	193
5.1.3 การสืบทอดวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ.....	196
5.1.3.1 การเลือกชาดกเพื่อแสดงบารมีของพระมหากษัตริย์.....	198
5.1.3.2 เนื้อเรื่องชาดกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์.....	199
5.1.3.3 การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์.....	200
5.1.3.4 เนื้อเรื่องที่สามารถเทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบรมชนกชาติ เบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	200
5.2 ด้านความคิดความเชื่อ.....	205
5.2.1 การเมืองการปกครอง.....	205
5.2.1.1 พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง.....	206
5.2.1.2 พระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชา.....	210
5.2.1.3 พระมหากษัตริย์เป็นพุทธราชา.....	213
5.2.2 พระโพธิสัตว์.....	214
5.2.2.1 การบำเพ็ญทศบารมี.....	214
5.2.2.2 ผู้มีบุญมาก.....	219

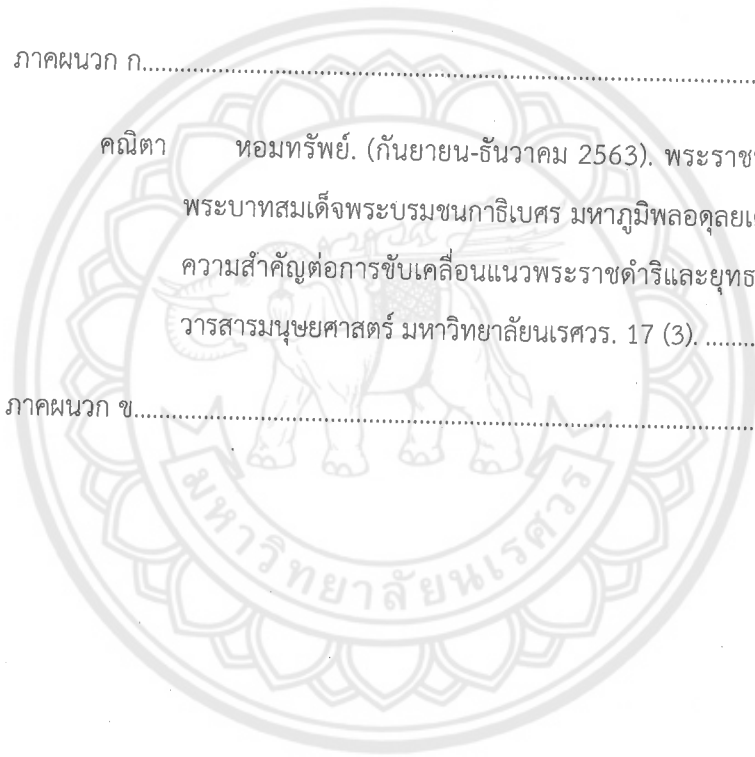
5.2.3	กรรม.....	222
5.2.4	เทวดา.....	225
5.2.4.1	พระอินทร์.....	226
5.2.4.2	นางมณีเมขลา.....	229
5.2.5	ความสำคัญของวิชาความรู้.....	230
5.3	ด้านจิตรกรรม.....	236
5.3.1	จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์.....	238
5.3.1.1	การใช้ลายเส้นที่อ่อนช้อย.....	243
5.3.1.2	การวาดภาพแบบ 2 มิติ.....	244
5.3.1.3	การวาดภาพแบบอุดมคติ.....	246
5.3.1.4	การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่.....	249
5.3.1.5	การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล.....	251
5.3.1.6	การมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์.....	254
5.3.1.7	การสะท้อนสังคม.....	259
5.3.2	จิตรกรรมในวัดไทย.....	268
5.3.2.1	การใช้ลายเส้นที่อ่อนช้อย.....	270
5.3.2.2	การวาดภาพแบบ 2 มิติ.....	273
5.3.2.3	การวาดภาพแบบอุดมคติ.....	274

5.3.2.4 การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่.....	276
5.3.2.5 การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล.....	278
5.3.2.6 การมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์...280	
5.3.2.7 การสะท้อนสังคม.....	282
5.3.3 จิตรกรรมในนิทรรศการถวายเป็นความอาลัยต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9.....	285
5.4 ด้านประติมากรรม.....	287
5.4.1 การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา.....	297
5.4.2 การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ.....	299
5.4.3 การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ.....	302
5.4.4 ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม.....	305
5.4.5 การสะท้อนสังคม.....	307
5.5 ด้านศิลปะการแสดง.....	317
5.5.1 หนังใหญ่	318
5.5.1.1 ตัวหนัง.....	320
5.5.1.2 จอหนัง.....	323
5.5.1.3 ผู้เชิด.....	325

5.5.1.4 ผู้พากย์และเจรจา.....	326
5.5.1.5 การผสมผสานศิลปะหลายแขนง.....	333
5.5.2 ละครร่ำ.....	336
5.5.2.1 ผู้แสดงเป็นชายและหญิงและแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ	338
5.5.2.2 บทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง.....	341
5.5.2.3 การร่ำประกอบการแสดงละคร.....	345
5.5.2.4 การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง.....	348
5.5.2.5 การเล่นตลกหรือจำอวดแทรก.....	349
5.5.3 หุ่นละครเล็ก.....	357
5.5.3.1 ตัวหุ่น.....	359
5.5.3.2 ลีลาการเชิด.....	361
5.5.4 ลิเกทรงเครื่อง.....	363
5.5.4.1 การแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์.....	366
5.5.4.2 การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง.....	369
5.5.4.3 การเจรจา ร้อง และร่ำ.....	370
5.5.4.4 การใช้เพลงราชนิกลิ่ง.....	374
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	377
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	377

6.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	382
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	388
บรรณานุกรม.....	389
ภาคผนวก.....	400
ภาคผนวก ก.....	401
คณิตา หอมทรัพย์. (กัณยายน-ธันวาคม 2563). พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงกใน พระบาทสมเด็จพะบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 17 (3).....	402
ภาคผนวก ข.....	421

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 การใช้อักษรเทวนาครีในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (พระราชนิพนธ์ส่วนภาษาไทย).....	63
2 การใช้อักษรเทวนาครีในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (พระราชนิพนธ์ส่วนภาษาอังกฤษ).....	63
3 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 18 แสดงเหตุการณ์ตอนเรือแตก.....	68
4 บางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33 แสดงถึงเมืองอวิชาที่มี ปัญหาเกิดขึ้นในสังคม.....	69
5 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกบทที่ 23 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม.....	70
6 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 24 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม.....	70
7 ภาพบางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 37 แสดงแนวคิดการพัฒนา สังคม.....	72
8 ภาพแผนที่ที่สี่พระหัตถ์แสดงเส้นทางเดินเรือของพระมหาชนกไปเมืองสุวรรณภูมิ.....	73
9 เหรียญพระมหาชนก (เนื้อเงิน).....	79
10 เมืองอวิชาที่แสดงถึงการทำลายสิ่งแวดล้อม ในภาพประกอบบทที่ 33.....	118
11 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 35.....	119
12 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 37.....	119
13 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 35 แสดงการเน้นย้ำในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	155
14 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 37 แสดงการเน้นย้ำในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	155

ภาพที่

หน้า

15 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 33 แสดงถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อม.....	157
16 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 5 แสดงถึงกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ปัจจุบัน มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศไทย.....	159
17 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 34 แสดงถึงการปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์	160
18 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 37.....	163
19 ลายเส้นในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 37.....	243
20 ลายเส้นในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 34.....	243
21 อำมาตย์กราบทูลใส่ความพระโปลชนกกับพระอริราชชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 1	245
22 พระเทวีปลอมพระองค์เสด็จหนีออกจากเมืองมิถิลาในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก บทที่ 5.....	245
23 พระอริราชชนกและพระโปลชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 5.....	248
24 พระโปลชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 28.....	248
25 พระอินทร์ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 6.....	249
26 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 1.....	250
27 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 14-15.....	251
28 นางพราหมณีปฏิบัติดูแลพระเทวี ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกบทที่ 12....	253

ภาพที่

หน้า

29 พระมหาดชนกไม่สะทกสะท้านเมื่อพวกเด็กล้อว่าพระองค์เป็นบุตรหญิงม้ายในภาพประกอบพระราช นิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 14-15.....	253
30 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 18.....	255
31 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 19-21.....	255
32 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 23.....	256
33 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 24.....	257
34 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 32.....	258
35 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 35.....	259
36 สตรียุปราคาในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 4.....	261
37 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนกบทที่ 26.....	262
38 ม้าเกอ์นี่ก้าในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 5.....	263
39 เมืองอวิชาในภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 33.....	264
40 ศิลปินทั้ง 8 ท่านที่วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนกในภาพประกอบพระราช นิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 29.....	265
41 ประตูกุณในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 5.....	267
42 คอมพิวเตอร์ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 5.....	267
43 เครื่องยนต์กลในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาดชนก บทที่ 37.....	268
44 พระมหาดชนกขึ้นครองราชสมบัติ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	270

ภาพที่	หน้า
45 พระมหากษัตริย์พญารัตนโกสินทร์ ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	271
46 อุทิศพราหมณ์มหาศาลดูแลพระเทวีและพระมหากษัตริย์ จนกระทั่งพระมหากษัตริย์เจริญวัย ร่ำเรียน ศิลปศาสตร์ และออกเดินทางไปสุพรรณภูมิ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	271
47 พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสถาบันการศึกษา วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	272
48 พระอริราชชนกทำสงครามกับพระโปลชนก วัดทางสาย.....	272
49 พระมหากษัตริย์เดินทางไปสุพรรณภูมิกับเหล่าพ่อค้าด้วยเรือสำเภา วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	273
50 พระมหากษัตริย์นำอายุในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน นางมณีเมขลาได้มาช่วยเหลือ วัดราชผาติการาม วรวิหาร.....	273
51 พระนางสีวลีและเหล่านางกำนัล วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	274
52 พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญตบะที่ริมฝั่งทะเล เมืองมิลินา มีเหล่าเสนาอำมาตย์แวดล้อม วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	274
53 พระเทวีได้พบกับอุทิศพราหมณ์มหาศาลที่เมืองจัมปาละ วัดทางสาย.....	275
54 พระมหากษัตริย์พระราชทานวิธีฟันพุดันมะม่วง 9 วิธี วัดทางสาย.....	275
55 พระอินทร์ลงมาช่วยพระเทวีจนกระทั่งพระมหากษัตริย์ออกเดินทางไปสุพรรณภูมิ วัดราชผาติการาม วรวิหาร.....	276
56 พระมหากษัตริย์ก่อดินพระเทวีเพื่อให้ทราบเรื่องพระราชบิดาจนกระทั่งทรงคิดจะเอาราชสมบัติ คืน วัดทางสาย.....	277
57 พระมหากษัตริย์ทรงมนสิการถึงการกระทำความเพียรในมหาสมุทร และนางมณีเมขลาได้มาช่วยเหลือ ในขณะที่พระองค์ทรงเหนื่อยล้า วัดทางสาย.....	277
58 ผิวพรรณของพระเทวีที่แตกต่างจากนางพราหมณ์คนอื่น ๆ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	278

59	ผิวพรรณของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างจากเด็กคนอื่น ๆ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	279
60	พระเทวีมีสีของผิวพรรณแตกต่างจากอุทิจพราหมณ์มหาศาล วัดทางสาย.....	279
61	นางมณีเมขลาอุ้มพระมหากษัตริย์ ขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	280
62	พระมหากษัตริย์ขึ้นเสาศระโคงเรือขณะเกิดพายุร้ายกลางมหาสมุทร วัดทางสาย.....	281
63	พระมหากษัตริย์พระราชทานตำแหน่งแก่พระอริราชชนกและพระโปลชนก วัดทางสาย.....	281
64	การใช้เครื่องยันตกลพื้นฟูต้นมะม่วงที่ชาวเมืองท่าสาย วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	282
65	เมืองอวิชา การลุ่มหลงอบายมุข วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	283
66	เมืองอวิชา อาชญากรรม และการทำลายสิ่งแวดล้อม วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	283
67	บุคคลจริงในจิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ วัดราชผาติการามวรวิหาร.....	284
68	นางมณีเมขลาอุ้มพระมหากษัตริย์ขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา วัดทางสาย.....	284
69	จิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ในนิทรรศการถวายความอาลัยต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 วัดร่องขุน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.....	286
70	ประติมากรรมเทียนหอมเรื่องพระมหากษัตริย์ เช่นทริลพลาชา จังหวัดอุบลราชธานี.....	290
71	ประติมากรรมต้นเทียนพรรษาจำลองเรื่องพระมหากษัตริย์.....	291
72	ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ ศาลหลักเมือง จังหวัดเพชรบุรี.....	292
73	เหรียญพระมหากษัตริย์เนื้อทอง นาก และเงิน.....	293
74	ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ วัตนางสาว ผนังด้านที่ 1.....	294
75	ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ วัตนางสาว ผนังด้านที่ 2.....	294
76	ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ วัตนางสาว ผนังด้านที่ 3.....	295

77 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย ส่วนที่ 1.....	295
78 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย ส่วนที่ 2.....	296
79 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี.....	296
80 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร.....	297
81 ลวดลายในประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.....	301
82 ลวดลายในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย.....	302
83 พระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทรในประติกรรมแกะสลักเทียนหอม เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี.....	304
84 นางมณีเมขลาในประติกรรมแกะสลักเทียนหอม เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี.....	304
85 ยมบาลใช้มีดตัดลิ้นสัตว์นรกในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย.....	305
86 นางเทพธิดา 5 องค์ในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย.....	309
87 ประติมากรรมพญานาคในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร.....	310
88 รามสูรขว้างขวาน-นางมณีเมขลาอ้อแก้วในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร.....	312
89 วิถีชีวิต-วัฒนธรรมท้องถิ่นในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย.....	313
90 ลิงในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร.....	314
91 ยมบาลใช้แท็บเล็ตในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย.....	315
92 ประติมากรรมแกะสลักไม้ ฝั่งด้านขวา ส่วนที่ 1 วัดคงคารามวรวิหาร.....	316
93 ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก ฝั่งด้านซ้าย วัดคงคารามวรวิหาร.....	316

94 ประติมากรรมแกะสลักไม้ ฝั่งด้านขวา ส่วนที่ 2 วัดคงคารามวรวิหาร.....	317
95 ตัวหนังนางมณีเมขลา.....	321
96 ตัวหนังพระมหาชนกขณะว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร.....	321
97 ตัวหนังปลาทะเล.....	322
98 ตัวหนังปูทะเล.....	322
99 ตัวหนังนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา.....	323
100 การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกที่มีการชิงจอหนึ่งด้วยผ้าขาว.....	324
101 การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกครอบจอใช้ผ้าสีแดงทาปริม.....	324
102 การข้อมการแสดงที่มีผู้ขีดหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกเป็นชายทั้งหมด.....	325
103 การแสดงจริงที่มีผู้ขีดหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกเป็นชายทั้งหมด.....	326
104 การแสดงโขน ตอนสงครามซึ่งเกิดขึ้นก่อนการประสูติของพระมหาชนก.....	334
105 การขีดหนังตะลุงและการร้องโนรา ตอน พระมารดาต้องรอนแรมไปต่างบ้านต่างเมือง.....	335
106 การร้ายรำและการชักเชิดละครหุ่นคน ตอนพระมหาชนกวัยเยาว์.....	335
107 การแสดงหุ่นละครเล็ก ตอนพระมหาชนกโดยสารเรือไปสุวรรณภูมิ.....	335
108 นาฏลีลาและดนตรีร่วมสมัย ตอนพระมหาชนกครองเมืองมิลิลาจนจบเรื่อง.....	336
109 นักแสดงและการแต่งกายของตัวละครพระมหาชนกและพระเทวี ตอนอาศัยอยู่ที่จางพราหมณ์ มหาศาล ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	339
110 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครพระมหาชนกตอนเป็นกษัตริย์ในการแสดงละครรำเรื่อง พระมหาชนก.....	340

ภาพที่	หน้า
111 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครนางมณีเมขลาในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	340
112 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครช่างทรงของพระมหาชนกในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	341
113 ผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลาร้ายรำในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	345
114 ผู้แสดงเป็นเหล่านางฟ้าทั้งหลายรำหมู่ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	347
115 นักแสดงเป็นพระมหาชนกแสดงการรำที่สื่อถึงเรื่องปุทะเล.....	347
116 วงปี่พาทย์บรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	348
117 การเล่นตลกหรือจำอวดในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	357
118 ตัวหุ่นพระมหาชนกและนางมณีเมขลา.....	360
119 ตัวหุ่นพระมหาชนกและตัวหุ่นพระนางสีวลี.....	360
120 ลีลาการเชิดหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก ตอนนางมณีเมขลาช่วยพระมหาชนกขึ้นจากมหาสมุทร.....	362
121 ลีลาการเชิดหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก ตอนพระนางสีวลีได้พบกับพระมหาชนก.....	362
122 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพระมหาชนกในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....	367
123 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นนางมณีเมขลาในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....	367
124 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพระเทวีและพระนางสีวลีในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....	368

ภาพที่

หน้า

125 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพราหมณ์ในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....368

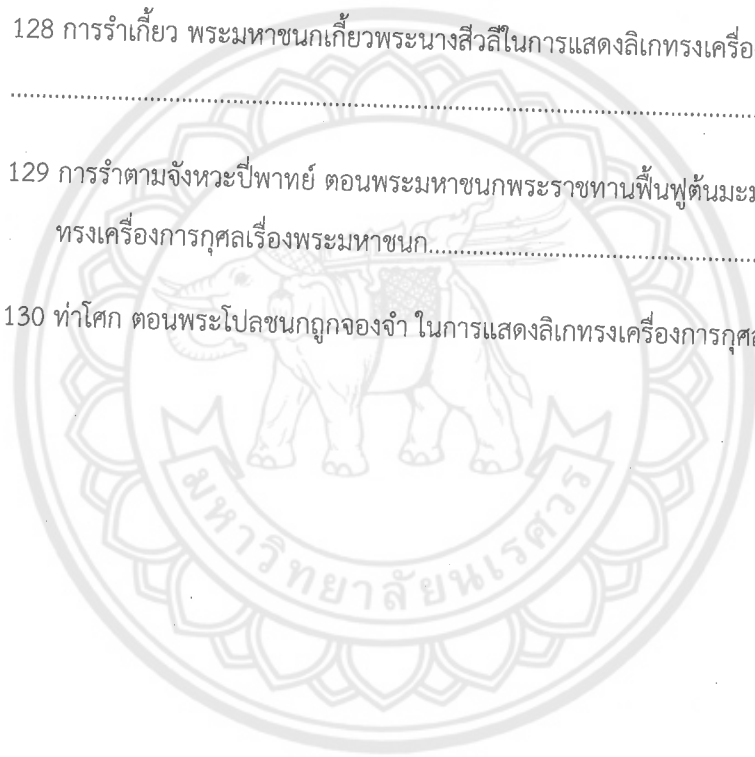
126 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นเสนาอำมาตย์และข้าราชการบริพารในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....369

127 การใช้วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....370

128 การรำเกี่ยว พระมหาชนกเกี่ยวพระนางสีวลีในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....373

129 การรำตามจังหวะปีพาทย์ ตอนพระมหาชนกพระราชทานฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....373

130 ท่าโคก ตอนพระโปลกษณภูกัจจอนำ ในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก.....374

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทพากย์หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก.....	327
2 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก.....	329
3 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทพากย์ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก.....	342
4 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาในละครรำเรื่องพระมหาชนก ตอนพระมหาชนกทรงระลึกถึงคำของนางมณีเมขลา.....	343
5 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาละครรำเรื่องพระมหาชนก ตอนพระมหาชนก พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง.....	344
6 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาละครรำเรื่องพระมหาชนก ตอนพระมหาชนก ปรารภตั้งสถาบันการศึกษา.....	345

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทรงมีพระวิริยอุตสาหะต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวพระราชหฤทัยและพระราชจริยวัตรเสมอมา เป็นที่มาของแนวทางการพัฒนาคนและสังคมไทยบนพื้นฐานของแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีที่มาจากหลักทางสายกลาง แนวคิด “ขาดทุน คือกำไร” ที่มุ่งเน้นหลักการให้ การเสียสละ และความเอื้อเฟื้อ แต่ก่อเกิดเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อีกทั้งได้ทรงทุ่มเทกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญาเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในประเทศไทยให้มีความเจริญหลากหลายด้าน อาทิ การสร้างและบูรณะวัด การอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ การทรงพระผนวช การศึกษาพระธรรมวินัย การสร้างพระพุทธรูป “นวราชบพิตร” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดของทุกจังหวัดในประเทศไทย การอุปถัมภ์การสร้างและฟื้นฟูวรรณกรรมพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นปราชญ์ผู้รู้ธรรมอย่างลึกซึ้ง และได้ทรงนำหลักธรรมะอันครองพระราชหฤทัยมาเป็นหลักชัยเพื่อการพัฒนาคนและสังคมไทย ดังเช่นการพระราชนิพนธ์วรรณคดีชาดกเรื่องพระมหาชนก อันเป็นการทำนุบำรุงวรรณคดีพระพุทธศาสนาให้เจริญ และทำให้คนไทยรู้จักเรื่องพระมหาชนกอย่างแพร่หลาย

พระมหาชนกเป็นชาดกพระชาติที่ 2 ในทศชาติชาดกหรือสิบพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องพระมหาชนกปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกชั้นคถาและคัมภีร์ชั้นอรรถกถา เป็นชาดกที่รู้จักในหมู่นักไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีเนื้อเรื่องให้คติสอนใจ แสดงให้เห็นอานิสงส์แห่งความเพียรของพระมหาชนก

เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธมฺมสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม ทรงสนพระทัยเรื่องพระมหาชนก จึงทรงค้นคว้าเรื่องพระมหาชนกจากคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้วทรงพระราชนิพนธ์ดัดแปลงเรื่องพระมหาชนกให้เป็นวรรณคดีชาดกที่มีความร่วมสมัย อ่านง่าย และแสดงถึงคติธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้กับคนและสังคมไทยได้หลากหลายระดับ โดยทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์ให้แตกต่างจากอรรถกถาพระมหาชนกชาดก ไม่ได้ทรงดำเนินเรื่องราวตามอรรถกถาทั้งหมด โดยเฉพาะทรงปรับเปลี่ยนเนื้อหา กล่าวถึง

พระมหากษัตริย์ไม่ออกบวชตามในมหากษัตริย์ชาดก แต่พระมหากษัตริย์พระราชทานฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และตั้งสถาบันการศึกษา ดังที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 85) กล่าวว่า “พระองค์ทรง ‘ปรุง’ ขึ้นใหม่ โดยทรงตัดเติม และตัดแปลงเนื้อหา และสำนวนภาษาให้เหมาะสมแก่ผู้อ่านร่วมสมัย และทรงเพิ่มเติมข้อคิด คำสอนอื่น ๆ อันสะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตรและพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” นอกจากนี้ ยังได้ทรงแปลเรื่องพระมหากษัตริย์เป็นภาษาอังกฤษ และโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินวาดภาพประกอบหนังสือพระราชนิพนธ์ด้วยดังในคำนำของหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ มีพระราชปรารภถึงที่มาของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ไว้ว่า

เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสภารัตนาธิเบศร) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหากษัตริย์เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยาน... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหากษัตริย์ในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตรงจากมหากษัตริย์ชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดแปลงเนื้อเรื่องในมหากษัตริย์ชาดก ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน โดยที่พระราชดำริว่า พระมหากษัตริย์จะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (6)-(8))

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงแปลเรื่องพระมหากษัตริย์เสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (8)) การแปลเรื่องพระมหากษัตริย์เป็นภาษาอังกฤษประกอบหนังสือพระราชนิพนธ์ ทำให้เรื่องพระมหากษัตริย์เผยแพร่สู่ชาวต่างชาติ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปิน 8 คนวาดภาพสีเส้นสวยงามประกอบหนังสือ ช่วยให้พระราชนิพนธ์มีความน่าสนใจ และเสริมสร้างความเข้าใจต่อเนื้อเรื่อง นอกจากนี้ ยังได้พระราชทานภาพแผนที่ฝีพระหัตถ์ 4 ภาพประกอบหนังสือ และมีเหรียญ

พระมหากษัตริย์พร้อมทั้งหนังสือในตอนตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี 2539 ด้วย รวมระยะเวลานับแต่เริ่มพระราชนิพนธ์จนถึงการพิมพ์เผยแพร่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ครั้งแรกเป็นเวลาทั้งสิ้น 19 ปี

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์แบ่งเป็น 37 ตอน เป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่เติบโตอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ทรงกำพร้าพระราชบิดา อาศัยอยู่กับพระราชมารดาที่เมืองจัมปาละ เมื่อเจริญวัยขึ้นพระมหากษัตริย์ประสงค์ทรงราชสมบัติเมืองมิลลาของพระราชบิดากลับคืน จึงเดินทางไปยังสุวรรณภูมิเพื่อค้าขาย แสวงหาทรัพย์สำหรับใช้ในการทรงราชสมบัติ ระหว่างทางพระองค์เผชิญกับพายุหนัก ทำให้เรือแตก พระมหากษัตริย์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แม้พระมหากษัตริย์จะมองไม่เห็นฝั่งของมหาสมุทร นางมณีเมขลาได้ช่วยเหลืออุ้มพระองค์ไปขึ้นฝั่งที่เมืองมิลลา ต่อมาพระมหากษัตริย์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลลา พระองค์ได้ทรงฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกชาวเมืองทำลายเพราะขาดปัญญาและก่อตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อทำให้ประชาชนในบ้านเมืองไม่ลุ่มหลงในโมหภูมิ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ด้วยมีพระราชประสงค์ให้เป็นของขวัญพระราชทานแก่ประชาชนเพื่อเตือนสติคนไทยให้เลิกลุ่มหลงในอวิชา (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 76) ทรงรักพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ยิ่งกว่าพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น พระราชนิพนธ์เรื่องอื่นไม่อาจเทียบได้ ได้ทรง "อวด" พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ด้วยความภาคภูมิใจ พระราชหฤทัย อีกทั้งทรงเห็นว่า การพระราชนิพนธ์และจัดทำหนังสือเรื่องพระมหากษัตริย์นั้นเป็นงานที่คุ้มค่าอย่างยิ่ง ดังพระราชดำรัสในวโรกาสจัดแสดงนิทรรศการภาพเขียนเรื่องพระมหากษัตริย์ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร พระราชวังดุสิต วันที่ 28 มีนาคม 2539 ความว่า ความว่า "หนังสือเล่มนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้า...หนังสือเล่มนี้รับรองได้ว่าเป็นหนังสือที่ไม่มีที่เทียม นี่ต้องอวดหน่อยว่าไม่มีที่เทียมและก็เป็นผู้เป็นศิลปิน ผู้ที่เป็นกรรมการ และผู้สนับสนุน ย่อมจะทราบดีว่างานที่เราทำนั้นคุ้มค่าไหน" (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อ้างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 74)

แม้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จะเผยแพร่อยู่ในสังคมไทยมานานถึง 24 ปีแล้ว (พ.ศ. 2539-2563) แต่ยังมีประเด็นที่ท้าทายให้นักอ่าน นักวิชาการ และนักวิจัยของไทยได้พยายามขบคิดและตีความเนื้อหาอย่างหลากหลาย โดยหลังจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เผยแพร่สู่สังคมไทย เมื่อ พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ประกอบกับพระราชดำรัสข้างต้น ได้เชิญชวนผู้อ่านให้พิสูจน์คุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็น "โจทย์" ที่ท้าทายให้นักวิชาการและนักวิจัยได้พยายามร่วมกันค้นหาคุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้

เรื่อยมาด้วยการใช้สติปัญญา ดังที่นายอานันท์ ปันยารชุน (2540, หน้า 14) กล่าวยกย่องพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหานกแก้วว่า

หนังสือเล่มนี้จึงถึงซึ่งความไพเราะทั้งในภาษา ความงดงามของภาพเขียน ประกอบเรื่อง และในธรรมะที่เป็นแก่นของเรื่อง ซึ่งเทียบได้กับหนังสือศักดิ์สิทธิ์ใน วัฒนธรรมชนชาติต่าง ๆ และหนังสือนี้ก็จะ เป็นหนังสือที่ศักดิ์สิทธิ์ของสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้น พระมหานกแก้วพระราชนิพนธ์ยังแสดงให้เห็นว่า เป็นผลงานของ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ

การสำรวจเอกสารและงานวิจัย พบว่า นักวิชาการและนักวิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกแก้วอย่างหลากหลายที่แสดงให้เห็นคุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรม คำสอน คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม กลวิธีการแต่ง และคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกแก้วอยู่ในใจของผู้อ่านและเปี่ยมด้วยสาระที่น่าค้นหา ทั้งยังแสดงให้เห็นว่า “มีถ้อยคำไม่สิ้นคนดี” และ “ปุทะเลียมหาวิชาลัย” หรือ “โพธิยาลัยมหาวิชาลัย” นั้นมีได้มีอยู่ในพระราชนิพนธ์เท่านั้น แต่ได้ปรากฏอยู่ในโลกความเป็นจริงของสังคมไทยด้วย ดังที่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้สร้างเสริมสังคมไทยให้มีวัฒนธรรมแห่งปัญญาและการเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุด ทำนองเดียวกับที่พระมหานกแก้วทรงสร้างปุทะเลียมหาวิชาลัยหรือโพธิยาลัยมหาวิชาลัยให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อไม่ให้ชาวมิถิลาตกเป็นทาสของความหลงผิด

การศึกษาบทบาทของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกแก้วต่อการพัฒนาสังคมยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แม้ระยะเวลาจะผ่านมายาวนานตั้งแต่บพระราชนิพนธ์เผยแพร่ เมื่อปี 2539 กระทั่งถึงปัจจุบันในปี 2563 ก็สามารถกล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกแก้วมีความสำคัญต่อสังคมไทยในด้านการธำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยที่ยังไม่มีผู้ศึกษาไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุมในประเด็นดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่อย่างยิ่งในการธำรงชาติและศิลปวัฒนธรรมของไทย ดังพระราชเสด็จยธาธิฐานในพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2489 ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ปิยนาค บุณนาคและคณะ, 2554, หน้า 4) ส่วนในพระราชนิพนธ์เรื่อง เมื่อข้าพเจ้าจากสยาม สู่สวีตเซอร์แลนด์ เมื่อพระองค์ต้องเสด็จกลับไปศึกษาในแขนงวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปกครองแผ่นดินโดยตรง ได้ทรงบันทึกไว้ว่า “ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องออกมาดัง ๆ

ว่า 'อย่าละทิ้งประชาชน' อยากร้องบอกเขาไปว่า 'ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้' แต่รถวิ่งเร็วและเลยไปไกลเสียแล้ว" (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 178-179) พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวไทย สอดคล้องกับการประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ด้วยพระวิริยอุตสาหะมาตลอดแห่งการครองสิริราชสมบัติ 70 ปี

การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการพัฒนาสังคมไทยมีอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น

ประเวศ วะสี (2542) เขียนบทความเรื่อง "ทฤษฎีพระมหาชนก: ทิศทางแห่งการพัฒนา"

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ (2543) เผยแพร่ "บทความในการประชุมสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา ครูภาษาไทยของแผ่นดิน: พระอัจฉริยภาพทางภาษาไทยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องพระมหาชนก แนวทางแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมไทย เรื่อง ทฤษฎีพระมหาชนก: ทิศทางแห่งการพัฒนา เรื่องพระมหาชนก: บทวิเคราะห์แนวโน้มทิศย่องอุดมศึกษา และเรื่อง ทฤษฎีพระมหาชนกกับการสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่เข้มแข็ง"

สุจิตรา ศรีมูล (2548) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "ภาวะผู้นำแบบ 'ตะวันออก': ศึกษาผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก"

ปริญญวัฒน์ วัชรอาภากร (2549) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "พระมหาชนก: การพัฒนาประเทศในกระบวนทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ"

สมบัติ กุสุมาวลี (2558) เขียนบทความเรื่อง "ถอดรหัส "พระมหาชนก" จากมุมมองด้านการพัฒนา มนุษย์และองค์การ: อัจฉริยภาพอันสร้างสรรค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2552) เขียนบทความเรื่อง "พระมหาชนก: คำสอนจากพ่อ"

การศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการพัฒนาสังคมไทยที่มีมาแล้วนั้นพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง แม้การศึกษาในประเด็นนี้จะมีความหลากหลาย มีผู้วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่

มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ แต่ยังไม่มีความสำคัญของพระราชนิพนธ์ต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย อันเป็นกระบวนการธำรงรักษาความมั่นคงของประเทศชาติไว้อีกแนวทางหนึ่ง ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์ให้ประเด็นดังกล่าวนี้ให้ชัดเจน

นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ยังได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศหลัก 6 ยุทธศาสตร์ และ 4 ยุทธศาสตร์สนับสนุน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) คือ

1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
2. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
3. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
4. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง
6. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย
7. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์
8. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม
9. การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ
10. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) โดยใช้กรอบแนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

มาเป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ อันจะชี้ให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อ 20 กว่าปีก่อน สามารถนำมาใช้ได้ในการพัฒนาสังคมในกระแสโลกาภิวัตน์ในอีก 20 ปีข้างหน้า

การวิเคราะห์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการดำรงชาติจากการมีเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สอดคล้องต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เช่น

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ “บันทึกและถ่ายทอด” แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงใช้ในการพัฒนาสังคมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ศึกษาเรียนรู้ ผ่านเนื้อหาพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้แก่ หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา วิริยะและปัญญาเป็นคุณธรรมที่เน้นย้ำในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เป็นคุณธรรมที่จำเป็นอันนำไปสู่การประสบความสำเร็จของบุคคลในด้านต่าง ๆ ปรากฏผ่านเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ได้แก่ พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และพระมหาชนกไม่ออกบวช แต่ปรารถนาก่อตั้งปุทะเลยมหาวิทยาลัย

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังได้อธิบายแนวพระราชดำริเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจ ได้แก่ ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงอธิบายความเพียรที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ ทรงเรียกว่า “ความเพียรแท้” ได้แก่ เป็นการกระทำความเพียรโดยไม่มีจุดหมายหรือมุ่งหวังผลตอบแทน และ ประการที่สอง เป็นการกระทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ลด ละ และเลิกไปกลางคัน สะท้อนผ่านคำพูดของพระมหาชนกที่ตรัสตอบนางมณีเมขลาให้ยอมจำนน ความว่า “ดูก่อนเทวดา เราได้รตรองเห็นปฏิบัติทางแห่งโลก และอันสูงส่งแห่งความเพียร. เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ตองพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 68-69) และ “เมื่อบุคคลกระทำความเพียรทางกายและความเพียรทางใจ เราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเพียรแท้.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 87-88)

เนื้อหาและองค์ประกอบในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ทำให้เกิดความเข้าใจและแสดงแบบอย่างสอดคล้องกับแนวทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เช่น

การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมถึงแบบอย่างการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พระมหากษัตริย์และตัวละครเอกหลายตัวเป็นแบบอย่างของผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น พระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของมนุษย์ในอุดมคติ เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมโดยเฉพาะการเป็นผู้มีวิริยะอันยิ่ง อีกทั้งคุณลักษณะของการเป็นผู้มีจิตสาธารณะของพระมหากษัตริย์นั้นเด่นชัดมาก ดังที่ทรงปรารภก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัยเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น นอกจากนี้ อุทิศพราหมณ์มหาศาล เป็นแบบอย่างของผู้เพียบพร้อมด้วยสติปัญญา และได้นำสติปัญญาของตนเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง และสะท้อนคุณลักษณะของผู้มีจิตสาธารณะจากการให้ความร่วมมือจะช่วยพระมหากษัตริย์ก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัยให้สำเร็จตามพระราชปรารภ

ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมความเข้าใจเรื่องความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติเพื่อสร้างความมั่นคงในทุกด้านที่เกี่ยวกับเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ สิ่งที่แสดงผ่านพระราชนิพนธ์ ได้แก่ การแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จใด ๆ เกิดขึ้นได้ง่ายจากความร่วมมือของทุกคน ความสำเร็จแห่งการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของบุคคลหลายคน ได้แก่ พระราชมารดา พระอินทร์ นางมณีเมขลา พระนางสีวลี อุทิศพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ และชาวเมืองมิลิลา ในประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาเห็นได้ชัดเจนจากอุทิศพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ซึ่งเป็นชาวเมืองจัมปาปะได้ช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาเมืองมิลิลาจากเมืองอวิชาให้เป็นดินแดนไม่สิ้นคนดี ทั้งการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และการก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างประเทศ เพราะสังคมใด ๆ จะเจริญอย่างโดดเด่นโดยที่สังคมอื่นเสื่อมโทรมนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ทุกสังคมจำเป็นต้องเจริญก้าวหน้าไปอย่างพร้อมเพรียงกัน อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยแท้จริงตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ผู้วิจัยจึงได้นำแนวพระราชดำริเรื่องการพัฒนาในพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและนโยบายการพัฒนาชาติของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชามาเป็นแนวคิดใน

การศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของบทของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กัน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย การสร้างสรรค์หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ และตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี 2539 ได้รักษาศิลปวัฒนธรรมของไทยที่มีมาแต่ช้านานให้ดำรงอยู่ในสังคม จากตัวบทพระราชนิพนธ์ที่สะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ความคิด ความเชื่อ และเนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์ที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะของไทยอีกหลายด้าน โดยศิลปะเหล่านี้ล้วนแต่ได้รักษารูปแบบเฉพาะของไทยไว้ เช่น

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นแบบอย่างของการใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาของชาติที่ถูกต้อง สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้ภาษาที่งดงามในการสร้างภาษาวรรณศิลป์ วัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยและวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตจึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย เช่น การใช้คำคล้องจอง แม้จะพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นภาษาร้อยแก้ว แต่ทำให้เกิดความไพเราะสละสลวยตามความนิยมของคนไทย ดังเนื้อความว่า “ส่วนพระเทวีทราบข่าว พระราชสวามีสวรรคตแล้ว ก็รีบเก็บของสำคัญมีทองเป็นต้น ใส่ในกระเช้า เอาผ้าเก่า ๆ ปูปิดไว้ แล้วใส่ข้าวสารข้างบน.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14) และการใช้สัญลักษณ์ มีการใช้เศวตฉัตร เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์หรือราชสมบัติ ซึ่งเป็นขนบนิยมในวรรณคดีไทย ดังตอนที่พระโพลชนกส่งสาส์นถึงพระอริราชชนกก่อนทำสงครามชิงราชบัลลังก์ว่า “พระองค์จะมอบเศวตฉัตร หรือจะเข้าอุทกภูมิกัน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 12)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีลักษณะเป็นวรรณคดีชาดกและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นประเภทของวรรณคดีไทยที่เคยมีมาตั้งแต่ในอดีต ถือเป็นารักษาแบบของวรรณคดีทั้งสองประเภทนี้ไว้ กล่าวคือ มีการนำเสนอเรื่องการบำเพ็ญทศบารมีของพระโพธิสัตว์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงได้ปลูกชาดกให้ฟื้นคืนชีวิต ทำให้สังคมไทยรู้จักและนิยมเรื่องพระมหากษัตริย์อย่างแพร่หลาย นอกจากความแพร่หลายและความนิยมต่อเรื่องเวสสันดรชาดกที่มีมาจกอดีต พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ที่ผู้อ่านสามารถตีความเชื่อมโยงถึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น ชื่อ “มหากษัตริย์” คล้ายคลึงกับที่ประชาชนชาวไทยเรียกพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรว่า “พ่อหลวง” วิถีชีวิตของพระมหา

ชนก โดยเฉพาะการไม่ออกบวชเพื่อช่วยเหลือประชาชน การฟื้นฟูเกษตรกรรม และการสร้างสถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ เทียบเคียงได้กับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบรมชนกชาติเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นเรื่องราวของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหาชนก ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติที่ 2 ของทศชาติชาดก จึงแสดงถึงความคิดความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีมาช้านานในสังคมไทย พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่อุบัติมาเพื่อบำเพ็ญบารมีให้ได้ตรัสรู้ และเป็นผู้มีบุญมากตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อนี้นำเสนอผ่านวิถีชีวิตของพระมหาชนก ดังเช่น การบำเพ็ญวิริยบารมีอันยิ่งของพระมหาชนก พระองค์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน การแสดงถึงลักษณะของพระโพธิสัตว์ผู้มีบุญมาก เช่น ทรงมีปัญญาเตรียมพระองค์เพื่อเอาตัวรอดจากพายุร้ายกลางมหาสมุทรด้วยการเสวยน้ำตาลกรวดและเนย ใช้ผ้าชุบน้ำมันพันรอบพระองค์และนุ่งให้มัน และป็นขึ้นสู่ยอดเสากระโดงเรือ จนรอดพ้นอันตรายจากปลาและเต่า ต่อมายังทรงไขอุทธานปัญหาของพระโพลชนกได้ และทรงมีดวงตาเห็นสังขารจากต้นมะม่วงที่มีผลกับต้นมะม่วงที่ไม่มีผล

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังได้แสดงถึงความคิดทางการเมืองการปกครองของไทยที่สะท้อนการเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยประการหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ เช่น แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา คือ พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยธรรมะ มีทศพิธราชธรรม เป็นต้น ปรากฏในเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์กล่าวถึงพระมหาชนกทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ความว่า *“ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย.”* (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 117) ความคิดทางการเมืองการปกครองของไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาจึงยังคงมีการรักษาและสืบทอดในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ด้านจิตรกรรม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้มีภาพวาดประกอบสวยงามและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินของไทยที่มีชื่อเสียง 8 คนวาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ปัญญา วิจินธนสาร, เนติกร ชินโย, จินตนา เปี่ยมสิริ, เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ประหยัด พงษ์ดำ, พิชัย นรินทร์, อีระวัฒน์ คณนະมะและปรีชา เกาทอง ต่อมามีการจัด

แสดงนิทรรศการภาพเขียนเรื่องพระมหากษัตริย์ ศาลา ดุสิตาลัย สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539 นอกจากนี้ เรื่องราวชาดกมักนำมาสร้างสรรค์จิตรกรรมในวัดไทย ศิลปินได้นำเนื้อหาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ไปสร้างจิตรกรรมเพื่อประดับผนังในวัดไทย เช่น จิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ที่วัดราชผาติการาม กรุงเทพฯ และจิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ที่วัดทางสาย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนด้านประติมากรรม เช่น เหรียญพระมหากษัตริย์ที่จัดจำหน่ายพร้อมกับหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เมื่อตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี 2539 ต่อมามีการสร้างประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ตอนเรือล่ม ที่จังหวัดเพชรบุรี ประติมากรรมพระมหากษัตริย์ที่วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอมเรื่องพระมหากษัตริย์ จังหวัดอุบลราชธานี และด้านศิลปะการแสดง เช่น หนังสือเรื่องพระมหากษัตริย์ละครเรื่องพระมหากษัตริย์ โดยละครเรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำมาเป็นมหรสพสมโภชในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกนาถในเบญจมาศ มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560 นอกจากนี้ ยังมีหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหากษัตริย์ และลิเกทรงเครื่องเรื่องพระมหากษัตริย์

งานจิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงเหล่านี้ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบดั้งเดิมที่เคยมีมาแต่โบราณ เช่น จิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ในหนังสือพระราชนิพนธ์และในวัดไทยที่มีการวาดภาพแบบ 2 มิติ การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ ประติมากรรม มีลักษณะการสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญนำมาแสดง และการแสดงหนังสือใหญ่ ที่มีการสร้างตัวหนังสือใหญ่ตามแบบโบราณ มีจอหนัง ผู้ขีด ผู้พากย์และเจรจา เป็นองค์ประกอบของการแสดง และเป็นการแสดงที่ผสมผสานศิลปะหลายแขนง แสดงให้เห็นว่า ศิลปะของไทยที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ดังที่เคยมีมาแต่ก่อนไว้

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยมาโดยตลอด นับตั้งแต่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี 2539 ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องภาษาและวัฒนธรรมในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีอยู่จำนวนหนึ่ง แต่มุ่งแสดงให้เห็นกลวิธีการแต่งและการสะท้อนแนวคิด ซึ่งเป็นการศึกษาคุณค่าทางวรรณกรรม โดยยังไม่ได้มุ่งวิเคราะห์ให้เห็นว่า ภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์นั้นทำให้อัตลักษณ์ความเป็นไทยคงอยู่ เช่น

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “พระราชอัจฉริยภาพแห่งพระมหากษัตริย์ในการสร้างสรรค์ภาษาและวรรณกรรม”

สุภัทรา โกไศยกานนท์ (2556) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ภาษาและวัฒนธรรมในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

และรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2552) เขียนบทความเรื่อง พระมหากษัตริย์: คำสอนจากพ่อ

นอกจากนี้ การศึกษาศิลปะที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีผู้ศึกษากลวิธีการดัดแปลงบทพระราชนิพนธ์ในรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น

รุจิภาส ภูธนัญญฤกษ์ (2555) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชิมโฟนีอุปรากร: พระมหากษัตริย์”

สุภัค มหาวรรการ (2556) เขียนบทความวิจัยเรื่อง นาฏยลีลาพระมหากษัตริย์: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย

สุภัค มหาวรรการและพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ (2557) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์เรื่องพระมหากษัตริย์ในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์”

คมชวีร์ พสุริจันทร์แดง (2558) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ผ่านพัฒนาการด้านปรัชญาในเรื่องพระมหากษัตริย์”

และรัชนีกร รัชตกรตรกูล (2560) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าที่ดัดแปลงจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช”

การศึกษาของอักษรชาติ เสียงดัง (2555) ที่เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์” เป็นการศึกษาที่ได้ชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ไทยในศิลปะการแสดงนาฏกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ หากแต่เป็นการศึกษานาฏกรรมร่วมสมัยเพียงการแสดงเดี่ยว และไม่ได้มุ่งเน้นที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ แต่มุ่งวิเคราะห์ที่ศิลปะการแสดง

อีกทั้งยังมีศิลปะไทยที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์อีกหลายประเภทที่ยังขาดการศึกษาให้ครอบคลุม ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ในประเด็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย จึงจะได้วิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวนี้ให้ชัดเจน

การศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ต่อการธำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย น่าจะทำให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของผู้ทรงพระราชนิพนธ์และตระหนักในคุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ทั้งคุณค่าของตัวบทพระราชนิพนธ์และอิทธิพลของตัวบทพระราชนิพนธ์ต่อสังคมและศิลปวัฒนธรรมไทย ดังที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรพระราชทานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นของขวัญแก่ประชาชน ทรงอวดด้วยความภาคภูมิใจพระราชหฤทัย และเป็นหนังสือที่ศักดิ์สิทธิ์ของสังคมไทย

ผู้วิจัยยังหวังว่า การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติคุณแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้ทรงพัฒนาสังคมไทยให้เป็น “เมืองมิถิลาไม่สิ้นคนดี” มานานถึง 70 ปี อีกทั้งถือเป็นการร่วมสร้างและทำนุบำรุงสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมยึดมั่นในความวิริยะที่จะสร้างชาติ คุณประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม และเป็นสังคมแห่งการสร้างปัญญาตามรอยพระยุคลบาทเพื่อรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันหาที่สุดมิได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา
2. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านแนวคิด

1. การวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกนในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ผู้วิจัยวิเคราะห์ 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกนอย่างเด่นชัด ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5.ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

2. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทยจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกน วิเคราะห์ศิลปวัฒนธรรมของไทยด้านภาษาและวรรณคดีไทย ความคิดความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง

1.3.2 ขอบเขตด้านข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูล ดังนี้

1. หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกนในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2557 โดยบริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด จำนวน 162 หน้า

2. ข้อมูลผลงานศิลปะของไทย เป็นผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกน ได้แก่

2.1 จิตรกรรม ทั้งหมด 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่

-จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกน

-จิตรกรรมในวัดไทย 2 วัด คือ 1) จิตรกรรมเรื่องพระมหาชกน วัดราชผาติการาม วรวิหาร กรุงเทพมหานคร และจิตรกรรมประดับกระจกสี วัดทางสาย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

-จิตรกรรมในนิทรรศการถวายความอาลัยต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

2.2 ประติมากรรม ทั้งหมด 8 แหล่งข้อมูล ได้แก่

- ประติมากรรมเหรียญพระมหาชนก
- ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม จัดแสดงที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- ประติมากรรมเทียนพระราชจำลอง ฟุ้งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัตนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร
- ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ตอนเรือแตก ณ สวน 60 พรรษา ศาลหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

2.3 ศิลปะการแสดง ทั้งหมด 4 แหล่งข้อมูล โดยใช้ข้อมูลจากการบันทึกการแสดงที่เผยแพร่ใน <http://www.youtube.com> ได้แก่

- หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก วัดขนอน จังหวัดราชบุรี ในเทศกาลหนังใหญ่ ครั้งที่ 12 วันที่ 13-14 เมษายน 2560
- ละครรำเรื่องพระมหาชนก มหรสพสมโภชในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560
- หุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก โดยคณะหุ่นละครเล็ก โจหลุยส์
- ลิเกทรงเครื่องเรื่องพระมหาชนก เมื่อปี 2539

ทั้งนี้ ยังมีงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นจากราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจำนวนมากและหลากหลายประเภท เช่น หนังสือการ์ตูน ภาพยนตร์แอนิเมชัน นาฏศิลป์ร่วมสมัย บทเพลง ส.ค.ส. ซึ่งมีผู้ศึกษาวิเคราะห์ไว้แล้วจำนวนหนึ่ง อีกทั้งเป็นศิลปะสมัยใหม่ที่เกิดจากการปรับรูปแบบศิลปะสมัยใหม่จากตะวันตก ไม่อาจนิยามได้อย่างชัดเจนว่า เป็นอัตลักษณ์ความเป็นไทย จึงไม่ใช่ข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้

1.4 สมมติฐานการวิจัย

1. พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการธำรงชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ
2. พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยหลายด้าน ศิลปวัฒนธรรมไทยที่สร้างสรรค์จากราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ที่เคยมีมาแต่โบราณของไทย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านการวิจัย นักวิชาการหรือนักวิจัยนำผลการวิจัยไปใช้ต่อยอดในการวิจัยต่อไปได้ อาจพัฒนาหัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อไป หรือ เป็นประโยชน์ต่อการอ้างอิง
2. ด้านการเรียนการสอน ครูหรืออาจารย์สามารถนำผลการวิจัยไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในชั้นเรียน
3. ด้านการดำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนับว่าเป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์แต่งตั้ง มีคุณค่าและประโยชน์หลายประการ โดยเฉพาะการสะท้อนพระราชดำริของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ คนไทยทั่วไปที่ได้อ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก นอกจากได้เรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตแล้ว ยังได้เรียนรู้พระราชปณิธานของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ด้วย งานวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ซึ่งเป็นผลงานทรงคุณค่าของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแพร่หลายและดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบไป ตราบใดที่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ดำรงอยู่ ย่อมหมายความว่า พระเกียรติคุณของผู้ทรง

พระราชนิพนธ์ไม่เสื่อมคลายตามไปด้วย อันจะช่วยดำรงและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านานให้มั่นคงต่อไป

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary research) และการวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field research) โดยจะแสดงผลการศึกษาวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิเคราะห์เนื้อหาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2557 โดยบริษัทอัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด จำนวน 162 หน้า โดยใช้แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดสหบท แนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล
2. ศึกษาและรวบรวมพระราชปณิธาน พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับแนวพระราชดำริในการพัฒนาคนและสังคมไทย
3. วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวพระราชดำริ
4. วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา
5. เก็บข้อมูลภาคสนามและจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

6. วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการดำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ข้อมูลภาคสนาม และจากเอกสารต่าง ๆ ด้วยแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปะแขนงอื่นและแนวคิดอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

7. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1.7 แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการดำรงชาติ ได้แก่ แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดสหบท และแนวคิดการพัฒนาสังคม ดังนี้

1. **แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม** แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม คือ การศึกษาและประเมินคุณค่าของวรรณกรรมในฐานะที่วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อกันและกัน นักวิชาการได้อธิบายความหมายแนวคิดวรรณกรรมกับสังคม ดังนี้

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544, หน้า 196-211) กล่าวว่า กวีเปรียบเสมือนคนสามคน คือ เป็นนักประพันธ์ เป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และเป็นพลเมือง กวีเกิดขึ้นในสมัยใด จะรอดพ้นจากอิทธิพลแห่งสิ่งแวดล้อมหาได้ไม่ แม้จะพยายามหลบหลีกเพียงใด ความคิดความเห็น ความรู้สึกที่ตนมีอยู่เป็นส่วนร่วมกับคนร่วมสมัยก็ไม่วายที่จะแพร่พรายออกมา ยุคสมัยมิได้มีอิทธิพลต่อวรรณคดีข้างเดียว วรรณคดีอาจแสดงอิทธิพลต่อยุคสมัยเหมือนกัน กวีสามารถแปลง สร้างสรรค์ธรรมชาติและปรากฏการณ์ตามอิทธิพลแห่งปัญญาและความนึกฝันและประโยชน์ของตนได้ กวีและสังคมจึงมีอิทธิพลต่อกัน

อิงอร สุพันธ์วณิช (2554, หน้า 6) กล่าวว่า วรรณกรรมกับสังคมนั้นแยกจากกันไม่ออก สมัยหนึ่งๆ สังคมเป็นอย่างไร วรรณกรรมก็จะสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน วรรณกรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่ผูกพันกัน และวรรณกรรมจะสะท้อนทั้งความคิด ความเชื่อ และความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง

สุจิตรา จรจิตร (2547, หน้า 31-43) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมพิจารณาได้ 3 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกวี วรรณกรรม และสังคม อิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรม และอิทธิพลของวรรณกรรมที่มีต่อสังคม กล่าวคือ กวีผู้สร้างสรรค์วรรณกรรม สังคม คือ เรื่องราวของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน

ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน และกวีในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม เมื่อเขียนวรรณกรรมก็มักจะนำเรื่องราว แนวคิด ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมไปเขียนไว้ในวรรณกรรมของตน ดังนั้น กวี วรรณกรรม และสังคม จึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น อิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรม ได้แก่ อิทธิพลต่อองค์ประกอบ เช่น ด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา วรรณกรรมรับใช้สังคม เช่น เป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครอง เป็นสื่อเผยแพร่ความคิด และบันทึกเหตุการณ์สภาพสังคม วรรณกรรมยังมีอิทธิพลต่อสังคม เช่น การชี้นำสังคม อิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม และการสร้างสำนึกร่วมในความเป็นชาติ

ตรีศิลป์ บุญขจร (2547, หน้า 5) กล่าวว่า แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม เป็นการศึกษาและประเมินคุณค่าของวรรณกรรมในฐานะที่วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อกันและกัน ได้แก่ วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม และวรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม และการศึกษาโลกทัศน์ของผู้แต่งจากวรรณกรรม

2. แนวคิดสหบท แนวคิดเรื่องสหบทในวรรณกรรม เป็นแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท” วรรณกรรมกับสิ่งอื่นที่แวดล้อมอยู่ โดยเฉพาะบริบททางวัฒนธรรม หรือ “ตัวบท” อื่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวรรณกรรมแต่ละเรื่อง การทำความเข้าใจสหบทในวรรณกรรมจึงเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของวรรณคดีได้ลึกซึ้งขึ้น (วีรวัดน์ อินทรพร, 2561, หน้า 153)

3. แนวคิดการพัฒนาสังคม

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์ให้เห็นว่า พระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีบทบาทส่งเสริมการพัฒนาคนและสังคมไทยให้ก้าวหน้าตามแนวพระราชดำริการพัฒนาของพระบรมชนกชาติเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และนโยบายของรัฐบาล ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาสังคมดังกล่าวในการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1 พระราชดำริการพัฒนาสังคมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

3.1.1. เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นแนวคิดปรับสมดุลของการดำเนินชีวิตของบุคคลและกิจกรรมต่างๆ บนพื้นฐานของสายกลางของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไป

ปรับใช้กับการใช้ชีวิต การดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานได้ทุกระดับ ประชาชนเศรษฐกิจพอเพียง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1. การกระทำใดๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึง ทำพอประมาณ ด้วยเหตุและผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับ 2. ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน 3. ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกๆ ขั้นตอน 4. ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม 5. ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ และ 6. สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2548, หน้า 112-128) แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการปรับเปลี่ยนจากความคิดของตะวันตกที่มีรหัสการพัฒนาเดิม คือ ความรู้ อำนาจ และเงิน มาเป็น ความดี การอยู่ร่วมกัน และความรู้ (ประเวศ วะสี, 2549, หน้า 81-84)

3.1.2. หลักการพัฒนาคน หลักการพัฒนาคนตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, หน้า 140-178) ได้แก่

3.1.2.1 ระเบิดจากข้างใน ต้องสร้างความเข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาผู้คนที่ยังไม่ได้มีโอกาสตั้งตัว

3.1.2.2 คุณธรรมเบื้องต้น การสร้างฐานของจิตใจที่มั่นคง ประกอบด้วยคุณธรรมบุคคลที่มีจิตใจดีงาม มุ่งสร้างสรรค์สิ่งที่ดี มุ่งประโยชน์ส่วนรวม จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุข นำอยู่ คุณธรรมเบื้องต้นของบุคคลมี 4 ประการ คือ 1) การรักษาความสัจ 2) รู้จักข่มใจตนเอง การอดทน อดกลั้น 3) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และ 4) รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

1) ความจริงแท้คือความสุข ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่จิตใจ ควรเร่งพัฒนาจิตใจ เพื่อให้มีภูมิธรรมเป็นภูมิคุ้มกันจากกระแสโลกาภิวัตน์ หากแต่ละคนสามารถพัฒนาจิตใจตนได้ คนในชาติก็จะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีแต่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมก็จะสงบร่มเย็น

2) การศึกษา การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนพัฒนาชาติ ช่วยให้ความรู้จักโลก ทนโลก และไม่หลงโลก ช่วยในการพัฒนาความรู้ ทักษะความชำนาญ เพื่อเป็นพื้นฐานประกอบสัมมาอาชีพต่อไป การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาบุคคลให้มีความรู้คู่คุณธรรม และบูรณาการระหว่างสาขาวิชา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3.1.2.3 การพัฒนาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม การดำเนินงานโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายด้าน ครอบคลุมทุกด้าน และเข้าถึงคนไทยทุกคน เพื่อพัฒนาคนที่ลำบากในสังคมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม สะท้อนถึงการสร้างความเป็นธรรมตามสังคมประชาธิปไตย อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนและชาติส่วนรวมได้

3.1.3 หลักการพัฒนาสังคม หลักการพัฒนาสังคมตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ปิยนาด บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 18-23) ได้แก่

3.1.3.1 ธรรมรัฐ การทำนุบำรุงส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมืองการปกครองให้เป็นธรรมรัฐด้วยอุดมการณ์สูงสุดของพระบรมธรรมิกราชา คือ ความสงบสุขอันยั่งยืนของประเทศชาติและประชาชน ได้แก่ ขาดทุน คือ กำไร มีแนวคิด คือ การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติจะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น นับเป็นมูลค่าเงินไม่ได้ ทฤษฎีโดมิโน มุ่งเน้นการให้ เรียกว่า หลักสังฆทาน คือ ให้เพื่อให้ ไม่ต้องคิดว่า ให้แล้วจะต้องอย่างนั้นอย่างนี้ ให้โดยไม่เลือก และไม่หวังอะไรตอบแทน อธรรมปราบอธรรม นำความจริงเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการในการแก้ไขปัญหา รวมถึงตระหนักถึงความสำคัญของชาติ และเคารพประชาธิปไตย

3.1.3.2 ภูมิสังคม การพัฒนาต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่าง และทรงเห็นว่า การพัฒนาต้องกระทำด้วยความมีสติรู้เท่าทัน เฉลียวฉลาด และรอบคอบสุขุม

3.1.3.3 รู้ รัก สามัคคี รู้ คือ การลงมือทำสิ่งใดนั้นจะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา รัก คือ ความรัก เมื่อรู้ครบถ้วนกระบวนการแล้ว จะต้องมีความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ และสามัคคี คือ การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วยดี

3.1.3.4 องค์กรรวม บูรณาการ และเชื่อมโยง การคิดอย่างองค์กรรวมหรือมองอย่างครบวงจร ไม่ติดตำราหรือผูกมัดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย รู้จักบูรณาการ ประสานนานาศาสตร์เพื่อการพัฒนา ทุกสรรพสิ่งไม่ได้คงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

3.1.3.5 ทำตามลำดับขั้น หลักการพัฒนาสังคมที่เริ่มต้นการพัฒนาจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนก่อน แล้วจึงพัฒนาสิ่งที่มีความจำเป็นน้อยกว่าไปตามลำดับขั้น

3.1.3.6 ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด การพัฒนาที่มีพื้นฐานอยู่บนความประหยัด เรียบง่าย แต่ให้ประโยชน์สูงสุด ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย แก้ปัญหาด้วยกฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทาง

3.1.3.7 มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก การทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลมีผลต่อประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนคนอื่น ๆ ทุกคนจึงต้องทำหน้าที่ทุก ๆ อย่างให้บริสุทธิ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ

3.2 นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชาได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อขับเคลื่อนสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 6 ยุทธศาสตร์หลัก และอีก 4 ยุทธศาสตร์สนับสนุน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) คือ

1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
2. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

3. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
4. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง
6. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย
7. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์
8. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม
9. การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ
10. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

แนวพระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีลักษณะเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคอนและสังคมไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชาจึงได้นำมาแนวพระราชดำรินี้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงที่มีการบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติ 20 ปี ประเด็น เรื่องการผสมผสานแนวพระราชดำริหรือทฤษฎีในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนี้ ได้รับการเผยแพร่ด้วยกระบวนการทางสังคมหลายรูปแบบเกิดเป็น “ศาสตร์ พระราชา” แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะทางการเมืองการปกครองของไทย ดังที่วีระา ไชยสาร (2549) ได้อธิบายไว้ว่า แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้ประเทศไทย มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรตาม กรอบแห่งกฎหมายโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมได้อย่างมีศิลปะและมีความสง่างามเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงเป็น สัญลักษณ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นไปด้วย พระเมตตา และพระปัญญาที่แหลมและสุขุมรอบคอบ พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤต ของบ้านเมืองภายใต้กรอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นการ จรรโลงการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้คงอยู่ต่อไป พระปฐมบรมราชโองการ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท แนวพระราชดำริ และพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิ

พลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพอันแหลมคมของพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย ที่ทรงแสดงให้เห็นถึงหลักการในระบอบประชาธิปไตย การคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ รวมทั้งความห่วงใยต่อปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทรงดักเตือนทุกฝ่ายทั้งในเรื่องการดำรงชีวิต ความซื่อสัตย์สุจริต การบริหารประเทศ และแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมือง ล้วนเป็นสิ่งที่คนไทย นักวิชาการ นักการเมือง รัฐบาลไทย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรนำไปเป็นหลักการและแนวทางในการปฏิบัติภารกิจของตนเองอย่างจริงจังให้เกิดผลต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤตและพัฒนาบ้านเมืองต่อไป นอกจากนี้ การประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่มากมาย เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้แก่ประเทศชาติ รวมทั้งบรรเทาทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วทั้งประเทศ พระราชกรณียกิจของพระองค์จึงไม่ใช่การคำนึงถึงประโยชน์ของพระองค์เองหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ซึ่งเป็นหลักการที่มีความสอดคล้องกับหลักการในระบอบประชาธิปไตยส่วนหนึ่ง ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นพระราชดำริที่เป็นหลักในการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน โดยความหมายว่า “พอเพียง” นั้น อาจให้ความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความพอเพียงและเหมาะสม โดยจะทรงเน้นถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่จะไม่ก่อให้เกิดความล้มเหลวด้วย พระองค์จึงมีพระราชดำริว่า ความว่า “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน” จึงเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยกับประชาชนและปัญหาของบ้านเมืองยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

ศาสตร์พระราชาเป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมและประเทศชาติได้จริงบนพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศชาติที่ได้นำศาสตร์พระราชาไปใช้จึงเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาอันจะนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืนโดยสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ส่วนแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่มีต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ได้แก่ แนวคิดวรรณกรรมกับศิลปะแขนงอื่น และแนวคิดอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย ดังนี้

1. แนวคิดวรรณกรรมกับศิลปะแขนงต่าง ๆ แนวคิดวรรณกรรมกับศิลปะแขนงต่าง ๆ คือ การอธิบายว่า วรรณกรรมไม่ได้เป็นงานศิลปะที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากเป็นงานศิลปะที่มีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ

๖ B๑
๒๕๑๐
พ.ศ. ๒๕๑๔
๑๒๑๕
1048409

- 4 ก.พ. 2565 สำนักหอสมุด

มากมาย ดังที่ทิพย์สุตา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 48-75) กล่าวว่า วรรณคดีเป็นศิลปะแรกที่ทำให้เกิดศิลปะแขนงอื่นๆ ได้แก่ วรรณกรรมสัมพันธ์กับจิตรกรรม เช่น ภาพจิตรกรรมจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิ พระร่วง จากทศชาติชาดก จากเรื่องรามเกียรติ์ จากเรื่องอิเหนา วรรณคดีที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรม เช่น การบรรยายความงดงามทางสถาปัตยกรรมไทยไว้ในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ วรรณคดีที่สัมพันธ์กับประติมากรรม เช่น เรื่องอิเหนากล่าวถึงภาพแกะสลักภายในถ้ำ การสร้างพระพุทธรูปตามความเชื่อในวรรณกรรมพระพุทธรูปศาสนา และ วรรณคดีที่สัมพันธ์กับดนตรีไทย เช่น เพลงไทยเดิมและเพลงสากลที่มีที่มาจากวรรณกรรมไทย

นอกจากนี้ สุจิตรา จรจิตร (2547, หน้า 45-58) กล่าวว่า วรรณกรรมสัมพันธ์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ ได้แก่ วรรณกรรมกับคีตศิลป์ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาโดยตลอดในลักษณะที่ส่งเสริมความงามทางสุนทรียศาสตร์ซึ่งกันและกัน วรรณกรรมกับจิตรกรรม วรรณกรรมมีส่วนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาให้แก่จิตรกรรมของไทย เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดกที่ทำให้เกิดจิตรกรรมตามวัดต่างๆ นอกจากนี้จิตรกรรมเองมีบทบาทโดยตรงต่อโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องในวรรณกรรมได้ วรรณกรรมยังมีอิทธิพลต่อประติมากรรม งานประติมากรรมมักจะนำเรื่องราวหรือภูมิหลังจากวรรณกรรมไปสร้างสรรค์งาน และ วรรณกรรมกับการแสดง วรรณกรรมไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการแสดงมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื้อหา วรรณกรรมจะถูกนำไปใช้ในการแสดงต่าง ๆ ทั้งการนำไปใช้ทั้งหมด นำไปใช้บางตอน บางส่วน หรือนำไปดัดแปลง

และชัตสุณี สีนุสสิงห์ (2532, หน้า 83-111) กล่าวว่า วรรณคดีกับศิลปะอื่น เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หรือ การแสดงและดนตรีมีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะที่ใกล้เคียงกัน วรรณคดีมีอิทธิพลในด้านเนื้อหาของทัศนศิลป์ ดังจะเห็นได้ว่า แก่นเรื่องหรือฉากที่สำคัญที่มีลักษณะเด่นในวรรณคดีจะไปปรากฏเป็นหัวข้อในการวาดภาพ การปั้นหรือแกะสลักรูป เช่น มีการวาดภาพจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตามผนังวัดวาอารามหลายแห่ง

2. แนวคิดอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย คำว่า อัตลักษณ์ หมายถึง การบ่งชี้ถึงตัวตนของสิ่งต่าง ๆ อัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของไทย ได้แก่ งานศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงถึงตัวตนของคนไทย คำว่า ศิลปวัฒนธรรม มาจากคำว่า ศิลปะ และ วัฒนธรรม คำว่า ศิลปะ หมายถึง ศิลปกรรม คือ สิ่งที่เป็นศิลปะ สิ่งที่เกิดสร้างขึ้นเป็นศิลปะซึ่งแสดงถึงความเจริญ ความเป็นอิสระ ความเป็นตัวของตัวเอง และแสดงถึงสติปัญญาความคิดสร้างสรรค์ของคนในชาติ ศิลปกรรมไทยแขนงต่าง ๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม

สถาปัตยกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ และวรรณกรรม (ทิพย์สุดา นัยทรัพย์, 2535, หน้า 48) และคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม และถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา อย่างมีแบบแผนเป็นมรดกสังคม วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็นมรดกทางสังคม เป็นวิถีชีวิตมนุษย์หรือเป็นแบบของการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ภาษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเพณีไทย ศิลปกรรม และกิจกรรมอาชาของคนไทย เป็นวัฒนธรรมหลักประจำชาติไทย ดังที่ทิพย์สุดา นัยทรัพย์, 2535, หน้า 8-9) กล่าวไว้ ดังนี้

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมอันดีงามสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา และ รัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมของคนไทยที่สำคัญและเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทย มีดังนี้

1. ภาษา คนไทยมีภาษาและตัวอักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1826 ภาษาไทยจึงเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ถ้าเราไม่มีตัวอักษรและ ภาษาไทยใช้ เราก็จะรวมเป็นชาติไม่ได้ เพราะภาษาบอกให้รู้ว่าเป็นชาติเดียวกัน ภาษาไทยจึง เป็นเอกลักษณ์ของชาติสำคัญที่สุดที่แสดงถึงความเป็นไทยที่คนไทยควรภาคภูมิใจ เพราะใน โลกนี้ชาติที่มีภาษาเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนมีน้อยมาก

2. ศาสนา คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ศาสนาเป็น เครื่องช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น คนในสังคมจะอยู่รวมกันอย่างสงบสุข มีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย รู้จักเคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เช่น ประเพณี ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีทอดผ้าป่า ทอดกฐิน

3. พระมหากษัตริย์ ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศมาตั้งแต่สมัย โบราณในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และในระบอบประชาธิปไตย พระองค์ทรงเป็นศูนย์ รวมจิตใจของประชาชน เพราะองค์พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วย ทศพิธราชธรรม ประชาชนยกย่องเทิดทูนและจงรักภักดี จึงได้มีการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพื่อถวายความเคารพต่อพระองค์ เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉัตร มงคล พระราชพิธีรัชดาภิเษก (พระราชพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงครองราชย์ครบ 25 ปี) และ พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก (พระราชพิธีที่กระทำให้ขึ้นในการที่พระมหากษัตริย์เสด็จดำรงสิริ

ราชสมบัติยืนนานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์) และพระราชพิธีทางศาสนาที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นต้น

4.ประเพณีไทย เป็นเครื่องแสดงถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่ได้เคยกระทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน สืบทอดกันมาจนถึงชั้นลูกหลาน บางครั้งเรียกว่าขนบประเพณี หรือขนบธรรมเนียมก็ได้ เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีโกนจุก ประเพณีบวช ประเพณีแต่งงาน และประเพณีเผาศพ ประเพณีในการสร้างบ้านปลูกเรือน ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลต่างๆ เช่น ตรุษ สงกรานต์ สารท ลอยกระทง เป็นต้น ปัจจุบันมีคำว่า ฟุตบอลประเพณี ก็คือ การแข่งขันกีฬาตามประเพณีที่เคยทำกันมา

5.ศิลปกรรม เป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกของชนในชาติ ศิลปกรรมบางชนิดแสดงเอกลักษณ์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว มีลักษณะอ่อนช้อยงดงาม ศิลปะส่วนใหญ่มีที่มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมคติ ศิลปินแต่ละคนย่อมแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนเองเฉพาะตัว และย่อมแสดงออกตามวัฒนธรรมของชาติตน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความรักชาติ ความสามัคคี ความมีคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่ชนในชาติ ศิลปกรรมแบ่งออกได้ ดังนี้

5.1 สถาปัตยกรรม ได้แก่ ปราสาท ราชวัง โบสถ์ วิหาร ฯลฯ

5.2 จิตรกรรม ได้แก่ ภาพที่ใช้เส้นอ่อนหวานมีชีวิตชีวา

5.3 ประติมากรรม ได้แก่ การปั้น การแกะสลักพระพุทธรูป ไม้ หินอ่อน โลหะ

5.4 ดนตรี ได้แก่ เพลงไทยเดิม เพลงไทยสากล เพลงชาวบ้าน

5.5 วรรณคดี ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ใช้ถ้อยคำไพเราะสละสลวย แฝงความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ ถ่ายทอดความคิด อารมณ์และความรู้สึกให้เป็นที่เข้าใจ โดยใช้ภาษาเป็นสื่อ

5.6 นาฏศิลป์ ได้แก่ ศิลปะเกี่ยวกับการฟ้อนรำ ขับร้อง และศิลปะการต่อสู้ (วิชากระบี่กระบองมวยไทย) เป็นต้น

6. กิริยามารยาทของคนไทย มีลักษณะสุภาพ อ่อนน้อม ละมุนละไม และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี เช่น รู้จักอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรอ่อนน้อม รู้จักกราบและไหว้สิ่งที่เคารพบูชาและบุคคลต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการทำความเคารพพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

วัฒนธรรมไทยเป็นมรดกซึ่งบรรพชนได้ช่วยกันสร้างสมและสืบทอดต่อกันมา ทำให้เราได้ชื่อว่าเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมมาแต่โบราณอันเป็นสิ่งที่แสดงว่าชาติไทยเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตกาล

การวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกและศิลปะที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกด้านภาษาและวรรณคดีไทย ความคิดความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

อ้าง หมายถึง ทรงไว้, เทิดไว้, รักษาให้ดำรงอยู่

ชาติ หมายถึง บ้านเมือง, ประเทศชาติ

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะอันเป็นลักษณะเฉพาะตัว

1.9 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การอ้างอิงตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จะระบุชื่อผู้แต่งเป็น “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ” เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลทางบรรณานุกรม เอกสารอื่น ๆ จะระบุพระนามตามข้อมูลทางบรรณานุกรมที่ปรากฏในเอกสารนั้น ๆ ส่วนเนื้อความที่ผู้วิจัยเขียนวิเคราะห์จะใช้ว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” เพื่อให้สอดคล้องกับการเฉลิมพระปรมาภิไธยใหม่ เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2562

2. การอ้างอิงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะการแสดง จะระบุชื่อการแสดง และปีที่เผยแพร่การแสดงผลนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการอ้างอิงแบบนามปี เช่น

- ลิเกทรงเครื่องเรื่องพระมหาชนก, 2539

- ละครรำเรื่องพระมหาชนก, 2560

- หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก, 2560

3. เกณฑ์การพิจารณาว่าศิลปวัฒนธรรมของไทยได้รับอิทธิพลมาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มิใช่เรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎก พิจารณาจากเนื้อหาของเรื่องพระมหาชนกที่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงตัด ทรงปรับให้สั้น ทรงเพิ่มหรือทรงเปลี่ยน โดยเฉพาะเหตุการณ์พื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและเหตุการณ์พระมหาชนกไม่ออกบวช รวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้เห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมนั้น ๆ เกี่ยวข้องกับพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมพร้อมกับภาพพระราชกรณียกิจ การระบุไว้ในคำนำของหนังสือ ภาพ การกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างประติมากรรม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เอกสารออนไลน์ งานวิจัย และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก 2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรมไทยที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก 3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และ 4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ ดังนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก และทำให้ทราบการศึกษาวិเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังนี้

รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน (2539) เขียนหนังสือเรื่อง “ความเป็นมาพระมหาชนก” สรุปได้ว่าเรื่องพระมหาชนกปรากฏเรื่องราวอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและคัมภีร์ขันธ์อรรถกถาภาษาบาลี ในประเทศไทยมีเรื่องพระมหาชนก ฉบับชินวร พระนิพนธ์พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวรสิริวัฒนสมเด็จพะสังฆราชเจ้า เรื่องพระมหาชนกชาดกในการแปลนิบาตชาดก ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ที่มาของการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เนื้อเรื่องย่อของเรื่องพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ชี้ให้เห็นว่า แม้พระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์จะแตกต่างจากพระมหาชนกในพระไตรปิฎก หรือ พระมหาชนกฉบับชินวร หากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงหวังให้พสกนิกรของพระองค์มีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม และกำลังกายที่สมบูรณ์ การพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ความคิด รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างสร้างสรรค์ สอนคนให้มีธรรมะและมีความเพียรอันเป็นปรัชญาในการพัฒนาคน

จิรวัดน์ พระสันต์ และวนิดา บำรุงไทย (2542) เขียนบทความวิจารณ์เรื่อง “พระมหาชนก พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ความมั่งคั่งแห่งวรรณกรรมสยาม ความมั่งคั่งแห่งน้ำพระราชหฤทัย” กล่าวถึงที่มาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่มีการใช้เทคนิคใหม่หรือรูปแบบจิตรกรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสาน มีลีลาและเอกลักษณ์น่าสนใจ การปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ที่แตกต่างไปจากอรรถกถาหาชนกชาดกซึ่งมีความนัยอันน่าสนใจ การใช้ภาษาวรรณศิลป์ที่มีการเลือกเฟ้นและเรียงร้อยถ้อยคำสำนวนอย่างประณีต มีบรรยากาศทั้งความโอ้อ่า ชрімขลัง ในฐานะเป็นเรื่องอดีตชาติอันศักดิ์สิทธิ์ ขณะเดียวกันก็ทรงรักษาลักษณะการใช้ภาษาง่าย ๆ ตามแบบฉบับนิทาน ทรงเสนอแนวสร้างสรรค์การเล่าเรื่องชาดกแปลกไปจากรูปแบบเดิม นอกจากนี้ยังแสดงถึงพระราชอารมณ์ขันเกือบตลอดทั้งเรื่อง และภายใต้รูปแบบและเนื้อหาง่าย ๆ ตามแบบฉบับนิทานชาดก ยังมีความนัยลึกซึ้งหลายประการที่สัมพันธ์กับผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ความสนพระทัยในการเกษตรกรรม ทรงโปรดงานแผนที่และการพยากรณ์อากาศ ทรงสนพระทัยและมีพระปรีชาสามารถ ทรงสนพระทัยการศึกษามาโดยตลอด และทรงถือภารกิจของแผ่นดินเป็นพระราชภาระอันสำคัญยิ่งใหญ่อื่นใด

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2542) เขียนบทความเรื่อง “พระมหาชนก : โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย” เพื่อศึกษาบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชโดยละเอียด เพื่อให้เข้าใจสารและการดัดแปลงสร้างเสริมบทพระราชนิพนธ์จากมหาชนกชาดกในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่าเมื่อดัดแปลงจากต้นเรื่องในพระไตรปิฎกแล้ว ทำให้พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” มีลักษณะเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาร่วมสมัย ที่สื่อสารแตกต่างไปจากวรรณคดีพุทธศาสนาขนบเดิม คือ เป็นการเน้นวิริยบารมีให้ชัดเจนเหมาะสมแก่ยุคสมัย พร้อมทั้งอธิบายความสำคัญของโมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย อันหมายถึงการดำรงอยู่ “ในโลก” เพื่อบำเพ็ญหน้าที่ด้วยวิริยะและปัญญา เพื่อเกื้อกูลชาวโลก

ประเวศ วะสี (2542) เขียนบทความเรื่อง “ทฤษฎีพระมหาชนก: ทิศทางแห่งการพัฒนา” พบว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก นำเสนอทิศทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนา ได้แก่ 1. ในยามวิกฤตต้องคิดพึ่งตนเอง เทวดาจะช่วยผู้ที่ช่วยตัวเองเท่านั้น 2. สร้างเศรษฐกิจจริงด้วยงานหรือความเพียรอันบริสุทธิ์ 3. สร้างเศรษฐกิจด้วยการอนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากร และ 4. การปฏิรูปการเรียนรู้ของมนุษย์ให้หลุดพ้นจากอวิชชาเพื่อไปสู่การพัฒนาที่แท้

ณัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมวิเคราะห์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก” เพื่อศึกษาวาทกรรมในกระบวนการสื่อสารของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก รวมไปถึงศึกษาความหมายของเนื้อหา รูปภาพประกอบ และความเข้าใจของผู้รับสาร วิธีการศึกษานี้วิจัยขั้นนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วยการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) การสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group Interview) และใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล สำหรับการวิจัยเชิงสำรวจบางส่วน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์พระมหาชนก ได้รับความสำเร็จสืบเนื่องมาจากอำนาจทางวาทกรรม ทั้งในลักษณะเปิดเผยและแอบแฝง อำนาจทางวาทกรรมนี้โยงใยเกี่ยวพันกับเรื่องของศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ เศรษฐกิจและสังคม จนไปถึงวัฒนธรรมของชาติด้วยเหตุนี้ทุกฝ่ายจึงให้การยอมรับ และเผยแพร่พระราชนิพนธ์พระมหาชนกอย่างแพร่หลายจนประสบความสำเร็จอย่างงดงาม ส่วนทางด้านเนื้อหาพบว่ามีการดัดแปลงให้เกิดความแตกต่างในตอนท้ายของเรื่องซึ่งสอดคล้องกับการรับรู้ในเนื้อหาของคนในปัจจุบัน และเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เกิดขึ้น พระราชนิพนธ์พระมหาชนกมีวัตถุประสงค์ในการพระราชนิพนธ์เพื่อพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ และเป็นการสะท้อนถึงตัวผู้ประพันธ์เพื่อให้เกิดการเทียบเคียงกับตัวละคร ประการสุดท้าย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากลุ่มผู้รับสารในการวิจัยครั้งนี้ สำหรับประชาชนโดยทั่วไป รู้จักและให้การตอบรับพระราชนิพนธ์พระมหาชนกอย่างดี แต่ในด้านความเข้าใจกลับพบว่าไม่ได้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับกลุ่มนักเรียนที่ได้รับมอบหมายให้อ่านพระราชนิพนธ์พระมหาชนกมีความเข้าใจละเอียดลึกซึ้งมากกว่ากลุ่มนักเรียนที่อ่านโดยความสมัครใจ

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “พระราชอัจฉริยภาพแห่งพระมหากษัตริย์ ในการสร้างสรรค์ภาษาและวรรณกรรม” เพื่อศึกษาพระราชกรณียกิจทางด้านการสร้างสรรค์ภาษาและวรรณกรรมของพระมหากษัตริย์ของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน และเพื่อศึกษาพระราชกรณียกิจและ พระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาและวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทั้งปฐมเหตุของการพระราชนิพนธ์ การใช้จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์ การจัดพิมพ์เผยแพร่ การจัดพิมพ์ฉบับการ์ตูน สังเขปเรื่องพระมหาชนก และพระปรีชาสามารถด้านภาษาและวรรณศิลป์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ศิลปะการเลือกสรรแนวคิด ศิลปะการสร้างสรรค์สำนวน ศิลปะการดำเนินเรื่อง และศิลปะการใช้ภาษา

ปริญญวัฒน์ วัชรอากาศ (2549) เขียนเอกสารวิจัยเรื่อง “พระมหากษัตริย์: การพัฒนาประเทศใน กระบวนทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อศึกษาคุณค่าและความหมายร่วมสมัยในการพัฒนา ประเทศที่แฝงอยู่ในพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์กับตัวแบบการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญคือความสอดคล้อง เชื่อมโยงของสาระแฝงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับการพัฒนาประเทศ กล่าวคือสามารถสร้างความ เข้าใจพื้นฐานและชี้ให้เห็นตัวแบบการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่เป็นกระบวนทัศน์การ พัฒนาชุดหนึ่งที่มีอยู่จริง โดยอาศัยการมองเห็น ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้งหมดของชีวิตและธรรมชาติที่ เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มุ่งจัดการระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชีวิตให้มั่นคง ยั่งยืนโดยอาศัยพื้นฐานความพอดีของ จิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญ

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2552) เขียนบทความเรื่อง “พระมหากษัตริย์: คำสอนจากพ่อ” กล่าวถึง ที่มาและ ลักษณะของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีต้นเรื่องมาจากพระมหา กษัตริย์ชาตในพระไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรักษาแบบแผนของเดิมในด้านเนื้อเรื่อง การเล่า เรื่อง สำนวนภาษา และหลักธรรมคำสอน แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ทรง “ปรุง” ขึ้นใหม่ โดยทรงตัด เติม และตัดแปลงเนื้อหา และสำนวนภาษาให้เหมาะสมแก่ผู้อ่านร่วมสมัย และทรงเพิ่มเติมข้อคิดคำสอนอื่น ๆ อันสะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตรและพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหากษัตริย์ มีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมคำสอน คือ การสืบทอดหลักธรรมคำสอนเรื่องความเพียร และทรงเพิ่มเติมข้อคิด คำสอนอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านร่วมสมัยอีกหลายประการ ได้แก่ ความจริง ปัญญาความรู้ พลังความสามารถ ของมนุษย์ และคุณธรรม นอกจากนี้ เรื่องพระมหากษัตริย์นำเสนอยุทธศาสตร์สำคัญแห่งการพัฒนาตนและพัฒนา สังคม ได้แก่ ศาสตร์แห่งการบูรณาการ ยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ และสูตรแห่งการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่บุคคลต้องถึงพร้อมด้วยความเพียร ปัญญา และกำลัง

สุรพงษ์ โสธนะเสถียรและคณะ (2553) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “หลากมุมมองในบทพระราช นิพนธ์: พระมหากษัตริย์” เพื่อศึกษาภาพโดยรวมของบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ในมุมมองต่าง ๆ ทาง การสื่อสาร การปกครอง และภาษากับวัฒนธรรม และเพื่ออภิปรายความ วิเคราะห์ และแสวงหาคำตอบของ ปรัชญาหรือแนวคิดเกี่ยวกับมุมมองต่าง ๆ ดังกล่าวที่พระราชทานต่อพสกนิกรให้เข้าใจและเข้าถึงพระราชนิพนธ์ งานวิจัยเรื่องนี้ กล่าวถึงที่มาของเรื่องพระมหากษัตริย์ เนื้อเรื่อง และพระราชดำรัสของผู้ทรงพระราชนิพนธ์

ผลการวิจัย พบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนพระราชปณิธานของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ผู้นำบารมี ความจงรักภักดี บุญญาธิการ ความจริง วิริยะ การกระทำ ความรับผิดชอบ ราชสมบัติ เงินทุน ผลประโยชน์ ความรู้ และธรรมะ

สุภัทรา โกไศยกานนท์ (2556) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ภาษาและวัฒนธรรมในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก” เพื่อศึกษาว่าผู้อ่านได้รับแนวคิดอะไรและอย่างไรจากบทพระราชนิพนธ์ด้วยมุมมองของภาษาและวัฒนธรรม ผลการวิจัย พบว่า ด้านวัจนภาษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเลือกเฟ้นและเรียบเรียงถ้อยคำได้อย่างประณีต ได้บรรยากาศทั้งความโอ้อ่า และความขริบขลึงสมกับเป็นเรื่องอดีตชาติอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้า ในขณะเดียวกัน ทรงรักษาลักษณะการใช้ภาษาง่าย ๆ ตามแบบฉบับนิทานเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าถึงเรื่องพระมหาชนก นอกจากนี้ ยังทรงปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมเนื้อหาให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย ด้านอวัจนภาษามีการใช้ภาพประกอบ เป็นการช่วยเล่าเรื่องและเพิ่มสีสันให้เรื่องน่าสนใจ การอภิปรายความด้านวัฒนธรรมพบแนวคิด 4 ด้าน คือ ด้านศาสนา ทรงใช้ความเพียรที่บริสุทธิ์ สติปัญญา และกำลังกาย ในการปกครองและสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้านการปกครอง พบว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นผู้ปกครองแผ่นดินโดยธรรมตลอด 50 ปี ของการครองสิริราชสมบัติ ด้านเศรษฐกิจและสังคม ทรงนำเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่คนไทย ในขณะที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านการศึกษา ได้สะท้อนคุณค่าของการศึกษาและสถาบันการศึกษาเพื่อมหาชน

รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2559) เขียนบทความเรื่อง “พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” กล่าวถึง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกด้านที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง คุณค่าของเรื่องที่น่าเสนอปรัชญาความคิดของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การสร้างความสำนึก กำกับไปกับความรู้ การแสดงยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ คือ การอนุรักษ์และการพัฒนาต้องดำเนินควบคู่กันไป จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน นอกจากนี้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังได้ส่องสะท้อนพระปรีชาสามารถรอบรู้ในสหวิทยาการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในเรื่องคอมพิวเตอร์ แผนที่ทางอากาศ อวกาศศาสตร์ อดุณิยวิทยา โหราศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงแสดงให้เห็นว่า ความรู้ด้านสาขาช่วยไขปัญหา และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเดิมก็มีคุณค่าเช่นเดียวกับความรู้สมัยใหม่ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นการอนุรักษ์สืบสานวรรณคดีชาติที่มีมาแต่

โบราณ เนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอสอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย และได้สะท้อนพระราชจริยวัตรและพระราชปณิธานของพระองค์อันเป็นแบบอย่างและเป็นสิริมงคลยิ่งแก่ผู้ที่น้อมนำไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเพียร สติ ปัญญา สัจจะ ความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ การรักษาหน้าที่ และความมีคุณธรรม

ณัฐกาญจน์ นาคนวน (2560) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “พระราชนิพนธ์ ‘พระมหาชนก’: การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย” เพื่อศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในฐานะเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยวิเคราะห์การสืบทอดและการสร้างสรรค์ ทั้งด้านเนื้อหา แนวคิด กลวิธีการเล่าเรื่อง และรูปแบบการนำเสนอ ผลการศึกษาพบว่าพระราชนิพนธ์พระมหาชนกแสดงให้เห็นการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดทั้งจากวรรณคดีชาดกวรรณคดีพระพุทธศาสนา และวรรณคดีคำสอน โดยนำขนบวรรณคดีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมและผู้เสพ มีการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบ โดยใช้รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องในการนำเสนอ กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์พระมหาชนกแสดงให้เห็นกระบวนการการสืบทอดและสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมทศชาติชาดก เป็นชาดกประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ 9 และเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่อันยืนยันการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาดกได้อย่างชัดเจน

เทียมจิตร พ่วงสมจิตร (2560) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “สัญลักษณ์และความหมายทางพุทธธรรมในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก” เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์และความหมายทางพุทธธรรมในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยพบว่า สัญลักษณ์ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกสื่อความหมายทางพุทธธรรมโดยจำแนกตามมโนทัศน์ต่างๆ ได้ดังนี้ มโนทัศน์เรื่องบารมี สื่อความถึงทศบารมี มโนทัศน์เรื่องหน้าที่ สื่อความหมายถึงการทำหน้าที่ มโนทัศน์เรื่องบุญ สื่อความหมายถึง บุญกิริยาวัตถุ 10 มโนทัศน์เรื่องมรรคมืองค์ 8 สื่อความหมายถึง มรรคมืองค์ 8 มโนทัศน์เรื่องสังสารวัฏ สื่อความหมายถึง สังโยชน์ 10 อินทรีย์ 5 และเครื่องข้อง 5 มโนทัศน์เรื่องกำลัง สื่อความหมายถึง พละ 5 และมีมโนทัศน์เรื่องสังขาร สื่อความหมายถึง ขันธ์ 5 ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นองค์ธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติโดยมีทั้งในระดับโลกียธรรม อันหมายถึง สภาวะการดำรงอยู่อย่างสุขและทุกข์ตามวิสัยโลก และโลกุตระธรรม อันหมายถึง สภาวะเพื่อการพ้นไปจากทุกข์หรือกิเลส เพื่อไปสู่พระนิพพาน หากพิจารณาในด้านโครงเรื่อง พบว่า เรื่องราวของพระมหาชนกต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่บังชี้ถึงการบำเพ็ญบารมี 3 ด้าน คือ วิริยะบารมี ปัญญาบารมี และเนกขัมมบารมี หากแต่บทพระราชนิพนธ์เรื่อง

พระมหาชุนกได้รับการเชิดชูเฉพาะในเรื่องของวีริยะบารมีและปัญญาบารมี เนื่องจากบารมีทั้งสองด้านนี้สนับสนุนสถานภาพการเป็นพระราชอาและสนับสนุนการบรรลุธรรมด้วย

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2560) เขียนบทความเรื่อง “พระมหาชุนก: มหาชาติของพระราชอา” กล่าวถึงพระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนกด้านที่มา เนื้อหา แนวคิด พระอัจฉริยภาพทั้งศาสตร์และศิลป์ในสมเด็จพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และคำสอนของสมเด็จพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ ความเพียรควรทำแท้ ทุกคนต้องทำหน้าที่ของตน และบัณฑิตพึงมีความรู้ทั่วไปและความรู้ทางวิชาการ

เอกสารและงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีประโยชน์ต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนกทั้งด้านที่มา ศิลปะการประพันธ์ เนื้อหา ความแตกต่างจากอรรถกถาหาชุนกชาติ ความโดดเด่นของเรื่อง แนวคิด คุณค่า ตลอดจนประเด็นการศึกษาวิเคราะห์พระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนกที่มีมาก่อนหน้านี้ ได้แก่ กลวิธีการแต่ง คุณค่าของเรื่อง และการพัฒนาสังคม

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรมของไทยที่สร้างสรรค์จากพระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนก

การศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนกต่ออัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย มีผู้ได้ศึกษาและวิเคราะห์ไว้บางส่วน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษวิเคราะห์ของผู้วิจัย ทั้งนี้โดยส่วนมากมุ่งศึกษาศิลปวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยที่สร้างสรรค์จากพระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชุนก ดังนี้

รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน (2539) เขียนหนังสือเรื่อง ความเป็นมาพระมหาชุนก กล่าวถึงการสร้างเหรียญพระมหาชุนกควบคู่กับหนังสือไว้ว่า ด้านหนึ่งของเหรียญเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์พร้อมข้อความภาษาไทย ตัวอักษร เทวนาครี และภาษาอังกฤษ ที่มีความหมายว่า วีริยะ อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระมหาชุนกในมหาสมุทรขณะสนทนาธรรมกับนางมณีเมขลา ซึ่งศิลปินปั้นจากแบบร่างฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เหรียญพระมหาชุนกไม่ใช่เหรียญที่ระลึกธรรมดา แต่เป็นเหรียญที่เป็นพลังแห่งความวีริยะ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ เป็นประธานในพระราชพิธีชัยมังคลาภิเษก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เหรียญพระมหาชุนก สร้างเป็นเนื้อโลหะต่างกัน 3 ชนิด คือ เนื้อทองคำแท้ เนื้อนาก และ

เนื้อเงิน มีตราพระปรมาภิไธยย่อ ภปร. เป็นเรือนยอดด้านบน ออกแบบปั้นนูนลอยเด่น แต่งผิวแบบด้าน ให้ทั้งความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์และงดงาม

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ มหิตล (2555) ทรงนิพนธ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังล้านนาเรื่อง ‘พระมหาชนก’ จากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร” เพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง รูปแบบศิลปะล้านนาในแนวใหม่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ให้ประชาชนได้เข้าใจถึงเนื้อหา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังศิลปะล้านนาแนวใหม่มีลักษณะของการผสมผสานศิลปะล้านนาแบบเดิม กับการนำเสนอคุณค่าของศิลปะไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นการหล่อหลอมคุณค่าวัฒนธรรมจากอดีต จนถึงปัจจุบันด้วยการสร้างสรรค์เฉพาะตน ให้แสดงถึงความเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบล้านนาร่วมสมัย

รุจิภาส ภูธน์ณฤภัทร (2555) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ซิมโฟนีอุปรากร: พระมหาชนก” ผลการศึกษาพบว่า การสร้างสรรค์ซิมโฟนีอุปรากร “พระมหาชนก” ผู้ประพันธ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการผสมผสานดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกประกอบวรรณกรรมไทยในรูปแบบ ดนตรีเชิงพรรณนา สื่อให้เกิดจินตนาการในเรื่องราวพระมหาชนกซึ่งเป็นชาตกหนึ่งในทศชาติของพระ พุทธเจ้าโดยในปี พ.ศ.2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคัดแปลงมหาชนกชาตก ให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันมีการเน้นในเรื่องผลของคุณธรรมและวิริยบารมีอัน จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ รูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานเป็นบทประพันธ์ สำหรับวงออร์เคสตรา ร่วมกับวงดนตรีไทยและวงขับร้องประสานเสียง มีความยาวประมาณ 50 นาที ประกอบด้วย 4 องก์ในบทประพันธ์ได้ใช้ระบบโหนดลิตีผสมผสานเครื่องดนตรีไฟฟ้า และเครื่องดนตรีตะวันออก ในการบรรยายเรื่องราว องค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในบทประพันธ์ ได้แก่ การเลือกใช้คอร์ดการดำเนินทำนอง การจัดกลุ่มตัวโน้ตให้เป็นโมทีฟสำคัญ และนำโน้ตในแต่ละกลุ่มมาใช้ ทั้งขึ้นคู่ 2, 3, 4 และ 5 คอร์ดเรียงคู่ 4 และ 5 นอกจากนี้ยังนำเสียงประสานที่เป็นแบบโพลีโทนาลิตี พื้นผิวของบทประพันธ์มีการใช้ทั้ง โฮโมโฟนี โพลีโฟนี เฮเทโรโฟนี ประกอบกับเทคนิควิธีการประพันธ์ เช่น การคัดทำนอง การแตกทำนอง การเลียน โดรน ออสตินาโต ซีควเอนซ์ ไชคลิก การพลิกกลับ การถอยกลับ มีการปรับเปลี่ยนบันไดเสียงหลายครั้ง มีทั้งอัตราจังหวะธรรมดา อัตราจังหวะผสม และอัตราจังหวะเชิงซ้อน การใช้ดนตรีหลากหลายรูปแบบมาผสมผสานเพื่อบรรยายเรื่องราวใน

“พระมหาชนก” นี้เป็นการเสริมสร้างจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ให้กับวงการดนตรีของไทยที่จะต้องพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์อันจะนำไปสู่การ ยอมรับในระดับนานาชาติต่อไป

อักษรราวดี เสียงดัง (2555) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก” เพื่อศึกษาวิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยและบทบาทที่มีต่อสังคมไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 เพื่อค้นหาแนวทางการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่เชิดชู เอกลักษณ์ไทย และให้แก่งคิดที่ดีต่อสังคมไทย โดยพิจารณาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่เชิดชูเอกลักษณ์ไทย และให้แก่งคิดที่ดีต่อสังคมไทย ควรประกอบด้วย 1) บทละครภาษาไทย ประพันธ์โดยคนไทย เนื้อเรื่องเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่างๆ ของคนไทยในอดีตถึงปัจจุบัน 2) ลีลาท่าทางที่มีพื้นฐานมาจากท่ารำไทย ได้รับแรงบันดาลใจจากภาพจิตรกรรมไทย สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์แบบนาฏศิลป์ไทย 3) เครื่องแต่งกายแบบไทย นุ่งห่มด้วยวิธีแบบไทยเดิม หรือใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บ และใช้เครื่องประดับแบบไทยเดิม 4) ทำนองเพลงและบทร้องแบบไทยเดิม ประพันธ์บทร้องด้วยฉันทลักษณ์ไทย และ 5) ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก สร้างสรรค์แบบศิลปะไทย

สุภักดิ์ มหาวรรการ (2556) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “นาฏยลีลาพระมหาชนก: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย” เพื่อศึกษาการแสดงร่วมสมัยเรื่องพระมหาชนกซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจัดแสดงเนื่องในงานวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งที่ 24 ผลการศึกษาพบว่า นาฏยลีลาร่วมสมัยเรื่องพระมหาชนก ดำเนินเรื่องตามบทพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร แบ่งการแสดงเป็น 3 องก์ องก์ที่ 1 มิถิลานคร องก์ที่ 2 ความเพียรอันบริสุทธิ์ และองก์ที่ 3 ศรีทธาแห่งปัญญาธรรม มีการเล่าเรื่องโดยใช้สื่อ ได้แก่ การขับบทเสภา การแสดงหุ่นละครเล็ก การเล่นภาพเงาเคลื่อนไหว การบรรเลงเพลงประกอบวงดุริยางค์ ออเคสตรา และการใช้แอนิเมชัน การแสดงนาฏยลีลาร่วมสมัยเรื่องพระมหาชนกในครั้งนี้ แสดงถึงการรังสรรค์สื่อการแสดงร่วมสมัยเพื่อถ่ายทอดเนื้อเรื่องชาดกที่มีมาในพระไตรปิฎก โดยยังคงเสนอบทบาทสำคัญของพระโพธิสัตว์ ผู้ยังคงเพียรบำเพ็ญบารมีมิหวาดหวั่นท่ามกลางสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลง

สุภักดิ์ มหาวรรการและพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ (2557) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์เรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์” เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอชาดกเรื่องพระมหา

ชนในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์และบทบาทของสื่อการ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การ์ตูนโทรทัศน์เรื่องพระมหาชนที่แพร่ภาพในสื่อโทรทัศน์และนำมาผลิตซ้ำในรูปแบบสื่อวีดิทัศน์ได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับผู้เสพคือเด็กๆ ในสังคมไทย ๔ ประการ ได้แก่การอธิบาย ขยายความ “วิริยบารมี” ให้เข้าใจง่าย การนำเสนอภาพตัวละครพระมหาชนและเพื่อน ๆ ในนครกาลจัมปาละ การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติมคือพระมหาชนถูกเพื่อนกลั่นแกล้ง การหนีออกจากบ้าน ด่านทดสอบบารมี และการสร้างฉากและเครื่องแต่งกายตัวละคร ทั้งหมดนี้ทำให้เด็กๆ รับรู้และเข้าใจซาดกเรื่องนี้ง่ายขึ้น งานวิจัยนี้ทำให้เห็นบทบาทของการ์ตูนแอนิเมชันเรื่องพระมหาชนในสังคมไทย ๒ ประการ ได้แก่ การสอนธรรมะและการยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร นับเป็นการรับรู้และเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านสื่อสารมวลชนที่นับวันยังมีอิทธิพลในสังคมไทย

คมขวัญ พสุริจันทร์แดง (2558) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ผ่านพัฒนาการด้านปรัชญาในเรื่องพระมหาชน” เพื่อหาแนวคิด ไปจนถึงรูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณคดีซาดก และบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เรื่องพระมหาชน ทั้งนี้ยังได้มุ่งเน้นในการนำหลักปรัชญาที่สำคัญจากวรรณคดีดังกล่าว คือ ปรัชญาแห่งความเพียร ปรัชญาแห่งการศึกษา มาเป็นแนวคิดหลัก จำแนกออกเป็นองค์ประกอบทางนาฏศิลป์ทั้ง 8 ประเด็น ได้แก่ 1) บทในการแสดงสร้างสรรค์ขึ้นจากหลักปรัชญาในเรื่องพระมหาชน 2) นักแสดงที่มีทักษะความสามารถทางนาฏศิลป์ 3) สีลาที่นำเสนอผ่านนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ (post-modern dance) 4) ดนตรีในการแสดงที่สร้างสรรค์บรรเลงขึ้นใหม่จากเซลโล่ (Cello) และเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic music) 5) การไม่เน้นใช้อุปกรณ์การแสดงเพื่อให้นักแสดงเป็นหลักในการสื่อสารสัญลักษณ์ต่าง ๆ ทางปรัชญา ผ่านแนวคิดมินิมอลลิสม์ (Minimalism) 6) พื้นที่การแสดงที่ไม่จำกัดเฉพาะโรงละคร โดยสามารถแสดงได้ในพื้นที่แบบอื่น ๆ 7) แสง ในการแสดงที่บ่งบอกเรื่องราวและอารมณ์ในแบบต่าง ๆ โดยใช้ทฤษฎีของสีในการสร้างบรรยากาศ และ 8) เครื่องแต่งกายที่ดูเรียบง่าย อำนวยความสะดวกต่อการเคลื่อนไหวของนักแสดง นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญใน 7 ประเด็น คือ 1) การคำนึงถึงปรัชญาทางวรรณคดีซาดก และบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชน 2) ความเรียบง่ายตามแนวคิดนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ 3) ความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงนาฏศิลป์ 4) การใช้สัญลักษณ์ในการแสดงนาฏศิลป์ 5) การคำนึงถึงทฤษฎีทางนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ทัศนศิลป์ และสถาปัตยกรรม 6) การคำนึงถึงการสะท้อนถึงสภาพสังคมในปัจจุบันโดยใช้นาฏศิลป์ และ 7) การคำนึงถึงการแสดงที่สื่อสารเพื่อคนรุ่นใหม่ จากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์

ในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นถึงปรัชญาอันทรงคุณค่าที่ได้แฝงไว้ในเรื่องพระมหาชนก ซึ่งจะมีความแตกต่างจากรูปแบบของการแสดงพระมหาชนกที่ปรากฏหลายครั้งที่ผ่านมาในประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นการบูรณาการและเผยแพร่ทางศิลปะกับปรัชญาจากรวมคติชาดกไปพร้อม ๆ กัน และได้รูปแบบการสื่อสารทางนาฏศิลป์แนวใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมในอนาคต

รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม” ได้กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชด้านวรรณศิลป์ โดยกล่าวถึงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะไทยไว้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มิใช่เป็นหนังสือสำหรับอ่านเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมี พระราชประสงค์ให้เป็นหนังสือภาพด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกร 8 คน คือ ศาสตราจารย์ประหยัด พงษ์ดำ ศาสตราจารย์ปรีชา เกาทอง อาจารย์ปัญญา วิจินธนสาร อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ อาจารย์พิชัย นรินต์ อาจารย์เนติกร ชินโย อาจารย์จินตนา เปี่ยมสิริ และอาจารย์ธีระวัฒน์ คະนะมะ วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์ตลอดทั้งเล่ม รวม 36 ภาพ และแผนที่สีพระหัตถ์อีก 4 ภาพ อีกทั้ง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาจารย์พิชณุ ศุภนิมิต ออกแบบจัดทำรูปเล่มแบบเทพนิยายของฝรั่ง คือ มีภาพประกอบให้สวยงาม ขวนอ่าน ลักษณะเช่นนี้เป็นการประสานวรรณศิลป์เข้ากับทัศนศิลป์ พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้รูปประกอบมีบทบาทในการเล่าเรื่องด้วย ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ยังเป็นการแสดงศิลปะไทยสมัยรัชกาลที่ 9 ภาพจิตรกรรมของศิลปินแต่ละคนแสดงเทคนิคแตกต่างหลากหลาย และยังแสดงความคลี่คลายของการสร้างสรรค์งานศิลปะแบบไทยประเพณี มาจนถึงศิลปะไทยร่วมสมัย จึงเป็นประโยชน์ให้ความรู้แก่ผู้อ่านที่สนใจศิลปะ

รัชนิกร รัชตรศระกุล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ ปรากฏในเรื่องเล่าอันสืบเนื่องจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก 2) เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดและมโนทัศน์ในการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ของเรื่องเล่าอันสืบเนื่องจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก และ 3) เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดและมโนทัศน์ในการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจาก เรื่องเล่าอันสืบเนื่องจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนกกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยเดียวกัน ผลการวิจัยพบว่าเรื่องเล่าจากบพระราชนิพนธ์

พระมหากษัตริย์ที่คัดเลือกมาเป็นขอมูลในการวิจัยทั้ง 7 เรื่อง ปรากฏลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติอย่างเด่นชัด ทั้งเนื้อหาที่แสดงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตามองค์ประกอบของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ บทประณามพจน การระบุงดุดมภ์หมายว่าแต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติ การบรรยายพระราชกรณียกิจ และบทสรุป และยังปรากฏกลวิธี 3 ประการเพื่อผสมเนื้อหาที่แสดงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชให้กลมกลืนกับเนื้อเรื่อง ได้แก่ 1) การปรับเนื้อเรื่องเพื่อเฉลิมพระเกียรติ 2) การสร้างองค์ประกอบของเรื่องเพื่อเฉลิมพระเกียรติ 3) การสร้างองค์ประกอบศิลป์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ กลวิธีทั้ง 3 ประการนี้ใช้เพื่อผู้เสพเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์เชื่อมโยงตัวละครพระมหากษัตริย์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และรับสารในการสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชผ่านตัวละครพระมหากษัตริย์ เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ยังปรากฏขนบในการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ตามขนบวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ และการรูปแบบการไขว่รอยกรองเพื่อสรรเสริญพระเกียรติ ด้วยลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ปรากฏ ทำให้เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ ปรากฏแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติ 5 ประการได้แก่ 1) พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมความเพียร 2) กษัตริย์ผู้นำปัญญามาสุมหาชน 3) กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม 4) กษัตริย์นักเกษตรกรรม และ 5) พอมุเมตตาแกมหาชน โดยแนวคิดในการเฉลิมพระเกียรติทั้ง 5 ประการ เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในการสรรเสริญที่ปรากฏในวรรณคดี เฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเดียวกัน จะพบว่าแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติที่เหมือนกัน 3 ประการคือ พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมความเพียร กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม และพอมุเมตตาแกมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นหลังปี พ.ศ. 2540 อันเป็นปีที่บทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์เริ่มเผยแพร่ ความสอดคล้องของแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติทั้ง 3 ประการข้างต้นสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมที่ตัวบทสร้างขึ้นคือ ศาสนาในฐานะแกนกลางในการสร้างวรรณคดี และบทบาทของพระมหากษัตริย์ในศูนย์กลางของการสร้างวรรณคดี ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ คือเรื่องเล่าเผยแพร่ในสื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่บันทึกไฟล์ในการแสดงไว้ในรูปแบบดิจิทัลและนำไปเผยแพร่ซ้ำในสื่อสังคมออนไลน์ได้ อันอาจจะทำให้เกิดการเสพซ้ำเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังทำให้เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์สามารถนำมาเผยแพร่ซ้ำในโอกาสต่าง ๆ ได้ เช่น การนำการตูนแอนิเมชันพระมหากษัตริย์มาเผยแพร่ซ้ำ ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จสวรรคต และเมื่อตัวบทสามารถเข้าถึงได้ง่ายก็ทำให้เกิดผู้เสพตัวบทกลุ่มที่กว้างและหลากหลายขึ้น โดยผู้เสพกลุ่มนี้คือกลุ่มคน

รุ่นใหม่ที่เขาถึงอินเทอร์เน็ท จะเห็นได้ ว่าสื่อสมัยใหม่มีบทบาทอย่างมากต่อการเสพ การเผยแพร่ และการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นสายธารของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ถักทอมาอย่างยาวนานในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทยว่าไม่ได้สูญหายไป หากแต่เพียงปรับเปลี่ยนลักษณะและพื้นที่ในการดำรงอยู่ เพื่อเป็นประจักษ์ยืนยันว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยมาช้านาน

เอกสารและงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดศิลปวัฒนธรรมไทยหลายลักษณะ ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม นาฏยศิลป์ และซิมโฟนีอุปรากร นับว่าพระราชนิพนธ์มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยของไทยอย่างยิ่ง

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท และพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชดำริ จะทำให้เข้าใจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการพัฒนาคนและสังคมไทยของบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อใช้วิเคราะห์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในประเด็นความสำคัญต่อการดำรงชาติ ดังนี้

มบุญ มุกข์ประดิษฐ์ (2544) เขียนหนังสือเรื่อง “ประทับแห่งแผ่นดิน” หนังสือเล่มนี้มุ่งนำเสนอเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นประจักษ์ประทับแห่งแผ่นดิน ทรงทำให้แผ่นดินสว่างไสวไปด้วยความสุขและความร่มเย็นจากการประกอบพระราชกรณียกิจนานับประการอย่างไม่ทรงย่อท้อ ผู้เขียนนำเสนอเหตุการณ์ที่มีโอกาสรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทมานำเสนอด้วยวิธีการเล่าเรื่องที่ น่าติดตาม เช่น การเสด็จพระราชดำเนินยังบ้านลุงวาเต็ง แนวพระราชดำริชาตุนคือกำไร แนวพระราชดำริน้ำคือชีวิตสู่ทฤษฎีใหม่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในฐานะพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตและลมหายใจ โดยเฉพาะการอธิบายให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงอยู่ในฐานะพระผู้ทรงนำหนทางสู่ชัยชนะของการพัฒนาและพระผู้ทรงเป็นประทับแห่งปัญญากับแนวคิดทฤษฎีและเศรษฐกิจพอเพียงมิติใหม่ทางจริยธรรมของการพึ่งตนเองเพื่อความอยู่รอดตามรอยพระยุคลบาท แสดงให้เห็นแนวทางของการพัฒนาคนและสังคมไทยตามแนวพระราชดำริ คือ การยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งความพอมือพอกิน พึ่งตนเองได้ ประชาชนมีสุขภาพที่ดี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีสภาพ

ที่ดีและยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรมด้วยทฤษฎีใหม่ การให้ความสำคัญจริยธรรมแห่งการให้ และความเอื้ออาทรต่อกันหรือขาดทุน คือ กำไร และการพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน

ธงทอง จันทรางศุ (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “บุญเหลือ เมื่อได้เกิดแผ่นดินนั้น” หนังสือเล่มนี้นำเสนอพระราชกรณียกิจต่างๆ เช่น การพัฒนาชนบท การสร้างพระพุทธรูปทรงนาราชบพิตร โครงการพระดาบส ฝนหลวง นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพ เช่น ทรงปรีชารอบรู้ สิ่งสรรพ์ ภาษาพระราชดำรัส อัครศิลปิน กษัตริย์เกษตร หนังสือเล่มนี้นำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาคนและสังคมไทยไว้ว่า ทรงเป็นแบบอย่างของนักพัฒนา คือ การคิดและการปฏิบัติ การพัฒนาบ้านเมืองที่ทำให้ในรัชสมัยของพระองค์ได้ชื่อว่าเป็นยุคบ้านเมืองดี ประกอบด้วยการพัฒนาทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์ของอันอาจจับต้องได้ รวมตลอดทั้งการพัฒนาความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และความฉลาดรอบรู้ของพลเมือง

ปิยนาด บุนนาคและคณะ (2554) เขียนหนังสือเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ” หนังสือเล่มนี้นำเสนอพระราชประวัติและมุ่งเน้นนำเสนอพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ผสมผสานกันจนทำให้พระองค์ทรงมีฐานะเป็นจอมปราชญ์นักพัฒนาแห่งแผ่นดิน ได้แก่ การบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน การบูรณาการการทำงาน การจัดการความรู้ การบริหารการเปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ การสื่อสารสร้างความเข้าใจ การกำกับ ติดตาม และประเมินผล หนังสือเล่มนี้เสนอการพัฒนาตามแนวพระราชดำริไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศ คือ การทำให้บ้านเมืองมั่นคง มีความเจริญ ทำให้ชีวิตของประชาชนแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ และมีความสุขในการพัฒนาประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงถือว่า “คน” เป็นปัจจัยสำคัญ เป็นศูนย์กลางของงานพัฒนาชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะคนที่มีการศึกษาครบถ้วนทั้งด้านศีลธรรมจรรยา วิชาการ และวิชาชีพไปพร้อมกัน นอกจากนี้ ยังทรงเน้นประโยชน์ส่วนรวมในการพัฒนาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงทรงให้ความสำคัญและเน้นการพัฒนาในทุกด้านอย่างสัมพันธ์กันทั้งด้านพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์ธรรมชาติ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2548) เขียนหนังสือเรื่อง “หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท” หนังสือเล่มนี้ได้อธิบายถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้อัญเชิญมาเป็นหลักของการพัฒนาในทุกเรื่อง และเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในระดับ

บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1.การกระทำใดๆ ให้ มีความพอเพียง หมายถึง ทำพอประมาณ ด้วยเหตุและผลการพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับ 2.ต้องสร้างระบบ ภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน 3.ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกๆ ขั้นตอน 4. ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม 5. ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ และ 6. สร้าง ความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ หนึ่งสื่อเล่มนี้ ยังได้แสดงตัวอย่างการ ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสังคมแต่ละระดับอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2549) เขียนหนังสือเรื่อง “พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่” หนังสือเล่มนี้ได้อธิบาย และให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนและสังคมตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ไว้ว่า เมื่อมองหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จะเห็นว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนา ซึ่งแตกต่าง ไปจากการพัฒนากระแสหลักของโลก แนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย เดช บรมนาถบพิตร มีความสำคัญยิ่งนักที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นวิกฤติจากอารยธรรมปัจจุบันได้ กล่าวคือ การพัฒนาตามแนวทางตะวันตกสืบเนื่องมาจากการใช้ความรู้เป็นอำนาจแย่งชิงเพื่อเงินหรือความร่ำรวย เขียน เป็นรหัสพัฒนา ได้ว่า ความรู้-อำนาจ-เงิน การพัฒนาเช่นนี้กำลังพาโลกเข้าไปสู่ความเจ็บป่วยและวิกฤตการณ์ มากขึ้นทุกที ๆ ส่วนแนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เรียกว่า เอาความดีเป็นที่ตั้ง เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยใช้ความรู้ เขียนเป็นรหัสพัฒนาได้ว่า ความดี- การอยู่ร่วมกัน-ความรู้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550) จัดทำหนังสือเรื่อง “ใต้ร่มพระบารมี พระบรมธรรมมิกมหาราช” หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมบทความทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านต่างๆ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทร

มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มานำเสนอในลักษณะประสานกับสาระในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อก่อเกิดประโยชน์สุขโดยธรรมแก่ประเทศชาติและโลก หนังสือเล่มนี้นำเสนอพระราชประวัติ พระบรมราชาวาท พระราชดำรัส และพระราชกรณียกิจ โดยชี้ให้เห็นหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริต่างๆ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ภาค คือ รากแก้วสู่ความเป็นบรมธรรมิกมหาราชา และภาคที่ 2 การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับหลักนิยาม 5 ในพระพุทธศาสนา เนื้อหาในภาคที่ 2 แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริต่างๆ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาต้องสอดคล้องกับภูมิสังคม

มูลนิธิพระดาบส (2549) จัดทำพิมพ์หนังสือชุด “คำพ่อสอน เพื่อรวบรวมพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” ประกอบด้วยหนังสือ 3 เล่ม ได้แก่ คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และคำพ่อสอน ประมวลพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน หนังสือชุดนี้มีประโยชน์สำหรับการศึกษาพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่จะทำให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งและพับลิชชิ่ง (2559) จัดทำหนังสือเรื่อง “108 มงคลพระบรมราชาวาท” หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมพระบรมราชาวาทที่แสดงถึงพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาและคุณธรรม เช่น พอเพียง คืออยู่ได้ด้วยตนเองไม่เบียดเบียนใคร กำลังแห่งความเพียรนำไปสู่ความสำเร็จ การให้คือเครื่องประสานไมตรี เอื้อเฟื้อมุ่งดีต่อกันสังคมก็จะร่มเย็นและน่าอยู่ ความซื่อสัตย์สุจริตยังความเจริญและความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม ถ้าจิตใจแข็งแกร่งแม้พบอุปสรรคก็มีแต่ทำให้จิตใจแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ใช้สติปัญญาในการพิจารณาแก้ไขปัญหา มัวแต่คิดไม่กล้าลงมือทำ จะไม่มีอะไรสำเร็จ การมีวิสัย มีความสามัคคี และรู้จักหน้าที่ เป็นคุณสมบัติที่ดีของทุกคน เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยข้างต้นนี้ ทำให้เข้าใจและทราบพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระบรมราชาวาท และพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยเฉพาะแนวพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทย ซึ่งมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลัก ตลอดจนแนวพระราชดำริ

หลักการพัฒนาคนและสังคมไทยในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรอื่น ๆ เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 วัตถุประสงค์

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ จะเป็นแนวทางการวิเคราะห์ในการวิเคราะห์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปวัฒนธรรม สามารถใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ ของไทยขึ้น ดังนี้

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2558) เขียนบทความเรื่อง “อิทธิพลของคติไตรภูมิต่อการสร้างสรรค์” พบว่า คติไตรภูมิในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความเชื่อทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และทัศนคติทางสังคม และจริยธรรมของคนไทย อิทธิพลสำคัญจากคติไตรภูมิคือความเชื่อเรื่องบาปบุญ การเวียนว่ายตายเกิดใน 3 ภูมิ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏด้วยการเข้าถึงพระนิพพาน ความเชื่อเหล่านี้คือแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา วรรณคดีเรื่องไตรภูมิภคา พระราชนิพนธ์ของพญาสิทธิ นำเสนอความคิดเหล่านี้อย่างชัดเจน สร้างความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา นอกจากนี้ จินตนาการมหัศจรรย์ของกวีโบราณที่สร้างสรรค์เพื่ออธิบายและสนับสนุนความเชื่อเกี่ยวกับอายุของโลก การสิ้นโลก-การสร้างโลก ภูมิศาสตร์จักรวาล นรก-สวรรค์ เทพยดา ป่าหิมพานต์ และสัตว์หิมพานต์ทำให้จดจำ อ้างถึง สืบทอด และสืบสร้างในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ประเภทต่าง ๆ สมัยต่าง ๆ ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2558) เขียนบทความเรื่อง “พุทธศิลป์ในวรรณคดีไทย” พบว่า วรรณคดีไทยจำนวนมากมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา กวีนำเนื้อหามาจากชาดก พุทธประวัติ คติความเชื่อ มาสรรค์สร้างเป็นวรรณคดี ถ้อยคำพรรณนาในวรรณคดีเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจแก่ศิลปินสาขาอื่น ๆ นำไปสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปฏิมากรม นาฏศิลป์ และในทางกลับกัน วรรณคดีก็ได้นำผลงานทางพุทธศิลป์เหล่านั้นมาพรรณนาไว้ในงานวรรณคดี วรรณคดีและศิลปะอื่นจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด พระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น ๆ งานพุทธศิลป์ในวรรณคดีไทย ปรากฏในหลายลักษณะ หลายเนื้อหา ได้แก่ ความงามของปราสาทราชวังและวัดวาอาราม พุทธประวัติ ชาดก เรื่องนรก-สวรรค์ จักรวาล และป่าหิมพานต์ บทพรรณนาภาพพุทธศิลป์เหล่านี้สร้างความปิติ

ศรัทธา ความดีมีค่าในความเจริญรุ่งเรือง ความเศร้าสังเวชในความทรุดโทรมเสื่อมถอย รวมทั้งความมหัศจรรย์ใจในจินตนาการของกวี

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2558) เขียนบทความเรื่อง “ลิลิตพระลอ: ความสำคัญในโลกวรรณศิลป์ไทย” พบว่าเรื่องลิลิตพระลอทำให้เกิดวรรณกรรมใหม่ ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นวรรณกรรมเล่าเรื่องพระลอซ้ำ วรรณกรรมเล่าเรื่องพระลอที่ดัดแปลงขึ้นใหม่ วรรณกรรมที่นำอนุภาคใดอนุภาคหนึ่งในเรื่องลิลิตพระลอไปขยายความ และวรรณกรรมที่หยิบยืมตัวละครบางตัวหรือเหตุการณ์บางเหตุการณ์หรือสำนวนภาษาบางส่วนในเรื่องลิลิตพระลอไปใช้ในเรื่องที่ตนเองแต่งขึ้นใหม่ จากการศึกษาเห็นชัดเจนว่า ความเป็นต้นแบบสำนวนภาษาและการคัดลอกคำประพันธ์ในเรื่องลิลิตพระลอมีมากที่สุด พบทั้งในวรรณกรรมที่เล่าเรื่องพระลอซ้ำ วรรณกรรมเล่าเรื่องพระลอที่ดัดแปลงขึ้นใหม่ และวรรณกรรมเรื่องอื่นที่กวีแต่งขึ้น สะท้อนให้เห็นความจับใจที่กวีและผู้แต่งวรรณกรรมทั้งในอดีตสืบมาถึงปัจจุบันมีต่อถ้อยคำสำนวนภาษาและมีต่อคำประพันธ์ในเรื่องลิลิตพระลอได้อย่างเด่นชัด ซึ่งนอกจากจดจำได้แล้วยังนำไปใช้อย่างกว้างขวางในงานของตน มีข้อน่าสังเกตว่า มีวรรณกรรมหลายเรื่องได้รับอิทธิพลจากเรื่องลิลิตพระลอโดยที่ไม่คาดคิดมาก่อน เช่น ภาพยนตร์โคลงของ พระศรีมโหสถ เรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 2 พระอภัยมณีของสุนทรภู่ และนวนิยายเรื่องต่างภาษารัก ของ จันทร ศรัจชญ แอนเตอร์สสัน ลักษณะเช่นนี้ยืนยันความสำคัญของเรื่องลิลิตพระลอที่มีต่อโลกวรรณศิลป์ของไทยอย่างสืบเนื่อง นับแต่อดีตกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้ว่าเรื่องลิลิตพระลอได้เดินทางผ่านกาลเวลานับนานกว่า 500 ปีมาแล้วก็ตาม

อภิรักษ์ ภิรมผลกุล (2558) เขียนบทความเรื่อง “พระลอ ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” พบว่า เรื่องพระลอมีความสำคัญในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่นำไปใช้ประโยชน์ประโยชน์ในมิติการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในปัจจุบัน บทความเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมจำนวนมากจากเรื่องพระลอ เช่น ตำนานประจำถิ่น พระธาตุพระลอ ประติมากรรมสามกษัตริย์ สิ้นพระชนม์ วัดถมุงคลวัด พระธาตุพระลอ ไก่ชนพระลอ เรื่องพระลอมีบทบาทต่อการแสดงอัตลักษณ์และสร้างสำนึกท้องถิ่น ดังปัจจุบันเรื่องพระลอไม่เพียงเป็นตำนานประจำถิ่น แต่ยังมีสถานะเป็นตำนานหรือหรือพงศาวดารเมืองที่เป็นที่ยอมรับในเมืองแพร่ เป็นเครื่องแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองแพร่ปรากฏภาพ “เคียงคู่กับพระธาตุช่อแฮ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านที่มีมาแต่เดิม รวมทั้งการให้ “พื้นที่” ของเรื่องพระลอในคำขวัญจังหวัดแพร่ด้วย ซึ่งเป็น “พื้นที่” แสดงอัตลักษณ์จังหวัดอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ในพื้นที่บริเวณบ้านธาตุ

พระลอ (บ้านธาตุหินส้มเดิม) ทุกหมู่บ้านจะมีปูนปั้นไก่อชนพระลอบททุกหมู่บ้าน ทั้งยังมีศาลปู่เจ้าสมิงพราย ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านเป็นอย่างมากอีกด้วย ในพื้นที่ทางศาสนา คือ วัดพระธาตุพระลอ ก็ใช้เรื่องพระลอ เป็นแนวคิดในการตกแต่งภูมิทัศน์ของวัด รวมถึงการสลักเรื่องพระลอในบานหน้าต่างพระอุโบสถ ซึ่งพระอุโบสถ นับเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และถือเป็นแหล่งแสดงอัตลักษณ์สำคัญหรือสิ่งมงคลของท้องถิ่น

อมรรัตน์ เปี่ยมดนตรี และศุภกรณ์ ดิษฐพันธ์ (2558) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การใช้วรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี” บทความวิจัยเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึง วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ เรือนไทยทรงโบราณเรียกว่า คุ่มขุนแผน การจัดสร้างรูปปั้นสาริดรูปขุนแผนขี่ม้าสีหมอกไว้หน้าคุ่มขุนแผน วัดป่าเลไลยก์และวัดแคมีการจัดสร้างวัดถุ่มงคลรุ่นต่างๆที่เรียกว่า พระขุนแผนเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงรวมทั้งการจัดสร้างหลวงตากและกุมารทองขึ้น นอกจากนั้นในบริเวณเดียวกันกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี มีโรงละครแห่งชาติภาคตะวันตก จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีการจัดการแสดงต่าง ๆ หมุนเวียนกันไป โดยเรื่องขุนช้างขุนแผนก็เป็นเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ และวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรีที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ก็เป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านศิลปะการแสดง มีการจัดการเรียนการสอนการแสดงต่าง ๆ มีการนำเรื่องขุนช้างขุนแผนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ทั้งเพลงทรงเครื่อง ฯลฯ หรือการเรียนการสอนการขับเสภา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทเสภาขุนช้างขุนแผน จิตรกรรม เรื่องเล่าหรือตำนานของสถานที่

เอกสารและงานวิจัยข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมแขนงอื่นอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะของไทย เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยต่อไป

บทที่ 3

ภูมิหลังของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

การรับและนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ทำให้เกิดการรับรู้ชาดก ซึ่งเชื่อว่าเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในขณะที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีให้เต็มอันเป็น ปัจจัยนำไปสู่การตรัสรู้ โดยเฉพาะทศชาติชาดกซึ่งเป็นสิบพระชาติสุดท้ายที่ยิ่งใหญ่ ก่อนที่เจ้าชายสิทธัตถะจะ ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นชาดกที่แพร่หลายในสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างยิ่ง

นับเนื่องจากอิทธิพลของการมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ทำให้วรรณคดี พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวรรณคดีชาดกเป็นที่รับรู้อยู่ในสังคมวัฒนธรรมตลอดมา ทั้งในรูปแบบวรรณคดี มุขปาฐะ วรรณคดีลายลักษณ์ และเรื่องเล่าในสื่อสมัยใหม่ในปัจจุบัน การสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกจึงอยู่ใน กระแสวัฒนธรรมไทยอย่างเหนียวแน่นมาโดยตลอด

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรม ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อเป็นความรู้ความเข้าใจในการวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย อีกทั้งทำให้เห็นความน่าสนใจและลักษณะเด่นของพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกที่แตกต่างจากต้นเรื่องพระมหาชนกในอรรถกถาชาดก ได้แก่ ที่มา ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง วัตถุประสงค์การแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ ภาษาที่ใช้ในการแต่ง เนื้อหา ภาพประกอบ และความแพร่หลาย ของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในประเทศไทยและต่างประเทศ

3.1 ที่มา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก โดยทรงดัดแปลงจากมหาชนกชาดก ซึ่งเป็นชาดกเรื่องที่ 2 ในทศชาติชาดก มีเนื้อเรื่อง ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ดังพระราชปรารภในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ความว่า

เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับพระธรรมเทศนาของ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมี ต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลึ้มรสมะม่วงอันโอชา แล้วเสด็จ เยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลรสดี ถูกข้าราชการบริพารดึงทิ้งจนโค่นลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี มีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการยึดแย้ง และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาด ปัญญา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่อง พระมหากษัตริย์ในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตรงจากมหากษัตริย์ชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงตัดแปลง เล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหากษัตริย์ ชาดกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ.2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ใน การดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (6)-(8))

การตัดแปลงเนื้อหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ในพระราชนิพนธ์นี้ มีที่มาจากพระราชปณิธาน พระราชจริยวัตร พระราชดำริ และพระอัจฉริยภาพในสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น

เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ไม่ออกบวช สอดคล้องกับพระราชประวัติของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ที่ทรงบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อมวลมหาชนโดยไม่ทรงออกบวช ทรงมีพระบรมราชโองบายถึงการเปลี่ยนเนื้อหาของเรื่องพระมหา กษัตริย์ว่า “พระมหากษัตริย์จะบรรลุมรรคธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วน ก่อน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (7)-(8)) อันสื่อถึงพระราชดำริว่า บุคคลสามารถหลุดพ้นได้แม้ไม่ออกบวช แต่สามารถสร้างกุศลจากการทำหน้าที่หรือกรณียกิจทั้งหลายทางโลก ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยร่วมสมัย

การแทรกเรื่องราวความทันสมัยของเทคโนโลยีไว้ในเนื้อเรื่อง ได้แก่ เครื่องยนต์กลและวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วงด้วยการทำชีวาณูสงเคราะห์ ทำให้เนื้อเรื่องพระมหากษัตริย์น่าสนใจ เพิ่มสีสันให้กับเรื่อง ในขณะที่เดียวกันก็สื่อถึงพระอัจฉริยภาพด้านเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และการเกษตรในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ปรารถนาจะตั้งสถาบันการศึกษา ในตอนท้ายเรื่องที่พระมหากษัตริย์ไม่ได้ออกมาตามเนื้อเรื่องในอรุณกามหาชนกชาต พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องตอนนี้ โดยพระมหากษัตริย์ปรารถนาจะตั้งปุทธะลัยมหาวิทยาลัยเพื่อจัดความรู้ทั้งการไม่รู้ธรรมและการไม่มีความรู้ทั่วไปของประชาชน สอดคล้องกับพระราชปณิธานและพระราชกรณียกิจด้านการศึกษาค้นเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนและสังคมไทยในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

3.2 ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นผู้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ โดยทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เสร็จในปี 2531 และต่อมาปี 2539 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เผยแพร่ กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2470 ณ โรงพยาบาลเมทอ ออเบอร์น เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 โดยมีพระราชสัตยาธิษฐาน คือ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, หน้า 76) และสวรรคตเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559

ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ 70 ปี ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานับประการเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ด้วยพระวิริยอุตสาหะ จนเกิดเป็นโครงการพระราชดำริกว่า 4,000 โครงการทั่วประเทศไทย ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของราษฎรทั้งด้านสุขภาพอนามัย

การศึกษา การประกอบอาชีพ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะการพระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางการใช้ชีวิตของคนไทยทุก ๆ ด้าน

พระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงเพียรบำบัติทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรนั้นมีรากฐานสำคัญมาจากพระราชศรัทธาและพระปัญญาจากการศึกษาพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชศรัทธาอย่างเหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับบุรพกษัตริย์ของไทยในอดีต นอกจากทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงออกผนวช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษกเป็นวัดประจำรัชกาล เมื่อ พ.ศ.2538 และทรงทำนุพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ให้เจริญรุ่งเรืองอย่างสม่ำเสมอในประเทศไทยแล้ว (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, หน้า 76-82) ยังทรงศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน ทรงเจริญวิปัสสนาและศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยตลอด ดังพระราชดำรัสอันแสดงถึงพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ความตอนหนึ่งว่า “...พระพุทธศาสนานั้น ถ้าหมายถึงคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแท้ๆ แล้ว ก็ทำภัยอันตรายมิได้ ไม่มีผู้ใดหรือเหตุใดๆ จะเบียดเบียนทำลายได้เลย เพราะคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาเป็นธรรมะ คือ หลักความจริงที่คงความจริงอยู่...” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน ดนัย จันทรเจ้าฉาย, 2555, หน้า 101) และ “...พระพุทธศาสนามีคำสั่งสอนที่เป็นสัจธรรมและเป็นไปตามเหตุผล ดังนั้น ผู้มีปัญญาไตร่ตรองจึงเห็นจริง และมีศรัทธาเกิดขึ้นอย่างมั่นคง...” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน ดนัย จันทรเจ้าฉาย, 2555, หน้า 138)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการพัฒนาประเทศชาติ ส่งผลต่อการสร้างความสุขความเจริญของประชาชนชาวไทยอย่างรอบด้าน ได้แก่ การดัดแปลงวรรณคดีชาดกในพระพุทธศาสนาให้เป็นของขวัญพระราชทานแก่ประชาชนเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ก่อเกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมทั้งในปัจจุบัน และแม้กระทั่งโลกหน้า

การบำบัติทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรอีกด้านหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีความสนพระราชหฤทัยและมีพระวิริยอุตสาหะอย่างยิ่ง คือ การธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยทุกด้าน แม้จะทรงเจริญพระชนม์ในต่างประเทศ ทรงรอบรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาละตินเป็นอย่างดี (รีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 173) หากทรงมีพระราชนิมิตในการตรัสภาษาไทย ทรงเปี่ยมด้วยพระอัจฉริยภาพด้านภาษาไทยและอักษรศาสตร์ ดังพระบรมราโชวาทในพิธี

พระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วังท่าพระ วันที่ 12 ตุลาคม 2510 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 108) ความตอนหนึ่งว่า

งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุทั้งองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยได้สืบไป...การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการศึกษาที่สำคัญและควรจะดำเนินควบคู่กันไปกับการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เพราะความเจริญของบุคคล ตลอดจนถึงความเจริญของประเทศ มีทั้งทางวัตถุและจิตใจความเจริญทั้งสองทางนี้จะต้องมีประกอบกัน เกื้อกูลและส่งเสริมกัน

ส่วนพระราชดำรัสในการประชุมทางวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 29 กรกฎาคม 2505 สะท้อนพระราชดำริเรื่องความสำคัญของภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาของชาติไทยและมีความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ภาษาของชาติ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560, หน้า 5) ความตอนหนึ่งว่า

ภาษาไทยนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่น ในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาไว้ให้ดี

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังทรงมีพระราชวิสัยทัศน์ในด้านการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน และพระราชทานอนุญาตประชาชนไม่ต้องใช้ราชาศัพท์กับพระองค์ เพราะประชาชนไม่เคยชิน อีกทั้งได้ทรงสืบสรรค์วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ไทย คือ การพระราชนิพนธ์วรรณกรรมหลายเรื่อง (เรีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 174-187) ได้แก่

พระราชนิพนธ์เรื่องแรก คือ **พระราชานุกิจรัชกาลที่ 8** พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เรียบเรียงด้วยภาษาที่กระชับชัดเจนและสละสลวย แสดงพระปรีชาญาณด้านภาษาไทยตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และที่สำคัญยังทำให้ผู้อ่านได้รับทราบพระจริยวัตรอันงดงามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพระองค์กับสมเด็จพระบรมราชชนนี และสมเด็จพระราชอนุชาด้วย พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ตีพิมพ์

พระราชทานในการพระราชกุศล 100 วัน พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ณ วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2489

พระราชนิพนธ์เรื่องต่อมา คือ **เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน** เพื่อพระราชทานแก่หนังสือวงวรรณคดี เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2490 พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นรูปแบบบันทึกประจำวัน ตั้งแต่ก่อนเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยเพื่อไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวีเดน 7 วัน คือ ตั้งแต่วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2489 จนถึงวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ทรงบรรยายถึงพระราชกรณียกิจในแต่ละวัน และมีพระราชดำริถึงบุคคลและสิ่งต่างๆ พระราชนิพนธ์เรื่องนี้บันทึกความรู้สึกของพระองค์ขณะเสด็จจากเมืองไทย เนื้อหาแสดงความความรักความผูกพัน และความห่วงใยพสกนิกร ทรงใช้ภาษาได้อย่างเห็นภาพและสะเทือนอารมณ์ เป็นที่จับใจ เช่น

ตามถนนผู้คนช่างมากมายเสียจริง ๆ ที่ถนนราชดำเนินกลาง ราษฎรเข้ามาใกล้ชิดรถที่เรา นั่ง กลัวเหลือเกินว่าล้อรถของเราจะไปทับแข้งทับขาใครเข้าบ้าง รถแล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตร รถแล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่า “อย่าละทิ้งประชาชน” อัยการร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ “ทิ้ง” ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะ “ละทิ้ง” อย่างไรได้ แต่รถวิ่งเร็วและเลยไกลเสียแล้ว

พระราชนิพนธ์อีกประเภท คือ พระราชนิพนธ์แปล แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นบทความวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม อีกกลุ่มเป็นประวัติบุคคลสำคัญ พระราชนิพนธ์แปลบทความวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม มี 11 เรื่อง เช่น เศรษฐศาสตร์ตามนัยของพระพุทธศาสนา รายงานจากลอนดอน วีรบุรุษตามสมัยนิยม ผันร่ายไม่จำเป็นจะต้องเป็นจริง ส่วนพระราชนิพนธ์แปลเกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญ มี 2 เรื่อง คือ **นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระและติโต**

เรื่อง **นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ** ทรงแปลจากเรื่อง A Man called Intrepid เขียนโดย William Stevenson ฉบับพิมพ์ ค.ศ.1976 โดยทรงขอลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย พระองค์ทรงใช้เวลาว่างวันละเล็กน้อยเป็นเวลา 3 ปีจึงทรงแปลจบบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2523 ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 66 พรรษา ใน พ.ศ. 2536 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายเพื่อหารายได้ สมทบทุนมูลนิธิชัยพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องนี้แสดงให้เห็นกลยุทธ์การสืบราชการลับและชั้นเชิงไหวพริบในการเอาชนะศัตรู และยังให้

ข้อคิดหลายอย่าง เช่น ศัตรูของมนุษยชาติที่แท้จริง คือ ความอดอยากยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความรู้ การศึกษา

เรื่อง **ติโต** ทรงแปลจาก Tito เขียนโดย Phyllis Auty ฉบับพิมพ์ ค.ศ. 1972 ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 หลังจากนั้นทรงนำมาปรับปรุงใหม่ แล้วโปรดเกล้าให้จัดพิมพ์และจำหน่ายเพื่อหารายได้สมทบทุนมูลนิธิชัยพัฒนา ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2537 เรื่องติโต เป็นชีวประวัติของติโต หรือ โยชิบิ โบโรซ อดีตประธานาธิบดีของยูโกสลาเวีย เขามาจากครอบครัวที่ยากจนแต่ต่อสู้จนได้เป็นประธานาธิบดีของประเทศยูโกสลาเวีย นายอานันท์ ปันยารชุน แสดงความคิดเห็นว่า ติโตเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง เป็นประวัติศาสตร์ของการรวมตัวกันด้วยความสมานฉันท์ และเสถียรภาพของชนชาติที่แตกต่างกัน ทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

พระราชนิพนธ์ทั้งสองเรื่องดังกล่าวมานี้ เป็นอุทาหรณ์เตือนใจให้ประชาชนคนไทยมีความรักชาติ คิดถึงความสามัคคีปรองดอง และปลูกฝังความคิดให้ชื่นชมในผู้มีอุดมการณ์ มีความมุ่งมั่นในชีวิต คุณลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลสำคัญทั้งสอง เช่น ความกล้าหาญ ความสามัคคี ความเด็ดเดี่ยว ความสามารถ ฯลฯ เป็นแบบอย่างอันดีแก่ผู้อ่าน ทั้งนี้ ในด้านการแปล มิได้ทรงแปลจากต้นฉบับคำต่อคำ แต่ทรงแปลให้ได้อรรรถรส โดยทรงเลือกสรรคำ สำนวน และโวหารภาษาไทยมาใช้แทนภาษาอังกฤษอย่างตรงความหมาย เช่น ทรงเลือกใช้คำว่า นายอินทร์ และปิต แทนคำว่า Intrepid นอกจากนี้ ทรงเลือกใช้ประโยคสั้น กระชับ ไม่ซับซ้อน สื่อความได้ราบรื่นจนผู้อ่านไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องแปล

พระราชนิพนธ์เรื่องสำคัญ คือ **พระมหาชนก** ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นของขวัญพระราชทานแก่ประชาชนเนื่องในโอกาสกาญจนาภิเษก โดยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นจากมหาชนกชาดกในนิบาตชาดก มีเนื้อเรื่องอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มหาชนกเป็นชาดกลำดับที่ 2 ในทศชาติ หรือสิบพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีสำคัญที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญในพระชาตินี้ คือ วิริยบารมี หมายถึง เป็นผู้กล้าหาญบากบั่นและมีความเพียร ทรงพระราชนิพนธ์แปลแล้วเสร็จจากอรรถกถามหาชนกชาดกในปี 2531

ด้วยพระอัจฉริยภาพในฐานะผู้รู้ธรรมในพระพุทธศาสนาและพระอัจฉริยภาพด้านอักษรศาสตร์ จึงทำให้เกิดพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงตั้งพระราชหฤทัยและทรงมีพระวิริยอุตสาหะในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยทรงใช้เวลาว่างจากพระราชกรณียกิจ พระราชนิพนธ์

ทั้งสิ้น 19 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2520-2539 ทรงนำเสนอพระราชดำริและพระราชปณิธานไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง น้อย่างแยบยลและลึกซึ้ง ทำให้วรรณคดีชาดกเรื่องนี้กลายเป็นงานพระราชนิพนธ์แห่งรัชสมัยในรัชกาลที่ 9 หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องความวิริยะหรือความเพียรแท้และปัญญา จึงถูกปลูกให้มีชีวิตและมีบทบาทต่อคนไทยอีกครั้งท่ามกลางกระแสสังคมโลกที่วุ่นวาย มีปัญหาหลากหลายด้านและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์เรื่องเล่าพระมหาชนกในรูปแบบอื่น ๆ และการสร้างสรรค์ศิลปะไทยอีกหลายแขนง ทำให้เกิดการศึกษาราชนิพนธ์เรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการน้อมนำแนวคิดในวรรณกรรมเรื่องนี้ไปปรับใช้กับพัฒนาสังคมไทยด้านต่าง ๆ

3.3 วัตถุประสงค์การแต่ง

วัตถุประสงค์การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้น ปรากฏในพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในคำนำหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ความว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (8))

การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกด้วยพระวิริยอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นระยะเวลายาวนานถึง 19 ปี จึงเพื่อแสดงธรรมเรื่องความเพียรและคุณธรรมอื่น ๆ ให้ผู้อ่านได้นำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ดังที่สาระสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้นำเสนอการกระทำความวิริยะอันยิ่งหรือความเพียรแท้ของพระมหาชนก อันเป็นคุณธรรมที่สมควรจะปลูกฝังในมนุษย์ทุกคน อีกทั้งเป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนขาดความเพียร ขาดสติปัญญาในการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรไม่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนคิดว่าพระองค์ คือพระมหาชนก หากแต่ทรงปรารถนาให้คนไทยทุกคนเป็นดังพระมหาชนก (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ่างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 96)

3.4 ลักษณะคำประพันธ์

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกมีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยแก้วซึ่งเป็นขนบของการแปลพระไตรปิฎกของไทย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเลือกใช้คำประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้วเช่นนี้ นอกจากทรงรักษาขนบของการแปลวรรณกรรมพระพุทธศาสนาหรือการแปลคำบาลี (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, หน้า 31) ซึ่งมีผลต่อการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเนื้อหา และทำให้ผู้อ่านเกิดศรัทธาต่อตัวบทในฐานะวรรณกรรมพุทธประวัติแล้ว ยังสอดคล้องกับบริบทนิยมของคนไทยในยุคปัจจุบันที่นิยมอ่านงานประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกเป็นวรรณคดีชาติกร่วมสมัยที่อ่านได้ง่าย และคนทุกเพศทุกวัยสามารถอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้อย่างเข้าใจ พระราชนิพนธ์จึงแพร่หลาย ลักษณะคำประพันธ์ร้อยแก้วเช่นนี้และการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรแท้ที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ ทำให้แม้ว่าเรื่องพระมหาชกจะนำเสนอเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า แต่ก็ไม่ล้าสมัย ดังที่เรีนฤทัย สัจพันธ์ (2552, หน้า 38) ได้กล่าวว่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงปรุ่ชาดกเรื่องนี้ให้เป็นหนังสือร่วมสมัยที่น่าอ่าน

นอกจากคำประพันธ์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกจะเป็นร้อยแก้วภาษาไทยแล้ว พบว่าในบางตอนของเรื่องจะมีการแทรกคำบาลี และมีการอธิบายความภาษาบาลี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงคัดคำภาษาบาลีมาจากขุททกนิกายชาดก 10 บท และทรงเติมอีก 1 บท (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2542, หน้า 187) การใช้คำแสดงให้เห็นความสำคัญของการ “บันทึก” เรื่องพระมหาชกในฐานะเรื่องเล่าสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดการใช้ภาษาบาลีบันทึกพระไตรปิฎก (ณัฐกาญจน์ นาคนวน, 2560, หน้า 90)

ทั้งนี้ เนื้อเรื่องบางตอนในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกจะปรากฏคำภาษาบาลีเฉพาะตอนพระมหาชกสนทนากับนางมณีเมขลาเท่านั้น การคัดคำภาษาบาลีมาจากอรรถกถาทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาตามความเชื่อว่าชาดกคือพระพุทธพจน์ อันได้สร้างเสริมเนื้อเรื่องให้มีความศักดิ์สิทธิ์และเน้นให้เห็นแนวคิดสำคัญเรื่อง วิริยบารมีจากการปรากฏคำภาษาบาลีเพียงบางตอนเท่านั้น และผู้ทรงพระราชนิพนธ์ยังได้อธิบายความภาษาบาลีเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และสามารถสื่อความตามพระราชประสงค์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์มายังผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่าง

-บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปสฺสนตีรี แปลว่า แลไม่เห็นฝั่งเลย บทว่า อาหุเท ได้แก่ กระทำความเพียร

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 68)

-บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อณฺโณ ความว่า ดูก่อนเทวดา บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ย่อมไม่เป็นหนี้ คือ ไม่ถูกติเตียนในระหว่างญาติทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย และพรหมทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 79)

จะเห็นได้ว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ทรงอธิบายถึง “การไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา” คือ การไม่ถูกติเตียน

นอกจากนี้ หากทรงเห็นว่าคำใดที่อาจมีปัญหาในการสื่อสารจะทรงอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจไว้ด้วย ดังที่ทรงอธิบายความหมายของคำ โภธียาลัยมหาวิทยาลัย ดังเนื้อความว่า

คำว่า โภธียาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง คำว่า มหาวิทยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งความรู้อันยิ่งใหญ่

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 96)

ลักษณะคำประพันธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นร้อยแก้วภาษาไทย และมีการแทรกคำภาษาบาลีไม่มาก จึงเหมาะสมกับผู้อ่านในยุคปัจจุบัน และสามารถเน้นความคิดสำคัญของเรื่องได้เป็นอย่างดี ลักษณะดังกล่าวนี้จึงทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสังคมไทย

3.5 ภาษาที่ใช้ในการแต่ง

ภาษาที่ใช้ในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 198) ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ภาษาไทยมาจากพระไตรปิฎก คือ แผลออกจากดั้งเดิมและมีส่วนที่ดัดแปลงตัวหนังสือบางอย่าง และคำที่ไม่ตรงกับความคิด แปลงบ้าง จนในที่สุดก็มีความคิดออกมาเป็นอย่างหนังสือนี้ ที่ดัดแต่งใหม่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบัน ” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2539, หน้า 118)

ส่วนการพระราชนิพนธ์โดยการแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเผยแพร่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้สู่นานาชาติ ผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ในภาษาไทยสามารถอ่านพระราชนิพนธ์จากเนื้อหาส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษได้ โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่ไม่รู้ภาษาไทย ก็ยังสามารถอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้เข้าใจ พระราชนิพนธ์จึงเผยแพร่ยังชาวต่างประเทศนอกเหนือจากการเผยแพร่ในหมู่คนไทย และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาในเชิงเปรียบเทียบ (เรีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 199) อีกทั้ง ในบางตอนที่ผู้อ่านอ่านภาษาไทยไม่เข้าใจ เนื้อความแปลส่วนภาษาอังกฤษจะช่วยให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น แสดงถึงพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่จะเผยแพร่พระราชนิพนธ์ไปยังคนทุกชาติ ดังพระราชดำรัส (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2539, หน้า 118) ความว่า

ส่วนภาษาอังกฤษก็แปลตรงจากภาษาไทย มีทั้งคำเก่าคำใหม่ เป็นภาษาอังกฤษที่บางคนอาจจะฉงน เป็นภาษาที่แปลก เพราะเป็นเรื่องเก่าโบราณนับเวลาไม่ได้ ภาษาที่ใช้ก็ต้องโบราณ คนที่อ่านภาษาอังกฤษได้ก็ต้องดูภาษาไทย คนอ่านภาษาไทยก็ต้องดูภาษาอังกฤษ เป็นประโยชน์ต่อผู้ขอศึกษาด้านภาษาและขัดเกลารากภาษาไทยสำหรับผู้รู้ภาษาไทย

นายอานันท์ ปันยารชุน (อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2545, หน้า 301) ได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถทางด้านภาษาในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตอนหนึ่งว่า

ทรงพระมหากรุณาธิคุณพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษด้วย ทำให้เราสามารถเทียบเคียงความหมายของทั้งสองภาษาให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน อีกทั้งใช้เป็นตำราเรียนภาษาก็ได้ และทำให้ผลงานของพระองค์สามารถเผยแพร่ไปได้ทั่วโลก ทรงเป็นนักเขียนที่โลกจะรู้จัก ผลงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่าน จะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่การสร้างความสุขความเจริญรุ่งเรืองที่ยั่งยืนให้แก่ชาวโลกสืบไป

ว่า
 ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 309) ได้อธิบายถึงการใช้ภาษาอังกฤษในพระราชนิพนธ์ไว้

การอ่านพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วย บางครั้งอาจจะทำให้เข้าใจ
ความหมายของคำได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยมี
พระราชดำรัสไว้ เช่น

อุปสรรค *apassantiram* means: not a glimpse of the coast.

อาหุเต *ahuhe* means: acting with perseverance.

นิสมม วตต์ โกสส *nisamma vattam lokassa* mean: we have
reflected upon i.e. thought out, the duties, i.e. the behavior of the
world.

วามสฺส จ *vayamassa ca* mean: the Great Being exposes his view :
we have reflected, i.e. we have seen the merits of perseverance.

ส่วนภาษาบาลีและสันสกฤต เป็นภาษาที่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์เลือกใช้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างควม
ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระราชนิพนธ์ ตามลักษณะของวรรณคดีชาติที่ต้องการแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่
ของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลสูงสุดในอุดมการณ์ของ
พระพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง

ราชรถแล่นไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคล แล้วไปหยุดใกล้ที่พระมหาสัตว์
บรรทมอยู่. ขนทั้งหลายมีอมตย์และบุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเชกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่
นั้นเอง. ต่อมา พระมหาสัตว์ก็สามารถไขอุทานปัญหาของพระโปตชนกราชทั้งสี่ข้อ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 108)

ต่อมาพระราชอาโปรดให้เชิญพระมารดาและพรหมณ์มาแต่กาลจัมปากนคร. ทรงทำ
สักการะสมโภชเป็นการใหญ่ มหาชนชาววิเทหรัฐทั้งสิ้นเอิกเกริกกัน เฉลิมฉลองด้วยมหรรม
ดนตรี. พระมหาสัตว์ประทับ ณ พระราชาสน์ ทอดพระเนตรอยู่ ก็ทรงอนุสรณ์ถึงความ
พยายามที่พระองค์ได้ทรงทำในมหาสมุทร เมื่อท้าวเธอทรงอนุสรณ์ถึงความพยายามเช่นนั้นแล้ว

จึงทรงมนสิการว่า ชื่อว่าความเพียร ควรทำแท้ ถ้าเราไม่ได้ทำความเพียรในมหาสมุทร เราจักไม่ได้สมบัตินี้

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2557, หน้า 113)

ตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ทรงเลือกใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตที่เป็นคำสูง สัมพันธ์กับสถานภาพของตัวละครพระมหากษัตริย์ซึ่งอยู่ในฐานะของกษัตริย์ ดังคำว่า *ศิลามงคล อุทานปัญหา สักการะ สมโภช มหกรรมดนตรี อนุสรณ์ และมนสิการ* อีกทั้งคำเหล่านี้ได้เสริมภาพพระโพธิสัตว์ผู้มากด้วยบุญญาธิการ และทรงบำเพ็ญวิริยบารมีอันยิ่ง

บทว่า อธิปปลายผล ความว่า คนบางพวกเห็นผลแห่งความประสงค์ของตน ประกอบการงานมีกสิกรรมและพาณิชย์กรรม เป็นต้น. บทว่า ตานิ อธิมฺนติ วา น วา ความว่า พระมหาสัตว์ทรงแสดงความเป็นผู้ปฏิบัติความเพียรทางกายและความเพียรทางใจว่า เราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเพียรแท้.

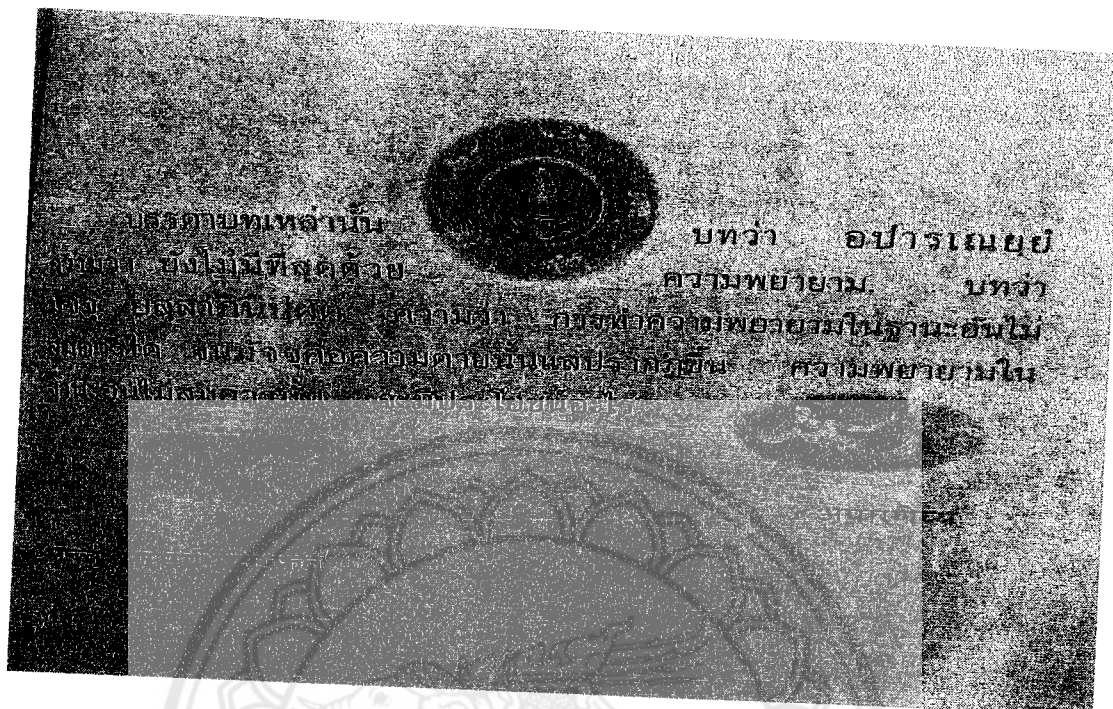
(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 87-88)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าผู้ทรงพระราชนิพนธ์จะยกคำภาษาบาลีแล้วอธิบายความให้ชัดเจน ได้แก่ ทรงขยายความว่า การงาน คือ *กสิกรรมและพาณิชย์กรรม* แทนคำว่า การทำไร่ไถนา การเพาะปลูก และการค้าขาย ทรงเลือกใช้คำสูงในภาษาบาลีสันสกฤตแทนที่จะใช้คำไทยทั่วไป อันช่วยเสริมให้เนื้อเรื่องมีความยิ่งใหญ่

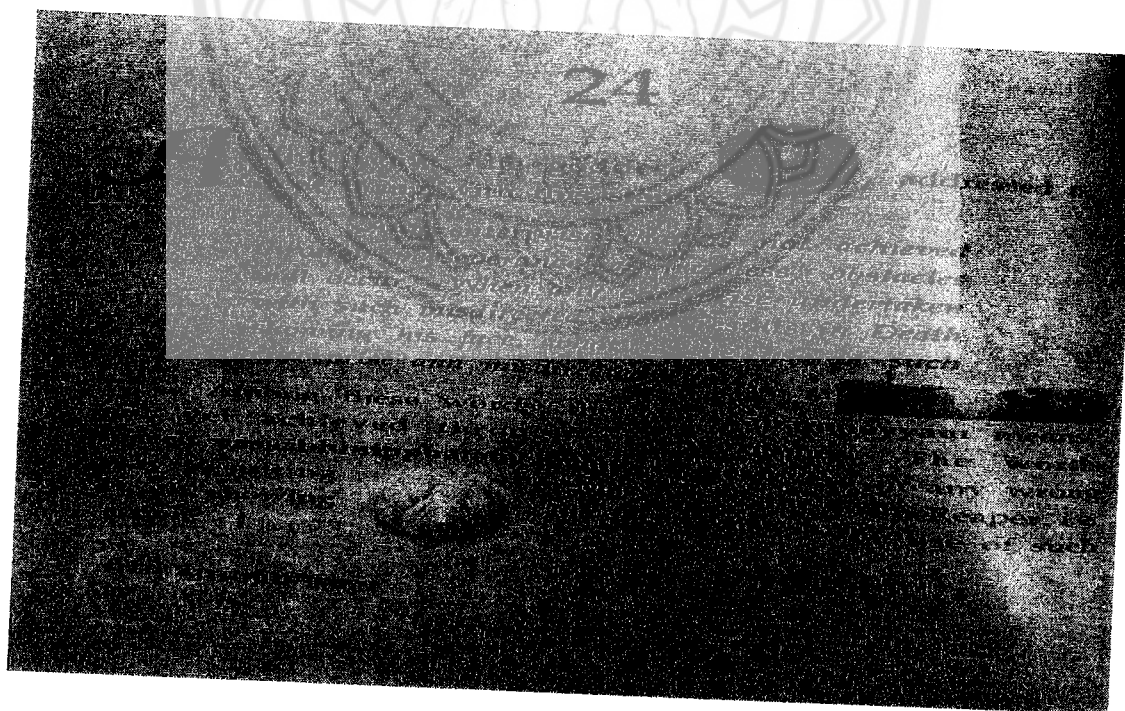
นอกจากนี้ ยังมีการใช้อักษรเทวนาครี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงนำอักษรเทวนาครีที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นด้วยพระองค์เองโดยใช้เครื่องคณิตกรณ์มากำกับเพิ่มเติมด้วย ทำให้พระราชนิพนธ์มีความโดดเด่น (ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2544, หน้า 309) อักษรเทวนาครี เป็นตัวอักษรทางราชการของอินเดีย ซึ่งในสมัยก่อนพวกนักปราชญ์ที่เรียนหนังสือของอินเดียใช้กันมาก ทรงมีความรู้เรื่องอักษรเทวนาครีประกอบกับทรงมีความรู้คอมพิวเตอร์ในระดับ Machine Language จึงทรงประดิษฐ์ฟอนท์ของตัวอักษรเทวนาครี นอกจากนี้ อักษรเทวนาครียังเป็นภาษาที่มาจากต้นเรื่องพระมหากษัตริย์ และมีการสร้างสรรค์การเล่าเรื่องชาดกที่แปลกไปจากรูปแบบเดิม โดยในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้จะนำด้วย

บทแปลแล้วตามด้วยคาถา โดยอ้างเฉพาะคำหรือคำสำคัญ ๆ และอธิบายร้อยแก้วกำกับอีกครั้งหนึ่ง คำและความภาษาบาลีนี้จะเขียนด้วยอักษรเทวนาครีอันสวยงามไว้ด้วย (สุภัทรา โกไศยกานนท์, 2556, หน้า 60)

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการใช้อักษรเทวนาครี คือ อักษรเทวนาครีจะมีความหมายตรงกับเนื้อความภาษาไทยหรือคาถาภาษาบาลีที่ตัวอักษรวางอยู่ ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงจงใจวางในตำแหน่งที่ตรงกับภาษาไทย เพื่อให้คนที่อ่านอักษรเทวนาครีไม่ได้ แต่ยังสามารถเข้าใจได้ ส่วนผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอักษรเทวนาครี พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจะเป็นหนังสือสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับอักษรเทวนาครี ทั้งนี้ พระราชนิพนธ์แปลส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษก็ยิ่งปรากฏอักษรเทวนาครี โดยมีการจัดวางในลักษณะเดียวกัน พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่พระราชทานแก่คณะสื่อมวลชนในงานนิทรรศการภาพเขียนเรื่องพระมหาชนก ณ ศาลาดุสิตาลัย ส่วนจิตรลดาโรฐานพระราชวังดุสิต วันที่ 28 มีนาคม 2539 ทรงอธิบายถึงการใช้อักษรเทวนาครีในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกไว้ ความตอนหนึ่งว่า “จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ชอบศึกษาภาษา คือ เป็นการขัดเกลาภาษาอังกฤษสำหรับผู้รู้ภาษาอังกฤษ เป็นการขัดเกลาภาษาไทยสำหรับผู้รู้ภาษาไทย นอกจากนี้ ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คือ อักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะที่ผู้รู้ภาษาไทยโบราณนี้ก็มีน้อยคน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 38) ดังตัวอย่างในภาพ

ภาพที่ 1 การใช้อักษรเทวนาครีในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานก (พระราชนิพนธ์ส่วนภาษาไทย)

ภาพที่ 2 การใช้อักษรเทวนาครีในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานก (พระราชนิพนธ์ส่วนภาษาอังกฤษ)

อักษรเทวนาครีที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์นี้ มีส่วนทำให้พระราชนิพนธ์มีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ตัวบทมีความยิ่งใหญ่ในฐานะวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เพราะการใช้ตัวอักษรเทวนาครีมีที่มาจากอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดเรื่องชาดก (ณัฐกาญจน์ นาคนวล, 2560, หน้า 90)

3.6 เนื้อหา

เรื่องพระมหาชนก เป็นชาดกเรื่องที่ 2 ในทศชาติชาดก เนื้อเรื่องเดิมในอรรถกถาชาดกชาดก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย กล่าวถึงการบำเพ็ญวิริยบารมีอันยิ่งยวดของพระมหาชนกและการตัดกิเลสเพื่อสละทางโลกออกบวชในเวลาต่อมา ในเรื่องมหาชนกชาดกมุ่งแสดงบารมี 3 ประการของพระมหาสัตว์ คือ วิริยบารมี ปัญญาบารมี และเนกขัมมบารมี (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2560, หน้า 2) เนื้อเรื่องของมหาชนก มีดังนี้ (สายวรุณ น้อยนิมิต, 2542, หน้า 469-470)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก พระราชโอรสของพระเจ้าอริฏฐมหาชนก ครองเมืองมิลิลา ซึ่งสิ้นพระชนม์เพราะทำศึกกับพระอนุชา แล้วพระอนุชาขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าโปลชนกราช พระราชมารดาพาหลบหนีออกจากเมืองตั้งแต้อยู่ในครรภ์ มาอาศัยอยู่กับฤๅษีจนกระทั่งเติบโตขึ้น เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริงก็คิดจะกลับไปเฝ้าราชสมบัติคืน จึงลาพระราชมารดา ออกเดินทางไปค้าขายทางทะเล เรือเกิดอัปปาง ว้ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรอยู่เป็นเวลานานถึง 7 วัน นางมณีเมขลามาพบได้ช่วยเหลือ พาเหาะไปไว้ในเขตเมืองมิลิลา ขณะที่บรรทมอยู่นั้น ทางนครมิลิลาพระโปลชนกสิ้นพระชนม์จึงได้เสียดับบุษยรัต และจัดให้พระนางสีวลี พระราชธิดาของพระเจ้าโปลชนกราช ได้เลือกคู่มาครองราชย์แทน พระมหาชนกทรงทำให้พระนางสีวลีพอพระทัย และทรงตอบปริศนาได้ทั้งหมด จึงได้ครองราชย์และอภิเษกกับพระนางสีวลี จนมีพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า ที่ฆาฎกุมาร ต่อมาทรงเกิดความเบื่อหน่ายในราชสมบัติจึงสละราชสมบัติออกผนวช แม้พระนางสีวลีทรงพยายามคัดค้านเพียงใด แต่พระองค์ก็ไม่ทรงเปลี่ยนพระทัยและพระนางสีวลีก็เสด็จออกบวชด้วยเช่นกัน

ส่วนเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงดัดแปลงไปจากมหาชนกชาดก เป็นเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่มีชื่อว่า มหาชนก มีเนื้อหาทั้งหมด 37 ตอน มุ่งแสดงบารมี 3 ประการของพระมหาชนก คือ วิริยบารมี ปัญญาบารมี และอวิโรธนบารมี คือ ความไม่คลาดธรรม ทรงแสดงบารมีสองประการแรกตรงกันกับใน

มหาชนกชาดกทุกประการ (ตั้งแต่ตอนที่ 1 ถึงตอนที่ 33) แต่ไม่ทรงแสดงเนกขัมมบารมี ทรงประดิษฐ์เรื่องราวต่อเนื่องจากตอนที่พระมหาชนกทรงได้ข้อคิดจากเรื่องต้นมะม่วงสองต้นว่า พระองค์จะต้องตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อช่วยให้ราษฎรหลุดพ้นจากความเขลา จะได้มีความสุขตามความต้องการ (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2560, หน้า 3) โดยเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกแตกต่างจากวิธีการนำเสนอชาดกทั่วไป ปรากฏเฉพาะตัวนิทาน (อดีตวัตถุ) ไม่มีปัจจุบันวัตถุซึ่งเป็นส่วนของการเกริ่นเรื่องที่เล่าถึงที่มาของการเล่าชาดก และพระพุทธเจ้ามักเป็นผู้เล่าเรื่องอดีตชาติของพระองค์เอง อีกทั้งส่วนของการประชุมชาดกท้ายเรื่องก็ไม่ปรากฏ รวมถึงตัวเนื้อเรื่องที่มีทั้งการตัดและเพิ่มเหตุการณ์นอกเหนือจากมหาชนกชาดก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์ให้แตกต่างจากอรรถกถามหาชาดก ไม่ได้ทรงดำเนินเรื่องราวตามอรรถกถาทั้งหมด นั่นคือ ได้ทรง “ปรุง” เนื้อเรื่องให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นผ่านกลวิธีการประพันธ์และการใช้งานศิลปะเพื่อสื่อสารธรรมะมิให้น่าเบื่อ ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธ์ (2550, หน้า 42) กล่าวไว้ว่า

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีต้นเรื่องมาจากพระมหาชนกชาดกในพระไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรักษาแบบแผนของเดิมในด้านเนื้อเรื่อง การเล่าเรื่อง สำนวนภาษา และหลักธรรมคำสอน แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ทรง “ปรุง” ขึ้นใหม่ โดยทรงตัด เติม และดัดแปลงเนื้อหา และสำนวนภาษาให้เหมาะสมแก่ผู้อ่านร่วมสมัย และทรงเพิ่มเติมข้อคิด คำสอนอื่น ๆ อันสะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร และพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์พระราชทานพระราชดำริในการออกแบบหนังสือให้งดงาม น่าอ่าน และมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิริมงคล

เนื้อหาที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของพระราชนิพนธ์ คือ การตัดทอนเนื้อหาบางส่วนให้สั้น การเพิ่มเติมเนื้อความ และการเปลี่ยนตอนจบของเรื่อง (รื่นฤทัย สัจจพันธ์, 2550, หน้า 35-37) โดยเฉพาะการเพิ่มเติมเนื้อความและการเปลี่ยนตอนจบของเรื่องทำให้เห็นถึงความแตกต่างของเรื่องพระมหาชนกสำนวนพระราชนิพนธ์กับอรรถกถามหาชาดกในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน และแสดงถึงพระราชปณิธานของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ด้วย กล่าวคือ การเพิ่มเติมเนื้อความ ได้แก่ เหตุการณ์นางมณีเมขลากล่าววาทะธรรมาสรรเสริญพระมหาชนกและแนะนำให้ตั้งโพธิยาลัยมหาวิทยาลัยพร้อมทั้งพระมหาชนกทรงอธิบายความหมายของคำว่าโพธิยาลัย และมหาวิทยาลัย ตอนชาวเมืองทำลายต้นมะม่วงด้วยเครื่องยันตกล ตอนพระมหาชนกทรงแนะนำ

วิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ซึ่งมีการสอดแทรกเรื่องราวของความทันสมัยเอาไว้ด้วย คือ การใช้เครื่องยนตร์กลฟื้นฟูต้นมะม่วง และการฟื้นฟูเกษตรกรรมด้วยเทคโนโลยีโดยเฉพาะวิธีการทำชีวภูมิต้องการหรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ส่วนการเปลี่ยนแปลงตอนจบของเรื่อง คือ เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ไม่ได้ออกบวชตามเนื้อเรื่องในอรธกถามหาชนกชาดก เป็นไปตามพระราชประสงค์ที่ต้องการให้เรื่องพระมหากษัตริย์เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันโดยพระราชดำริว่า “พระมหากษัตริย์จะบรรลุโมกษธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, คำนำ) น่าสนใจว่า การปรับเปลี่ยนเนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ ทำให้เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ย้ายมาอยู่ในมหาสมุทร เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ฟื้นฟูต้นมะม่วง และก่อตั้งปุทธิหะเลียมหาวิทยาลัยมีความโดดเด่น อีกทั้งแสดงแนวคิดเรื่องความวิริยะและความสำคัญของปัญญาแตกต่างออกไปจากอรธกถามหาชนกที่มุ่งแสดงเรื่องความวิริยะและเนกขัมมะ

ด้วยเหตุที่ทรงปรับเปลี่ยนตอนจบของเรื่องเช่นนี้ประกอบกับเนื้อหาตอนอื่น ๆ ของเรื่อง ทำให้มีนักอ่านและนักวิชาการมีความคิดเห็นว่า พระมหากษัตริย์ในเรื่องคือผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีการเทียบเคียงพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ทรงพระราชนิพนธ์ เนื้อหาบางส่วนของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มาจากพระราชจริยวัตรและพระราชปณิธานต่าง ๆ ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ และพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้บันทึกพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบรมชนกชาติเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างแนบเนียนไปกับเรื่องชาดก ความน่าสนใจของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องนัยยะของการใช้วรรณกรรมชาดกเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์อันเป็นธรรมเนียมที่พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงกระทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังเช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระราชนิพนธ์เรื่องมหาชาติคำหลวง เมื่อ พ.ศ.2025 เพื่อแสดงว่าพระองค์ คือ พระเวสสันดรโพธิสัตว์ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2549, หน้า 280-300) เป็นที่มาของมโนทัศน์ “พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน” หรือ “พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน” สัมพันธ์กับที่ประชาชนชาวไทยล้วนเห็นว่า พระบรมชนกชาติเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็น “พ่อของแผ่นดิน” ซึ่งเป็นมโนทัศน์อีกชุดหนึ่งที่ต่างประสานสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกชาติเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีที่มาจากเรื่องมหาชนกชาดกในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่มีการดัดแปลงเนื้อหาอันเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกับต้นเรื่องมหาชนกชาดก เพื่อให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์อ่านง่าย มีความร่วมสมัย อีกทั้งสามารถสื่อสารความหมายตามพระราชประสงค์ได้อย่างชัดเจน

3.7 ภาพประกอบ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ใช้ภาพประกอบเรื่องเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่วาดใหม่โดยศิลปินไทย มีการระบุชื่อศิลปินกับภาพที่วาดไว้ท้ายเล่ม การรวบรวมศิลปินที่มีชื่อเสียง ที่สร้างงานในสมัยรัชกาลที่ 9 มาสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ เป็นการรวบรวมลีลาการวาดภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปินแต่ละคน บันทึกไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน (ณัฐกาญจน์ นาคนวน, 2560, หน้า 91)

พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหากษัตริย์ มิใช่เป็นหนังสือสำหรับอ่านเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพระราชประสงค์ให้เป็นหนังสือภาพด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกรที่มีชื่อเสียงของเมืองไทยทั้งหมด 8 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ประหยัด พงษ์ดำ ศาสตราจารย์ปรีชา เกาทอง อาจารย์ปัญญา วิจินธนสาร อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ อาจารย์พิชัย นิรันต์ อาจารย์เนติกร ชินโย อาจารย์จินตนา เปี่ยมสิริ และอาจารย์ธีระวัฒน์ คณะนะมะ วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์ตลอดทั้งเล่ม (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 199) นอกจากนี้ ยังมีภาพที่เป็นภาพแผนที่พระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอีก 4 ภาพอีกด้วย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ใช้ภาพประกอบการเล่าเรื่อง ที่ช่วยเสริมให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และทำให้พระราชนิพนธ์มีความร่วมสมัยสอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่ได้ทรงดัดแปลงให้ทันสมัยขึ้น ดังที่ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 287-288) ได้อธิบายไว้ว่า

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหากษัตริย์” เสร็จสมบูรณ์แล้วเมื่อ พ.ศ. 2531 ต่อมาได้ทรงพิจารณาเห็นว่า แม้ว่าจะทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องให้ทันสมัยขึ้นแล้วก็ตาม แต่ลำพังพระราชนิพนธ์เพียงอย่างเดียวอาจจะไม่เพียงพอ การสอนธรรมะจะต้องใช้ศิลปะเข้าช่วย

เนื่องจากเนื้อหาของเรื่องนั้น ทรงดัดแปลงให้เป็นเรื่องร่วมสมัยแล้ว ดังนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินช่วยเขียนภาพประกอบเรื่องเป็นศิลปะไทยร่วมสมัยเช่นเดียวกัน พระราชทานพระราชดำริให้ออกแบบจัดหน้าบทพระราชนิพนธ์เป็นแบบหนังสือเทพนิยายของชาวตะวันตก แต่ปรับปรุงให้มีลักษณะเป็นศิลปะไทยร่วมสมัย ทรงกล่าวถึงรูปประกอบพระราชนิพนธ์ และศิลปินดังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2545, หน้า

288) โดยรูปภาพประกอบฝีมือของยอดศิลปิน ซึ่งล้วนเป็นจิตรกรผู้มีชื่อเสียงที่ได้ความไว้วางพระราชหฤทัยจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับการปรับแก้ตามพระราชวินิจฉัยหลายครั้ง จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย

การใช้ภาพประกอบการเล่าเรื่องในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ภาพประกอบตามเนื้อหาของเรื่อง ภาพประกอบที่สะท้อนปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน ภาพประกอบที่แสดงแนวคิดพุทธธรรม และ ภาพประกอบที่แสดงแนวคิดเรื่องการพัฒนา ภาพประกอบเหล่านี้มีลักษณะเป็นภาพลายเส้นสีสันสวยงาม โดยเป็นการวาดภาพที่ผสมผสานระหว่างจิตรกรรมไทยกับจิตรกรรมร่วมสมัย นอกจากนี้ ยังมีภาพแผนที่ ๔ พระหัตถ์อีก 4 ภาพ กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีเพียงเล่าเรื่องด้วยภาษาเท่านั้น แต่ยังมี การใช้ภาพประกอบ ทำให้เรื่องพระมหากษัตริย์แตกต่างจากวรรณคดีและเรื่องมหากษัตริย์ภาษาไทยอื่น ๆ

ตัวอย่างภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์

ภาพที่ 3 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 18 แสดงเหตุการณ์ตอนเรือแตก

ที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/royal/1098705>

ภาพข้างต้นนี้ แสดงถึงเหตุการณ์ตอนเรือแตก ศิลปินสร้างสรรค์ภาพประกอบด้วยสีเส้นสวยงาม ทำให้ภาพประกอบน่าสนใจ เนื้อหาที่นำเสนอในภาพสอดคล้องกับเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ ในขณะที่เรือกำลังจะแตก เกิดความวุ่นวายขึ้น เหล่าพ่อค้าต่างคร่ำครวญ กราบไหว้เทวดา เมื่อเรือแตกพวกพ่อค้าทั้งหลายกลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำในทะเล ส่วนพระมหากษัตริย์ทรงเตรียมพระองค์เพื่อหาทางรอดทรงปีนขึ้นสู่ยอดเสากระโดงเรือ

ภาพที่ 4 บางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ บพที่ 33 แสดงถึงเมืองอริราชธานีที่มีปัญหาเกิดขึ้นในสังคม

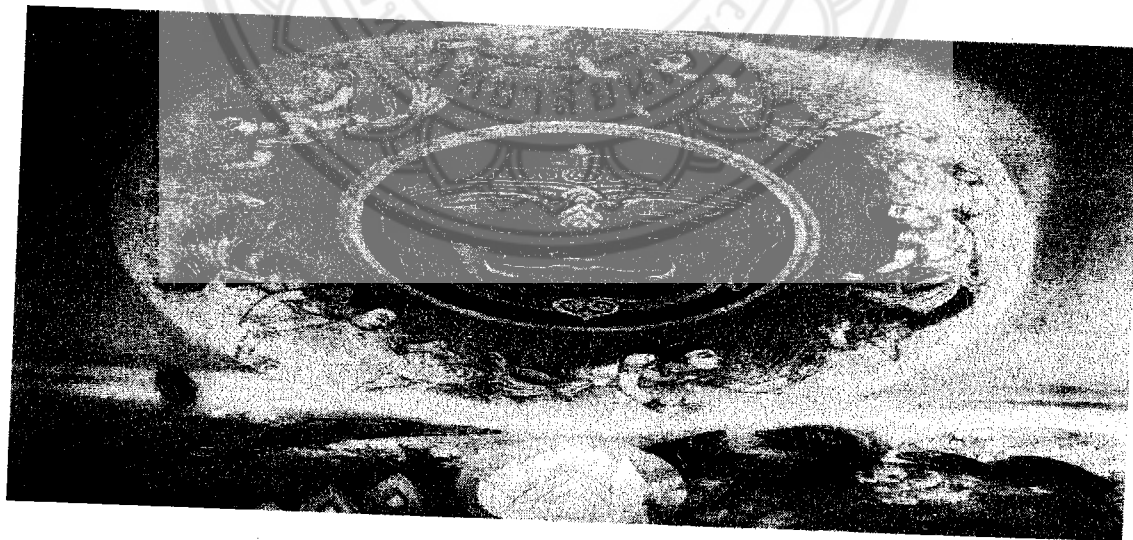
ที่มา: <http://mblog.manager.co.th/padthungsong/th-114658/>

ภาพเมืองอริราชธานีข้างต้นนี้ ศิลปินจะแทรกความคิดและจินตนาการลงไปด้วย แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ตอนพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นชาวเมืองทำลายต้นมะม่วง พระองค์ตระหนักเห็นว่า ประชาชนยังหลงอยู่ในอริราชธานี แม้ในตัวบทพระราชนิพนธ์ไม่ได้ขยายความอย่างชัดเจน แต่ภาพประกอบในตอนนี้ กลับสะท้อนปัญหาในสังคมไทยไว้อย่างละเอียด ได้แก่ การลุ่มหลงในกามารมณ์ การเล่นพนัน การดื่มสุรา ซึ่งล้วนแต่เป็นอบายมุขที่บ่อนทำลายสังคม แต่ผู้มีหน้าที่พิทักษ์รักษาความปลอดภัยในสังคมก็ยังไม่เพิกเฉย

ตั้งในภาพที่มีการเล่นการพนันที่หน้าป้อมตำรวจ แต่ตำรวจก็ยังนิ่งเฉย ไม่ปราบปรามแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติทั้งการตัดต้นไม้ การทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ และการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ การใช้รถยนต์เพื่อตัดโค่นต้นไม้ ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยและสังคมโลก และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ดังที่ด้านนอกเมืองอวิชชานั้น ต้นไม้ถูกตัดทำลายจนหมดสิ้น สัตว์ป่าและผู้คนต่างล้มตาย

ภาพที่ 5 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ 23 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม

ภาพที่ 6 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ 24 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม

ที่มา <https://www.posttoday.com/politic/report/462542>

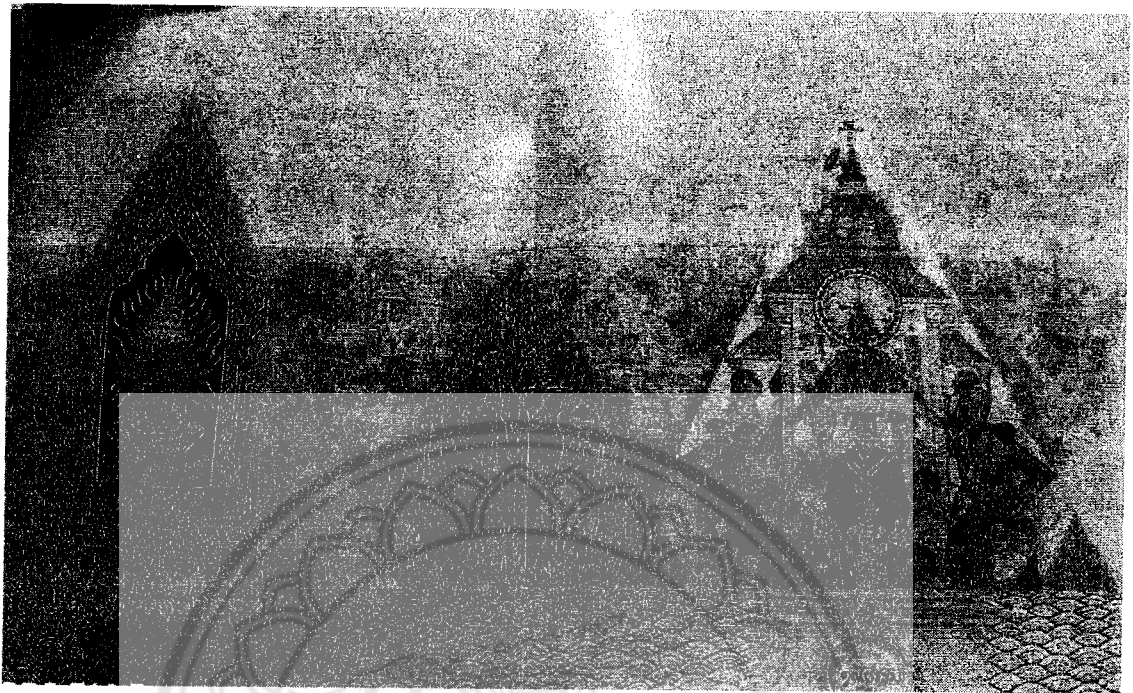
เทียมจิตร พวงสมจิตร (2560, หน้า 96-99) อธิบายความหมายของภาพทั้งสองข้างต้นนี้ไว้ว่า

ภาพที่ 7 แสดงถึงภัยของการมีความเพียรในการกระทำกิจอย่างไม่ถึงที่สุด คำว่า “กิจ” ในที่นี้หมายถึง การข้ามให้พ้นสังสารวัฏ โดยการตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 การละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ 5 และการก้าวข้ามเครื่องข้อง 5 ซึ่งแทนความหมายด้วยภาพของมนุษย์จำนวน 5 ภาพ กำลังว่ายน้ำรอบหน้ากาล หรือหน้ายักษ์ หากผู้ใดมีความพยายามไม่ถึงที่สุด ก็จะจมลงในสังสารวัฏ ซึ่งแทนความเป็นอันตรายของสังสารวัฏ ด้วยภาพสัตว์ร้ายในมหาสมุทร อันได้แก่ ปลาและเต่า ส่วนภาพหน้ากาล (หรือหน้ายักษ์) นั้นสื่อความหมายของความตาย (เวลา) ซึ่งหมายความว่า จะหมดเวลาของการกระทำกิจให้ลุล่วงได้ก่อนที่จะต้องสิ้นชีวิต

ภาพที่ 8 เป็นภาพสื่อความหมายของการบำเพ็ญอินทรีย์ 5 ให้เต็มกำลังแทนความหมายด้วยภาพมนุษย์จำนวน 5 ภาพ กำลังว่ายน้ำ ซึ่งหมายถึง การทำความเพียรอย่างถึงที่สุดจึงจะประสบความสำเร็จได้ ดังเช่นดอกบัวที่บานรับแสงอรุณ ซึ่งหมายถึง การเกิดปัญญาเห็นแจ้งในทุกข์และภัยแห่งสังสารวัฏ

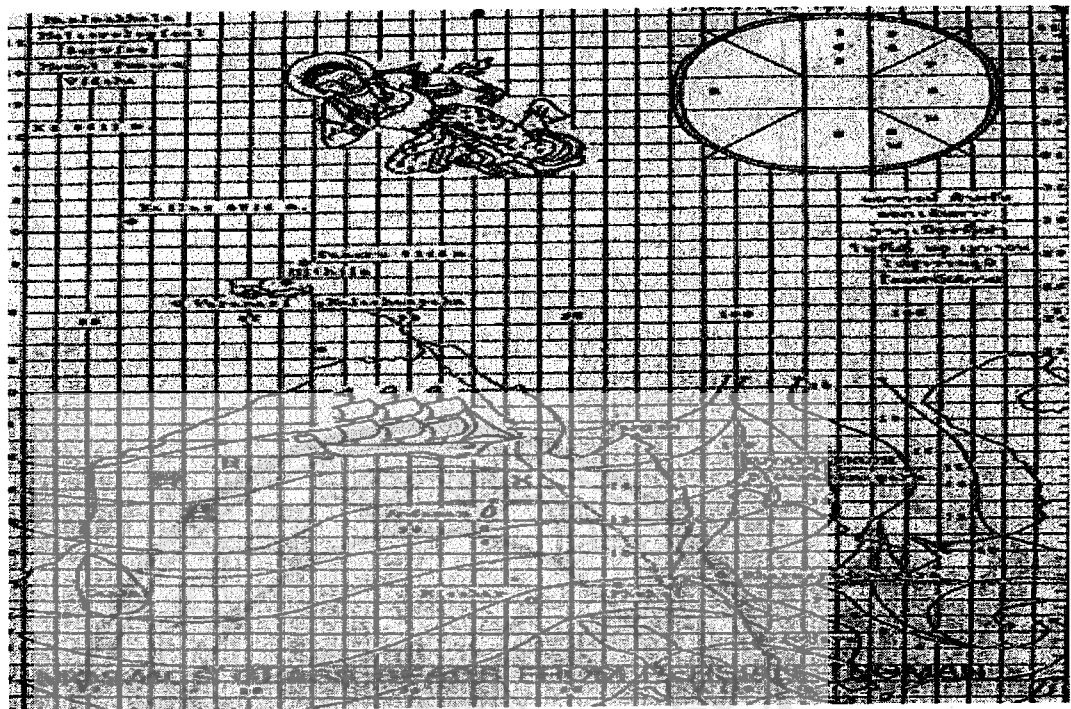
อนึ่ง ภาพสัญลักษณ์ของเต่าและปลา ซึ่งเป็นภาพแทนของอันตรายในมหาสมุทร หากเปรียบมหาสมุทรเป็นสังสารวัฏ ปลาและเต่านั้นควรเทียบได้กับกิเลสและอวิชชา ซึ่งคอยดักจับสัตว์ให้ติดยึดอยู่ในสังสารวัฏ เหมือนชีวิตคนที่ต้องตายลงท้องน้ำแห่งมหาสมุทรเป็นอาหารของปลาและเต่า *“เมื่อไม่ทำความเพียร ก็เป็นภิกษาแห่งปลาและเต่ากันหมด”*

การข้ามสังสารวัฏ จึงเป็นกิจสำคัญของการทำหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ โดยมหากษัตริย์ก็ต้องยึดถือไว้เป็นเป้าหมายด้วยเช่นกันสำหรับการไปสู่พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญในมนโฑศน์เรื่องสังสารวัฏไว้อย่างมาก ปรากฏอยู่ทั้งในสัญลักษณ์ที่เป็นภาษาและภาพประกอบเรื่อง โดยเฉพาะการสื่อความหมายผ่านภาพประกอบเรื่อง พบว่ามีจำนวนภาพที่สื่อความหมายถึงสังสารวัฏนี้มากกว่าเรื่องอื่น ๆ โดยสื่อถึงอันตรายของมหาสมุทรและความเพียรที่ต้องว่ายน้ำเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น

ภาพที่ 7 ภาพบางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 37 แสดงแนวคิดการ
พัฒนาสังคม

ภาพข้างต้นนี้ แสดงถึงแนวคิดการพัฒนาสังคม หากจะเปลี่ยนแปลงสังคมที่เป็นเมืองอวิชาเป็นสังคมที่
มีคุณภาพและมีความสุขที่แท้จริง ยั่งยืนนั้น ต้องมีคุณธรรมเป็นรากฐานของสังคม ทุกคนในสังคมจะต้องยึดมั่น
ในคุณธรรม โดยมีแนวทาง คือ อนุรักษ์ วิริยะ และพัฒนา เพื่อให้บ้านเมืองนั้นเป็น “เมืองมิถิลาไม่สิ้นคนดี”
หมายถึง สังคมที่พ้นจากอวิชา เป็นสังคมที่มีความสงบสุขที่เที่ยงแท้

ภาพที่ 8 ภาพแผนที่ที่ฝีพระหัตถ์แสดงเส้นทางเดินเรือของพระมหาชนกไปเมืองสุวรรณภูมิ

ที่มา : <https://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=haiku&group=2 2 &month=1 2 - 2012&date=07>

ภาพข้างต้นนี้ เป็นภาพแผนที่ที่ฝีพระหัตถ์ลำดับที่ 3 จากทั้งหมด 4 ภาพ เขียนว่า Mani Mekkala 2 May Tropical Cyclone แสดงถึงเมื่อเวลาผ่านไป 7 วัน จะตรงกับวันอุโบสถพอดี ภาพแผนที่ฝีพระหัตถ์สะท้อนถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งในเรื่องของแผนที่ ภูมิศาสตร์ อดินิยมวิทยา และโหราศาสตร์

ส่วนัญฎกาญจน์ นาคนวน (2560, หน้า 93) ยังได้อธิบายถึงภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกไว้ว่า

การสร้างสรรคภาพในพระราชนิพนธ์พระมหาชนกและนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับทัศนศาสตร์ ดังเช่น การใช้ภาพเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมฝาผนัง และการเล่าทัศนศาสตร์ด้วยภาพกับเนื้อหาในสมุดไทย ในบริบทหนึ่งสมุดไทยได้เก็บรักษา

และบันทึกเรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การสร้างสรรค์หนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นรูปแบบการนำเสนอในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่มีปัจจัยเรื่องการพิมพ์เข้ามาแทนที่ การจรรจกรีกองบงกชจากธรรมชาติแบบสมุดไทย นอกจากนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับการสืบทอดศาสนา การถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาในงานศิลปะ การสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อเป็นพุทธบูชา เหล่านี้เป็นกระบวนการสร้างเสพที่มีมายาวนานในการสืบทอดและสร้างสรรค์ทศชาติชาดก

การอ่านพระราชนิพนธ์ให้เข้าใจจึงมีเพียงอ่านจากเนื้อเรื่องที่บรรยายไว้ด้วยลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากยังต้องอ่านจากภาพประกอบพระราชนิพนธ์ด้วยที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวของชาดก แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา การสื่อสารพุทธธรรมที่จำเป็นสำหรับสังคมร่วมสมัย และการสืบทอดกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อเป็นพุทธบูชา

3.8 ความแพร่หลายของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในประเทศไทยและต่างประเทศ

การจัดพิมพ์หนังสือเรื่องพระมหาชกเกิดขึ้นครั้งแรก ในปี 2539 เป็นหนังสือขนาด 11×11 นิ้ว บทพระราชนิพนธ์ 37 บท มีแผนที่สี่พระหัตถ์ 4 รูป และผลงานภาพประกอบจากศิลปินมีชื่อเสียงอีก 36 ภาพ จากศิลปิน 8 ท่าน จำนวน 140 หน้า ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์บนกระดาษซูเปอร์อาร์ตสังกะสีพิเศษหนา 186 แกรม ปกแข็งหุ้มเร็กซ์ซิน เตินทอง บรรจุกล่องแข็งหุ้มเร็กซ์ซิน ประดับตราพระปรมาภิไธยย่อ ภปร. ทำด้วยโลหะสีทอง ข้อความและลายบนกร่อนเตินทอง ภายในกล่องบุผ้าซาติน มีช่องบรรจุหนังสือ และช่องบรรจุกล่องเหรียญพระมหาชก ออกแบบสวยงาม ทนทาน (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2539, หน้า 113-114)

หลังจากนั้นหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกได้จัดพิมพ์อีกหลายครั้ง และได้จัดพิมพ์เป็นฉบับการ์ตูนอีกด้วย เพื่อให้หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์เป็นฉบับปกอ่อน เมื่อเดือนมกราคม 2540 โดยจำหน่ายเฉพาะหนังสือเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ราคาเล่มละ 250 บาท (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2545, หน้า 287) ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก ฉบับการ์ตูน ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 290) ได้อธิบายไว้ว่า

แม้ว่าพระราชนิพนธ์ พระมหาชก จะทรงไว้ซึ่งคุณค่ามากเพียงใด แต่ก็ไม้อาจจะเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางเท่าที่ควร เพราะเป็นหนังสือที่อ่านยากสำหรับคนทั่วไป โดยเฉพาะ

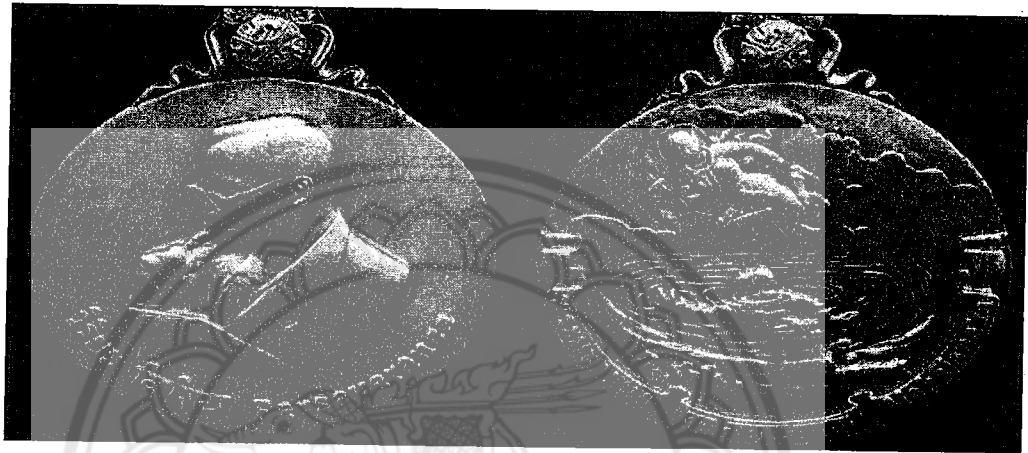
เยาวชนในสถานศึกษา และผู้ไม่มีประสบการณ์ในการอ่านหนังสือยาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเรื่องความยากของหนังสือนี้ ดังจะเห็นได้จากการที่มีพระราชปรารภตอนหนึ่งว่า “ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล (พ.ศ. 2535) พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ก็ออกถึงมือผู้อ่าน และเป็นที่ยินชมทั่วไป แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความ และของภาพทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2545, หน้า 290)

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการวาดภาพการ์ตูนเป็นผู้วาดการ์ตูนประกอบพระราชนิพนธ์ และในโอกาสอันเป็นมหามงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ เมื่อ พ.ศ. 2542 พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์ด้วยกระดาษไทย เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้ในราคาประหยัด ทุกคนสามารถซื้ออ่านได้โดยสะดวก ปรากฏว่า พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน (Caetoon Edition) เป็นหนังสือที่นำอ่านมากสำหรับคนทุกวัยและทุกระดับการศึกษา มีราคาจำหน่ายเพียงเล่มละ 35 บาท ทรงมีพระราชปรารภถึงหนังสือเล่มนี้ว่า “ปรากฏว่าเด็กอายุเก้าขวบพูดออกมาว่าอย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปีก็อุทานออกมาว่าอ่านสบาย ไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก นอกจากนี้ นับว่าราคาย่อมเยา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ก็จะช่วยให้ทุกคนสามารถพิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัย, 2545, หน้า 290)

เนื่องจากพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ดังกล่าวนั้นเป็นแต่เพียงการ์ตูนขาว-ดำ เพื่อให้ผู้อ่านมากยิ่งขึ้นจึงควรมีฉบับการ์ตูนสี (Cartoon Version in full-colour) ขึ้นมาเป็นทางเลือกอีกแบบหนึ่ง ดังนั้น ในการพิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2543 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินคนเดิมเขียนการ์ตูนเป็นภาพสีสีขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ทำให้หนังสือมีสีสันสวยงามมากและราคาเพียงเล่มละ 65 บาท แพงกว่าเดิมไม่มากนัก คนทั่วไปยังคงสามารถหาซื้ออ่านได้โดยสะดวก

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่จัดพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกนั้น ยังได้จัดจำหน่ายพร้อมกับเหรียญพระมหาชนกด้านหนึ่งเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรขณะทรงงาน อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระมหาชนกในมหาสมุทรขณะทรงสนทนาธรรม

กับนางมณีเมขลา เหรียญพระมหาชนกนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเพียร อีกทั้งสื่อถึงคุณธรรมสำคัญนี้ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอีกด้วย การจัดสร้างเหรียญคู่มือหนังสือพระมหาชนกนี้ อาจเป็นครั้งเดียวที่ทรงประกอบพระราชพิธีชัยมังคลาภิเษกเหรียญศักดิ์สิทธิ์ (อานันท์ ปันยารชุน, 2540, หน้า 14)

ภาพที่ 9 เหรียญพระมหาชนก (เนื้อเงิน)

ที่มา: <https://www.tnews.co.th/contents/372111>

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 289) ยังได้อธิบายไว้ว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้หนังสือพระราชนิพนธ์พระมหาชนก และเหรียญ “พระมหาชนก” แพร่หลายกว้างขวางที่สุด เพื่อเป็นสิ่งมิ่งมงคลแห่งชีวิตของปวงชน เป็นขวัญกำลังใจ และเครื่องเตือนสติให้ทุกคนมีความเพียรในการต่อสู้ปัญหาและอุปสรรค จนบรรลุความสำเร็จในชีวิต เปรียบประดุจพรอันล้ำค่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย ดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์จำหน่ายพร้อมเหรียญ “พระมหาชนก” ในโอกาสปีมหามงคลเฉลิม พระชนมพรรษาครบ 6 รอบ ในปีพุทธศักราช 2542 อีกครั้งหนึ่ง โดยจัดพิมพ์เป็น 2 ลักษณะ คือ ฉบับปกแข็งจำหน่ายคู่กับเหรียญพระมหาชนกเนื้อสามกษัตริย์ และฉบับปกอ่อน จำหน่ายคู่กับเหรียญพระมหาชนกเนื้อเงิน 1 เหรียญ

ส่วนนัฐกาญจน์ นาคนวล (2560, หน้า 79-80) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเหรียญพระมหาชนก ไว้ว่า

การสร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับพระราชนิพนธ์ โดยด้านหน้าเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกำลังทรงงาน ภาพด้านหลังเป็นภาพพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรและกำลังสนทนากับนางมณีเมขลาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวริยบารมีอันเป็นแนวคิดสำคัญของพระราชนิพนธ์พระมหาชนก เหรียญพระมหาชนกจึงเป็นทั้งเครื่องบูชาและเครื่องเตือนใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเพียร โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นแบบอย่าง เป็นกลวิธีการสื่อแนวคิดและสอนผ่านเหรียญพระมหาชนก ซึ่งการสร้างเหรียญประกอบกับการสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์ไม่เคยปรากฏในกระบวนการสร้างสรรค์ทศชาติชาติ

เรื่องเล่าพระมหาชนกสำนวนพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากในอรรถกถามหาชนกชาติ มีการผลิตซ้ำด้วยศิลปะรูปแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยจำนวนมาก อันเป็นการยืนยันให้เห็นถึงความนิยมและความแพร่หลายของเรื่องเล่าพระมหาชนก ได้แก่ หนังสือการ์ตูน การ์ตูนแอนิเมชัน จิตรกรรม ประติมากรรม บทเพลง ละครเวที ละครร่า ละครโทรทัศน์ ละคร ฯลฯ เรื่องเล่าพระมหาชนกอันเป็นเอกลักษณ์ของสำนวนพระราชนิพนธ์จึงเป็นที่รู้จักในสังคมไทย คุณธรรมเรื่องความวิริยะและการใช้ปัญญาได้รับการปลูกให้พื้นกลายเป็นเสาหลักให้คนไทยได้ยึดเป็นแนวทางในการชีวิต

นอกจากนี้ เรื่องเล่าพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังได้เผยแพร่ในต่างประเทศ ได้แก่ การสร้างจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในพระอุโบสถของวัดไทย กุสินารานะถิมราชย์ที่ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นวัดไทยที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา ภาพจิตรกรรมฝาผนังจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกใช้วิธีเขียนแบบไทยดั้งเดิม โดยใช้เทคนิคและการจัดองค์ประกอบแบบผสมผสาน แต่ยังคงแนวการเขียนแบบไทยเอาไว้ ภาพมีการลงเงา ลงสี เหมือนคนจริง และเลือกใช้สีอะคริลิกในโทนสีเย็นอย่างสีเขียว สีฟ้า สีม่วง ซึ่งสื่อถึงความสงบร่มเย็น วาดลงบนผืนผ้าใบแล้วจึงนำไปปิดลงบนผนังพระอุโบสถ ซึ่งวิธีนี้จะแก้ปัญหาเรื่องความชื้นของผนังพระอุโบสถ ทั้งยังช่วยให้ภาพมีอายุยาวนาน

กว่าการวาดลงบนผนังจริง การทำงานครั้งนี้ใช้เวลาเกือบ 2 ปี ใช้คณะทำงานกว่า 30 ชีวิต โดยจำลองพื้นที่ขนาดเท่ากับผนังอุโบสถจริง ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังมีทั้งหมด 39 ตอน แบ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก 36 ตอน และเทพชุมนุม 3 ตอน ในส่วนของบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกนั้นแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ฝั่งขวาของพระประธานจะเป็นพระมหาชนกทางวรรณกรรม ส่วนฝั่งซ้ายของพระประธานจะเป็นพระมหาชนกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนิพนธ์ขึ้นเพิ่มเติม ซึ่งเน้นไปในเรื่องของความเพียร การศึกษา เกษตรกรรม อาชีพ วิธีการปลูกมะม่วง 9 วิธี อย่างการเพาะเมล็ด การขำกึ่ง การถนอมรักษา เป็นต้น (MGR Online, 2553) การสร้างสรรค์จิตรกรรมดังกล่าวนี้ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความแพร่หลายของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แม้ในต่างประเทศ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังได้กล่าวมา ได้แก่ ที่มา ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง วัตถุประสงค์การแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ ภาษาที่ใช้ในการแต่ง เนื้อหาภาพประกอบ และความแพร่หลายของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในประเทศไทยและต่างประเทศ เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ในบทต่อไป

บทที่ 4

ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการธำรงชาติ

บทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่มีต่อการธำรงชาติ โดยการชี้ให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีบทบาทพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคง และเจริญก้าวหน้า

นับแต่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ในการทำนุบำรุงชาติบ้านเมืองของไทยให้เจริญรุ่งเรือง เกิดความสุขสงบ และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน นำมาสู่ความมั่นคงของประเทศชาติ ดังในพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2549 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ่างถึงใน จารุณี อินเฉ็ดฉายและคณะ, 2550, หน้า 69) ความว่า

การทะนุบำรุงประเทศชาติ นั้น มิใช่เป็นหน้าที่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ หากเป็นภาระความรับผิดชอบของคนไทยทุกคน ที่ต้องจะชวนช่วยกระทำทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อธำรงรักษาไว้และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญมั่นคง และผาสุกร่มเย็น ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่ง จึงมีภาระหน้าที่เช่นเดียวกับคนไทยทั้งหมด

ในตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติเป็นเวลาถึง 70 ปี เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่า ทรงได้ทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยพระวิริยอุตสาหะ กำลั้งพระปัญญา และกำลั้งพระวรกาย ทรงงานไม่มีวันหยุดพัก จนกระทั่งสามารถบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยทรงมีพระราชปณิธานในการพัฒนาคนและสังคมไทยให้พึ่งตนเองได้ อันเป็นการพัฒนาที่เกิดความยั่งยืน พระเกียรติคุณจึงเป็นที่สรรเสริญในหมู่พสกนิกรไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส แสดงให้เห็นว่าทรงมีพระราชปณิธานในการส่งเสริมความมั่นคงของชาติไทยให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง ดังพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ 22 กันยายน 2521 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 195) ความตอนหนึ่งว่า

ชาตินั้นเปรียบได้กับชีวิตคน กล่าวตามหลักความจริง คนเราประกอบด้วย ร่างกาย ส่วนหนึ่ง จิตใจส่วนหนึ่ง ทั้งสองส่วนค้ำกันอยู่บริบูรณ์ชีวิตก็คงอยู่ ส่วนใดส่วนหนึ่งทำลายไป ชีวิตก็แตกดับ เพราะอีกส่วนหนึ่งจะต้องแตกทำลายไปด้วย ชาตินั้นมีพื้นแผ่นดินและประชากรอันรวมกันอยู่เป็นส่วนร่างกาย มีศิลปวิทยา มีธรรมเนียม ประเพณี มีความเชื่อถือและความคิดจิตใจที่จะสามัคคีกันอยู่เป็นปึกแผ่น ซึ่งรวมเรียกว่า "ความเป็นไทย" เป็นส่วนจิตใจ ชาตินี้ไทยเราดำรงมั่นคงอยู่ก็เพราะยังมีทั้งบ้านเมือง และความเป็นไทยพร้อมบริบูรณ์ แต่ถ้าความเป็นไทยของเรามีอันต้องเสื่อมสลายไปด้วย ประการใดแล้ว ชาตินี้ก็ต้องสิ้นสูญ เพราะถึงหากบ้านเมืองและผู้คนจะยังอยู่ ก็ไม่มีสิ่งใด ประสานยึดเหนี่ยวให้รวมกันอยู่ได้ จะต้องแตกแยกจากกันไปในที่สุด เหมือนส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่ต้องแตกจากกันเมื่อสิ้นชีวิต

พระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ 2519 วันที่ 31 ธันวาคม 2518 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 194) ความตอนหนึ่งว่า

อันแผ่นดินไทยของเรานี้ ถึงจะเป็นที่ที่เกิดที่อาศัยของคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา แต่เราก็อยู่ร่วมกันโดยปกติราบรื่นมาได้เป็นเวลาช้านาน เพราะเราต่างสมัครสมานกัน อุตสาหะช่วยกันสร้างบ้านเมือง สร้างความเจริญ สร้างจิตใจ สร้างแบบแผนที่ดีขึ้นเป็นของเราเอง ซึ่งแม้นานาประเทศก็น่าจะนำไปเป็นแบบฉบับได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเราทั้งหลายมีสามัคคี มีเหตุผลอันหนักแน่น และมีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องชัดเจนในสถานการณ์ที่เป็นจริง ต่างคนต่างร่วมมือร่วมความคิดกันในอันที่จะช่วยกันผ่อนคลายนปัญหา และสถานการณ์ที่หนักให้เป็นเบา ไม่นำเอาประโยชน์ส่วนน้อย เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้เสียหายถึงประโยชน์ส่วนใหญ่ของชาติบ้านเมือง เชื่อว่าเราจะสามารถรักษาชาติประเทศและความผาสุกสงบที่เราได้สร้างสม และรักษาสืบต่อกันมาช้านานนั้นไว้ได้

จากการวิเคราะห์เนื้อหาและองค์ประกอบของการสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกพบว่า เมื่อพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เผยแพร่ เป็นที่นิยมอ่านในสังคม และรับรู้อย่างแพร่หลาย มีความสำคัญต่อการธำรงชาติตั้งพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่

1. ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ
2. ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579)

เนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการธำรงชาติบ้านเมืองของไทยจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกนานถึง 19 ปี แตกต่างจากพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ เป็นช่วงเวลาก่อนที่สังคมไทยและสังคมโลกใกล้จะเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยใน ปี 2540 อีกทั้งปี 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของการตีพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทรงครองราชสมบัติเป็นปีที่ 50 และทรงเจริญพระชนมายุ 69 พรรษา พระองค์ทรงได้ประจักษ์ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง ทรงคิดค้นและทดลองจนมีแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน นำมาสู่การดัดแปลงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกตามสถานการณ์ทางสังคม พร้อมทั้งการเสนอแนวพระราชดำริที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้จริง ดังที่ รัชนิกร รัชตรศรตระกูล (2560, หน้า 16) ได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อพิจารณาระยะเวลาดังแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเริ่มค้นคว้า จนกระทั่งทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกสมบูรณ์ จะพบว่าเป็นระยะเวลายาวนานถึงเกือบยี่สิบปี ระยะเวลาที่ยาวนานในการพระราชนิพนธ์นั้น นอกจากจะมีเหตุมาจากความเอาพระทัยใส่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชนิพนธ์และทรงแก้ไขให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสมบูรณ์มากที่สุด

ความคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ประเวศ วะสี (2542, หน้า 146) กล่าวถึงพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกไว้ว่า

ในสภาพที่สังคมไทยประสบวิกฤติการณ์ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างไม่เคยมาก่อน และอันที่จริงโลกทั้งโลกก็เข้าสู่วิกฤติการณ์มากขึ้น อันเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทราบได้ที่ทัศนะแห่งการพัฒนาจะถูกครอบงำด้วยอวิชชา หรือโมหจริต สมควรจะรับฟังกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บุคคลที่ตลอดเวลากว่าครึ่งศตวรรษได้ทรงสัมผัสอยู่กับความเป็นจริงของชีวิตประชาชน สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเมือง ธรรมะโดยรอบ อย่างยากที่จะหา ผู้ใดเสมอเหมือน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นวรรณกรรมทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อคนและสังคมไทย เพราะได้ เสนอหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากการคิดค้นด้วยพระราชปรีชาญาณแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการ ดำรงชาติทั้ง 2 ประเด็น อธิบายได้ ดังนี้

4.1 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ

พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกมีการเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย การอธิบายถึงแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และการชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ แนวพระราชดำริที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย มีการนำแนวพระราชดำริไปปรับประยุกต์ใช้และ เผยแพร่ในสังคมไทย จะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาประเทศชาติได้สืบต่อไป ดังนี้

4.1.1 การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย

ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติเป็นระยะเวลา 70 ปีของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทุ่มเทกำลังพระวรกาย กำลังพระราชหฤทัย และกำลังพระสติปัญญาในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ทรงมีพระวิริยอุตสาหะศึกษาเรียนรู้ ทดลอง

คิดค้น หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยอย่างรอบด้าน ครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จนเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

แนวพระราชดำริในการพัฒนาสังคมในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงนำไปใช้เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยมาโดยตลอด คือ หลักเศรษฐกิจพอเพียง อันมีรากฐานมาจากหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนา จนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการแก้ปัญหาในสังคม เกิดเป็นความสุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ “บันทึกและถ่ายทอด” แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงใช้ในการพัฒนาสังคมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ศึกษาเรียนรู้ ผ่านเนื้อหาพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเป็นแนวพระราชดำริที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมไทยในบริบทของสังคมร่วมสมัย สมควรที่ประชาชนจะได้ศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจถ่องแท้ และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผล ทั้งในระดับบุคคล สังคม และประเทศชาติ ได้แก่ หลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา การดูแลสิ่งแวดล้อม ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา แนวทางการใช้เทคโนโลยี และการบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา ดังนี้

4.1.1.1 หลักเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดหลักของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง คือ “พอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี” ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการประกอบการงานและการใช้ชีวิตให้พบกับความสุขความเจริญที่แท้จริงยั่งยืน เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ และองค์กรต่าง ๆ ดังที่ สุเมธ ตันติเวชกุล (2548, 112-128) กล่าวไว้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นแนวคิดปรับสมดุลของการดำเนินชีวิตของบุคคลและกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานของสายทางกลางของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับการใช้ชีวิต การดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานได้ทุกระดับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป

ในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1. การกระทำใด ๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึง ทำพอประมาณ ด้วยเหตุและผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับ 2. ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน 3. ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน 4. ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม 5. ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ และ 6. สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2549, หน้า 81-84) ได้กล่าวว่า แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการปรับเปลี่ยนจากความคิดของตะวันตกที่มีรหัสการพัฒนาเดิม คือ ความรู้ อำนาจ และเงิน มาเป็น ความดี การอยู่ร่วมกัน และความรู้อัน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 6)

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ (มูลนิธิชัยพัฒนา, มปป.) ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 13)

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ่วงถี้ โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 14)

ภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (มูลนิธิชัยพัฒนา, มปป.)

ทั้งผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัว และรับมือได้อย่างทัน่วงที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 15)

การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ยังต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขคุณธรรม หลักวิชา และเงื่อนไขชีวิต เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้ รัก สามัคคีไม่โลก ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น เงื่อนไขหลักวิชา อาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวัง อย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และเงื่อนไขชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนมีความเพียร มีสติและปัญญา บริหารจัดการการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทาง พื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 15-16)

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ (มูลนิธิชัยพัฒนา, มปป.) ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในปฏิบัติ
2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงมีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงผ่านพระบรมราชโองการ แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเสาเข็ม ต้องทำแบบคนจน และพึ่งตนเอง ได้ทรงขยายความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลายโอกาส ดังนี้

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้แทนสมาคม หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับศาสนา ครู นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ นักศึกษามหาวิทยาลัยที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, หน้า 242) ความว่า

คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้ำสมัย ว่าเมืองไทยเขย
ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่
จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้
ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีคามพออยู่พอก
กิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็
จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะแสวงหา
ความยิ่งยวดทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ
ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมี
ความเห็นเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำ พอควร พออยู่
พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิด
ที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดเวลา

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541
(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 3)

คำว่า พอเพียง มีความหมายว่า พอกิน เศรษฐกิจแบบพอเพียง หมายความว่า
ผลิตอะไรพอมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง แปลงจากภาษาฝรั่งได้ว่า
ให้ยืนบนขาตัวเอง หมายความว่า สองขาของเรายืนอยู่บนพื้นได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องขอยืมของ
คนอื่นเพื่อที่จะยืนอยู่...คำว่า พอ คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมี
ความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย พอเพียงอาจมีมาก อาจมีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่
เบียดเบียนคนอื่น

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลเนื่องในโอกาสเฉลิม
พระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2542 (ปิยนาด
บุญนาคนและคณะ, 2554, หน้า 119-120)

เขาก็มາบอกว่า คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำรา จะมีได้อย่างไร
เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่ ถ้ามีอยู่ในตำราก็หมายความว่า เราก็อปปี้มา
เราลอกเขามา เราไม่ได้ลอก ไม่อยู่ในตำราเศรษฐกิจ เป็นเกียรติที่เขาพูดพูดอย่างนี้ว่า

Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำรา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ และ โดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราก็คงสามารถที่จะคิดอะไรได้-จะถูกจะผิดก็ช่าง-ถ้าเขาสนใจเขาก็จะสามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ เพื่อที่จะให้ เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาขึ้น

พระราชดำรัสพระราชทานผ่านมูลนิธิชัยพัฒนา วารสารชัยพัฒนา ประจำเดือนสิงหาคม 2542 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, หน้า 4) ความว่า

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของ แผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้าง จะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำ ไป

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2534 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, หน้า 195)

ต้องทำแบบคนจน เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็น ประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็น ประเทศก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลัง ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรม ก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเริ่มการบริหารที่เรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละ คือเมตตา กัน ก็จะอยู่ได้ตลอดไป

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสได้ทรงย้ำว่าความพอเพียงของบุคคลในระดับต่าง ๆ ที่พึงมีต่อ สังคมนั้นเป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่า มีอีกหลายประเด็นที่ยังไม่พอเพียง หรือไม่ได้เป็นข้อปฏิบัติกันในสังคมไทย เท่าที่ควรจะเป็น เช่น ความอดทน ความรอบคอบ ความมีคุณธรรม ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความกตัญญู กตเวทิตะ และการให้ความสำคัญกับจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นว่าต้อง พัฒนาควบคู่ไปกับวัตถุ (ปิยนารถ บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 46)

นับว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมี พระราชวิสัยทัศน์อันยาวไกล และทรงตระหนักถึงสังคมไทยว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีวัฒนธรรมและ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่นมายาวนาน มีความรัก สมานฉันท์ เอื้ออาทร และเกื้อกูลต่อกัน จึงได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่สังคมไทยเพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุล พอดี และพอประมาณอย่างมีเหตุผล จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันโลก และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันได้ในที่สุด (ปิยนาค บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 120)

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้แนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาประเทศและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ หลักสำคัญของความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อการรับมือกับผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง โดยมีความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง

แนวพระราชดำริหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่นำเสนอในพระราชบัญญัติเรื่องพระมหาชนก ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยเน้นเรื่องความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี อธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

1) ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล ความพอเพียงเป็นหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ความพอเพียงหรือพอประมาณนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกการกระทำของบุคคลและองค์กร โดยที่ความพอเพียงและพอประมาณนั้นขึ้นอยู่กับความมีเหตุผลประกอบด้วย ในพระราชบัญญัติเรื่องพระมหาชนกนำเสนอประเด็นเรื่องความพอเพียง ความพอประมาณอย่างมีเหตุผลที่ชัดเจน ได้แก่ คุณธรรมที่บุคคลพึงมีอย่างพอเพียงพอประมาณตามบทบาทหน้าที่ของตน สะท้อนผ่านพฤติกรรมของตัวละครต่าง ๆ พระราชบัญญัติเรื่องพระมหาชนก แสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลมีคุณธรรมที่ยังไม่เพียงพอ ขาดเหตุผล ย่อมทำให้เกิดผลร้าย ทั้งต่อตนเองและสังคม ในขณะที่เดียวกัน หากบุคคลมีคุณธรรมที่เพียงพอ ประกอบด้วยเหตุผล ย่อมให้ผลดี นำมาซึ่งความสุขสงบสามารถส่งเสริมความเจริญของตนและสังคมได้เช่นเดียวกัน ดังนี้

พระมหาชนก พระมหาชนกเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เป็นตัวแทนของผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียงพอประมาณอย่างมีเหตุผล บทบาทต่าง ๆ ของพระมหาชนก ได้แก่ ลูก คนทั่วไป และพระมหากษัตริย์ ล้วน

เน้นย้ำถึงความพอเพียงและความมีเหตุผลที่คนทุกคนพึงมี และสามารถยึดถือเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงได้ อธิบายได้ ดังนี้

ในฐานะลูก พระมหากษัตริย์มีความกตัญญูต่อมารดาและผู้มีพระคุณ ความกตัญญูนับว่าเป็นคุณธรรมที่ช่วยค้ำจุนบุคคลและสังคมและเป็นเครื่องหมายของคนดี ในระดับครอบครัว ความกตัญญูเป็นเครื่องผูกสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวให้แน่นแฟ้น เด็กมีความนอบน้อม และรู้จักเคารพนับถือ คุณครู และรับใช้ผู้ใหญ่ อันส่งเสริมให้เกิดค่านิยมอันดีตามความคาดหวังของวัฒนธรรมไทย ส่วนในระดับสังคม ความกตัญญูทำให้เกิดการส่งเสริมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในแง่ของการทำงาน และการใช้ชีวิต แม้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ไม่ได้บรรยายถึงคุณธรรมด้านนี้ไว้อย่างละเอียด บรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ว่า “ต่อมาพระราชโอรสโปรดให้เชิญพระมารดาและพราหมณ์มาแต่กาลจัมปาจนคร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 113) กล่าวถึง เมื่อพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติที่เมืองมิถิลา ไม่ทรงลืมบุคคลที่เลี้ยงดู ให้การส่งเสริม และอุปการะพระองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์กระทั่งทรงเจริญวัย ได้แก่ พระมารดาและอุทิจจพราหมณ์มหาศาล ซึ่งสะท้อนความกตัญญูของลูกที่มีต่อแม่ อันเป็นความกตัญญูในระดับครอบครัว และความกตัญญูของคนทั่วไปที่มีต่อผู้ที่มีพระคุณ คือ พระคุณของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลที่ได้ชุบเลี้ยงดูแลพระองค์และพระมารดาให้อยู่อย่างสุขสบาย ได้รับการศึกษา และมีความปลอดภัย

ในฐานะคนทั่วไป การกระทำความเพียรของพระมหากษัตริย์ในการว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แม้จะยังมองไม่เห็นฝั่ง แสดงถึงคุณธรรมอันพอเพียง และมีเหตุผล ซึ่งได้เน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นว่าต้องมีความเพียรอย่างพระมหากษัตริย์ นั่นคือ ควรกระทำความเพียรแท้ การที่พระมหากษัตริย์ได้กระทำความเพียรอย่างเต็มกำลัง จนในที่สุดได้รับความช่วยเหลือจากนางเมขลา และได้ครองราชสมบัติที่เมืองมิถิลาอย่างไม่คาดฝันคือ ไม่ต้องทำสงคราม แสดงให้เห็นว่า หากได้กระทำความเพียรอย่างถึงที่สุดแล้ว ก็จะนำไปสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จในชีวิตได้ แม้จะไม่ได้คาดฝันไว้ แต่หากละความเพียร เกิดความท้อถอยก็จะต้องได้รับผลกระทบแห่งความเกียจคร้าน ดังเช่นพวกพ่อค้าที่ล้นจมลงในมหาสมุทร กลายเป็นอาหารของพวกปลาและเต่า ส่วนการกระทำความเพียรอย่างไม่ลดละของพระมหากษัตริย์ แสดงถึงความพอประมาณ และความมีเหตุผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายและก่อให้เกิดความสุข พระมหากษัตริย์กระทำความเพียรว่ายน้ำในมหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืนอย่างไม่ย่อท้อ อันเป็นการกระทำความดีตามกำลังของตน ไม่มากไม่น้อยเกินไป พอเหมาะพอดี อีกทั้งเห็นได้ว่า ความพอประมาณที่ได้กระทำนั้นอยู่บนหลักความมีเหตุผล หากไม่ทรงกระทำ

ความเพียรแล้ว ย่อมไม่ทรงได้ราชสมบัติดังพระราชประสงค์ ดังปรากฏในความคิดของพระมหากษัตริย์ว่า
 “ด้วยว่าโภคะของสัตว์ทั้งหลายชื่อว่าสำเร็จด้วยความคิดมิได้ เพราะมิได้สำเร็จด้วยความคิด ฉะนั้น ควรทำความ
 เพียรทีเดียวเพราะสิ่งที่มีได้คิดไว้ ย่อมมีแก่ผู้มีความเพียร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ,
 2557, หน้า 114) ซึ่งแสดงถึงการนิยามความเพียรที่พอเพียงในชีวิตของมนุษย์ผ่านพระมหากษัตริย์

ในฐานะพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของชนชั้นปกครองที่มีหน้าที่หลักสำคัญ คือ
 การปกครองและบริหารบ้านเมือง ซึ่งจำเป็นจะต้องมีทั้งความรู้ อำนาจ และคุณธรรม โดยเฉพาะการเป็น
 นักปกครองบ้านที่เพียบพร้อมคุณธรรมนั้นสำคัญอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองที่มีคุณธรรมอย่าง
 พอเพียง ทรงยึดมั่นในหลักทศพิธราชธรรม ทำหน้าที่ของผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของ
 บ้านเมือง ดังที่พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม การพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9
 วิธี และการตั้งสถาบันการศึกษา สิ่งที่พระองค์ทรงทำนั้นอยู่บนพื้นฐานของการมีเหตุผล เป็นไปอย่างเหมาะสม
 กับสถานการณ์ หากพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เพียงครองราชสมบัติ แต่ไม่ครองธรรม ย่อมทำให้บ้านเมือง
 เกิดวิกฤต ความทุกข์ต่าง ๆ ของราษฎรไม่มีผู้ทำหน้าที่บำบัดดูแล ท้ายที่สุดการขาดคุณธรรมของ
 พระมหากษัตริย์ จะทำให้บ้านเมืองล่มสลายไป

พระอริราชชนก พระองค์หลงเชื่อคำยุยงของอำมาตย์ชั่ว แสดงถึงการขาดคุณธรรมของพระราชินี คือ
 ความเที่ยงตรง รวมทั้งขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ไม่สามารถแยกแยะความจริงกับความเท็จได้
 นำมาซึ่งการทำสงครามระหว่างพระองค์กับพระโพลชนก ก่อให้เกิดความวุ่นวายของบ้านเมือง ประชาชนล้มตาย
 สังคมขาดความสุข แม้แต่พระอริราชชนกก็ต้องสิ้นพระชนม์ ในทางตรงข้ามหากพระอริราชชนกได้ทรงปกครอง
 บ้านเมืองและดำรงพระองค์ในฐานะพระราชินีผู้มีความพอเพียง ความวุ่นวายต่าง ๆ ย่อมไม่เกิดขึ้น โดยเฉพาะ
 การใช้เหตุผลในการปกครองบ้านเมือง ดังที่เนื้อความในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์บรยายการทำ
 สงครามระหว่างพระอริราชชนกกับพระโพลชนก ดังนี้

ไพโรผลของพระอริราชชนกถูกทหารของพระโพลชนกตะลุยหั้นแหลก และ
 พระองค์เองต้องเสียพระชนม์ชีพในทีรบ. เมื่อชาวพระนครทราบว่าพระราชินีสวรรคต
 แล้ว ก็เกิดโกลาหลกันทั่วกรุง.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14)

อำมาตย์ชั่ว เป็นผู้ที่ขาดความพอเพียงในชีวิต มีความโลภและต้องการผลประโยชน์เพื่อความสุข ส่วนตัวเกินประมาณ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม นำมาซึ่งสงครามและการสูญเสียเลือดเนื้อของ ประชาชน ลักษณะเช่นนี้แสดงถึงการที่ข้าราชการยังขาดความพอเพียงในการทำหน้าที่ของตน ขาดการ พิจารณาไตร่ตรองที่กระทำไปอย่างไรเหตุผล เนื้อความในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์บรยายเหตุการณ์ที่ อำมาตย์ชั่วกราบทูลยุยงพระอริราชชนกไว้ ดังนี้

ครั้นแล้ว อมาตย์ผู้ใกล้ชิดคนหนึ่งไปเฝ้ากราบทูลพระราชาหลายครั้งว่า:

“ขอเดชะ พระอุปราชเล่นไม่ชื่อกับพระองค์พะยะค่ะ.” ความสืเนหาของพระอริราช ชนกราชต่อพระอนุชาทันทานคำอาบยาพิษอันซำกซ่ำไม่ได้ พระโปลชนกจึงถูกจองจำ และควบคุมรักษาในคุกหาสน์ ใกล้พระราชนิเวศ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 4)

พระโปลชนก พระโปลชนกถูกอำมาตย์ชั่วใส่ความว่าเป็นกบฏจนถูกพระอริราชชนกสั่งจองจำ พระองค์ ได้ตั้งสัตย์อธิษฐาน จนทำให้เครื่องจองจำหลุดพ้นจากพระองค์ เหตุการณ์ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เป็นการอธิบายให้ เห็นว่า หากมีคุณธรรมดีพอแล้ว ย่อมเป็นเครื่องคุ้มกันบุคคล พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์บรยาย เหตุการณ์ตอนนี้ไว้ ดังนี้

พระโปลชนกทรงตั้งสัจจาธิษฐานว่า: “ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ชื่อกับพระ เชษฐาธิราชจริง เครื่องจองจำคงตรึงมือเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงปิดสนิท ถ้าข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจองจำจงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงเปิด.” ทันใดนั้น เครื่องจองจำได้หกลงเป็นท่อน ๆ แม้ประตูก็เปิด กว้าง.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 4-5)

พระโปลชนกได้หลบหนีออกไปนอกเมืองมิลิลา ทรงรวบรวมไพร่พลแล้วยึดราชสมบัติจากพระอริราช ชนก เพื่อรักษาบ้านเมืองมิให้ถูกครอบงำจากน้ำมือของอำมาตย์ชั่ว ทำให้เมืองมิลิลาเกิดความสุขสงบ ประชาชน ไม่เดือดร้อนจนวายเพราะมีผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรม เป็นการเน้นย้ำถึงคุณธรรมที่เพียงพอของผู้ปกครองอย่างมี เหตุมีผล

อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์สะท้อนถึงแบบอย่างของข้าราชการที่มีคุณธรรมอันพอประมาณ มีความชอบธรรม และถึงพร้อมด้วยเหตุผล ดังที่อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์คอยรับใช้พระมหากษัตริย์ คือ พระมหาชนก สนองต่อพระราชปณิธาน และเป็นพลังสำคัญในการสนับสนุนให้พระองค์ปกครองและบริหารบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า แสดงถึงการยึดมั่นคุณธรรมของข้าราชการ และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุผล คือ การส่งเสริมให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข

อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเพื่อสนับสนุนการบริหารปกครองบ้านเมืองของพระมหาชนกให้เกิดประสิทธิภาพ ดังในเหตุการณ์ที่ลูกศิษย์ทั้งสองของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในชั้น “ชานาญ” ทั้งการปลูกและการถอน แม้กระทั่งอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเองก็เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากยิ่งขึ้น ได้ช่วยพระมหาชนกฟื้นฟูต้นมะม่วง ส่วนอุทิจจพราหมณ์มหาศาลได้ช่วยพระมหาชนกคลายความสงสัยเรื่องสถาบันการศึกษาตามคำกล่าวของนางมณีเมขลาว่าเป็นโพธิยาลัยมหาวิทยาลัย ที่เมืองสุวรรณภูมิ และเป็นผู้รับสนองพระราชปณิธานของพระมหาชนกในการตั้งสถาบันการศึกษา

ในตอนนี้อุทิจจพราหมณ์และลูกศิษย์รับสนองพระราชดำริในการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี มีเนื้อความบรรยายไว้ ดังนี้

อุทิจจพราหมณ์รับสนองพระราชโองการว่า: “ ข้าพระองค์ผู้ทรงปัญญา จะให้คเชนทรสิงห์บัณฑิตนำเครื่อง ‘ยันตกล’ ไปยกต้นมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจะให้จารุเตโชพราหมณ์เก็บเมล็ดและกิ่ง ไปดำเนินการตามพระราชดำริ.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

ส่วนในตอนที่พระมหาชนกปรารภก่อตั้งปูทะเลย์มหาวิทยาลัย อุทิจจพราหมณ์มหาศาลได้ช่วยพระองค์คลายความสงสัยเรื่องชื่อสถาบันการศึกษา แสดงถึงบทบาทของข้าราชการในการแสดงความคิดเห็นที่มีประโยชน์ เพื่อส่งเสริมการปกครองบ้านเมืองของพระมหาชนก มีเนื้อความบรรยายไว้ ดังนี้

พระราชชาติรัสต่อ: “ เมื่อนางมณีเมขลาอุ้มเราขึ้นจากทะเล นางกล่าวว่า: ‘ ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาลอันสมควรท่านจงตั้งมหา

วิชาลัย.’ คราวนั้นเราเศร้าหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่า เราสมควรตั้งชื่อ
 สถาบันตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ‘ปูทะเล’. บัดนี้เรากำลังสงสัยว่า ถูกต้องหรือไม่.
 ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์จงเผยมนสิการ.” พราหมณ์สนองพระราชโองการว่า:
 “พระราชอาชญาณีพันเกล้า เทวดาน่าจะได้กล่าวว่า ‘โพธิยาลัย’ อันเป็นนามของสถาบัน
 ฤๅษีตัดตนที่วัดพระเชตุพน ใน เทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิ. แต่หากจะเรียกว่า
 ‘ปูทะเลียมหาวิชาลัย’ ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน.” พระราชาตรัสว่า : “ เป็นพระคุณ
 ของท่านอาจารย์. เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว. เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานาน
 แล้ว. เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น. นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า
 และนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิ
 ทั้งนั้น. พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้
 แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน. พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง.” พราหมณ์
 มหาศาลเห็นพ้องกับพระราชดำริ และกล่าวว่า : พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมี
 ศิษย์ที่ดีไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปูทะเลียมหาวิชาลัย’ ได้แน่นอน. มิถิลา ยังไม่สิ้น
 คนดี!

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)

อามาทย์และปุโรหิตของพระโปลชนก หลังจากพระโปลชนกสิ้นพระชนม์ อามาทย์และปุโรหิตได้ปฏิบัติ
 ตามคำรับสั่งของพระองค์ คือ การแสวงหาผู้ที่เหมาะสมในการขึ้นครองราชสมบัติเพราะพระโปลชนกมีพระราช
 ธิดาเพียงพระองค์เดียว ไม่สามารถขึ้นครองราชบัลลังก์ ปกครองบ้านเมืองได้ อันแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมของ
 ข้าราชการอีกประการ คือ ความซื่อสัตย์ อามาทย์และปุโรหิตไม่ได้ขึ้นครองราชสมบัติเสียเอง ส่วนปุโรหิตได้
 เสนอให้ปล่อยมุสสรณเพื่อแสวงหาผู้ที่เหมาะสมขึ้นปกครองบ้านเมืองต่อจากพระโปลชนก ดังที่พระราชนิพนธ์
 บรรยายไว้ ดังนี้

เมื่อพระเจ้าโปลชนกราชสวรรคต ถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว อมาตย์
 ทั้งหลายได้ประชุมปรึกษากันในวันที่เจ็ดถึงเรื่องที่พระราชธาตริสไว้ว่า ให้มอบราชสมบัติ
 แก่ท่านที่สามารถให้พระราชธิดานั้นยินดี. (เสนาบดีได้รับโอกาสเป็นคนแรก เสนาบดีไม่
 สามารถให้พระราชธิดายินดี กลับได้รับความอับอายขายหน้า. คนอื่น ๆ ก็มีความ

เช่นเดียวกัน. ต่อไปก็ไม่มีใครสามารถยกสหัสสถานธนูได้. ไม่มีใครรู้จักห้วนอนแห่ง บัลลังก์สีเหลี่ยม. ไม่มีใครสามารถนำขุมทรัพย์สิบหกแห่งออกมาได้.)

ปุโรหิตกล่าวว่าควรจะปล่อยผู้สสรถ (ราชรถ) เพราะพระราชชาติเชิงูเสด็จมาได้ ด้วยผู้สสรถเป็นผู้สามารถจะครองราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น. ราชรถแล่นไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคล แล้วไปหยุดใกล้ที่พระมหาสัตว์บรรทมอยู่. คนทั้งหลายมี อมาตย์และปุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเชกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่นั้นเอง. ต่อมา พระมหาสัตว์สามารถไขอุทธานปัญหาของพระโปลชนกราชทั้งสี่ข้อ. แล้วตรัสถามว่า ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่ อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่าไม่มีแล้วพระเจ้าข้า. มหาชน ต่างร่าเริง แล้วยินดี แล้วว่า โอ อัจฉรย์ พระราชองค์นี้เป็นบัณฑิตจริง ๆ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 108)

ปุโรหิตใช้วิธีเสียงทนายด้วยผู้สสรถ และได้ทดลองปัญญาพระมหาชนกด้วยปริศนาของพระโปลชนก จนพระมหาชนกสามารถไขอุทธานปัญหาได้อย่างครบถ้วน จึงได้อภิเชกพระมหาชนกและสรรเสริญพระองค์ แสดงให้เห็นว่า ความจริงใจและซื่อสัตย์ของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองเป็นเครื่องมือยังประโยชน์สุขในสังคม นับเป็น คุณธรรมอันพอเพียงที่ข้าราชการทั้งหลายพึงยึดถือ เพราะจะช่วยป้องกันความวุ่นวายในบ้านเมือง ในสถานการณ์นี้หากเหล่าข้าราชการคิดจะครองราชบัลลังก์เสียเองอาจเกิดความบาดหมาง การทะเลาะวิวาท และสงครามได้

พระเทวี คุณธรรมที่พอเพียงสะท้อนผ่านบทบาทหน้าที่การเป็นมารดาของพระเทวี คุณธรรมนั้น คือ การดูแลเลี้ยงดูบุตรและการให้การศึกษาอบรมที่ดีแก่บุตร ซึ่งนับว่าเป็นรากฐานชีวิตที่เข้มแข็งให้บุคคลเติบโตมาเป็นกำลังของสังคมได้อย่างแท้จริง คุณธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างมีเหตุผลอย่างยิ่ง หากผู้เป็นมารดา ไม่ยอมเลี้ยงดูและอบรมบุตรของตนแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม เพราะบุตรที่เติบโตเพียงร่างกาย แต่ขาด การอบรมในเรื่องความรู้และคุณธรรมจะสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่สังคมได้

คุณธรรมที่พอเพียงควรแก่การประพฤติปฏิบัติ และเป็นไปอย่างมีเหตุผลของพระเทวีสะท้อนผ่าน เหตุการณ์หลายตอน ดังเหตุการณ์ที่ทรงทราบว่าพระอริราชชนกสิ้นพระชนม์แล้ว ทรงตั้งพระสติเพื่อรักษาทารกในครรภ์ไว้ แล้วรีบเสด็จหนีออกจากเมืองมิลิลา พระราชนิพนธ์บรรยายไว้ ดังนี้

ส่วนพระเทวีทราบว่พระราชาสวรรคตแล้ว ก็รีบเก็บของสำคัญ มีทองเป็นต้น ใส่ในกระเช้า เอาผ้าเก่า ๆ ปูปิดไว้ แล้วใส่ข้าวสารข้างบน. ทรงปลอมพระองค์ด้วยภาษาเก่า เศร้าหมอง วางกระเช้าบนพระเศียร แล้วรีบเสด็จออกจากพระนคร. แม้เป็นกลางวัน แสง ๆ แต่ไม่มีใครจำพระนางได้. พระนางเสด็จออกทางประตูทิศอุดร. แต่ไม่ทรงทราบว่าควรจะไปทางใด เพราะไม่เคยเสด็จที่ไหนเลย. จึงเสด็จที่ศาลแห่งหนึ่งและสอบถามว่า มีคนเดินทางไปนครกาลัมภ์ปากะบ้างไหม เพราะทรงทราบว่า มีนครชื่อนี้.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2557, หน้า 14)

จากเหตุการณ์ข้างต้นนี้ พระเทวีจำเป็นต้องรักษาครรรภ์รวมทั้งชีวิตของพระนาง ทรงดำรงพระองค์ด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่โตกเศร้า ไม่คร่ำครวญ ดังเช่นสตรีทั่วไปที่สูญเสียสามีผู้เป็นหลักในชีวิต ทรงเอาตัวรอดอย่างทันท่วงที พระนางเลือกที่จะนำทองติดพระองค์ไปด้วย เพราะเป็นของมีค่าที่พกพาได้สะดวก แล้วเลือกเอาผ้าเก่าปูปิดไว้ เพื่อป้องกันภัยที่อาจจะเกิดจากการปล้นชิงทรัพย์ได้ ทั้งยังทรงใส่ข้าวสารไว้ข้างบนอีก นอกจากเพื่อปกปิดทองข้างล่างกระเช้าแล้ว ยังมีประโยชน์ในการเป็นโภชนาหาร ทรงปลอมพระองค์ด้วยภาษาเก่า เพื่อไม่ให้ใครรู้สถานะแท้จริงของพระนาง ซึ่งอาจจะนำมาซึ่งภัยอันตรายได้ในขณะที่พระราชสวามีไม่อาจคุ้มครองพระนางได้อีกต่อไป แม้การเสด็จออกจากเมืองมิลิถานั้น พระนางจะไม่ทราบเส้นทาง แต่ก็ยังทรงค้นคว้าที่จะเดินทางไปนครกาลัมภ์ปากะ ทรงพยายามถามทางจากผู้ที่เดินผ่าน สะท้อนให้เห็นว่า ในฐานะแม่ที่ทรงมีคุณธรรมในการที่จะรักษาชีวิตของทารกในพระครรภ์อย่างที่สุด

ต่อมา พระเทวีทรงเลี้ยงดูพระมหากษัตริย์ใหญ่โดยการอุปถัมภ์จากอุทิจจพราหมณ์มหาศาลที่เมืองกาลัมภ์ปากะ และได้บอกความจริงว่า พระราชบิดาของพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใด ทำให้พระมหากษัตริย์ไม่กริ้วเมื่อถูกพวกเด็กล้อว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย พระเทวียังทรงให้ทรัพย์และแนะแนวทางชีวิตที่เหมาะสมแก่พระมหากษัตริย์ตั้งในเหตุการณ์ตอนพระมหากษัตริย์จะเดินทางไปค้าขายกับเรือสินค้าที่สุวรรณภูมิ ทรงห้ามปรามการเดินทางไปเมืองสุวรรณภูมิ และไม่ควรถ้าการค้า ให้คิดอ่านเอาราชสมบัติ เพราะอาจมีอันตรายในมหาสมุทร แต่เมื่อพระมหากษัตริย์ยืนยันที่จะออกเดินทางแน่นอน ก็ได้พระราชทานทรัพย์เป็นทุนตามที่พระมหากษัตริย์ทรงขอตั้งเนื้อความ ดังนี้

พระองค์ทรงคิดว่า: “เราจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา.” จึงทูลถามพระมารดาว่า : “ ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไรๆ ที่พระมารดาได้มา มีบ้างหรือไม่

ฉันจักค้าขายให้ทรัพย์เกิดขึ้น แล้วจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา.” พระนางตรัสตอบว่า: “ลูกรัก แม่ไม่ได้มามีมือเปล่า. สิ่งอันเป็นแก่นสารของเรามีอยู่สามอย่าง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา แก้ววิเชียร. ในสามอย่างนั้นแต่ละอย่างพอจะเป็นกำลังเอาราชสมบัติได้. พ่อจงรับแก้วสามอย่างนั้น คิดอ่านเอาราชสมบัติเถิด อย่าทำการค้าเลย.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 46)

พระกุมารทูลว่า: “ข้าแต่พระมารดา ขอพระมารดาจงประทานทรัพย์นั้นกึ่งหนึ่ง แก่หม่อมฉัน จะไปเมืองสุวรรณภูมิ นำทรัพย์เป็นอันมากมา แล้วเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา.” ทูลดังนี้แล้ว ให้พระมารดาประทานทรัพย์กึ่งหนึ่ง จำหน่ายออกเป็นสินค้าแล้วให้ขึ้นเรือพร้อมกับพวกพณิชที่จะเดินทางไปสุวรรณภูมิ. แล้วกลับมาถวายบังคมลาพระมารดา ทูลว่า : “ข้าแต่พระมารดา หม่อมฉันจักไปเมืองสุวรรณภูมิ.” พระนางตรัสห้ามว่า : “ลูกรัก ชื่อว่ามหาสมุทร สำเร็จประโยชน์น้อย มีอันตรายมาก. อย่าไปเลย ทรัพย์ของพ่อมีมากพอประโยชน์ เอาราชสมบัติแล้ว.” พระกุมารทูลว่า: “หม่อมฉันจักไปแท้จริง.” ทูลลาพระมารดาถวายบังคับกระทำประทักษิณ แล้วออกไปขึ้นเรือ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 50-51)

พระเทวีในฐานะแม่จึงเป็นผู้ส่งเสริมลูกให้มีความก้าวหน้าในชีวิต และมอบความรักความห่วงใย และการพยายามชี้ให้เห็นแนวทางที่ถูกที่ควรให้แก่บุตร พระเทวีเป็นแม่ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมที่พอเพียง ทรงกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยความเป็นเหตุเป็นผล สามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อ่านได้

พระอินทร์และนางมณีเมขลา บทบาทของพระอินทร์และนางมณีเมขลาได้นำเสนอถึงคุณธรรมประการหนึ่งของการอยู่ร่วมกัน เป็นคุณธรรมที่ทุกคนในสังคมควรจะปลูกฝังให้เกิดมีอย่างพอเพียงในตนเอง คือ การช่วยเหลือคนอื่น โดยเฉพาะการช่วยเหลือคนดี คุณธรรมข้อนี้จะทำให้คนในสังคมที่มีความแตกต่างหรือมีความเหลื่อมล้ำกันในด้านต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้เสนอไว้ว่า การช่วยเหลือผู้อื่นในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า ต้องช่วยเหลือทุกคนทุกอย่าง เพราะหากเป็นเช่นนั้น จะทำให้คนไม่ยอมช่วยเหลือตนเอง บุคคลที่คู่ควรแก่การช่วยเหลือต้องเป็นคนดี รู้จักพึ่งพาตนเอง และเป็นการช่วย

เพื่อให้เขาพึ่งพาตนเองได้ต่อไป พระอินทร์และนางมณีเมขลาที่มีบทบาทเป็นเทวดา ตีความได้ว่า หมายถึง คนที่มีกำลังและความสามารถมากกว่าคนปกติทั่วไปในสังคมที่รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้อื่นที่อาจจะมิสถานะที่ดีน้อยกว่าซึ่งกำลังประสบกับความเดือดร้อน พิจารณาได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

พระอินทร์ได้แปลงเป็นชายชราชบถเกวียนเพื่อมาช่วยเหลือพระเทวีให้เดินทางไปยังนครจัมปาศะ พระอินทร์พิจารณาเห็นว่า ผู้ที่ไปอุบถิในครรภ์ของพระเทวีเป็นผู้มีบุญมาก จึงคิดช่วยเหลือพระเทวี เพื่อให้พระโพธิสัตว์ที่ประทับอยู่ในพระครรภ์ได้รับความปลอดภัยด้วย แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จะช่วยเหลือใครนั้น ต้องรู้จักพิจารณาก่อน ไม่เช่นนั้นอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ พฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นการย้ำผู้อ่านว่า คุณธรรมที่พอเพียง และมีเหตุมีผล ได้แก่ การช่วยเหลือใครนั้น ต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วน และควรเลือกช่วยเหลือคนดี ลักษณะเช่นนี้อาจเชื่อมโยงได้กับสถานการณ์ในปัจจุบัน คือ การขาดความจริงใจและความซื่อสัตย์ เป็นเหตุให้คนในสังคมไม่กล้าช่วยเหลือใคร เพราะกลัวว่าจะได้รับความเดือดร้อน หากแต่พฤติกรรมของพระอินทร์เป็นผู้ช่วยเหลือคนอื่นด้วยความจริงใจ และมีความปรารถนาดีอย่างแท้จริง เห็นได้จากแม้จะเดินทางระยะไกล แต่พระอินทร์ไม่ล่วงเกินพระเทวี หากแต่คอยช่วยเหลือทุกอย่าง จนกระทั่งพาพระเทวีส่งถึงนครจัมปาศะได้อย่างปลอดภัย และเมื่อพระอินทร์ได้ช่วยเหลือพระเทวีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้หายตัวไป แสดงถึงการช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ทุกคนพึงประพฤติปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ในสังคมที่มีความแตกต่าง

ส่วนนางมณีเมขลา มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพระมหาชนก นางมณีเมขลาได้ช่วยพระมหาชนกขึ้นจากมหาสมุทรแล้วพาเขาไปขึ้นฝั่งที่เมืองมิถิลา เมื่อนางมณีเมขลาได้พิจารณาพระมหาชนกว่าเป็นถึงพร้อมด้วยปัญญาและคุณธรรมแล้ว นางจึงได้อุ้มพระมหาชนกขึ้นจากมหาสมุทร เป็นการเน้นย้ำถึงการช่วยเหลือคนดี ความช่วยเหลือของนางมณีเมขลา นั้น มิได้เป็นเพียงการช่วยเหลือชีวิตของพระมหาชนกให้พ้นจากความตายโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองโดยขาดเหตุผล แต่เป็นการช่วยเหลือคนดีที่คู่ควรแก่การช่วยเหลือ เป็นบุคคลที่พึ่งตนเองได้ การช่วยเหลือดังกล่าวนี้ของนางมณีเมขลาส่งผลให้เกิดการก่อตั้งสถาบันการศึกษาในเมืองมิถิลาในเวลาต่อมา ความช่วยเหลือของนางมณีเมขลา นั้น จึงมิใช่เพื่อประโยชน์ของพระมหาชนก หากแต่เพื่อมวลชน การช่วยเหลือคนดีจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมนั่นเอง

ชาวเมืองมิถิลาที่ไค่นทำลายต้นมะม่วง บทบาทของชาวเมืองมิถิลา คือ การเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเมือง ได้แก่ คนทั่วไปนั่นเอง การกระทำของชาวเมืองมิถิลา ได้แก่ การไค่นทำลายต้นมะม่วง แสดงถึงการ

ขาดคุณธรรมการมีสำนึกต่อส่วนรวม คำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์ของตน กล่าวได้ว่า ลักษณะเช่นนี้ ชาวเมือง มิถิลา ยังมีคุณธรรมที่ยังไม่เพียงพอ และการกระทำดังกล่าวยังเป็นการกระทำที่ขาดเหตุผล ในขณะที่ชาวเมือง ต้องการกินผลมะม่วง แต่กลับทำลายต้นมะม่วง แทนที่จะช่วยกันดูแลรักษาต้นมะม่วง ดังเนื้อความในพระราช นิพนธ์บรรยายไว้ว่า “พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย เดชฯ, 2557, หน้า 140) ต้นมะม่วงที่ถูกโค่นทำลาย แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่ขาดคุณธรรมอย่างพอเพียง ขาดเหตุผล ย่อมจะทำให้เกิดผลเสียตามมา ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม การกระทำของชาวเมืองมิถิลาจึงเป็นการ ย้ำถึงความจำเป็นที่ทุกคนในสังคมจะต้องมีคุณธรรมประจำตัวอย่างพอเพียง และต้องตระหนักในการกระทำ ของตนว่าควรอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุผล

2) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี การมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่นำเสนอในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก สามารถ อธิบายได้ 2 ประเด็น ได้แก่ การรับมือกับปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น และการพึ่งตนเองได้ โดยมีความรู้ สมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

การรับมือกับปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เหตุการณ์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหา ชนกหลายเหตุการณ์ แสดงให้เห็นถึงการสามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน มีการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดใน สถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งล้วนเกิดจากการที่ตัวละครมีภูมิคุ้มกันที่ดี เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ จึงสามารถเอา ตัวรอดจากสถานการณ์นั้น ๆ ได้ พิจารณาได้จากเหตุการณ์พระอริราชชนกสังเสียพระเทวีให้เสด็จหนีออกจาก เมือง เหตุการณ์พระมหาชนกเอาตัวรอดจากเหตุการณ์เรือแตก และเหตุการณ์พระมหาชนกฟื้นฟูต้นมะม่วงและ ตั้งสถาบันการศึกษา

เหตุการณ์พระอริราชชนกสังเสียพระเทวีให้เสด็จหนีออกจากเมือง เหตุการณ์นี้ได้แสดงถึงลักษณะของ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ พระอริราชชนกทรงประมาณการณ์ได้ว่า พระองค์คง ต้องสิ้นพระชนม์ในสงคราม และบ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ดังนั้นจึงทรงตระเตรียมให้พระเทวีเสด็จหนีออกจาก เมือง เพื่อรักษาชีวิตและพระครรภ์ไว้ ดังเนื้อความในพระราชนิพนธ์

พระราชอาอริราชชนกกราบรับคางคังนั้นและตกลงปฏิบัติกรยูทธ์ จึงทรงเรียกพระอัคร มเหสีมาตรัสว่า : “ยอดรัก การรบแพ้หรือชนะนั้นไม่อาจรู้ได้ ถ้าพี่มีอันเป็นอันตรายน้องจง รักษาครรภ์ให้ดี.” ตรัสดังนี้แล้วเสด็จกรีธาทัพออกจากพระนคร.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 12)

การคาดการณ์และประเมินสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งการได้เตรียมรับมือดังกล่าวนี้ ทำให้เมื่อเกิดสงครามขึ้นในเมืองมิถิลา พระเทวีก็ได้เตรียมพระองค์ แล้วเสด็จหนีออกจากเมืองได้ทันช่วงที่ กระทบได้เดินทางไปถึงเมืองจัมปาละ ในพระราชนิพนธ์บรรยายเหตุการณ์ตอนพระเทวีปลอมพระองค์แล้วเดินทางออกจากเมืองมิถิลา

ส่วนพระเทวีทราบว่าพระราชาสวรรคตแล้ว ก็รีบเก็บของสำคัญ มีทองเป็นต้น ใส่ในกระเช้า เอาผ้าเก่า ๆ ปูปิดไว้ แล้วใส่ข้าวสารข้างบน ทรงปลอมพระองค์ด้วยภูษาเก่า เศร้าหมอง วางกระเช้าบนพระเศียร แล้วรีบเสด็จออกจากพระนคร. แม้เป็นกลางวัน แสง ๆ แต่ไม่มีใครจำพระนางได้. พระนางเสด็จออกทางประตูทิศอุดร. แต่ไม่ทรงทราบว่าควรจะไปทางใด เพราะไม่เคยเสด็จที่ไหนเลย. จึงเสด็จที่ศาลแห่งหนึ่งและสอบถามว่ามีคนเดินทางไปนครกาลจัมปาละบ้างไหม เพราะทรงทราบว่ามินครชื่อนี้.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14)

หากพระนางยังประทับอยู่ในเมืองมิถิลาย่อมเป็นอันตรายต่อพระราชโอรสในพระครรภ์ การเดินทางออกจากเมืองจึงเพื่อรักษาพระครรภ์ และถือว่าได้ปฏิบัติตามคำสั่งเสียครั้งสุดท้ายของพระอริราชชนก โดยในระหว่างที่พระเทวีเดินทางออกนอกเมืองนี้ ทรงปลอมพระองค์เป็นสามัญชน นำเฉพาะสิ่งของที่จำเป็นไปได้แก่ ทองคำและข้าวสาร ซึ่งนำไปได้สะดวก สามารถนำมาใช้ได้คราวจำเป็น ทำให้พระนางไม่เป็นที่น่าสังเกต อันอาจจะทำให้เกิดอันตรายตามมาได้ แม้พระนางจะไม่เคยเดินทางไปทีใด แต่ได้ทรงสอบถามจากคนเดินทางท้ายที่สุดพระนางได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์แปลงและอุทิจจพราหมณ์มหาศาลแห่งนครจัมปาละ กระทั่งพระมहाชนกประสูติและเจริญวัย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้แสดงการ ไตร่ตรองหาวิธีการเอาตัวรอดของพระราชมารดา ตามลักษณะของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี รู้จักการพึ่งพาตนเอง ไม่คร่ำครวญต่อการสิ้นพระชนม์ของพระสวามี มีการประเมินสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น ปรับตัว และรับมืออย่างเหมาะสม ทำให้พระเทวีรอดพ้นจากสงครามในเมืองมิถิลา สามารถรักษาชีวิตของตนและทารกในครรภ์ไว้ได้

เหตุการณ์พระมहाชนกเอาตัวรอดจากเหตุการณ์เรือแตก เหตุการณ์นี้แสดงถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีของพระมहाชนก จึงทรงเอาตัวรอดจากเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้ พระมहाชนกทรงคาดการณ์ว่าจะเกิดพายุทำให้

เรือแตก จึงทรงเตรียมรับมือในการเผชิญกับพายุ ทำให้พระองค์พ้นจากอันตรายของสัตว์น้ำ ในขณะที่คนอื่น ๆ ล้วนแต่สิ้นชีวิตทั้งหมด ดั่งเนื้อความบรรยายไว้ว่า

เรือแล่นด้วยกำลังคลื่นที่ร้ายกาจ ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วย กำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่นั่น ๆ เรือก็จมลงในกลางมหาสมุทร. มหาชนกลัวมรณภัย ร้องให้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทั้งหลาย. พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุก น้ำตาลกรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วซุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน. ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม. มหาชนเป็น ภิกลาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58)

พระมหากษัตริย์ทรงรู้จักคาดคะเนสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น จึงทรงคิดหาวิธีการเอาตัวรอดในมหาสมุทร ขณะเผชิญกับพายุร้ายนั้น ว่าจะต้องทำสิ่งใด ในปริมาณเท่าใด จึงจะเอาตัวรอดได้ ดังที่พระมหากษัตริย์เสวย น้ำตาลกรวดกับเนยจนเต็มท้อง ซุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนซุบน้ำมันจนชุ่ม หากใช้ผ้าผืนเดียวอาจไม่เพียงพอ และ หากซุบน้ำมันไม่ชุ่มก็ไม่สามารถช่วยให้ลอยตัวในมหาสมุทรได้ อีกทั้งยังทรงนุ่งผ้าให้มัน เพราะถ้านุ่งผ้าหวม ก็อาจจะหลุดในขณะที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร แล้วปีนขึ้นไปเกาะเสากระโดง เพราะได้ทรงคะเนว่า เป็นส่วน ที่จมทะเลช้าที่สุด และเป็นจุดที่จะทำให้พระองค์กระโดดไปได้ไกล เมื่อทรงกระโดดออกไปจากเรือ ได้ทรงใช้ พละกำลังอันมากคะเนไป 70 เมตร ซึ่งทำให้ทรงพ้นจากอันตรายของฝูงปลาและเต่า เหล่านี้สะท้อนถึงความ พอดีและความพอประมาณในการกระทำ จึงช่วยให้พระองค์พ้นจากอันตรายได้ทันเวลาที่

เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ฟื้นฟูต้นมะม่วงและตั้งสถาบันการศึกษา แสดงถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจากการ แก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว แทนที่พระมหากษัตริย์จะกล่าวโทษชาวเมืองที่ทำลายต้นมะม่วง กลับทรงหาวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง โดยจากเหตุการณ์ที่ชาวเมืองทำลายต้นมะม่วงนี้ ทรงคาดการณ์ได้ว่า ต่อไปถ้า คนยังขาดปัญญาความรู้ ก็จะเป็นอันตรายต่อบ้านเมือง ทำให้ทรงตั้งสถาบันการศึกษา เพื่อป้องกันมิให้ชาวเมือง อยู่ในความหลงผิด ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน และสังคมสงบสุข ดังในตอนการแก้ไขฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีที่ถูก ทำลายโดยชาวเมือง พระราชนิพนธ์บรรยายไว้ว่า

พระราชดำรัสว่า : “อย่าโทมนัสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการ ต้นมะม่วงโค่นไปแล้ว บัดนี้ปัญหา คือ ฟันพุต้นมะม่วงได้อย่างไร. เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้. หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง. สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่. สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ. สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล. ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น. หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง. เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก. แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล. เก้า ทำ ‘ชีวภูมิต้องเคราะห์’. ทานพรหมณ์มหาศาล จงให้พรหมณ์อันเตวาลิกไปพิจารณา.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

การที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแนวทางการฟันพุต้นมะม่วงถึง 9 วิธีนี้ แสดงถึงการรับมือกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น กล่าวคือ หากพระองค์พระราชทานเพียงวิธีเดียว แต่ไม่สามารถฟันพุต้นมะม่วงได้ ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหา ดังนั้น การพระราชทานวิธีฟันพุต้นมะม่วงถึง 9 วิธี ซึ่งมีทั้งวิธีแบบโบราณและวิธีแบบสมัยใหม่ แสดงถึงการรับมือกับปัญหาอย่างรอบคอบ หากวิธีแบบโบราณใช้ไม่ได้ผล ก็ยังมีวิธีแบบสมัยใหม่อีกหลายวิธีที่จะช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ส่วนในเหตุการณ์ตั้งสถาบันการศึกษานั้น เป็นการคาดการณ์ และเตรียมรับมือกับการเผชิญปัญหาในอนาคต เมื่อพระมหากษัตริย์ได้ทรงตระหนักเห็นว่า ชาวเมืองขาดปัญญา รู้แจ้ง ลุ่มหลงในโมหภูมิ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาเพื่อสร้างปัญญาให้แก่ชาวเมือง มิเช่นนั้นแล้ว ชาวเมืองที่ลุ่มหลงในโมหภูมิก็จะเป็นผู้บ่อนทำลายสังคมในที่สุด ดังในพระราชนิพนธ์บรรยายเหตุการณ์ก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย ไว้ ดังนี้

เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว. เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว. เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น. นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า และนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้น. พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน. พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง.” พรหมณ์มหาศาล เห็นพ้องกับพระราชดำริ และกล่าวว่า: พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดีไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย’ ได้แน่นอน. มิถิลา ยังไม่สิ้นคนดี !

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งสะท้อนผ่านการกระทำของพระมหากษัตริย์ เป็นตัวอย่างของการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตและสังคมในปัจจุบัน หากมีภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดีจะทำให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยรอดพ้นไปได้ ซึ่งต้องมีการคาดการณ์ ประเมินความเป็นไปได้ การปรับตัว และรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้น ลักษณะเช่นนี้ ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาแบบใดหรือต้องเผชิญกับปัญหาหลายครั้ง ก็จะเป็นทางรอดของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

การพึ่งตนเองได้ โดยมีความรู้ สมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดี ซึ่งนำเสนอผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ คือ การรู้จักพึ่งตนเอง โดยมีความรู้ สมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน กล่าวคือ เมื่อเผชิญกับปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ จะต้องพึ่งตนเองให้ได้ ไม่รอคอยแต่ความช่วยเหลือจากผู้อื่น โดยที่คนจะพึ่งตนเองได้ก็จะต้องมีความรู้ การพึ่งตนเองที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริงได้นั้น ต้องไม่ใช่การเอาตัวรอดเพียงคนเดียว แต่หมายถึง ทุกคนในสังคมก็ต้องรอด เป็นสังคมที่ทุกคนล้วนพึ่งตนเองได้ทั้งหมด จึงต้องมีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อตนเองรอดแล้วก็ต้องช่วยเหลือคนอื่น ๆ ให้พึ่งตนเองได้ด้วย สังคมจึงจะอยู่ร่วมกันได้ และเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้แสดงให้เห็นถึงการพึ่งตนเอง โดยมีความรู้เป็นพื้นฐาน มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันผ่านการกระทำของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเอาตัวรอดจากเหตุการณ์เรือแตกด้วยการพึ่งพาตนเอง ทรงใช้ปัญญาความรู้เพื่อแสวงหาทางเอาตัวรอด ให้สามารถมีชีวิตว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรได้นานที่สุดและพันอันตรายของสัตว์น้ำ โดยไม่ทรงคร่ำครวญ กราบไหว้วิงวอนจากเทวดา เณรเช่นคนอื่น ๆ จากเหตุการณ์จึงแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่จะทำให้มนุษย์รอดพ้นจากอุปสรรคปัญหาทั้งปวง คือ การรู้จักพึ่งตนเองด้วยการใช้ปัญญาความรู้ การรู้จักพึ่งตนเองด้วยการใช้ปัญญาความรู้นี้ ถูกเน้นย้ำจากการที่พระมหากษัตริย์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน พระองค์ไม่พบผู้ใดเลยในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ หากไม่ทรงพึ่งตนเอง มีความเพียรในการว่ายน้ำแล้ว คงจะสิ้นพระชนม์ไปเสียนาน แม้นางมณีเมขลาเองก็ละเลยการตรวจตรามหาสมุทรไปจนกระทั่งนางระลึกได้ การปรากฏตัวของนางมณีเมขลาแล้วช่วยพระมหากษัตริย์ไปขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา จึงเป็นการอธิบายว่า เทวดาจะช่วยเหลือผู้ที่รู้จักพึ่งหรือช่วยเหลือตนเองก่อน ต่อมาพระมหากษัตริย์สามารถตอบปัญหาของพระโพลชนกได้ จนได้ขึ้นครองราชสมบัติ ก็แสดงถึงการพึ่งตนเองจากการมีปัญญาความรู้ กระทั่งการพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงและตั้งสถาบันการศึกษา เป็นการพึ่งตนเองด้วยการใช้ปัญญาความรู้ในการแก้ไขปัญหของบ้านเมือง ซึ่งจะเห็นว่า มุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวม

สถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นจากความเมตตาของพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการทำให้คนพึ่งตนเองได้ ได้จากการมีปัญญาความรู้ แม้พระมหากษัตริย์จะได้ราชสมบัติสมดังปรารถนา แต่ก็ทรงเอื้ออาทรต่อประชาชนในบ้านเมือง สถาบันการศึกษาที่ก่อตั้งนี้ยังเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือช่วยเหลือของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ อันสามารถอธิบายได้ถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีเพียงการพึ่งตนเองได้เท่านั้น แต่ต้องมีความสมานฉันท์ ร่วมมือร่วมใจกันของคนในสังคม เอื้ออาทรต่อกัน ให้ทุกคนในสังคมพึ่งตนเองได้ จากความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะสามารถสร้างสังคมที่พึ่งตนเองได้ในที่สุด เป็นสังคมแห่งความพอเพียงอย่างแท้จริง

4.1.1.2 **หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา** การประกอบพระราชกรณียกิจ พระราชจริยวัตร พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทได้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงเข้าพระทัยและได้น้อมนำหลักคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องวิริยะและปัญญามาเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทย

พระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนั้น ทรงมีพระวิริยะมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงมีพระวิริยะในการศึกษาเล่าเรียน ได้ทรงศึกษาความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ จนทรงนำความรู้เหล่านี้เพื่อพัฒนาประเทศชาติ และทรงเปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถในหลายด้าน จนทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานามว่า “จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน” โดยทรงมีความรู้แตกฉานในวิชา ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ กฎหมาย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กีฬา การช่าง ดนตรีและศิลปะ พระอัจฉริยภาพทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งล้วนเกิดขึ้นมาจากการมีพระราชอุตสาหะเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและค้นคว้าสรรพวิทยาการต่าง ๆ อย่างมุ่งมั่นโดยสม่ำเสมอ

การประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์นั้น ทรงใช้ความวิริยะอันยิ่งกว่าจะทำให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี ทรงมีความเพียรในการประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ไม่ทรงละความเพียรหากยังไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ทรงมีความเกียจคร้าน แต่ทรงมุ่งทำกิจให้บริบูรณ์ คือ การดูแลราษฎรให้มีความสุข การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดาร แม้จะยากลำบากแต่พระองค์ก็ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่ทรงละความตั้งพระทัยไปแต่อย่างใด แม้เส้นทางที่มีได้เตรียมการไว้ ไม่มี

ข้อจำกัดใดที่พระองค์จะทรงเว้นการเสด็จพระราชดำเนินเพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรให้ดีขึ้น ดังที่
 ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ และคณิตา หอมทรัพย์ (2557, หน้า 62) กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดมั่นในหลักความเพียร และทรงนำหลักความเพียร
 มาใช้ในการทรงงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ประชาชนชาวไทย
 พ้นจากความแร้นแค้น พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมประชาชนชาวไทยในพื้นที่ต่าง ๆ
 เพื่อศึกษาข้อมูลที่แท้จริงแล้วทรงนำมาใช้กำหนดแนวทางการช่วยเหลือที่เหมาะสม สอดคล้อง
 กับภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

ในอดีต การเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมประชาชนในแต่ละครั้งซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่
 ชนบท ทุรกันดาร ขาดเส้นทางคมนาคม ยาวไกลและเป็นพื้นที่อันตรายจากผู้ก่อการร้าย แต่
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงย่อท้อ ทรงมุ่งมั่นเดินทางฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ไปด้วย
 พระราชหฤทัยที่กล้าหาญ พระพักตร์แจ่มใส ไม่มีสถานการณ์ใดในประเทศไทยที่
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯ ไปไม่ได้ แม้เข้าถึงได้ยากหรือไม่มีทางเข้า ไม่มีสถานที่
 ใดที่จะไกลหรืออันตรายเดินสำหรับพระองค์ที่จะเสด็จฯ ไปเยี่ยมเยียนเพื่อรับฟังปัญหาความ
 ทุกข์ยากของราษฎร

การประกอบพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
 ที่สะท้อนความวิริยะ จนทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนประชาชนในชนบท ต้องฝ่าเส้นทางที่ไม่สะดวกสบายและ
 เดินทางลำบาก ต้องเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเปล่าเป็นระยะทางอันไกลโพ้น ดังที่กว่าโครงการหลวงใน
 พื้นที่ภาคเหนือจะเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนชาวเขาที่ปลูกฝิ่น ทำไร่เลื่อนลอยและตัดไม้ทำลายป่าให้มี
 อาชีพที่ยั่งยืน และมีคุณภาพชีวิตที่ดี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลย
 เดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ หลายต่อหลายครั้ง จนทรง
 แก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนชาวเขาสำเร็จ ดังที่วิศิษฐ เดชกุญชร (2553, หน้า 110-119) กล่าวการเสด็จ
 พระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ภาคเหนือครั้งหนึ่งว่า เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2514 พระบาทสมเด็จพระ
 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จพระราชดำเนินโดย
 เฮลิคอปเตอร์จากพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านเมืองงาม ตำบลแม่ฮ้อย กิ่งอำเภอแม่

อายุ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ทางเหนือสุดของจังหวัดติดกับประเทศเมียนมาร์ ต่อมาอีก 3 วัน คือวันที่ 7 มกราคม 2514 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยเฮลิคอปเตอร์จากพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรชาวเขาเผ่าเย้าที่บ้านผาหมี ตำบลเหมือด อำเภอมะสา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ติดชายแดนไทย-พม่า และต้องเดินเท้าผ่านภูเขาที่สูงชันกว่าจะเข้าไปถึงหมู่บ้านได้ การเสด็จพระราชดำเนินพระราชดำเนินในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงล่องเป็นพระราชพาหนะ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงหมู่บ้านผาหมี พระองค์ได้พระราชทานพันธุ์สัตว์ให้แก่ชาวเขา ทอดพระเนตรที่ทำการ และพระราชทานคำแนะนำแก่ราษฎรและเจ้าหน้าที่ นำมาซึ่งความซาบซึ้งใจแก่ชาวเขา จนต่อมาเข้าผาหมีคนหนึ่งได้เดินทางนำแพะที่เลี้ยงไว้ไปทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ถึงวังไกลกังวล อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่อมาวันที่ 11 มกราคม 2514 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังเสด็จพระราชดำเนินยังบ้านแม่สาใหม่ อำเภอมะสา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าม้งที่แต่ก่อนปลูกฝิ่น การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งจอดลงตรงเชิงเขา จากนั้นทรงพระราชดำเนินขึ้นเส้นทางลาดเขาสูงและยาวไปยังหมู่บ้านแม่สาใหม่

การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานครเป็นอีกตัวอย่างที่สะท้อนถึงพระวิริยอุตสาหะพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่วิมลพรรณ ปิติรัชชชัย (2555, หน้า 171-173) กล่าวว่า เมื่อเกิดน้ำท่วม พระองค์ทรงมีพระวิริยอุตสาหะทรงค้นแผนที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยโบราณ ทรงศึกษาแผนที่โบราณตั้งแต่เก่าที่สุด จนถึงใหม่ที่สุด เพื่อทรงพิจารณาว่าในสมัยนั้นมีน้ำที่เข้า-ออก กรุงเทพฯ เท่าไร มีภูมิประเทศอย่างไร ประกอบกับทรงใช้ภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่สมัยเก่าที่สุดเท่าที่จะหามาได้ ทรงศึกษาข้อมูลเหล่านั้นอย่างละเอียดและเมื่อถึงวิกฤตการณ์น้ำท่วมได้เสด็จฯ ทรงสำรวจพื้นที่ด้วยพระองค์เองในหลายท้องที่ พระองค์ต้องทรงตรวจสอบสภาพพื้นที่น้ำท่วมถึง 6 ครั้ง ใน พ.ศ. 2526 การที่ทรงศึกษาสาเหตุของปัญหาอย่างทอ้งแท้ ทำให้ทรงทราบว่า ปัญหาน้ำท่วมในกรุงเทพมหานคร เกิดมาจากการใช้ชีวิตที่ขัดกับหลักธรรมชาติและไปดัดแปลงธรรมชาติ ทำให้การระบายน้ำออกโดยธรรมชาติเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพก็เพราะมีการสร้างโรงงานและหมู่บ้านจัดสรรขึ้นอย่างไม่ถูกต้องตามลักษณะที่ควรจะเป็น จึงทำให้เกิดโครงการพระราชดำริบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในกรุงเทพมหานคร มาตั้งแต่ พ.ศ. 2523

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังทรงมีพระวิริยอุตสาหะในการแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานครอย่างรอบด้าน ดังที่ วิมลพรรณ ปิตรีวัชชัย (2555, หน้า 165) กล่าวว่า ทรงแก้ไขปัญหาจราจรทั้งระบบและมีพระราชดำริให้แก้ปัญหาในภาพย่อยที่ละจุดโดยจัดลำดับโครงการที่ได้ผลเร็วก่อน เช่น โครงการปรับปรุงขยายผิวจราจรถนนราชดำเนินบริเวณกรมประชาสัมพันธ์ โครงการขยายผ่านฟ้าลีลาศ โครงการก่อสร้างสะพานคู่ขนานสะพานมัชวานรังสรรค์ และโครงการสายตรวจรถจักรยานยนต์ของตำรวจจราจรหรือโครงการรถจักรยานยนต์เคลื่อนที่ ทำให้ปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานครคลี่คลายลง ความทุกข์ของราษฎรจึงได้รับการบรรเทาด้วยพระอัจฉริยภาพอันเกิดจากความพากเพียรแสวงหาองค์ความรู้เรื่องภูมิศาสตร์และแผนที่ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังได้พระราชทานพระราชดำริสและพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวข้องกับความวิริยะเพื่อเป็นแนวทางการใช้ชีวิตแก่ประชาชนอันสะท้อนถึงความเข้าพระราชหฤทัยต่อเรื่องความวิริยะเป็นอย่างดี ดังนี้

พระราชดำรัสในโอกาสที่พระครูวิบูลสารธรรม เจ้าอาวาสวัดคลอง 18 และคณะเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 20 มิถุนายน 2518 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 187) ความตอนหนึ่งว่า

คำที่ชอบมากในพระพุทธศาสนา คือ “วิริยะ” วิริยะนี้ออกมาในรูปภาษาพูดธรรมดา ก็หมายถึงความอุตสาหะ เพราะเขาใช้คำว่าวิริยะอุตสาหะ คนนั้นมีความวิริยะมาก หมายความว่ามีความอุตสาหะมาก มีความขยัน มีความอดทนมาก แต่วิริยะกลายมาเป็นคนที่มีความวิริยะ เป็นคนที่กล้า อย่างเช่นคำว่า วีรบุรุษ วีรชน คนที่กล้าก็วิริยะนี้ ความอุตสาหะหรือความกล้าก็เป็นคำที่สำคัญ ต้องกล้าที่เผชิญตัวเอง เมื่อกล้าเผชิญตัวเอง กล้าที่จะลบล้างความขี้เกียจเกียจคร้านในตัว หันมาพยายามอุตสาหะก็ได้เป็นวิริยะอุตสาหะ วิริยะในทางที่กล้าที่จะค้านตัวเองในความคิดพิเรนทร์ ก็เป็นคนที่มีเหตุผล เป็นคนที่ละอคติต่าง ๆ ก็หมายความว่า เป็นคนที่คิดดีที่ฉลาด วิริยะในทางที่ไม่ยอมแพ้แต่ความเจ็บปวด ความกลัว จะมาคุกคามก็ทำสิ่งที่ถูกต้อง ก็เป็นคนกล้า ถึงชอบคำว่า วิริยะ

ความตอนหนึ่งของพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2522 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 11) ความว่า

ความเพียรที่จะเป็นกำลังได้ต้องมีลักษณะแข็งกล้า ไม่ย่อหย่อนเสื่อมคลายด้วยอุปสรรค ด้วยความยากลำบากเหน็ดเหนื่อยประการใด ๆ หากแต่อุตสาหพยายามกระทำเรื่อยไปไม่ถอยหลัง แม้หยุดมือก็ยังพยายามติดต่อไปไม่ทอดธุระ กำลังความเพียรจึงทำให้การงานไม่ชะงักล่าช้า มีแต่ดำเนินรุดหน้าเป็นลำดับ จนบรรลุความสำเร็จโดยไม่มีสิ่งใดจะยับยั้งขัดขวางได้

ความตอนหนึ่งของพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักเรียน นักศึกษา ครู และอาจารย์ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ วันที่ 27 ตุลาคม 2516 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 15) ความว่า

ต้องถือว่าวันนี้เราทำยังไม่ได้ผล อย่าไปท้อ บอกว่าวันนี้เราทำแล้วก็ไม่ได้ผล พรุ่งนี้เราจะต้องทำอีก วันนี้เราทำ พรุ่งนี้เราก็ทำ อาทิตย์หน้าเราก็ทำ เดือนหน้าเราก็ทำ ผลอาจปีหน้า หรืออีกสองปี หรือ สามปีข้างหน้า

พระราชกรณียกิจและพระบรมราโชวาทดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นแนวพระราชดำริเรื่องความวิริยะ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร คือ การกระทำความเพียรอย่างไม่ลดละและย่อท้อไปโดยง่าย จะทำให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะความสำเร็จที่เป็นผลประโยชน์ของประเทศชาติบ้านเมือง

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอสาระหลักเรื่องความเพียรผ่านเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นพระราชดำริในการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ปรากฏในเหตุการณ์พระมหากษัตริย์กษัตริย์พม่าอยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน แม้จะยังมองไม่เห็นฝั่ง และต่อมาเมื่อพระองค์ครองราชสมบัติก็ยังทรงมีความเพียรในการปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขในฐานะพระราชอา จะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการมีความเพียร และความเพียรแท้ของพระองค์ นำมาสู่ความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน นั่นคือ การได้ครองเมืองมณฑลอย่างไม่คาดฝัน คือ ไม่ต้องทำสงคราม นอกจากนี้ ในฐานะพระราชนั้น ความเพียรในการทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ไม่ปล่อยปละละเลยความทุกข์ร้อนของราษฎร ตระหนักในประโยชน์ของส่วนรวม ทำให้ทรงสามารถปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขร่มเย็น ดังที่

พระมหากษัตริย์ราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และการตั้งสถาบันการศึกษา แนวพระราชดำริเรื่องความเพียรที่นำเสนอไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ จึงเป็นแนวพระราชดำริที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนา เพราะเป็นคุณธรรมที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

การนำเสนอแนวพระราชดำริเรื่องความวิริยะในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะเป็นการสืบทอดหลักธรรมเรื่องความเพียรในพระพุทธศาสนา เนื้อหาของมหากษัตริย์ที่แสดงความเพียรของพระโพธิสัตว์อยู่แล้ว เป็นคตินิยมที่ยังมีประโยชน์ต่อคนไทยในสังคมร่วมสมัยในการยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังพระราชดำรัส วันที่ 28 มีนาคม 2539 ที่ศาลาดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน รัตนฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 86) ความว่า

ความคิดหลักของชาตินี้ ชี้ให้เห็นว่าความเพียรต้องมีและสำคัญที่สุดว่า คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้จะไม่เห็นฝั่งก็ต้องว่ายน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่าทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝั่งมีประโยชน์อย่างไร มีประโยชน์เพราะว่า ถ้าหากไม่เพียร ไม่ว่ายน้ำ เจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดา คนอื่นที่ไม่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำก็จม เป็นอาหารของปลาและเต่าไปหมดแล้ว ฉะนั้นความเพียรแม้จะไม่ทราบว่าจะถึงเมื่อไหร่ ไม่เห็นฝั่งก็ต้องเพียรว่ายน้ำ สำหรับอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้นศูนย์กลางของหนังสือเล่มนี้ คือความเพียร โดยไม่นึกถึงว่าจะได้ประโยชน์อะไร หรือได้ผลอะไร

รัตนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 88) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการนำเสนอหลักธรรมเรื่องความวิริยะผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ดังนี้

หากเราพิจารณาจากพระราชจริยวัตรของพระเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่า พระองค์มีพระวิริยะในการต่อสู้กับปัญหาความยากจนเดือดร้อนนานับการของประชาชน ที่ดูเหมือนไม่มีวันหมดสิ้น พระองค์ทรงเป็นเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ที่แหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทรอันแลไม่เห็นฝั่ง แต่พระองค์มิได้ทรงทอดอโยละเลิกการบำบัดทุกข์ให้ประชาชนของพระองค์เลยแม้แต่น้อย

ชีวิตที่เร่งรีบในโลกปัจจุบัน และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สนองความต้องการของมนุษย์ด้วยวัตถุ “สำเร็จรูป” ทำให้คนส่วนใหญ่ขาด

ความเพียรพยายามในการฝ่าฟันอุปสรรคในชีวิต เด็กนักเรียนฆ่าตัวตายเพราะสอบตก นักศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมาทำรายงานส่งครูเพราะได้คำตอบสำเร็จรูป แทนจะไปค้นคว้าจากตำราหนังสือหลาย ๆ เล่มในห้องสมุดมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน คนทำงานเปลี่ยนงานบ่อยเพราะทนงานยากหรืองานลำบากไม่ได้ คนหวังรวยทางลัดด้วยการเล่นหวยเล่นหุ้นมากกว่าการอดออมที่ละเล็กละน้อย ฯลฯ เหล่านี้เป็นตัวอย่างให้เราเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจทรงเล็งเห็นว่าพสกนิกรของพระองค์ขาดความวิริยะพยายามในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จึงทรงนำภาพเมขลาและพระมหาชนกกำลังแหวกว่ายในมหาสมุทร จากแผนที่ฝีพระหัตถ์ภาพที่ 4 พร้อมด้วยบทสนทนาตอนหนึ่งไป “ปรุง” เป็นบัตร ส.ค.ส. พ.ศ. 2542 เพื่อพระราชทานพรปีใหม่แก่พสกนิกรชาวไทย

ส่วนคุณธรรมเรื่องปัญญานั้น ตลอดระยะแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นเวลา 70 ปี ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรได้ก็เพราะทรงมีพระปรีชาสามารถในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ประจักษ์พยานอันแสดงถึงพระปัญญาอันเป็นเลิศ ได้แก่ การดำเนินโครงการพระราชดำริทั่วประเทศที่ทรงใช้ความรู้จากนานาศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาการทำมาหากินให้แก่ราษฎรจนเกิดผลดี ดังเช่น โครงการฝนเทียมหรือฝนหลวง เพื่อใช้แก้ไขปัญหากล้งแล้งและไฟป่า ด้วยการทำให้เมฆกลั่นตัวเป็นหยดน้ำฝน นอกจากนี้ ยังมีการถวายพระราชสมัญญานามและรางวัลต่าง ๆ จากชาวไทยและต่างประเทศจำนวนมาก แสดงถึงการเป็นจอมปราชญ์ผู้ทรงมีความรู้มาก รู้ลึก รู้กว้าง และสามารถบริหารจัดการความรู้นานาชาติเพื่อการพัฒนาจนเกิดประโยชน์ต่อมนุษยชาติ พระราชสมัญญาที่ปวงชนชาวไทยน้อมเกล้าฯ ถวาย ได้แก่ อัครศิลปิน พระบิดาแห่งการจัดการทรัพยากรน้ำ พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย พระบิดาแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระบิดาแห่งฝนหลวง พระบิดาแห่งการพัฒนาพลังงานไทย พระมหากษัตริย์นักพัฒนา พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย พระบิดาแห่งการประดิษฐ์ไทย พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย พระบิดาแห่งการวิจัยไทย พระบิดาแห่งมาตรฐานการช่างไทย และพระผู้เป็นครูแห่งแผ่นดิน (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, หน้า 83) ส่วนรางวัลที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายจากองค์กรสำคัญในต่างประเทศ เช่น เจริญทองสาธารณสุขเพื่อมวลชน จากองค์การอนามัยโลก (WHO) รางวัลหญ้าแฝกชูบสำริดในด้านการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำอันเป็น

แบบอย่างที่สามารถนำไปใช้ในประเทศอื่น ๆ เป็นการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝกระหว่างประเทศ จากฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชียของธนาคารโลก (International Erosion Control Association: IECA) เครื่องหมายเขตภูเขาเกียรติในฐานะที่ทรงบุกเบิกกิจกรรมตัดแปลงสภาพอากาศให้เกิดฝนในภูมิภาคเขตร้อน จากองค์การอุตุนิยมวิทยาโลก รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในฐานะที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยอุตสาหะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยมาโดยตลอด จากนายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ (ปิยนาด บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 8-10)

ส่วนในพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้สะท้อนถึงแนวพระราชดำริเรื่องความสำคัญของความรู้ที่นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า โดยบุคคลต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความรู้จริง รวมทั้งการใช้ความรู้ในทางที่ถูกต้อง สอดคล้องกับที่พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างทีประเสริฐของการใช้ความรู้เพื่อการพัฒนาสังคมและสร้างคุณประโยชน์เพื่อประเทศชาติ ดังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ดังนี้

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคใต้ จังหวัดสงขลา ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคใต้ วันที่ 10 กันยายน 2524 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 166) ความตอนหนึ่งว่า

เมื่อจัดระเบียบในการกระทำและในความคิดนึกได้เที่ยงตรงแน่นอนแล้ว ปัญญาหรือความรู้ความเข้าใจกันถูกต้องถ่องแท้และตรงจุดก็จะเกิดขึ้น คือ จะพิจารณาเรื่องราวหรือปัญหาใด ๆ ก็สามารถเข้าถึงสาระของเรื่องนั้นปัญหานั้นได้ทันที โดยกระจำแจ่มชัดปราศจากความลังเลสับสน และยอมทำให้สามารถใช้ความคิดวิหยาการปฏิบัติงานทุกอย่างได้โดยถูกต้อง พอเหมาะพอดี ทั้งบรรลุผลสมบูรณ์บริบูรณ์ตามวัตถุประสงค์

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 14 กรกฎาคม 2526 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 198) ความว่า

การทำความรู้ความคิดให้แน่นนี้คือ ปัญญา ซึ่งมีอุปการะแก่การปฏิบัติงานเป็นอันมาก เพราะเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความดีความเจริญทุกอย่างได้อย่างวิเศษสุด

พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ 22 มิถุนายน 2524 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 75) ความตอนหนึ่งว่า

ความรู้ที่แน่นสำคัญยิ่งใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความฉลาด สามารถ และความเจริญก้าวหน้า มนุษย์จึงใฝ่ศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้ว การเรียนความรู้ แม้มากมายเพียงใด บางทีก็ไม่ช่วยให้ฉลาดหรือเจริญได้เท่าไรนัก ถ้าหากเรียนไม่ถูกถ้วน ไม่รู้จริงแท้ การศึกษาหาความรู้จึงสำคัญตรงที่ว่า ต้องศึกษาเพื่อให้เกิด "ความฉลาดรู้" คือ รู้แล้ว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ โดยไม่เป็นพิษเป็นโทษ การศึกษาเพื่อความฉลาดรู้ มีข้อปฏิบัติที่น่าจะยึดเป็นหลักอย่างน้อยสองประการ ประการแรก เมื่อจะศึกษาสิ่งใดเรื่องใดให้รู้จริง ควรจะได้ศึกษาให้ตลอดครบถ้วนทุกแง่มุม ไม่ใช่เรียนรู้แต่เพียงบางส่วนบางตอนหรือเพ่งเล็งเฉพาะแต่เพียงบางแง่บางมุม อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องปฏิบัติประกอบพร้อมกันไปด้วยเสมอ คือต้องพิจารณาศึกษาเรื่องนั้น ๆ ด้วยความคิดจิตใจที่ตั้งมั่นเป็นปรกติ และเที่ยงตรงเป็นกลาง ไม่ยอมให้รู้เห็นและเข้าใจตามอำนาจความเหนียวนำของอคติ ไม่ว่าจะป็นอคติฝ่ายชอบหรือฝ่ายชัง มิฉะนั้น ความรู้ที่เกิดขึ้นจะไม่เป็นความรู้แท้ หากแต่เป็นความรู้ที่ถูกอำพรางไว้ หรือที่คลาดเคลื่อนวิปริตไปต่าง ๆ จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์จริง ๆ โดยปราศจากโทษไม่ได้

พระบรมราชาโชวาท พระราชทานเนื่องในโอกาสวันปิดภาคเรียนของโรงเรียนจิตรลดา วันที่ 25 มีนาคม 2515 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 44) ความตอนหนึ่งว่า

ความรู้ในวิชาการ เป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ และทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ เป็นคนที่สามารถ เป็นคนที่มีความพอใจได้ในตัวว่า ทำประโยชน์แก่ตนเองและแก่ส่วนรวม นอกจากวิชาความรู้ ก็จะต้องฝึกฝนในสิ่งที่ตัวต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสังคม สอดคล้องกับสมัยและสอดคล้องกับศีลธรรมที่ดีงาม ถ้าได้ทั้งวิชาการ ทั้งความรู้รอบตัว และความรู้ในชีวิต ก็จะทำให้เป็นคนที่ครบคน ที่จะภูมิใจได้

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2517 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 117) ความตอนหนึ่งว่า

ในสมัยปัจจุบัน นอกจากความรู้ในวิชาการซึ่งสอนกันอยู่ ยังต้องมีความรู้ในทางธัมมะ คือ ความเป็นอยู่ในจิตใจของแต่ละคน การที่เป็นคนดี เป็นคนที่มีความรู้ในทางเหตุผลนี้สามารถที่จะทำให้คนอยู่ด้วยการร่วมกันอย่างดี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ช่วยเหลือสามัคคี นอกจากนี้จะช่วยให้คนสามารถที่จะเรียนวิทยาการได้ ผู้ใดที่เรียนวิทยาการแต่ฝ่ายเดียว จะไม่สามารถปฏิบัติตนเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า แนวพระราชดำริเรื่องปัญญา เป็นแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานเป็นแนวทางการใช้ชีวิตแก่ประชาชนมาเสมอ รวมถึงการทรงงานเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ได้จนสำเร็จนั้นก็เกิดขึ้นจากพระปัญญาถ้ำลึกของพระองค์ คุณธรรมเรื่องปัญญาจึงเป็นอีกคุณธรรมประการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะจะทำให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในสังคมได้

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้นำเสนอแนวพระราชดำริเรื่องปัญญาผ่านตัวละครพระมหาชนกที่ทรงใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นแบบอย่างของการใช้ปัญญาเพื่อการพัฒนา นำไปสู่ความสุขของปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม ได้แก่ พระมหาชนกไขอุทานปัญหาของพระโพลชนก การไขอุทานปัญหาดังกล่าวนี้ของพระมหาชนกทำให้พระองค์ได้ครองเมืองมิถิลาสมดังพระราชประสงค์โดยไม่มีสงครามเกิดขึ้นที่ทำให้ผู้คนต้องเสียเลือดเนื้อและชีวิต ส่วนเหตุการณ์พระมหาชนกมีดวงตาเห็นธรรมจากการทอดพระเนตรต้นมะม่วง ทำให้พระองค์ได้เข้าใจเกี่ยวกับสังขธรรมของโลก ทรงไตร่ตรองพิจารณาจากสิ่งที่ทรงทอดพระเนตร เปรียบเทียบกันด้วยพระปัญญา จนเกิดความรู้แจ้ง เหตุการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์นี้แสดงถึงการใช้ปัญญาเพื่อความเจริญของบุคคล

ต่อมาพระมหาชนกยังได้ใช้ปัญญาของพระองค์เพื่อแก้ไขปัญญาของสังคม ซึ่งนับว่ามีความจำเป็นอย่างมาก หากสังคมมีแต่ปัญหาที่ไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไข ย่อมกระทบต่อมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ดังที่พระมหาชนกพระราชทานวิธีฟันฟันต้นมะม่วง และทรงปรารภก่อตั้งปูชนียสถานมหาวิชชาลัย ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า การใช้ปัญญา

จะทำให้ผลประโยชน์ของส่วนรวมคงอยู่ และการที่ผู้คนมีปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการคงอยู่และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคม สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งบ่มเพาะปัญญาจึงเกิดขึ้นในเมืองมิลิตาดังที่พระมหากษัตริย์พระราชดำริตั้งปูทะเลย์มหาวิทยาลัย ด้วยทรงตระหนักว่าบุคคลและสังคมที่ขาดปัญญาเป็นอันตรายและสิ่งขัดขวางความเจริญทั้งปวง

กล่าวได้ว่า วิริยะและปัญญาอันเป็นแนวพระราชดำริในพระมหากษัตริย์เบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นคุณธรรมที่เน้นย้ำในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ โดยเป็นคุณธรรมที่จำเป็นอันนำไปสู่การประสบความสำเร็จของบุคคล โดยเฉพาะปรากฏผ่านเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ถวายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และพระมหากษัตริย์ไม่ออกบวช แต่ปรารถนาจะตั้งปูทะเลย์มหาวิทยาลัย การตัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ส่วนนี้แตกต่างออกไปจากอรรถกถาหมายนักษัตร แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดดังกล่าวอย่างเด่นชัดให้ผู้อ่านแต่ละวัยได้ศึกษาเรียนรู้ตามกำลังสติปัญญาของตนและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตตามความเหมาะสมท่ามกลางสภาพสังคมปัจจุบันที่การตระหนักในเรื่องความวิริยะและการใช้ปัญญานั้นยังมีน้อย

4.1.1.3 การดูแลสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการดูแลสิ่งแวดล้อม ทรงตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของราษฎรและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย ทรงมีแนวพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทยโดยการสร้างรากฐานเรื่องสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ แข็งแรง และเกิดความยั่งยืน เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้ ดังพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงปฏิบัติในช่วงแรกของการครองสิริราชสมบัตินั้น จะเป็นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ได้แก่ ดิน น้ำ และป่าไม้ โดยเฉพาะเรื่องน้ำ ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะมีผลโดยตรงต่อการทำเกษตรกรรมของประชาชนชาวไทย ซึ่งต้องอาศัยน้ำ พระองค์ได้ทรงคิดค้นวิธีการอนุรักษ์น้ำไว้มากมาย จนได้รับสมัญญานามว่า “ปราชญ์แห่งน้ำ” เช่น การแก้ไขน้ำเสียด้วยวิธี “น้ำดีไล่น้ำเสีย” การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม “แก้มลิง” และโครงการฝนหลวงเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้งให้แก่ราษฎร ดังที่ปิยนาค บุนนาคและคณะ (2554, หน้า 41) กล่าวว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่เป็นการช่วยทำนุบำรุงและปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรดิน ดินเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการทำเกษตรกรรมของคนไทย การใช้สารเคมีและการใช้ดินไม่ถูกวิธีทำให้ทรัพยากรดินในประเทศไทยเสื่อมโทรม กลายเป็นปัญหาสำคัญของการเพาะปลูก และกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน เมื่อทำเกษตรกรรมไม่ได้ จึงทำให้ขาดรายได้ พระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรดินในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น แกล้งดิน ที่จังหวัดนครราชสีมา ทำให้บริเวณพื้นที่ดินเปล่าประโยชน์และไม่สามารถทำอะไรได้กลับคืนสภาพที่สามารถทำการเพาะปลูกได้อีกครั้ง ได้ผลผลิตคุ้มค่ากับการลงทุนปรับปรุงดินเปรี้ยวจัด และยังได้มีพระราชดำริเพิ่มเติมที่สำคัญยิ่ง คือ เมื่อปรับปรุงดินเปรี้ยวจัดแล้ว ควรปลูกพืชติดต่อกันไปอย่าปล่อยทิ้งไว้ มิฉะนั้น ดินจะกลายเป็นดินเปรี้ยวจัดอีก (สำนักพระราชพิธีและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ้างถึงใน ปิยนาล บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 104) นอกจากนี้ ยังมีการปลูกหญ้าแฝก เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยการปลูกเป็นแถวตามระดับขวางตามลาดชัน การปลูกเพื่อแก้ปัญหาการพังทลายของดินที่เป็นร่องน้ำลึก การปลูกในพื้นที่ที่ลาดชัน การปลูกเพื่ออนุรักษ์ความชุ่มชื้นในดิน การปลูกเพื่อป้องกันความเสียหายของชั้นบันไดดินหรือครุบริ่นรอบเขา การปลูกเพื่อควบคุมร่องน้ำ การปลูกหญ้าแฝกในการป้องกันตะกอนดินทับถมลงสู่คลองส่งน้ำ ระบายน้ำและเก็บน้ำในไร่นา ตลอดจนปลูกครอบสระเพื่อรองตะกอนดิน การปลูกเพื่อฟื้นฟูดินเสื่อมโทรม และการปลูกในพื้นที่ดินดาน ตลอดจนการปลูกเพื่อป้องกันการพังทลายของดินบริเวณไหล่ถนนและปลูกเพื่อป้องกันการปนเปื้อนของสารพิษในแหล่งน้ำ นอกจากนี้ ยังพบว่าหญ้าแฝกมีประโยชน์อื่น ๆ อีก คือ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา ทำให้น้ำในแหล่งน้ำสะอาดยิ่งขึ้น ใบและต้นของหญ้าแฝกใช้เป็นอาหารสัตว์ และทำปุ๋ยหมัก รวมทั้งใช้มุงหลังคาและใช้ทำสมุนไพรและน้ำหอมได้ (ปิยนาล บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 104-105)

ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ ปิยนาล บุนนาคและคณะ (2554, หน้า 41) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไว้ว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งน้ำเป็นพิเศษ เนื่องจากทรงตระหนักว่า น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอต๋อยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมของ

การพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องทำลาย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมีการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไปพร้อม ๆ กัน และจะช่วย บรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคได้ในที่สุด นอกจากนี้ จากการที่ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสภาพน้ำเน่าเสียในหลายพื้นที่ทั้งใน กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด ทำให้ทรงตระหนักถึงปัญหามลพิษจากน้ำ เน่าเสียที่มีปริมาณสูงขึ้น พระองค์จึงได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขน้ำเสียด้วย การพระราชทานแบบเครื่องจักรกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าบนทุ่นลอยให้กรม ชลประทานนำไปวิจัยและจัดสร้างขึ้นเรียกว่า กังหันน้ำชัยพัฒนา เพื่อใช้ในการบำบัดน้ำ เสียที่เกิดจากชุมชนและแหล่งอุตสาหกรรม และหลังจากที่ได้นำไปทดสอบก็ปรากฏผล เป็นที่น่าพอใจ จนได้รับการจดสิทธิบัตรและการรับรองจากทั่วโลกว่าเป็นเครื่องกลที่มี ประสิทธิภาพดีเยี่ยม อีกทั้งทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเครื่องประดิษฐ์ดีเด่น จากคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2536 ด้วย

ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ปิยนาด บุนนาคและคณะ (2554, หน้า 41) ได้กล่าวถึง การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิ พลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไว้ว่า

ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย ประกอบอาชีพด้านการทำ ป่าไม้ เก็บของป่า การอุตสาหกรรม การผลิตไม้แปรรูป และผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ใช้วัตถุดิบจาก ไม้และของป่า แต่ในปัจจุบันประชากรไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นแรงผลักดันให้ เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ลักลอบตัดไม้ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและ เผาถ่าน นอกจากนี้ การเร่งการดำเนินงานบางโครงการ เช่น การก่อสร้างถนน การสร้างเขื่อน ทำให้มีการตัดไม้โดยไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงตามลำดับ และยังส่งผลให้เกิดปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม ดังที่ประเทศไทยประสบอยู่ในขณะนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาป่าไม้ ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ดังเดิมจากแนวพระราชดำริของพระองค์ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาและ

บำรุงป่าไม้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้คงสภาพเดิมเพื่อป้องกัน
อุทกภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ทรงแก้ไขธรรมชาติโดยใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือได้พระราชทาน
พระราชดำริการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งการปลูก
ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้พืชมงคล นอกจากได้ประโยชน์ตามชื่อของไม้
แล้ว ยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน (ปิยนาค
บุญนาคและคณะ, 2554, หน้า 20)

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชม
หาราช บรมนาถบพิตร ได้สะท้อนให้เห็นว่าทรงใส่พระราชหฤทัยต่อการดูแลสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ได้ทรง
ชี้แนะให้ประชาชนได้ตระหนักเห็นว่า วิกฤตของปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและโลกนั้น เป็นปัญหาที่
สำคัญและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

พระราชดำรัสพระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกในพิธีรับมอบเรือขจัดคราบน้ำมัน
ซึ่งรัฐบาลเดนมาร์กน้อมเกล้าฯ ถวาย วันพุธที่ 20 พฤศจิกายน 2539 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ
พลอดุลยเดช, 2554, หน้า 242) ความว่า

ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม อันเนื่องมาจากมลพิษ หรือ ความเสื่อมโทรม
ของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในที่หนึ่งใดก็ตาม ย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึง
ที่อื่น ๆ ด้วย เหตุนี้ ทุกคนทุกประเทศในโลก จึงย่อมมีส่วนร่วมรับผิดชอบอยู่ด้วยกัน ทั้งในการ
แก้ไข ลดปัญหา และปรับปรุง สร้างเสริมสภาวะแวดล้อม ให้กลับคืนมาสู่สภาพอันจะเอื้อต่อ
การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขของตนเองและเพื่อนมนุษย์

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ถวายชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิม
พระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันจันทร์ที่ 4 ธันวาคม 2532
(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 244) ความว่า

แต่ก่อนนี้เคยพูดถึงสิ่งแวดล้อมชั้นประเทศ เดียวนี้ถึงชั้นโลก ก็เป็นความรับผิดชอบ
ที่เรามีความจริงต้องพูดถึงชั้นโลก เพราะประเทศไทยนี้ก็เติบโตขึ้นมา จะมีหน้ามีตาในโลกว่า

เป็นประเทศที่มั่นคง เป็นประเทศที่ดี อย่างนั้น อย่างนี้ เราจึงต้องมีความรับผิดชอบในโลกมากขึ้น

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันจันทร์ที่ 4 ธันวาคม 2532 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2554, หน้า 249) ความว่า

การเผาเชื้อเพลิง เช่น ถ่าน ถ่านหิน น้ำมัน เชื้อเพลิงและอะไร ๆ ต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมดทำให้คาร์บอนขึ้นไปในอากาศจำนวน 5 พันล้านตันต่อปี แล้วก็ยังมี การเผาทำลายป่าอีก 1.5 พันล้านตัน รวมแล้วเป็น 6.5 พันล้านตัน ถ้าขึ้น ๆ ไปอย่างนี้ ก็เท่ากับเกือบสิบเปอร์เซ็นต์ของจำนวนที่มีอยู่แล้วในอากาศ ถ้าไม่มีอะไรที่จะทำให้จำนวนของสารนี้ในอากาศลดลง ก็จะทำให้สารนี้กลายเป็นเหมือนตู้กระจกครอบ ทำให้โลกนี้ร้อนขึ้น

พระราชดำรัสในโอกาสที่คณะบุคคลต่าง ๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2526 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 248) ความตอนหนึ่งว่า

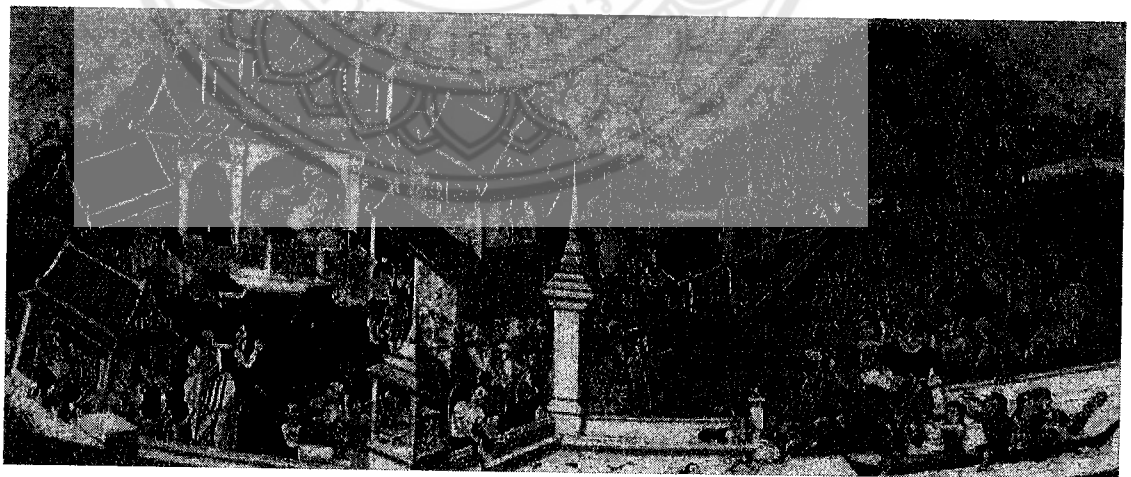
การที่ตัดแปลงธรรมชาติหรือสภาพของธรรมชาติมาใช้เพื่อประโยชน์ของบุคคลนั้นก็ ต้องระมัดระวังมากที่จะไม่ให้เกิดความเสียหาย และการที่จะทำให้เกิดประโยชน์ได้ แต่ละคน ก็จะต้องช่วยกันควบคุมสิ่งที่จะเสียหาย สิ่งที่จะเสียหายก็จะลดลงไป

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการดูแลสิ่งแวดล้อมนำเสนอไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่น่าสนใจ สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและทั่วโลก ปรากฏผ่านเหตุการณ์การฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและภาพประกอบพระราชนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นว่า หากทำลายสิ่งแวดล้อม สิ่งมีชีวิตทั้งหลายก็จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้

เหตุการณ์ฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี แสดงให้เห็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ ทั้งในแง่ของการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตทั่วไป การทำลายต้นมะม่วงเสมือนการทำลายสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อชีวิต จะต้องเร่งอนุรักษ์ฟื้นฟูเพื่อให้ชีวิตของมนุษย์ดำรงอยู่ให้ได้ การตัดแปลงเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกตอนนี้ จึงได้นำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการ

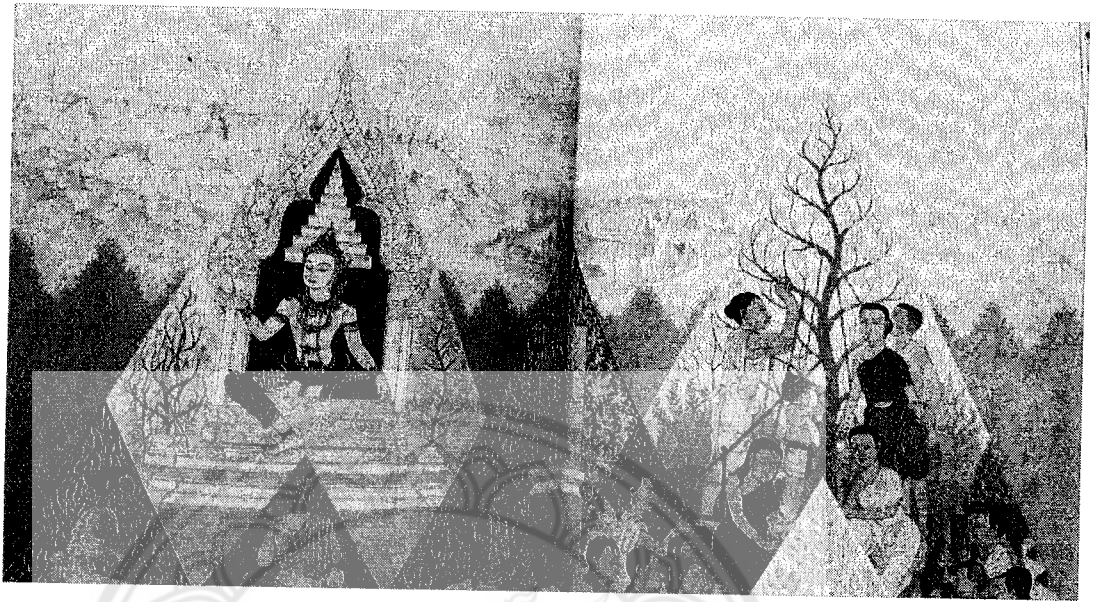
ดูแลสิ่งแวดลอม อันเป็นประเด็นทางสังคมที่ทุกคนต้องตระหนักและร่วมมือกัน เนื่องจากเป็นสถานการณ์ของโลกที่มีปัญหามายาวนาน และส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์อย่างสม่ำเสมอ ดังในพระราชนิพนธ์บรรยายเนื้อหาตอนนี้ไว้ ความว่า “พระราชดำรัสว่า : “อย่าโหม่นสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการ ต้นมะม่วงโค่นไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหา คือ ฟืนฟู่ต้นมะม่วงได้อย่างไร. เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132) เหตุการณ์นี้ ติความได้ว่า ต้นมะม่วงก็คือสิ่งแวดลอมและทรัพยากรธรรมชาติ การที่อำมาตย์และพราหมณ์ได้ทำลายต้นมะม่วง แสดงถึงการทำลายสิ่งแวดลอมและทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อสิ่งทีจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ถูกทำลาย ชีวิตของมนุษย์ย่อมถูกทำลายตามไปด้วย การที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงดำหนิการทำลายต้นมะม่วงของเหล่าอำมาตย์และพราหมณ์ แต่ทรงมุ่งที่จะฟืนฟู่ต้นมะม่วง สะท้อนถึงสถานการณ์สิ่งแวดลอมในปัจจุบันที่สิ่งแวดลอมถูกทำลายด้วยฝีมือมนุษย์ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเบียดเบียนในการทำลาย จนเกิดเป็นปัญหาในที่สุด ดังนั้น จึงต้องรีบฟืนฟู่สิ่งแวดลอมโดยเร็ว มิเช่นนั้น อาจส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์

แนวพระราชดำริเรื่องสิ่งแวดลอมยังได้เน้นย้ำผ่านภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 33 ชาวเมืองต่างทำลายโค่นต้นมะม่วง ทั้งขยะลงในแหล่งน้ำจนเน่าเสีย อีกทั้งบริเวณด้านนอกเมือง ต้นไม้ถูกตัดทำลายจนหมดสิ้นไป สัตว์ป่าล้มตายเหลือเพียงซาก การเบียดเบียนสิ่งแวดลอมเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นปัญหาทั้งประเทศไทยและสังคมโลก อันเกิดจากความหลงผิด ความไม่รู้ และความโลภของมนุษย์

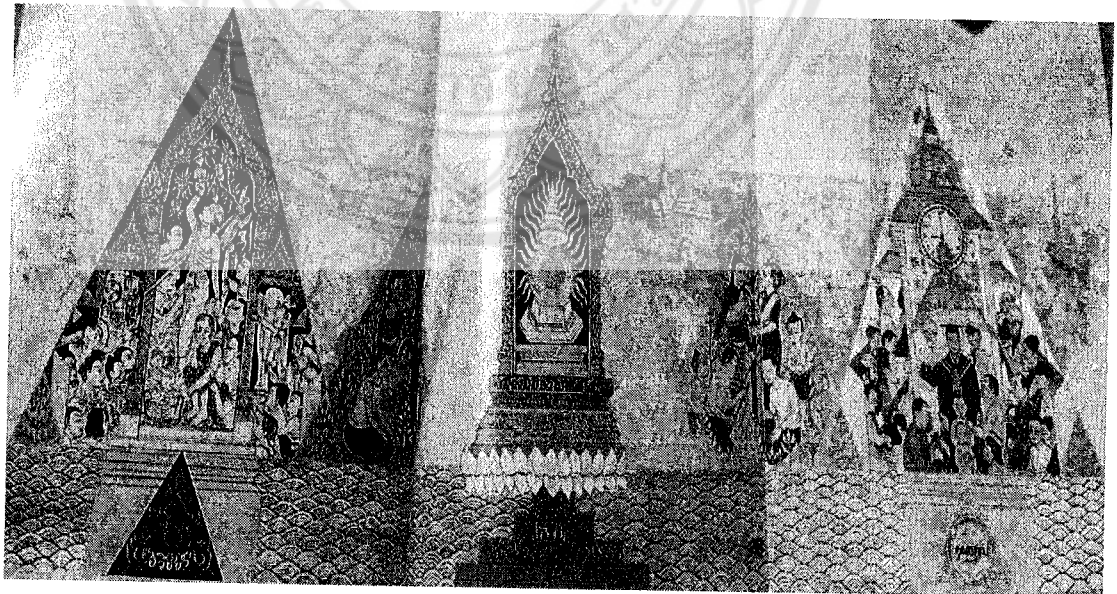
ภาพที่ 10 เมืองอวิชาที่แสดงถึงการทำลายสิ่งแวดลอม ในภาพประกอบบทที่ 33

ที่มา: <http://mblog.manager.co.th/padthungsong/th-114658/>

ภาพที่ 11 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 35

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 35 แสดงถึงสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ต้นไม้ถูกทำลายหักโค่น เกิดไฟไหม้ป่า สัตว์ป่าและมนุษย์ล้มตาย การแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อมเหล่านี้ ก็คือ การที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ ดังเช่น ประชาชนทุกคนร่วมกันฟื้นฟูต้นมะม่วงตามแนวทางที่พระมหากษัตริย์พระราชทานไว้ทั้ง 9 วิธี

ภาพที่ 12 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 37

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 37 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการร่วมมือร่วมใจของทุกคน ภาพดังกล่าวนี้ ประชาชนทุกคนร่วมกันฟื้นฟูต้นมะม่วง ภาพของต้นมะม่วงที่หักโค่นปราศจากผล กลับเจริญเติบโตงอกงาม และให้ผลอย่างอุดมสมบูรณ์ แสดงถึงการดูแลฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเพื่อให้อสังคมนุชนดำรงอยู่ได้

4.1.1.4 ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงให้ความสำคัญเรื่องการศึกษามาโดยตลอด พระราชจริยวัตร พระราชกรณียกิจ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทล้วนแสดงถึงพระราชดำริเรื่องการศึกษาที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาคนและสังคมไทย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระอัจฉริยภาพเป็นเลิศหลายด้าน ซึ่งเกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษาและการเรียนรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเป็นแบบอย่างของผู้ใฝ่เรียนรู้ ดังที่ปิยนาค บุนนาค (2554, หน้า 6) ได้กล่าวว่า ทรงมีแนวพระราชดำริด้านการศึกษาที่ลึกซึ้ง ทรงเห็นว่า การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ และการศึกษาไม่จำกัดเฉพาะการศึกษาในระบบเท่านั้น ทรงเน้นเสมอว่า การศึกษาคือการศึกษตลอดชีวิต ไม่มีวันสิ้นสุด ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2521 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ปิยนาค บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 6) ความตอนหนึ่งว่า

การศึกษานั้นเป็นเรื่องของทุกคนและไม่ใช่ว่าเฉพาะในระยะเวลาหนึ่ง เป็นหน้าที่โดยตรงในระยะเดียวไม่ใช่อย่างนั้น ตั้งแต่เกิดมาก็ต้องศึกษา เติบโตขึ้นมาก็ต้องศึกษา จนกระทั่งถึงขั้นที่เรียกว่าอุดมศึกษา อย่างที่ท่านทั้งหลายกำลังศึกษาอยู่ หมายความว่าการศึกษาที่ครบถ้วน ที่อุดม ที่บริบูรณ์ แต่ต่อไปเมื่อออกไปทำหน้าที่ยังงาน การศึกษาก็ต้องศึกษาต่อไปเหมือนกัน มิฉะนั้นคนเราก็อยู่ไม่ได้...ความจริงเมื่อถึงปริญญา แม้จะปริญญาเอกแล้วก็ต้องศึกษาต่อไปตลอด หมายความว่า การศึกษานี้ไม่มีสิ้นสุด

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงถือว่า “คน” เป็นปัจจัยสำคัญ เป็นศูนย์กลางของงานพัฒนาชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะคนที่มีการศึกษา

ครบถ้วนทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา วิชาการ และวิชาชีพไปพร้อมกัน (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 7)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเข้ารับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ณ มหาวิทยาลัยโลซาน โดยทรงศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ต่อมาในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อมา แต่เนื่องจากทรงมีพระราชภารกิจด้านการศึกษาจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์ใน พ.ศ. 2489 เพื่อทรงศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยเดิม โดยทรงเลือกศึกษาวิชากฎหมาย และวิชารัฐศาสตร์แทนวิชาวิศวกรรมที่ทรงศึกษาเดิม (ปิยนาก บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 5)

ในการประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระวิริยอุตสาหะในการศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาอย่างรอบด้าน ทรงค้นคว้าด้วยพระองค์เอง ทรงลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับราษฎร ทั้งจากการทอดพระเนตรเพื่อนำมาวิเคราะห์ และการสอบถามจากประชาชนโดยตรง รวมทั้งทรงศึกษาเรียนรู้จากการสังเกตธรรมชาติ นำมาซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น โครงการแก้มลิงเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้ง เกิดจากทรงสังเกตพฤติกรรมกรกินอาหารของลิง โครงการฝนหลวง เกิดจากทรงสังเกตเห็นเมฆบนท้องฟ้าที่น่าจะทำให้ตกลงมาเป็นฝนได้ โครงการน้ำดีไล่น้ำเสีย เกิดจากการทรงสังเกตการไหลของน้ำและโครงการขังหิวมัน ที่ทรงสังเกตหิวมันที่วางอยู่บนเครื่องขัง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจส่งเสริมการศึกษาทุกระดับ เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษาให้แก่คนไทย ครอบคลุมทั้งการก่อตั้งสถานศึกษา การพระราชทานทุนการศึกษา การดูแลเรื่องการจัดการเรียนการสอน การเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรเพื่อให้กำลังใจแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา และการจัดตั้งโครงการในพระราชดำริเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนร่มเกล้ามากกว่า 200 โรงเรียนทั่วประเทศเพื่อช่วยเหลือชาวเขาและเยาวชนไทยในถิ่นทุรกันดาร โรงเรียนพระดาบสซึ่งจัดการศึกษานอกระบบสอนเกี่ยวกับวิชาชีพต่าง ๆ การพระราชทานทุนมูลนิธิพลแก่นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โรงเรียนไกลกังวล ทรงจัดตั้งศูนย์การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กระจายอยู่ตามภูมิภาค

ต่าง ๆ ให้เป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต และเป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการพึ่งพาตนเอง เพื่อให้ความรู้และฝึกอบรมราษฎรด้านต่าง ๆ เสมือนเป็นการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการพระราชทานพระบรมราโชวาทอันเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชีวิต แนวพระราชดำริเรื่องการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีปณิธานว่า “เราไม่ควรให้ปลาแก่เขา แต่ควรจะให้เบ็ดตกปลา และสอนให้พวกเขารู้จักวิธีตกปลาจะดีกว่า” (ปิยนาค บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 50)

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษามาโดยตลอด เพื่อให้คนไทยได้ตระหนักเรื่องการศึกษา นำสู่การพัฒนาตนและสังคม ดังนี้

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ วันที่ 27 กรกฎาคม 2524 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 87) ความตอนหนึ่งว่า

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคม และบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไทย และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 16 ธันวาคม 2536 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552, หน้า 98) ความตอนหนึ่งว่า

การศึกษาในมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความรู้ความสามารถด้านวิชาการ เป็นพื้นฐานสำหรับการงานในชีวิตนั้นถือว่าเป็นการศึกษาในระบบ...ประสบการณ์ในชีวิตนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้และความฉลาด ซึ่งถ้าได้รู้จักนำมาใช้ด้วยความรู้เท่าถึงเหตุผล และด้วยความรอบคอบระมัดระวังแล้ว จะยังประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมอย่างวิเศษสุด ดังนี้ การศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษาภายหลังสำเร็จจากมหาวิทยาลัย จึงมีความสำคัญยิ่งยวด ในการสร้างเสริมผู้ผ่านการศึกษาในระบบมาแล้ว

ให้มีปัญญาและความสามารถ ที่จะปรับตนให้เข้ากับสภาวะแท้จริงของชีวิต พร้อมทั้งดำรงตนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและเจริญมั่นคงได้

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้นำเสนอแนวพระราชดำริเรื่องความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาไว้ในเหตุการณ์พระมหาชนกเรียนศิลปศาสตร์ พระมหาชนกมีดวงตาเห็นธรรมจากการทอดพระเนตรต้นมะม่วง และเหตุการณ์ชาวเมืองทำลายต้นมะม่วงทำให้พระมหาชนกปรารถนั้งสถาบันการศึกษา อธิบายได้ดังนี้

เหตุการณ์พระมหาชนกเรียนศิลปศาสตร์ แสดงให้เห็นความจำเป็นของการศึกษาต่อบุคคลตั้งแต่วัยเยาว์ การศึกษาตั้งแต่วัยเยาว์นั้นจะเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาความรู้อื่น ๆ ในเวลาต่อมาของบุคคล เหตุการณ์ตอนนี้จึงได้แสดงให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาต่อเยาวชนของชาติ ดังที่ในพระราชนิพนธ์กล่าวถึงพระมหาชนกเรียนศิลปศาสตร์จนสำเร็จเมื่อพระชนมายุ 16 ปี ดังเนื้อความว่า *“พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี”* (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 46) เมื่อพระองค์มีความรู้อันบริบูรณ์จึงได้ทรงคิดจะทวงราชสมบัติคืน สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเป็นรากฐานของชีวิตที่จะนำบุคคลไปสู่ความเจริญได้ต่อไป ทั้งแสดงให้เห็นว่า การศึกษาแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่ของบุคคล เริ่มตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา

นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่พระมหาชนกมีดวงตาเห็นธรรมจากการทอดพระเนตรต้นมะม่วง แสดงให้เห็นว่า การแสวงหาความรู้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นการศึกษาจากสถาบันการศึกษาเพียงอย่างเดียว อาจเกิดขึ้นจากการได้สังเกตสิ่งรอบตัว ได้แก่ ธรรมชาติที่อยู่แวดล้อม อีกทั้งความรู้ที่จำเป็นในชีวิตของมนุษย์ มิใช่ความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่เป็นความรู้ทางธรรมด้วย ดังที่พระมหาชนกสังเกตต้นมะม่วงที่มีผลกับต้นไม่มีผลแล้วทรงเกิดดวงตาเห็นธรรม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ ดังนี้

คนอื่น ๆ มีอุปราชเป็นต้นจนถึงคนรักษาช้าง รักษาม้า รู้ว่าพระราชเสวยผลมีรสเลิศแล้ว ก็เก็บเอาผลมากินกัน ฝ่ายคนเหล่านี้ยังไม่ได้ผลนั้น ก็ทำลายกิ่งด้วยท่อนไม้ ทำเสียไม่มีใบ ต้นก็หักโค่นลง มะม่วงอีกต้นหนึ่งตั้งอยู่ดงาม ดูดูเขามีพรรณดั่งแก้วมณี พระราชาเสด็จออกจากพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสถามเหล่าอมาตย์ว่า: “นี่อะไรกัน.” เหล่าอมาตย์กราบทูลว่า: “มหาชนทราบที่พระองค์เสวยผลรสเลิศแล้ว ต่างก็แย่งกันกินผลมะม่วงนั้น.” พระราชาตรัสถามว่า: “ใบและ

วรรณะของต้นนี้สิ้นไปแล้ว ใบและวรรณะของต้นนอกนี้ยังไม่สิ้นไป เพราะเหตุไร.”
 อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า: “ใบและวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผล.”
 พระราชาสดับดังนั้น ได้ความสังเวช ทรงดำริว่า: ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้ว
 เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกันกับต้นไม้มีผล
 บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้ ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความ
 กังวล. ก็เราก็จักไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผล จักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 124)

เหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นธรรมจากการทอดพระเนตรต้นมะม่วงนี้ แสดงให้เห็นว่า
 พระมหากษัตริย์ทรงรู้สัจธรรมของโลกจากการพิจารณาธรรมชาติรอบตัว ต้นมะม่วงเป็นเสมือนครูที่สอนให้
 พระองค์เกิดความรู้ทางธรรม ดังนั้น การศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์ จึงมิใช่เพียงการศึกษาเรียนรู้จาก
 สถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่หยุดการศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งสามารถเรียนรู้จากการ
 รู้จักสังเกต การวิเคราะห์ พิจารณาจากสิ่งรอบตัว เหตุการณ์ตอนนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า ความรู้ทั่วไปหรือความรู้
 ทางวิชาการไม่เพียงพอ ต้องมีความรู้ทางธรรมด้วย บุคคลจึงจะมีศักยภาพส่งเสริมการพัฒนาสังคมได้อย่าง
 แท้จริง

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นธรรมจากการสังเกตต้นมะม่วงนี้ สอดคล้อง
 กับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
 โดยแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของประชาชนนั้น มีที่มาจากการสังเกตธรรมชาติ แล้วทรงใช้ธรรมชาติแก้ไข
 ธรรมชาติ เช่น โครงการแก้มลิง จากการที่ทรงสังเกตการกินอาหารของลิง โครงการฝนหลวง ที่ทรงสังเกตเมฆ
 บนท้องฟ้า อีกทั้ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็น
 แบบอย่างของผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต ทรงมีพระราชดำริเรื่องการทำงานที่ไม่ติดตำรา รวมทั้งการค้นคว้าความรู้
 ต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง เพื่อนำความรู้ที่เกิดจากการศึกษานั้นไปพัฒนาประเทศชาติ

ส่วนเหตุการณ์ที่ชาวเมืองมิลิลาปรารถนาจะกินมะม่วง แต่กลับทำลายต้นมะม่วง แสดงให้เห็นว่า
 ผู้คนขาดทั้งความรู้ทางวิชาการและความรู้ทางธรรม พระมหากษัตริย์จึงปรารถนาที่จะก่อตั้งปูชนียสถานให้
 เป็นสถาบันทางการศึกษา ช่วยให้ชาวเมืองสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและไม่หลงผิดในวิชา อันจะ
 เป็นรากฐานที่เข้มแข็งของการพัฒนาสังคม เหตุการณ์ตอนนี้จึงสะท้อนถึงแนวพระราชดำริเรื่องความสำคัญและ

ความจำเป็นของการศึกษา สังคมใดที่ผู้คนไม่มีความรู้ จะทำให้เกิดการบ่อนทำลายประโยชน์ส่วนรวม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ ดังนี้

พระราชดำรัสว่า : “ เป็นพระคุณของท่านอาจารย์. เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว. เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว. เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็นนับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า และนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้น. พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน. พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง.” พระราชมณเฑียรบาลเห็นพ้องกับพระราชดำริ และกล่าวว่า: พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดีไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปุทะเลยมหาวิชาลัย’ ได้แน่นอน. มิถิลายังไม่สิ้นคนดี !

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)

ความจำเป็นของการตั้งสถาบันการศึกษาในพระราชดำริของพระมหาชนก คือ ชาวเมืองทั้งหลายขาดความรู้ ทำให้เกิดความหลงผิด ซึ่งเป็นอันตรายต่อสังคม ดังที่ชอบผลมะม่วง แต่กลับทำลายต้นมะม่วง หากทุกคนในสังคมเป็นดังชาวเมืองในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ย่อมทำให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การให้การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทั้งความรู้ทางวิชาการและความสำนึก หรือ ความรู้ทางธรรมนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อสร้างความรู้ในสิ่งที่ถูกต้องอันควรประพฤติปฏิบัติ เป็นรากฐานที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันและมีพลเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาสังคมได้ต่อไป

พระราชดำริเรื่องความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่นำเสนอไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ สอดคล้องกับการประกอบพระราชกรณียกิจส่งเสริมการศึกษาทั่วประเทศไทย เพื่อสร้างรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง อีกทั้งพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยอย่างสม่ำเสมอเน้นเปี่ยมด้วยเนื้อหาสาระทั้งทางวิชาการและทางธรรม ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่ผู้ฟังด้วยอีกทางหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเดียวกับที่พระมหาชนกทรงตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม ทำให้ “มิถิลาไม่สิ้นคนดี” นั่นเอง

4.1.1.5 แนวทางการใช้เทคโนโลยี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพสังคมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวไทยทรงสนพระทัยใฝ่รู้และทรงศึกษาอย่างลึกซึ้งจริงจังโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ปิยนาค บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 127)

พระราชกรณียกิจด้านเทคโนโลยีอันแสดงถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศชาติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีจำนวนมาก เช่น ทรงประดิษฐ์กังหันน้ำชัยพัฒนาเพื่อบำบัดน้ำเสียโดยการใช้กังหันเพื่อเติมออกซิเจนลงไปใต้น้ำ ทรงใช้คอมพิวเตอร์ในการประดิษฐ์บัตรอวยพรปีใหม่และรูปแบบตัวอักษรไทย ทรงใช้เครื่องมือสื่อสารในการประกอบพระราชกรณียกิจ ทรงริเริ่มงานด้านวิทยุกระจายเสียง ได้แก่ สถานีวิทยุ อ.ส. ทรงมีพระราชดำริเรื่องดาวเทียมและเทคโนโลยีการทำฝนเทียม ซึ่งล้วนแต่เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้ดีขึ้นทั้งสิ้น ทรงพระราชทานแนวคิดให้เห็นความสำคัญของการสร้างและพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ไว้ (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ปิยนาค บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 131) ความตอนหนึ่งว่า

การสร้างและพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ รวมทั้งการนำทรัพยากรที่มีค่าน้อยมาผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เกิดเป็นผลผลิตที่มีค่าสูง เหล่านี้สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์สอดคล้องกับสภาวะและเศรษฐกิจของบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชดำรัสให้ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ดังพระราชดำรัสพระราชทานเพื่อเชิญไปอ่านในงานวันอาหารโลก ณ สำนักงานองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ สาขามุมิกภาคเอเชียและแปซิฟิก วันจันทร์ที่ 16 ตุลาคม 2538 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, หน้า 250) ความว่า

การนำหลักวิชาและเทคโนโลยีใด ๆ มาใช้ในงานเกษตรกรรม จึงต้องพยายามระมัดระวังไม่ให้เป็นการทำลายธรรมชาติ เพราะจะมีผลกระทบเสียหายแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์โดยตรงทั้งในปัจจุบันและอนาคต

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้นำเสนอถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับแนวทางการใช้เทคโนโลยี โดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพระราชนิพนธ์

ดัดแปลงเรื่องพระมหาชนกที่แตกต่างออกไปจากมหาชนกชาดก กล่าวคือ ทรงเพิ่มเติมเหตุการณ์ซึ่งไม่ปรากฏใน
 อรรถกถาชาดก ได้แก่ การใช้เครื่องยันตกลทำลายและฟันฟูดันมะม่วง แสดงถึงพระราชดำริเกี่ยวกับการ
 การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพราะอาจก่อให้เกิดโทษและประโยชน์ได้ และเหตุการณ์พระมหาชนก
 พระราชทานวิธีฟันฟูดันมะม่วง 9 วิธี ในวิธีที่ 9 กล่าวถึงการทำชีวาญสงเคราะห์หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ
 สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมไทยในปัจจุบันตามพระราชดำริ คือ ต้องบูรณาการความรู้ดั้งเดิมและ
 เทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกัน

เหตุการณ์ที่อำมาตย์ได้ใช้เครื่องยันตกลทำลายและฟันฟูดันมะม่วง แสดงถึงพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้
 เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม หากใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม
 ขณะเดียวกัน หากใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดโทษได้เช่นกัน สะท้อนผ่านเหตุการณ์ที่เหล่าอำมาตย์
 ใช้เครื่องยันตกลทำลายฟันฟูดันมะม่วง เพราะหวังที่จะกินผลมะม่วงรสเลิศ ดังในพระราชนิพนธ์บรรยายไว้ ดังนี้

อุทิจจพราหมณ์มหาศาลรีบมาเฝ้าพระราชอา พร้อมด้วยลูกศิษย์สองคน คือ จารุ
 เตโชพราหมณ์และคเชนทสรสิงหบัณฑิต สองคนนี้ คนแรกชำนาญการปลูก คนที่สอง
 ชำนาญการถอน ทันใดที่มาถึง คเชนทสรสิงหบัณฑิตก็ทรุดลงแทบพระบาทของ
 พระราชาแล้วทูลว่า: “ข้าพระองค์คิดไปเอง เมื่อเหล่าอำมาตย์ขอให้ข้าพระองค์ช่วยเก็บ
 มะม่วงถวายพระอุปราช ข้าพระบาทจึงนำเอา ‘ยันตกลเก็บเกี่ยว’ มาใช้ มิได้คิดว่า
 จะทำให้ต้นมะม่วงถอนรากโคนลงมา พระพุทธเจ้าข้าขอรับ.” ... อุทิจจพราหมณ์รับ
 สนองพระราชโองการว่า “ข้าพระองค์ผู้ทรงปัญญา จะให้ คเชนทสรสิงหบัณฑิตนำเครื่อง
 ‘ยันตกล’ ไปยกต้นมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจะให้จารุเตโชพราหมณ์เก็บเม็ดและกิ่ง
 ไปดำเนินการตามพระราชดำริ.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

เหตุการณ์การทำลายและฟันฟูดันมะม่วงนี้ จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึง “เครื่องยันตกล” ซึ่งเป็นสิ่งของ
 ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเพิ่มเติมเข้าไปใน
 เนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์ เครื่องยันตกลเป็นสิ่งที่แสดงถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การที่เหล่าอำมาตย์ใช้เครื่อง
 ยันตกลเพื่อใช้โค่นต้นมะม่วง แสดงให้เห็นถึงการใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม เพราะทำให้ต้นมะม่วงซึ่งเป็น
 สัญลักษณ์แทนสิ่งที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวมหักโค่น ถูกทำลายลง การใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสม ขาดการ

พิจารณาถึงผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบ จึงทำให้เกิดผลเสียที่กระทบต่อสังคม ขณะเดียวกัน เมื่อพระมหากษัตริย์ พระราชดำริฟื้นฟูต้นมะม่วง อุทิศพรหมณ์มหาศาลได้ให้คนทรงสิงห์บ้นทิต นำเครื่องยันตกลที่เคยใช้โคน ต้นมะม่วง มายกต้นมะม่วงให้ตั้งตรงดั้งเดิม แสดงถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ ทำให้ต้นมะม่วง อันเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวมกลับฟื้นฟูตั้งต้นตรงดั้งเดิม เทคโนโลยีที่ใช้เหมาะสมจึงนำมาซึ่งประโยชน์ เหตุการณ์การทำลายและฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ จึงได้นำเสนอ พระราชดำริแนวทางการใช้เทคโนโลยี ที่ได้ทรงพระราชทานแนวทางไว้ว่า ต้องใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม อีกทั้งทรงเน้นย้ำให้ตระหนักถึงเรื่องการใช้เทคโนโลยีซึ่งเป็นเรื่องใหม่ในสังคมปัจจุบันว่า สามารถให้ทั้งคุณและโทษได้

ส่วนเหตุการณ์พระมหากษัตริย์พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ได้แสดงถึงเทคโนโลยีทางการเกษตร สะท้อนถึงแนวพระราชดำริการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาโดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคู่กับการทำ เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้การทำเกษตรกรรมได้ผลดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะในการฟื้นฟูต้นมะม่วง วิธีที่ 9 กล่าวถึงการทำชีวภูมฺสงเคราะห์หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มาก แสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีสมัยใหม่มีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูเกษตรกรรมของไทย ดังในพระราชนิพนธ์บรรยาย เหตุการณ์ไว้ ดังนี้

เรามีวิธีแก้อย่างที่อาจใช้ได้. หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง. สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ใ้หึ่งอก ใหม่. สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ. สี่ เอากิ่งตีมาเสียบยอดของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล. ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น. หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง. เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก. แปด รมคว้นต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล. เก้า ทำชีวภูมฺสงเคราะห์.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

ในวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้อุทิศพรหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ นำไปใช้ฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกชาวเมืองทำลายจนหักโคนนั้น จะเห็นได้ว่า มีทั้งวิธีการแบบดั้งเดิม ดังเช่น การเพาะ เมล็ด จนกระทั่งถึงการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร เช่น การต่อกิ่ง ทาบกิ่ง รมคว้น รวมทั้งการเพาะเลี้ยง เนื้อเยื่อ แสดงถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเกษตรกรรมของไทย ทั้งนี้ ทรงชี้ให้เห็นว่า การใช้เทคโนโลยีนั้นควรใช้ผสมผสานกับวิถีเกษตรกรรมดั้งเดิมด้วย มิใช่การใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่เพียงอย่างเดียวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีที่ทรง

นำเสนอไว้ในพระราชบัญญัติผ่านเหตุการณ์การพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีของพระมหาชนกนี้ จึงสะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาสังคมไทยด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานกับความคิดดั้งเดิมของภูมิปัญญาไทยที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตด้วย แนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางของการใช้เทคโนโลยีในสังคมไทย นอกเหนือจากเทคโนโลยีทางการเกษตร

4.1.1.6 การบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา พระบาทสมเด็จพระบรม

ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทยแบบองค์รวม ด้วยการ บูรณาการสหวิทยาการ ทรงใช้การบูรณาการในการทำงานมาตั้งแต่เริ่มทรงงานพัฒนาเพื่อประชาชน อันเป็นจุดเด่นที่สุดในการทรงงานของพระองค์ โดยทรงบริหารงานแบบบูรณาการความรู้ในหลายสาขาวิชาการบูรณาการบุคลากรและทรัพยากรของส่วนราชการหลายส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการปฏิบัติงานร่วมกันหรือมีแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ทรงใช้การบูรณาการในการบริหารจัดการตั้งแต่จุดเริ่มต้น คือ ในการวางแผนงาน การใช้ทรัพยากร และการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากระบบราชการในอดีตที่ต่างคนต่างทำ นับว่าทรงสร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน คือ ความร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงาน โดยปรับลดอัตวิสัยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มักจะต่างคนต่างทำและยึดติดการเป็นเจ้าของผลงาน ให้เป็นการร่วมมือกันโดยไม่มีเจ้าของ เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและเกษตรกร พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการการทำงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และตัวอย่างที่สำคัญ คือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวน 6 ศูนย์ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารที่เป็น การบริการรวมที่จุดเดียว และการบริการแบบเบ็ดเสร็จที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของไทย (สำนักงาน กปร. อ้างถึงใน ปิยนาท บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 83)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงใช้วิธีการบริหารจัดการแบบองค์รวมโดยทรงบูรณาการของทุกภาคส่วนและสนับสนุนให้มีการแบ่งปันความรู้ระหว่างกัน จึงส่งผลให้มีการประสานงานและร่วมมือกันในระหว่างหน่วยงานในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ คือ การจัดการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ การจัดการด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ รวมทั้งการจัดการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนการสหกรณ์ในทุกระดับ เนื่องจากทรงให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มของชุมชนโดยมีโครงการสหกรณ์หุบกะพง อำเภอบึงสามพัน จังหวัด

เพชรบุรี เป็นต้นแบบ ในการบริหารจัดการโครงการต่าง ๆ นั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงบูรณาการความรู้ของนักวิชาการและความรู้ของเกษตรกรมารวมกัน จนทำให้ได้ผลสรุปของความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังทรงบูรณาการความรู้ทุกแขนงในการแก้ไขปัญหาและการวางแผนการพัฒนา ดังที่ปรากฏในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตรจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงทรงเป็นต้นแบบของการบูรณาการการทำงานในระบบบริหารราชการของไทยอย่างแท้จริง โดยการทรงงานด้วยหลักการบูรณาการ ปรากฏในการจัดทำสหกรณ์และการดำเนินงานโครงการพระราชดำริ (ปิยนาด บุนนาคและคณะ, 2554, หน้า 84-89) ดังนี้

การบูรณาการการบริหารจัดการด้วยวิธีการจัดสหกรณ์นั้น ทรงเป็นผู้วางรากฐานและแบบอย่างของการพัฒนาสหกรณ์การเกษตรที่ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทย ด้วยทรงเชื่อมั่นในศักยภาพของการรวมกลุ่มกันดำเนินการ ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน อันเป็นการบูรณาการความคิดของสมาชิกทุกคนในการดำเนินการ การทำงานเป็นทีมและระบบรวมกลุ่มนี้มีผลทำให้ราษฎรสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากรัฐ การดำเนินการในรูปแบบสหกรณ์เป็นการบริหารจัดการแบบบูรณาการซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเชื่อมั่นว่าเป็นวิธีบริหารจัดการที่ดีในการให้ทุกคนในชุมชนที่รวมกลุ่มกัน ร่วมกันทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของกลุ่มอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

การบูรณาการการทำงานในการบริหารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงบริหารงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการด้วยการบูรณาการทำงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ทรงเน้นเสมอว่า การพัฒนานั้นจะทำได้ดีต้องมีความร่วมมือกันในศาสตร์สาขาต่าง ๆ และมีความร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการกับผู้ปฏิบัติ เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 6 ศูนย์ทั่วประเทศ ซึ่งพระราชประสงค์ในการจัดตั้งคือ “เป็นศูนย์หรือเป็นที่แห่งหนึ่งที่รวมการศึกษาเพื่อดูว่าทำอะไรจะพัฒนาได้ผล” ศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีการประสานงานระหว่างหน่วยราชการจำนวนมาก เพราะแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทุกแห่งเน้นการประสานงาน การประสานแผน และการจัดการระหว่างกรม กอง และส่วนราชการต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นจริง ทรงใช้วิธีการบริหารจัดการแบบองค์รวม (Holistic) โดยทรงบูรณา

การดำเนินงานของทุกภาคส่วนในพื้นที่ในลักษณะพื้นที่-พันธกิจ-การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติงาน ดังนั้น การบริหารด้านการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงเป็นการพัฒนาอย่างครบวงจร เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรป่าไม้ การเกษตรแบบทฤษฎีใหม่เป็นตัวอย่างของการพัฒนาแบบองค์รวมหรือการพัฒนาอย่างบูรณาการ เป็นวิถีคิดอย่างองค์รวม หรือมองอย่างครบวงจร ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนประมาณ 10-15 ไร่ การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำทำการเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรก็จะรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่ม รวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 2 และ 3

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ทรงเน้นย้ำถึงการทำงานแบบบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 108) ดังนี้

ในการปฏิบัติงานนั้น ย่อมมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นได้เสมอ เมื่อปัญหาเกิดขึ้นต้องแก้ไข อย่าทิ้งไว้พอกพูนลูกกลมจนแก้ยาก ขอให้ทุกคนระลึกว่าปัญหาทุกอย่างมีทางแก้ไขได้ ถ้าแก้คนเดียวไม่ได้ก็ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้หลาย ๆ คน หลาย ๆ ทาง ด้วยความร่วมมือปรองดอง ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจักได้ไม่กลายเป็นอุปสรรคขัดขวาง และบั่นทอนทำลายความเจริญและความสำเร็จของการทำงาน

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2517 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, มปป.) ความตอนหนึ่งว่า

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก ยกตัวอย่างเช่น การปราบศัตรูพืช ถ้าทุ่มเททำไปโดยไม่

มีจังหวะที่ถูกต้อง และโดยมิได้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ให้กระจ่างชัดอย่างทั่วถึง ก็อาจสิ้นเปลืองแรงงาน ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ ที่ล้วนมีราคาไป โดยได้รับผลไม่คุ้มค่า ยิ่งกว่านั้น การทำลายศัตรูพืช ยังอาจทำลายศัตรูของพืชที่มีอยู่บ้างแล้วตามธรรมชาติ และทำอันตรายแก่ชีวิตคนชีวิตสัตว์เลี้ยงอีกด้วย การพัฒนาอย่างถูกต้องซึ่งหวังผลอันยั่งยืนไพศาล จึงต้องวางแผนงานเป็นลำดับขั้นอย่างถี่ถ้วนทั่วถึงให้องค์ประกอบของแผนงานทุกส่วนสัมพันธ์และสมดุลย์กันโดยสอดคล้อง

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล วันที่ 7 กรกฎาคม 2526 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, มปป.) ความตอนหนึ่งว่า

ความเจริญและความเสื่อมของบ้านเมืองนั้น ขึ้นอยู่กับผลงานการกระทำอันเป็นส่วนรวมของคนทั้งชาติ ซึ่งต่างมีหน้าที่แบ่งปันกันทำตามความรู้ความสามารถ ตามโอกาสและความถนัดของแต่ละบุคคล. ดังนั้น ถ้าบุคคลยังเห็นว่ามีชาติมีประเทศเป็นที่พึ่งที่อาศัย ก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการทำงานส่วนรวมของชาติให้ดี เพื่อธำรงรักษาประเทศชาติไว้ ผู้ใดมีความสามารถฉลาดเฉลียวในทางใด จะต้องพยายามทำหน้าที่ให้ ได้ผลออกมาไปบุญในทางนั้นโดยเต็มความสามารถ

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 16 ธันวาคม 2510 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 44) ความตอนหนึ่งว่า

เพราะความรู้ ความคิดอันกว้างขวางนั้น หากมิได้ใช้โดยเหมาะสมถูกต้องแล้ว ก็ให้ผลดีได้ไม่มากนัก หรืออาจจะทำให้เกิดผลเสียหายก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นทุกคนควรสังวร ระวังให้มาก ขอให้ตั้งใจตนอันมั่นคง ที่จะสร้างสรรค์และอบรมกำลังกายกำลังใจอันสมบูรณ์ไว้เป็นหลักฐาน เพียรพยายามใช้ความฉลาดรอบคอบและสุจริตวินิจฉัยปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง นำความรู้ความคิดของตนที่มีอยู่มาเชื่อมโยงเข้ากันให้พร้อมเพรียง ประสมประสานความรู้ ความคิดนั้นด้วยเหตุผลและวิจารณ์ญาณแล้วนำออกใช้ให้ได้ผล กล่าวคือ แก้ไขเปลี่ยนแปลงจุดที่บกพร่อง ส่งเสริมจุดที่ดีให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ความสำเร็จของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์และความสำเร็จของการพิมพ์เผยแพร่พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์เกิดจากการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลหลายฝ่ายหลักแห่งการพัฒนาเพื่อนำบุคคลและสังคมไปสู่ความสำเร็จและความสุขได้นั้นจึงเกิดจากการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในสังคมไทย และสามารถให้แนวคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคนและสังคม

แนวพระราชดำริการบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่นำเสนอในหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ปรากฏผ่านความสำเร็จของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์ และความสำเร็จของการพิมพ์เผยแพร่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ อธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

1) ความสำเร็จของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญวิริยบารมีอันยิ่งยวด จะเห็นได้ว่า การบำเพ็ญวิริยบารมีของพระองค์นั้น กว่าที่จะสำเร็จได้อย่างบริบูรณ์เกิดจากการบูรณาการองค์ความรู้หลายอย่าง รวมทั้งการร่วมมือทำงานของบุคคลหลายฝ่าย ดังนี้

ก่อนที่เรื่องจะแตก ทรงใช้หลักการประมาณการณ์หรือคาดการณ์ว่าจะเกินพายุจนทำให้เรือจม เมื่อทรงตระหนักเห็นดังนี้ จึงทรงใช้การวางแผนเพื่อเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะต้องเผชิญยากรอบคอบ โดยทรงใช้หลักการบูรณาการองค์ความรู้และสหวิทยาการต่าง ๆ ทรงใช้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักโภชนาการในการบริโภคอาหารที่ให้พลังงานสูงเพื่อใช้ในการว่ายน้ำเป็นเวลาหลายวัน ความรู้ทางเคมีและชีววิทยาในการนำผ้าชุบน้ำมันมาพันรอบกายเพื่อให้พุงพระวรกายเหนือน้ำได้และป้องกันสัตว์ร้าย นอกจากนี้ ทรงใช้ความรู้ทางฟิสิกส์ เสด็จขึ้นขึ้นสู่ยอดเสากระโดงเรือ เพราะเป็นส่วนสุดท้ายที่จมลงในตอนที่เรือจมลงสู่มหาสมุทร ทำให้พระองค์สามารถกระโดดพ้นจากสัตว์ร้าย คือ ปลาและเต่า ต่อมาขณะทรงว่ายน้ำในมหาสมุทรมัน ทรงใช้ความรู้เกี่ยวกับการว่ายน้ำ มีการหยุดว่ายน้ำบางขณะ อีกทั้งทรงใช้ความรู้ทางธรรม ได้แก่ การสมาทานศีลในวันอุโบสถ เพื่อสร้างศรัทธาและความมุ่งมั่นให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ในขณะที่ทรงว่ายน้ำท่ามกลางมหาสมุทรโดยที่ยังมองไม่เห็นฝั่ง และไม่พบผู้ใดเลย ทรงว่ายน้ำเพียงลำพังนั้น ได้ทรงอาศัยธรรมะเป็นเครื่องเยียวยาและบำรุงจิตใจท่ามกลางความอ้างว้างและจุดหมายที่ยังมองไม่เห็น ทำให้เกิดความแน่วแน่ในการว่ายน้ำ เกิดพลังอันมุ่งมั่นที่จะว่ายน้ำในมหาสมุทรต่อไป

ต่อมาเมื่อนางมณีเมขลาปรากฏกายขึ้น ความรู้ทางธรรมของพระมหาชนกเป็นสิ่งที่ทำให้นางมณีเมขลา ยอมจำนน และอุ้มพระมหาชนกไปขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา พระมหาชนกได้ทรงอธิบายถึงอานิสงส์แห่งความเพียร ตลอดจนแสดงถึงปัญญาอันรู้แจ้งในเรื่องความวิริยะ โดยที่พระองค์ทรงมุ่งหลักของการพึ่งตนเอง ดังที่ไม่ได้ทรง ขอร้องให้นางมณีเมขลาช่วยเหลือพระองค์แม้แต่น้อย หากนางมณีเมขลาได้บอกให้พระมหาชนกตั้ง สถาบันการศึกษา ทำให้ต่อมาพระมหาชนกได้ปฏิบัติตามคำของนาง ความสำเร็จแห่งการบำเพ็ญวิริยบารมีนั้น นางมณีเมขลาที่มีส่วนช่วยให้พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยบารมีได้สำเร็จ

นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกให้ทรงบรรทมเหนือแท่นศิลาในอุทยานเมืองมิลิลาทรงใช้ปัญญาไขอุทาน ปัญหาของพระโพลชนก ทำให้พระองค์ได้ครองราชสมบัติเมืองมิลิลาโดยไม่ต้องมีสงคราม ในขณะที่ทรงเป็น กษัตริย์ปกครองบ้านเมือง ทรงมีความวิริยะในการดูแลปกครองบ้านเมืองโดยมีหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักใน การปกครอง หลังจากที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นประชาชนทำลายต้นมะม่วงแล้วนั้น ได้ทรงพระราชทานวิธี ฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและปรารภก่อตั้งสถาบันการศึกษา ซึ่งได้สะท้อนทั้งความวิริยะและศาสตร์แห่งการ ปกครองบ้านเมืองเพื่อการพัฒนาสังคม

พระมหาชนกได้ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมและจิตวิทยาเพื่อรักษาหัวใจของผู้คน โดยเฉพาะเหล่าข้าราชการ บริหาร เพราะเป็นบุคคลสำคัญในการปกครองบ้านเมือง ดังในตอนที่ทรงชมเชยนายอุทยานบาลที่ได้ดูแลรักษา อุทยานเป็นอย่างดี นำผลไม้และดอกไม้ต่าง ๆ มาถวาย ทรงชมเชยในผลงานของนายอุทยานบาล อันเป็นการ ผูกใจและเป็นการตอบแทนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอย่างดี ดังเนื้อความว่า “วันหนึ่งเมื่อนายอุทยานบาล นำผลไม้ น้อย ใหญ่ต่าง ๆ และดอกไม้ต่าง ๆ มาถวาย พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นของเหล่านั้น ทรงยินดี ทรงยกย่องนาย อุทยานบาลนั้น” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 120) หลังจากที่ได้ ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงถูกทำลายจนหักโค่น ไม่ทรงดำเนินมาตรการกระทำ เพราะทรงเห็นว่าอำมาตย์ได้สำนึกใน ความผิดของตน พระองค์กล่าวว่า “อย่าโทมนัสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการ ต้นมะม่วงโค่นไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหา คือ ฟื้นฟูต้นมะม่วงได้อย่างไร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132) การตรัส เช่นนี้ของพระมหาชนก จึงย่อมรักษาหัวใจของผู้ฟัง และเกิดผลดีที่จะทำให้เกิดความร่วมมือในการฟื้นฟู ต้นมะม่วงต่อไป

ส่วนการฟื้นฟูต้นมะม่วงนั้น พระมหาชนกได้ใช้ความรู้ต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูต้นมะม่วงจนสำเร็จ ได้แก่ ความรู้ทางเกษตรกรรม และเทคโนโลยี สะท้อนผ่านวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ซึ่งมีวิธีของการทำเกษตรแบบ

ดั้งเดิม และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมถึงการใช้สิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ คือ เครื่องยนต์กลเพื่อใช้ตั้งต้นมะม่วงให้ตั้งตรงดั้งเดิม

การปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ด้วยความวิริยะนี้ จนสามารถปรารถนาที่จะก่อตั้งสถาบันการศึกษาในบ้านเมือง เกิดจากความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน เริ่มต้นจากนางมณีเมขลาที่ได้บอกให้พระมหากษัตริย์นั้นทำให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ ตั้งสถาบันการศึกษาเมื่อถึงเวลาอันควร ต่อมาในการฟื้นฟูต้นมะม่วงนั้น มีอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ที่รับสนองพระราชดำริ โดยคเชนทรสิงห์บัณฑิตนำเครื่องยนต์กลไปยกต้นมะม่วงให้ตั้งตรง ส่วนจาร์เตโชพราหมณ์เก็บเม็ดและกิ่ง ไปดำเนินการ ทั้งนี้อุทิจจพราหมณ์มหาศาล ยังเป็นผู้ช่วยตอบข้อสงสัยของพระมหากษัตริย์เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา อีกทั้งจะช่วยพระมหากษัตริย์ตั้งสถาบันการศึกษาในเมืองมิถิลา การพัฒนาบ้านเมืองจึงเกิดจากการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยการบริหารคนให้รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของบุคคลนั้น

กล่าวได้ว่า เนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอแนวพระราชดำริการบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาไว้ ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาสังคมได้นั้นจะต้องมีการบูรณาการความรู้ต่าง ๆ และการบูรณาการการทำงานกับบุคคลหลายฝ่าย การทำงานต่าง ๆ จึงจะประสบความสำเร็จและนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างแท้จริง

2) ความสำเร็จของการพิมพ์เผยแพร่พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นได้จนเผยแพร่สู่สังคมไทยอย่างกว้างขวาง เกิดจากการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ได้แก่ โหราศาสตร์ ภูมิศาสตร์และแผนที่ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฟิสิกส์ เกษตรกรรม ศิลปะ จิตวิทยา ธรรมศาสตร์ และอักษรศาสตร์ รวมทั้งความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย นับว่าเป็นการบูรณาการสหวิทยาการเพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรมล้ำค่าเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและประเทศชาติ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ขึ้น โดยทรงบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ จนเกิดเนื้อหาเรื่องพระมหากษัตริย์ที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากเรื่องพระมหากษัตริย์อื่น ๆ แม้สาระสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จะมุ่งแสดงเรื่องความวิริยะ หากแต่ได้นำเสนอถึงสหวิทยาการต่าง ๆ ไว้ในหนังสือพระราชนิพนธ์ที่บูรณาการระหว่างกันอย่างลงตัว สะท้อนการทำงานโดยการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการบูรณาการสหวิทยาการได้เป็นอย่างดี ดังนี้

โหราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และแผนที่ ในภาพฝีพระหัตถ์ 4 ภาพแสดงการทำนายการเดินทางของพระมหาราชนิกไปยังเมืองสุวรรณภูมิ ในด้านของภูมิศาสตร์และแผนที่นั้น นับว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นปราชญ์ทางด้านนี้โดยเฉพาะ ได้ทรงใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์และแผนที่เพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของราษฎรมาโดยตลอด ในขณะที่ทรงงานมักจะทรงถือแผนที่ไว้เสมอ ในหนังสือพระราชนิพนธ์จึงได้ทรงแทรกเรื่องภูมิศาสตร์และแผนที่ไว้ด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นความรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทย

рінฤทัย สัจจพันธ์ (2552, หน้า 82) ได้อธิบายภาพแผนที่ฝีพระหัตถ์ ไว้ว่า

แผนที่ฝีพระหัตถ์ทั้ง 4 ภาพนี้ แสดงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวิชาคำนวณ โหราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ อุทกศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา ฯลฯ พระองค์ทรงพยากรณ์สภาพอากาศ คลื่นลมในท้องทะเลซึ่งเป็นเส้นทางเดินเรือจากเมืองกาล จัมปาศะไปยังสุวรรณภูมิไว้ 4 วัน คือ ภาพ ภาพแผนที่ที่ 1 แสดงว่าหากพระมหาราชนิกเดินทางในวันที่ 20 เมษายน การเดินทางจะปลอดภัย ภาพแผนที่ที่ 2 แสดงว่าหากพระมหาราชนิกเดินทางในวันที่ 24 เมษายน แม้จะมีอุปสรรคบ้าง แต่ก็จะเดินทางถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ แต่แท้ที่จริงพระมหาราชนิกเดินทางในวันที่ 2 พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันที่เกิดพายุใหญ่ จึงทำให้เรืออับปาง ตามภาพแผนที่ที่ 3 และเมื่อเวลาผ่านไปอีก 7 วัน จะตรงกับวันอุโบสถพอดีตามที่ปรากฏในเรื่องว่าหลังจากว่ายน้ำอยู่ 7 วัน พระมหาราชนิกสังเกตว่าเป็นวันพระอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำทะเลแล้วสมათานอุโบสถศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณว่าวันอุโบสถศีลตรงกับวันที่ 9 พฤษภาคม ดังในภาพแผนที่ที่ 4 แผนที่ฝีพระหัตถ์ทั้ง 4 ภาพจึงแสดงถึงพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงประสานความรู้วิชาคำนวณแบบโบราณ คือ โหราศาสตร์เข้ากับความรู้เดิมแบบวิทยาการสมัยใหม่ คือ เรื่องแผนที่ อุทกศาสตร์ และ อุตุนิยมวิทยา ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ และทรงใช้คอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นเครื่องมือเทคโนโลยีขั้นสูงนำเสนอภาพ

สังคมศาสตร์ ความสำเร็จของการพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องพระมหาราชนิกเกิดจากการประสานความร่วมมือจากคนหลาย ๆ ฝ่าย ทรงตระหนักในความรู้ความสามารถของบุคคลที่แตกต่างกัน และการทำงานที่ทำ

เพียงคนเดียวไม่ได้ ดังที่มีศิลปินที่วาดภาพและศิลปินที่สร้างประติมากรรมเหรียญพระมหาชนกที่ช่วยทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งผู้ออกแบบจัดทำรูปแบบแบบเทพนิยายของฝรั่ง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะศิลปินและคณะสื่อมวลชน ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539 ความว่า

หนังสือเล่มนี้รับรองได้ว่าเป็นหนังสือที่ไม่มีที่เทียม ต้องอวดเสียหน่อยว่าไม่มีที่เทียม ท่านผู้ที่เป็นศิลปิน ผู้ที่เป็นกรรมการและผู้สนับสนุน ย่อมจะทราบดีว่างานที่เราทำนั้นคุ้มแค่ไหน...ต้องขอขอบใจท่านทั้งหลายทุกคนที่มาชุมนุมกันในวันนี้ เพื่อที่จะรับรู้หนังสือเล่มนี้ขึ้นแล้ว ที่ต้องขอบใจเพราะว่าหนังสือนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง

ศิลปะ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้ศิลปะทางการประพันธ์ในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกด้วยความวิริยะ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นผลงานทางศิลปะที่มีคุณค่า นอกจากนี้ ยังมีภาพประกอบพระราชนิพนธ์ที่ได้ส่งเสริมความเข้าใจต่อเนื้อเรื่อง และนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพุทธธรรม อีกทั้งทำให้หนังสือพระราชนิพนธ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยมีการสร้างประติมากรรมเหรียญพระมหาชนกประกอบการเผยแพร่พระราชนิพนธ์อีกด้วย การใช้ศิลปะในการสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ จึงมีส่วนช่วยเผยแพร่พระราชนิพนธ์ให้เป็นที่สนใจของสังคม

อักษรศาสตร์ ภาษาที่ใช้ในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลีและสันสกฤต รวมทั้งการใช้อักษรเทวนาครี อันสะท้อนถึงความตั้งพระทัยในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก คนไทยสามารถอ่านพระราชนิพนธ์จากภาษาไทย ส่วนชาวต่างชาติอ่านพระราชนิพนธ์ได้จากภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาบาลีและสันสกฤตทำให้เรื่องพระราชนิพนธ์มีความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะวรรณคดีพระพุทธศาสนา ส่วนอักษรเทวนาครีก็มีประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษา ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะสื่อมวลชน ในงานนิทรรศการภาพเขียนเรื่อง พระมหาชนก ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต ในวันที่ 28 มีนาคม 2539 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ , 2559, หน้า 197) ความว่า

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยส่วนหลายส่วน ประกอบด้วยส่วนที่เป็นภาษาไทยที่มาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเอาตรงมาจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย คำพูดหรือคำที่มีอยู่ในนั้นเอามาตรง ส่วนที่สองเอามาตัดแปลงเพื่อให้ตัวหนังสือบางอย่างหรือคำบางคำที่ไม่ตรงกับความคิด

ในสมัยนี้ ก็ได้ดัดแปลงบ้าง ในที่สุดก็มีความคิดบางอย่างที่อาจดูแปลกไปหน่อย บางส่วน เพราะว่าจะต้องให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องเก่าโบราณนับเวลาไม่ได้ ภาษาก็ต้องให้โบราณ หรือ อาจเป็นปริศนาบ้าง ฉะนั้นถ้าใครรู้ภาษาอังกฤษบางทีจะต้องมาดูภาษาไทยเพื่อจะให้เข้าใจว่า ภาษาอังกฤษเขาว่าอย่างไร คนที่รู้ภาษาไทยบางทีจะต้องไปดูภาษาอังกฤษจะรู้ว่าภาษาไทย เขาว่าอย่างไร จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ชอบศึกษาภาษา คือ เป็นการขัดเกลารากภาษาอังกฤษ สำหรับผู้ที่รู้ภาษาอังกฤษ เป็นการขัดเกลารากภาษาไทย สำหรับผู้ที่รู้ภาษาไทย นอกจากนี้ ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คือ อักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะว่าผู้ที่รู้ภาษาโบราณก็มีน้อยคน ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง และเป็นที่น่าสนใจ

การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ในความสำเร็จของการตีพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก สอดคล้อง กับที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 104-105) ได้อธิบายไว้ว่า

ในยุคปัจจุบัน มีการนำแนวคิดของการบูรณาการมาใช้ในวงการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการศึกษาตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้แบบบูรณาการอย่างมาก เมื่อพิจารณาจากพระราชนิพนธ์ จะเห็นศาสตร์แห่งการบูรณาการหลายลักษณะ

ด้านรูปเล่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินวาดรูปประกอบพระราชนิพนธ์ตลอดทั้งเล่ม และให้ออกแบบจัดทำรูปเล่มแบบเทพนิยายของฝรั่ง คือ มีภาพประกอบให้สวยงาม ชวนอ่าน ลักษณะเช่นนี้เป็นการประสานวรรณศิลป์เข้ากับทัศนศิลป์ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้รูปประกอบมีบทบาทในการเล่าเรื่องด้วย นอกจากนี้ ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ยังเป็นการแสดงศิลปะไทยสมัยรัชกาลที่ 9 ภาพจิตรกรรมของศิลปินแต่ละคนแสดงเทคนิคแตกต่างหลากหลาย และแสดงความคิดคล้อยของการสร้างสรรค์งานศิลปะจากศิลปะไทยประเพณีในช่วงแรก ๆ อย่างเช่น ผลงานของปัญญา วิจินธนสาร เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มาจนถึงศิลปะไทยร่วมสมัยในงานของปรีชา เกาทอง ผู้ที่สนใจศิลปะก็จะได้รับความรู้อย่างมาก

ด้านภาษา พระราชนิพนธ์เล่มนี้มี 4 ภาษา คือ ภาษาหลักคือภาษาไทย และภาษาอังกฤษ แต่มีภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต เสริมเข้ามาในส่วนที่เป็นคาถาจาก

พระไตรปิฎก ทำให้สามารถอ่านเทียบกันได้สำหรับผู้สนใจในเรื่องภาษา ทำให้ความรู้ขยายเพิ่มขึ้น

ด้านเนื้อหา พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ส่องสะท้อนพระปรีชาสามารถในสหวิทยาการ นอกจากภาษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระปรีชาสามารถในเรื่อง คอมพิวเตอร์ แผนที่ทางอากาศ อุทกศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา โหราศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ดังจะขอยกตัวอย่างเรื่องแผนที่ผีพระหัตถ์ 4 ภาพ ซึ่งพระองค์ทรงคำนวณวันและเดือนของการเดินทางเรือพระมหาชนกจากเมืองกาลจัมปกะไปยังสุวรรณภูมิ ตามแผนที่ทางภูมิศาสตร์ที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินวาดไว้เป็นภาพประกอบ ภาพแรกก่อนเริ่มเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบูรณาการความรู้ทาง โหราศาสตร์อันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่อันเป็นวิทยาศาสตร์และใช้ คอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่สร้างสรรค์ภาพขึ้น พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า ความรู้นานาชาติช่วยไขปัญหาได้ และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเดิมก็มีคุณค่า เช่นเดียวกับความรู้สมัยใหม่

กล่าวได้ว่า ความสำเร็จของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหาชนกและความสำเร็จของการพิมพ์ เผยแพร่พระราชนิพนธ์พระมหาชนกเกิดจากการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง การประสานความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย ทำให้สามารถสร้างสรรค์และเผยแพร่วรรณกรรมล้ำค่าเรื่อง สำคัญเรื่องนี้ในสังคมไทยที่มุ่งเสนอสาระสำคัญเรื่องความเพียร เพื่อเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนา ประเทศชาติ ดังที่หม่อมปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2560, หน้า 6) กล่าวไว้ว่า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า ผู้ฉลาดรู้จะต้องสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ทั้งหลายให้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพราะวิชาทั้งหลาย เกี่ยวโยงกัน เป็นส่วนประกอบของกันและกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันและกันอย่างแน่นแฟ้น พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นตัวอย่างของการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่าง ประเสริฐ

4.1.2 การอธิบายถึงแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้อธิบายแนวพระราชดำริเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แก่ ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ การใช้ปัญญาแก้ปัญหาการกระทำ และวิถีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคมร่วมสมัย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมากยิ่งขึ้น ผู้อ่านที่มีความเข้าใจในแนวพระราชดำริจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ต่อไป อธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

4.1.2.1 ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงอธิบายความเพียรที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ ทรงเรียกว่า “ความเพียรแท้” มีลักษณะ คือ ประการแรก เป็นการกระทำความเพียรโดยไม่มีจุดหมายหรือมุ่งหวังผลตอบแทน และ ประการที่สอง เป็นการกระทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ลดละ และเลิกไปกลางคัน

หลักความเพียรในพระพุทธศาสนานั้น เป็นคุณธรรมที่รับรู้ทั่วไป หากแต่ความเพียรที่จะทำให้การทำงานหรือความประสงค์ต่าง ๆ ของบุคคลประสบความสำเร็จดังหวังนั้น ต้องเป็นมีลักษณะเป็นความเพียรอย่างต่อเนื่อง ไม่ย่อท้อไปโดยง่าย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้อธิบายขยายความเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจลักษณะของคุณธรรมข้อนี้ให้ชัดเจน อันเป็นแก่นของคุณธรรมเรื่องความวิริยะ ผ่านบทสนทนาระหว่างพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลาและการกระทำของพระมหากษัตริย์

1) การกระทำความเพียรโดยไม่มีจุดหมายหรือมุ่งหวังผลตอบแทน ความเพียรแท้ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้แสดงให้เห็นแก่นแท้ของคุณธรรมข้อนี้คือ แม้จะยังมองไม่เห็นฝั่งแห่งความสำเร็จหรือเป้าหมายที่ต้องการ ก็ต้องกระทำความเพียร กล่าวคือ หากบุคคลยังมองไม่เห็นจุดหมาย ผลตอบแทน หรือ สิ่งที่ต้องการมักจะละความเพียรนั้นเสีย แตกต่างจากพระมหากษัตริย์ที่แม้พระองค์จะยังมองไม่เห็นฝั่ง แต่ก็ยังว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเวลานานถึง 7 วัน 7 คืน การอธิบายลักษณะความเพียรดังได้กล่าวมานี้ ปรากฏอยู่ในคำกล่าวของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสนทนากับนางมณีเมขลา ความว่า “ดูก่อนเหวตา เราไตร่ตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และอันสงฆ์แห่งความเพียร. เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 69)

การกระทำความเพียรแม้ยังมองไม่เห็นฝั่งหรือเป้าหมายนี้ เน้นย้ำในบทสนทนาระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลาอีกตอนหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า หากได้กระทำความเพียรแล้ว ย่อมไม่ถูกนิทา และได้ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา หากไม่ทำความเพียรย่อมได้รับผลแห่งความเกียจคร้าน พระมหาชนกได้เปรียบเทียบระหว่างพระองค์ที่เพียรว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรกับคนอื่น ๆ ที่ไม่ยอมว่ายน้ำ ต่างล้วนสิ้นชีวิตไปทั้งหมด หากพระองค์ได้มีโอกาสพบกับนางมณีเมขลา บุคคลจึงควรกระทำความเพียร ดังเนื้อความ

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ตรีสกะนางมณีเมขลาว่า: “ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จักพ้นครหา.” ตรีสกะนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า:

บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา. อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชายย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.

ดูก่อนเทวดา ผู้ใคร่แจ้งว่าการทำงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน. ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบกิจการทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม. ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จะทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 78-86)

ความเพียรที่นำเสนอในพระราชนิพนธ์นั้น ยังมีลักษณะเป็นการกระทำความเพียรทั้งทางกายและใจ การมีใจมุ่งมั่นที่จะกระทำความเพียร ย่อมทำให้เกิดความเพียรทางกายตามไปด้วย ดังเนื้อความ “เมื่อบุคคลกระทำความเพียรทางกายและความเพียรทางใจ เราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเพียรแท้.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 87-88)

การกระทำความเพียรทำให้เกิดความปิติสุข และทำให้สิ่งที่มีได้คิดไว้ เกิดขึ้นได้ ดังเช่นพระมหาชนกได้
ครองราชสมบัติเมืองมิลิลา ดังเนื้อความ

ชื่อว่าความเพียร ควรทำแท้ ถ้าเราไม่ได้ทำความเพียรในมหาสมุทร
เราก็คงไม่ได้สมบัตินี้ เมื่อทรงอนุสรณ์ถึงความเพียรนั้น ก็เกิดปิติโสมนัสซาบซ่าน
จึงทรงเปล่งพระอุทานด้วยกำลังพระปิติ ตรัสว่า :

...สิ่งที่มีได้คิดไว้ จะมีก็ได้ สิ่งที่มีได้คิดไว้จะพินาศไปก็ได้ โภคะทั้งหลาย
ของหญิงก็ตาม ของชายก็ตาม มิได้สำเร็จด้วยเพียงคิดเท่านั้น.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 113)

ประเวศ วะสี (2542, หน้า 148) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวพระราชดำริเรื่องความเพียรซึ่งนำเสนอไว้ใน
พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ที่แสดงให้เห็นว่า การมีความเพียรเป็นคุณธรรมจำเป็นของสังคมปัจจุบัน ดังนี้

คนส่วนใหญ่เมื่อไม่เห็นฝั่งหรือเป้าหมายแห่งความสำเร็จ ก็ละความพยายาม
เสีย ขณะนี้ปัญหาของมนุษย์ใหญ่โตดุจห้วงมหรณพ มองไม่เห็นฝั่งแห่งความสำเร็จ
คนทั้งหลายจึงพากันท้อถอยและรู้สึกหมดหวัง (sense of hopelessness) ความรู้สึกหมด
หวัง บั่นทอนเป็นอย่างยิ่งทั้งกำลังใจ กำลังกาย กำลังชีวิต และกำลังสังคม คิดในข้อนี้คือว่า
แม้มองไม่เห็นฝั่งหรือเป้าหมายของความสำเร็จก็ต้องมีความเพียรไม่ท้อถอยเป็นวิริยะที่
บริสุทธิ์ หรือ สัมมาวิริยะ วิริยะจะทำให้ควบคุมอินทรีย์ได้ และเกิดผละ ในทาง
พระพุทธศาสนา วิริยะอยู่ในหมวดธรรมะที่เรียกว่า อินทรีย์ 5 ผละ 5 อันประกอบด้วย
ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

เมื่อมีความเพียรที่บริสุทธิ์ วิริยะ จะเป็นสิ่งที่ประเสริฐในตัวเอง ให้ความอิม
ใจ และความเบิกบานใจ และจะทำให้เกิดผลดีที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ พระมหาชนกวาง
แผนไว้จะสะสมสมบัติและไปชิงเอาราชสมบัติด้วยการสงคราม นั่นคือสิ่งที่คิดไว้ วางแผนไว้
แต่หลังจากมีวิริยะที่บริสุทธิ์ สิ่งที่ไม่ได้คิด ไม่ได้วางแผนไว้ กลับเกิดขึ้น คือ การได้ราชสมบัติ
โดยไม่ต้องทำสงคราม

ขอให้มึ่วิริยะไว้ให้บริสุทธิ์ ผลดีที่ไม่ได้คาดหมายจะเกิดขึ้นเอง

ยามที่ประสบภาวะวิกฤติอย่างใหญ่โต จนมองไม่เห็นฝั่งว่าชีวิตจะดีขึ้น
อย่างไร สังคมจะดีขึ้นได้อย่างไร ไม่ควรหมดหวัง หอดุริยะ เห็นว่าไม่ควรทำอะไร จะจมลงใน
ห้วงมหรณพแห่งปัญหาและถึงความวินาศ แม้มองไม่เห็นความสำเร็จก็ควรเพียรพยายาม
อย่างเต็มที่ จนความวิริยะนั้นเองเป็นกระแสใหญ่ ความวิริยะเองยังความปิติให้เกิดขึ้นได้
(ดูโพฆมงค์ 7) และความวิริยะยังทำให้เกิดผลดีอันไม่คาดหวังได้

2) เป็นการกระทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ลด ละ และเลิกไปกลางคัน
พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกแสดงให้เห็นว่า ความเพียรเท่านั้น คือ การกระทำความเพียรที่ไม่ลดละเลิกไป
กลางคัน เพราะหากละความเพียร ไม่กระทำอย่างสม่ำเสมอ นั้นย่อมไม่เกิดผลสำเร็จใด ๆ นำเสนอผ่านเรื่องราว
ของพระมหาชนกที่ว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน โดยในระหว่าง 7 วันพระองค์ก็ได้ละความเพียรไปแต่อย่างใด
การไม่ละความเพียรของพระมหาชนกนั้นย้ำแม่ในตอนทีพระมหาชนกครองราชสมบัติเมืองมิลิลาแล้ว

แม้ในพระราชนิพนธ์มุ่งนำเสนอหลักธรรมเรื่องความเพียรที่สมควรกระทำแม้ยังมองไม่เห็นฝั่งหรือยังไม่
ถึงจุดหมาย หากแต่การกระทำความเพียรอย่างสม่ำเสมอ ไม่ละเลิกไปก่อน ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่าง
แน่นอน ดังความสำเร็จที่เกิดขึ้นในชีวิตของพระมหาชนก

การกระทำความเพียรที่ได้นำบุคคลไปสู่ความสำเร็จในชีวิตแล้ว บุคคลก็ยังไม่ควรละเลิกการกระทำ
ความเพียรนั้น ควรกระทำความเพียรสืบต่อเนื่องไป ได้แก่ ความเพียรที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม นำไปสู่การ
พัฒนา แสดงให้เห็นว่า ความเพียรที่ให้ความสำเร็จต่อชีวิตของบุคคลยังไม่เพียงพอ จึงต้องเป็นการกระทำความ
เพียรเพื่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมด้วย ลักษณะเช่นนี้คุณธรรมเรื่องความเพียรจึงจะเป็นคุณธรรมที่ทำให้
สังคมดำรงอยู่ได้ ดังเช่น พระมหาชนก ที่ทรงเพียรในการกระทำคุณประโยชน์ต่อสังคม แม้พระองค์จะประสบ
ความสำเร็จในชีวิต คือ ได้ครองราชสมบัติดังที่ได้วางแผนไว้ โดยเฉพาะความเพียรของพระองค์ในการตั้ง
สถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน ขจัดความไม่รู้ และอวิชาให้สิ้นไป นับเป็นแบบอย่างของการใช้
ความวิริยะเพื่อนำสู่ทิศทางแห่งการพัฒนาอันก่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์อย่างแท้จริง

4.1.2.2 การใช้ปัญญากำกับกรกระทำ นอกจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก
จะนำเสนอสาระสำคัญ คือ ความเพียรแล้ว ยังได้นำเสนอสาระเรื่องปัญญาไว้อย่างเด่นชัดด้วย จะเห็นได้ว่า

การกระทำความเพียรของพระมหากษัตริย์นั้น จะใช้ปัญญาเป็นสิ่งกำกับด้วย เพื่อให้การกระทำความเพียรนั้นนำไปสู่ความสำเร็จ

เนื้อเรื่องอรรถกถาพราหมณ์ชาตกานำเสนอแนวคิดสำคัญ คือ ความเพียรและเนกขัมมะ แต่การดัดแปลงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความเพียรและปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชจริยวัตรและคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงยึดมั่นในการพัฒนาสังคมไทยมาโดยตลอด เรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่กระทำความเพียรท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แสดงถึงความสำคัญของปัญญา บุคคลจะกระทำความเพียรโดยขาดปัญญาไม่ได้ จะต้องใช้ปัญญาควบคู่กับความเพียรเสมอ ในคราวที่พระมหากษัตริย์ทรงตระหนักและใคร่ครวญได้ว่าเกิดพายุและเรือกำลังจะจม ไม่ทรงทราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นชาวเรือคนอื่น แต่ทรงตั้งพระสติและไตร่ตรองด้วยพระปัญญา ทรงตระเตรียมพระองค์รับมือกับพายุร้าย ได้แก่ การบริโภคน้ำตาลกรวดเพื่อให้มีกำลังเพราะต้องทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร นำผ้าชุบน้ำมันมาพันรอบพระวรกายเพื่อช่วยให้ลอยอยู่ในน้ำ และปีนขึ้นไปบนยอดของเสากระโดงเรือเพื่อช่วยให้กระโดดไปได้ไกลที่สุด ในขณะที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรนั้น เพราะทรงรู้อาณิสย์ของความเพียรอย่างชัดเจน จึงได้ทรงมีวิริยะว่ายน้ำอย่างไม่ย่อท้อ แม้จะทรงมองไม่เห็นฝั่ง ความวิริยะของพระองค์จึงมีปัญญาเป็นสิ่งกำกับการกระทำ

ลำดับต่อมาพระมหากษัตริย์ได้พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและตั้งสถาบันการศึกษา เป็นการเน้นย้ำที่สำคัญว่า สังคมต้องการผู้มีปัญญา จึงจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ ชาวเมืองที่ขาดปัญญา หรือ เป็นผู้ลุ่มหลงในโมหภูมิ เป็นผู้ที่ทำลายสังคม ซึ่งหากยังไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยา ก็ย่อมทำให้สังคมดำรงอยู่ไม่ได้ ดังนั้นความช่วยเหลือจากพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้มีปัญญา จึงได้แสดงให้เห็นว่า “สังคมต้องการปัญญาจากผู้มีปัญญา” (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2542, หน้า 194) เพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม ในประเด็นนี้จึงเห็นได้ว่า การกระทำที่ขาดปัญญาดังเช่นชาวเมืองมิลิลาที่ทำลายต้นมะม่วง เป็นสิ่งที่ต้องรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างปัญญาให้กับผู้คนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

การกระทำต่าง ๆ ของตัวละครในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้น ได้แสดงให้เห็นทั้งการใช้ปัญญาเพื่อกำกับการกระทำ ซึ่งให้ประโยชน์ตามมา ในขณะเดียวกัน การกระทำที่ขาดปัญญา ก็ส่งผลในทางกลับกัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเสนอทางออกในการ

แก้ไขปัญหาระหว่างการขาดปัญญาของสังคมไว้ นั่นก็คือ ต้องให้ผู้มีปัญญาช่วยสร้างสังคมที่มีปัญญา นับว่าเป็นทางออกของปัญหาสังคมในทุกวันนี้ที่เกิดจากการขาดปัญญา

4.1.2.3 วิถีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคมร่วมสมัย พระบาทสมเด็จพระบรม

ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกให้แตกต่างไปจากพระมหาชนกขาดก กล่าวถึง พระมหาชนกไม่ออกบวช แต่ปรารถนาที่จะก่อตั้งปูชนียสถานมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นสถาบันการศึกษาให้แก่มหาชน ด้วยทรงมีพระราชดำริสื่อสารให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนในสังคมร่วมสมัยได้เข้าใจถึงแนวทางการแสวงหาความสุขและการหลุดพ้นจากความทุกข์ที่สามารถปฏิบัติได้จริง โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง คือ การยึดมั่นในหลักของความวิริยะเป็นคุณธรรมพื้นฐานและเป็นคุณธรรมสำคัญในการใช้ชีวิต นอกจากนี้ บุคคลสามารถพบความสุขและการหลุดพ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องออกบวช แต่เป็นการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและเพื่อโลก ดังเช่น พระมหาชนกที่ทรงมีเมตตาต่อชาวเมือง พระราชทานความรู้ผ่านการตั้งสถาบันการศึกษา

สถานการณ์ในสังคมปัจจุบันนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ได้เอื้อให้ผู้คนละทางโลกเพื่อการออกบวช พระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงได้ชี้ชวนให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนร่วมสมัยออกบวชทางใจ โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งทางโลก ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างยิ่ง การดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเช่นนี้ จึงได้แสดงสาระสำคัญที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังที่ทรงได้พระราชปรารภที่ทรงอธิบายถึงการดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกไว้ว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องในพระมหาชนกให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน โดยที่พระราชดำริว่า พระมหาชนกจะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (8))

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2542, หน้า 194-195) ได้อธิบายไว้ว่า

การที่เลือกเปลี่ยนแปลงเรื่องโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เป็นการแสดงทรรศนะอันชัดแจ้งว่า สังคมปัจจุบันต้องการปัญญาจากผู้มีปัญญาเพื่อช่วยแก้ไขปัญหอันมีอยู่มากมาย การอบรมเผยแผ่ความสว่างทางปัญญาจากสถาบันโพธิยาลัยที่พระมหาชนกจะทรงตั้งขึ้นนั้น เป็นสิ่งอันสำคัญยิ่งยวด และทรงคุณค่าเท่าเทียมการแสวงหาโมกขธรรม...จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงตัดแปลงเนื้อเรื่องมหานกชาดกให้จบลงด้วยการสถาปนาสถาบันแห่ง “ปัญญา” แทนการสละโลกออกผนวชตามขนบเดิมในมหานกชาดกนั้น เป็นการปรับเปลี่ยนที่สำคัญยิ่ง อาจถือเป็นการอธิบายวิถีแห่งการบรรลุโมกขธรรมในบริบทของปัจจุสมัย ซึ่งมองเห็นว่า การบำเพ็ญวิริยบารมี โดยหวังช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งปวงนั้น ยังจำเป็นต้องอยู่ “กับโลก” และทำ “หน้าที่” ของตน ให้ครบถ้วนสมบูรณ์มากกว่าการ “สละโลก”

แนวพระราชดำรินำเสนอจากการตัดแปลงเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกนี้เป็นแนวพระราชดำริที่สามารถนำมาใช้ได้จริง และสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกจึงมีเนื้อเรื่องที่ทันสมัย เป็นเรื่องราวที่อยู่ใกล้ชีวิตจริงของผู้อ่าน แม้เนื้อหาหลักของเรื่องจะเป็นนิทานชาดก ซึ่งจากสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันนั้น ก็ได้แสดงให้เห็นว่า การสละโลกออกบวชนั้นทำได้ยากยิ่ง ดังนั้นแนวพระราชดำริดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นการอธิบายให้ผู้อ่านเห็นความสุขที่ยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัยที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิต

4.1.3 การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ

เรื่องราวในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกได้นำเสนอแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงใช้ในการทรงงานแล้วประสบความสำเร็จ ก่อเกิดเป็นความสุขยั่งยืนแก่คนและสังคมไทย ควรที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนนำไปปรับใช้ในชีวิต เช่น การทำหน้าที่การให้ความสำคัญต่อพระราชภาระของการเป็นพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ดังที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการขนาน พระราชสมญานามว่า กษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก ทำให้พระองค์ทรงสามารถบำบัดทุกข์บำรุงแก่พสกนิกรไทยได้อย่างแท้จริง

พระมหานกเป็นแบบอย่างของบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนทั้งในฐานะมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตนและฐานะพระมหากษัตริย์ที่ต้องปกครองบ้านเมือง หากบุคคลในสังคมทุกคนทำหน้าที่ของตนอย่างไม่บกพร่อง ทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ ก็จะทำให้กิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ นำมาซึ่งความสุขในระดับปัจเจก อีกทั้ง ทำให้สังคมส่วนรวมยังดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้า การทำหน้าที่เป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่ทุกคนควรได้ตระหนักและยึดถือปฏิบัติในบริบทสังคมร่วมสมัย เนื้อความในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกได้ชี้ให้เห็นถึงการทำหน้าที่เป็นสิ่งที่บุคคลทุกคนพึงกระทำ ดังเนื้อความว่า

(๕)
พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า : “ทุกบุคคลจะเป็นพ่อค้าวาณิช เกษตรกร กษัตริย์
หรือสมณะ ต้องทำหน้าที่ทั้งนั้น”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 129)

เนื้อความข้างต้นนี้ เห็นได้ว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้แจกแจงถึงบุคคลหลายกลุ่ม ได้แก่ พ่อค้าวาณิช
เกษตรกร กษัตริย์ หรือสมณะ เพื่อแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า ไม่ว่าผู้ใด ล้วนต้องทำหน้าที่ โดยบุคคลกลุ่ม
ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญในโครงสร้างของสังคมไทย การทำหน้าที่อย่างเต็มที่และสมบูรณ์
จึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้แก่สังคมโดยรวมนั่นเอง

(๕)
ตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง เป็นการย้ำถึงการทำหน้าที่ของแต่ละบุคคล การทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลเป็น
ส่วนในการส่งเสริมการพัฒนาสังคม หากทุกคนได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ มีความเพียรในการทำหน้าที่ของตน
แล้ว ย่อมทำให้สังคมเกิดความสุขสงบ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏผ่านตัวละครหลายตัวที่ได้ทำหน้าที่ของตน ได้แก่
พระโปลชนก พระเทวี พระอินทร์ อุทิจงพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ พระนางสีวลี ในขณะเดียวกัน มีการ
เสียดสีนางมณีเมขลาที่ละเลยหน้าที่ พระอริฏฐชนกต้องสิ้นพระชนม์ และเหล่าพ่อค้าที่ต้องสิ้นชีพในมหาสมุทร
เพราะยังขาดการตระหนักต่อการทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ อันได้แก่ หน้าที่ทั้งทางโลกและทางธรรม

แนวพระราชดำริที่ปรากฏผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ เกิดจากทรงนำหลักพระพุทธศาสนา
มาเป็นแนวทางการทรงงาน ซาคเรื่องพระมหาชนกมุ่งนำเสนอหลักคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแก่นอยู่
แล้ว รวมทั้งการที่ทรงดัดแปลงเรื่องพระมหาชนก พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงได้ขับเคลื่อน
แนวพระราชดำริที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาคนและสังคมไทย อันจะนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงและความเจริญ
ของชาติบ้านเมือง

(๕)
สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเศร มหาภูมิพลอดุลย
เดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ ได้แก่ การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการ
พัฒนาคนและสังคมไทย การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และการชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้
จริงและประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะแนวพระราชดำริเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความเพียรแท้ ซึ่ง
เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมและแสวงหาความเจริญของบุคคล นำสู่การพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนบนพื้นฐาน

ของคุณธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการดำรงชาติให้มั่นคง

4.2 ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

แผนยุทธศาสตร์เป็นทิศทางหรือแนวทางปฏิบัติตามพันธกิจและภารกิจ (Mission) ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าประสงค์ขององค์การ (Corporate Goal) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2557, หน้า 57) อธิบายไว้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศระยะยาวต่างๆ นี้ จะต้องไม่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล เพราะเป็นอนาคตของชาติ แต่อาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตามเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของโลก ยุทธศาสตร์ไม่ใช่นโยบาย แต่จะนำไปสู่นโยบายนำไปสู่กลยุทธ์ ที่นำมาซึ่งแผนปฏิบัติ

ศาสตร์พระราชา โดยเฉพาะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศของรัฐบาล ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน เนื่องจากปี 2540 ขณะนั้นเกิดวิกฤตเศรษฐกิจการเงินที่เรียกว่าต้มยำกุ้ง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปิดเสรีทางการเงินของประเทศไทย เกิดความเหลื่อมล้ำและขาดความระมัดระวัง ความพร้อม และการป้องกัน ดังนั้นจึงได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งแผนพัฒนาฯ ยังคงยึดหลักคิดนี้จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2557, หน้า 61)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ดังที่ปิยนดา บุนนาคและคณะ (2554, หน้า 120) กล่าวไว้ ดังนี้

ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) รัฐบาลได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและการบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล

มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งในแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวมุ่งให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมमानฉันท์และเอื้ออาทร ต่อกัน โดยการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนาขยายตัวทางสายกลาง เพื่อนำไปสู่สังคมที่พึงประสงค์ทั้ง 3 ด้านดังกล่าว ต่อมาในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) รัฐบาลก็ได้ อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศด้วย

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เน้นความสมดุลและยั่งยืน ยังคงใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง ใช้ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ คือ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ พัฒนาคคน การเชื่อมโยงภูมิภาค และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ โดยมียุทธศาสตร์การสร้างสังคมสู่ความสุขบนความพอเพียง ยุทธศาสตร์การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจความมั่นคง ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียงมากำกับอาจจะล้มเหลวได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2557, หน้า 43-57)

ต่อมานโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ยังได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เพื่อขับเคลื่อนประเทศชาติสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศหลัก 6 ยุทธศาสตร์ และ 4 ยุทธศาสตร์สนับสนุน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) คือ

1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
2. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
3. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

4. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง
6. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย
7. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์
8. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม
9. การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ
10. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

พระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอถึงแนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาสังคมไทย หรือ ศาสตร์พระราชาวุธหลายประเด็น ดังนั้น พระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบรมชกนากธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 โดยเนื้อหาและองค์ประกอบในพระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ได้ทำให้เกิดความเข้าใจและแสดงแบบอย่างที่สุดคล้องกับแนวทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 5 ยุทธศาสตร์ จาก 10 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ 4. การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา สามารถอธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

4.2.1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์

ยุทธศาสตร์ข้อนี้ กล่าวถึง ทุนมนุษย์ของประเทศไทยยังมีปัญหาในด้านคุณภาพคนในแต่ละช่วงวัย โดยผลลัพธ์ทางการศึกษาของเด็กวัยเรียนค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน ในขณะที่คนไทยจำนวนมากไม่น้อยยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิกฤตค่านิยม ทักษะคน และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต การพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้คนไทยมีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของ

สังคม ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงตามมาตรฐานสากล และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะที่ดีขึ้น คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ ความสามารถเพิ่มขึ้น รวมทั้งสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

เนื้อหาในพระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ได้แก่ การวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้คนไทยมีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมจากการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ปรากฏผ่านเนื้อหาสำคัญของเรื่องที่เกิดจากการตัดแปลงบทพระราชบัญญัติ กล่าวถึง ชาวเมืองใช้เครื่องยันตกลมาโค่นทำลายต้นมะม่วง อันเป็นการเลือกรับวัฒนธรรมที่ยังไม่เหมาะสม รวมทั้งภาพประกอบพระราชบัญญัติที่แสดงถึงเมืองอริยชา การรับวัฒนธรรมจากต่างชาติที่ไม่เหมาะสม ทำให้ผู้คนลุ่มหลงในกามารมณ์ และความบันเทิงต่าง ๆ อย่างขาดสติ ก่อให้เกิดค่านิยมและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสม พระมหากษัตริย์จึงปรารถนาจะตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นคนที่มีความสมบูรณ์ มีคุณภาพ อันจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาสังคมได้ต่อไป

ในยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ มีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ทั้งหมด 7 ข้อด้วยกัน ได้แก่ 1.ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 2. พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า 3.ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4. ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและให้ทุกภาคส่วนคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสุขภาพ 5. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบสุขภาพ ภาครัฐและปรับระบบการเงินการคลังด้านสุขภาพ 6. พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย 7.ผลักดันให้สถาบันทางสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็ง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560) เนื้อหาในพระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์แสดงถึงแบบอย่างการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 2 ข้อ ได้แก่

4.2.1.1 การปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พระมหากษัตริย์และตัวละครเอกหลายตัวเป็นแบบอย่างของผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น พระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของมนุษย์ในอุดมคติ

เปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมโดยเฉพาะการเป็นผู้มีวิริยะอันยิ่ง อีกทั้งคุณลักษณะของการเป็นผู้มีจิตสาธารณะของพระมหากษัตริย์นั้นเด่นชัดมาก ดังที่ทรงปรารภก่อตั้งปุทธะเลยมหาวิชชาลัยเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม นอกจากนี้ อุทิศพราหมณ์มหาศาล เป็นแบบอย่างของผู้เปรียบพร้อมด้วยสติปัญญา และได้นำสติปัญญาของตนเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง และสะท้อนคุณลักษณะของผู้มีจิตสาธารณะจากการให้ความร่วมมือจะช่วยพระมหากษัตริย์ก่อตั้งปุทธะเลยมหาวิชชาลัยให้สำเร็จตามพระราชปรารภ ทั้งนี้ หากได้มีการนำเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ไปใช้ในการจัดการการสอนจะสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้อีกด้วย ดังในแนวทางการพัฒนาข้อนี้ได้ยกตัวอย่างถึงการส่งเสริมให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ความมีระเบียบวินัย และจิตสาธารณะ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

4.2.1.2 การพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีคุณค่าในแง่ของการพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า แนวคิดที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ความรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องและสร้างความสุขสงบให้เกิดขึ้นในสังคมได้ สะท้อนผ่านเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นชาวเมืองท่าลายต้นมะม่วง ทรงพิจารณาเห็นว่า ชาวเมืองขาดความรู้ จึงมีพระราชปรารภก่อตั้งปุทธะเลยมหาวิชชาลัย อีกทั้ง ความสำเร็จในชีวิตของพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นได้จากทักษะชีวิต และการมีความรู้ที่ได้อย่างรอบด้าน แล้วรู้จักบริหารจัดการทักษะและความรู้ต่าง ๆ ได้จนเกิดประสิทธิภาพ ทั้งความรู้ทางธรรม ดังที่พระองค์มีวิริยะว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรและมีวิริยะในการทำนุบำรุงบ้านเมืองเมื่อขึ้นครองราชสมบัติที่เมืองมิลิลา แสดงถึงการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า คือ การสรรค์สร้างประโยชน์และความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ยังทรงมีความรู้เรื่องโภชนา เคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ ในตอนที่ทรงเตรียมพระองค์ให้รอดพ้นจากเรือแตก และต่อมาได้พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีแก่ชาวเมือง แสดงถึงความรู้ทางเกษตรกรรม การกระทำของพระมหากษัตริย์เป็นการย้ำถึงการมีชีวิตอย่างมีคุณค่า คือ การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม นำความรู้ที่มีมาแก้ไขปัญหของบ้านเมือง จนทำให้เกิดความสงบสุขอีกครั้ง

นอกจากนี้ ในแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ข้อนี้ ได้ยกตัวอย่าง ได้แก่ ส่งเสริมเด็กปฐมวัยให้มีการพัฒนาทักษะทางสมองและทางสังคมที่เหมาะสม เด็กวัยเรียนและวัยรุ่นมีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560) ลักษณะเช่นนี้เทียบเคียงกับเรื่องราวในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในทอณวัยเด็ก พระมหากษัตริย์ทรงมีพระวรกายที่ใหญ่โตกว่าเด็กทั่วไป เพราะทรงมีบุญมาก พวกเด็กมักล้อพระองค์ว่าเป็นบุตรหญิงม่าย พระมหากษัตริย์จึงจับเด็กเกรเหล่านี้มาตี พฤติกรรมของพวกเด็กเกรแสดงถึงทักษะทางสังคมที่ยังไม่เหมาะสม จึงต้องพัฒนาด้านนี้ให้กับเด็กปฐมวัย การที่พวกเด็กเกรมีทักษะทางสังคมไม่เหมาะสม จึงถูกจับมาตี แสดงให้เห็นว่า ทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัย เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนา มิเช่นนั้น เมื่อเติบโตขึ้นมาก็จะนำมาซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ส่วนเหตุการณ์พระมหากษัตริย์จะกัณฑ์พระธิดาพระมารดาให้ขาด หากไม่บอกความจริงว่าใครคือบิดา เทียบเคียงได้กับการพัฒนาทักษะทางสมอง คือ การรู้จักวางแผน บริหารจัดการความคิด ทหาวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความรู้ แสวงหาสิ่งที่ต้องการ ท้ายที่สุดพระมารดาได้บอกความจริงว่าใครคือบิดาของพระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะทางสมองทำให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา รู้จักแสวงหาสิ่งที่อยากรู้หรือสิ่งที่ตนเองต้องการ ต่อมา พระมหากษัตริย์เจริญวัยขึ้น พระองค์ได้ขอทรัพย์จากพระราชมารดา เพื่อออกค้าขาย แล้วนำทรัพย์ที่ได้มาไปทำสงครามชิงราชสมบัติเมืองมิถิลาคิน เทียบเคียงได้กับการส่งเสริมเด็กวัยเรียนและวัยรุ่นมีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ จะเห็นได้ว่า การที่พระมหากษัตริย์ได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์จนครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ทรงวางแผนที่จะทวงคืนราชสมบัติ เริ่มต้นจากการเดินทางออกไปค้าขายก่อน เมื่อมีทรัพย์มากแล้ว ก็จะนำไปสร้างกองกำลัง แล้วไปทำสงครามชิงราชสมบัติเป็นลำดับต่อมา มีลักษณะของการวิเคราะห์และการวางแผนอย่างเป็นลำดับ พระมหากษัตริย์จึงเป็นตัวอย่างของวัยรุ่นที่ได้รับการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบจากอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและพระมารดาที่ได้อบรมเลี้ยงดูพระองค์มา ทำให้ในเวลาต่อมาพระองค์เป็นผู้ที่มีทักษะความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิต

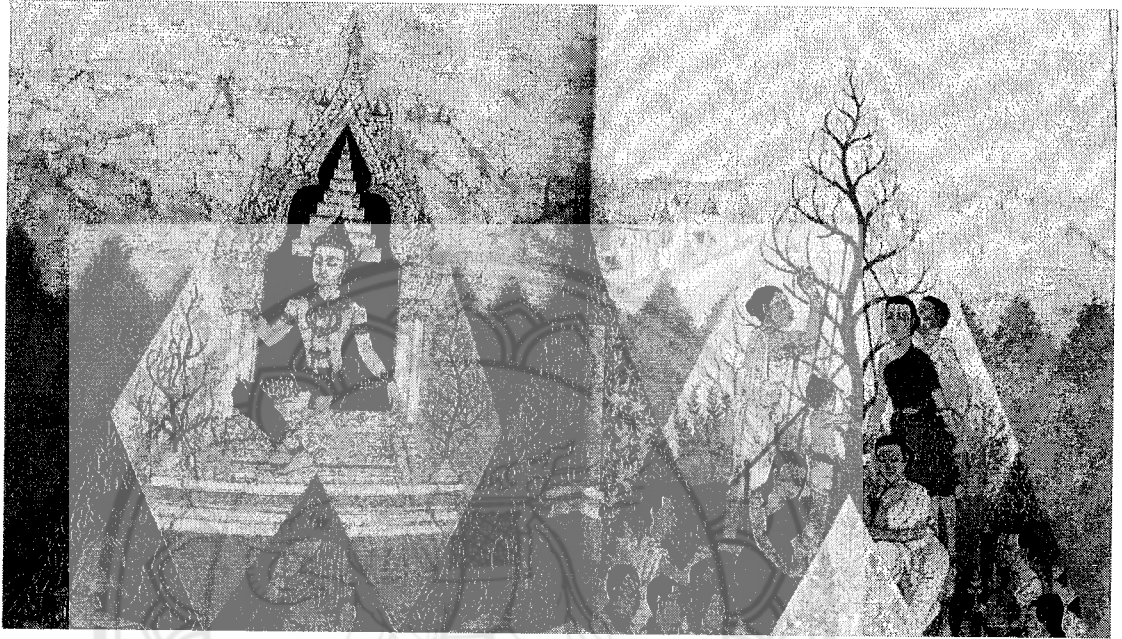
นอกจากนี้ หากพิจารณาจากความสำเร็จของหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้น จะเห็นได้ว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงการพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ทั้งผู้พระราชนิพนธ์เอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งศิลปินและคณะกรรมการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ที่ดี รวมทั้งความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ได้ประสานความร่วมมือร่วมใจ นำศักยภาพและความรู้ที่ดีที่ตนมี มาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคม เป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมด้วยศักยภาพ ซึ่งจะสามารถพัฒนาสังคมต่อไปได้

4.2.2 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

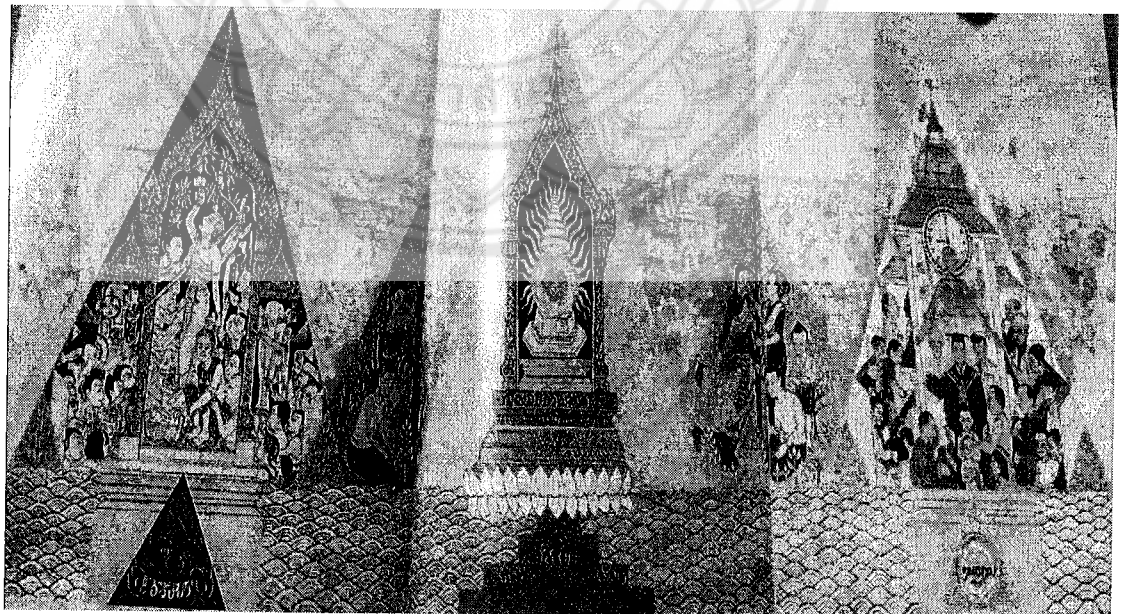
ยุทธศาสตร์ข้อนี้กล่าวถึง ปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการรักษาฐานการผลิตและการให้บริการ รวมทั้งการดำรงชีวิตของคนไทย ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพคุกคาม ความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในอนาคต ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและรุนแรงมากขึ้น และข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทวีความเข้มข้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในอนาคต ดังนั้น การพัฒนาในระยะต่อไปจึงมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความมั่นคงด้านน้ำ และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ การสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดมลพิษ และลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ การเพิ่มประสิทธิภาพการลดก๊าซเรือนกระจกและขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ และลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากสาธารณภัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีเนื้อหาที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากเหตุการณ์ที่ชาวเมืองมิลลาทำลายโค่นต้นมะม่วง ทำให้พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานวิธีแก้ไข จนต้นมะม่วงกลับคืนมาดังเดิม รวมทั้งในภาพประกอบพระราชนิพนธ์ที่แสดงภาพเมืองอวิชา ต้นไม้ถูกตัด เกิดไฟป่า สัตว์ป่าและคนตาย การทิ้งขยะลงในแม่น้ำ แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการรักษาฐานการผลิตและการให้บริการ รวมทั้งการดำรงชีวิตของคนไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการรักษา ฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดมลพิษ และลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ ดังที่พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง ขจัดเมืองอวิชาที่ประชาชนทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ยั่งยืน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดมลพิษ และลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ โดยจะเห็นว่า เรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เน้นย้ำและให้ความสำคัญ ดังในภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 35 และ 37 นั้น ได้แสดงถึง

ความจำเป็นของการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมจากการฟื้นฟูต้นมะม่วงโดยความร่วมมือของประชาชนทุกคนทุกฝ่าย การอนุรักษ์จะทำให้เกิดการพัฒนา และจะเป็นรากฐานของการสร้างสังคมที่มีความยั่งยืน ดังภาพ

ภาพที่ 13 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 35 แสดงการเน้นย้ำในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 14 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 37 แสดงการเน้นย้ำในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ในยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวทางการพัฒนาทั้งหมด 8 แนวทาง ได้แก่ 1. การรักษาพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และเป็นธรรม 2. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นคง สมดุล และยั่งยืน 3. การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม 4. ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5. สนับสนุน การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 6. การบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ 7. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและกลไกแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 8. การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่าง ประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

พระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ได้เสนอแบบอย่างการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ได้แก่

4.2.2.1 การรักษาพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์ และ ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ประเด็นดังกล่าวนำเสนอในพระราชบัญญัติอย่างน่าสนใจ ผ่านทั้ง เหตุการณ์ในเรื่องและภาพประกอบพระราชบัญญัติ ต้นมะม่วงในพระราชบัญญัติเป็นสัญลักษณ์แทน ทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อถูกทำลายโดยชาวจิตอนุรักษ์ของมนุษย์ ย่อมนำมาซึ่งหายนะของสังคม จึงจำเป็นต้องรักษาพื้นที่ ดังการพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ประชาชนทุกคนในเมือง มิถิลาได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน

ในภาพประกอบพระราชบัญญัติจะแสดงให้เห็นวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และเกิดความเป็นธรรม หมายถึง การที่ทุก คนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ การโค่นทำลายต้นมะม่วงของชาวเมืองมิถิลา ในตอนแรกนั้น สะท้อนถึงการใช้ประโยชน์ของการใช้ทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม ต้องแย่งชิงกันจึงจะเข้าถึง ทรัพยากรนั้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชาวจิตอนุรักษ์ มุ่งแสวงหาทรัพยากรให้ได้มากที่สุด และใช้ประโยชน์โดยหวัง ประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น ซึ่งจะก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรไปเรื่อย ๆ อย่างขาดสำนึก

4.2.2.2 การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 33 สะท้อนปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะลงแหล่งน้ำจนทำให้เกิดการเน่าเสีย การขาดสำนึกและความรู้ในการดูแลสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมเป็น “เมืองอวิชชา” อันเกิดจากความลุ่มหลงหรือโมหภูมิของคนทั้งหลาย จึงต้องจัดลักษณะอันเป็นอวิชชาให้สิ้นไป

ภาพที่ 15 ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 33 แสดงถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อม

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ข้างต้นนี้ นำเสนอให้เห็นถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนทั่วโลกมาช้านาน แต่ก็ยังไม่สามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์ได้อย่างจริงจัง ได้แก่ ป่าไม้ถูกทำลาย ภัยแล้ง และทรัพยากรน้ำที่เน่าเสีย ซึ่งล้วนเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ทั้งสิ้น ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แสดงให้เห็นการแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมโดยการสร้างความรู้ สร้างสำนึกของคน การใช้เทคโนโลยี การใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและวิทยาการสมัยใหม่ โดยทุกคนต้องร่วมมือกัน

4.2.2.3 การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เหตุการณ์

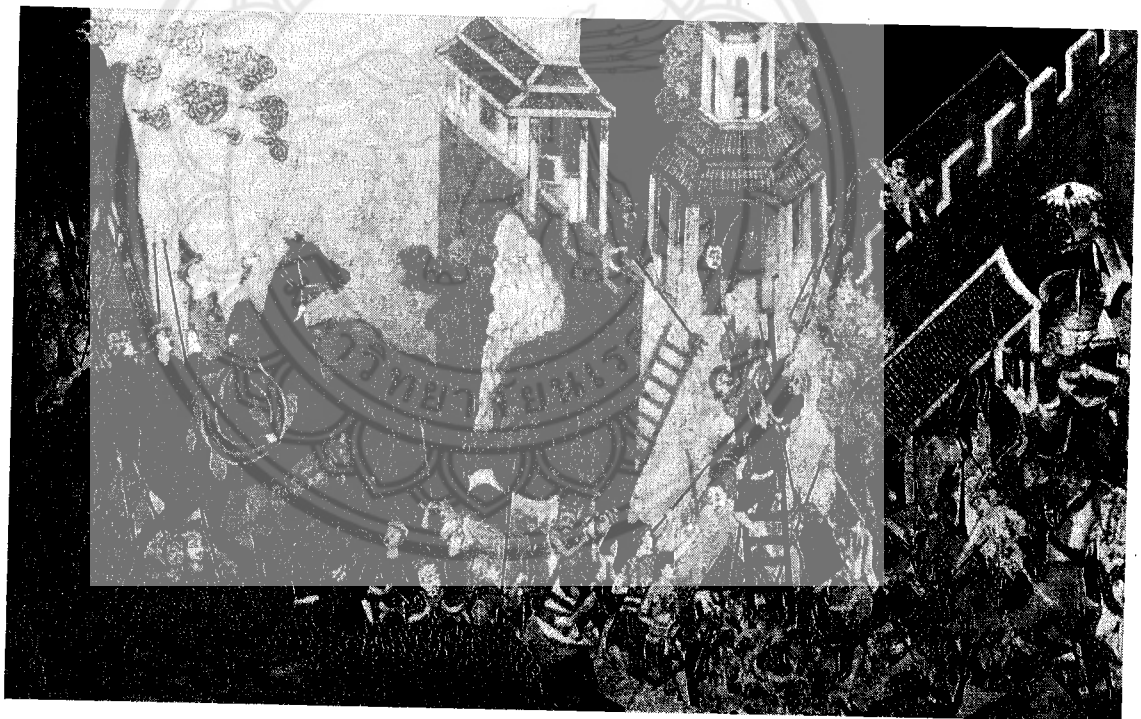
ชาวเมืองมิถิลากับพราหมณ์เมืองจัมปาเกต่างร่วมมือกันทำลายต้นมะม่วง พวกพราหมณ์ได้ใช้เครื่องยันตกลทำลายต้นมะม่วง จนต้นมะม่วงโคนล้มลง ต่อมาพราหมณ์เหล่านี้สำนึกได้ จึงนำเครื่องยันตกลมาใช้ฟันฟูต้นมะม่วงแทน พฤติกรรมดังกล่าวของชาวเมืองมิถิลาและพราหมณ์เมืองจัมปาเก แสดงถึงความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเพื่อนำไปสู่การพัฒนา เมื่อเทียบกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า มีเพียงประเทศไทยเท่านั้นที่กำลังเผชิญกับวิกฤติปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร แต่เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ หากประเทศใดประเทศหนึ่งต้องเผชิญกับวิกฤติสิ่งแวดล้อม ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ ในด้านใดด้านหนึ่งด้วย แต่ละประเทศจะต้องประสานความร่วมมือ สร้างเครือข่ายในการรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม

4.2.3 การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง

ยุทธศาสตร์ข้อนี้กล่าวถึง กระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบัน มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศไทยในหลายมิติ ทั้งภัยคุกคามภายนอก ในเรื่องการขยายอิทธิพลและการเพิ่มบทบาทของประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก อาชญากรรมข้ามชาติและการก่อการร้าย และภัยคุกคามภายในประเทศ ได้แก่ ความเห็นต่างทางความคิดและอุดมการณ์ของคนในชาติ การสร้างสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการคุกคามทางเศรษฐกิจ โดยอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ดังนั้น การพัฒนาในระยะต่อไป จึงเน้นเรื่องการปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันหลักของประเทศ สังคมมีความสมานฉันท์ ประชาชนมีส่วนร่วมป้องกันแก้ไขปัญหาความมั่นคง ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพที่สร้างรายได้เพิ่มขึ้น ประเทศไทยมีความสัมพันธ์และความร่วมมือด้านความมั่นคงกับนานาประเทศในการป้องกันภัยคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการรักษาผลประโยชน์ของชาติ มีความพร้อมต่อการรับมือภัยคุกคามทางทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ และแผนงานด้านความมั่นคง มีการบูรณาการสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ เหตุการณ์การทำสงครามระหว่างพระอริราชชนกและพระโพลชนก เทียบเคียงได้กับภัยคุกคามภายในประเทศ ความคิดเห็นต่างทางความคิดและอุดมการณ์ของคนในชาติทำให้เกิดสงคราม ดังการทำร้ายซึ่งกันและกัน รวมทั้งการก่ออาชญากรรมในปัจจุบัน

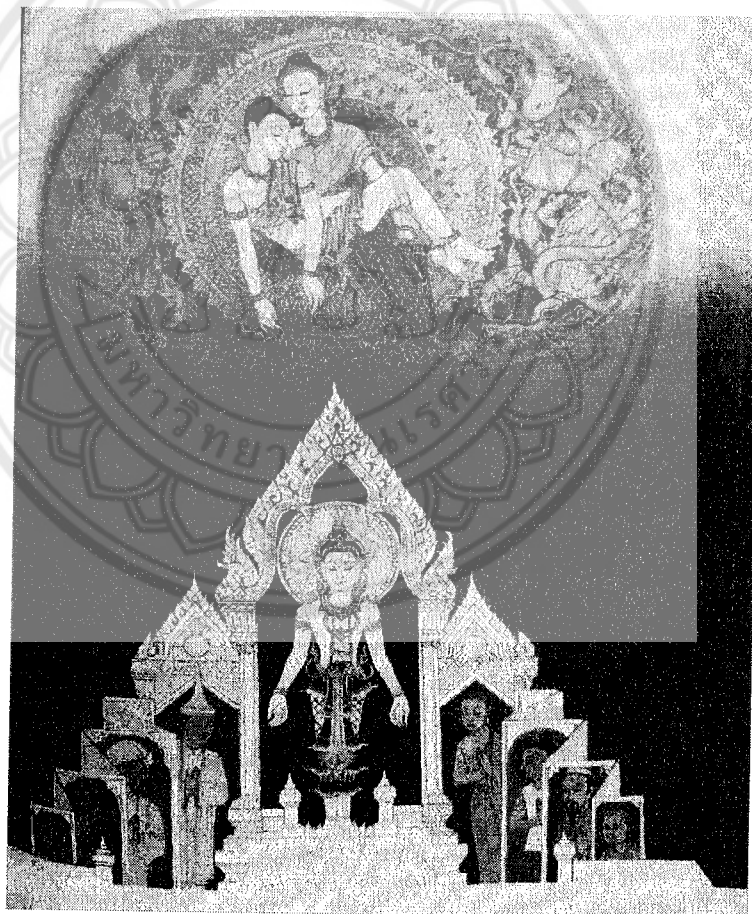
นอกจากนี้ ยังมีภาพประกอบพระราชนิพนธ์อยู่ภาพหนึ่ง คือ ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 5 แสดงการทำสงครามระหว่างพระอริราชชนกและพระโพลชนก ศิลปินได้วาดภาพม้าเกร์นิกา สื่อถึงสงครามทางการเมืองของสเปน รวมทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ที่แสดงถึงสงครามทางอินเทอร์เน็ตหรืออาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ภาพทหารที่อยู่ในภาพนี้ บางคนแต่งกายแบบผู้คนสมัยปัจจุบัน จึงแสดงให้เห็นถึงกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบัน มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศไทย ดังภาพ

ภาพที่ 16 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 5 แสดงถึงกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบัน มีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศไทย

ที่มา: <http://www.tairomdham.net/index.php?topic=12721.0>

การแสวงหาพระมหากษัตริย์เพื่อครองเมืองมิถิลาแทนพระโพลชนก เป็นเหตุการณ์ที่เน้นย้ำให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง เพื่อสร้างความสงบสุขแก่สังคม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ข้อนี้ ที่กล่าวถึง การปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันหลักของประเทศ เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นแกนหลักหรือเสาหลักที่จะมีบทบาทสร้างความมั่นคงหรือเสถียรภาพของประเทศชาติ นอกจากนี้ ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 34 ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยที่ทุกคนในสังคมได้ปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อการสร้างความมั่นคงของประเทศชาติ ดังภาพ

ภาพที่ 17 ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 34 แสดงถึงการปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์

ภาพดังกล่าวนี้ มีพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นศูนย์กลางในการปกครองบ้านเมืองให้มั่นคงและเกิดเสถียรภาพ มีภาพประชาชนต่างกราบไหว้บูชาพระมหากษัตริย์ เป็นการเน้นย้ำความสำคัญของการดำรงอยู่ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีทั้งพระสงฆ์ พราหมณ์ ประชาชนทั่วไป และชาวต่างชาติที่แสดงการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ข้อนี้ ยังกล่าวถึง สังคมมีความสมานฉันท์ ประชาชนมีส่วนร่วมป้องกันแก้ไขปัญหาความมั่นคง สะท้อนผ่านเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และก่อตั้งสถาบันการศึกษา ซึ่งล้วนเกิดจากความร่วมมือ สมานฉันท์ของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ ที่กล่าวได้ว่า สังคมสมานฉันท์ และประชาชนมีส่วนร่วมป้องกันแก้ไขปัญหาความมั่นคงของประเทศ โดยในภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 37 ที่แสดงภาพของประชาชนล้วนช่วยกันฟื้นฟูต้นมะม่วง ได้เน้นย้ำเรื่องความสมานฉันท์เพื่อการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมและประเทศชาติ

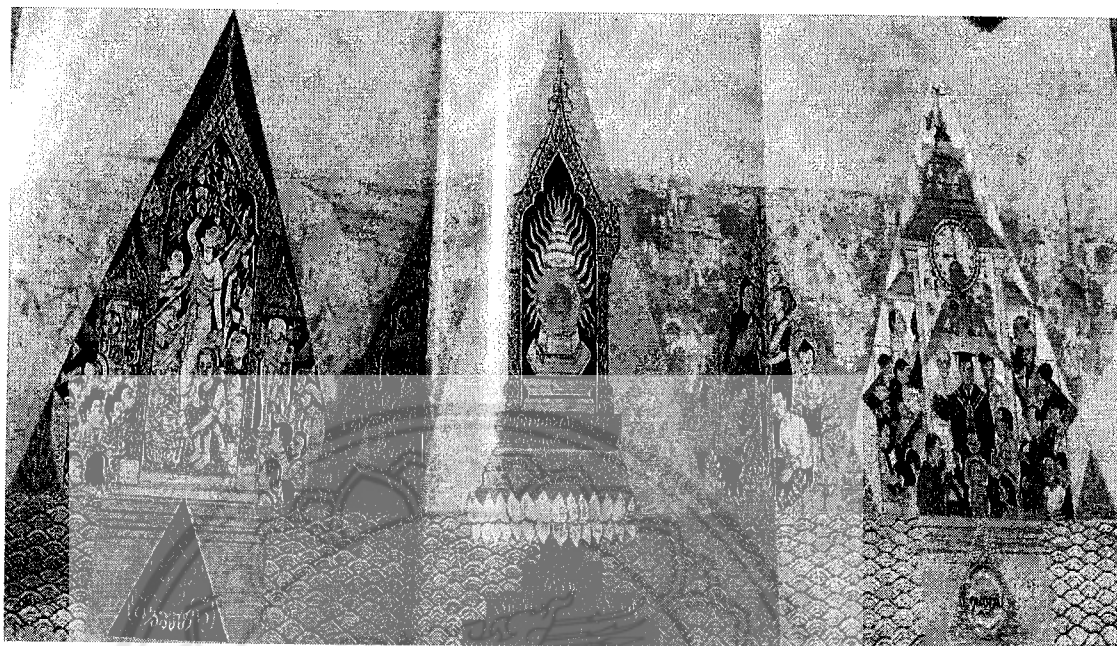
แนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ข้อนี้ ประกอบด้วย 5 แนวทาง ได้แก่ 1. การรักษาความมั่นคงภายในเพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ 2. การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพการป้องกันประเทศเพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยคุกคามทั้งการทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ 3. การส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศด้านความมั่นคง เพื่อบูรณาการความร่วมมือกับมิตรประเทศเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการป้องกันภัยคุกคามข้ามชาติ 4. การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติทางทะเลเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยและสิทธิอธิปไตยในเขตทะเล และ 5. การบริหารจัดการความมั่นคงเพื่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างแผนงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงการพัฒนาภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีเนื้อหาเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งตามแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การรักษาความมั่นคงภายใน เพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ เนื้อหาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ของพระราชนิพนธ์ มีส่วนต่อการธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดการรักษาความมั่นคงภายในและความสงบในสังคมไทย พิจารณาได้ ดังนี้

4.2.3.1 ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของความเป็น “ชาติไทย” การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เพื่อพระราชทานเป็นของขวัญแก่ประชาชน จึงช่วยเสริมสร้างศรัทธาและความจงรักภักดีจากพสกนิกรต่อสถาบันชาติและพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น และถือว่า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติตามธรรมเนียมที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมักจะอุปถัมภ์วรรณกรรมในชาติหรือทรงเป็นผู้พระราชนิพนธ์วรรณกรรม โดยเฉพาะการอุปถัมภ์หรือการพระราชนิพนธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนา อันก่อให้เกิดความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.2.3.2 เนื้อหาและการเผยแพร่พระราชนิพนธ์ เนื้อหาหลักของพระราชนิพนธ์มีที่มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก การนำเสนอแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ กรรม พระโพธิสัตว์ ธรรมราชา การเคารพเทิดทูนธรรมชาติในฐานะครูผู้สอนธรรมะ และความวิริยะ ช่วยส่งเสริมอำนาจพระพุทธศาสนาให้ออกงามในจิตใจ นำมาสู่ชีวิตที่ดีงามของผู้อ่าน อีกทั้งการนำเสนอตัวละครพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีสถานภาพเป็นพระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นพระมหากษัตริย์ ล้วนส่งผลต่อการสร้างศรัทธาทั้งต่อสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนี้ ลักษณะการแต่งที่มีการคัดคาถาภาษาบาลี การเลือกใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤต ตลอดจนการแทรกอักษรเทวนาครี อันเกี่ยวข้องกับการกำเนิดและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาช่วยคงศรัทธาอันสูงส่งต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยไว้ได้

4.2.3.3 ภาพประกอบ ภาพประกอบที่ผ่านพระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาอย่างละเอียดรอบคอบ แสดงถึงความสำคัญของสถาบันหลักของชาติและความสัมพันธ์ของสถาบันหลักทั้ง 3 สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ไว้ด้วย เช่น

ภาพที่ 18 ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 37

ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 37 แสดงถึงคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักทั้ง 3 สถาบัน การขจัดเมืองอริษาให้สิ้นไปนั้น ต้องใช้คุณธรรมเรื่องวิริยะเป็นพื้นฐาน เพื่อให้ชาติและบ้านเมืองเกิดสำนึกเรื่องการอนุรักษ์และนำสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ผู้นำ หรือ เป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติ

4.2.4 การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย

ยุทธศาสตร์ข้อนี้ กล่าวถึง ระบบบริหารจัดการในภาครัฐที่ขาดประสิทธิภาพเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการให้บริการประชาชนยังไม่ได้มาตรฐานสากล การบังคับใช้กฎหมายที่ขาดประสิทธิภาพ การบริหารจัดการและการให้บริการของท้องถิ่นขาดความโปร่งใส ระบบและกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมได้อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม รวมทั้งการทุจริต ประพฤติมิชอบในสังคมไทย การพัฒนาในระยะต่อไปจึงต้องเร่งปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจัง โดยมุ่งเน้นในเรื่องการลดสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านบุคลากร และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการให้บริการของภาครัฐ รวมทั้งประสิทธิภาพการประกอบธุรกิจของประเทศ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การปรับคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตให้อยู่ในระดับที่ดีขึ้น และการ

ลดจำนวนการดำเนินคดีกับผู้ได้กระทำความผิด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงกมีเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ข้อนี้ คือ เหตุการณ์ที่อำมาตย์ชั่วใส่ความพระโปลชนกว่าคิดกบฏ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนความไม่โปร่งใส ขาดความซื่อสัตย์ และการคอร์รัปชันในสังคมไทย การกระทำของอำมาตย์ชั่วเพียงคนเดียว แต่กลับก่อให้เกิดสงคราม สังคมวุ่นวาย เตือร้อน และประชาชนต้องสิ้นชีวิตจำนวนมาก เน้นย้ำให้เห็นว่า การประพฤติมิชอบในสังคมไทยมีผลร้ายแรง มีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการในภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ แก้ไขปัญหาการทุจริตมิชอบ และสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย กล่าวได้ว่า ปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทยในปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาสำคัญตามยุทธศาสตร์ข้อนี้ ประกอบด้วย 6 แนวทาง ได้แก่ 1.ปรับปรุงโครงสร้างหน่วยงาน บทบาท ภารกิจ และคุณภาพบุคลากรภาครัฐ ให้มีความโปร่งใส ทันสมัย คล่องตัว มีขนาดที่เหมาะสม เกิดความคุ้มค่า 2. ปรับปรุงกระบวนการงบประมาณ และสร้างกลไกในการติดตามตรวจสอบการเงินการคลังภาครัฐ เพื่อให้การจัดสรรและการใช้จ่ายมีประสิทธิภาพ 3. เพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับการให้บริการสาธารณะให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อให้ประชาชนและภาคธุรกิจได้รับบริการที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และอำนวยความสะดวกตรงตามความต้องการ 4. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้รับการบริการอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง 5. ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อให้สังคมไทยมีวินัย โปร่งใส และยุติธรรม และ 6. ปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันสมัย เป็นธรรม และสอดคล้องกับข้อบังคับสากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงกได้เสนอแบบอย่างอันเป็นแนวทางป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อให้สังคมไทยมีวินัย โปร่งใส และยุติธรรม ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ พิจารณาได้จากพฤติกรรมของอำมาตย์ชั่วที่กราบทูลความเท็จต่อพระอริราชชนกว่า พระมหาอุปราช คือ พระโปลชนกคิดไม่ซื่อต่อพระองค์ สะท้อนพฤติกรรมของข้าราชการที่ทุจริต ประพฤติมิชอบ และขาดความโปร่งใส นำมาซึ่งความวุ่นวายของบ้านเมืองจากการทำสงครามระหว่างพระอริราชชนกและพระโปลชนก จนพระอริราชชนกต้องสิ้นพระชนม์ จากเหตุการณ์ในตอนนี้แสดงให้เห็นว่า การสร้างความสงบสุขส่วนรวมในบ้านเมือง ภาครัฐและบุคคลทั่วไปจะต้องยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล และช่วยกันป้องกันการทุจริตมิชอบ นอกจากนี้ ในเหตุการณ์ที่

พระอริราชวงศ์ตั้งจิตอธิษฐานจนหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการในขณะที่ถูกจองจำ ได้เน้นย้ำถึงคุณธรรมเรื่อง ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส อันจะเป็นพลังขับเคลื่อนความผาสุกในสังคม และตัวละครอุทิศใจพราหมณ์มหาศาล เป็นตัวละครที่เป็นแบบอย่างของผู้ที่ประพฤติชอบ ดำรงตนในความซื่อสัตย์ มีวินัย และมีความโปร่งใส อุทิศใจ พราหมณ์มหาศาลมีบทบาทสำคัญช่วยให้พระมหากษัตริย์ฟื้นฟูต้นมะม่วงได้สำเร็จ อีกทั้งช่วยให้พระมหากษัตริย์ ตระหนักได้ว่า ต้องก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัยในเมืองมิตลา และเป็นผู้ช่วยในการก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย จนกว่าจะสำเร็จ อุทิศใจพราหมณ์มหาศาลยังไม่เคยแสวงหาประโยชน์ มีขอบเฉพาะตน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ทุก หน่วยงานในสังคมและปัจเจกบุคคลควรยึดถือปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 37 นำเสนอถึงการพัฒนาสังคมให้พ้นจากอริวิชา (ความหลงผิด) โดยมีคุณธรรมเป็นรากฐานของสังคม มีภาพประชาชนหลายอาชีพและหลายวัยปรากฏอยู่ รวมทั้งข้าราชการ การป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อให้สังคมไทยมีวินัย โปร่งใส และยุติธรรม จึงได้แก่ การสร้างเสริมหรือปลูกฝังคุณธรรมให้แก่บุคลากรภาครัฐ

4.2.5 ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

ยุทธศาสตร์ข้อนี้กล่าวถึงการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศของไทยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยึดหลักคิดเสรี เปิดเสรี และเปิดโอกาส โดยมุ่งเน้นการพัฒนาและขยายความร่วมมือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และอื่น ๆ กับมิตรประเทศ และเป็นการขับเคลื่อนต่อเนื่องจากการดำเนินการภายใต้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 โดยกำหนดเป็นแนวทางการดำเนินนโยบายการค้าและการลงทุนที่เสรี เปิดกว้าง และเป็นธรรม ดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกในการแสวงหาตลาดใหม่ ๆ ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการไทยไปลงทุนใน ต่างประเทศ และส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทั้งกับประเทศในอนุภูมิภาคและภูมิภาครวมทั้งประเทศนอก ภูมิภาค ดังนั้น การพัฒนาจึงมุ่งเน้นในเรื่องการมีเครือข่ายการเชื่อมโยงตามแนวระเบียงเศรษฐกิจที่ครอบคลุม และมีการใช้ประโยชน์ได้เต็มศักยภาพ การเพิ่มระบบห่วงโซ่มูลค่าในอนุภูมิภาคและภูมิภาคอาเซียน ประเทศไทยเป็นฐานเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนที่สำคัญในภูมิภาคอนุภูมิภาค อาเซียน และเอเชีย รวมทั้งมีการ พัฒนาส่วนขยายจากแนวระเบียงเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคให้ครอบคลุมภูมิภาคอาเซียนเอเชียตะวันออก และ เอเชียใต้ และประเทศไทยเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาที่สำคัญทั้งในทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีเรื่องราวที่พระมหาชนกออกเดินทางไปสุวรรณภูมิเพื่อทำการค้า รวมทั้งในภาพประกอบพระราชนิพนธ์จะปรากฏภาพวาดคนในสมัยปัจจุบันเป็นชาวต่างชาติ ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับยุทธศาสตร์ข้อนี้ ในแง่ของการลงทุนในต่างประเทศ และส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทั้งประเทศ ในอนุภูมิภาคและภูมิภาครวมทั้งประเทศนอกภูมิภาค

แนวทางการพัฒนาสำคัญตามยุทธศาสตร์ข้อนี้ประกอบด้วย 10 แนวทาง ได้แก่ 1. ขยายความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนกับมิตรประเทศ และแสวงหาตลาดใหม่สำหรับสินค้าและบริการของไทย 2. พัฒนาความเชื่อมโยงด้านการคมนาคมขนส่ง โลจิสติกส์ และโทรคมนาคมในกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคภายใต้แผนงาน GMS, ACMECS, IMT-GT, BIMSTEC และ JDS และภูมิภาคอาเซียนเพื่ออำนวยความสะดวกและลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์ 3. พัฒนาและส่งเสริมให้ไทยเป็นฐานของการประกอบธุรกิจ การบริการ และการลงทุนที่โดดเด่นในภูมิภาค 4. ส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศของผู้ประกอบการไทย 5. เปิดประตูการค้าและพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาคที่มีความเสมอภาคกัน 6. สร้างความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาทั้งประเทศในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติ 7. เข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือระหว่างประเทศโดยมีบทบาทที่สร้างสรรค์ 8. ส่งเสริมความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติในการสร้างความมั่นคงในทุกด้านที่เกี่ยวกับเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชาชน 9. บูรณาการภารกิจด้านความร่วมมือระหว่างประเทศและด้านการต่างประเทศ และ 10. ส่งเสริมให้เกิดการปรับตัวภายในประเทศที่สำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2560)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจเรื่องความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติเพื่อสร้างความมั่นคงในทุกด้านที่เกี่ยวกับเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ สิ่งที่แสดงผ่านพระราชนิพนธ์ ได้แก่ การแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จใด ๆ เกิดขึ้นได้ง่ายจากความร่วมมือของทุกคน ความสำเร็จแห่งการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหาชนกเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของบุคคลหลายคน ได้แก่ พระราชมารดา พระอินทร์ นางมณีเมขลา พระนางสีวลี อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ และชาวเมืองมิลิตา ในประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาเห็นได้ชัดเจนจากอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ซึ่งเป็นชาวเมืองจัมปากะได้ช่วยเหลือพระมหาชนกในการพัฒนาเมืองมิลิตาจากเมืองอริชชาให้เป็นดินแดนไม่สิ้นคนดี ทั้งการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และการก่อตั้งปุทะเลยมหาวิชาลัย แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างประเทศ เพราะสังคมใด ๆ จะเจริญ

อย่างโดดเดี่ยวโดยที่สังคมอื่นเสื่อมโทรมนั้นย่อมเป็นไปได้ ทุกสังคมจำเป็นจะต้องเจริญก้าวหน้าไปอย่างพร้อมเพรียงกัน อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยแท้จริงตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ด้วยการสร้างความเข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา การรับรู้และการดำรงอยู่ของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยตามนโยบายของรัฐบาล ความสำคัญดังกล่าวของพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหากษัตริย์ นี้ เกิดจากเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์ที่มีความทันสมัยซึ่งเกิดจากการดัดแปลงของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ รวมทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาไปเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ ซึ่งในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้นมีแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวพระราชดำริปรากฏอยู่ด้วย ทำให้เนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

บทที่ 5

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา 70 ปีของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างรอบด้าน โดยทรงพัฒนาประเทศแต่ละด้านไปพร้อม ๆ กัน การพัฒนาด้านหนึ่งที่ทรงให้ความสำคัญพระทัย ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม ดังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานไว้ ดังนี้

พระบรมราโชวาทในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ रामคำแหง จังหวัดสุโขทัย วันที่ 25 มกราคม 2507 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ทวีศักดิ์ อุ้นจิตติกุล, 2561) ความตอนหนึ่งว่า

ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง มาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลังทั้งกายและใจ สละสิ่งเหล่านี้ไว้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วัดท่าพระ วันที่ 12 ตุลาคม 2509 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ทวีศักดิ์ อุ้นจิตติกุล, 2561) ความตอนหนึ่งว่า

การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการศึกษาที่สำคัญและควรจะดำเนินควบคู่กันไปกับการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เพราะความเจริญของบุคคล ตลอดจนถึงความเจริญของประเทศมีทั้งทางวัตถุและจิตใจ ความเจริญทั้งสองทางนี้จะต้องมีประกอบกัน เกื้อกูลและส่งเสริมกัน

พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ วันที่ 12 ตุลาคม 2513 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อ้างถึงใน ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล, 2561) ความตอนหนึ่งว่า

งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุทั้งองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรา รักษาและดำรงความเป็นไทย ได้สืบไป

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ อีกทั้งทรงมีพระปรีชาสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างหลากหลาย ดังที่ กรมศิลปากร (2560, หน้า 50) ได้กล่าวไว้ว่า

ด้านศิลปวัฒนธรรม มีพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการสร้างสรรค์ศิลปะทุกสาขา ทรงสนพระราชหฤทัยในศิลปวัฒนธรรมของชาติทุกแขนง ทรงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์มรดกของชาติ ทรงส่งเสริมให้คนในชาติตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ มีพระราชดำริฟื้นฟูการทอผ้าพระภักฐินโดยชบวนพยุหยาตราทางชลมารค เมื่อพุทธศักราช 2502 และพุทธศักราช 2503 ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นอกจากนี้ ยังมีพระราชดำริบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารในพระบรมมหาราชวัง แทนองค์เดิมที่ชำรุด โปรดให้เขียนจิตรกรรมฝาผนังพระพุทธรัตนสถานในพระราชฐานชั้นในทรงอุปถัมภ์การแสดงโขนละครและศิลปะการแสดงอันเป็นจารีตแบบแผนของชาติ ทรงพระปรีชาสามารถโปรดเบรื่องในการดนตรี ทรงพระราชนิพนธ์เพลงที่กล่าวได้ว่าเป็นอมตะเพื่อปวงชนจำนวนมาก เช่น เพลงพรปีใหม่ สายฝน ไกลรุ่ง แสงเทียน ฯลฯ พระราชนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนก ทรงแปลเรื่องดิโตนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ

นอกจากนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2559, หน้า 27-248) ได้กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นอัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม ด้วยทรงมี

พระอัจฉริยภาพในงานศิลปะด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านการถ่ายภาพ ด้านหัตถศิลป์ ด้านดุริยางคศิลป์ ด้านนาฏศิลป์ ด้านวรรณศิลป์ ด้านวาทยศิลป์ และด้านสถาปัตยกรรมศิลป์

ด้วยความสนพระทัยต่อศิลปวัฒนธรรม ทำให้ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ 70 ปีของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ศิลปวัฒนธรรมไทยได้รับการอุปถัมภ์ให้เจริญในรัชสมัยของพระองค์ มรดกของชาติจึงได้เจริญมั่นคงภายใต้ร่มพระบารมี

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เป็นงานศิลปะด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นจากพระอัจฉริยภาพใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อันนับเป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงงานวรรณคดีของชาติ และเนื่องจากผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ทรงมีพระราชดำริในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยเสมอมา เรื่องพระมหาชนกที่ทรงพระราชนิพนธ์โดยใช้เวลาจนถึง 19 ปี จนเกิด เป็นงานวรรณคดีเรื่องสำคัญในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ บพิตร และเกิดการรับรู้แพร่หลายในสังคมไทย มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมของไทยที่ดั่งามหลายด้าน มิเพียงด้านวรรณคดีเท่านั้น แต่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมี อิทธิพลต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยด้านอื่น ๆ ด้วย

การวิเคราะห์อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในงานวิจัยนี้ หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมของไทยอันเป็น ลักษณะเด่นของประเทศชาติ เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกต่อการธำรง ความเป็นไทยด้วยการทำนุบำรุงให้ศิลปวัฒนธรรมของไทยซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนคงอยู่ใน สังคมไทยสืบต่อไป สัมพันธ์กับพระราชปณิธานการพัฒนาประเทศชาติในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่เผยแพร่ในสังคมไทย มีบทบาทต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ของไทยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านภาษาและวรรณคดีไทย ด้านความคิดความเชื่อ ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม และด้านศิลปะการแสดง ในแต่ละประเด็น อธิบายได้ดังนี้

5.1 ด้านภาษาและวรรณคดีไทย

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ด้านภาษาและวรรณคดีของไทย อันเป็น วัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพชนไทยมาช้านาน ภาษาและเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่อง

พระมหากษัตริย์ที่แพร่หลายในสังคมไทยมีลักษณะเป็นการทำนุบำรุงการใช้ภาษาวรรณศิลป์ การสืบทอดวรรณคดี ชาติ และ การสืบทอดวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ อธิบายแต่ละประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

5.1.1 ภาษาวรรณศิลป์

ภาษาไทยเป็นภาษาของชาติ คนไทยมีภาษาไทยที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันในสังคม ภาษาไทยเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยประการหนึ่ง ดังที่ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2531, หน้า 8) กล่าวว่า

คนไทยมีภาษาและอักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1826 ภาษาไทยจึงเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ถ้าเราไม่มีตัวอักษรและภาษาไทยใช้ เราก็จะรวมเป็นชาติไม่ได้ เพราะภาษาบอกให้รู้ว่าเป็นชาติเดียวกัน ภาษาไทยจึงเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สำคัญที่สุดที่แสดงถึงความเป็นไทยที่คนไทยควรภาคภูมิใจ เพราะในโลกนี้ชาติที่มีภาษาเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนมีน้อยมาก

บรรพบุรุษของไทยยังสร้างสรรค์ภาษาไทยให้งดงาม ประณีต มีพลัง สละสลวย สามารถสื่อสารได้อย่างลึกซึ้งกินใจในรูปแบบภาษาวรรณศิลป์ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการแต่งวรรณคดี ดังพระราชดำรัสในการประชุมทางวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 29 กรกฎาคม 2505 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, หน้า 202) ความว่า

ภาษาไทยนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษยชนชนิดหนึ่ง คือเป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่นในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเองซึ่งต้องหวงแหนประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศมีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาก็ไม่แข็งแรง เขาต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เราโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 1-2) นิยามความหมายของภาษาวรรณศิลป์ไว้ว่า “ภาษาที่ประกอบด้วยวรรณศิลป์หรือภาษาที่ใช้ในงานวรรณศิลป์” อธิบายให้ชัดเจนได้ ดังนี้

วรรณคดีจะต้องมีความงดงามทางภาษาเป็นข้อสำคัญยิ่ง นั่นคือ ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีจะต้องเป็นภาษาที่สละสลวย สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะเทือนใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้อ่านงานนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่า ผู้เขียนจะต้องมีศิลปะการใช้ภาษา สามารถใช้ภาษาสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ หรือความงามของภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้วรรณศิลป์นี้เป็นเครื่องมือสื่อ “สาร” อันเป็นหัวใจสำคัญของงานได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ แม้นักเขียนจะมีความคิด หรือ “สาร” อันสุนทรงดงาม มีคุณค่าที่จะสื่อในงานเขียนของตน หากไม่สามารถสร้างวรรณศิลป์ในงานได้ สารอันงดงามมีคุณค่านั้นก็ไม่มี “พลัง” อันสมบูรณ์ที่จะสร้างความยิ่งใหญ่อมตะให้แก่งานเขียนนั้น ๆ ได้ เพราะความสามารถเชิงวรรณศิลป์นี้เองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานเขียนเข้าถึงความเป็นวรรณคดีอันมีลักษณะของความเป็น “อมตะ” คือ ความไม่ตาย เพราะสามารถรักษาคุณค่าผ่านกาลเวลา หรือข้ามยุคสมัย ข้ามวัฒนธรรม สร้างความพึงพอใจ และความอัศจรรย์ใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านทุกยุคทุกสมัย ทั้งยังเป็น “ต้นแบบ” และ “แรงบันดาลใจ” ให้แก่กวีและนักเขียนรุ่นหลังต่อ ๆ มาอีกด้วย...ลักษณะอันเป็นสากลของภาษาวรรณศิลป์ คือ การใช้ภาษาเพื่อมุ่งสื่อ “อารมณ์” และ “ความรู้สึก”

ลักษณะอันเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาวรรณศิลป์ของแต่ละชาติจะถูกกำหนดด้วยลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นของภาษานั้น ๆ เช่น ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดดและภาษาที่มีเสียงวรรณยุกต์ กวีไทยจึงนิยมการเล่นคำ เล่นเสียงสระ สัมผัสพยัญชนะในลักษณะต่าง ๆ หรือการเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง การมีคำซ้อนจำนวนมากในภาษา ทำให้กวีสร้างคำซ้อนในหลายลักษณะเพื่อสร้างวรรณศิลป์ได้อย่างประณีตแบบคาย

ภาษาวรรณศิลป์ จำแนกได้ 2 ประเภท คือ ภาษาวรรณศิลป์ระดับคำ และภาษาวรรณศิลป์ระดับความ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, หน้า 13-70)

ภาษาวรรณศิลป์ระดับคำ คือ ภาษาวรรณศิลป์ที่เกิดจากการใช้คำ ได้แก่ การสรรคำและการเล่นคำ เล่นเสียง การสรรคำ คือ การเลือกสรรคำที่นำมาร้อยเรียงในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สูงสุดตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน ส่วนการเล่นคำเล่นเสียง คือ การนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมาย เพื่อสร้างให้เกิดความเสนาะไพเราะ ความลึกซึ้งของความหมาย และความเปรียบที่กระทบอารมณ์ของผู้อ่าน

ภาษาวรรณศิลป์ระดับความ คือ การสร้างวรรณศิลป์เพื่อสื่อความในระดับความหมาย อันแสดงถึง ความหมายที่ลึกซึ้ง กินใจ และเกิดความเป็นเอกภาพ ได้แก่ การใช้ภาพพจน์ การใช้สัญลักษณ์ การใช้สำนวน และการซ้ำคำซ้ำความ

ภาษาวรรณศิลป์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีบทบาทต่อการทำนุบำรุงอัตลักษณ์ของภาษาไทย โดยแสดงแบบอย่างของการใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาของชาติที่มีบทบาทต่อการสื่อสารของคนในสังคมได้อย่าง มีประสิทธิภาพ เป็นภาษาที่มีความงดงาม ความสร้างสรรค์ และมีพลังในการสื่อความคิด อารมณ์ความรู้สึกได้ อย่างลึกซึ้ง โดยมีการเลือกใช้คำ การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ และการใช้โวหาร ดังนี้

5.1.1.1 การเลือกใช้คำ การเลือกใช้คำในพระราชนิพนธ์พระมหาชนกแสดงถึง ลักษณะถ้อยคำภาษาไทยอันเป็นภาษาของชาติ โดยเฉพาะชนบของการใช้ถ้อยคำในการแต่งวรรณคดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมสำคัญประการหนึ่งของไทย ได้แก่ การใช้คำง่าย การใช้คำโบราณ การใช้คำราชาศัพท์ การใช้ คำคล้องจอง การใช้คำแสดงเครือญาติ การใช้คำศัพท์สูง การใช้คำที่บัญญัติขึ้นใหม่ การใช้คำภาษาไทยร่วมสมัย และการใช้คำสละสลวย

1) การใช้คำง่าย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกใช้คำภาษาไทยง่าย ๆ ในการเขียน แต่สื่อสาร ความหมายได้ชัดเจน มุ่งเน้นการสื่อสารเป็นประการสำคัญ ทำให้ผู้อ่านทั่วไปสามารถอ่านพระราชนิพนธ์เข้าใจ ได้ง่าย การใช้คำง่ายทำให้สำนวนภาษาของวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะที่สั้น กระชับ และได้ใจความ เช่น

-พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือความสำนึกธรรมดา : พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วน ตน พวกนี้ชอบผลมะม่วงแต่ก็ทำลายต้นมะม่วง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)

-มีต้นมะม่วงสองต้น มีใบเขียวช่อม ต้นหนึ่งไม่มีผล ต้นหนึ่งมีผล ผลนั้นมีรสหวานเหลือเกิน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 121)

- หลังจากได้กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ ลงทะเลพื้นปลาและเต่าก็ว่ายข้ามมหาสมุทร ได้พักผ่อน เป็นคราว ๆ บางครั้งก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเลได้ คล้าย ๆ ไกลถึงฝั่ง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 136)

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ยังทรงเปลี่ยนคำบาลีสันสกฤตให้เป็นคำไทยสามัญ ดังที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 78-79) กล่าวว่า ทรงเปลี่ยนคำบาลีสันสกฤตให้เป็นคำไทยสามัญ เพื่อให้ผู้อ่านทุกวัยทุกคุณวุฒิ

สามารถเข้าใจได้โดยง่าย เช่น *เมืองปัจจันตคาม* ทรงใช้ว่า *เมืองชายแดนแห่งหนึ่ง* คำว่า *อวชันการ* ทรงใช้ว่า *พิจารณา* (ข้อความจากอรรถกถาว่า “ท้าวสักกเทวราชทรงอวชันการก็ทรงทราบเหตุนี้ ทรงดำริว่า...” ในพระราชนิพนธ์ทรงใช้ว่า “ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้วทรงดำริว่า...”

การใช้คำไทยง่าย ๆ ในการพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จนถึงแนวทางการใช้ภาษาไทย คือ การใช้ภาษาที่มุ่งเน้นการสื่อความหมายที่ชัดเจน ทำให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้ภาษาไทยโดยการรู้จักเลือกใช้คำไทยง่าย ๆ จะทำให้ภาษาไทยยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารของคนในสังคมไทยได้ต่อไป

2) การใช้คำโบราณ ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 302) กล่าวไว้ว่า “เนื่องจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องโบราณ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงต้องทรงใช้ภาษาโบราณ โดยเฉพาะในส่วนที่ภาษาสนทนาของตัวละคร” การใช้คำโบราณได้แสดงความเป็นเรื่องเล่าของนิทานชาดกซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ดังที่สมเกียรติ รัชชมนี (2543, หน้า 170) กล่าวว่า

ในการแต่งนิทานโดยทั่วไปแล้ว ผู้แต่งมักนิยมใช้สำนวนภาษาแบบโบราณเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องและบรรยากาศของเรื่อง นิทานส่วนมากมักถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งด้วยการบรรยายแบบเล่าเรื่อง เป็นเรื่องเล่าที่เล่าถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ก็เช่นกัน ทรงใช้สำนวนภาษาแบบโบราณ เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องและได้บรรยากาศของเรื่องในอดีตกาล แต่สำนวนภาษาแบบโบราณที่ทรงใช้นั้น เป็นที่เข้าใจง่ายแก่ผู้สนใจศึกษา ตัวอย่างการใช้คำโบราณในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์

- ท่านไม่บอกแก่เรา ตามใจท่าน ยกไว้เถิด (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 42)
- พรหมณีนีตั้งแม่ไว้ในที่เป็นน้องสาว ปฏิบัติดูแลแม่ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 43)
- พระมหาสัตว์เมื่อจะทำนางมณีเมขลาให้จันทน์ต่อถ้อยคำ จึงได้ตรัสคาถาต่อไปว่า: ดูก่อนเทวดา... (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 86)

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 303) พบการใช้คำภาษาโบราณในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก
ได้แก่

ผู้เพ่งมณฑ (ผู้เคร่งครัดในการสาธยายมณฑ) ทิศาปาโมกข์ (อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ
= A master of philosophy) มาณพ (คน) ลินหา (เสน่หา) ราวกะว่า (ราวกับว่า) แม่-พ่อ
(คำเรียกหญิงชายที่เคารพนับถือ) กล่าวกะ (พูดกับ) ขนานนาม (ตั้งชื่อ) ยกไว้เถิด (ลืมนเสีย
เถิด) อุสกะ (มาตรวัดระยะทางสมัยโบราณ เท่ากับ 1 เส้น 15 วา = 70 เมตร) เทวสมาคม
(สมาคมของเทวะ) มหาสัตว์ (พระโพธิสัตว์) เพื่อนสอง (เจตภูต=ขวัญหรือวิญญาณประจำตัว
ของแต่ละคน) ดูก่อน (คำเรียกขานให้ผู้ฟังรู้สึกตัวก่อนที่จะพูดความต่อไป) ยังให้ยินดี (ทำให้
เกิดความพอใจ) ผุสสรถ (ราชรถ) เสนาบดี (นายกรัฐมนตรี = Chief Minister) อมาตย์
(อมาตย์-ข้าราชการสำนัก = courtier) บุโรหิต (องคมนตรี = Privy Councillor) เอกเกริก
(อีกทีก็กรีกโครม) อุทยานบาล (คนเฝ้าสวน) ฯลฯ คำโบราณเหล่านี้เหมาะสมกับเนื้อความที่
เป็นบริบท ทำให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในครั้งอดีต

คำโบราณเหล่านี้มักปรากฏในนิทานหรือวรรณคดีโบราณของไทย การใช้คำโบราณในพระราชนิพนธ์
เรื่องพระมหาชนกจึงทำให้เนื้อเรื่องมีความเป็นเรื่องราวในอดีต อีกทั้งสะท้อนความรู้เรื่องคำโบราณของพระบรม
ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอีกด้วย ถ้อยคำโบราณของไทยที่ปรากฏในพระราช
นิพนธ์เรื่องนี้จึงมีส่วนสืบสานถ้อยคำเหล่านี้อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาประการหนึ่งของไทยไว้ด้วย เพราะใน
ปัจจุบัน คำโบราณเหล่านี้ไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป

3) การใช้คำราชาศัพท์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีการใช้คำราชาศัพท์ในการแต่ง ดังที่ ชำนาญ
รอดเหตุภัย (2545, หน้า 304) กล่าวว่า “เนื่องจากตัวละครหลักในเรื่องเป็นกษัตริย์ เพราะฉะนั้นเพื่อความ
สมจริง จึงต้องมีการใช้คำราชาศัพท์” การใช้คำราชาศัพท์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมิใช่เป็นเพียงการ
สร้างความสมจริงเท่านั้น หากยังได้สะท้อนวัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยไว้ด้วย นั่นคือ การใช้ภาษาที่มีระดับ และ
การใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบุคคล ดังการใช้คำราชาศัพท์ซึ่งปรากฏในเรื่องนั้น ต้องใช้เฉพาะกับพระมหากษัตริย์
และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น ไม่ใช้กับบุคคลทั่วไป การใช้คำราชาศัพท์จึงแสดงถึงอัตลักษณ์ประการหนึ่งของ
ภาษาไทย ดังตัวอย่าง

-ในวันนั้นเกิด**พระโรคขึ้นในพระสรีระ**ของพระโปลชนกราช **บรรทมแล้วเสด็จลุกขึ้นอีกไม่ได้** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 51)

-ต่อมาพระราชอา**โปรดให้เชิญพระมารดาและพราหมณ์มา**แต่กาลจัมปากนคร ทรงทำสักการะสมโภชเป็นการใหญ่ มหาชนชาววิเทหรัฐทั้งสิ้นเอิกเกริกกัน เฉลิมฉลองด้วยมหรรมดนตรี พระมหาสัตว์ **ประทับ ณ พระราชอาสน์ ทอดพระเนตรอยู่** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 113)

-พราหมณ์**สองพระราชโองการว่า** : “**พระราชอาณานิพนธ์เกล้า** เทวดาน่าจะได้กล่าวว่า “โพธิยาลัย” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)

4) การใช้**คำคล้องจอง** อัตลักษณ์ประการหนึ่งของภาษาไทย คือ การใช้คำคล้องจอง โดยเฉพาะในการแต่งวรรณกรรมร้อยกรองนั้น มักปรากฏการใช้คำคล้องจองเป็นข้อบังคับทางการประพันธ์ นอกจากนี้ในชีวิตประจำวัน ส่วนคนไทยก็มีการใช้คำคล้องจอง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีการใช้คำคล้องจองในการแต่งในบางตอน ดังที่สมเด็จพระติ รักษมณี (2543, หน้า 167) กล่าวว่า “**แม้พระราชนิพนธ์จะเป็นร้อยแก้ว แต่ก็มีลักษณะของคำคล้องจองให้เกิดความไพเราะสละสลวยตามความนิยมของคนไทย**” ส่วนสุภัทรา โกไศยกานนท์ (2556, หน้า 60) กล่าวว่า “**มีการใช้คำคล้องจอง ทำให้เวลาอ่านเกิดความรื่นเริงไพเราะ**” การใช้คำคล้องจองในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ นอกจากทำให้เกิดความไพเราะในการอ่านแล้ว ยังเป็นการรักษาอัตลักษณ์การใช้ภาษาไทยไว้ด้วย ดังตัวอย่าง

-พระราชอา**พระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่องค์พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่องค์น้อง** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 1)

- ส่วนพระเทวีทราบว่ **พระราชสวามีสวรรคตแล้ว** ก็รีบเก็บของสำคัญมีทองเป็นต้น ใส่ในกระเช้า เอาผ้าเก่า ๆ ปูปิดไว้ แล้วใส่ข้าวสารข้างบน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 14)

- เมื่อเป็นเช่นนี้ **ข้าพเจ้ากลัวภัยจึงหนีมา** ด้วยคิดว่า **จักรักษากรรมไว้** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 32)

-**ข้าพเจ้าอุทิศพราหมณ์มหาศาล** เป็นอาจารย์ศึกษาปาโมกข์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 32)

5) การใช้คำแสดงเครือญาติ ภาษาไทยมีลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่ง คือ การใช้ถ้อยคำเรียกบุคคลต่าง ๆ เสมือนว่าเป็นเครือญาติกัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนไทยในลักษณะญาติพี่น้องหรือเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ดังที่ชำนาญ รอดเหตุภัย (2547, หน้า 305) กล่าวว่า “การพูดจากันในหมู่คนไทย มักจะเรียกขานกันแบบนับญาติ แสดงความมีอัยยาศัยไมตรี หรือ แสดงการเคารพนับถือบุคคลสำคัญ” แม้ว่าจะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกันจริง ๆ แต่ก็จะพบการใช้ถ้อยคำภาษาเรียกขานบุคคลที่แสดงการเป็นเครือญาติในสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีการใช้คำแสดงเครือญาติในเนื้อหาหลายตอน อันแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการใช้ภาษาของคนไทย ผู้อ่านจะได้เรียนรู้และเป็นการบันทึกอัตลักษณ์ทางภาษาไทยไว้ สัมพันธ์กับการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นเพื่อให้คนไทยอ่าน ดังตัวอย่าง

-พระเทวีตรัสค้ำว่า : “พูดอะไร พ่อ นครจัมปากะ อยู่ห่างจากนครของเรา ถึงหกสิบโยชน์มิใช่หรือ.” ท้าวสักกะตรัสว่า : “ถูกแล้ว แม่ แต่ตำราจกหนทางตรง.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 27)

-พราหมณ์ถามว่า : “น้องหญิง แม่เป็นชาวบ้านไหน.” พระเทวีตรัสตอบว่า : “ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้าเป็นอัคมเหสีของพระอริราชชนกกราช กรุงมิลลา.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 32)

6) การใช้คำศัพท์สูง ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 307) ได้กล่าวว่า “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องสูง เพราะเป็นเรื่องของกษัตริย์ พระโพธิสัตว์ และเทพยดา ดังนั้น บางตอนจึงมีการใช้คำที่เป็นศัพท์สูงเมื่ออ่านจะรู้สึกถึงความสง่างามของสรรพสิ่งในท้องเรื่อง” การใช้คำสูงในการแต่งวรรณกรรมเช่นนี้ปรากฏในการแต่งวรรณคดีของไทยจำนวนมาก เนื่องจากวรรณคดีโบราณมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่งขึ้นโดยสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือเกี่ยวข้องกับศาสนา การใช้คำสูงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นอกจากเป็นการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่องแล้ว ยังเป็นการสืบทอดและรักษาอัตลักษณ์ของชนบการใช้ภาษาในวรรณคดีราชสำนัก ซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือศาสนาอันเป็นสิ่งสูงส่งของสังคมไทย ซึ่งต้องนำเสนอด้วยความเทิดทูนและแสดงถึงความยิ่งใหญ่ ความศักดิ์สิทธิ์ การใช้คำสูงจึงทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ มีใช้หนังสือนิทานชาดกสำหรับอ่านเล่น แต่มีลักษณะเป็น “หนังสือศักดิ์สิทธิ์” ของสังคมไทยอย่างแท้จริง (อานันท์ ปันยารชุน, 2540, หน้า 14)

ตัวอย่างการใช้คำสูงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แก่

- พระนางได้หยั่งลงสู่นิทราน เพราะได้บรรทมบนพระที่อันเป็นทิพย์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 23)

- ทเวตากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ นางมณีเมขลาให้พระองค์ตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า **ปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย** แม้ในกาลนั้นก็สำเร็จกิจ และได้ **มรรคาแห่งบรมสุข** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 129)

- นางมณีเมขลาได้ตรวจตราหาสมุทรเป็นเวลาเจ็ดวัน เล่ากันว่านางเสวยทิพย์สมบัติเพลิน ก็ผลอสติมิได้ตรวจตรา บางอาจารย์กล่าวว่านาง นางเทพธิดาไปเทพสมาคมเสีย (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 66)

- คิดฉะนี้แล้ว ตกแต่งสระสระ สถิตอยู่ในอากาศไม่ไกลพระมหาสัตว์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 66)

- พระมหาสัตว์มีสระสระคร่ำหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน ได้สัมผัสทิพย์ผัสสะก็บรรทมหลับ ลำดับนั้นนางมณีเมขลาพาพระมหาสัตว์ถึงมิลินทร ให้บรรทมโดยเบื้องขวาบนแผ่นดินอันเป็นมงคลในสวนมะม่วง มอบให้หมู่เทพเจ้าในสวนคอยอารักขาพระมหาสัตว์แล้วไปอยู่ที่อยู่ของตน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 96)

การใช้คำสูงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ เห็นได้ว่า เป็นการใช้คำบาลีสันสกฤตเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นคำยืมที่ใช้ในภาษาไทย โดยเฉพาะวรรณคดีพระพุทธานุชาสนานั้น ทำให้มีการใช้คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในการถ่ายทอด ในแง่ของการแต่งวรรณคดี คำบาลีสันสกฤตมีส่วนทำให้วรรณคดีเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นคำยาก ต้องเป็นผู้มีความรู้ทางอักษรศาสตร์ และคัมภีร์ทางศาสนา จึงจะรจนาได้อย่างงดงาม การใช้คำสูงซึ่งเป็นคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก นอกจากทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ เป็นวรรณคดีเรื่องยิ่งใหญ่ มีความศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังได้สะท้อนถึงการใช้คำยืมในภาษาไทย นับเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาไทยไว้ด้วยประการหนึ่ง

7) การใช้คำที่บัญญัติขึ้นใหม่ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีการใช้ศัพท์บัญญัติ สังเกตได้ว่า คำศัพท์บัญญัติที่ทรงใช้ในการพระราชนิพนธ์นี้ยังไม่มีคำในภาษาไทยใช้ จึงทรงบัญญัติคำภาษาไทยขึ้นใช้แทนคำเหล่านั้น ดังตัวอย่าง

-ข้าพระบาทจึงนำเอา “ยันตกลเก็บเกี่ยว” มาใช้ มิได้คิดว่าจะทำให้ต้นมะม่วงถอนรากถอนโคนลงมา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

-เกล้า ทำชีวัญสงเคราะห์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 132)

-ทูลลาพระมารดาถวายบังคมกระทำประทักษิณ แล้วออกไปขึ้นเรือ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 51)

คำว่า ยันตกลเก็บเกี่ยว (เครื่องกลสำหรับเก็บเกี่ยวพืชผล มาจากคำภาษาอังกฤษว่า automatic fruit harvester) ชิวัญสงเคราะห์ (การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า culturing the cells in a container) ประตักษิณ (การเวียนขวารอบสิ่งหรือบุคคลที่เคารพเพื่อให้เกิดสิริมงคล มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Dexterambulation)

การบัญญัติศัพท์ใหม่นี้ เห็นได้ว่า ทรงบัญญัติขึ้นตามความจำเป็นเหมาะสม โดยมีความหมายที่ถูกต้องกับภาษาอังกฤษ ดังที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (อ้างถึงใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560, หน้า 6) ได้พระราชทานพระราชดำรัส ในการประชุมทางวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 29 กรกฎาคม 2505 ความว่า

ในด้านบัญญัติศัพท์หรือคำใหม่ก็เป็นทางหนึ่งที่อันตรายมากเหมือนกัน... สำหรับคำใหม่ที่ตั้งขึ้นมีความจำเป็นทางวิชาการไม่ใช่น้อย แต่บางคำที่ง่าย ๆ ก็ควรจะมี ควรจะใช้คำเก่าๆ ที่เรามีอยู่แล้ว ไม่ควรจะมาตั้งศัพท์ใหม่ให้ยุ่งยาก...แต่การตั้งคำใหม่นั้นมีหลักหลายประการ และผู้ที่ตั้งคำนั้นต้องรู้คำและหลักของภาษาลึกซึ้งทั้งภาษาไทย ทั้งภาษาต่างประเทศ ไม่ใช่เฉพาะภาษาอังกฤษ ต้องทราบถึงภาษาอื่น ๆ ด้วย ต้องทราบถึงหลักภาษาอังกฤษเอง คือมาจากไหน มาจากความคิดอะไร เพื่อจะไม่ให้ผิดไปอย่างตลกขบขันทีเดียว

การใช้ศัพท์บัญญัติในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทำให้เนื้อเรื่องมีความทันสมัย และแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางภาษาไทยที่จะมีการบัญญัติคำภาษาไทยขึ้นใช้ใหม่ เมื่อในภาษายังไม่มีคำใช้เกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือวิทยาการใหม่ ๆ ภาษาไทยจึงมีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้ภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลง มีถ้อยคำภาษาเกิดขึ้นใหม่ตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

8) การใช้คำภาษาไทยร่วมสมัย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีการใช้คำภาษาไทยร่วมสมัยอยู่หลายตอน ซึ่งช่วยสร้างสีสัน และเพิ่มความน่าสนใจให้กับเรื่อง เพราะแม้ว่าจะจะเป็นนิทานชาดก แต่เป็นการสร้างสรรค์ชาดกในบริบทของสังคมร่วมสมัย แม้ผู้ทรงพระราชนิพนธ์จะยังคงรักษาบรรยากาศความเป็นนิทานในอดีตด้วยการใช้คำภาษาโบราณ แต่ก็ยังมีการใช้คำภาษาไทยร่วมสมัยด้วย ซึ่งทำให้เนื้อเรื่องชาดกสนุกสนาน และสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้อ่าน สุกัทธา โกไสยกานนท์ (2556, หน้า 61) กล่าวว่า “ทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนสมัยปัจจุบันเข้าใจและเห็นภาพได้แจ่มแจ้งจากคำร่วมสมัยเหล่านั้น” โดยการใช้คำภาษาไทยร่วมสมัยนี้ มีลักษณะเป็นภาษาปาก ดังที่ชำนาญ รอดเหตุภัย (2545, หน้า 304) กล่าวว่า “ภาษาพูดหรือภาษาปากช่วยให้อ่านเรื่องได้อย่างมีชีวิตชีวา ทำให้เกิดความสมจริง เป็นต้นว่าตัวละครที่เป็นคนธรรมดาสามัญย่อมพูดภาษาแบบชาวบ้านใช้คำราชาศัพท์ถูกบ้างไม่ถูกบ้าง” ดังตัวอย่าง

-ขอเดชะ พระอุปราชเล่นไม่ชื่อกับพระองค์พะยะค่ะ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 4)

-ไพร่พลของพระอริราชชนกถูกทหารของพระโปลชนกตะลุมหันแหลก (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14)

-แม้เป็นกลางวันแสก ๆ แต่ไม่มีใครจำพระนางได้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 14)

-พอเห็นเท่านั้น ก็เกิดสินหารวาทะว่าเป็นน้องสาวของตน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 30)

-ข้าแต่พระมารดา ใครเป็นบิดาของฉันทน์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 42)

การใช้ภาษาร่วมสมัยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ดั่งกล่าวข้างต้นเป็นการใช้อย่างเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และสื่อสารความหมายได้ชัดเจน นับว่าพระราชนิพนธ์แสดงถึงการใช้ภาษาไทยร่วมสมัย ในขณะที่เรื่องพระมหากษัตริย์มีความเก่าโบราณของเรื่องนิทานชาดก แต่ก็มีความเป็นวรรณกรรมไทยสมัยใหม่จากการใช้ภาษาไทยร่วมสมัยแทรกในบางตอน

9) การใช้คำสละสลวย ในสังคมไทยภาษาที่สื่อสารในชีวิตประจำวันแตกต่างกับภาษาที่ใช้ในการแต่งวรรณคดี กล่าวคือ ภาษาในการแต่งวรรณคดีจะมีความพิเศษกว่าภาษาที่ใช้พูดคุยในชีวิตประจำวันหรือภาษาไทยที่ใช้เขียนงานวิชาการ เพราะมุ่งแสดงความหมายที่ลึกซึ้ง สร้างความประทับใจและความซาบซึ้งให้แก่ผู้อ่าน รวมทั้งสามารถแสดงภาพและอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการขึ้นในใจและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งต้องการ ผู้แต่งจึงต้องเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่ประณีต งดงาม มีความหมาย และมีพลังในการแต่งวรรณคดี พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เลือกใช้คำสละสลวยจำนวนมาก ดังนี้

-ในกาลที่พระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน แผ่นดินได้บุญพองขึ้นตั้งจดท่ายเกวียน พระเทวีเสด็จขึ้นบรรทมบน **พระที่สิริไสยาสน์** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 23) การบรรยายว่า “บุญพองขึ้นตั้งจดท่ายเกวียน” ได้แสดงภาพของแผ่นดินที่บุญ คือ ยกตัวสูงขึ้น และพอง คือ การขยายตัวเป็นวงกว้าง ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นภาพของแผ่นดินที่สูงขึ้นจนถึงบริเวณท่ายเกวียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

-แลดูมาแต่ไกลเห็นพระเทวีนัน มีพระรูปงามยิ่งสมบูรณ์ด้วยความงามเป็นเลิศ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 30) การบรรยายว่า “พระรูปงามยิ่งสมบูรณ์ด้วยความงามเป็นเลิศ” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความงามของพระเทวีอย่างชัดเจน แสดงถึงความงามที่หาได้ยาก ได้แก่ ความงามอันไร้ที่ติ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ และเป็นความงามที่ไม่มีที่เปรียบ

-ลูกรัก ชื่อว่ามหาสมุทรสำเร็จประโยชน์น้อย มีอันตรายมาก อย่าไปเลย ทรัพย์ของพ่อมีมากพอ **ประโยชน์** เอาราชสมบัติแล้ว (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 51) การใช้คำว่า “สำเร็จประโยชน์” หมายถึง เกิดประโยชน์ ส่วนคำว่า พอประโยชน์ หมายถึง เพียงพอต่อประโยชน์หรือสิ่งที่ปรารถนา ลักษณะเช่นนี้เป็นการใช้คำที่สั้น กระชับ แต่สื่อความได้ชัดเจน

-เมื่อทรงอนุสรณ์ถึงความเพียรนั้น ก็เกิด **ปิติโสมนัส**ซาบซ่าน จึงทรงเปล่งพระอุทานด้วยกำลังพระปิติตรัสว่า... (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 113) การใช้คำว่า “ปิติโสมนัส

ชาวชาน” แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของพระมหากษัตริย์ที่เกิดความชื่นชมยินดีอย่างมากที่สุด การใช้คำดังกล่าวนี้ จึงสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างลึกซึ้ง ส่วนคำว่า “กำลังพระปิติ” หมายถึง ความยินดีอย่างยิ่ง ความยินดีอันมากนี้เป็นกำลังให้พระมหากษัตริย์ทรงเปล่งอุทานออกมา เป็นการใช้คำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งของพระองค์เช่นเดียวกัน

การใช้คำสละสลวยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นการรักษาอัตลักษณ์ของชนบทการใช้ภาษาในการแต่งวรรณคดีของไทยไว้ นั่นคือ การใช้ภาษาที่มีความงดงาม ได้แก่ ความงดงามของถ้อยคำและความงดงามของความหมายที่ผู้แต่งสื่อสาร

5.1.1.2 การใช้ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ ภาพพจน์และสัญลักษณ์ เป็นการใช้ถ้อยคำในการเปรียบเทียบซึ่งเป็นขนบของภาษาวรรณศิลป์ไทยประการหนึ่ง ในวรรณคดีไทยผู้แต่งจะใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ เป็นการใช้ภาษาให้มีความพิเศษ เพื่อแสดง ความหมายที่ลุ่มลึก แสดงภาพที่ชัดเจน และการสื่ออารมณ์มายังผู้อ่านให้เข้าใจ การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ ปรากฏในวรรณคดีไทยทั่วไป

1) ภาพพจน์ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 37) กล่าวว่า “ภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและฟัง ภาพพจน์ เป็นผลของการใช้คำอย่างมีศิลปะโดยกลวิธีการเปรียบเทียบ”

การใช้ภาพพจน์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน ดังตัวอย่าง

-อุปมา สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 37) กล่าวว่า “อุปมา (Simile) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบ สิ่งที่เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมโยง เช่นคำว่า เหมือน ดุจ ดัง เช่น ปาน ราว ประหนึ่ง เพียง เทียม ฯลฯ”

ภาพพจน์อุปมาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์แสดงให้เห็นภาพ ความรู้สึก และความหมายได้ ชัดเจนและลึกซึ้ง สิ่งที่น่าสนใจเปรียบเทียบผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย ไม่ยากเกินกว่าโลกทัศน์ของคนทั่วไป ดังนี้

เปรียบเทียบน้ำทะเล

มหาชนเป็นรักษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 30)

เปรียบเทียบผิว

ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรสมีวรรณะดังทอง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 38)

เปรียบเทียบการลอยตัวอยู่บนผิวน้ำ

พระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีสีดังแก้วมณี เหมือนท่อนต้นกล้วยทอง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 58)

เปรียบเทียบเวลาในการว่ายน้ำ

พระมหาสัตว์ทรงว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวันเหมือนว่ายน้ำข้ามวันเดียว (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 58)

เปรียบเทียบท่าทางการอุ่ม

นางจิ่งอุ่มพระมหาสัตว์ขึ้น ดุจคนยกกำดอกไม้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 96)

เปรียบเทียบการเหาะบนอากาศ

พาเหาะไปในอากาศ เหมือนคนอุ่มลูกรักฉะนั้น (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 96)

เปรียบเทียบรสชาติ

ผลมะม่วงนั้นพองตั้งอยู่ที่ปลายพระชิวหาของพระมหาสัตว์ ปรากฏดุจโอหารสทิพย์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 121)

เปรียบเทียบความงดงามของต้นมะม่วง

มะม่วงอีกต้นหนึ่งตั้งอยู่ตรงมัจจุญเขามิพรรณดั่งแก้วมณี (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 124)

เปรียบเทียบชีวิต

ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล ก็เราจักไม่เหมือนต้นไม้มีผล จักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 124)

การใช้ภาพพจน์บางประการในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ยังแสดงถึงการใช้ภาพพจน์ตามขนบของวัฒนธรรมไทยด้วย ได้แก่ การเปรียบสิ่งที่มีคุณค่าหรือสูงส่งกับทองคำ ดังเช่นการเปรียบเทียบผิวพรรณของพระมหาชนกกับทองคำ หรือ การเปรียบขณะที่พระมหาชนกลอยตัวอยู่ในมหาสมุทรว่าเหมือนต้นกล้วยทอง แม้ว่าการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ กับทองคำเพื่อบ่งชี้คุณค่านั้นจะเป็นขนบของวรรณคดีบาลี แต่ก็เป็นขนบที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทยด้วย ดังปรากฏการใช้ความเปรียบเกี่ยวกับทองคำในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น อีกทั้งคนไทยนิยมต่อแร่ทองคำมาช้านาน ตั้งแต่สมัยอยุธยาคนไทยนิยมแร่ทองคำเป็นอย่างมาก ดังที่ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2547, หน้า 282-284) กล่าวว่า

กรุงศรีอยุธยานั้นมั่งคั่งไปด้วยทอง ทองส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้หล่อรูปเคารพ อาทิ พระพุทธรูปและเทวรูป และนำไปใช้ทำเครื่องอุทิศเป็นพุทธรูชา เครื่องราชูปโภค เครื่องบำเหน็จแสดงยศถาบรรดาศักดิ์ ทองไม่ได้เป็นโลหะธาตุที่แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูง ในด้านการพระศาสนาและราชการแผ่นดินเท่านั้น เนื่องด้วยทองเป็นสมบัติฟุ่มเฟือย มีราคา อาศัยขีดหน้าชูตาผู้ถือกรรมสิทธิ์ได้ ทองจึงเป็นที่นิยมใช้ตกแต่งทำเป็นเครื่องประดับกาย สีนสอด และ เครื่องอุทิศถวายพระศาสนาของชนระดับล่างด้วย

นอกจากนี้ การเปรียบเทียบรสชาติที่ดีของอาหารกับรสทิพย์ และการเปรียบเทียบความงดงามของสิ่งต่าง ๆ กับแก้วมณี เป็นขนบการเปรียบเทียบที่พบในวรรณคดีไทยเช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่า การใช้ภาพพจน์ลักษณะดังกล่าวนี้ช่วยรักษาขนบนิยมของการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไทยไว้

- **อุปลักษณ์** สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 39) กล่าวว่า “อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบมากล่าวทันที โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งอาจมีคำว่า คือ หรือ เป็น” ในพระราชนิพนธ์มีการใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ ดังนี้

ความสืเนหาของพระอริราชชนกรราชต่อพระอนุชาทันทานคำอาบพิษอันชากข้าไม่ได้ พระโปลชนกจึงถูกจองจำและควบคุม (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 4) เปรียบเทียบคำพุดยงกับยาพิษ เพื่อแสดงความหมายว่า คำพุดยงนั้นมีอันตรายเช่นเดียวกับยาพิษที่สามารถฆ่าคนให้ตายได้

- **บุคลาธิษฐาน** สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 39) กล่าวว่า “บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบโดยนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คน มากล่าวถึงราวกับเป็นคน” ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีการใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐาน ดังตัวอย่าง

-ทรงปลอมพระองค์ด้วยภาษาเก่าเสรำหมอง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14) ใช้คำว่า เสรำหมอง ซึ่งเป็นกริยาของคนกับลักษณะของเสื้อผ้า เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น

-เรือแล่นด้วยกำลังคลื่นที่ร้ายกาจ ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วยกำลังคลื่น (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58) ใช้คำว่า ร้ายกาจ ซึ่งเป็นกริยาของคนกับคลื่นในทะเลเพื่อแสดงให้เห็นภาพของคลื่นทะเลที่รุนแรงได้ชัดเจน

- **สัญลักษณ์** สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 47) กล่าวว่า

สัญลักษณ์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่อาจจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภาพพจน์ แต่มีใช้ประเภทหนึ่งของภาพพจน์ สัญลักษณ์หลายอย่างอาจจะพัฒนามาจากการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เมื่อมีการเปรียบเทียบจนเกิดเป็นความเข้าใจร่วมกันใน “ชนบ” วรรณศิลป์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือของชนชาติใดชนชาติหนึ่งหรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ภาพพจน์เหล่านั้นก็จะกลายเป็นสัญลักษณ์ คือ เป็นสิ่งที่ใช้แทนอีกสิ่งหนึ่งโดยมิต้องใช้กลวิธีการเปรียบเทียบอีก ดังนั้น ดอกไม้งามจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของหญิงงาม น้ำค้างเป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ ดวงอาทิตย์เป็นสัญลักษณ์แทนกำลังอำนาจ สัญลักษณ์มีลักษณะที่เป็นทั้งลักษณะเฉพาะและลักษณะสากล การสร้าง

สัญลักษณ์ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมจึงขึ้นอยู่กับการสร้างสรรคของกวีในฐานะปัจเจกบุคคล หรือขึ้นอยู่กับอิทธิพลของขนบวรรณศิลป์และวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงกวีนั้น ๆ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีการใช้สัญลักษณ์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ แสดงถึงการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ตามขนบนิยมในการแต่งวรรณคดีไทย ดังที่สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549, หน้า 50) กล่าวว่า “การใช้สัญลักษณ์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ประการหนึ่งซึ่งมีที่ใช้ทั้งในวรรณคดีโบราณและวรรณกรรมสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง” การใช้สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จำแนกได้ ดังนี้

การใช้สัญลักษณ์ตามขนบนิยมของวรรณคดีไทย ได้แก่

พระมหาชนก เป็นสัญลักษณ์แทนความดี ตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีนิทานของไทยมักเป็นตัวแทนของความดีงาม ดังที่พระมหาชนกได้บำเพ็ญวิริยบารมี และปัญญาบารมี มีความเพียรว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรถึง 7 วัน 7 คืน ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ปราสาทที่ตั้งสถาบันการศึกษาให้แก่ประชาชน กุศลที่ยิ่งใหญ่นี้ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอีกหลายพระชาติต่อมา

เศวตฉัตร เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์หรือราชสมบัติ การใช้สัญลักษณ์เช่นนี้เป็นขนบนิยมในวรรณคดีไทย ดังตอนที่พระโพลชนกส่งสาส์นถึงพระอริราชชนกก่อนทำสงครามชิงราชบัลลังก์ว่า “พระองค์จะมอบเศวตฉัตร หรือจะเข้ายุทธภูมิกัน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 12)

พระอินทร์ เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ช่วยเหลือคนดี พระอินทร์มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกในชาติกหลายเรื่องและในวรรณคดีนิทานของไทย บทบาทของพระอินทร์ในเรื่องพระมหาชนกได้เนรมิตตนเองเป็นตาข่ายเบรียนช่วยเหลือพระเทวีซึ่งกำลังตั้งพระครรภ์พระมหาชนก ในตอนที่พระนางเดินทางไปเมืองจัมปาละ ดังเนื้อความว่า “ด้วยเดชานุภาพแห่งพระมหาสัตว์นั้น บันดาลให้ภพของท้าวสักกเทวราชสำแดงอาการร้อน ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้วดำริว่า: “สัตว์ที่บังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวีมีบุญมาก เราควรจะไปทีนั้น” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 20)

การใช้สัญลักษณ์เฉพาะ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีการใช้สัญลักษณ์เฉพาะ ผู้อ่านจึงต้องตีความว่าเป็นตัวแทนของสิ่งใด การใช้สัญลักษณ์เฉพาะนี้มีทั้งที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดกอยู่แล้ว และเป็นการใช้สัญลักษณ์เฉพาะของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แก่

ข้างดูร้ายและข้างตมมัน สมเกียรติ รักขมณี (2543, หน้า 170) กล่าวว่า

เป็นสัญลักษณ์แทนความดีร้ายมุทะลุ ความไม่ดีในตัวตน หรือกิเลสของมนุษย์
ทรงแปลบทพระคาถา “อจจนต์” โดยการใช้สัญลักษณ์ ข้างดูร้ายและข้างตมมัน...เพื่อให้
เห็นว่าข้างดูร้ายและข้างตมมันอันหมายถึง ความดีร้ายมุทะลุ หรือความไม่ดีในตัวตน
นั่นเอง

ตั้งเนื้อความว่า “ผู้ใคร่แจ้งการงานนี้ว่า แม้ทำความเพียรก็ไม่อาจให้สำเร็จได้ ไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ
ทีเดียว ดังนี้ ไม่น่าข้างดูร้ายและข้างตมมัน เป็นต้น ออกไปเสีย ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 87)

ต้นมะม่วง เป็นสัญลักษณ์แทนครูผู้สอนธรรมะให้แก่พระมหาชนก การทอดพระเนตรต้นมะม่วงที่มีผล
กับต้นที่ไม่มีผล ทำให้พระมหาชนกทรงเกิดปัญญา เข้าพระทัยสัจธรรม ตั้งเนื้อความว่า

คนอื่น ๆ มีอุปราชเป็นต้นจนถึงคนรักษาข้าง รักษาฆ่า รู้ว่าพระราชาเสวยผลมี
รสเลิศแล้ว ก็เก็บเอาผลมากินกัน ฝ่ายคนเหล่านี้ยังไม่ได้ผลนั้น ก็ทำลายกิ่งด้วยพอนไม้
ทำเสียไม่มีใบ ต้นก็หักโค่นลง มะม่วงอีกต้นหนึ่งตั้งอยู่ดงาม ดุจภูเขามีพรรณดั่งแก้วมณี
พระราชาเสด็จออกจากพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นดั่งนั้นจึงตรัสถามเหล่า
อมาตย์ว่า: “นี่อะไรกัน.” เหล่าอมาตย์กราบทูลว่า: “มหาชนทราบที่พระองค์เสวยผลรส
เลิศแล้ว ต่างก็แย่งกันกินผลมะม่วงนั้น.” พระราชาตรัสถามว่า: “ใบและวรรณะของต้นนี้
สิ้นไปแล้ว ใบและวรรณะของต้นนอกนี้ยังไม่สิ้นไป เพราะเหตุไร.” อมาตย์ทั้งหลายกราบ
ทูลว่า: “ใบและวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผล.” พระราชาสดับดังนั้น
ได้ความสังเวช ทรงดำริว่า : ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูก
หักโค่นลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกับต้นที่ไม่มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้
ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล. ก็เราจักไม่เป็นเหมือนต้นไม่มี
ผล จักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 124)

หลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นต้นมะม่วง 2 ลักษณะ คือ ต้นมะม่วงที่มีผลกับต้นมะม่วงที่ไม่มีผล ได้ทรงเข้าพระทัยสังขาร ทรงตระหนักเห็นว่าราชสมบัติเหมือนกับต้นไม่มีผล ผู้คนย่อมน้อยแอ้ง จนต้นไม้ถูกทำลายในที่สุด ส่วนการออกบวชเหมือนต้นมะม่วงที่ไม่มีผล ย่อมไม่มีคนสนใจ พระองค์จึงปรารถนาที่จะเป็นอย่างต้นไม้ไม่มีผล ดังที่สุจิตรา จงสถิตยวัตตนา (2542, หน้า 192) กล่าวว่า

ในแง่โลกีย์ธรรม ซึ่งแสดงออกผ่านเหตุการณ์การทำลายต้นมะม่วงของเหล่าอมาตย์ด้วยความเขลาและความโลภนั้น อวิชาหมายถึงกิเลสของปุถุชน คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งทำให้เหล่าอมาตย์แย่งชิงผลมะม่วง จนทำลายต้นมะม่วงในที่สุด การย่อมน้อยแอ้งผลมะม่วงด้วยอำนาจกิเลสคือความเห็นแก่ตน เป็นเหตุให้ขาดปัญญาไตร่ตรอง และทำลายต้นมะม่วงอันเป็นต้นกำเนิดแห่งประโยชน์และความพึงพอใจของตน นับเป็นการทำลายประโยชน์ตนเองด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์อย่างแท้จริง จึงเป็นความเขลา ความด้อยปัญญาอันแจ่มชัด

ในต้นฉบับมหานกชาดกในพระไตรปิฎก การได้ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลรสโอชาถูกทำลายจนโค่นลง ต่างจากต้นมะม่วงที่ไม่มีผลซึ่งสามารถดำรงตนอยู่อย่างดงามปราศจากภัยอันตราย ได้ทำให้พระมหากษัตริย์บังเกิดดวงตาเห็นธรรม เกิดความเบื่อหน่ายในโลกีย์สุข ปรารถนาจะออกผนวชเพื่อปฏิบัติธรรมไปสู่ความหลุดพ้น

เมื่อออกผนวชแล้ว พระมหากษัตริย์ยังได้กล่าวว่า ต้นมะม่วงสองต้นนี้เองเป็นครูผู้ให้ธรรมแก่พระองค์

ปูทะเลย์กัษ เป็นสัญลักษณ์แทนบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่พระมหากษัตริย์กษัตริย์อยู่ในมหาสมุทรนั้น ทรงรู้สึกได้ว่า เหมือนได้พักยืนอยู่บนหลังปูทะเลเป็นระยะ ๆ ต่อมาเมื่อปรารถนาที่จะตั้งสถานบันการศึกษาให้แก่ประชาชนในบ้านเมือง ได้พระราชทานนามว่า ปูทะเลย์มหาวิชาลัย จะเห็นได้ว่า ไม่มีคนธรรมดาทั่วไปจะสามารถยืนบนหลังปูทะเลย์กัษได้ มีเพียงพระมหากษัตริย์เท่านั้น แสดงว่าพระองค์ทรงเป็นผู้เปี่ยมด้วยบุญญาธิการ และอุทิศเจตนาหมั่นมหาศาล ได้ชี้ให้เห็นว่า ปูทะเลย์กัษ หมายถึง พระบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ ดังเนื้อความ

ครั้นอยู่ลำพังพระราชชาติระกะพรหมณ์ว่า: “เราสงวนเรื่องนี้มาหลายเวลาแล้ว นับแต่คราวลงเรือมุ่งสู่สุวรรณภูมินั้น ก่อนคลื่นยักษ์มากระหน่ำนาวา เราได้ยืมพาดิษชาวสุวรรณภูมิพูดกัน เป็นภาษาสุวรรณภูมิว่า: โนนปุทะเลย์กัซสูกับปลาและเต่า.” และว่าผู้ใดเหยียบปูนั้นได้จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หากมีความเพียรแท้.” พรหมณ์ทูลว่า: ข้าพระองค์ก็เคยได้ยินเรื่องอย่างนี้ แต่ไม่ทราบว่ามีปูทะเลยักษ์ดังนี้หรือไม่.” พระราชาตรัสตอบว่า : มีแน่แท้. หลังจากได้กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ ลงทะเลพื้นปลาและเต่าก็ว่ายข้ามมหาสมุทร. ได้พักผ่อนเป็นคราวๆ. บางครั้ง ก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเลได้คล้ายๆ ใกล้ถึงฝั่ง ดังเช่นบุคคลที่หกล้มในพวกเจ็ดบุคคล (ในอุทกุปมสูตรที่ 5). แต่ที่แท้เป็นปูทะเลยักษ์นั่นเอง.” พรหมณ์ทูลว่า : ที่จริงแท้ คือพระบุญญาธิการ

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 136)

ปลาและเต่า เป็นสัญลักษณ์แทนภัยอันตรายหรืออุปสรรคปัญหาในชีวิต หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงมีพระวิริยะในการว่ายน้ำเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน ก็จะกลายเป็นอาหารของพวกปลาและเต่า ซึ่งเป็นสัตว์ร้ายในทะเล เช่นเดียวกับพวกพ่อก้าวคนอื่น ๆ ที่โดยสารเรือมาด้วยกัน สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า หากมนุษย์ปราศจากความเพียรก็จะทำให้ชีวิตถูกทำลายด้วยภัยอันตรายหรืออุปสรรคปัญหาในชีวิตทั้งหลาย ดั่งเนื้อความ

พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตากรวดกับเนย เสรวยจนเต็มท้อง แล้วขูบน้ำเนื้อเกลี้ยงสองฝืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม มหาชนเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ล่วงพ้นฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุตสาหหนึ่ง (70 เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 58)

การใช้สัญลักษณ์ที่ดัดแปลงไปจากขนบนิมิตของวรรณคดีไทย ได้แก่ นางมณีเมขลา เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่ละเลยหน้าที่ ตามปกติแล้วทเวดามักจะเป็นสัญลักษณ์ของผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกที่ตกทุกข์ได้ยาก แต่ในเรื่องพระมหากษัตริย์นั้น นางมณีเมขลากลับละเลยหน้าที่ของตน ไม่ได้ตรวจตรามหาสมุทร และการมาช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ นางกระทำไปเพราะต้องการเข้าทเวดามาคนั้น ดั่งเนื้อความ

ในกาลนั้น ท้าวโลกบาลทั้งสี่ มอบให้เทพธิดาชื่อ มณีเมขลา เป็นผู้ดูแลรักษา สัตว์ทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยคุณ มีบำรุงมารดาเป็นต้น เป็นผู้ไม่สมควรจะตายใน มหาสมุทร นางมณีเมขลามิได้ตรวจตรามหาสมุทรเป็นเวลาเจ็ดวัน เล่ากันว่า นางเสวย ทิพยสมบัติเพลิน ก็เผลอสติมิได้ตรวจตรา. บางอาจารย์กล่าวว่า นางเทพธิดาไปเทพ สماعيلเสีย นางคิดได้ว่า: “วันนี้เป็นวันที่เจ็ดที่เรามิได้ตรวจตรามหาสมุทร มีเหตุ อะไรบ้างหนอ.” เมื่อนางตรวจดูก็เห็นพระมหาสมุทร จึงคิดว่า: “ถ้ามหาชนกกุมารจัก ตายในมหาสมุทร เราจักไม่ได้เข้า เทวสมาคม.” คิดฉะนี้แล้ว ตกแต่งสร้อย สติอยู่ใน อากาศไมไกลพระมหาสมุทร

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 66)

นางมณีเมขลาเพลิดเพลินอยู่กับการเข้าเทวสมาคม นางเพียงคิดขึ้นมาได้เท่านั้นว่ามีได้ตรวจตรา มหาสมุทร และแม้กำลังจะเหาะมาช่วยพระมหาชนกก็ยังต้องตกแต่งสร้อยของตนอีก ลักษณะดังกล่าวของนาง มณีเมขลา แสดงให้เห็นว่า หากพระมหาชนกไม่ยอมพึ่งตนเอง ด้วยการใช้สติ ปัญญา และกำลังแล้ว ก็ยอมไม่ พันภัยในมหาสมุทร เพราะกว่าที่นางมณีเมขลาจะมาช่วยพระองค์ ก็เป็นวันที่ 7 ที่พระองค์ว่ายน้ำอยู่ท่ามกลาง มหาสมุทรเพียงลำพัง ดังที่รัตนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 100-101) กล่าวว่า

ในกรณีของนางเมขลา ก็น่าสนใจมากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสียด สีนางเมขลาด้วยอารมณ์ขัน แต่แฝงข้อคิดถึงการไม่เชื่อถือในบทบาทของเทวดานัก ดังที่ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ว่า นางเมขลาไม่ได้ตรวจตรามหาสมุทรนานถึง 7 วัน เพราะ “เล่ากันว่า นางเสวยทิพยสมบัติเพลินก็เผลอสติมิได้ตรวจตรา บางอาจารย์กล่าวว่านาง ไปเทพสมาคมเสีย” การที่ทรงใช้คำพูดว่า “เล่ากันว่า” และ “บางอาจารย์กล่าวว่า” มีความหมายทำนองว่า มีคนนินทานั่นเอง แสดงให้เห็นว่านางเมขลา มักละเลยการปฏิบัติ หน้าที่เพราะเป็นผู้นิยมนการสมาคมและนิยมเสวยสุขในความมั่งคั่งของตน นอกจากนี้ นางเมขลาเป็นนางฟ้าผู้ดูแลท้องสมุทร และทำหน้าที่ช่วยเหลือคนดีที่ยังไม่สมควรตาย ในมหาสมุทรนั้น แต่เมื่อนางจะช่วยชีวิตพระมหาชนก นางไม่ได้คิดว่า พระมหาชนกเป็น บุคคลที่ต้องช่วย กลับคิดว่าต้องช่วยเพราะหากปล่อยให้ตาย นางจะไม่ได้เข้าเทวสมาคม แสดงว่านางมณีเมขลาคิดถึงประโยชน์แห่งการช่วยเหลือคนอื่น หรือแม้แต่การกระทำ

ตามหน้าที่ของตน ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงล้อเลียนนางมณีเมขลาอีก
 นิดหนึ่งว่า “คิดฉะนี้แล้ว ตกแต่งสรีระ สถิตอยู่ในอากาศไม่ไกลพระมหาชนก” นางมณี
 เมขลาผู้ห้วงแต่ตนเอง จึงต้องแต่งตัวให้สวยงามก่อนจะไปช่วยชีวิตพระมหาชนก

5.1.2 การสืบทอดวรรณคดีชาตก

วรรณคดีเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ทางภาษา วรรณคดีไทยเป็นมรดกสำคัญอย่างหนึ่ง
 ของชาติ นับแต่สมัยสุโขทัยที่ชาติไทยมีตัวอักษรใช้โดยการคิดประดิษฐ์ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็มีการ
 สร้างสรรค์วรรณคดีไทยเกิดขึ้น วรรณคดีไทยเรื่องแรก คือ ศิลajarีกหลักที่ 1 ศิลajarีกพ่อขุนรามคำแหง
 มหาราช นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2563) เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดีไทยขึ้น
 เป็นจำนวนมาก มีความหลากหลายทั้งประเภท รูปแบบ เนื้อหา และแนวคิด วรรณคดีไทยนับเป็นมรดกทางภูมิ
 ปัญญาของบรรพชนที่มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในการจรรโลงปัญญาและสำเร็จอารมณ

วรรณคดีชาตกเป็นวรรณคดีไทยประเภทหนึ่งที่น่าเรื่องราวมาจากชาตก ทั้งชาตกที่ปรากฏใน
 นิบาตชาตกซึ่งเป็นชาตกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาตก 547 เรื่อง และชาตกนอกนิบาต ซึ่งเป็นชาตกที่
 ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น ปัญญาสชาตก เรื่องราวของชาตกมักจะถูกกล่าวถึงการอุปติของ
 พระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมี มีแนวคิดเรื่องผลของกรรมเป็นแนวคิดหลัก และมีรูปแบบการเล่าเรื่องที่เป็น
 เอกลักษณะ ดังที่ พัฒน์ เพ็งผลา (2535, หน้า 32-33) กล่าวไว้ว่า อรรถกถาชาตกในคัมภีร์พระไตรปิฎกจะมี
 โครงสร้าง 5 ส่วน คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาลา ไวยากรณ์ และสโมธาน

ปัจจุบันวัตถุ คือ ส่วนต้นของนิทานชาตก เรื่องปัจจุบันในสมัยพุทธกาล เป็นการปรารภก่อนเล่านิทาน
 ชาตกหรือมูลเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่านิทานชาตก มักกล่าวว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ทรงปรารภ
 เรื่องอะไรจึงได้ตรัสชาตกเรื่องนั้น ๆ หรือมีผู้ใดทำอะไร ที่ไหน แล้วไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้
 พระพุทธเจ้าตรัสชาตกนั้น

อดีตวัตถุ คือ การเล่าเรื่องของชาตก เป็นเรื่องในอดีตชาติในตอนพระพุทธเจ้าทรงอุปติเป็น
 พระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมี

คาลา คือ ภาษาบาลีที่กำกับอยู่ในนิทาน คาลาอาจจะมีหนึ่งคาลาหรือมากกว่านั้น มีความเชื่อว่า
 พระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ในเรื่องเป็นผู้ตรัสคาลาเหล่านี้ คาลาจึงทำให้นิทานชาตกเป็นเรื่องที่มีความ

ศักดิ์สิทธิ์ โนม่น้าวให้ผู้ได้ยินได้ฟังเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง แม้ไม่สามารถพิสูจน์หรือยืนยันได้ เพราะเป็นเรื่องที่ พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้และทรงเป็นผู้เล่าเรื่องนิทานชาดก

ไวยากรณ์ คือ การอธิบายความในคาถา คำหรือวลีใดในคาถาที่ยาก ๆ ในการเข้าใจ ผู้แต่งจะอธิบาย คำหรือวลีนั้นให้เข้าใจง่ายขึ้นด้วยการใช้ภาษาบาลีที่ง่าย ๆ

สโมธาน คือ การประชุมชาดกหรือการสรุป กล่าวถึงตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องชาดกว่ากลับมาเกิดเป็นใคร ในสมัยพุทธกาล ใครเป็นพระโพธิสัตว์ และผู้ฟังชาดกได้บรรลุธรรมผลอย่างไรด้วย

มหาชาติคำหลวง เป็นวรรณคดีชาดกคล้ายลักษณะเรื่องแรกของไทย แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น พ.ศ. 2025 ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หลังจากนั้นมีการแต่งวรรณคดีชาดกในแวดวงวรรณคดีไทย อีกหลายเรื่อง และได้รับความนิยมเสมอมา แม้ในปัจจุบันก็จะเห็นได้ว่า ชาดกเป็นเรื่องราวที่คนไทยซึ่งนับถือ พระพุทธศาสนาให้ความสนใจ มีการสร้างสรรค์ในรูปแบบเรื่องเล่าในสื่อต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ การ์ตูนแอนิเมชัน หนังสือการ์ตูนภาพ วรรณคดีชาดกเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะของสังคมไทยที่นับถือและมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา จึงได้รับคัมภีร์และหลักธรรมอันเป็น แนวคิดของพระพุทธศาสนา มาสร้างสรรค์วรรณคดีของชาติขึ้นมา

เรื่องพระมหาชนกเป็นชาดกเรื่องที่ 2 ในทศชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ชาดกเรื่องนี้รับรู้แพร่หลาย ทั่วไปในสังคมไทย เนื่องจากคนไทยนิยมต่อทศชาติของพระพุทธเจ้า เพราะเชื่อว่าเป็น 10 พระชาติที่ยิ่งใหญ่ซึ่ง การบำเพ็ญบารมีได้จนสมบูรณ์ใน 10 พระชาตินี้ เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดการตรัสรู้

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกสืบทอดจากอดีตของไทย นับได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทำให้วรรณคดีชาดกอันเป็นอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของไทยที่เคยเกิดมีใน อดีตยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย โดยพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะของการสืบทอดวรรณคดีชาดก จากการนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ และการดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดก ดังนี้

5.1.2.1 การนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ พระมหาชนกเป็น ตัวละครพระโพธิสัตว์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีลักษณะเป็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ได้บำเพ็ญบารมีที่สำคัญ คือ วิริยบารมี ปรากฏในเหตุการณ์ที่พระองค์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นระยะเวลา นานถึง 7 วัน 7 คืน โดยไม่ย่อท้อ กระทั่งนางมณีเมขลาเหาะมาอุ้มพระองค์ขึ้นฝั่งที่เมืองมิลินา ต่อมาพระมหาชนกได้

เป็นกษัตริย์ครองเมืองสมดังพระราชประสงค์ ไม่ทรงละความวิริยะในการสร้างประโยชน์เพื่อบ้านเมือง ได้ทรงตั้งสถาบันทางการศึกษาแก่ประชาชน การบำเพ็ญบารมีของพระองค์ในพระชาตินี้ จึงเป็นปัจจัยนำไปสู่การตรัสรู้ในที่สุด เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นชาดกลำดับที่ 2 ในทศชาติชาดก รับรู้ในหมู่คนไทยทั่วไปว่า เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ เรื่องของพระมหากษัตริย์จึงเป็นเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นสาระหลักของวรรณคดีชาดก แม้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จะดัดแปลงเรื่องพระมหากษัตริย์แตกต่างออกไปจากอรรถกถาชาดก แต่ยังคงนำเสนอเรื่องราวสำคัญของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ไว้

5.1.2.2 การดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดก พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้ดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องที่แตกต่างออกไปจากโครงสร้างของนิทานชาดก กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงดัดแปลงเรื่องพระมหากษัตริย์ให้เป็นวรรณคดีชาดกร่วมสมัยที่น่าอ่าน และเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ไม่ใช่ชาดกที่ล้าสมัย ห่างไกลจากวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน กล่าวคือ ได้ทรงตัดโครงสร้างชาดกบางโครงสร้างออกไป และคงไว้เพียงบางโครงสร้าง อีกทั้งโครงสร้างที่คงไว้ นี้ ก็ได้ทรงดัดแปลงให้น่าสนใจ อ่านเข้าใจง่าย และสั้นกระชับ ได้แก่ ทรงตัดปัจจุบันวัตถุและสโมธานออกไป ส่วนอดีตวัตถุได้ทรงดัดแปลงเนื้อเรื่อง ดังที่ คณิตา หอมทรัพย์ (2562, หน้า 1-11) กล่าวว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดก ได้แก่ 1) การตัดปัจจุบันวัตถุและสโมธาน 2) การดัดแปลงเนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุ โดยการตัดเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเรื่อง การเปลี่ยนเนื้อเรื่อง การเพิ่มเนื้อเรื่อง และการคงคาถาภาษาบาลีไว้ในตอนที่สำคัญและการอธิบายความภาษาบาลี พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงมีเอกลักษณ์แตกต่างจากอรรถกถาชาดกและเรื่องพระมหากษัตริย์จำนวนอื่น ๆ ของไทยที่เคยมีมาก่อน อีกทั้งมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์เรื่องพระมหากษัตริย์รูปแบบต่าง ๆ ต่อมาในสังคมไทย

การดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดกในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ อธิบายได้ ดังนี้

1) การตัดปัจจุบันวัตถุและสโมธาน ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ไม่เปิดเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุตามขนบของการเล่านิทานชาดก กล่าวคือ ไม่ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ตรัสเล่าเรื่อง แต่เปิดเรื่องด้วยการเล่าเรื่องราวหรืออดีตวัตถุของเรื่องพระมหากษัตริย์ทันที ดังเนื้อความว่า “ในอดีตกาลอันพันคนนาวิสัยครั้งหนึ่ง พระราชาพระนามว่า มหากษัตริย์ครองราชสมบัติอยู่ในกรุงมิถิลาแคว้นวิเทหะ” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 1) การตัดปัจจุบันวัตถุออกทำให้ดำเนินเรื่องได้รวดเร็ว และผู้เล่า

เรื่องพระมหากษัตริย์ไม่ใช่พระพุทธเจ้า แต่น่าจะเป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์ อีกทั้งพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังตัดสโมธานหรือประชุมชาดกออกไป ซึ่งเป็นส่วนนำเสนอแนวคิดเรื่องผลของกรรมในนิทานชาดกจากการที่ตัวละครในนิทานได้มาเกิดเป็นบุคคลต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาลตามผลของการกระทำที่ได้ทำมา เช่น พระโพธิสัตว์ที่ได้ประกอบบุญกุศลได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2) การตัดแปลงเนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุ เนื้อเรื่องของเรื่องพระมหากษัตริย์คือส่วนอดีตวัตถุ พบว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ตัดแปลงเนื้อเรื่องจนมีเอกลักษณ์แตกต่างจากอรรถกถาชาดกและเรื่องพระมหากษัตริย์สำนวนอื่น ๆ ของไทยที่เคยมีมาก่อน ได้แก่ การตัดเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเรื่อง การเปลี่ยนเนื้อเรื่อง การเพิ่มเนื้อเรื่อง และการคงคาถาภาษาบาลีไว้ในตอนที่สำคัญและการอธิบายความภาษาบาลี ดังนี้

-การตัดเนื้อเรื่อง เนื้อหาของเรื่องพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ต้นเรื่องจนถึงพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรประชาชนทำลายต้นมะม่วงยังคงมีอยู่ตามอรรถกถาชาดก โดยมีการตัดเนื้อเรื่องต่อจากนั้นซึ่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ออกบวชและนางสีลคร่ำครวญไม่เห็นด้วยต่อการออกบวชของพระมหากษัตริย์ กระทั่งนางสีลีเข้าพระทัยและยอมรับในเวลาต่อมา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จบในตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงปรารถนา ก่อตั้งปุทธะเลียมมหาวิทยาลัยเพื่อให้เป็นสถาบันการศึกษา การตัดเนื้อเรื่องเช่นนี้ทำให้เนื้อเรื่องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีความยาวไม่มาก ผู้อ่านจึงอ่านจบได้อย่างรวดเร็ว

-การตัดรายละเอียดของเรื่อง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นำเสนอเรื่องพระมหากษัตริย์อย่างกระชับ มุ่งนำเสนอสาระของเรื่อง และง่ายต่อการอ่าน ดังนั้น รายละเอียดของเรื่องตามที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกที่ทรงเห็นว่าไม่สำคัญก็จะตัดรายละเอียดออก เช่น เหตุการณ์พระชนกทรงแก้อุบายพระโปลชนก เหตุการณ์พระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติที่เมืองมิลลา ซึ่งในอรรถกถาชาดกมีการบรรยายเหตุการณ์ตอนนี้อาวัวอย่างละเอียดและยืดยาว แต่เรื่องพระมหากษัตริย์สำนวนพระราชนิพนธ์จะบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ดังตัวอย่าง

ขุมทรัพย์ใหญ่สิบหกขุมเหล่านี้ คือ ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก ขุมทรัพย์ภายใน ขุมทรัพย์ภายนอก ขุมทรัพย์ไม่ใช่ภายในไม่ใช่ภายนอก ขุมทรัพย์ขาขึ้น ขุมทรัพย์ ขาลง ขุมทรัพย์ที่ไม่ร้างใหญ่ทั้งสี่ ขุมทรัพย์ในที่โยชน์หนึ่งโดยรอบ ขุมทรัพย์ใหญ่ที่ปลายขนหาง ขุมทรัพย์ที่น้ำ ขุมทรัพย์ที่ยอดไม้ และธนูหนักพันแรงคนยก บัลลังก์สี่เหลี่ยมหัวนอนอยู่เหลี่ยมไหน และยังสีลราชเทวีให้ยินดี

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 103)

-การเปลี่ยนเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องตอนท้ายของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก กล่าวถึงพระมหาชนกไม่ได้ออกบวช หากแต่พระมหาชนกปรารถนาที่จะก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชชาลัย ด้วยทรงตระหนักเห็นความไม่รู้อันจะเป็นภัยของมหาชน พระมหาชนกจึงบำเพ็ญบารมีด้วยการมีชีวิตอยู่ในโลกของขรรวาสและทำประโยชน์เพื่อมหาชน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชอธิบายถึงการเปลี่ยนเนื้อหาของเรื่องพระมหาชนกไว้ว่า “พระมหาชนกจะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (8))

-การเพิ่มเนื้อเรื่อง ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีการเพิ่มเนื้อเรื่องที่ไม่ปรากฏในอรรถกถาพระมหาชนก ได้แก่ การใช้เครื่องยันตกลทำลายและฟื้นฟูต้นมะม่วง การฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และพระมหาชนกปรารถนาที่จะก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชชาลัย ดังตอนพระมหาชนกพระราชทานแนวทางการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ความว่า

เรามีวิธีเก้าอย่างที่อาจใช้ได้ หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่ สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดของต้นที่ไม่มีผลให้มีผลห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น หก เอากิ่งมาทาบกิ่งเจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผลเก้า ทำชีวภูมิต้องเคราะห์

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)

-การคงคาถาภาษาบาลีไว้ในตอนที่สำคัญและอธิบายความภาษาบาลี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงคัดคาถาภาษาบาลีมาจากขุททกนิกายชาดก 10 บท และทรงเติมอีก 1 บท (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2542, หน้า 187) เนื้อเรื่องบางตอนในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจะปรากฏคาถาภาษาบาลีเฉพาะตอนพระมหาชนกสนทนากับนางมณีเมขลาเท่านั้น การคัดคาถาภาษาบาลีมาจากอรรถกถานี้ ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาตามความเชื่อชาดกคือพระพุทธพจน์ ได้สร้างเสริมเนื้อเรื่องให้มีความศักดิ์สิทธิ์และเน้นให้เห็นแนวคิดสำคัญเรื่องวิริยบารมีจากการปรากฏคาถาภาษาบาลีเพียงบางตอนเท่านั้น

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ยังได้อธิบายความภาษาบาลีเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และสามารถสื่อความตามพระราชประสงค์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์มายังผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่าง

-บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อปสฺสนตีริ** แปลว่า แลไม่เห็นฝั่งเลย บทว่า **อาหุเต** ได้แก่ กระทบความเพียร (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 68) การอธิบายความภาษาบาลีดังกล่าวนี้ ช่วยทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านพระราชนิพนธ์ได้เข้าใจ ผู้ที่ไม่มีความรู้ในภาษาบาลีก็จะรู้ความหมายของคำ การที่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ทรงเลือกที่จะอธิบายความภาษาบาลีจึงทำให้การสื่อสารสาระของเรื่องบรรลุล่วงพระราชประสงค์ที่จะทำให้อ่านอ่านพระราชนิพนธ์ได้ง่ายขึ้น

-บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนโน** ความว่า คุณอนเทวดา บุคคลเมื่อกระทบความเพียร แม้จะตายก็ยอมไม่เป็นหนี้ คือ ไม่ถูกติเตียนในระหว่างญาติทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย พรหมทั้งหลาย (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 79) จะเห็นได้ว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ทรงอธิบายถึง *“การไม่ เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา”* คือ การไม่ถูกติเตียนทั้งจากญาติ เทวดา และพรหม นับว่า ได้สร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านที่อาจจะเกิดความสงสัย

นอกจากนี้ หากผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงเห็นว่ามีความใดที่อาจมีปัญหาในการสื่อสารจะทรงอธิบายให้ ผู้อ่านเข้าใจไว้ด้วย ดังที่ทรงอธิบายความหมายของคำ โภชียาลัษณมหาวิซาลัษณ ความว่า *“คำว่า โภชียาลัษณ หมายความว่า ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง คำว่า มหาวิซาลัษณ หมายความว่า ที่อาศัยแห่งความรู้อันยิ่งใหญ่”* (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 96)

การดัดแปลงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจากโครงสร้างของนิทานชาดก ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่อง มหาชนกแตกต่างจากอรรถกถาชาดก หากแต่ยังมีลักษณะของการสืบทอดการแต่งวรรณคดีชาดกของไทย จากเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหาชนกที่ยังคงปรากฏอยู่ โดยมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้ สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

5.1.3 วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสรรเสริญพระเกียรติคุณของ พระมหากษัตริย์ ดังที่เสาวณิต วิงวอน (2530, หน้า 7) กล่าวว่า

เมื่อคนไทยเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์จึงแสดงออกด้วยการ
พรรณนาเกียรติคุณ ผู้ประพันธ์อาจเกิดแรงบันดาลใจจากพระปรีชาสามารถทางการ
ปกครองการรบ จากความร่มเย็นเป็นสุขแห่งบ้านเมืองซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้คุ้มครอง
รักษา หรือเนื่องจากผู้ประพันธ์เป็นผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท จึงประพันธ์ถวายเพื่อเทิด
พระบารมี งานเขียนเช่นนี้ได้ชื่อว่าวรรณคดีของพระเกียรติ

การแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน
(พ.ศ. 2563) ประพจน์ อควีรุพการ (2560, หน้า 19-35) แบ่งประเภทของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย
ไว้ 2 ประเภท คือ เฉลิมพระเกียรติตามธรรมเนียมการแต่งวรรณคดีไทย คือ ไหว้พระ ไหว้เทพ สรรเสริญ
พระเจ้าแผ่นดิน เพื่อความสวัสดิของผู้แต่งและการแต่ง ไม่มีเรื่องราวพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ เป็นการ
แต่งสรรเสริญตามความคิดอคติคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินสูงส่งอย่างไร ประเภทที่สอง เป็นวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติโดยตรง มีทั้งการสรรเสริญในเบื้องต้นตามธรรมเนียมและสรรเสริญพระเกียรติยศตามเนื้อหา อาจยก
ตอนใดตอนหนึ่งของพระราชประวัติ หรือ พระราชกรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมาแต่ง เช่น ยวนพ่าย ตะเลงพ่าย
หรือเป็นพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจโดยตลอด ที่เก่าที่สุดเท่าที่มีมาในปัจจุบัน น่าจะเป็นคำฉันท์เฉลิม
พระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง ธรรมเนียมการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเช่นนี้มีมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์

กล่าวได้ว่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยที่มีมาช้านาน มีพัฒนาการ
เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม และมีบทบาทหน้าที่ในสังคมเพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยก่อน ดังที่ ยุพร
แสงทักษิณ (2537, หน้า 196) กล่าวว่า

ตราบใดที่ประเทศไทยยังคงมีการปกครองในระบบที่มีพระมหากษัตริย์ทรง
เป็นพระประมุข ตราบนั้นสายธารแห่งวรรณคดีของพระเกียรติจะไม่วันหยุดรินไหลหรือ
แห้งเหือดไป เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติไทยโดย
แท้จริง

การสร้างสรรค้วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในสังคมไทยในสมัยอดีต คือ
การใช้วรรณคดีพระพุทธศาสนาเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ดังพบว่ามีการใช้วรรณคดีชาดกเพื่อ
สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์เป็นพุทธราชา ปรากฏในเรื่องมหาชาติคำหลวง วรรณคดีสมัย
อยุธยาตอนต้น นำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร ขณะเดียวกันก็ต้องการสื่อให้

เห็นว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถผู้ทรงประพันธ์มหานิติศาสตร์ กัณฑ์ทศพร และทรงอุปถัมภ์การแต่งวรรณคดีเรื่องนี้อย่างยิ่งใหญ่ว่าคือพระเวสสันดร ธรรมเนียมเช่นนี้ นับว่าเป็นการใช้พระพุทธศาสนาเพื่อการเมืองเพื่อประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขเรียบร้อย จากการที่พระมหากษัตริย์ทรงสามารถรักษาไว้ซึ่งพระราชอำนาจและสถานะอันยิ่งใหญ่ในบริบทสังคมที่ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ดังที่ สมบัติ จันทรวงศ์ (2549, หน้า 280-300) กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ของไทยบางพระองค์ทรงแสดงพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ผ่านวรรณกรรม เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ลำดับที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงแสดงพระองค์เป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์พระชาติที่ยิ่งใหญ่ก่อนจะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติต่อมาผ่านวรรณคดีเรื่องมหานิติศาสตร์กัณฑ์ทศพรที่แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2025 จากกระบวนการเลือกเรื่องชาดกที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับพระราชประวัติของพระองค์ การแปลแต่งโดยการปรับเปลี่ยนคำเรียกพระเวสสันดรด้วยพระนามของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อีกทั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยังทรงพระราชนิพนธ์มหานิติศาสตร์กัณฑ์ทศพร ซึ่งเป็นกัณฑ์แรกของเรื่องมหานิติศาสตร์ด้วยพระองค์เอง

กล่าวได้ว่า การพระราชนิพนธ์วรรณคดีชาดกเพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และกระทำโดยสถาบันพระมหากษัตริย์

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสืบทอดจากอดีตของไทยจากการใช้วรรณคดีชาดกเพื่อแสดงสถานภาพที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเป็นพุทธราชาที่มีวิริยะและปัญญาอันยิ่ง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจากการเลือกชาดกเพื่อแสดงฐานะพระโพธิสัตว์ เนื้อเรื่องชาดกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์ การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ และเนื้อเรื่องที่สามารถเทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อธิบายได้ ดังนี้

5.1.3.1 การเลือกชาดกเพื่อแสดงฐานะพระโพธิสัตว์ การเลือกชาดกมาแต่งเป็นวรรณคดีมีความสำคัญต่อการสื่อถึงสาระสำคัญผ่านเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้น ๆ โดยการเลือกชาดกเพื่อแต่งเป็นวรรณคดีที่แสดงนัยการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ มักจะเลือกชาดกที่ยิ่งใหญ่ตามความเชื่อของสังคมไทย ได้แก่ ทศชาติชาดกหรือชาดก 10 พระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้ โดยเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นชาดกที่คนไทยเชื่อว่าเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนการได้ตรัสรู้ พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีบุญญาบารมีอันสูงส่ง และได้บำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงเกินกว่าคนปกติทั่วไปจะกระทำได้นับว่าเป็นเรื่องที่สร้างความประทับใจและความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้อ่านผู้ฟังได้เป็นอย่างดี ดังที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงเลือกเวสสันดรชาดกเพื่อแต่งเรื่องมหานิติศาสตร์กัณฑ์ทศพรขึ้น เพื่อสื่อถึงสถานภาพ

ที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ในฐานะพระโพธิสัตว์ผู้มีบุญญาบารมีสูงเกินกว่ามนุษย์ทั่วไปหรือกษัตริย์องค์ใดจะเทียบเท่ากับพระองค์ได้

การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้น มีการเลือกชาดกเพื่อแสดงการเฉลิมพระเกียรติเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เป็นการเลือกชาดกเรื่องสำคัญในพระชาติที่ 2 ในทศชาติชาดกมาประพันธ์ ซึ่งนับว่าเป็นชาดกเรื่องสำคัญ และคนไทยรู้จักทั่วไป มีแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อผู้อ่าน เข้าใจได้ง่าย จึงมีความเหมาะสมที่จะนำมาแต่งเป็นวรรณคดีเรื่องใหม่ เรื่องราวของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่ยิ่งใหญ่อีกพระองค์หนึ่งในทศชาติ จึงเป็นเรื่องที่คู่ควรใช้แสดงถึงสถานะที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะพระโพธิสัตว์ที่มีวิริยบารมีอันยิ่ง

5.1.3.2 เนื้อเรื่องชาดกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์ ชาดกหลายเรื่องมักเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์เพื่อบำเพ็ญบารมีให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เช่น กุสชาดก มหาสุตโสมชาดก เนมิราชชาดก ลักษณะเช่นนี้จึงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระโพธิสัตว์กับพระมหากษัตริย์ว่าเป็นบุคคลเดียวกัน การที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นกษัตริย์แสดงถึงการมีบุญญาบารมีมาก เพราะพระโพธิสัตว์หลายพระชาติจะอุบัติเป็นสัตว์หรือคนธรรมดา โดยทั่วไปแล้วชาดกจึงมีเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชาและพุทธราชา ทรงบำเพ็ญบารมีจากการปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรมเพื่อเป็นปัจจัยนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลที่มีสถานภาพสูงสุดในความเชื่อของพระพุทธศาสนา

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นำเสนอเรื่องราวที่พระโพธิสัตว์อุบัติในตระกูลกษัตริย์และได้ทรงเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองในเวลาต่อมา กว่าที่พระองค์จะได้ปกครองบ้านเมืองต้องเผชิญกับชะตากรรมเรือแตกกลางมหาสมุทร ทำให้พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญวิริยบารมียิ่งใหญ่ ซึ่งมีมนุษย์ทั่วไปทำได้ยาก ดังเช่น การว่ายน้ำอยู่ใต้มหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน ต่อมาเมื่อพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองแล้ว ก็ยังทรงบำเพ็ญวิริยบารมีต่อเนื่อง เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรชาวเมืองท่าลายต้นมะม่วงโดยปราศจากปัญญา ทรงตระหนักว่าประชาชนจำเป็นจะต้องมีการศึกษาเพื่อไม่ให้ลุ่มหลงในอวิชชาทั้งหลาย จึงทรงมีเมตตาต้องการช่วยเหลือชาวเมือง ได้ทรงปรารถนาที่จะก่อตั้งปูชนียสถานให้เป็นที่สถิตทางการศึกษา เมื่อผู้คนมีปัญญาความรู้ก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่บ้านเมืองส่วนรวม เนื้อเรื่องของชาดกเรื่องพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้นี้แสดงถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยธรรม พระมหากษัตริย์จึงเป็นชาดกที่แสดงถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ผ่านตัวละครพระโพธิสัตว์ ทั้งการเป็นธรรมราชาและพุทธราชา

5.1.3.3 การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จำนวนมากมีน้อยสื่อถึงพระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่ คณิตา หอมทรัพย์ (2560, หน้า 73) ได้กล่าวไว้ว่า

คำเรียกพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ หมายถึง พ่อผู้ยิ่งใหญ่ ตรงกับที่ประชาชนชาวไทยเรียกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่า พ่อหลวงหรือ พ่อแห่งแผ่นดิน นอกจากนี้ คำเรียกพระมหากษัตริย์ที่มีความหมายว่า ผู้มีปัญญา ได้แก่ “ท่านบัณฑิต” ตรงกับที่กระทรวงศึกษาธิการถวายพระราชสมัญญานาม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่า “ครูแห่งแผ่นดิน” และประชาชนยกย่องว่าทรงเป็น “จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน” ทั้งหมดล้วนหมายถึงผู้มีปัญญามากทำนองเดียวกับคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่าบัณฑิต การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์จึงเป็นกลวิธีทางการประพันธ์วรรณกรรมที่ชี้ให้ผู้ผู้อ่านอนุมานได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชอย่างแนบเนียน

การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ จึงได้เน้นย้ำว่า พระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีสถานภาพดังพระมหากษัตริย์โพธิสัตว์ ผู้มีบุญญาบารมีมาก และเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญวิริยบารมีอย่างยอดเยี่ยมเพื่อเกื้อกูลมหาชนทั้งหลาย

5.1.3.4 เนื้อเรื่องที่สามที่เทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื้อเรื่องที่คงเดิมไว้ตามในชาดกและเนื้อเรื่องที่ได้มีการดัดแปลงแตกต่างออกไปจากชาดกของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ มีเหตุการณ์บางเหตุการณ์และบุคลิกลักษณะบางประการของพระมหากษัตริย์ที่สามารถเทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (คณิตา หอมทรัพย์, 2560, หน้า 74-78) ดังนี้

1) เหตุการณ์พระราชบิดาสิ้นพระชนม์ในวัยเยาว์และต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กล่าวถึงกำเนิดของพระมหากษัตริย์ว่า เมื่อพระอรหันต์ซึ่งเป็นพระราชบิดาสวรรคต พระราชมารดาจำต้องเสด็จออกจากกรุงมิถิลา แล้วประทับต่างเมือง คือ นครจัมปาละ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรง

เจริญพระชนม์ได้รำเรียนศิลปศาสตร์ต่าง ๆ จนสำเร็จที่นครจัมปาละ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวคือ พระบรมราชชนกสิ้นพระชนม์ตั้งแต่พระองค์ทรงมีพระชนม์อายุเพียง 2 พรรษา หลังจากนั้นสมเด็จพระบรมราชชนนี พระเชษฐาธิราชและพระองค์ได้เสด็จประทับต่างประเทศ ทรงเจริญพระชนมพรรษาและศึกษาเล่าเรียนที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

2) การเดินทางกลับบ้านเมืองเมื่อเจริญวัย พระมหากษัตริย์ประทับอยู่ที่นครจัมปาละจนเจริญพระชนมพรรษา หลังจากนั้นทรงเดินทางกลับเมืองมิถิลาและทรงตั้งพระทัยว่าจะทรงชิงราชสมบัติของพระราชบิดากลับคืนมา บทบาทดังกล่าวเทียบเคียงได้กับเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จนิวัตประเทศไทยจากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และทรงเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติต่อจากพระเชษฐาธิราชเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

3) ลักษณะการเป็นผู้มีกำลัง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีกำลังมาก ตอนเยาว์วัยทรงสามารถจับเด็กเกรมาทำโทษได้ทั้งหมด เพราะ “ความที่พระองค์มีพระกำลังมาก” นอกจากนี้ ในตอนที่เกิดพายุระหว่างที่พระมหากษัตริย์ทรงโดยสารเรือเดินทางไปยังสุวรรณภูมิ พระองค์สามารถระโดดจากเสากระโดงเรือเป็นระยะทางไกลถึง 70 เมตรและทรงสามารถว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรได้ยาวนานถึง 7 วัน 7 คืน แสดงให้เห็นถึงความมีพลังกำลังอันยิ่ง แตกต่างจากคนธรรมดา ลักษณะของพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับพระนามของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ว่า “ภูมิพล” หมายถึงพลังของแผ่นดิน นั่นคือ การเป็นผู้มีพลังกำลังมาก รวมทั้งการประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงนานัปการที่ได้ทรงแสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นผู้มีกำลังปัญญาและกำลังกายอันยิ่ง ยากจะหาผู้ใดเทียบเท่าพระองค์

3) การกระทำความเพียรอันบริสุทธิ์จนทำให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง พระมหากษัตริย์เป็นผู้กระทำความเพียรอันบริสุทธิ์ คือ การกระทำความเพียรแม้จะมองไม่เห็นฝั่งหรือจุดหมาย ดังเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน กระทั่งนางมณีเมขลาได้เหาะมาอุ้มพระมหากษัตริย์ขึ้นจากมหาสมุทรแล้วพาไปยังกรุงมิถิลา ต่อมาพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิถิลาในที่สุด ความเพียรบริสุทธิ์ที่ยิ่งใหญ่และยากยิ่งที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปจะกระทำดังกล่าวเทียบได้กับการประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรไทยมายาวนานถึง 7 ทศวรรษ เช่น โครงการฝนหลวง เป็นโครงการแก้ปัญหาภัย

แล้งให้แก่ราษฎร กว่าที่โครงการฝนหลวงจะดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระวิริยะคิดค้นและทดลองเกี่ยวกับกระบวนการทำฝนหลวงเป็นเวลาหลายปี ระหว่าง พ.ศ. 2498 - พ.ศ. 2516 *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง* ทรงมีพระวิริยะศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ทั้งการศึกษาจากตำราด้วยพระองค์เอง การสนทนาธรรมกับพระอริยสงฆ์ และการเจริญพระสมาธิวิปัสสนาหลังจากทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแล้วเสร็จ จนทรงมีความรู้พระพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน และทรงนำหลักทางสายกลางมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่คนและสังคมไทย การก่อตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 6 ศูนย์ ทั่วประเทศไทย ทรงศึกษาและทดลองหาความรู้ทุกเรื่องเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม ทรงใช้พื้นที่พระราชวังสวนจิตรลดาเป็นพื้นที่ทดลองโครงการต่าง ๆ เมื่อประสบความสำเร็จจึงทรงพระราชทานให้ประชาชนนำไปปฏิบัติตาม และให้มีศูนย์ศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบของความสำเร็จ นอกจากนี้การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนประชาชนเพื่อศึกษาภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่อย่างต่อเนื่องแม้จะต้องทรงตรากตรำพระวรกายอย่างยิ่งได้สะท้อนถึงพระวิริยะอันยิ่งในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในช่วงต้นของการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์เสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยเพื่อศึกษาเรียนรู้ปัญหาต่าง ๆ การเสด็จพระราชดำเนินนั้นมิได้เป็นไปอย่างสะดวกสบาย มีเหตุการณ์เหนื่อความคาดหมาย และอันตรายเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง แต่ไม่ทรงย่อท้อหรือลี้ภัยพระราชปณิธาน เป็นต้น พระวิริยะอุตสาหะอันยิ่งได้ก่อให้เกิดเป็นความสุขสันต์ของประชาชนและแผ่นดินไทยสมดังพระราชประสงค์ทำนองเดียวกับที่นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนจากมหาสมุทร ต่อมาพระมหาชนก็ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลิตาตามทีพระองค์ทรงปรารถนา

4) การกระทำกิจที่แท้จริงจนสำเร็จ เมื่อพระมหาชนได้ครองราชสมบัติที่เมืองมิลิตาทรงมุ่งมั่นในการทำกิจที่แท้จริงให้สำเร็จตามที่นางมณีเมขลาแจ้งไว้ คือ ต้องทำให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ หมายถึง การกล่าวธรรมให้คนทั่วไปได้รู้ และการก่อตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อทำให้คนมีปัญญา หลังจากที่พระมหาชนได้ทอดพระเนตรผู้คนที่ทำลายต้นมะม่วงอย่างขาดปัญญา ทำให้พระองค์ก่อตั้งปุทะเลยมหาวิชาลัยเป็นสถาบันทางการศึกษาเพื่อทำให้คนมีปัญญา สอดคล้องกับพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ประชาชนชาวไทยเสมอมาที่ล้วนแต่เป็นคุณธรรมอันประเสริฐ นำบุคคลให้พ้นทุกข์และพบกับความสุขระดับต่าง ๆ ได้ ถือเป็นพรอันประเสริฐแห่งโพธิญาณจากพระโอษฐ์อย่างแท้จริง นอกจากนี้พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ได้แก่ การก่อตั้งโรงเรียน เช่น โรงเรียนร่มเกล้า โรงเรียนราชประชานุเคราะห์โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจากโรงเรียนวังไกล

กังกอล และการพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ให้ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงการดำเนินโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นพระราชกรณียกิจเพื่อเกื้อกูลมหาชนให้มีปัญญาเช่นเดียวกับการก่อตั้งปุหะเลยมหาวิทยาลัยของพระมหากษัตริย์

4) **ชีวิตครอบครัว** พระมหากษัตริย์ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางสิวลีเทวีพระราชธิดาเพียงพระองค์เดียวของพระโปลชนก พระนางสิวลีทรงมีชาติตระกูลที่ดี และเป็นสตรีที่ฉลาดเฉลียว พระมหากษัตริย์ทรงพึงใจมีพระมเหสีเพียงพระองค์เดียว ต่อมาพระนางสิวลีทรงให้กำเนิดพระราชโอรสหนึ่งพระองค์พระนามว่าทิวาราชกุมาร ชีวิตครอบครัวดังกล่าวของพระมหากษัตริย์เทียบเคียงได้กับพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถผู้ทรงเป็นธิดาในหม่อมเจ้านักขัตรมงคลกิติยากร ทรงเป็นนางแก้วคู่ฉัตรเพียงพระองค์เดียว อีกทั้งทรงเป็นสตรีที่ฉลาดเฉลียว เห็นได้จากการประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระองค์และการปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสม่ำเสมอ เช่น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้ปฏิบัติราชการแทนในคราวที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ออกผนวช เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2499 เป็นเวลา 15 วัน นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร ทรงเป็นพระราชโอรสเพียงพระองค์เดียวนอกเหนือจากพระราชธิดาพระองค์อื่น ๆ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

5) **การฟื้นฟูเกษตรกรรม** พระมหากษัตริย์ฟื้นฟูต้นมะม่วงเพราะถูกชาวเมืองทำลาย 9 วิธีเป็นเหตุการณ์สำคัญที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถอีกทั้งเนื้อหาของพระราชนิพนธ์กล่าวถึงการฟื้นฟูต้นมะม่วงโดยมีการใช้เครื่องมือทันสมัย ได้แก่ ยันตกล และการทำชีวภูมิตนุรักษ์หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ทำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีความรู้เรื่องเกษตรกรรมแผนใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีในการทำเกษตรกรรม เนื้อหาของเรื่องพระมหากษัตริย์ที่มีความแปลกกว่าชาติทั่วไป และน่าสนใจเช่นนี้สอดคล้องกับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการยกย่องให้เป็นกษัตริย์เกษตรจากการที่ทรงฟื้นฟูทรัพยากรต่าง ๆ ที่ถูกทำลายเพราะคนไทยขาดปัญญา ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ผลดีทั้งการดูแลป่าไม้ ดิน และน้ำ ดังที่ทรงให้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ด้านเกษตรกรรม และสิ่งแวดล้อมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทย เช่น โครงการแก้มลิง มุ่งแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวที่ไม่สามารถเพาะปลูกพืชได้ด้วยการปล่อย

น้ำให้ท่วมขังพื้นดินที่มีปัญหาแล้วระบายน้ำออก จากนั้นจึงใช้ปูนขาวโรยเพื่อลดความเป็นกรด โครงการปลูกป่า
 สามอย่างประโยชน์สี่อย่าง เป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันกับป่าไม้ได้ การปลูกป่าเพียง 3 อย่างจะได้
 ประโยชน์ถึง 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ และช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ และโครงการเกษตร
 ทฤษฎีใหม่ ที่มุ่งบริหารจัดการที่ดิน และการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่โดยการปลูกพืช
 หมุนเวียนไม่ปลูกพืชเพียงชนิดเดียว ทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี และดินไม่เสื่อมสภาพ เป็นต้น
 การปรับเปลี่ยนเนื้อหาของพระราชบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์แตกต่างจากอรรถกถาพจนานุกรม ทำให้
 เหตุการณ์พระมหากษัตริย์พื้นฟูต้นมะม่วงโคตโคตเพื่อแสดงลักษณะร่วมของวิถีชีวิตพระมหากษัตริย์กับ
 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

6) การไม่ออกบวชเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน เหตุการณ์พระมหากษัตริย์โพธิสัตว์ไม่ยอมออก
 ผนวชเพื่อบรรลุโมกขธรรมแตกต่างจากอรรถกถาพจนานุกรมในพระไตรปิฎก ทำให้วิถีชีวิตของพระมหากษัตริย์
 เป็นไปทำนองเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
 ไม่ออกผนวชตลอดพระชนม์ชีพ แม้จะเคยผนวชมาแล้วเนื่องจากทรงตระหนักในหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ของความเป็น
 พระธรรมราชา คือ การบำบัดทุกข์ และบำรุงสุขให้แก่ราษฎรชาวไทยที่ยังมีความลำบากอยู่แก่ตามพระราช
 สัตยาธิษฐานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาว
 สยาม” สะท้อนความเสียสละยิ่งใหญ่ที่ทรงเห็นแก่ความสุขของสรรพชีวิตยิ่งกว่าประโยชน์ในการบรรลุโมกข
 ธรรมของพระองค์เอง และทรงบำเพ็ญบารมีแห่งพระโพธิสัตว์จากการช่วยเหลือมหาชนในแผ่นดินไทย ผู้ทรง
 พระราชบัญญัติได้ดัดแปลงตอนจบของเรื่องพระมหากษัตริย์แตกต่างจากอรรถกถาพจนานุกรมที่กล่าวถึง
 พระมหากษัตริย์ออกบวชเพื่อแสวงหาโมกขธรรมเช่นนี้ได้แสดงแนวคิดวิริยะกับปัญญาและพระราชปณิธานของ
 ผู้ทรงพระราชบัญญัติได้อย่างเด่นชัด

ความสอดคล้องระหว่างเหตุการณ์และบุคลิกลักษณะของพระมหากษัตริย์กับพระราชประวัติของพระบรม
 ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์โพธิสัตว์
 ทรงเป็นบุคคลเดียวกันกับพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยความ
 สอดคล้องที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ เกิดจากการเลือกเรื่องชาดกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระราชประวัติของ
 พระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การดัดแปลงเนื้อหาของเรื่องให้แตกต่าง
 ออกไปจากอรรถกถาพจนานุกรมซึ่งใกล้เคียงกับพระราชประวัติ และพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลย

เดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งพระราชจริยวัตร และการทรงงานทั้งปวงเพื่อประชาชน

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ด้านภาษา และวรรณคดีไทย จากการใช้ภาษาวรรณศิลป์ในการสร้างสรรค์ตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกซึ่งใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความงดงาม และแสดงอัตลักษณ์ของภาษาไทย ทั้งการเลือกใช้คำ การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ อีกทั้งพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะของการสืบทอดวรรณคดีชาดกและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ โดยมีลักษณะของวรรณคดีชาดกจากการนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ และการดัดแปลงรูปแบบการเล่าเรื่องของชาดก มีลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจากการเลือกชาดกเพื่อแสดงบารมีของพระมหากษัตริย์ เนื้อเรื่องชาดกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์ การใช้คำเรียกพระมหาชนก เนื้อเรื่องที่สามารถเทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบรมชนกนาถ เสด็จมหาราช มหาวชิราวุธเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงเป็นการรักษาวรรณคดีทั้งสองประเภทที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมไทยในอดีตให้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และได้รับการสืบทอดต่อไปในสังคมวัฒนธรรมไทย

5.2 ด้านความคิดความเชื่อ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกปรากฏอัตลักษณ์ด้านความคิดความเชื่อของไทยหลายประการ วรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีคุณค่าในการรักษาความคิดความเชื่ออันเป็นรากฐานที่สำคัญของไทยไว้ ได้แก่ การเมือง การปกครอง พระโพธิสัตว์ กรรม เทวดา และความสำคัญของวิชาความรู้ ความคิดความเชื่อดังกล่าวนี้มีทั้งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา และเป็นความคิดความเชื่อเฉพาะของสังคมไทย อธิบายประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

5.2.1 การเมืองการปกครอง

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 8-9) กล่าวว่า การมีพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองเป็นวัฒนธรรมหลักประจำชาติไทยลักษณะหนึ่ง ดังนี้

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศมาตั้งแต่สมัยโบราณในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และในระบอบประชาธิปไตย พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เพราะองค์พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ประชาชนยกย่องเทิดทูนและจงรักภักดี จึงได้มีการ

แสดงออกทางวัฒนธรรมเพื่อถวายความเคารพต่อพระองค์ เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีรัชดาภิเษก (พระราชพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงครองราชย์ครบ 25 ปี) และพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก (พระราชพิธีที่กระทำขึ้นในการที่พระมหากษัตริย์เสด็จดำรงสิริราชสมบัติยืนนานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์) และพระราชพิธีทางศาสนาที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นต้น

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยดังกล่าวไว้ด้วย ได้แก่ พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง เป็นพุทธราชา และเป็นธรรมราชา แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยที่มีตั้งแต่สมัยโบราณในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้กระทั่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญก็ยังคงยึดถือแนวคิดทางการเมืองการปกครองแบบดั้งเดิมและใช้เป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมืองของไทยสืบต่อมา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงได้บันทึกแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยไว้ ผ่านผลงานทรงคุณค่าของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักและเทิดทูนอย่างยิ่งของประชาชนชาวไทย อธิบายแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

5.2.1.1 พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง ในสมัยอดีตพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ทรงมีพระราชภารกิจยิ่งใหญ่สำคัญ คือ การเป็นผู้นำในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่อาณาประชาราษฎร์ ทรงเป็นประจักษ์หลักฐานหลักของบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระบรมเดชานุภาพมากและมีพระปรีชาสามารถสูงจึงจะทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง มั่นคง และสงบสุขจากเหล่าข้าศึกศัตรูที่รุกราน หากปราศจากพระมหากษัตริย์ ประชาชนก็ย่อมไร้ที่พึ่ง บ้านเมืองไม่อาจดำรงอยู่ได้

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง อันเป็นการย้ำชัดถึงความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง ได้แก่

การแต่งตั้งตำแหน่งผู้สืบทอดตำแหน่งพระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นความจำเป็นที่บ้านเมืองจะต้องมีกษัตริย์ปกครอง และความจำเป็นที่จะต้องมีการสืบทอดตำแหน่งกษัตริย์ ด้วยพระพรหมนิพนธ์กล่าวถึงพระมหากษัตริย์สวรรคต องค์กรชทายาทที่ได้แต่งตั้งตำแหน่งไว้ได้ขึ้นปกครองบ้านเมืองแทน บ้านเมืองจึงยังคงดำรง

อยู่ได้มั่นคงเป็นปึกแผ่นจากการมีพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง ดูแลความสุขสงบภายในบ้านเมือง
ตั้งเนื้อความ

ในอดีตกาลอันพันคนนาวิสัยครั้งหนึ่ง พระราชาพระนามว่า มหาชนก
ครองราชสมบัติอยู่ในกรุงมิลิลาแคว้นวิเทหะ. พระเจ้ามหาชนกนั้น มีพระราชโอรสสอง
พระองค์ พระนามว่า อริฏฐชนกและโปลชนก. พระราชาพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่
องค์พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่องค์น้อง. กาลต่อมาพระมหากษัตริย์สวรรคต.
พระอริฏฐชนกได้ครองราชสมบัติและทรงตั้งพระโปลชนกเป็นอุปราช

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 1)

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการทำศึกสงครามปกป้องบ้านเมือง แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นจอมทัพที่
สำคัญเมื่อบ้านเมืองต้องเผชิญกับข้าศึกศัตรู หากปราศจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพแล้ว ไพร่พลยอม
ขาดขวัญกำลังใจ และปราศจากผู้นำในการทำศึกจนได้รับชัยชนะ บทบาทของพระมหากษัตริย์จึงสำคัญมาก
ในคราวที่บ้านเมืองต้องทำศึกกับบ้านเมืองอื่น อันเป็นการรักษาเอกราชและความมั่นคงของบ้านเมือง
ดังในเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างพระอริฏฐชนกและพระโปลชนก เนื้อความว่า

พระโปลชนกสามารถแผ่อิทธิพลทั่วชนบทชายแดนและรวบรวมกำลังพลจำนวนมาก
มาก. ทรงดำริว่า “แต่ก่อนนี้ เราได้คิดศดทวยศต่อพระเชษฐา แต่บัดนี้สถานการณ์
เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เราจึงจะจัดการตามสมควรแก่กรณี.” ทรงให้ประชุมพลพรรค
แล้วเคลื่อนทัพไปสู่กรุงมิลิลา พร้อมด้วยมวลชนจำนวนมาก. เมื่อถึงก็ทรงให้ตั้งค่ายพัก
แรมกองทัพอยู่นอกพระนคร. เมื่อเหล่าทหารชาวมิลิลาทราบข่าวว่าพระโปลชนกเสด็จมา
ก็พากันขนยุทโธปกรณ์ มีพาหนะช้างเป็นต้น มาที่กองบัญชาการของพระโปลชนกเป็น
จำนวนมาก. ขวานครพลเรือนอื่น ๆ ก็เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วย

พระโปลชนกส่งสาส์นเป็นคำขาดถวายพระเชษฐาว่า: “แต่ไหนแต่ไรข้าฯ ไม่เคย
เป็นอริกับพระองค์เลย แต่ข้าฯ จะก่อสงคราม ณ บัดนี้. พระองค์จะมอบเศวตฉัตร หรือ
จะเข้ายุทภูมิกัน.” พระราชาอริฏฐชนกรับทราบดังนั้นและตกลงปฏิบัติการยุทธ

จึงทรงเรียกพระอัคมรเสีมาตรัสว่า: “ ยอตรัก การรบแพ้หรือชนะนั้นไม่อาจรู้ได้ ถ้าที่มีอันเป็นอันตราย น้องจงรักษาครรรภ์ให้ดี.” ตรัสดังนี้แล้วเสด็จกรีธาทัพออกจากพระนคร

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2547, หน้า 8-12)

เหตุการณ์ที่ประชาชนเกิดความโกลาหลเมื่อพระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ แสดงถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเสาหลักหรือที่พึ่งของประชาชน เมื่อบ้านเมืองขาดพระมหากษัตริย์ประชาชนย่อมรู้สึกขาดที่พึ่ง ชีวิตของตนปราศจากความปลอดภัย ดังเนื้อความ

ไพร่พลของพระอริราชชนกถูกทหารของพระโปลชนกตะลุยหันแหลก และพระองค์เองต้องเสียพระชนม์ชีพในที่รบ. เมื่อชาวพระนครทราบว่าพระราชาสวรรคตแล้ว ก็เกิดโกลาหลกันทั่วกรุง.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 14)

หลังจากพระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ พระโปลชนกปกครองเมืองมิถิลาต่อ นำมาซึ่งความสุขสงบของบ้านเมืองดั้งเดิม เหตุการณ์นี้แสดงว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำความสุขสงบมาให้แก่ประชาชน แตกต่างจากตอนเกิดเหตุการณ์โกลาหลที่บ้านเมืองไร้ผู้ปกครอง ต่อมาเมื่อพระโปลชนกสวรรคตแล้วมีการเลือกผู้ที่เหมาะสมขึ้นเป็นกษัตริย์ เพราะพระองค์ไม่มีพระราชโอรส มีเพียงพระราชธิดาเพียงพระองค์เดียว ได้มีการปล่อยผู้สารถเพื่อแสวงหาผู้ที่เหมาะสมขึ้นเป็นกษัตริย์ แสดงให้เห็นความจำเป็นของพระมหากษัตริย์ต่อการปกครองบ้านเมือง ทรงเป็นเสาหลักของบ้านเมือง ดังเนื้อความ

เมื่อพระเจ้าโปลชนกสวรรคต ถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว อนาคตทั้งหลายได้ประชุมปรึกษากันในวันที่เจ็ดถึงเรื่องที่พระราชธิดาว่าไว้ว่า ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านที่สามารถให้พระราชธิดานั้นยินดี. (เสนาบดีได้รับโอกาสเป็นคนแรก เสนาบดีไม่สามารถให้พระราชธิดายินดี กลับได้รับความอับอายขายหน้า. คนอื่นๆ ก็มีความเช่นเดียวกัน. ต่อไปก็ไม่มีใครสามารถยกสหัสสถามณูได้. ไม่มีใครรู้จักหวนอนแห่งบัลลังก์สี่เหลี่ยม. ไม่มีใครสามารถนำขุมทรัพย์สิบหกแห่งออกมาได้.)

ปุโรหิตกล่าวว่าควรจะปล่อยผู้สตร (ราชรถ) เพราะพระราชาก็เชิญเสด็จมาได้ด้วยผู้สตรเป็นผู้สามารถจะครองราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น. ราชรถแล่นไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคล แล้วไปหยุดใกล้ที่พระมหาสัตว์บรรทมอยู่. คนทั้งหลายมีอมตย์และปุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเษกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่นั้นเอง. ต่อมาพระมหาสัตว์สามารถไขอุทยาน ปัญหาของพระโพลชนกราชทั้งสี่ข้อ. แล้วตรัสถามว่า ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่ อมตย์ทั้งหลายกราบทูลว่าไม่มีแล้วพระเจ้าข้า.

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2557, หน้า 108)

เมื่อพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติเมืองมิถิลา ทำให้ประชาชนมีความสุขชื่นรื่น เหตุการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง การที่บ้านเมืองมีพระมหากษัตริย์ปกครองจึงทำให้ประชาชนมีความร่าเริงยินดี สนุกสนาน ปราศจากความทุกข์ร้อน วุ่นวาย ดังเนื้อความว่า **“มหาชนต่างร่าเริง แล้วยินดี แล้วว่า โอ อัจฉรย์ พระราชาองค์นี้เป็นบัณฑิตจริง ๆ”** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 108) และเนื้อความว่า **“ต่อมาพระราชโอรสให้เชิญพระมารดาและพราหมณ์มาแต่กาลจัมปคนคร. ทรงทำสักการะสมโภชเป็นการใหญ่. มหาชนชาววิเทหรัฐทั้งสิ้นเอิกเกริกกัน เถลิมถลงด้วยมหรรมดนตรี.”** (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 113)

ต่อมาเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ชาวเมืองทำลาย และการก่อตั้งปุทะเลียมหาวิชชาลัย แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง และสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่บ้านเมืองอย่างยิ่ง ทรงเป็นเสาหลักทางปัญญาของบ้านเมือง ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์จึงทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ บ้านเมืองเกิดความมั่นคง แม้ต้องเผชิญกับปัญหา พระมหากษัตริย์ก็จะทรงเป็นผู้นำทางในการแก้ไขจนคล่อง ทำให้บ้านเมืองกลับคืนสู่ภาวะปรกติสุข ดังที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแนวทางฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี แสดงถึงภาวะที่บ้านเมืองเกิดปัญหาซับซ้อน แต่พระมหากษัตริย์จะทรงมีทางออกให้กับปัญหาร้ายแรง จนประชาชนกลับมามีความสุขดังเดิม และพระมหากษัตริย์ยังปรารถนาการก่อตั้งปุทะเลียมหาวิชชาลัย เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการมีปัญญาสูงส่งของพระมหากษัตริย์นั้น สามารถแก้ไขปัญหของบ้านเมืองได้ เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคงให้

เกิดขึ้น หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงปรารถนาถึงการตั้งสถาบันการศึกษา ชาวเมืองก็ย่อมลุ่มหลงในวิชาไม่จบสิ้น เกิดปัญหาในสังคมซ้ำแล้วซ้ำเล่า พระปัญญาของพระองค์จึงเป็นเสาหลักของชาติบ้านเมืองโดยแท้

5.2.1.2 พระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชา พระมหากษัตริย์ไทยทรงแสดงพระองค์เป็นธรรมราชา อันเป็นแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยที่มีมาช้านาน ดังที่ตินาร์ บุญธรรม (2555, หน้า 17) กล่าวว่า

พระมหากษัตริย์ไทยทุกยุคทุกสมัยล้วนทรงเคารพในพระศรีรัตนตรัย และยอมรับการอยู่ในกรอบของราชธรรมในพระพุทธศาสนา และต่างได้ทรงรับพระราชภาระในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในพระราชภาระสำคัญมาไม่เคยขาดสาย

ธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ทรงธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยธรรม ตินาร์ บุญธรรม (2555, หน้า 16) กล่าวว่า ธรรมะที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือปกครองบ้านเมืองหรือราชธรรม ได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ ราชสังคหวัตถุ 4 ประการ และจักรวรรดิวัตร 12 ประการ

ทศพิธราชธรรม ประกอบด้วย ทาน หมายถึง การให้ ศีล หมายถึง การทรงศีล บริจาค หมายถึง การให้การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม อาชชวะ หมายถึง ความซื่อตรง มัทวะ หมายถึง ความสุภาพอ่อนโยน ตบะ หมายถึง ความเพียร อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน ขันติ หมายถึง ความอดทน และอวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดจากธรรม (दनัย प्रीचापेम् प्रसिथी และคณिता หอมทรัพย์, 2557, หน้า 20-26)

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เป็นธรรมราชา ทรงยึดถือคุณธรรมในการปกครองบ้านเมือง ดังในเนื้อความว่า “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 117) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาหลักทศพิธราชธรรมในแต่ละข้อก็พบว่า พระมหากษัตริย์ทรงยึดถืออย่างครบถ้วน ดังนี้

ทาน พระมหากษัตริย์ทรงให้พระราชทานวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและการให้วิทยาทาน คือ การก่อตั้งสถาบันการศึกษา

ศีล พระมหากษัตริย์ทรงรักษาศีล ได้แก่ ขณะว่ายนํ้ากลางมหาสมุทร เมื่อเป็นวันอุโบสถ ทรงสมาทานศีล
อีกทั้งไม่ทรงประพฤติพระองค์ไปในทางมิชอบ

บริจาต พระมหากษัตริย์ทรงบริจาต ด้วยการเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
ให้แก่ประชาชน อันเป็นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

อาชวชะ พระมหากษัตริย์ทรงมีความซื่อตรง ได้แก่ ทรงซื่อตรงในการทำหน้าที่ของพระองค์ คือ
การปกครองบ้านเมืองให้เกิดความปกติสุขร่มเย็น ไม่ทรงละทิ้งหน้าที่ของพระองค์แต่อย่างใด ทรงก่อตั้ง
สถาบันการศึกษาตามที่นางเมขลาแนะนำ อันเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความร่มเย็น

มัททวะ พระมหากษัตริย์ทรงมีวาจาที่ไพเราะน่าฟัง ไม่ว่าจะตรัสกับผู้ใดก็ทรงใช้ถ้อยคำสุภาพ แม้ในตอนทรง
ทำให้นางมณีเมขลายอมจำนน ก็ทรงกล่าววาจาที่มีเหตุผล น่าฟัง ทำให้นางมณีเมขลายอมจำนน แล้วอุ้ม
พระมหากษัตริย์มาขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิตา และตอนที่ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงถูกชาวเมืองทำลาย ก็ตรัสกับ
เสนาบดีด้วยวาจาที่นุ่มนวล ไม่ทรงตำหนิหรือกล่าวโทษผู้ใด

ตบะ พระมหากษัตริย์ทรงกระทำความเพียร ได้แก่ ทรงว่ายนํ้าอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และ
ทรงเพียรในการทำหน้าที่เป็นพระมหากษัตริย์ ปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสุขสงบ

อภิกโธระ ตอนที่พระมหากษัตริย์ว่ายนํ้าอยู่ในมหาสมุทร นางมณีเมขลาได้กล่าวว่าสิ่งที่พระองค์ทำอาจจะ
สูญเปล่า ความเพียรไม่ถึงที่สุด ก็จะถึงแก่ความตาย พระองค์ไม่ถือโทษโกรธในถ้อยคำดังกล่าวของนาง แต่ได้
ทรงชี้แจงด้วยเหตุผลอันน่าเชื่อถือ และในตอนที่ทอดพระเนตรชาวเมืองทำลายต้นมะม่วงในอุทยาน ก็ไม่กริ้ว

อวิหิงสา พระมหากษัตริย์ไม่เบียดเบียนผู้ใด ไม่ว่าจะเป็ประชาชน ข้าราชการบริพาร หรือสรรพชีวิต
หากแต่ทรงมีแต่ความเมตตา ดังที่ทรงมีเมตตาต่อชาวเมือง พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงและ
ตั้งสถาบันการศึกษา

ขันติ พระมหากษัตริย์ทรงใช้ความอดทนในการว่ายนํ้าในมหาสมุทร และอดทนต่อความเหนื่อยยากใน
การปกครองบ้านเมือง

อวิโรธนะ พระมหากษัตริย์ทรงยึดมั่นในคุณธรรม ไม่ทรงคลาดจากธรรม ทรงเป็นแบบอย่างของ
ผู้ประพฤติธรรม

ส่วนราชสังคหวัตถุ ๔ สำหรับทรงดำเนินกุโลบายและวิเทโศบายในการปกครองบ้านเมือง ได้แก่ *สัสสมณะ* ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร บำรุงข้าวกล้า ส่งเสริมการทำกินของราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก *ปฐิสเมธะ* ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ส่งเสริมคนดี พัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ *สัมมาปาสะ* ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ และวาชเปยะหรือวาจาเปยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ ทั้งนี้ เพราะความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการให้ยอมเหนือกว่าความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการได้ครอบครอง (ตินาร์ บุญธรรม, 2555, หน้า 16-17) เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม ส่งเสริมให้อุทิศพรหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ ทรงตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อแก้ไขความลุ่มหลงในวิชาของชาวเมือง และทรงมีพระวาทะที่อ่อนหวานกับผู้อื่น

จักรวรรดิวัตร 12 ประการ คือ ธรรมอันเป็นพระราชจริยานวัตรสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิราช หรือ พระราชาเอกในโลก ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประชาชนทรงถือและอาศัยธรรมข้อนี้เป็นธงชัยร่วมกับ ทศพิธราชธรรมและราชสังคหวัตถุ 4 จักรวรรดิวัตร 12 ประการ มีดังนี้ (ตินาร์ บุญธรรม, 2555, หน้า 16-17)

1. อนโตนุสมิ พลกายสุมี ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอกให้มีความสุขไม่ปล่อยปละเลย
2. ขตติเยสุ ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น
3. อนุยุนเตสุ ควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์
4. พุราหมณคหบดีเกสุ ควรเกื้อกูลพรหมณ์ คหบดี และคฤหบดีชน คือ เกื้อกูลพรหมณ์และผู้ที่อยู่ในเมือง
5. เนคมชานปะเทสุ ควรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท
6. สมณพราหมณเสสุ ควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล
7. มิคปกชีสุ ควรจักรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์

8. อธมมการปฏิกุเขโป ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต
9. อนนานิ ธนานุปทานิ ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบกรทุจริต กุศลและอกุศลต่อสังคม
10. สมณพราหมณอุปสงกมิตวา ปณหาปุจฉนั ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาบุญและบาปกุศล และอกุศลให้แจ่มชัด
11. อธมมาราคสส ปทานิ ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ
12. วิสมโลกสส ปทานิ ควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรจะได้

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์ที่สอดคล้องกับหลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ ได้แก่ พระองค์ส่งเคราะห์อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ พระราชมารดา ประชาชนในบ้านเมือง และการบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้า อีกทั้งการตั้งสถาบันการศึกษาของพระองค์นั้น นับว่ามีลักษณะของการห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม

5.1.2.3 พระมหากษัตริย์เป็นพุทธราชา นอกจากพระมหากษัตริย์ไทยจะแสดงพระองค์เป็นธรรมราชาแล้ว ยังทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธราชาอีกด้วย พุทธราชา หมายถึง พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า ดังพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาที่แสดงพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า ดังที่ตินาร์ บุญธรรม (2555, หน้า 105-106) กล่าวว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแสดงพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ ทรงให้ความสำคัญกับโพธิสัตว์จรรยา ด้วยการโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระโพธิสัตว์ห้าร้อยพระชาติ และการแต่งเรื่องมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์อยุธยาอีกจำนวนหนึ่งทรงใช้คำว่า “สมเด็จพระสรรเพชญ์” ประกอบเป็นพระบรมนามาภิไธย เช่น สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 1 คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธราชาหรือกษัตริย์ที่เป็นพระโพธิสัตว์ ดังที่การใช้คำเรียกพระองค์ว่า มหาสัตว์ และพระมหาสัตว์ปรากฏอยู่ตลอดเรื่อง ทรงบำเพ็ญบารมีจากการปกครองบ้านเมืองเพื่อการตรัสรู้ นอกจากนี้ ยังจะเห็นได้ว่า มีการใช้คำศัพท์อันแสดงถึงการบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้อย่างชัดเจน คือ การใช้คำว่า

“โพธิญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้งหรือความรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นความรู้แห่งการรู้แจ้งสรรพสิ่ง คือ การตรัสรู้ของพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า ดังเนื้อความว่า “พระราชชาตรีสตอ : ‘เมื่อนางมณีเมขลาอุ้มเราขึ้นจากทะเล นางกล่าวว่า : ‘ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน.’” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140) พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีโพธิญาณอันเป็นความรู้แห่งพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นสถานะความเป็นพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจน

5.2.2 พระโพธิสัตว์

ในพระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ คือ ผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล (दनัย ปริชาเพิ่มประสิทธิ และ คณิตา หอมทรัพย์, 2557, หน้า 1) คนไทยรับรู้เรื่องพระโพธิสัตว์ทั้งจากพระพุทธศาสนาเถรวาทและนิกายมหายานและเถรวาท โดยเฉพาะจากคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตั้งเรื่องราวชาดก 547 ชาดกก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันที่แสดงเรื่องราวการเวียนว่ายของพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีไว้หลายพระชาติ เมื่อสังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนาจึงได้รับความเชื่อนี้เข้ามาในสังคม และเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์อย่างกว้างขวาง ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ยังได้กลายเป็นแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทย และยังเป็นความเชื่อหลักของสังคมไทยในฐานะสังคมพระพุทธศาสนากระทั่งในปัจจุบัน

พระโพธิสัตว์เป็นผู้ตั้งความปรารถนาตรัสรู้หรือการบรรลุพระโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญบารมี 10 ประการเพื่อนำไปสู่การตรัสรู้ และเป็นผู้มีบุญมาก ตัวละครพระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ที่แสดงถึงแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นจากการใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ที่แสดงฐานะของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ มหาสัตว์ พระมหาสัตว์ หมายถึง สัตว์ที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นคำเรียกที่มีความหมายถึง พระโพธิสัตว์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงได้สืบทอดความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์อันเป็นความเชื่อของสังคมไทยที่มีช้านานไว้ให้คงอยู่ สามารถพิจารณาได้จากบทบาทและลักษณะของพระมหากษัตริย์ ดังนี้

5.2.2.1 การบำเพ็ญทศบารมี บารมี 10 ประการที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ ได้แก่ ทาน คือ การบริจาคและเสียสละทุกอย่างที่เป็นของตน ศีล คือ การรักษากายและวาจา เนกขัมมะ คือ การออกจากกาม ปัญญา คือ ความรู้ ความเฉลียวฉลาด ความรู้ทั่ว วิริยะ คือ ความเพียร ความพยายาม ความกล้า ขันติ คือ ความอดทน สัจจะ คือ การไม่คดโกง อธิษฐาน คือ การตั้งใจอันแน่วแน่ เมตตา คือ การทำให้

เกิดประโยชน์สุข และอุเบกขา คือ การทำให้สมาธิ (ตนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ และคณิตา หอมทรัพย์, 2557, หน้า 9-139)

ในแต่ละบารมีนั้นแบ่งย่อยเป็น 3 ชั้น ดังที่ตนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ และคณิตา หอมทรัพย์ (2557, หน้า 1-2) กล่าวว่า

1. บารมีขั้นต้น คือ การบำเพ็ญบารมีอันเนื่องด้วยวัตถุและทรัพย์นอกร่าง เช่น การสละทรัพย์ช่วยผู้อื่นจัดเป็นทานบารมี การรักษาศีลแม้ว่าจะต้องสูญเสียทรัพย์เงินทอง จัดเป็นศีลบารมี การยอมถือบวชโดยไม่อาลัยในทรัพย์เงินจัดเป็นเนกขัมมบารมี

2. บารมีชั้นกลาง (อุปปบารมี) คือ การบำเพ็ญบารมีอันเนื่องด้วยเลือดเนื้ออวัยวะ เช่น การสละเลือดเนื้อ อวัยวะ แก่ผู้อื่นจัดเป็น ทานอุปปบารมี การใช้ปัญญารักษากายอวัยวะ เลือดเนื้อของผู้อื่น เลือดเนื้อของผู้อื่นจัดเป็น ปัญญาอุปปบารมี การมีความเพียรจนไม่อาลัยในเลือดเนื้อหรืออวัยวะจัดเป็นวิริยอุปปบารมี การมีเมตตาต่อผู้ที่จะมาทำร้ายเลือดเนื้ออวัยวะของตนจัดเป็น เมตตาอุปปบารมี การมีความอดทนอดกลั้นต่อผู้ที่มาทำลายอวัยวะของตนจัดเป็นขันติอุปปบารมี

3. บารมีขั้นสูงสุด (ปรมัตถบารมี) คือ การบำเพ็ญบารมีอันเนื่องด้วยชีวิต เช่น การสละชีวิตเป็นทานแก่ผู้อื่นจัดเป็น ทานปรมัตถบารมี การยอมสละแม้ชีวิตเพื่อรักษาคำพูดจัดเป็น สัจจปรมัตถบารมี การตั้งจิตไม่หวั่นไหวต่อคำอธิษฐานแม้จะต้องเสียชีวิตจัดเป็น อธิษฐานปรมัตถบารมี การวางเฉยต่อผู้ที่จะมาทำร้ายชีวิตของตนจัดเป็นอุเบกขาปรมัตถบารมี

ดังนั้น ทศบารมีหรือบารมี 10 หากกล่าวโดยละเอียดจึงรวมเป็นบารมี 30 ทศ เมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีจนเที่ยงแท้แล้วจะเรียกว่า “นียตโพธิสัตว์” คือ พระโพธิสัตว์ผู้จะต้องตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน หากพระโพธิสัตว์ยังบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ไม่มากพอที่จะตรัสรู้จะเรียกว่า “อนียตโพธิสัตว์” คือ พระโพธิสัตว์ที่ไม่แน่ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระมหาชนกได้บำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 บารมี โดยทรงบำเพ็ญวิริยบารมี ปัญญาบารมี และเมตตาบารมีอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญวิริยบารมีจากการว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน และยังทรงมีความ

เพียรในการทำหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ปัญญาบารมี จากการไขปริศนาธรรมของพระโพลชนกและการมีดวงตาเห็นธรรม เมื่อทรงทอดพระเนตรต้นมะม่วงมีผลกับต้นที่ไม่มีผล และเมตตาบารมี จากการพระราชทานวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้มีความรู้ ไม่ลุ่มหลงในอวิชา ดังที่ เทียมจิตร พวงสมจิตร (2560, หน้า 63-73) อธิบายไว้ว่า “หากจำแนกบารมีที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญตามทศบารมี ก็จะพบว่า พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ อย่างครบถ้วน เพียงแต่บำเพ็ญวิริยบารมีอย่างยิ่งยวดโดดเด่นกว่าบารมีด้านอื่น” ดังนี้

วิริยบารมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติที่ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี อันเป็นบารมีที่โดดเด่นมากกว่าบารมีด้านอื่น ๆ ด้วยการว่ายน้ำในมหาสมุทร ในทางโลกิยธรรมสามารถแปลความได้ว่า การว่ายน้ำในมหาสมุทรเป็นเวลาถึงเจ็ดวัน โดยไม่ทอดถอนใจแม้จะมองไม่เห็นฝั่งหรือทางรอด การมุ่งมั่นต่อการว่ายน้ำนั้นถือเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องรักษาชีวิตไว้จนกว่าจะถึงที่สุด เป็นสิ่งพึงกระทำ เนื่องจากไม่มีใครรู้อนาคต ซึ่งอาจพบหนทางที่จะรอดชีวิตได้ ในทางโลกุตระธรรม สามารถแปลความได้ว่า การทำความเพียร เป็นหน้าที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการที่จะข้ามพ้นสังสารวัฏ มหาสมุทรที่มองไม่เห็นฝั่งนั้นเปรียบได้กับสังสารวัฏที่มหากษัตริย์มองไม่เห็นภัยและยังไม่สามารถข้ามพ้นได้ แต่ต้องมุ่งมั่นกระทำความเพียรต่อไปไม่ทอดทิ้ง เพื่อให้สำเร็จได้ในสักวันหนึ่ง ผลแห่งความเพียรย่อมนำซึ่งความสำเร็จ แต่ต้องลงมือปฏิบัติมิได้สำเร็จได้แค่นี้ก็คิด

ทานบารมี พระมหากษัตริย์ทรงคิดค้นและพระราชทานวิธีการทำนุบำรุงต้นมะม่วงที่เสียหายให้คืนดังเดิมสำหรับให้มหากษัตริย์ต้นมะม่วงไว้ใช้ประโยชน์ หากมองในทางโลกิยธรรม นั่นคือ การทำให้ผลมะม่วงอันเลิศรสไว้รับประทานต่อไปได้อีกนาน ๆ หากมองในทางโลกุตระธรรม วิธีการอนุบาลต้นมะม่วงนั้น เปรียบได้กับหนทางเพื่อไปสู่มรรคาแห่งบรมสุข อันมีค่าอย่างยิ่งสำหรับการบรรลุธรรม

ศีลบารมี แม้ในขณะที่พระมหากษัตริย์กำลังว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรพระมหากษัตริย์ก็ยังทรงสมาทานศีลนั้นย่อมแสดงว่า พระมหากษัตริย์ทรงสังเกตรวมถึงวันที่มีพระจันทร์เต็มดวง การสมาทานอุโบสถศีลแม้กำลังว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้สมาทานอุโบสถศีลอยู่เป็นกิจวัตรเมื่อมีชีวิตอยู่ในเวลาปกติ

เนกขัมมบารมี คำว่า เนกขัมมะ แปลว่า “การออก” หมายถึง การปลีกออกจากทุกข์หรือสิ่งแวดล้อมที่รบกวนให้มีความสุข ความกังวลใจ มิได้หมายถึง การปลีกออกจากหน้าที่การงานอันดี คำนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับความสุข หรือ ความสงบสัจ มีข้อความที่กล่าวถึงความหมายอย่างกว้าง ๆ ของเนกขัมมะ ไว้ว่า บรรพชา

ปฐมฌาน นิพพาน วิปัสสนาปัญญา และกุศลธรรมทั้งหมด เรียกว่า เนกขัมมะ การปลีกออกในความหมายของ เนกขัมมะ จำแนกเป็น 2 ประการ คือ การปลีกออกทางกาย เช่น การออกบวช การพาตัวเองไปพักผ่อนในที่ที่ไกล ๆ เพื่อหาความสงบสงัด อีกประการหนึ่งเป็นการปลีกออกทางจิต หรือการบวชทางจิต คือ จิตสามารถตัดขาดหรือสลัดความกังวลทั้งหลายออกไป แม้เป็นเพียงครั้งคราวก็ยังนับเป็นเนกขัมมะ หากแต่เพื่อความสมบูรณ์ของเนกขัมมะอย่างแท้จริง ต้องมีการปลีกออกทั้งทางกายและทางจิต เพราะถ้าปลีกออกทางกาย แต่ไม่ได้ปลีกออกทางจิต ก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก อ้างถึงใน เทียมจิตร พ่วงสมจิตร, 2560, หน้า 67) พระมหาชนกในชาตนั้นได้เสด็จออกบวชหลังจากเห็นธรรมจากต้นมะม่วงมีผลถูกทำลาย ส่วนต้นมะม่วงไม่มีผลไม่ถูกทำลาย เป็นการสร้างเนกขัมมะบารมีที่สมบูรณ์คือปลีกออกทั้งทางกายและทางใจ แต่พระมหาชนกในบทธพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มิได้เสด็จออกบวชทางกาย แต่พระมหาชนกก็สามารถปลีกออกทางจิต หรือ การบวชทางใจได้

ปัญญาบารมี นับได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้มีปัญญา โดยทรงแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีปัญญาหลายครั้ง จำแนกเป็นปัญญาทางโลกียธรรม เช่น ทรงมีความสามารถเล่าเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์สำเร็จตั้งแต่พระชนมายุ 16 พรรษา เมื่อคราวเรือแตกก็ทรงใช้ปัญญาในการเอาชีวิตให้รอด ด้วยการเสวยน้ำตาลกรวดคลุกกับเนยจมน้ำมัน นุ่งผ้าชุบน้ำมัน และป็นขึ้นบนยอดเสากระโดงเรือ เพื่ออาศัยแรงดีดส่งตัวไปให้ไกลที่สุดจนพ้นวงล้อมของปลาและเต่า อีกครั้งหนึ่ง คือ การตอบอุทานปัญหาของพระโปลชนกได้ หากแต่การแสดงออกถึงการมีปัญญาในทางโลกุตระธรรมของพระมหาชนก อันเป็นปัญญาที่มองเห็นภัยในสังสารวัฏ พระมหาชนกทรงมีปัญญาเห็นภัยนี้ได้เมื่อทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผลอันเลิศรสถูกทำลาย แต่ต้นมะม่วงไม่มีผลยังตั้งอยู่ได้อย่างไม่เป็นอันตราย เมื่อพระมหาชนกได้ทรงเห็นภัยของสังสารวัฏ แม้พระองค์มิได้เสด็จออกบวชตามรูปแบบการบวชทางกาย แต่สามารถบวชทางใจได้ ซึ่งการบวชทางใจนั้นสามารถทำได้ในทุกสถานะและสถานที่ ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในยุคปัจจุบันที่มหาชนต้องผูกพันกับหน้าที่การทำงานเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต

ขันติบารมี พระมหาชนกเติบโตมาด้วยการอนุบาลจากพระมารดาแต่เพียงลำพัง และต้องอยู่ในต่างแดน โดยมีอุทิจจพราหมณ์มหาศาลให้การอุปถัมภ์ พระกุมารจึงถูกเด็ก ๆ ล้อว่าเป็นบุตรหญิงม่าย ในช่วงแรกทรงขัดเคืองพระทัย แต่เมื่อทรงทราบความจริงจากพระมารดาว่า พระองค์เป็นบุตรของใครแล้ว ก็ทรงมีขันติตั้งไว้ในจุดหมายอันชอบ ไม่ทรงโกรธและไม่ตีเด็ก ๆ ที่ล้อเลียนพระองค์อีก และเมื่อครั้งเรือล่มกลาง

มหาสมุทร ขณะทรงว่ายน้ำอยู่ในกลางมหาสมุทรนั้น พระมหาชนกก็ทรงมีขันติและสรีระเข้าประกอบกันเพื่อความสำเร็จของกิจนั้น

สัจจบารมี พระมหาชนกถือสัจจะที่มีต่อนางมณีเมขลา เมื่อครั้งว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทร โดยนางมณีเมขลาได้ขอไว้ว่า ให้พระมหาชนกทำให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ ถึงเวลาอันสมควร ให้ตั้งสถาบันการศึกษา ชื่อว่า โพธิยาลัยมหาวิทยาลัย เมื่อถึงเวลาอันสมควร พระมหาชนกก็ทรงปฏิบัติตามนั้น

อธิฐานบารมี เมื่อพระมหาชนกทราบว่าตนเองเป็นพระโอรสของพระเจ้าอริราชชนก ก็ทรงตั้งพระทัยมุ่งมั่นอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะชิงเอาราชสมบัติของพระราชบิดาคืน โดยคิดทำการค้าทางทะเล แม้อาจจะต้องประสบภัยอันตรายใหญ่หลวง ก็ทรงไม่หวั่นเกรงแต่อย่างใด ทรงวางจุดหมายแห่งการกระทำของตนเอง แล้วทูลขอพระราชทรัพย์จากพระมารดา พระองค์จะเดินทางไปค้าขาย แล้วเอาราชสมบัติคืน แม้พระมารดาจะทัดทานอย่างไร ก็ไม่ทรงเปลี่ยนพระทัย ต่อมาเมื่อครั้งพระมหาชนกได้พบนางมณีเมขลาขณะว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทร แม้นางมณีเมขลาจะทลลงใจโดยกล่าวถึงความลึกอันประมาณมิได้ของมหาสมุทร โดยกล่าวว่า ให้เพียรพยายามอย่างไรก็จึกตายก่อนถึงฝั่งอย่างแน่นอน แต่พระมหาชนกทรงมีพระทัยแน่วแน่ในการบำเพ็ญเพียรอย่างไม่ลดละ

เมตตาบารมี พระมหาชนกทรงมีพระเมตตาคิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นมีความสุขสบาย จึงคิดฟื้นฟูต้นมะม่วงในฐานะเป็นทรัพยากรต่าง ๆ สำหรับเป็นประโยชน์ต่อมหาชนต่อไป การคิดค้นวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วงของพระมหาชนกโดยพระราชทานให้มหาชนนั้น หากมองในทางรูปธรรมหรือโลกียธรรม คือการพระราชทานวิธีการอนุบาล การบำรุงรักษาทรัพยากรไว้ให้มหาชนได้ใช้สอย หากมองในทางธรรมอันเป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม หมายถึงหนทางเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางธรรม หมายถึง หนทางเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางธรรม ยิ่งแสดงถึงพระเมตตาที่พระมหาชนกมีต่อมหาชน

อุเบกขาบารมี พระมหาชนกทรงตั้งอุเบกขา ไม่มีพระทัยโกรธเคืองในความผิดพลาดของผู้อื่น ทันทใดที่มาถึง คเซนทรสิงห์มัตติก็ทรุดลงแทบพระบาทของพระราชา ได้นำเครื่องยันตกลมาใช้โดยไม่ได้คิดว่า จะทำให้ต้นมะม่วงถอนรากโค่น แต่พระองค์ทรงมีอุเบกขา ไม่ถือโทษในความผิดพลาดของผู้อื่น ทรงมุ่งหาวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง

พระมหากษัตริย์ได้บำเพ็ญทศบารมีอย่างครบถ้วนดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ทรงมีวิถีชีวิตเป็น พระโพธิสัตว์ผู้ปฏิบัติมาเพื่อการสั่งสมบารมีให้เต็ม พระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงได้เน้นย้ำ คุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา

5.2.2.2 ผู้มีบุญมาก พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่สั่งสมทศบารมี การสั่งสมบุญบารมีมา หลายชาติ จึงทำให้พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีบุญมาก สิ่งที่แสดงถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์มีหลายประการ ได้แก่ มีธรรมสมโณธาน 8 ประการ มีรูปลักษณะพิเศษ และกำเนิดในตระกูลสูง

ธรรมสมโณธาน ประกอบด้วย 1.การเป็นมนุษย์ 2. การมีเพศสมบูรณ์ คือ เป็นเพศชาย 3. การมีเหตุ ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ อินทรีย์ 5 ประกอบด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาแก่กล้า 4. การได้รับการ พยายามจากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง 5.การเป็นนักบวช 6.การมีสมาบัติ 8 และอภิญา 5 พร้อม มูล 7. การได้ทำบุญยิ่งใหญ่ถึงขั้นสละชีวิตมาแล้ว และ 8. การมีความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า (พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2, 2543, หน้า 209-210) ในบางพระชาติ พระโพธิสัตว์อาจมีธรรมสมโณธานไม่ครบทั้ง 8 ประการ ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่สั่งสมมา พระชาติที่พระโพธิสัตว์จะ ตรัสรู้จะมีธรรมสมโณธานครบถ้วน

มีรูปลักษณะพิเศษ ได้แก่ การมีความงาม 32 ประการ (ประโยชน์ สงกสิน, 2540, หน้า 24) และความ งามย่อยอีก 80 ประการ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2537, หน้า 77) ในพระชาติที่ พระโพธิสัตว์ยังไม่ตรัสรู้ การมีความงามอาจไม่ครบถ้วนทุกประการ ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมา

การกำเนิดในตระกูลสูง ได้แก่ กษัตริย์หรือพราหมณ์ (พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย พุทธ วงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2, 2543, หน้า 144-145) การอุบัติเป็นมนุษย์ในตระกูลสูงเอื้อให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ได้สะดวกขึ้น เพราะมีความพร้อมทั้งอำนาจและทรัพย์

โดยบุญบารมีของพระโพธิสัตว์อาจปรากฏเป็นนามธรรมและแสดงออกมาเป็นรูปธรรม ดังที่เทียบจิตร ฝรั่งสมจิตร (2560, หน้า 57-58) ได้วิเคราะห์บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ว่า บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ส่งผล

* สมาบัติ 8 ได้แก่ รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 ส่วนอภิญา 5 ได้แก่ อธิวิธิญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ทิพโสตา ญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้มีฤทธิ์, ทิพจักขุญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์, เจโตยปริญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้รู้ใจคนอื่น และ ปุพเพนิวาสาทิ ทำให้ระลึกถึงชาติหนหลังของตนเอง

ออกมาในทางรูปธรรม ประกอบด้วย การมีพระชาติกำเนิดในตระกูลกษัตริย์ อันเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด ทรงมีพระรูปโฉมอันสมบูรณ์งดงาม ทรงมีพระสติปัญญาเป็นเลิศ ทรงเรียนไตรเพทจบภายในอายุเพียง 16 พรรษาทรงมีพลังกำลังเหนือเด็กทั้งหลาย และส่วนที่มีลักษณะในทางนามธรรม เช่น การได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์ พระมารดาได้รับความเมตตาเอ็นดูจากอุทิจจพราหมณ์มหาศาล ซึ่งเป็นคนแปลกหน้าไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หรือแม้แต่แผ่นดินยังนูนพองขึ้นมาเพื่อให้พระมารดาก้าวขึ้นเกวียนได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

ลักษณะการเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีบุญมากของพระมหาชนกในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แก่ การบรรยายอย่างตรงไปตรงมาว่าพระองค์เป็นผู้มีบุญมาก การเกิดเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ การถือกำเนิดในชาติตระกูลสูง การเป็นผู้มีกำลังมาก การมีเทวดาช่วยเหลือ และการไขปริศนาของพระโพลชนกได้ ดังนี้

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้บรรยายไว้อย่างตรงไปตรงมาว่า พระมหาชนกเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีบุญมาก ดังเนื้อความว่า “*ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้วทรงดำริว่า : ‘สัตว์ที่บังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวีมีบุญมาก เราควรจะไปทีนั้น.’*” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 20) และอุทิจจพราหมณ์มหาศาลได้สรรเสริญว่าพระมหาชนกทรงเป็นผู้มีบุญญาธิการ จากการศึกษาที่พระองค์ทรงยืมนบนหลังปูทะเลย์กษัตริย์ ดังเนื้อความว่า “*พราหมณ์ทูลว่า: ที่จริงแท้คือพระบุญญาธิการ*” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 136)

นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์ปาฏิหาริย์เกิดขึ้น ในตอนที่พระเทวีทรงครรภ์พระมหาชนก กำลังจะเดินทางไปเมืองจัมปาละ มีพระอินทร์ซึ่งได้เนรมิตตนเป็นชายแก่ขับเกวียน ขณะที่พระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน แผ่นดินได้นูนพองขึ้น ทำให้สามารถเสด็จขึ้นเกวียนได้โดยง่าย ดังเนื้อความว่า “*ด้วยอานุภาพแห่งพระโอรสของพระองค์ ในกาลที่พระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน แผ่นดินได้นูนพองขึ้นตั้งจดท้ายเกวียน.*” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 23) จะเห็นได้ว่า เหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นกับมนุษย์ปกติทั่วไป จึงแสดงให้เห็นถึงความมีบุญของพระมหาชนก เนื้อความดังกล่าวนี้ได้บรรยายไว้ชัดเจนว่า เหตุการณ์ที่แผ่นดินนูนพองนี้เกิดขึ้นจากอานุภาพ คือ บุญของพระมหาชนกนั่นเอง

ต่อมาเมื่อพระมหาชนกประสูติ มีเนื้อความว่า “*โดยที่พระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ที่ไม่เจือปน*” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 39) พระมหาชนกทรงกำเนิดในชาติตระกูลสูง แสดงถึงการเป็นผู้มีบุญอันมากลักษณะหนึ่ง การมีกำเนิดในชาติตระกูลสูงนั้น ทำให้พระโพธิสัตว์มีโอกาสสร้างบุญญาบารมีได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังที่พระมหาชนกได้รับการศึกษาอบรมอย่างเต็มที่ และต่อมาพระมารดาได้มอบ

ทรัพย์เป็นแก้ว 3 ประการเพื่อออกเดินทางมายังสุวรรณภูมิ กระทั่งพระองค์ได้ขึ้นครองราชสมบัติเมืองมิถิลาในที่สุด อีกทั้งในตอนที่พระมหากษัตริย์พระองค์มีลักษณะอันงดงามประเสริฐอันเป็นเครื่องแสดงถึงการเป็นผู้มีบุญ คือ การมีผิวสีทอง ดังเนื้อความว่า “ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรสมีวรรณะดังทอง” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 38) ฉลองเดช คุณานุมาน (2556, หน้า 117-146) กล่าวว่า ในพระพุทธศาสนานั้น มีความเชื่อว่า การมีผิวสีทอง (สุวรรณวณฺโณ มีฉวีวรรณดุจสีทอง) เป็นลักษณะหนึ่งในมหาปุริสลักษณะ 32 ประการซึ่งเป็นลักษณะของมหาบุรุษ ผู้ที่มีลักษณะมหาปุริสลักษณะได้แก่ พระมหากษัตริย์พรตราช และพระพุทธเจ้า สาเหตุของการได้ลักษณะมหาบุรุษเกิดจากการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติปางก่อน ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างกุศลกรรมจนถึงพร้อม ส่งผลให้ได้รับลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการ และองค์ประกอบย่อยเรียกว่า อนุพยัญชนะ 80 ประการ ซึ่งเป็นกระบวนการของเหตุและผลสืบเนื่องตามลำดับเป็นการแสดงธรรมเรื่องกุศลกรรมส่งผลให้เกิดกุศลวิบาก โดยมีมหาปุริสลักษณะเป็นสัทธิพยานทางกายภาพ สำหรับสาเหตุที่มาของการมีพระฉวีเปล่งปลั่งดุจทองคำ เกิดจากอานิสงส์ของการตั้งสัจจะอธิษฐาน เป็นผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นใจ ไม่พยาบาท ไม่บ่งร้าย ไม่จองผลาญ และไม่ทำความโกรธเคืองและความเสียใจให้ปรากฏ เป็นผู้ให้เครื่องลาดที่มีเนื้อละเอียดอ่อน ให้ผ้าสำหรับนุ่งเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพลเนื้อดี เป็นจำนวนมาก

พระมหากษัตริย์ยังเป็นผู้มีกำลังมาก ตอนทรงพระเยาว์ทรงมีกำลังมากกว่าเด็กทั่วไป ดังเนื้อความว่า “เด็กพวกใดรังแกทำให้พระกุมารขัดเคือง พระกุมารก็จับเด็กพวกนั้นให้มันแล้วดี. ความที่พระองค์มีพระกำลังมาก และด้วยความที่เป็นผู้เข้มงวดเพราะมานะ โดยที่พระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ที่ไม่เจือปน ทำให้เด็กพวกนั้น ทั้งเจ็บ ทั้งกลัว จึงร้องไห้เสียงดัง.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 39) การเป็นผู้มีกำลังมากของพระมหากษัตริย์ในพระเยาว์เช่นนี้ เป็นสิ่งที่พระองค์ใช้ป้องกันตนเองจากสิ่งชั่วร้ายหรืออันตรายได้ ในที่นี้ได้แก่ เด็กที่คอยรังแกพระองค์ และในตอนเรือแตกนั้น การที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีกำลังมาก ทำให้ทรงสามารถกระโดดจากเสากระโดงเรือไปได้ในระยะไกล รอดพ้นจากการตกเป็นอาหารของปลาและเต่า ดังเนื้อความว่า “น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ล้วงฟันฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อูสะหนึ่ง (70 เมตร). เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58) นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังสามารถว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน การมีกำลังมากของพระองค์จึงช่วยทำให้ทรงกระทำวีรยบารมีได้จนสำเร็จ กระทั่งนางมณีเมขลา

เหาะมาช่วยเหลือ หากปราศจากกำลังอันมากแล้ว พระมหากษัตริย์อาจสิ้นชีวิตไปตั้งแต่วันแรกที่ทรงว่ายน้ำในมหาสมุทรอยู่เพียงลำพัง

นอกจากนี้ ยังมีเทวดาคอยช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระอินทร์และนางมณีเมขลา ที่แสดงถึงการมีบุญอันมากยิ่งของพระองค์ โดยเฉพาะพระอินทร์นั้น ได้ชื่อว่าเป็นเทวดาชั้นสูง หากแต่ได้ลงมาจากสวรรค์เพื่อช่วยเหลือในตอนที่พระเทวีซึ่งกำลังทรงครรภ์พระมหากษัตริย์อยู่เสด็จไปยังนครจำปาศ

การไขปริศนาของพระโปลชนก เป็นอีกเหตุการณ์ที่แสดงถึงการเป็นผู้มีบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ในขณะที่คนธรรมดาทั่วไป ไม่อาจไขปริศนาของพระโปลชนกได้ หากแต่พระมหากษัตริย์เป็นผู้เดียวที่รู้คำตอบของปริศนานั้น และทรงไขปริศนาได้อย่างง่ายดาย ดังเนื้อความว่า

เมื่อพระเจ้าโปลชนกราชสวรรคต ถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว อมาตย์ทั้งหลายได้ประชุมปรึกษากันในวันที่เจ็ดถึงเรื่องที่พระราชบิดาตรัสไว้ว่า ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านที่สามารถให้พระราชธิดานั้นยินดี. (เสนาบดีได้รับโอกาสเป็นคนแรก เสนาบดีไม่สามารถให้พระราชธิดายินดี กลับได้รับความอับอายขายหน้า. คนอื่นๆ ก็มีความเช่นเดียวกัน. ต่อไปก็ไม่มีใครสามารถยกสหสตามณูได้. ไม่มีใครรู้จักห้วนอนแห่งบัลลังก์สี่เหลี่ยม. ไม่มีใครสามารถนำขุมทรัพย์ลิบหนกแห่งออกมาได้)...ต่อมาพระมหาสัตว์สามารถไขอุทานปัญหาของพระโปลชนกราชทั้งสี่ข้อ. แล้วตรัสถามว่า ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่ อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่าไม่มีแล้วพระเจ้าข้า.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 108)

พระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงทรงมีคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ คือ การเป็นผู้มีบุญมาก สอดคล้องกับที่พระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติลำดับที่ 2 ในทศชาติชาดกซึ่งนับว่าเป็นพระชาติยิ่งใหญ่ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้ อีกทั้ง การแสดงถึงบุญญาบารมีอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์หลากหลายรูปแบบดังได้อธิบายมา ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาไม่ใช่บุคคลธรรมดา หากแต่เป็นผู้สั่งสมบุญบารมีมาหลายพระชาติ ส่งผลให้ทรงเป็นผู้พิเศษ มีบุญมากกว่าคนปรกติทั่วไป

5.2.3 กรรม

ความคิดความเชื่อเรื่องกรรมของคนไทยมีที่มาจาก การนับถือพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนา อธิบายแนวคิดเรื่องกรรมไว้ว่า กรรม คือ การกระทำ และให้ผลตามการกระทำนั้น หากทำดีย่อมได้รับผลดี แต่หากทำชั่วก็ย่อมได้รับผลชั่วเช่นเดียวกัน ความคิดเรื่องกรรมปรากฏอยู่ในวรรณคดีโบราณและวรรณกรรม ปัจจุบันของไทยจำนวนมาก เป็นความคิดความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมไทยมาช้านาน

ในพระพุทธศาสนา “กรรม” คือ การกระทำที่เกิดจากกาย วาจา หรือ ใจ กรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของ มนุษย์ เพราะสามารถปรุงแต่งจำแนกให้สัตว์เลวและดีประณีตต่างกันได้ (ปรีชา นันทาภิวัฒน์, 2546, หน้า 12-13) “การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม...การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี ที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว” (พระธรรมปิฎก อ่างถึงในประทุม อังกูโรโรหิต, มปป., หน้า 76) พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ค้นพบกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ คำว่า กรรม เป็นคำกลาง ๆ หากเป็นการกระทำดี เรียกว่า กุศลกรรม การกระทำชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม (พระศาสนโสภณ (พีจิตร ฐิตวณฺโณ, 2554, หน้า 2)

อาจจำแนกกรรมได้หลายแบบ ได้แก่ จำแนกตามคุณภาพหรือตามมูลเหตุของกรรม เป็น อกุศลกรรม คือ กรรมชั่ว เนื่องจากเป็นการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล และ กุศลกรรม คือ กรรมดี เนื่องจากเป็นการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล จำแนกตามทางที่กระทำ คือ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม หรือ จำแนกตามหลักเกณฑ์ การให้ผลของกรรมเป็น 12 ประการ เช่น จำแนกตามเวลาที่ให้ผล จำแนกการให้ผลตามหน้าที่ จำแนกการให้ผลตามลำดับความหนักเบาของการกระทำ เป็นต้น

พระพุทธศาสนายืนยันความคิดที่ว่ากรรมเป็นการกระทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลในชีวิตของบุคคล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้กระทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” (สยุตตนิทาย สคาถวคฺค อ่างถึงใน ประทุม อังกูโรโรหิต, มปป., หน้า 76)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนธรรมะให้แก่ผู้อ่าน และได้นำเสนอความคิดเรื่องกรรมอันเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาไว้ผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครในเรื่อง ความคิดเรื่องกรรมอันเป็นความคิดความเชื่อที่อยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน จึงได้รับการเน้นย้ำและดำรงอยู่เพื่อเป็นแนวทางชี้ทางการใช้ชีวิตให้แก่ผู้อ่าน ความคิดเรื่องกรรมในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกสะท้อนผ่านพฤติกรรมของตัวละคร ได้แก่ พระอริฏฐชนก พระโปลชนก พระมหาชนก และพ่อค้าที่เดินทางมากับเรือ

โดยสาร ผลที่เกิดขึ้นกับตัวละครเหล่านี้ ต่างสัมพันธ์กับการกระทำทั้งสิ้น อันได้แสดงถึงเรื่องกฎแห่งกรรมตามความคิดความเชื่อของพระพุทธศาสนา ดังนี้

พระอริฏฐชนก ต้องสิ้นพระชนม์เพราะหลงเชื่อคำยุยงของอำมาตย์ชั่ว ไม่ทรงพิจารณา ไตร่ตรอง คำพูดของอำมาตย์ชั่วให้รอบคอบ จึงถูกชักจูงได้ อีกทั้งทำให้ชีวิตของทหารมากมายต้องล้มตายจากการทำศึกกับพระโพลชนก การไม่พิจารณาสิ่งที่ฟังให้รอบคอบ จึงส่งผลเสียทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

พระโพลชนก เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อพระอริฏฐชนก ไม่เคยทรงคิดแย่งราชสมบัติ ในคราวที่พระองค์ถูกจองจำ ด้วยอำนาจแห่งสัจจอธิษฐาน ทำให้เครื่องจองจำและประตูเปิดออก พระองค์สามารถรวบรวมไพร่พล ทำสงครามกับพระอริฏฐชนกจนได้รับชัยชนะ ต่อมาได้ทรงเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง หลังจากที่พระอริฏฐชนกสิ้นพระชนม์ ในตอนที่พระโพลชนกจะสิ้นพระชนม์ ได้ทรงตั้งปริศนาไว้ หากผู้ใดทำให้พระราชธิดายินดีและตอบปริศนาได้ ก็ให้เสนาบดีทั้งหลายมอบราชสมบัติให้แก่ผู้นั้น นับว่าเป็นการวางแผนการปกครองที่ดี ทรงปกป้องพระราชธิดาจากคนไม่ดีได้ และทำให้บ้านเมืองมีกษัตริย์เหมาะสมแก่ราชบัลลังก์ ทำให้ในที่สุดได้พระมหาราชนมาปกครองบ้านเมืองต่อจากพระโพลชนก

พระมหาราชน ทรงเป็นผู้มีปัญญา สติ และกำลัง เมื่อเกิดเหตุภัยร้าย ทรงคิดหาทางพึ่งพาตนเอง ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืนอย่างไม่ย่อท้อ จนทรงรอดชีวิตด้วยความช่วยเหลือจากนางมณีเมขลา ต่อมาทรงไขปริศนาของพระโพลชนกได้เพราะทรงมีปัญญา พระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลิลาต่อจากพระโพลชนก สมดังพระราชประสงค์ เมื่อทอดพระเนตรชาวเมืองทำลายต้นมะม่วง ก็ทรงพระราชทานแนวทางฟื้นฟูต้นมะม่วง จนต้นมะม่วงกลับมาสมบูรณ์เป็นดังเดิม และจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ พระองค์ได้ปรารถนาตั้งปุชะเลย์มหาวินิจฉัย ความสำเร็จในชีวิตของพระมหาราชนดังกล่าวมานี้ เกิดขึ้นได้จากการเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม โดยเฉพาะความวิริยะ

พ่อค้า ต้องถึงแก่ความตายในมหาสมุทร กลายเป็นอาหารของปลาและเต่า เพราะไม่ยอมตระเตรียมตนเองให้พร้อม ประมาทว่าไม่เกิดพายุ เมื่อพายุกระหน่ำเรือโดยสาร ก็ไม่พึ่งพาช่วยเหลือตนเอง มัวแต่ร้องไห้คร่ำครวญ และกราบไหว้เทวดาที่ไม่มีตัวตนอยู่จริง จึงไม่สามารถเอาตัวรอดจากพายุกลางมหาสมุทรได้ ล้วนต้องสิ้นชีวิตด้วยกันทุกคน

พระเทวี ทรงเป็นสตรีที่มีสติปัญญา เมื่อทรงทราบว่าพระราชสวามีสิ้นพระชนม์ ได้ทรงปลอมพระองค์ด้วยภูษาเก่า และนำสิ่งของเฉพาะที่จำเป็น แล้วเดินทางออกนอกเมือง ทำให้พระนางสามารถรักษาชีวิตของพระนางและทารกในพระครรภ์ไว้ได้ หากไม่ทรงปลอมพระองค์ แล้วรีบเสด็จหนีออกจากเมืองมิถิลา อาจจะทำให้พระนางต้องสิ้นพระชนม์พร้อมกับทารกในพระครรภ์ นอกจากนี้ ทรัพย์สมบัติที่พระนางนำติดพระองค์มาด้วย ทำให้ในเวลาต่อมา พระมหากษัตริย์ใช้เป็นทรัพย์เพื่อเดินทางไปยังเมืองสุวรรณภูมิ

ความคิดเรื่องกรรม แม้จะเป็นความคิดที่อยู่ในสังคมไทยมาช้านานจากการนับถือพระพุทธศาสนา หากพิจารณาในบริบทของสังคมปัจจุบัน ก็ยังเป็นความคิดพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตของบุคคลและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สังคมไทยยังมีความจำเป็นในการสร้างวัฒนธรรมของการกระทำกรรมดี เพื่อนำบุคคลไปสู่ความสุขความเจริญและสร้างสังคมที่สงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันได้ ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกซึ่งได้ยืนยันถึงกฎแห่งกรรม ผู้ใดทำกรรมเช่นไรย่อมได้ผลเช่นนั้น จึงให้คติธรรมอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน แม้กระทั่งในบริบทสังคมร่วมสมัย กล่าวได้ว่าความคิดความเชื่อดั้งเดิมของไทยเรื่องกรรมยังมีความจำเป็นต่อผู้อ่านซึ่งเป็นผู้คนในสังคมสมัยใหม่

5.2.4 เทวดา

ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน กรมศิลปากร (อ้างถึงใน วรารัตน์ มหามนตรี, 2557, หน้า 195) กล่าวว่า เทวดา หมายถึง ผู้ที่อยู่ต่างภพกับมนุษย์และมีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้ทั้งร้ายและดี ในสังคมไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา 3 กลุ่ม ได้แก่ เทวดาประจำท้องถิ่น เทวดาในพระพุทธศาสนา และเทวดาในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ซึ่งเทวดาที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตคนไทยสมัยก่อน ได้แก่ เทวดาในพระพุทธศาสนา และเทวดาประจำท้องถิ่น โดยคนไทยเชื่อว่าเทวดาในพระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นตามผลแห่งกุศลกรรม จึงมีเทวดาอาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกาขึ้นไปจนตลอด 26 ชั้น

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้กล่าวถึงเทวดาเป็นที่พึงของมนุษย์ในเหตุการณ์เรือแตก พวกเขาพ่อค้าต่างกราบไหว้เทวดา หวังว่าตนจะได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา รอดพ้นจากพายุลมร้ายกลางมหาสมุทร ครานี้ แต่ก็ไม่มีเทวดาองค์ใดมาช่วยเหลือ ดังเนื้อความว่า “มหาชนกล้ำมรณภัย ร้องให้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทั้งหลาย” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58)

นอกจากนี้ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในสังคมไทยไว้อีก ได้แก่ พระอินทร์ และนางมณีเมขลา ซึ่งเป็นเทวดาในความเชื่อของพระพุทธศาสนา เมื่อสังคมไทยรับพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สังคม ก็รับความเชื่อดังกล่าวนี้เข้ามาด้วย อธิบายได้ ดังนี้

5.2.4.1 พระอินทร์ คนไทยรับรู้เรื่องพระอินทร์จากอินเดีย ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ปรากฏอยู่ในความเชื่อของพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏเรื่องราวของพระอินทร์จำนวนมาก ในนิทานไทยมักมีตัวละครเป็นพระอินทร์ หรือการใช้สำนวนภาษาของคนไทยก็มักกล่าวถึงพระอินทร์ ดังที่ เกื้อพันธ์ นาคบุปผา (2520, หน้า 4-5) ได้กล่าวไว้ว่า

พระอินทร์เป็นเทพที่ชาวไทยรู้จักกันดี ตำนานต่าง ๆ ของทุกท้องถิ่นในประเทศไทยมักจะมีเรื่องพระอินทร์แทรกอยู่เสมอทั้งตำนานของไทยโดยตรง และเรื่องที่ได้รับมาจากพุทธศาสนา ตลอดจนถึงวรรณคดีไทยส่วนใหญ่ แม้กระทั่งในสำนวนพูดก็ยังมีว่า “เขี้ยวเหมือนพระอินทร์” หรือ “พระอินทร์มาเขี้ยว ๆ” ชาวไทยรู้จักพระอินทร์ในฐานะจอมเทพแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นผู้มีกายสีเขียวและมีรูปร่างถ้าชายโคงามมากก็เปรียบว่างามเหมือนพระอินทร์ ดังในลิลิตพระลอกล่าวชมโฉมพระลอว่า “รอยรูปอินทร์หยาดฟ้า” ดังนี้ เป็นต้น และเหตุผลข้อสำคัญที่ทำให้ชาวไทยรู้จักพระอินทร์ก็คือ พระองค์ทรงเป็นเทพที่มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้มีบุญทำความดีที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก และพระอินทร์จะทรงทราบได้ก็เมื่อแทนที่พญ์ของพระองค์ คือ แทนบัณขุกัมพลศิลาอาสน์อันอ่อนนุ่มจะกลายเป็นแทนที่แข็งกระด้าง หรือบางทีเราก็ใช้สำนวนว่า “ร้อนอาสน์” หมายถึง การที่ผู้มีบุญตกทุกข์ได้ยาก พอพระอินทร์ประทับบนแทน พระองค์ก็จะเกิดความร้อนจนต้องเสด็จทิพย์เนตรห้วงมนุษย์โลก เพื่อช่วยเหลือคนดีที่กำลังได้รับความเดือดร้อน เราถือว่าพระอินทร์เป็นเทพผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนา ทรงเป็นสัพบุรุษและเป็นพระอริยบุคคลด้วยเหตุที่บรรลุนิโศดาบัน ...แม้ว่าความเชื่อเรื่องพระอินทร์นั้นไทยจะรับมาจากอินเดียอย่างแน่นอน แต่ที่มาของพระอินทร์ก็มาจากสองแห่ง ทั้งจากวรรณคดีสันสกฤตของพราหมณ์ และจากวรรณคดีบาลีของศาสนาพุทธ

ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ของคนไทยยังปรากฏอยู่ในภาคใต้ ดังที่ วรารัตน์ มหามนตรี (2557, หน้า 195) กล่าวว่า

ความเชื่อเรื่องพระอินทร์หรือท้าวสักกเทวราช ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ชั้นที่ 2) ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์เดชเหนือเทวดาทิ้งปวง ดังภาคใต้ว่า

เทพาพันเทพเรื่อง   ฤทธิ์รงค์

บ่เท่าพระอินทร์องค์   หนึ่งได้

คุณพันหนึ่งผู้ทรง   ความชอบ ไฉน

มีโทษอันหนึ่งไซ้   กลบเกล้าพันคุณ

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร อ้างถึงใน

วรารัตน์ มหามนตรี, 2557, หน้า 195)

พระยาอนุমানราชชน (อ้างถึงใน วรารัตน์ มหามนตรี, 2557, หน้า 195) กล่าวถึงพระอินทร์ตามความเชื่อของคนไทยว่า มีรูปร่างแบบบางงดงาม พระฉวีเป็นสีเขียวจืด มีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาและประชาชน เมื่อมาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องอำนาจฤทธิ์เดชจึงส่งผลให้พระอินทร์เป็นเทวดาที่สร้างความอุ่นใจให้แก่คนไทยว่าสามารถช่วยป้องกันผีร้ายมารบกวนได้

พระอินทร์จึงเป็นเทวดาที่อยู่ในความเชื่อของคนไทย เป็นเทวดาชั้นสูงผู้ยิ่งใหญ่ มีฤทธิ์เดช และมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือคนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก

พระอินทร์ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกปรากฏบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครเอกในคราวที่พระเทวีเสด็จหนีไปยังนครจัมปาศะในขณะที่กำลังทรงครรภ์พระมหาชนก บทบาทดังกล่าวของพระอินทร์นี้เป็นบทบาทที่ปรากฏในนิทานชาดกและนิทานไทยทั่วไป เมื่อภพหรืออาสน์ของพระอินทร์ร้อนทำให้พระอินทร์รู้ว่าถึงเวลาที่จะต้องช่วยเหลือคนดีหรือผู้มีบุญ ดังเนื้อความว่า

สัตว์ในครรภ์ของพระเทวีนั้นมิใช่สัตว์สามัญ แต่เป็นมหาสัตว์ผู้มีบารมี
เต็มมาแล้วมาบังเกิด. ด้วยเดชานุภาพแห่งพระมหาสัตว์นั้น บันดาลให้ภพของ

ท้าวสักกเทวราชสำแดงอาการร้อน. ท้าวสักกเทวราช ทรงพิจารณาเหตุการณ์ แล้วทรงดำริว่า : “สัตว์ที่บังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวีมีบุญมาก เราควรจะไปที่นั่น.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 20)

พระอินทร์เป็นเทวดาที่มีอิทธิฤทธิ์มาก ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้กล่าวว่า พระอินทร์สามารถแปลงกายเป็นชายชราและเนรมิตเกวียนได้ ดังเนื้อความว่า

ท้าวสักกเทวราช ทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้วทรงดำริว่า : “สัตว์ที่บังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวีมีบุญมาก เราควรจะไปที่นั่น.” จึงเนรมิตเกวียนมีประทุนเป็นเครื่องปกปิด จัดตั้งเตียงไว้ในเกวียนนั้น เนรมิตคนเหมือนคนแก่ แล้วขับเกวียนไปหยุดที่ประตูศาลาที่พระเทวีประทับอยู่.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 20)

พระอินทร์ยังสามารถย่อระยะทาง นำพระเทวีไปส่งยังนครจัมปาสะได้อย่างรวดเร็วกว่าปกติ ดังเนื้อความว่า

ครั้งนั้นท้าวสักกเทวราชทรงขับเกวียนถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ไกลราวสามสิบลโยชน์ (145 กิโลเมตร)...ก็ถึงนครจัมปาสะในเวลาเย็น. ทอดพระเนตรเห็นประตู หอรบ และกำแพงพระนคร จึงตรัสถามท้าวสักกเถว่า : ข้าแต่พ่อ เมืองนี้ชื่ออะไร.” ท้าวสักกเถตรัสตอบว่า : “นครจัมปาสะ แม่.” พระเทวีตรัสค้ำว่า : “พูดอะไร พ่อ นครกาลจัมปาสะ อยู่ห่างจากนครของพวกเราถึงหกสิบลโยชน์มิใช่หรือ.” ท้าวสักกเถตรัสว่า : “ถูกแล้ว แม่ แต่ตรัสจักหนทางตรง.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 20)

พระอินทร์ได้ช่วยดูแลพระเทวี และนำพระนางไปสู่นครจัมปาสะได้อย่างปลอดภัย พระอินทร์บันดาลให้แผ่นดินนูนพองขึ้น เพื่อช่วยให้พระเทวีซึ่งมีครรภ์แก่ขึ้นเกวียนได้ ดูแลความปลอดภัยให้แก่พระเทวี ขณะที่พระนางบรรทมหลับบนเกวียน มีอาหารให้พระนาง ปลุกพระนางให้อาบน้ำ บอกทางเข้าไปยังเมืองจัมปาสะ

หากไม่มีพระอินทร์เป็นผู้ช่วยเหลือ พระเทวีซึ่งเป็นเพียงสตรีที่ทรงครรภ์อาจจะได้รับอันตรายก่อนที่จะเดินทางถึงเมืองจัมปาละ เมื่อพระอินทร์ได้ส่งพระเทวีเข้าสู่ประตูเมืองจัมปาละจนเป็นที่แน่ใจว่า พระเทวีจะปลอดภัยอย่างแน่นอน จึงหมดหน้าที่ พระอินทร์ก็ได้หายตัวไป ดังเนื้อความ

พระเทวราชสอบถาม : “มีผู้จะไปนครกาลจัมปาละบ้างไหม.”

พระเทวีได้สดับดังนั้น จึงตรัสว่า : “ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้าจักไป.” ท้าวสักกะตรัสว่า : “ถ้าเช่นนั้น แม่จงขึ้นนั่งบนเกวียนเถิด.” พระเทวีออกมาตรัสว่า : “ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้ามีครรภ์แก่ ไม่อาจขึ้นเกวียนไปได้ จักขอเดินตามพ่อไปเท่านั้น แต่พ่อช่วยรับกระเช้าของข้าพเจ้านี้ขึ้นเกวียนไปด้วย.” ท้าวสักกะตรัสว่า : “แม่พูดอะไร คนที่รู้จักขับเกวียนเช่นข้าพเจ้าไม่มี แม่อย่ากลัวเลย ขึ้นนั่งบนเกวียนเถิดแม่.” ด้วยอาณภาพแห่งพระโอรสของพระองค์ ในกาลที่พระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน แผ่นดินได้นูนพองขึ้นตั้งจดท้ายเกวียน. พระเทวีเสด็จขึ้นบรรทมบนพระที่สิริไสยาสน์. ทรงทราบว่ นี้จักเป็นเทวดา. พระนางได้หยั่งลงสู่นิรธา เพราะได้บรรทมบนพระที่อันเป็นทิพย์.

ครั้งนั้นท้าวสักกเทวราชทรงขับเกวียนถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ไกลราวสามสิโยชน์ (145 กิโลเมตร) จึงปลุกพระเทวี แล้วตรัสว่า : “แม่จงลงจากเกวียนนี้ อาน้ำในแม่น้ำ จงนุ่งห่มผ้าคู่หนึ่ง ที่วางอยู่เหนือศีรษะนั้น จงหยิบของกินที่มีอยู่ภายในเกวียนนั้นมากินเถิด.” พระเทวีทรงทำตามอย่างนั้น แล้วบรรทมต่อไปอีก. ก็ถึงนครจัมปาละในเวลาเย็น. ทอดพระเนตรเห็นประตู ทอรบ และกำแพงพระนคร จึงตรัสถามท้าวสักกะว่า : “ข้าแต่พ่อ เมืองนี้ชื่ออะไร.” ท้าวสักกะตรัสตอบว่า : “นครจัมปาละ แม่.” พระเทวีตรัสค้ำว่า : “พูดอะไร พ่อ นครกาลจัมปาละ อยู่ห่างจากนครของพวกเราถึงหกสิโยชน์มิใช่หรือ.” ท้าวสักกะตรัสว่า : “ถูกแล้ว แม่ แต่ตารู้จักหนทางตรง.” ครั้งนั้นท้าวสักกเทวราชให้พระเทวีลงจากเกวียน ณ ที่ใกล้ประตู ด้านทิศทักษิณ. ตรัสบอกว่า : “บ้านของตาอยู่ข้างหน้า แต่แม่จงเข้าไปสู่นครนี้.” ตรัสดังนี้แล้ว เสด็จไปเหมือนไปข้างหน้า ได้หายตัวไปยังที่ประทับของพระองค์. ส่วนพระเทวีก็ประทับอยู่ที่ศาลาแห่งหนึ่ง

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 22-27)

5.2.4.2 นางมณีเมขลา นางมณีเมขลา เป็นนางเทพธิดา มีหน้าที่ดูแลมหาสมุทร หรือกล่าวได้ว่าเป็นเทวดา “ผู้ดูแลมหาสมุทร” (อนงก นาวิกมูล, 2561) นางมณีเมขลา มีบทบาทในนิทานหลายเรื่อง ได้แก่ ตำนานฟ้าแลบฟ้าร้อง ซึ่งเกิดจากการล่อแก้วของนางมณีเมขลาและการขว้างขวานของรามสูรในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้แสดงความเชื่อเกี่ยวกับนางมณีเมขลาในฐานะเทวดาดูแลมหาสมุทร ดังเนื้อความ

ในกาลนั้น ท้าวโลกบาลทั้งสี่ มอบให้เทพธิดาชื่อ มณีเมขลา เป็นผู้ดูแลรักษาสัตว์ทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยคุณ มีบำรุงมารดาเป็นต้น เป็นผู้ไม่สมควรจะตายในมหาสมุทร นางมณีเมขลาได้ตรวจตรามหาสมุทรเป็นเวลาเจ็ดวัน

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 22-27)

ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จะเห็นได้ว่า สัมพันธ์กับความคิดเรื่องกรรม เทวดาเหล่านี้จะมาช่วยเหลือเฉพาะคนดีที่ตกทุกข์ได้ยากเท่านั้น บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยการสร้างกุศลที่ดี จึงย่อมจะมีผู้คุ้มครองปกป้องรักษา ดังนั้น บุคคลจึงพึงสร้างกุศลที่ดีไว้เป็นเบื้องต้น ละเว้นจากการกระทำชั่ว บทบาทของเทวดาจึงให้คิดแก่ผู้อ่านเช่นกัน นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและทำที่ต่อเทวดาของคนไทยในสมัยอดีต ในขณะที่มนุษย์ในสมัยอดีตชาติที่พึง ก็ยังมีเทวดาอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเป็นที่พึงทางใจ แม้ในปัจจุบัน สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป และยอมรับกันทั่วไปว่า เทวดาไม่มีตัวตนอยู่จริง หากแต่ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา ทั้งพระอินทร์และนางมณีเมขลา ก็ยังเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมไทยที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ทั้งเรื่องเล่า นิทาน จิตรกรรม และประติมากรรม ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาไทยที่เคยมีมา ดังที่มนุษยชาติทั่วโลกต่างก็มีความเชื่อเรื่องเทพและเทวดาทั้งสิ้น และความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาก็ยังเป็นแรงบันดาลใจของการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยแม้จะเป็นสังคมยุคร่วมสมัย ความเชื่อเรื่องเทวดา คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์และนางมณีเมขลาเป็นการสะท้อนและรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาทางความคิดของคนไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ

5.2.5 ความสำคัญของวิชาความรู้

คนไทยให้ความสำคัญกับวิชาความรู้มาตั้งแต่สมัยอดีต ดังที่มีภาชิโตโบราณของไทยสั่งสอนในเรื่องการแสวงหาความรู้ ดังในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยเรื่องสุภาวชิตพระร่วง (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2549, หน้า 69)

กล่าวไว้ว่า “เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่” คนไทยยังนิยมศึกษาเล่าเรียนแสวงหาวิชาความรู้ให้มาก เพราะมีความคิดความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตว่า ความรู้จะเป็นเครื่องมือแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตของตนได้ ดังที่วราวัชต์ มหามนตรี (2557, หน้า 155-156) กล่าวว่า “คนไทยมีโลกทัศน์ว่า วิชาความรู้เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นประโยชน์ในการทำงานหาเลี้ยงชีพ อีกทั้งยังทำให้เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไป จึงนับว่าความรู้มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทองและยศศักดิ์”

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องความสำคัญของวิชาความรู้ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเองและสังคม ทั้งความรู้ทั่วไปและความรู้ทางธรรม สอดคล้องกับความคิดในสังคมไทย ทำให้ความคิดดังกล่าวอันเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของไทยยังคงดำรงอยู่ ผู้อ่านสามารถยึดถือเป็นแนวทางการใช้ชีวิตของตนได้ พิจารณาได้จากเหตุการณ์ในเรื่อง ดังต่อไปนี้

พระมหากษัตริย์ทรงสำเร็จ 18 ประการได้สำเร็จ ดังเนื้อความว่า “พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี. เมื่อมีพระชนม์ได้ 16 ปี เป็นผู้ทรงพระรูปโฉมอันอุดม. พระองค์ทรงคิดว่า : “เราจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 46) จะเห็นได้ว่า เมื่อพระองค์ทรงมีความรู้ครบถ้วนแล้ว ทรงมีความประสงค์ที่จะทรงราชสมบัติของพระราชบิดาค้น แสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ทรงมีอย่างสมบูรณ์นั้นเป็นเครื่องแสวงหาความเจริญให้แก่ชีวิต

ต่อมาในตอนเรือแตก พระมหากษัตริย์ทรงรอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อของสัตว์ร้ายในทะเลได้ด้วยความรู้และสติปัญญา ดังเนื้อความในพระราชนิพนธ์บรรยายไว้ว่า

พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสรวยจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม มหาชนเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ล่วงพ้นฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสภะหนึ่ง (70 เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58)

จะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงรอดพ้นจากอันตรายในท้องทะเลขณะเกิดพายุร้ายได้จากการใช้ความรู้ที่ทรงมี ได้แก่ ในเบื้องต้นทรงแนพระราชทัยว่าเรือจะจมอย่างแน่นอน จึงต้องรีบตระเตรียมการเพื่อให้พ้นจากการจมลงทะเล ก่อนอื่นต้องทำให้ร่างกายมีกำลังให้มากเพื่อให้สามารถว่ายน้ำในมหาสมุทรได้นานที่สุด ทรงเลือกเสวยน้ำตาลกรวดคลุกกับเนย เนื่องจากเป็นอาหารที่ให้พลังงานมาก เป็นการใช้ความรู้จากเรื่องโภชนาการ จากนั้น เมื่อทราบว่าจะต้องว่ายน้ำในมหาสมุทร เพื่อไม่ให้พระวรกายจมลงสู่มหาสมุทรได้ง่าย จำเป็นต้องหาสิ่งที่ทำให้ลอยตัวบนผิวน้ำให้นานที่สุด ทรงนำผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนชุบน้ำมันจนชุ่มแล้วนุ่งให้มัน เนื่องจากน้ำมันมีคุณสมบัติลอยตัวบนผิวน้ำ ทรงใช้ผ้าถึงสองผืนเพื่อให้มีปริมาณน้ำมันมากพอ และนุ่งให้มัน เพราะหากผ้าหลุดไป ก็ไร้ประโยชน์ ลักษณะเช่นนี้อาจเทียบได้กับการใช้ความรู้ทางเคมีในปัจจุบัน นอกจากนี้ ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม เพราะเป็นส่วนสูงสุดของเรือ เมื่อเรือจม บริเวณเสากระโดงจะเป็นส่วนสุดท้ายที่เรือจมลง ทรงกระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ ตกออกไปถึง 70 เมตร ล่วงพ้นจากปลาและเต่าซึ่งเป็นสัตว์ร้ายไปได้ ลักษณะเช่นนี้อาจเทียบได้กับการใช้ความรู้ทางฟิสิกส์ของคนในปัจจุบัน การใช้ความรู้จึงทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเอาชีวิตรอดจากพายุร้ายในครั้งนั้นได้

ต่อมาพระมหากษัตริย์ได้พระราชทานวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ซึ่งเป็นการใช้ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่ต้องเผชิญ ทั้งความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมดั้งเดิม และความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของวิชาความรู้ต่าง ๆ ดังเนื้อความว่า

พระราชชาติรัสว่า : “อย่าโทมนัสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการ ต้นมะม่วงโค่นไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหา คือ ฟื้นฟูต้นมะม่วงได้อย่างไร. เรามีวิธีเก้าอย่างที่อาจใช้ได้. หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง. สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่. สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ. สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล. ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น. หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง. เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก. แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล. เก้า ทำ ‘ชีวัญสงเคราะห์’. ท่านพราหมณ์มหาศาล จงให้พราหมณ์อันเดวาสึกไปพิจารณา.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 132)

การมีความรู้ทางธรรมเป็นความคิดหนึ่งที่คนไทยให้ความสำคัญ เพราะเชื่อว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งขัดเกลาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทางด้านความคิด จิตใจในการดำเนินชีวิต

ในสังคมไทยจึงมีธรรมเนียมที่ผู้ชายไทยมักจะบวชเรียนเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา หรือการบวชก่อนแต่งงาน เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่ สังคมไทยจึงให้ความสำคัญทั้งความรู้ทางโลกหรือความรู้ทางวิชาการควบคู่กับความรู้ทางธรรม

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้แสดงให้เห็นว่า ความรู้ทางธรรมเป็นสิ่งสำคัญในแง่ของการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ดังในบทสนทนาโต้ตอบระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา อันแสดงให้เห็นว่า พระมหาชนกทรงเข้าพระทัยและทรงรู้แจ้งในหลักความเพียรซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ดังนี้

ลำดับนั้น เทวดากล่าวคาถาแก่พระมหาสัตว์ว่า :

การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น. การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนความตายปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรมัน จะมีประโยชน์อะไร.

เมื่อนางมณีเมขลากล่าวอย่างนี้แล้ว พระมหาสัตว์เมื่อจะทำนางมณีเมขลาให้จำนนต่อถ้อยคำ จึงได้ตรัสคาถาต่อไปว่า

ดูก่อนเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งการทำงานที่ทำอะไรจะไม่ล่องไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะมีรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน. ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม. ดูก่อนเทวดาท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายน้ำข้ามอยู่ และได้เห็น ท่าน มาสถิตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จักทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร.

พระมหาสัตว์ทรงแสดงความจริงว่า เมื่อบุคคลกระทำความเพียรทางกายและความเพียรทางใจว่า เราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเพียรแท้

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 82-88)

จากบทสนทนาข้างต้นนี้ พระมหาชนกได้อธิบายให้นางมณีเมขลาประจักษ์ว่า *ความเพียรแท้* เป็นสิ่งที่พึงกระทำ อันได้แก่ การมีความเพียรทั้งทางกายและใจ แม้การเพียรกระทำเพื่อสิ่งปรารถนาจะยังไม่สำเร็จ ก็ควรจะทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ เพราะหากละความเพียร มีความเกียจคร้าน ย่อมไปสู่สิ่งที่ปรารถนาไม่ได้เลย การมีความรู้ในเรื่องความเพียรอย่างชัดแจ้งของพระมหาชนกเช่นนี้ จึงทรงกระทำความเพียรไม่ลดละ แม้จะทรงปกครองบ้านเมืองในฐานะพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมา ก็ยังทรงเพียรประกอบกุศลกรรม อันเป็นบุญอันยิ่ง และเกิดประโยชน์ต่อตนและสังคม

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ยังนำเสนอการใช้วิชาความรู้เพื่อทำประโยชน์แก่สังคม อันแสดงให้เห็นว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม เมื่อสังคมเกิดปัญหา จำเป็นต้องมีผู้มีวิชาความรู้ที่แท้จริง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น นำมาซึ่งความสุขสงบของสังคม แม้ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ที่นำความรู้มาใช้ในการทำประโยชน์เพื่อบ้านเมือง จึงมักได้รับการยกย่องหรือเล่าขานเป็นเรื่องราวอยู่ในสังคมเสมอมา ดังบทบาทของอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและเหล่าลูกศิษย์ ได้แสดงให้เห็นการใช้วิชาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของบ้านเมือง ได้แก่ การฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ชาวเมืองทำลาย ดังเนื้อความว่า

อย่างไรก็ตาม ก่อนอื่นเราต้องหาทางฟื้นฟูต้นมะม่วงที่มีผล.” บัดนั้นจึงให้เรียกเสนาบดีมา ตรัสว่า : จงไปเชิญอุทิจจพราหมณ์มหาศาลมาให้พร้อมด้วยลูกศิษย์สองสามคน.”

อุทิจจพราหมณ์มหาศาลรีบมาเฝ้าพระราชฯ พร้อมด้วยลูกศิษย์สองคน คือ จารุเตโชพราหมณ์และคเชนทรสิงห์บัณฑิต สองคนนี้ คนแรกชำนาญการปลูก คนที่สองชำนาญการถอน ทันใดที่มาถึง คเชนทรสิงห์บัณฑิตก็ทรุดลงแทบพระบาทของพระราชฯแล้วทูลว่า: “ข้าพระองค์คิดไปเอง เมื่อเหล่าอมตย์ขอให้ข้าพระองค์ช่วยเก็บมะม่วงถวายพระอุปราช ข้าพระบาทจึงนำเอา ‘ยันตกลเก็บเกี่ยว’ มาใช้ มิได้คิดว่า

จะทำให้ต้นมะม่วงถอนรากโคนลงมา พระพุทธเจ้าข้าขอรับ.” ... อุทิจจพราหมณ์รับสนองพระราชโองการว่า “ข้าพระองค์ผู้ทรงปัญญา จะให้คนทรสลิงหับมัดติดนำเครื่อง ‘ยันตกล’ ไปยกต้นมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจะให้จารุเตโฆพราหมณ์เก็บเม็ดและกิ่ง ไปดำเนินการตามพระราชดำริ.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 129-132)

อุทิจจพราหมณ์มหาศาลยังเป็นผู้ช่วยให้พระมหากษัตริย์ตั้งปุทุทะเลยมหาวิชาลัย ได้ช่วยไขปริศนาเกี่ยวกับปุทุทะเล และการตั้งชื่อสถาบันการศึกษา ดังเนื้อความว่า

ครั้นอยู่ลำพังพระราชাত্রัสกะพราหมณ์ว่า: “เราสงวนเรื่องนี้มาหลายเวลาแล้ว นับแต่คราวลงเรือมุ่งสู่สุวรรณภูมินั้น ก่อนคลิ่นยักษ์มากระหน่ำนาว่า เราได้ยีนพาณิขชาวสุวรรณภูมิพุดกัน เป็นภาษาสุวรรณภูมิว่า: โนนปุทุทะเลยักษ์สู้กับปลาและเต่า.” และว่าผู้ใดเหยียบปูนันได้ จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หากมีความเพียรแท้.” พราหมณ์ทูลว่า: ข้าพระองค์ก็เคยได้ยีนเรื่องอย่างนี้ แต่ไม่ทราบว่ามีปุทุทะเลยักษ์ดั่งนี้หรือไม่.” พระราชাত্রัสต่อว่า : มิแน่แท้. หลังจากได้กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ ลงทะเลพื้นปลาและเต่าก็ว่ายข้ามมหาสมุทร. ได้พักผ่อนเป็นคราว ๆ. บางครั้ง ก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเลได้คล้ายๆ ไกลถึงฝั่ง ดังเช่นบุคคลที่หกในพวกเจ็ดบุคคล (ในอุทกุปมสูตรที่ 5). แต่ที่แท้เป็นปุทุทะเลยักษ์นั่นเอง.” พราหมณ์ทูลว่า : ที่จริงแท้ คือ พระบุญญาธิการ

พระราชাত্রัสต่อ: “ เมื่อนางมณีเมขลาอุ้มเราขึ้นจากทะเล นางกล่าวว่า : ‘ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาลอันสมควรท่านจงตั้งมหาวิชาลัย.’ คราวนั้นเราเต้าหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่า เราสมควรตั้งชื่อสถาบันตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ‘ปุทุทะเล’. บัดนี้เราลังเลสงสัยว่า ถูกต้องหรือไม่. ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์จงเผยมนสิการ.” พราหมณ์สนองพระราชโองการว่า : พระราชาอาชญาณีพันเกล้า เทวดาน่าจะได้กล่าวว่ ‘โพธิยาลัย’ อันเป็นนามของสถาบันฤชิตัดตนที่วัดพระเชตุพน ใน เทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิ. แต่หากจะเรียกว่า ‘ปุทุทะเลยมหาวิชาลัย’ ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน.” พระราชাত্রัสว่า : “ เป็นพระคุณของท่านอาจารย์. เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว. เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานาน

แล้ว...พราหมณ์มหาศาลเห็นพ้องกับพระราชดำริ และกล่าวว่า: พระราชาผู้เป็นบัณฑิต
 ข้าพระองค์ยังมีศรัทธาที่ไว้วางใจได้ และจะประดิษฐาน 'ปูทะเลียมหาวิชาลัย' ได้แน่นอน.
 มิถิลายังไม่สิ้นคนดี!

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 136-140)

นอกจากนี้ บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชาลัยเพื่อให้เป็นสถาบันการศึกษา
 แสดงให้เห็นการใช้ความรู้ของตนเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม อีกทั้งการก่อตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นในเมือง
 มิถิลา เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของวิชาความรู้ที่จะทำให้เกิดความสุขแก่ตนและ
 สังคม

ความสำคัญของวิชาความรู้เป็นความคิดที่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เสนอไว้อย่างเด่นชัด
 สอดคล้องกับความคิดของสังคมไทยที่มีมาช้านาน นับว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีบทบาทส่งเสริมให้
 ความคิดดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคม ความคิดเรื่องความสำคัญของวิชาความรู้นี้เป็นอัตลักษณ์สังคมไทยที่
 นำมาซึ่งประโยชน์สุขส่วนตนและประโยชน์สุขของบ้านเมืองส่วนรวมได้ หากคนไทยมีความรู้ทั้งทางโลกและ
 ทางธรรมเป็นอย่างดี ย่อมสามารถใช้วิชาความรู้ในทางที่เกิดประโยชน์ การรักษาไว้ซึ่งความคิดอันเป็น
 วัฒนธรรมของชาตินี้จึงย่อมส่งผลต่อความเจริญมั่นคงของประเทศ

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์สะท้อนความคิดความเชื่อในวัฒนธรรมไทย ได้แก่
 การเมืองการปกครอง พระโศภิต์วี กรรม เทวดา และความสำคัญของวิชาความรู้ อัตลักษณ์ทางความคิดความ
 เชื่อของคนไทยที่มีมาช้านานจึงยังคงดำรงอยู่ในสังคม ความคิดความเชื่อเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะเป็น
 รากฐานของสังคมที่มีส่วนต่อการสร้างเสริมความเจริญของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน การคงอยู่ของอัตลักษณ์
 ทางความคิดความเชื่อของวัฒนธรรมไทยในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นปัจจัยหนึ่งต่อการขับเคลื่อน
 คนและสังคมไทย

5.3 ด้านจิตรกรรม

จิตรกรรม หมายถึง "ภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นราบ เส้น-สี เป็นหลักสำคัญ ประกอบอยู่ด้วยกัน
 เป็นภาพ" (สันติ เล็กสุขุม, 2544, หน้า 161) จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็น
 วัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับศาสนา

ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ของแต่ละยุคสมัย จิตรกรรมไทยเป็นส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรมอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทย ดังที่ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 8-9) กล่าวว่า

ศิลปกรรมเป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึกของชนในชาติ ศิลปกรรมบางชนิดแสดงเอกลักษณ์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว มีลักษณะอ่อนช้อยงดงาม ศิลปะส่วนใหญ่มีที่มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมคติ ศิลปินแต่ละคนย่อมแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนเองเฉพาะตัว และย่อมแสดงออกตามวัฒนธรรมของชาติตน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความรักชาติ ความสามัคคี ความมีคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่ชนในชาติ

จิตรกรรมของไทยมีเอกลักษณ์ ได้แก่ ภาพที่ใช้เส้นอ่อนหวานมีชีวิตชีวา (ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 9) มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ดังที่วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (อ้างถึงใน ศิริชัย พุ่มมาก, 2557) กล่าวว่า งานจิตรกรรมไทยอันเป็นมรดกทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งแขนงหนึ่งของไทย ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของประเทศอินเดีย โดยมีวิวัฒนาการที่สืบทอดกันมานานหลายร้อยปี จนมีเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง ทั้งวิธีการเขียน การใช้เส้นสี ลักษณะลีลาการใช้เส้น สีเส้นที่อ่อนช้อย นุ่มนวล รวมไปถึงคติความบันดาลใจในการสร้างสรรค์ที่แตกต่างจากงานจิตรกรรมของชนชาติอื่น และจินตนาการของคนไทยแต่ละยุคแต่ละสมัย อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ ชีวิต สังคม ประเพณี ระบบกษัตริย์ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

อัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทยในจิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ที่จะวิเคราะห์นี้ เป็นลักษณะของจิตรกรรมไทยดั้งเดิมหรือจิตรกรรมประเพณี อันเป็นอัตลักษณ์ของไทยก่อนได้รับอิทธิพลของตะวันตก ทั้งนี้การสร้างสรรคจิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์มักจะผสมผสานระหว่างจิตรกรรมไทยประเพณีกับจิตรกรรมสากลแบบสมัยใหม่ เพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ศิลปะของไทยด้านจิตรกรรม จึงจะใช้ลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณีเป็นกรอบในการอธิบาย ได้แก่

1. การใช้ลายเส้นที่อ่อนช้อย
2. การวาดภาพแบบ 2 มิติ
3. การวาดภาพแบบอุดมคติ

4. การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่
5. การแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี
6. การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์
7. การสะท้อนสังคม

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ผู้มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยหรือภาพวาด จำแนกได้ 2 ประเภท คือ จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์ และจิตรกรรมในวัดไทย อธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

5.3.1 จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์

หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ในการตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2539 นั้น มีการสร้างสรรค์จิตรกรรมประกอบบทพระราชนิพนธ์ด้วย ซึ่งทำให้หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีความน่าสนใจ และมีสีสันน่าอ่านมากยิ่งขึ้น จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์ยังได้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวในพระราชนิพนธ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้ง การสร้างสรรค์จิตรกรรมในหนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ยังได้ช่วยรักษาลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทยไว้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกรที่มีชื่อเสียงของเมืองไทยทั้งหมด 8 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ประหยัด พงษ์ดำ ศาสตราจารย์ปรีชา เถาทอง อาจารย์ปัญญา วิจินธนสาร อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ อาจารย์พิชัย นรินธ์ อาจารย์เนติกร ชินโย อาจารย์จินตนา เปี่ยมสิริ และอาจารย์ธีระวัฒน์ คณะนะมะ วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์ตลอดทั้งเล่ม (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, หน้า 199)

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ แม้จะเป็นผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียง หากแต่ก็วาดขึ้นจากพระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ภาพประกอบทุกภาพล้วนเขียนขึ้นตามพระราชดำริทั้งสิ้น ดังที่ฉันทนรงค์ แยมเจริญ (2544, หน้า 58-60) กล่าวว่า

เริ่มต้นจากคณะกรรมการมาช่วยอธิบายและตีความร่วมกันกับศิลปินว่า ในแต่ละบทนั้นมีเนื้อหาที่ต้องการจะสื่อสารอย่างไร โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นที่ปรึกษาด้านเนื้อหา หลังจากนั้นศิลปินทั้งหมดก็มาอยู่รวมกันเพื่อช่วยกันสเกตภาพ และหา

เอกภาพในงานร่วมกัน หลังจากนั้นช่วยกันออกความคิดและแบ่งภาพวาดประกอบในแต่ละบทออกไป ซึ่งศิลปินแต่ละคนล้วนได้ตอนที่ตนเองถนัดและตรงกับบุคลิกภาพของตนเอง

ลักษณะของภาพวาดที่ประกอบในแต่ละบท จะเป็นลักษณะของการวิ่งผ่านของศิลปะ เป็นการสลับไหลจากศิลปะในอดีตที่เป็นรูปธรรม จนถึงปัจจุบันที่เป็นนามธรรม ดังนั้นในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นการสร้างศิลปะที่มีลักษณะความหลากหลายแตกต่างกันแต่มาอยู่ร่วมกันจนเกิดเป็นเอกภาพ...และหลังจากที่ได้สังเกตภาพและแบ่งกันลงตัว ศิลปินจะต้องนำภาพที่ตัวเองวาดไปให้คณะกรรมการเพื่อทูลเกล้าถวายในหลวงให้ทรงพิจารณาเพื่อพระราชทานความเห็น และความแนะนำว่ามีส่วนไหนบ้างที่ต้องแก้ไข..จากคำสัมภาษณ์ของศิลปินจะพบว่ากว่าจะได้ภาพประกอบได้นั้น จะต้องผ่านการวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯก่อน และศิลปินต้องไปปรับปรุงแก้ไขตามพระราชวินิจฉัยเหล่านี้ จึงกล่าวได้ว่าการวาดภาพประกอบโดยศิลปินทั้ง 8 ท่านนี้ มีลักษณะของการถูกควบคุมโดยอำนาจที่แยบยล เพราะภาพประกอบที่เสร็จสมบูรณ์นั้นไม่ได้มาจากการตีความและจินตนาการลำพัง แต่มีลักษณะความคิดเห็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯผสมผสานด้วย

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะการผสมผสานจิตรกรรมแบบประเพณีหรือจิตรกรรมดั้งเดิมของไทยเข้ากับความร่วมมือ สอดคล้องกับเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่เป็นเรื่องราวชาดกที่เกิดขึ้นในครั้งอดีตกาล หากแต่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ดัดแปลงเรื่องราวให้มีความทันสมัย การผสมผสานระหว่างของเก่าดั้งเดิมและความร่วมสมัยทั้งในตัวบทพระราชนิพนธ์และการสร้างสรรค์จิตรกรรมภาพวาด จึงทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ น่าสนใจ สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน เป็นวรรณคดีชาดกร่วมสมัยที่น่าอ่านตามพระราชดำริได้อย่างสมบูรณ์แบบ

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีศิลปินแต่ละท่านรับผิดชอบในการสร้างสรรค์ภาพวาดในแต่ละภาพ (ณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 133) ดังนี้

ภาพประกอบบทที่ 1-5 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ ปัญญา วิจินธนสาร

-ภาพประกอบบทที่ 1 ภาพท้องพระโรงของกรุงมิถิลา แคว้นวิเทหะและภาพพิธีสวรรคตของพระมหาชนกราช

-ภาพประกอบบทที่ 2 ภาพพระโพลชนกถูกจองจำ เมื่อตั้งสัจจาธิษฐาน เครื่องจองจำหลุดออก จึงเสด็จออกไปชายแดนแห่งหนึ่ง ประชาชนจำพระองค์ได้ จึงได้บำรุงพระโพลชนกเป็นอย่างดี

-ภาพประกอบบทที่ 3 ภาพพระโพลชนกหนีไปตั้งค่าย

-ภาพประกอบบทที่ 4 ภาพพระอริราชชนกสังเสียพระมเหสี

-ภาพประกอบบทที่ 5 ภาพก่อนและหลังทำสงครามระหว่างพระโพลชนกกับพระอริราชชนก

ภาพประกอบบทที่ 6-9 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ เนติกร ชินโย

-ภาพประกอบบทที่ 6 ภาพพระมหาชนกผู้มีบุญจะมาเกิดในครรภ์พระเทวี มีพระอินทร์ตามมาดูแล

-ภาพประกอบบทที่ 7 ภาพพระอินทร์แปลงเป็นชายชราขับเกวียนนำพระเทวีเสด็จเมืองจัมปาละ

-ภาพประกอบบทที่ 8 ภาพพระเทวีสร่งน้ำในแม่น้ำ ต่อมาพระอินทร์แปลงบอกทางพระเทวีเข้าสู่ นครจัมปาละ

-ภาพประกอบบทที่ 9 ภาพพระเทวีเดินทางมาถึงนครจัมปาละ แล้วพบกับพราหมณ์ และมาณพทั้ง 500 คน

ภาพประกอบบทที่ 10-16 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ จินตนา เปี่ยมสิริ

-ภาพประกอบบทที่ 10-11 ภาพพระเทวีได้พุดคุยกับอุทิจจพราหมณ์มหาศาล จนอุทิจจพราหมณ์ มหาศาลรับพระนางเป็นน้องสาว

-ภาพประกอบบทที่ 12 ภาพนางพราหมณีปรนนิบัติพระเทวี

-ภาพประกอบบทที่ 13 ภาพพระมหาชนกตอนทรงพระเยาว์ มีพระวรกายและพละกำลังเหนือกว่าเด็กทั่วไป

-ภาพประกอบบทที่ 14-15 ภาพพระมหากษัตริย์สถามพระราชมารดาว่าบิดาของตนเป็นใคร เมื่อทรงทราบความจริง พระองค์ไม่สะทกสะท้านเมื่อพวกเขาเด็ก ๆ ล้อว่าพระองค์เป็นบุตรหญิงม่าย

-ภาพประกอบบทที่ 16 ภาพพระมหากษัตริย์สำเร็จและจะเดินทางไปเพื่อทวงราชสมบัติคืน

ภาพประกอบบทที่ 17-21 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

-ภาพประกอบบทที่ 17 ภาพพระมหากษัตริย์กำลังจะเดินทางไปสุพรรณภูมิ

-ภาพประกอบบทที่ 18 ภาพก่อนเรือแตกและภาพเรือแตก

-ภาพประกอบบทที่ 19-21 ภาพหลังจากที่เรืออัปปาง พระมหากษัตริย์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน จนกระทั่งได้พบนางมณีเมขลา

ภาพประกอบบทที่ 22 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ ประหยัด พงษ์ดำ

-ภาพประกอบบทที่ 22 ภาพการสนทนาระหว่างพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลา

ภาพประกอบบทที่ 23-25 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ พิชัย นรินทร์

-ภาพประกอบบทที่ 23 ภาพเนื้อหาการสนทนาธรรมระหว่างพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลา กล่าวถึงการมีความเพียร

-ภาพประกอบบทที่ 24 ภาพเนื้อหาการสนทนาธรรมระหว่างพระมหากษัตริย์กับนางมณีเมขลา กล่าวถึงการไม่มีความเพียร

-ภาพประกอบบทที่ 25 ภาพนางมณีเมขลาเห็นถึงความตั้งใจในความเพียรของพระมหากษัตริย์

ภาพประกอบบทที่ 26-27 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ ประหยัด พงษ์ดำ

-ภาพประกอบบทที่ 26 ภาพแสดงความตั้งใจอย่างยิ่งของพระมหากษัตริย์ ท่ามกลางความน่ากลัว ความอันตรายของท้องทะเล ขณะเดียวกันก็ยังทรงมีความหวัง มีปูหนูนที่พระบาทของพระมหากษัตริย์

-ภาพประกอบบทที่ 27 ภาพนางมณีเมขลาอุ้มพระมหากษัตริย์เหาะไปขึ้นฝั่งที่เมืองมิลินดา

ภาพประกอบบทที่ 28-32 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ ชีระวัฒน์ คนะมะมะ

- ภาพประกอบบทที่ 28 ภาพพระโพลชนกสิ้นพระชนม์และได้ทั้งปรีศนาธรรมสำหรับผู้ที่จะมาครองเมืองเอาไว้

- ภาพประกอบบทที่ 29 ภาพเหตุการณ์หลังจากพระโพลชนกสิ้นพระชนม์ แต่ไม่มีใครแก้ปรีศนาธรรมได้ จนต้องมีการปล่อยราชรถเสด็จตาย

- ภาพประกอบบทที่ 30-31 ภาพเหตุการณ์มิ่งคล ตั้งแต่พระมหาราชกษัตริย์ครองราชย์ อภิเชก และทรงมีพระราชโอรส

- ภาพประกอบบทที่ 32 ภาพพระมหาราชกษัตริย์ประพาสอุทยานและเสวยมะม่วง

ภาพประกอบบทที่ 33-37 ศิลปินที่วาดภาพประกอบ คือ ปรีชา เกาทอง

- ภาพประกอบบทที่ 33 ภาพประชาชนรุมทำลายต้นมะม่วง หวังจะกินผลมะม่วงรสเลิศ และภาพเมืองอวิชา

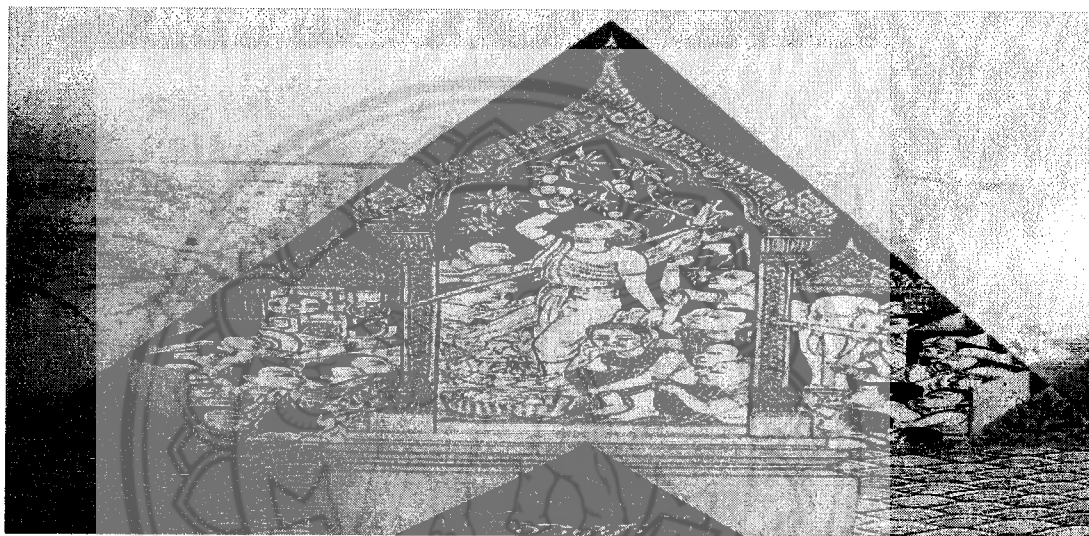
- ภาพประกอบบทที่ 34 ภาพพระมหาราชกษัตริย์ทรงมนสิการถึงคำพูดนางมณีเมขลา จนเกิดแนวคิดการพัฒนาค้นด้วยปัญญา

- ภาพประกอบบทที่ 35 ภาพพระมหาราชกษัตริย์ทรงหาหนทางวิธีการฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี และทุกคนในสังคมร่วมกันฟื้นฟูต้นมะม่วง

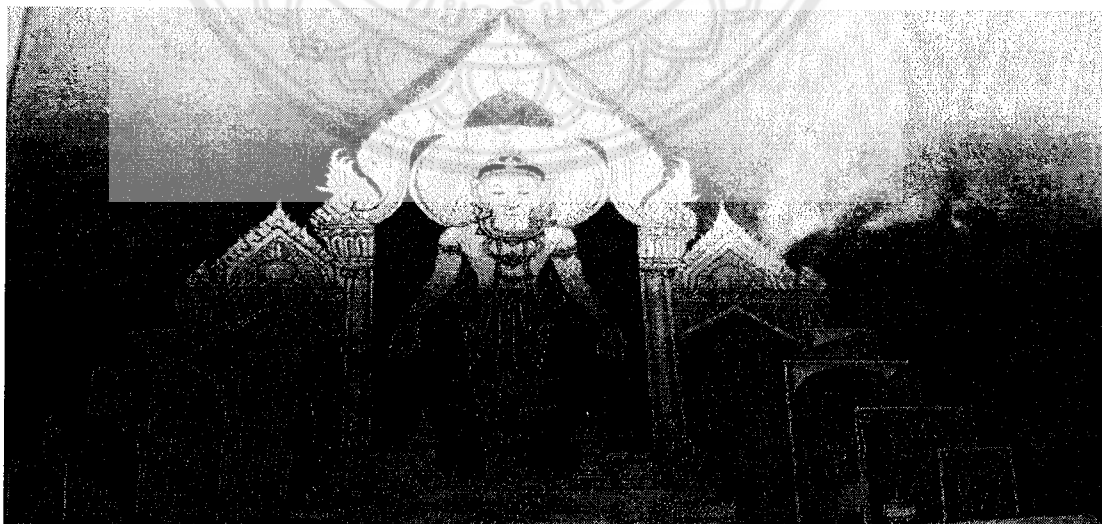
- ภาพประกอบบทที่ 37 ภาพสรุปของเรื่องพระมหาราชกษัตริย์ แสดงหลักการพัฒนากลับบ้านเมือง คือ อนุรักษ์ วิริยะ และพัฒนา

ภาพวาดประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาราชกษัตริย์ทั้ง 37 บท ได้รักษาไว้ซึ่งลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ได้แก่ การใช้ลวดลายไทยที่อ่อนช้อย การวาดภาพแบบ 2 มิติ การวาดภาพบุคคลแบบอุดมคติ การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ การแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการสะท้อนสังคม ดังนี้

5.3.1.1 การใช้ลายเส้นที่อ่อนช้อย ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ในหลายภาพมีการใช้ลายไทยที่อ่อนช้อยในการวาด ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของงานจิตรกรรมไทย นอกจากทำให้ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความงดงามของภาพจากลวดลายไทยที่อ่อนช้อยแล้ว ยังช่วยรักษาภูมิปัญญาของไทยดังกล่าวนี้ไว้ จะเห็นได้ว่าศิลปินใช้ลายไทยในการวาดภาพบุคคล สถานที่ และสิ่งของ เช่น ภาพพระราชวังหรือเครื่องทรงของพระมหาชนกซึ่งเป็นกษัตริย์ ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 19 ลายเส้นในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 37

ภาพที่ 20 ลายเส้นในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 34

5.3.1.2 การวาดภาพแบบ 2 มิติ “การเขียนภาพแบบ 2 มิติ เป็นลักษณะสำคัญที่สุดและเป็นแบบแผนของจิตรกรรมไทย” (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ 2544, หน้า 245) จิตรกรรมไทยแบบประเพณีจะนิยมวาดภาพแบบ 2 มิติ คือ การแสดงความกว้างและยาว ทำให้ภาพมีลักษณะแบน ไม่มีด้านลึก ดังที่ศิริชัย พุ่มมาก (2557) กล่าวว่า “งานจิตรกรรมไทย เป็นงานที่นำมาสร้างขึ้นใหม่ตามหลักเกณฑ์ของจิตรกรรมไทยที่เขียนสีเรียบ ๆ แบน ๆ ใช้เส้นสีเข้มตัดเน้น แสดงรูปร่างของสิ่งนั้น ๆ ให้ชัดเจน” ส่วนปรีชา เกาทอง (2548, หน้า 16) กล่าวถึงลักษณะของจิตรกรรมไทยว่า “ใช้วิธีการเขียนภาพแบบแบนราบ ไม่แสดงปริมาตร ไม่มีระยะใกล้ ไกล และไม่มีความรู้สึก ภาพทั้งหมดจะเด่นชัดเสมอกันตลอดทั้งผนัง ทั้งรูปแบบ ขนาดและรายละเอียด โดยไม่จำกัดว่าภาพนั้นจะอยู่ในพื้นที่ส่วนใด” และสันติ เล็กสุขุม, 2544, หน้า 163) กล่าวว่า

ลักษณะสำคัญต่อมา คือ รูปแบบของภาพจิตรกรรม มีลักษณะแบนเรียบ เกิดจากการระบายสีและตัดเส้นขอบคมเป็นภาพบุคคล ความแบนเรียบเช่นภาพบุคคลสอดคล้องกับภาพอื่น ๆ เช่น ภาพสัตว์ ภาพสัตว์ ต้นไม้ ซึ่งเขียนขึ้นด้วยวิธีการเดียวกัน คือ เขียนแบบจริง แต่ไม่ได้คำนึงถึงการเขียนให้เหมือน แต่เขียนให้เหมือนลักษณะสอดคล้องกับการสื่อความ ทำให้ผู้เกิดความรู้สึกคล้ายตาม เช่น ภาพบุคคลที่ระบายสี ตัดเส้นเป็นรูปร่าง มีรายละเอียดเท่าที่จำเป็น ไม่มีการระบายสีให้เห็นเป็นส่วนที่รับแสงส่วนที่หลบแสงเพื่อให้เกิดความกลมตามความเป็นจริง อันเป็นวิธีการของศิลปะตะวันตกโดยเฉพาะ

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นการวาดภาพแบบ 2 มิติตามลักษณะของการวาดแบบไทยประเพณี ดังตัวอย่างภาพประกอบบทที่ 1 และบทที่ 5

ภาพที่ 21 อำมาตย์กราบทูลใส่ความพระโปลงนกับพระอริฏฐนงในภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 1

ภาพที่ 22 พระเทวีปลอมพระองค์เสด็จหนีออกจากเมืองมิตลาในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก บทที่ 5

5.3.1.3 การวาดภาพแบบอุดมคติ ลักษณะของจิตรกรรมไทยจะเป็นการวาดภาพตามอุดมคติ ดังที่ศิริชัย พุ่มมาก (2557) กล่าวว่า

งานจิตรกรรมไทย เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นในลักษณะของอุดมคติ มีรูปแบบและความงามเหนือธรรมชาติ มีปรัชญาและแนวคิดทางศาสนา ทำให้เกิดการเนรมิตจากมโนภาพ ปรากฏเป็นรูปธรรม รูปร่างของสิ่งที่เขียนก็ได้อาศัยเค้าโครงจากสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นท่าทางของบุคคล ปราสาทราชวัง อาคารบ้านเรือน สัตว์แม่น้ำ ป่าเขา ก็ได้อาศัยธรรมชาติของสิ่งนั้น...รูปแบบของตัวภาพมีลักษณะคล้ายกัน เช่น ภาพเทพ กษัตริย์ เจ้านาย ข้าราชการบริพารและบุคคลสามัญ ฯลฯ ตัวภาพเหล่านี้มีรูปแบบเป็นแม่บทที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษ และนิยมเขียนตามแบบสืบต่อกันมา รูปแบบดังกล่าวนี้อาจคัดจากแบบจริงในธรรมชาติ หรือสร้างสรรค์จากจินตนาการ

ส่วนปรีชา เกาทอง (2548, หน้า 16) กล่าวว่า

การเขียนภาพบุคคล ไม่นิยมการแสดงความรู้สึกทางใบหน้า แต่สื่อความหมายด้วยการแสดงแสดงกิริยา อากาณ และอิริยาบถต่าง ๆ ภาพกษัตริย์ เทพ และสัตว์หิมพานต์ จะมีลักษณะตัวภาพประณีต งดงามเป็นพิเศษ ลักษณะท่าทางเป็นการออกแบบที่เกิดจากจินตนาการและอุดมคติที่เต็มไปด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา

สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 244-245) กล่าวถึงลักษณะจิตรกรรมไทยว่า

เป็นศิลปะที่ไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติ เช่น ไม่คำนึงถึงความเป็นจริงทางรูปทรง โดยเฉพาะรูปทรงของมนุษย์ ได้ตัดทอนส่วนละเอียดของรูปทรงลงเหลือแต่สาระที่สำคัญส่วนใหญ่ กล้ามเนื้อ เสื้อผ้า ลีลาท่าทางเป็นไปอย่างเรียบง่าย แสดงอารมณ์ของรูปทรงจากเส้นที่เคลื่อนไหวทั้งภายนอกและภายในรูปทรง แสดงลีลาท่าทางที่เป็นแบบแผนคล้ายการแสดงอารมณ์ ความรู้สึกจากทำนานาฏศิลป์ไทย รูปทรงมนุษย์เหล่านั้นไม่แสดงอายุหรือวัย...ภาพตัวพระหรือนางทั้งหมดไม่แสดงริ้วรอยความความยับย่นบนหน้าตา แขน ขา รวมทั้งเสื้อผ้าอาภรณ์ การเขียนรูปทรงพระหรือนางทุกรูปทรงทุกกลุ่มภาพ ทุกองค์ประกอบบนผนัง ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของผนัง ขนาดของรูปทรง

หน้าตา เสื้อผ้า อาภรณ์ จะเหมือนกันเกือบทุกรูปทรง เว้นแต่ท่าทางและรายละเอียดบน
อาภรณ์ที่ต่างกันออกไป แต่เราจะทราบว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นใครอยู่ที่การจัดวาง
ตำแหน่งความสำคัญของรูปทรงในองค์ประกอบของภาพจิตรกรรม

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์บางภาพจะเป็นการวาดภาพบุคคลแบบอุดมคติตาม
ลักษณะการวาดภาพจิตรกรรมไทยประเพณี มีความงดงาม ท่าทาง และรูปทรงแบบอุดมคติ กษัตริย์หรือ
เทวดาก็จะเป็นการวาดตามรูปแบบที่เคยวาดสืบทอดกันมา คือ มีความงามเหนือธรรมชาติ ดังที่สันติ เล็กสุขุม
(2544, หน้า 163-165) กล่าวว่า

ภาพพระราชเจ้าชาย หรือบุคคลชั้นสูง ข้าทาส บ่าวไพร่ มีกฎเกณฑ์การเขียน
แตกต่างกัน ทั้งอากัปกิริยา การแต่งกาย การตัดเส้นหรือลงเส้น ภาพพระราชเจ้าชายตัดเส้นให้
ดูอ่อนช้อย ไม่มีเขียนรายละเอียดทางด้านศีรษะ เช่น กล้ามเนื้อ รอยต่อข้อกระดูก เพราะ
สิ่งเหล่านี้ขวางกั้นเส้นโค้งที่เลื่อนไหล และที่สำคัญพระราชเจ้าชายทรงเป็นเทวราชา ทรงไว้ซึ่ง
พระราชอำนาจเหนือบุคคลธรรมดาทั้งปวง ดังนั้น เครื่องแต่งกายพระองค์จะแสดงโดย
ยศศักดิ์และเขียนตัดเส้น แสดงลวดลายละเอียดอย่างวิจิตรพิถีพิถันกับลักษณะของเส้นที่เป็น
ของภาพบุคคลชั้นรอง เช่น เสนาบดี บ่าวไพร่ ซึ่งมีท่าทีใกล้เคียงธรรมชาติมากกว่าท่าละคร
ซึ่งเป็นอากัปกิริยาของพระราชเจ้า

ภาพพระราชมหากษัตริย์ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ มีกิริยาที่งดงามดังตัวละคร
ภาษาช่างเรียกว่า ตัวพระ อันหมายรวมทั้งภาพเทวดาด้วย เพราะมีลักษณะโดยส่วนรวม
เหมือนกัน ส่วนภาพพระมหากษัตริย์และเทพธิดาเรียกว่า ตัวนาง บรรดาเจ้านายราชสกุลก็จัด
อยู่ในประเภทตัวพระตัวนางด้วยเช่นกัน...เพื่อเน้นความพระราชมหากษัตริย์หรือเทวดา
ช่างจึงเขียนให้พระองค์ทรงมงกุฏ สร้อยสังวาล กรองคอ เป็นต้น และส่วนใหญ่มัก
ประทับอยู่ภายในปราสาทราชมนเฑียร ถ้าเป็นภาพเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่
ต่าง ๆ พระราชเจ้าจะมีเสื่อทรงและมีเครื่องประดับมากยิ่งขึ้น

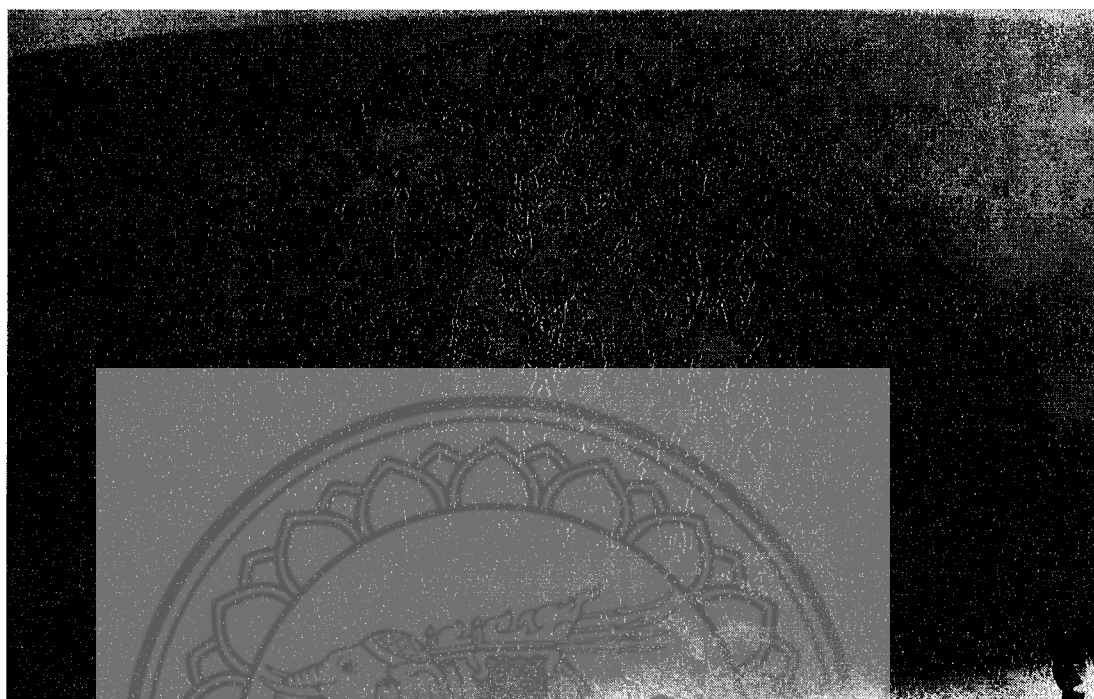
ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 23 พระอริกษุณกและพระโปลชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 5

ภาพที่ 24 พระโปลชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 28

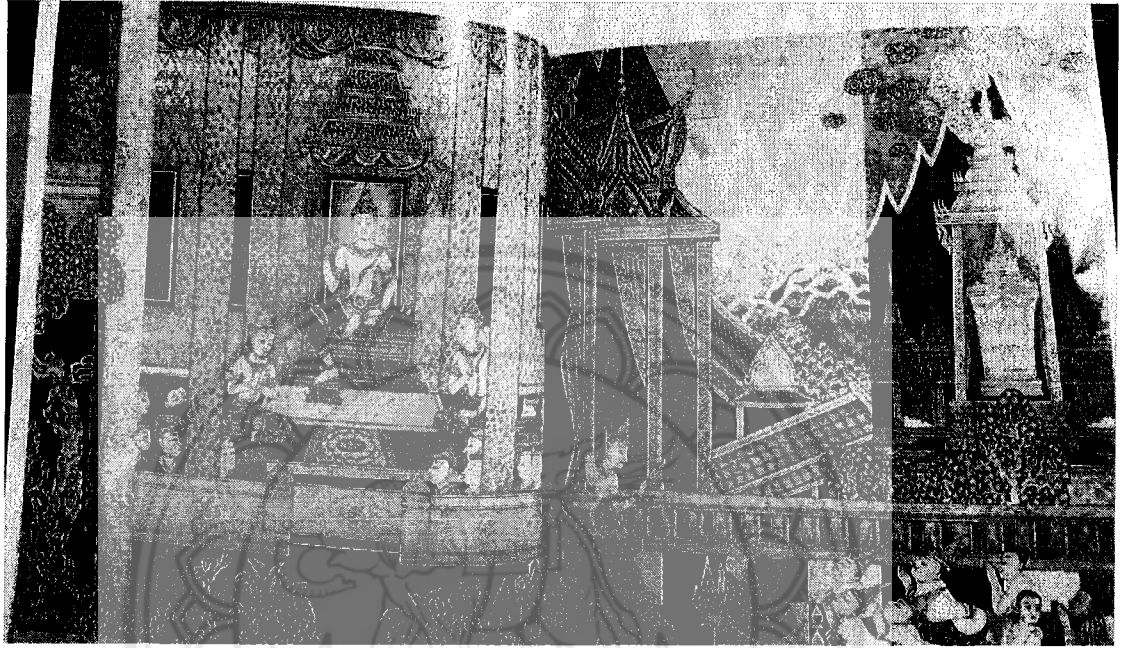
ภาพที่ 25 พระอินทร์ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 6

5.3.1.4 การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ จิตรกรรมไทยจะมีการใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ ดังที่ปรีชา เกาทอง (2548, หน้า 16) กล่าวไว้ว่า

นิยมการแบ่งพื้นที่ผ้านั่งโดยการใช้น้ำลาย เส้นสีเทา เส้นย่อ เส้นแผลง หรือใช้ภาพลำน้ำ ภูเขา ต้นไม้ ถนน กำแพง เป็นเส้นแบ่งภาพ เพื่อการจัดองค์ประกอบภาพเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เรียงลำดับกันบนพื้นผนังที่กว้างใหญ่ให้เรื่องเรียงต่อเนื่องกันอย่างลงตัว และมีช่องไฟpongาม

จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกบางภาพมีการใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ตามการวาดรูปจิตรกรรมไทยประเพณี ดังตัวอย่างภาพที่ 1 ศิลปินจะใช้เส้นสีเทาในการแบ่งเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ คือ เหตุการณ์พระมหาชนกราชพระราชทานตำแหน่งแก่พระอริราชชนกกับพระโปลชนก กับเหตุการณ์พระมหาชนกราชสวรรคต ดังที่ปัญญา วิจินธนสาร (อ้างถึงใน อนุรักษ์, 2544, หน้า 90) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้กล่าวว่า “ ในภาพจะต้องสามารถแสดงถึงบรรยากาศในท้องพระโรง และบรรยากาศ

ที่อยู่ภายนอก การแบ่งเรื่องถ้าเป็นของโบราณใช้เส้นสีเทาเป็นตัวกำหนดในการแบ่งเรื่องข้างนอกกับสถานที่ข้าง
ใน” ดังภาพ

ภาพที่ 26 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 1

เหตุการณ์พระมหาชนกทำอุบายให้พระมารดาตรัสบอกว่าใครเป็นพระราชบิดากับเหตุการณ์ที่พระองค์
ไม่สนพระทัยเมื่อมีเด็กมาล้อว่าทรงเป็นบุตรหญิงม่าย ศิลปินได้ใช้ธรรมชาติ คือ ต้นไม้มาแบ่งพื้นที่ของ
เหตุการณ์ ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 27 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 14-15

5.3.1.5 การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล ลักษณะของจิตรกรรมไทยจะแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี ตัวละครกษัตริย์ เทวดา จะแตกต่างจากตัวละครที่เป็นสามัญชน การใช้สีก็มีการใช้เฉพาะบุคคล เช่น สีเนื้ออ่อน หมายถึง ความสง่างาม ความสูงส่ง มักใช้กับภาพบุคคลที่เป็นชนชั้นกษัตริย์ สีดำ สีคล้ำ สีมืด ใช้กับภาพบุคคลที่เป็นสามัญชน ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 274) กล่าวว่า

สีของบุคคล จัดแบ่งสีตามลำดับความสำคัญ ได้แก่

- 1) พระพุทธรองค์ ถือว่าเป็นบุคคลที่พ้นจากกิเลสตัณหาในโลก สีพระวรกายของพระองค์จึงถือเป็นทิพย์มากกว่าสีของคนธรรมดา ส่วนใหญ่ภาพจิตรกรรมจึงใช้ “สีทอง”
- 2) พระและนาง นอกจากเรื่องรามเกียรติ์ที่ต้องใช้สีกายตามที่กำหนดไว้ในเรื่องหรือสีกายของพระอินทร์ที่เป็นสีเขียวแล้ว นอกนั้นพระ นาง กษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ บุคคล

เหล่านี้คือ ผู้มีบุญในสังคม เป็นผู้มีความสะดวก สว่าง สงบ สีกายของบุคคลเหล่านี้
จึงเป็นสีเนื้ออ่อน ใสสะอาด หรือเป็นสีขาวนวล

- 3) ชาวบ้าน สีกายของชาวบ้านมีการแบ่งระดับชั้น ถ้าเป็นชั้นสูง หน้าตา ท่าทางคล้าย
พระหรือนาง สีกายจะออกสีเนื้อซึ่งอาจจะเข้มกว่าพระนางสักเล็กน้อย ถ้าเป็น
ชาวบ้านธรรมดา ไพร่พลหรือสามัญชน สีกายจะเป็นสีน้ำตาลอ่อนเข้ม หรือเกือบจะ
เป็นสีดำ และหากเป็นชาวบ้านชั้นต่ำ คนเลว คนชั่ว สีผิวกายจะเป็นสีคล้ำหรือสีหมึก
เกือบดำ

- 4) สัตว์นรก มีสีน้ำตาลแก่หม่น สีคราม เขียว หรือเทาหม่น ใช้อารมณ์หดหู่เศร้าหมอง

การแสดงความคิดเห็นต่างระหว่างบุคคลด้วยสีปรากฏในจิตรกรรมในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ภาพเหตุการณ์ตอนนางพราหมณีปรนนิบัติดูแลพระเทวี จะเห็นได้ว่าพระเทวีจะมีสีของผิวพรรณที่
แตกต่างจากนางพราหมณีคนอื่น ๆ สีผิวของพระเทวีจะขาวผุดผ่อง ส่วนนางพราหมณีคนอื่น ๆ จะมีผิวสีเข้ม
หรือคล้ำ การใช้สีเช่นนี้จึงแสดงให้เห็นความแตกต่างของพระเทวีกับนางพราหมณีที่ทรงมีบุญญาธิการสูงส่งกว่า
ผู้อื่น เพราะทรงเป็นพระราชมารดาของพระโพธิสัตว์ ส่วนภาพเหตุการณ์ที่พระมหาชนกไม่สะทกสะท้านเมื่อ
พวกเขาเด็กถือว่าพระองค์เป็นบุตรหญิงม่าย สีผิวของพระมหาชนกก็จะแตกต่างจากเด็กทั่วไป มีความผุดผ่อง
ในขณะที่เด็กคนอื่นมีผิวสีดำมืด แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นบุคคลที่พิเศษ เป็นผู้มีบุญที่แตกต่างจากคนธรรมดา
ดังที่จินตนา เปี่ยมศิริ (อ้างถึงใน อนุรักษ์ คุ้มเจริญ, 2544, หน้า 104) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า
“เรื่องของสีที่วาดประกอบ ผิวของพระมหาชนกและพระมหาเทวี จะขาวผ่องกว่า จะเห็นถึงความแตกต่าง
ระหว่างคนธรรมดากับผู้มีบุญ ที่พร้อมด้วยความดีงาม และบุญญาธิการ” ดังภาพ

ภาพที่ 28 นางพราหมณีปฏิบัติดูแลพระเทวี ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ 12

ภาพที่ 29 พระมหากษัตริย์ไม่สะทกสะท้านเมื่อพวกเขาเด็กถือว่าพระองค์เป็นบุตรหญิงม่ายในภาพประกอบพระราช
นิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ บทที่ 14-15

5.3.1.6 การมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์

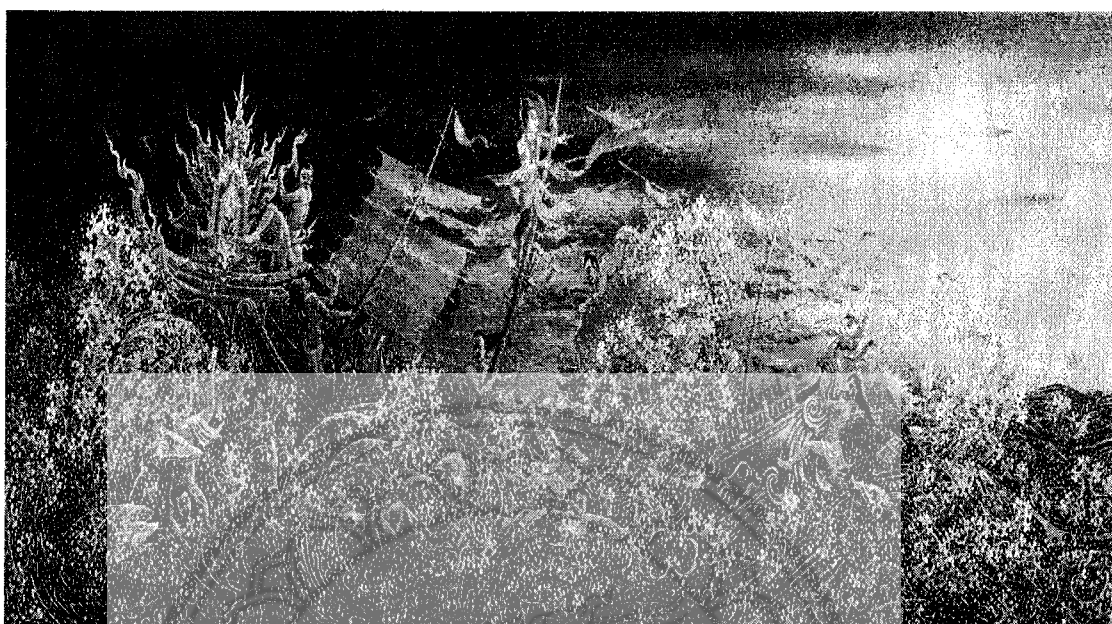
เนื้อหาของจิตรกรรมไทย ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังที่ศิริชัย พุ่มมาก (2557) กล่าวว่า “ภาพที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งคตินิยมในพระพุทธศาสนาให้ปรากฏเป็นภาพเขียนที่สื่อความหมายเป็นนามธรรม” ส่วนสันติ เล็กสุขุม (2544, หน้า 163) กล่าวว่า “ลักษณะที่สำคัญของจิตรกรรมไทยประเพณีประการแรก คือ สื่อเรื่องนิทานเนื่องในพุทธศาสนา เช่น พระอดีตพุทธเจ้า พุทธประวัติ นิทานชาดก ไตรภูมิ ตามความเชื่อของสังคมไทยโบราณ” และสุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 242) กล่าวว่า

ภาพจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่แสดงเรื่องราวทางศาสนา โบราณนิยายเรื่องเหล่านี้บางส่วนเป็นเรื่องลึกลับเหนือความจริง โดยเฉพาะบางช่วงบางตอนเสนอเรื่องนรก สวรรค์ชั้นภูมิต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีอยู่ โดยเฉพาะเรื่องคติไตรภูมิโลกสันฐาน นั่นคือภาพสะท้อนของมนุษย์กับความเชื่อที่ไม่มีตัวตน

จิตรกรรมไทยยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ดังที่ปรีชา เกาทอง (2548, หน้า 16) กล่าวถึงลักษณะของจิตรกรรมไทยว่า “แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเทพและกษัตริย์ ซึ่งเป็นภาพตามคตินิยมที่มีมาตั้งแต่อดีตด้วยความศรัทธาและเทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์ดังเทพ”

ภาพวาดในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นภาพประกอบพระราชนิพนธ์เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา ภาพวาดที่สร้างสรรค์ขึ้นประกอบพระราชนิพนธ์ได้คงไว้ซึ่งลักษณะของจิตรกรรมไทยในการใช้เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและคตินิยมมาสร้างสรรค์งานจิตรกรรม จิตรกรรมไทยจึงคงยังมีบทบาทต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่เป็นรากฐานของสังคมไทย

จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นำเสนอเหตุการณ์สำคัญของชาดกเรื่องพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างภาพตอนเรือแตก และตอนพระมหากษัตริย์กษัตริย์ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน

ภาพที่ 30 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 18

ที่มา <https://www.thairath.co.th/news/royal/1098705>

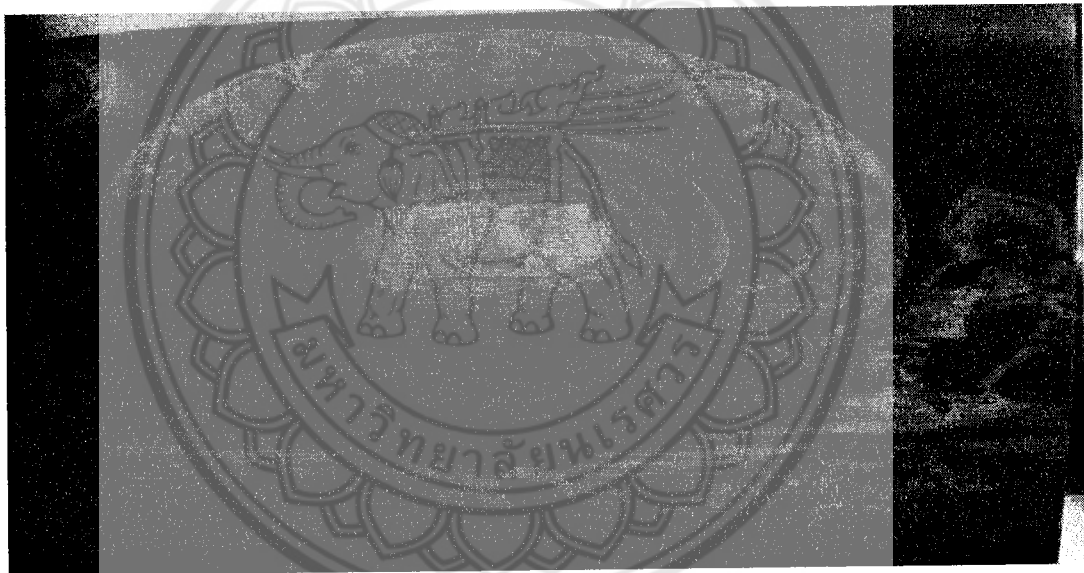

ภาพที่ 31 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 19-21

ที่มา <https://www.thairath.co.th/news/royal/1098705>

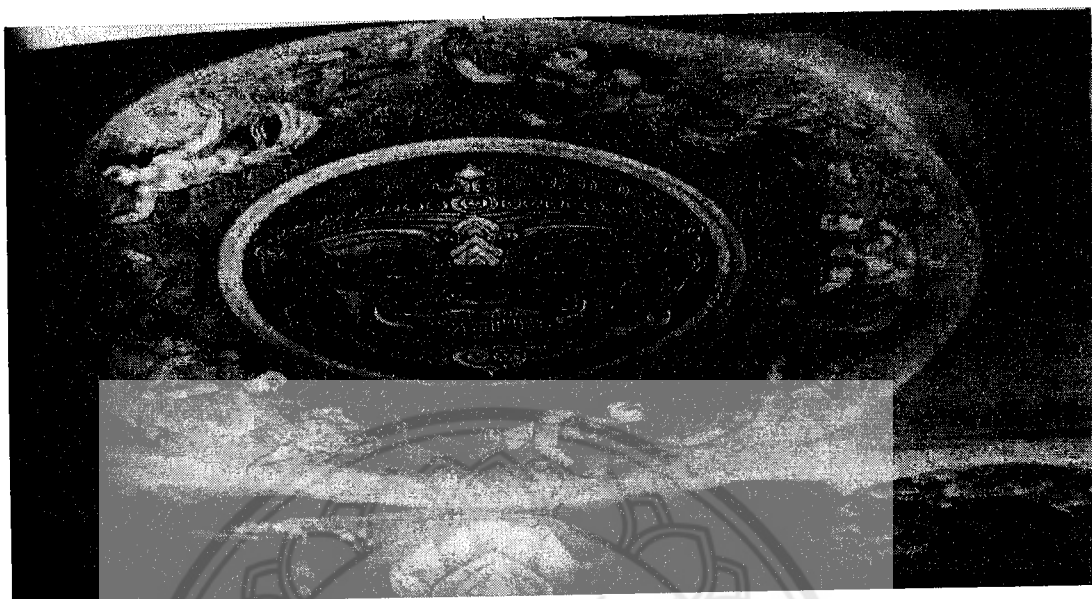
ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้แสดงถึงแนวคิดเชิงพุทธธรรม ดังในภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์บทที่ 23 กับบทที่ 24 ที่แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างผู้มีความเพียรกับผู้ที่ย่อท้อ จะทำให้ชีวิตต้องพบเจอกับจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกัน

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์ บทที่ 23 เป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา กล่าวถึงบุคคลที่มีความเพียรก็จะจบกับจุดหมายปลายทางชีวิตที่ดี พิชัย นิรันดร์ (อ้างถึงในณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 115) ซึ่งเป็นผู้วาดภาพ กล่าวว่า “ภาพดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของความเพียร การกระทำที่จะสำเร็จหรือไม่แต่อดใจแล้วที่ได้ทำ ดอกบัวยังหมายถึงศาสนา ที่ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย การศึกษาธรรมะทำให้มนุษย์เจริญเติบโต ภาพนี้จะเป็นภาพของมนุษย์ธรรมดาที่ไม่ดี ใฝ่ธรรมะ”

ภาพที่ 32 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 23

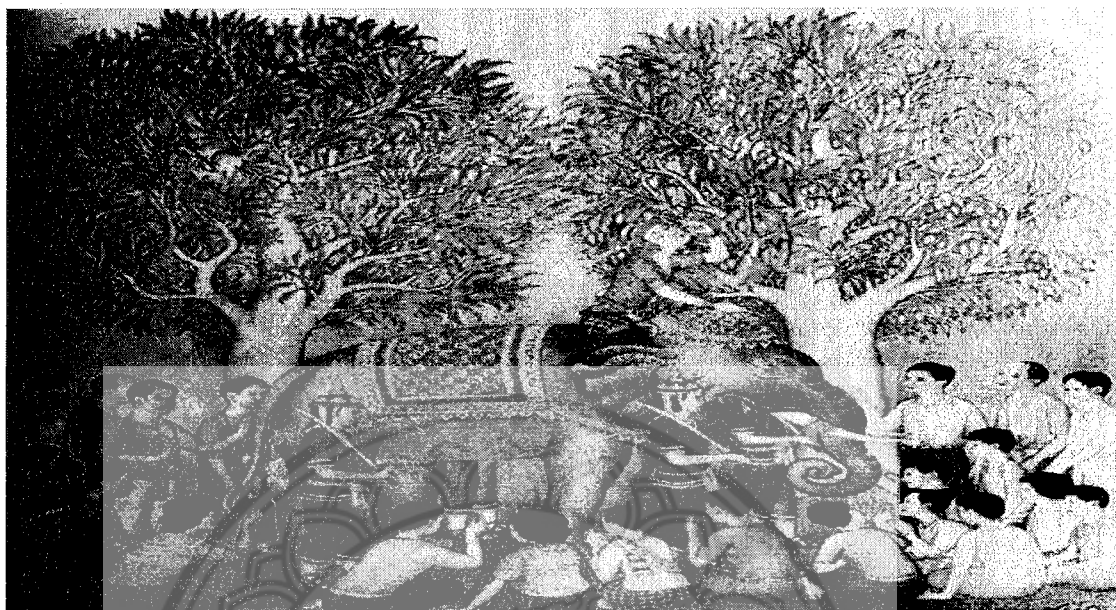
ส่วนภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 24 จะแตกต่างจากภาพบทที่ 23 กล่าวคือ จะแสดงถึงการไม่มีความเพียรพยายาม ก็จะถูกความชั่วร้ายและกิเลสครอบงำ ดังที่พิชัย นิรันดร์ (อ้างถึงในณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 116) ซึ่งเป็นผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า “ภาพยักษ์ที่ประกอบตรงข้ามกับดอกบัว เป็นการเปรียบเทียบถึงความชั่วร้าย สิ่งไม่ดีตรงข้ามกัน ออกมาแสดงเปรียบเทียบให้เห็น” ดังภาพ

ภาพที่ 33 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 24

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์ เพราะนำเสนอเรื่องของพระมหาชนกที่ปกครองเมืองมิลลา อีกทั้งภาพประกอบพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อการปกครองบ้านเมือง ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมาจากพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวได้ว่าเนื้อหาของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ คือ พระมหาชนกที่เป็นกษัตริย์ในอดีตกาล และพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และที่มาของภาพประกอบพระราชนิพนธ์ก็เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ด้วย

ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 32 นำเสนอเหตุการณ์ตอนพระมหาชนกเสด็จอุทยาน แล้วเสวยผลไม้ม่วงรสโอชา มีทหารและประชาชนแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นหลักของบ้านเมือง สีสลาของพระมหาชนกในภาพนี้มาจากพระราชวินิจฉัยของสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่ธีระวัฒน์ คณะนะมะ (อ้างถึงใน ญัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 125) กล่าวว่า “ภาพประกอบตอนนี้ เน้นที่สีลาการหยิบผลมะม่วงที่ทำให้เป็นดราม่า คล้ายสีลาเอี้ยวตัวแบบแขก การถ่ายทอดแบบนี้ในหลวงทรงวิจารณ์และทำทำให้อู” ดังภาพ

ภาพที่ 34 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 32

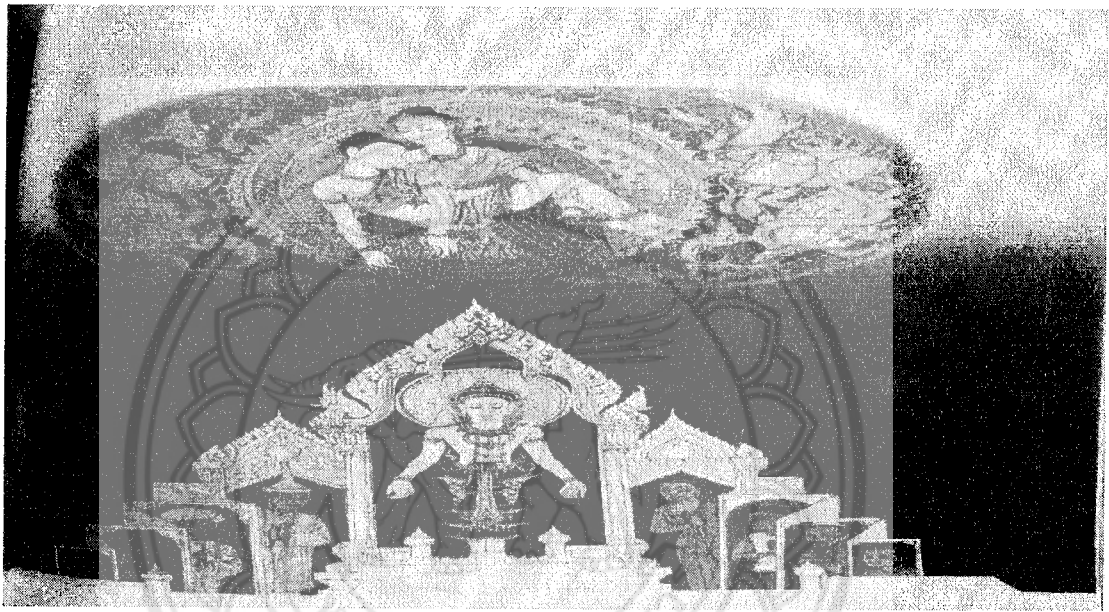
ที่มา <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9590000122907>

ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 35 เป็นเหตุการณ์ตอนพระมหาชนกพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญต่อการทำงานบำรุงบ้านเมือง ทรงเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข โดยมีประชาชนทุกคนร่วมมือกันแก้ไขปัญหา เนื้อหาของภาพนี้เป็นไปตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรดัดแปลงให้แตกต่างออกไปจากเรื่องมหานกชาดก โดยปรีชา เถาทอง (อ้างถึงใน ญัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 128) ซึ่งเป็นผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่

ทรงเรียกให้พราหมณ์ 2 คน คนหนึ่งมีความชำนาญเรื่องการปลูกอีกคนชำนาญเรื่องการทำลายมาปรึกษา ทำไมต้นมะม่วงที่ถูกทำลายจะมีการรื้อฟื้นอย่างไรให้มันงอกงาม คือจะupgrade ต้นมะม่วงที่ถูกทำลายให้มันกลับฟื้น หรือปลูกป่าซ่อมแซมที่เราทำอยู่ปัจจุบัน ถ้าเราไม่ทำอย่างนั้นมันจะแล้ง Background ช้างหลังชี้ให้เห็นเมื่อต้นไม้ถูกทำลายน้ำก็จะท่วมวัง ต้องช่วยกันเรียกผู้ทรงคุณวุฒิ บุโรหิตมาปรึกษาเพื่อจะรื้อฟื้นและแผ่ขยายไปยังประชาชน ที่เป็นภาพถัดมา ให้ฟื้นฟูต้นมะม่วง ต้นไม้ให้กลับคืนมา

ต้นมะม่วงเปรียบเหมือนหมายถึงต้นไม้ในโลกนี้มากกว่า ส่วนการใช้องค์ประกอบ
สามเหลี่ยมมันมีความหมายที่มีความสง่างาม และก็มีบาร์มี ขอบรูปทรงสามเหลี่ยมเป็น
ความชอบส่วนตัว ทำเป็นเชิงเปรียบเทียบ

ดั่งภาพประกอบพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ บทที่ 35

ภาพที่ 35 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ บทที่ 35

5.3.1.7 การสะท้อนสังคม จิตรกรรมไทยมีบทบาทสะท้อนสังคม ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์
(2544, หน้า 245-249) กล่าวไว้ว่า

จิตรกรรมจะเสนอเรื่องราวติดต่อกันตามลำดับบนผนังขนาดใหญ่ แต่ละกลุ่ม
เขียนตัวเอกและตัวประกอบที่สำคัญของท้องเรื่องเพียงไม่กี่รูปทรง มีชีวิตกษัตริย์ ขุนนาง
ชาวบ้านชาวเมือง สิ่งสารพัดสัตว์ แทรกอยู่ตามสมควร แต่น่าพิศวงที่การจัดภาพเพียงน้อย
นี้ ทำให้ผู้ดูได้ทราบเรื่องราวโดยสมบูรณ์ คล้ายได้อ่านชาดกหรือวรรณคดีตลอดเรื่อง
ภาพเขียนจึงเป็นเสมือนตำราขนาดใหญ่ นอกจากจะทำให้เข้าใจเรื่องราวพุทธประวัติ
ชาดก และวรรณคดีต่าง ๆ แล้ว ยังได้เห็นความเป็นอยู่ของชาวเมือง การละเล่นของเด็ก
ชีวิต อารมณ์ของหนุ่มสาว ภาพเหล่านั้นยังเป็นเสมือนเงาสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ จารีต

ประเพณี ค่านิยมของชาวเมืองนั้น นั้นเป็นแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ที่บันทึกทางอักษร ไม่สามารถบันทึกละเอียดลออเท่า... แม้เป้าหมายหลักของจิตรกรเพื่อแสดงออกเป็น เรื่องราวทางพุทธศาสนา แต่ส่วนประกอบอื่น ๆ จิตรกรจะนำสิ่งแวดล้อมรอบตัว ถ่ายทอดลงไปในภาพที่ตนเองสร้างด้วย จะแสดงเรื่องราวชีวิตประจำวันของชาวบ้าน สามัญธรรมดา ประกอบด้วยการทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อในสังคม ฯลฯ ทำให้ได้ศึกษารูปแบบของสังคมในอดีตได้เป็นอย่างดี นับเป็นลักษณะการถ่ายทอด ความเป็นชาตินิยมในงานจิตรกรรมไทยที่เน้นเรื่องทางศาสนาพุทธโดยเฉพาะ แม้ว่าพุทธ ประวัติเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเป็นชาว อินเดีย แต่จิตรกรไทยก็สามารถแสดงเรื่องทางพุทธศาสนาและลักษณะความเป็นไทยได้ ทุกรูปทรง ทั้งตัวเอก ตัวประกอบ และส่วนประกอบอื่น ๆ จนสามารถแยกสภาพของ ชีวิตและสังคมไทยที่นำมาประกอบพุทธประวัติได้อย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพร่วมกัน เป็นภาพที่ดูได้ทุกยุคสมัย ทุกกาลเวลา ไม่มีเชื้อชาติ ไม่มีอดีต ไม่มีปัจจุบัน มุ่งสอน สัจธรรมเป็นสำคัญ

จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จะมีการสะท้อนเรื่องราวในสังคมไทยและสังคม โลกแทรกไว้ในภาพวาดด้วย ลักษณะเช่นนี้เป็นคุณค่าของงานจิตรกรรมไทย ทำให้ผู้ที่ศึกษางานจิตรกรรมได้ ทราบความเป็นไปของสังคมแต่ละยุค ได้แก่

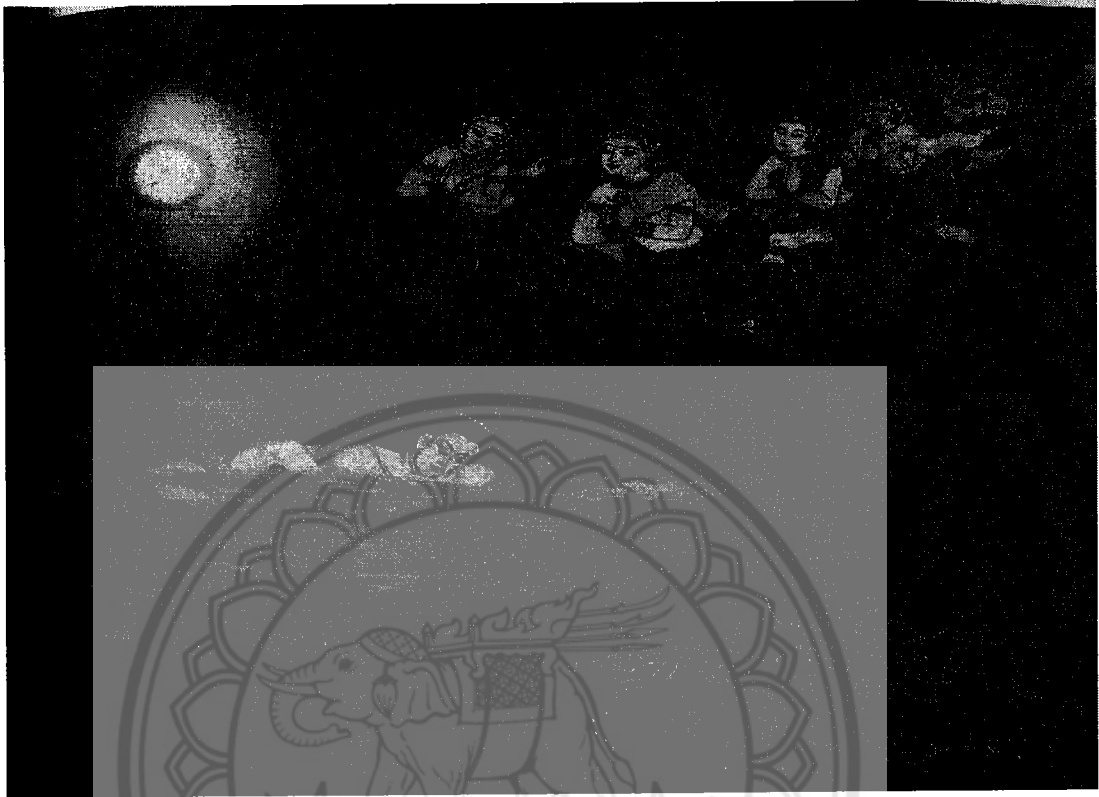
1) *ความเชื่อเรื่องสุริยุปราคา* ในภาพประกอบบทที่ 4 พระอริราชชนกได้สังเวยพระมหะเหล็ก่อนจะออก เดินทางไปทำศึกสงครามกับพระโพลชนก ทางด้านหลังของภาพศิลปินได้วาดเป็นภาพสุริยุปราคา อันแสดงถึง ความเชื่อของคนไทยว่า เป็นลางไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ของเรื่องที่พระอริราชชนกต้องทำสงคราม และ ต่อมาพระองค์สิ้นพระชนม์ในสงครามครั้งนี้ ดังที่ณัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 96) กล่าวว่า “ทางด้านหลัง ของภาพสุริยุปราคาเป็นการสื่อความหมายเรื่องลางสังหรณ์ไม่ดี ตามชนบความเชื่อของคนไทยว่าจะเกิด เหตุการณ์ที่ไม่ดีตามมา” ส่วนปัญญา วิจินธนสาร (อ้างถึงใน ณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 96) ซึ่งเป็น ศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า “ตอนนี้ผมใช้สัญลักษณ์ของสุริยุปราคา เข้ามาแทนคล้าย ๆ ใช้เป็นลางสังหรณ์ตาม ความเชื่อของคนไทย” ดังภาพ

ภาพที่ 36 สุริยปราคาในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ บพที่ 4

2) ความเชื่อเรื่องเทวดา ความเชื่อเรื่องเทวดาเป็นความเชื่อในสังคมไทย พระอินทร์และนางมณีเมขลาเป็นความเชื่อเรื่องเทวดาที่กล่าวไว้ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ และศิลปินได้ถ่ายทอดเรื่องราวของเทวดาทั้งสององค์ผ่านภาพวาดตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ นอกจากนี้ ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บางภาพก็ได้วาดภาพเทวดาเพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความหวัง สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทย ในฐานะที่พึ่ง เป็นความหวังให้แก่มนุษย์ แม้ในพระราชนิพนธ์บทนี้จะได้กล่าวถึงตัวละครที่เป็นเทวดาแต่อย่างไรก็ตาม ดังที่ณัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 119) กล่าวว่า “ภาพในบทนี้เป็นการแสดงถึงความตั้งใจอย่างยิ่ง ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนถึงความน่ากลัว ความอันตรายของทะเลไว้ด้านล่างภาพ ส่วนด้านบนเป็นความหวัง และการให้กำลังใจ จะเห็นได้จากดวงจันทร์และกลุ่มนางฟ้า ” ส่วนประหยัด พงษ์ดำ (อ้างถึงในณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 120) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า “ที่ผมให้มีเทวดา นางฟ้าจำนวนมาก เพราะต้องการจะสื่อว่าเหมือนมาเชียร์ มาให้กำลังใจ แต่ที่จริงเขียนเป็นภาพเงา มันไม่เห็นเป็นตัวแต่ที่สุดเลยเขียนอย่างนี้ ออกมาเป็นท่าทางต่าง ๆ คิดเพิ่มเติมเอา” ดังภาพประกอบบทที่ 26

ภาพที่ 37 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกบทที่ 26

3) เหตุการณ์ในต่างประเทศ ในภาพประกอบบทที่ 5 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พระอริยราชชนกทำสงครามกับพระโพลชนก จะมีภาพของม้าเกอร์นิก้าของปีกัสสู สู่ถึงสังคมการเมืองของประเทศสเปน ดังที่ณัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 97) กล่าวว่า “ม้าเกอร์นิก้าของปีกัสสู ซึ่งสื่อความหมายของสังคมการเมืองที่สเปน นั้นยอมแสดงว่าสงครามในภาพนี้กินความหมายไปได้ในวงกว้าง” ส่วนปัญญา วิจินธนสาร (อ้างถึงใน ณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 97) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า “ม้าเกอร์นิก้าของปีกัสสู ซึ่งผมว่าฝรั่งเห็นม้าเกอร์นิก้าเขาอาจจะเข้าใจมากกว่าการต่อสู้ระหว่างพระโพลชนกกับพระอริยราชชนก เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เหมือนกัน คือ เหตุการณ์กลางเมืองที่เกิดในสเปน” ภาพของม้าเกอร์นิก้าจึงสะท้อนถึงเหตุการณ์ในต่างประเทศ การผสมผสานระหว่างการวาดภาพแบบจิตรกรรมไทยประเพณีกับจิตรกรรมร่วมสมัยในภาพประกอบบทที่ 5 นี้ ช่วยสื่อความในเรื่องเกี่ยวกับสงครามกลางเมือง เมื่อมีการเผยแพร่พระราชนิพนธ์ยังชาวต่างชาติ สัมพันธ์กับที่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้แปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ชาวต่างชาติอ่านเข้าใจ ดังภาพ

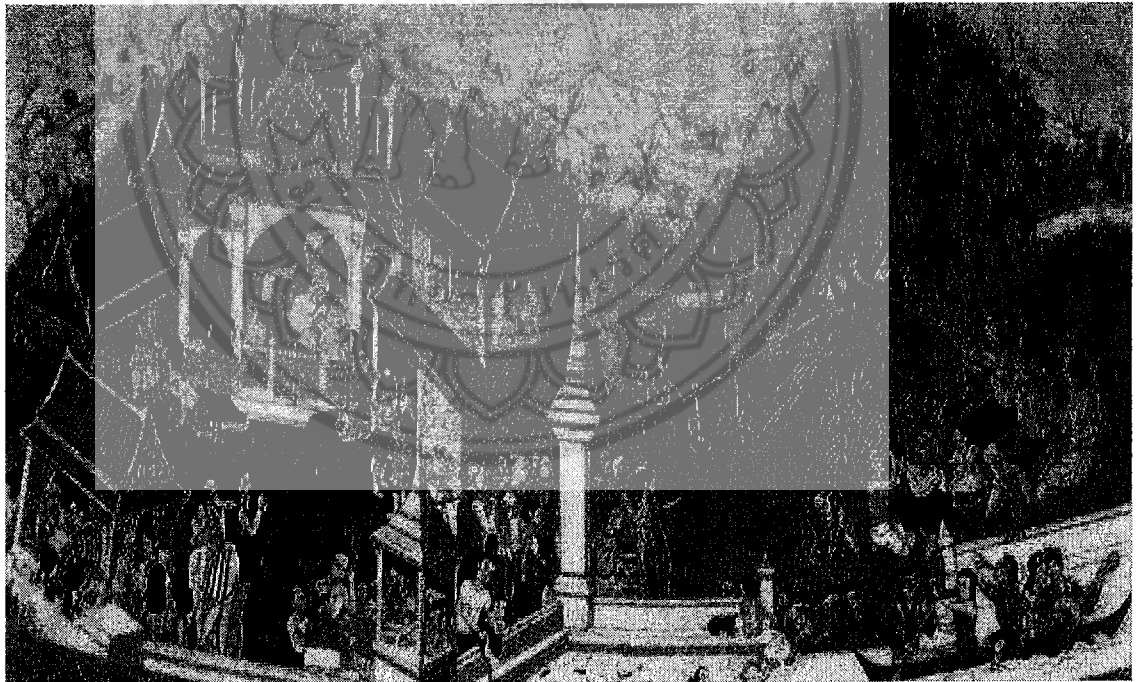
ภาพที่ 38 ม้าเกอร์นิก้าในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 5

4) สภาพสังคมไทย ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33 ได้แสดงถึงภาพของเมืองอวิชา ผู้คนต่างกลุ่มหลงในความหลงผิด เพราะความไม่รู้ ผู้คนหลงมัวเมาในอบายมุขต่าง ๆ และทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยปัจจุบัน ภาพดังกล่าวนี้จึงได้สะท้อนความเป็นไปของบ้านเมืองในสังคมไทยร่วมสมัยไว้ด้วย ดังที่ ญัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 126) กล่าวว่า “การกระทำของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยอบายมุขในภาพนี้จะมีภาพของการเสพอบายมุขในหลายลักษณะ ที่เป็นเหมือนการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างปกติของคนในเมืองอวิชาที่ต้องการจะซื้อที่ความชั่วร้ายของมนุษย์” ส่วน ปรีชา เกาทอง (อ้างถึงใน ญัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 126-127) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้กล่าวว่า

อันคำว่าเมืองอวิชา ผมตีความหมายอวิชา คือ ผู้ไม่รู้ ประกอบด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นศาลาหลักอยู่ในเมืองนี้คือ Concept นั้นพระมหาชนก

ประทับอยู่บนคอช้างมองผ่านต้นมะม่วงที่ไม่มีผล มีแต่ใบ แล้วมองผ่านเมืองอวิชาณี ในเมืองมีกลุ่มคน บุโรหิตยันชาวบ้าน คนเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า กำลังโค่นต้นมะม่วงมากินกินมะม่วงเพื่อเป็นการบริโภคแบบทำลายล้าง เพื่อที่เป็นตัวอย่างของเมืองอวิชาหน้าเมืองมีแต่ขยะมูลฝอย เขียนป้ายว่าห้ามทิ้งขยะ ในเมืองก็มีแต่พวกเฒ่าหัวงู เอาเด็กเห่าๆ มาเลี้ยง เด็กวัยรุ่นก็เสพสุราเมรัย แต่งตัวตามแบบพวกตะวันตก ตำรวจก็กินเหล้าเมายาหลับคาป้อม ปลอ่ยให้คนนั่งเล่นไฟเล่นการพนันข้าง ๆ ป้อม สิ่งที่สื่อความหมายให้เห็นตัวอย่างของเมืองอวิชา สภาพสังคมปัจจุบันถ้าเป็นด้วยวิธีแบบนี้มาก ๆ เมืองนี้จะล่มสลายในที่สุด เป็นจุดไคล์แม็กซ์ของภาพ ๆ นี้

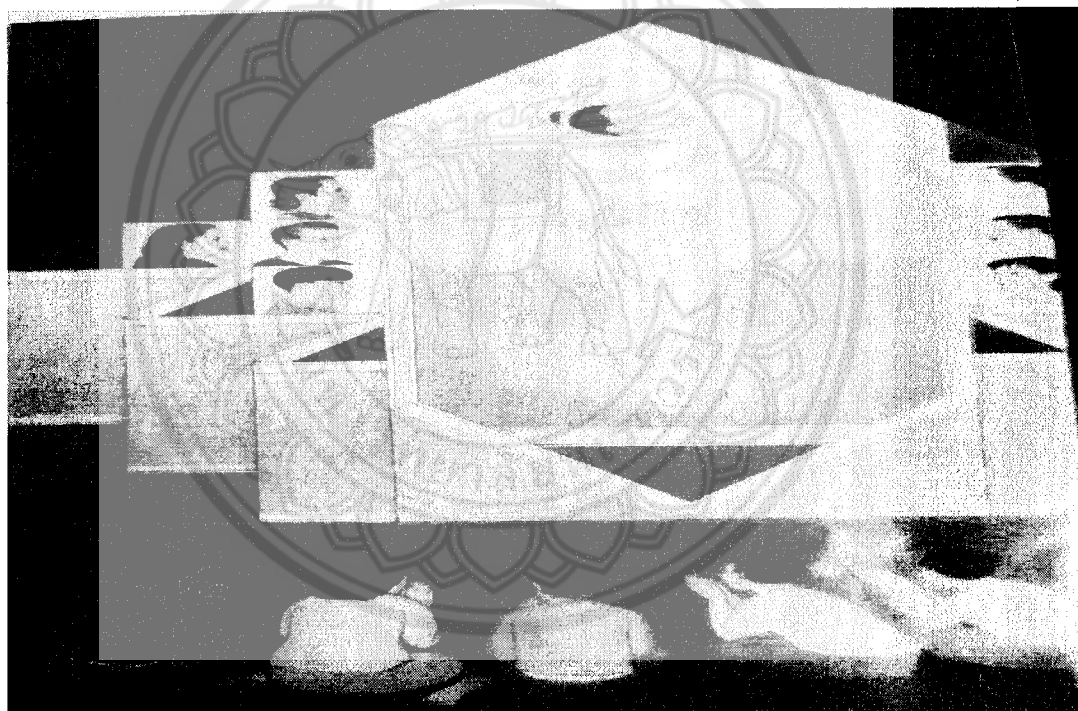
ตั้งภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33

ภาพที่ 39 เมืองอวิชาในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33

ที่มา <http://www.moomkafae.com/index.php>

5) บุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง ในภาพประกอบบทที่ 29 จะมีภาพของศิลปินทั้ง 8 ท่านซึ่งเป็นผู้วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในหนังสือพระราชนิพนธ์จึงเป็นการบันทึกเรื่องราวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานจนหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เผยแพร่เป็นที่รู้จักในสังคมไทย ญัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 123) กล่าวว่า “การเอารูปหน้าศิลปินที่วาดภาพประกอบมาใส่ทางด้านภาพด้านขวามือต้องการสื่อความหมายถึงงานศิลปะนี้มีความเป็นปัจจุบัน ร่วมสมัยเป็นเหมือนการจารึกผลงานทางประวัติศาสตร์เอาไว้” ส่วนธีระวัฒน์ คณะนะมะ (อ้างถึงใน ญัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 123) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า “การใส่รูปศิลปินเอาไว้ เพื่อความเป็นปัจจุบันของผลงาน รวมไปถึงสอดแทรกอารมณ์ขันเล็ก ๆ น้อย ๆ เอาไว้ด้วย จะได้ว่างานศิลปะชิ้นนี้มีศิลปินร่วมกันทำหลายท่าน” ดังภาพ

ภาพที่ 40 ศิลปินทั้ง 8 ท่านที่วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 29

6) เทคโนโลยี ภาพประกอบพระราชนิพนธ์หลายภาพปรากฏสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ของสังคมปัจจุบัน ภาพวาดสิ่งของที่ทันสมัยเหล่านี้วาดแทรกไปกับการวาดจิตรกรรมไทยแบบประเพณี เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เรื่องพระมหาชนกไม่ได้เป็นเพียงนิทานชาดกโบราณ หากแต่มีเนื้อหาที่เหมาะสมกับ

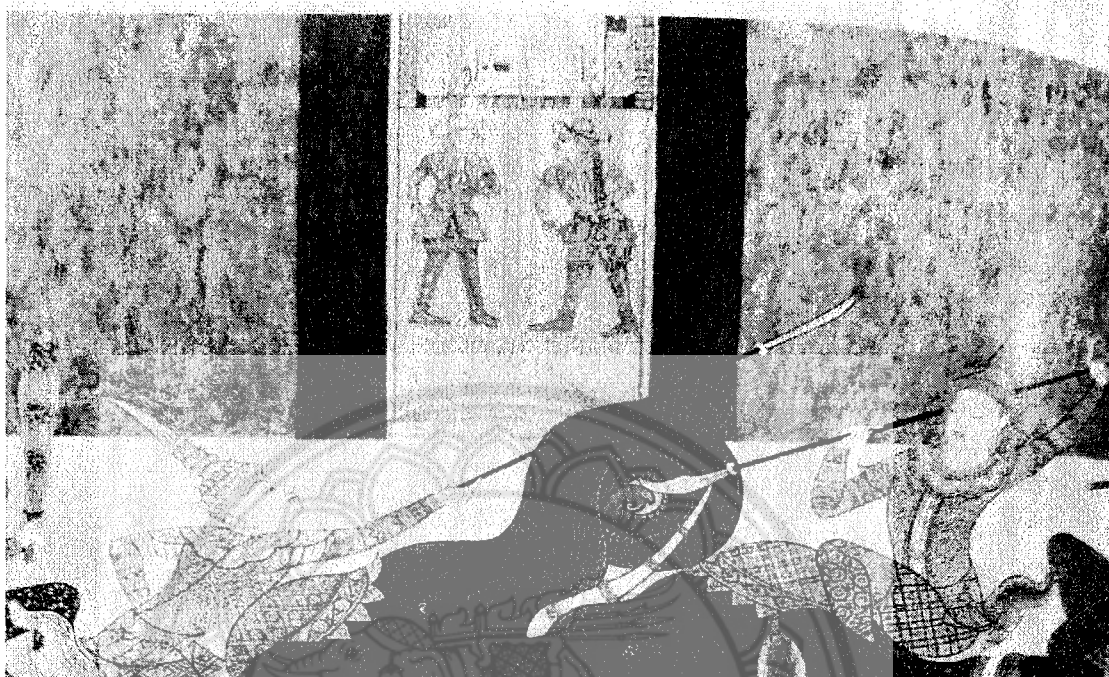
สังคมร่วมสมัยในปัจจุบัน ได้แก่ ประตุกลและคอมพิวเตอร์ ในภาพประกอบบทที่ 5 และเครื่องย่นตกลในภาพประกอบบทที่ 37

ภาพประตุกลและคอมพิวเตอร์ในภาพประกอบบทที่ 5 ข้าวของเครื่องใช้ในปัจจุบันที่ปรากฏในภาพแสดงถึงความร่วมสมัย รวมทั้งแสดงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัย ข้าวของเครื่องใช้ที่ทันสมัยเหล่านี้ปรากฏอยู่ในภาพซึ่งเป็นเหตุการณ์ในชาดก สืบให้เห็นว่า ชาดกเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องล้ำสมัย การทำสงครามนั้นเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่อาจจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ณัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544, หน้า 97) กล่าวว่า

ในภาพประกอบบทนี้จะมีลักษณะของการใช้เทคโนโลยีหลายอย่างที่อยู่ในปัจจุบันแต่ปรากฏอยู่ในภาพซึ่งสื่อความหมายสงครามที่เกิดขึ้นไม่ได้หมายถึงสงครามในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงสงครามที่ขยายวงกว้างออกไปด้วย เช่น ประตุทวารบาลที่มีลักษณะเป็นประตุกลซึ่งแสดงถึงความร่วมสมัย คอมพิวเตอร์ ที่สื่อสงครามทางอินเทอร์เน็ต จะเห็นว่า หน้าจอเป็นภาพของดาวหาง (ศิลปินบอกว่าเป็นเรื่องร่วมสมัยที่เกิดขึ้นตอนวาดภาพ) ส่วนปัญญา วิจินธนสาร (อ้างถึงใน ณัฐพงศ์ แยมเจริญ, 2544, หน้า 97) ซึ่งเป็นศิลปินผู้วาดภาพนี้ กล่าวว่า

จริง ๆ แล้วในสมัยนั้นอาจจะไม่มี แต่เราเอามาเป็นสื่อสัญลักษณ์ ในหลวงท่านพอพระทัยมาก อย่างเช่น ประตุทวารบาล ผมเขียนให้มีลักษณะคล้าย ๆ ประตุกล หรือแม้กระทั่งสงครามที่พูดถึงไม่ใช่สงครามที่เกิดขึ้นสมัยพระมหากษัตริย์องค์เดียว ผมมีคอมอยู่ตรงนี้ให้เห็นว่าสงครามอาจจะเป็นสงครามอินเทอร์เน็ตก็ได้

ภาพประตุกลและคอมพิวเตอร์ ปรากฏดังในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์บทที่ 5

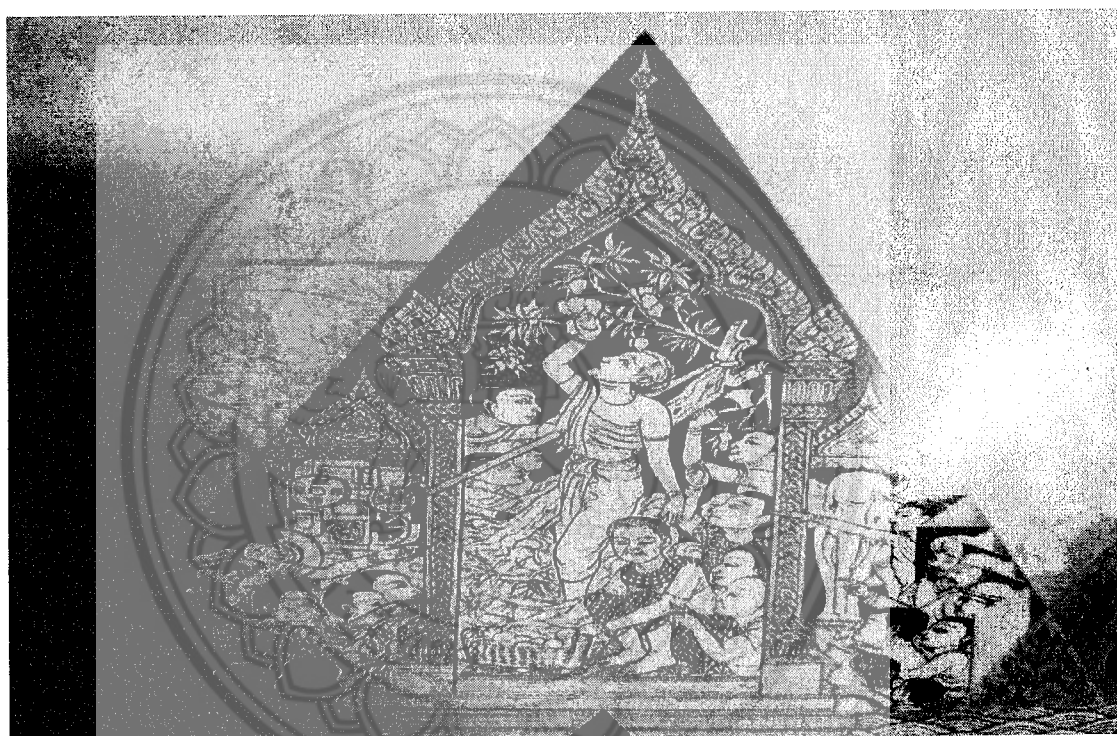

ภาพที่ 41 ประตูลงในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 5

ภาพที่ 42 คอมพิวเตอร์ในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 5

เครื่องยันตกล เป็นสิ่งของเครื่องใช้ของสังคมปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องของชาดกเรื่องพระมหาชนกให้มีความทันสมัย กล่าวถึงการใช้เครื่องยันตกลในการทำลายและฟื้นฟูต้นมะม่วง ภาพของเครื่องยันตกลปรากฏในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกหลายภาพ ได้แก่ ภาพประกอบบทที่ 33 บทที่ 35 และบทที่ 37 ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคมในปัจจุบันในด้านความเจริญของเทคโนโลยี ดังตัวอย่างภาพประกอบบทที่ 37

ภาพที่ 43 เครื่องยันตกลในภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 37

5.3.2 จิตรกรรมในวัดไทย

จิตรกรรมในวัดไทย ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ของไทย เป็นลักษณะของการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยรูปแบบหนึ่งเพื่อเป็นพุทธบูชา ดังที่ ศิริชัย พุ่มมาก.(2557) กล่าวว่า จิตรกรรมไทยมักจะมีการเขียนภาพไว้ที่ฝาผนังภายในพระอุโบสถ พระวิหาร พระมณฑป พระปราสาท พระระเบียง พระสถูปเจดีย์ ศาลาการเปรียญ ปราสาทราชวัง ตลอดจนผนังถ้ำและเพิงผา รวมไปถึงสมุดข่อย สมุดภาพ พระบฏ (เขียนบนผืนผ้า) และตู้พระธรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า เรื่องพระมหาชนก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร บรมนาถบพิตร เป็นเนื้อหาของจิตรกรรมในวัดไทย ทั้งหมด 2 วัด ได้แก่ วัดราชผาติการามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร และวัดทางสาย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

1) จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก วัดราชผาติการาม จังหวัดกรุงเทพมหานคร

วัดราชผาติการามวรวิหารหรือวัดส้มเกลี้ยง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนราชวิถี แขวงสะพานกรุงธน แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการปฏิสังขรณ์วัดนี้หลายครั้ง รวมถึงในรัชสมัยพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์และอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมโบราณ พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเป็นเรื่องพระมหาชนก เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงสดับฟังพระธรรมเทศนา "มหาชนกชาดก" โดย สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสโร) เจ้าอาวาสวัดรูปที่ 12 แล้วเกิดความสนพระราชหฤทัย จึงทรงเริ่มศึกษาค้นคว้าเรื่องมหาชนกชาดกอย่างละเอียดด้วยพระองค์เอง พร้อมทั้งทรงพระราชนิพนธ์โดยแก่นี้อาบบางตอนให้ทันสมัย ด้วยความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถในการพระราชนิพนธ์เรื่องมหาชนก ประกอบกับที่สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ซึ่งเป็นผู้จุดประกายความสนพระราชหฤทัยและก่อให้เกิดเรื่องมหาชนกเป็นอดีตเจ้าอาวาสของวัดราชผาติการาม จึงได้จัดให้วาดจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดขึ้นเป็นเรื่องพระมหาชนกตามเนื้อเรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น

เนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ที่วัดราชผาติการามนี้ได้แก่ เริ่มตั้งแต่พระเทวีเดินทางออกจากเมืองมิถิลาไปนครจัมปาละ จนกระทั่งถึงพระมหาชนกตั้งสถาบันการศึกษา

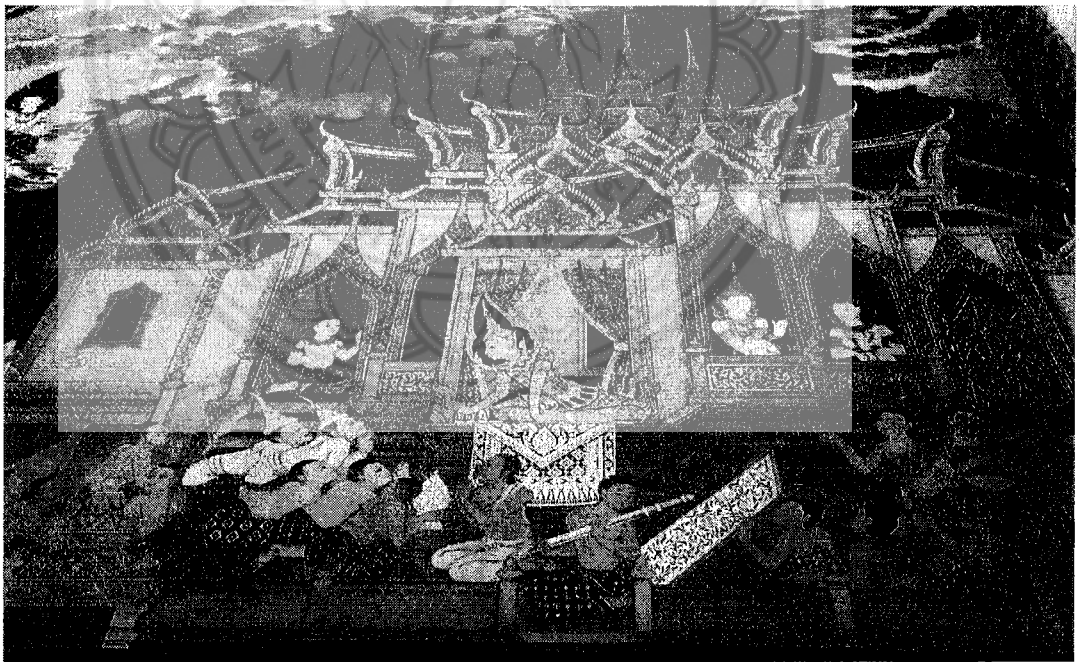
2) วัดทางสาย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วัดทางสาย ตั้งอยู่ที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ภายในวัดมีพระมหาธาตุเจดีย์ภักดีประกาศ (นามพระราชทาน) โดยได้น้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศล เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 ปีกาญจนภิเษก เมื่อ พ.ศ. 2539 ภายในพระมหาธาตุ

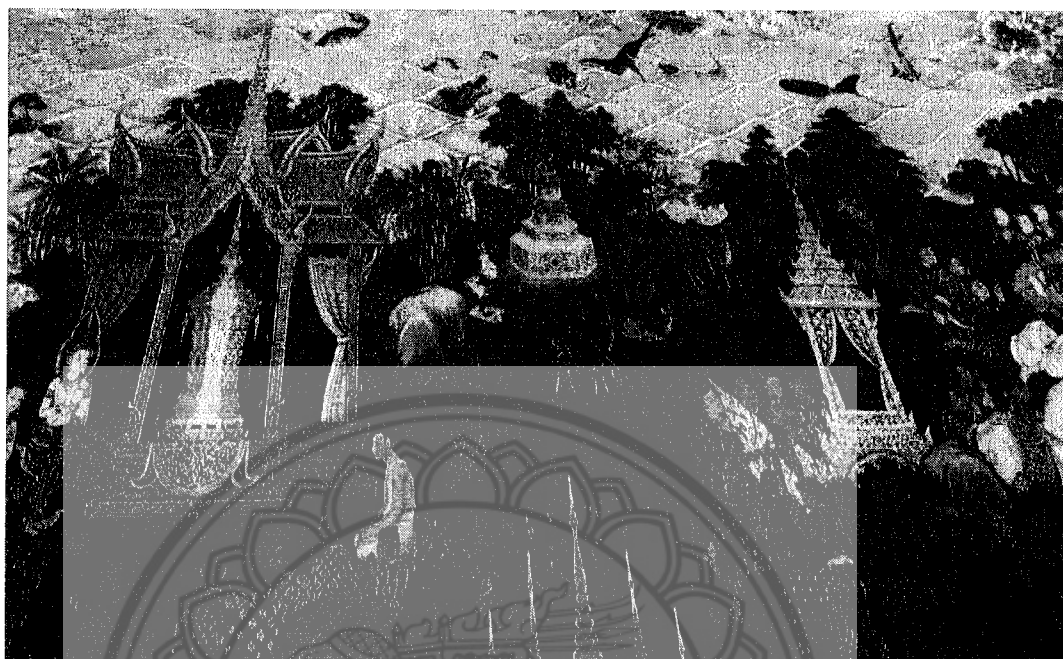
เจดีย์ บริเวณช่องหน้าต่าง มีภาพจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก โดยมีการประดับกระจกสีสวยงาม จำนวนทั้งหมด 20 ภาพ ตั้งแต่เหตุการณ์การทำสงครามระหว่างพระอริยราชชนกไปจนกระทั่งถึงพระมหาชนกปรารภก่อตั้งสถาบันการศึกษา

จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในวัดไทยทั้ง 2 วัดดังกล่าวได้รักษาอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทยไว้ ได้แก่ การวาดด้วยลวดลายไทยที่อ่อนช้อย การวาดภาพแบบ 2 มิติ การวาดภาพแบบอุดมคติ การแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการสะท้อนสังคม ดังนี้

5.3.2.1 การวาดด้วยลายเส้นที่อ่อนช้อย ภาพบุคคล สถานที่ หรือ สิ่งของเครื่องใช้ จะมีการใช้ลวดลายไทยที่อ่อนช้อยในการวาด การใช้ลวดลายไทยในการวาดเช่นนี้ ปรากฏโดยทั่วไปในงานจิตรกรรมไทยที่เขียนขึ้นในวัดไทย ดังตัวอย่างภาพที่มีการใช้ลวดลายไทยในการวาดภาพพระราชวัง เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ข้าวของเครื่องใช้ของพระมหากษัตริย์ ศาลา และที่พักอาศัย

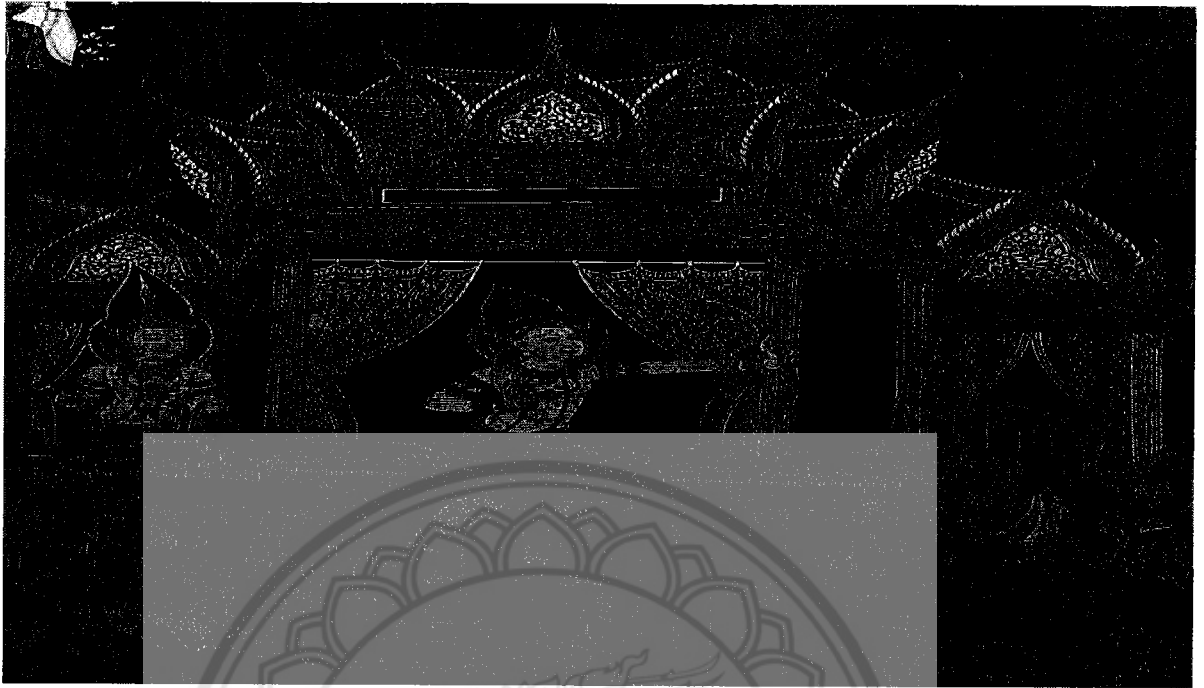
ภาพที่ 44 พระมหาชนกขึ้นครองราชสมบัติ วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 45 พระมหากษัตริย์เสด็จออกเสวยพระกระยาหารในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ วัดราชประดิษฐารามวรวิหาร

ภาพที่ 46 อุทิศพรหมณ์มหาศาลดูแลพระเทวีและพระมหากษัตริย์ จนกระทั่งพระมหากษัตริย์เจริญวัย ำเรียน
ศิลปศาสตร์ และออกเดินทางไปสุวรรณภูมิ วัดราชประดิษฐารามวรวิหาร

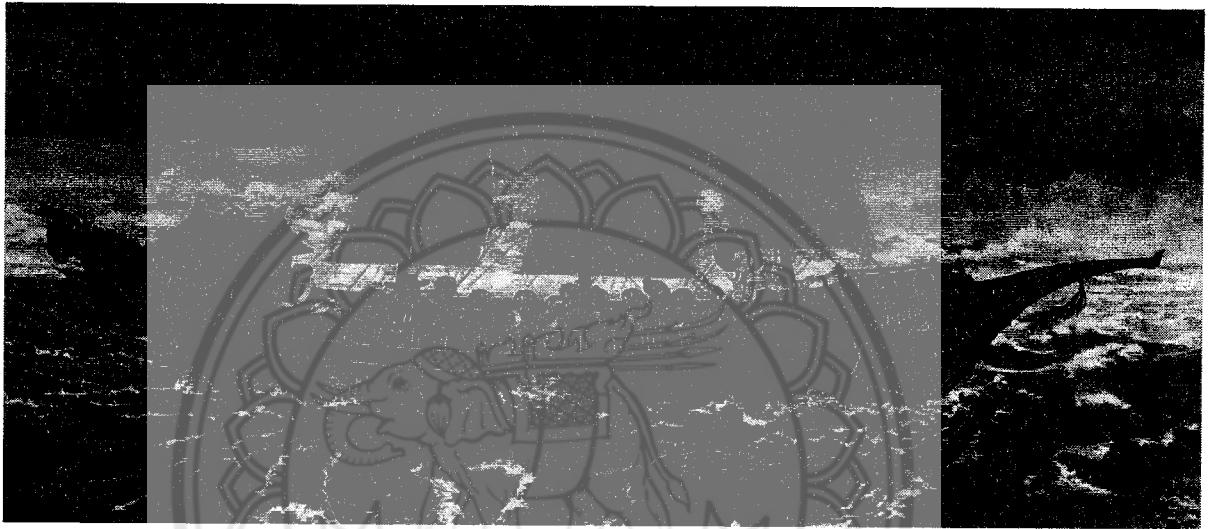

ภาพที่ 47 พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสถาบันการศึกษา วัดราชผาติการามวรวิหาร

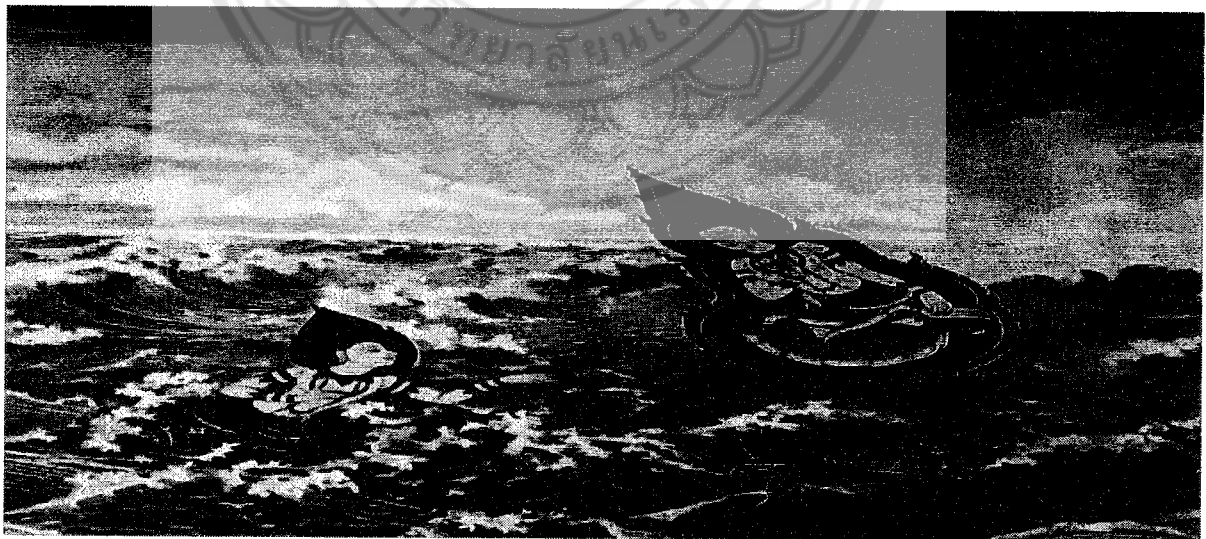

ภาพที่ 48 พระอริยวงศชนทำสงครามกับพระโปลงนก วัดทางสาย

5.3.2.2 การวาดภาพแบบ 2 มิติ จิตรกรรมไทยประเพณีก่อนที่จะได้รับอิทธิพลของตะวันตกนั้นนิยมวาดภาพแบบ 2 มิติ ปราศจากแสงและเงา ปรากฏเพียงความสั้นและความยาว ภาพวาดจึงมีลักษณะแบน จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดราชผาติการาม วรวิหาร และวัดทางสาย มีภาพบางส่วนเป็นการวาดแบบดั้งเดิมในลักษณะดังกล่าวนี้ จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกจึงได้สืบทอดลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณีไว้ ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 49 พระมหาชนกเดินทางไปสู่สุวรรณภูมิกับเหล่าพ่อค้าด้วยเรือสำเภา วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 50 พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน นางมณีเมขลาได้มาช่วยเหลือ วัดราชผาติการาม
วรวิหาร

5.3.2.3 การวาดภาพแบบอุดมคติ จิตรกรรมไทยจะวาดภาพบุคคลเป็นแบบอุดมคติ จะเห็นว่า ภาพวาดบุคคลในจิตรกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ในวัดไทยเป็นการวาดตามแบบความนิยมของจิตรกรรมไทยประเพณี กล่าวคือ ภาพกษัตริย์ เทวดา มักจะเป็นภาพแบบอุดมคติ มีรูปร่างและท่าทางงดงามตามกำหนดนิยม ส่วนข้าราชการหรือบุคคลชั้นสูงก็จะผสมกึ่งอุดมคติ ดังตัวอย่างภาพ

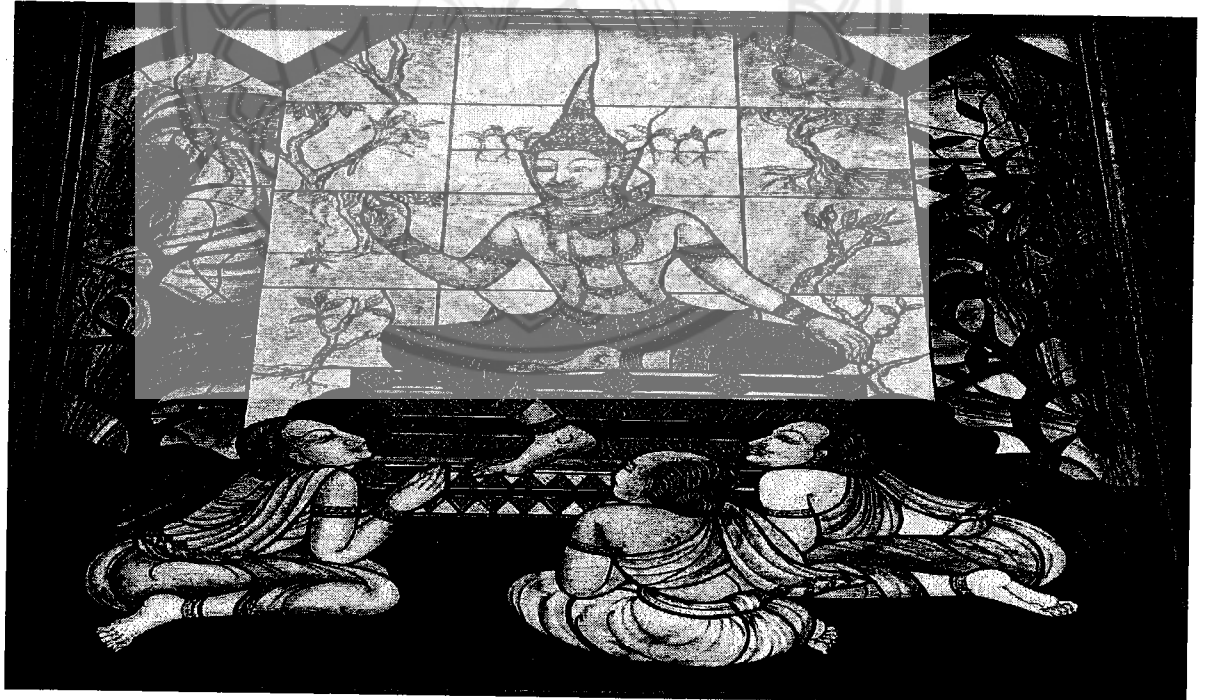
ภาพที่ 51 พระนางสีวลีและเหล่านางกำนัล วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 52 พระมหากษัตริย์บรมบดินทร์เสด็จที่ริมฝั่งทะเล เมืองมิลลา มีเหล่าเสนาอำมาตย์แวดล้อม
วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 53 พระเทวีได้พบกับอุทิจจพราหมณ์มหาศาลที่เมืองจัมปาละ วัดทางสาย

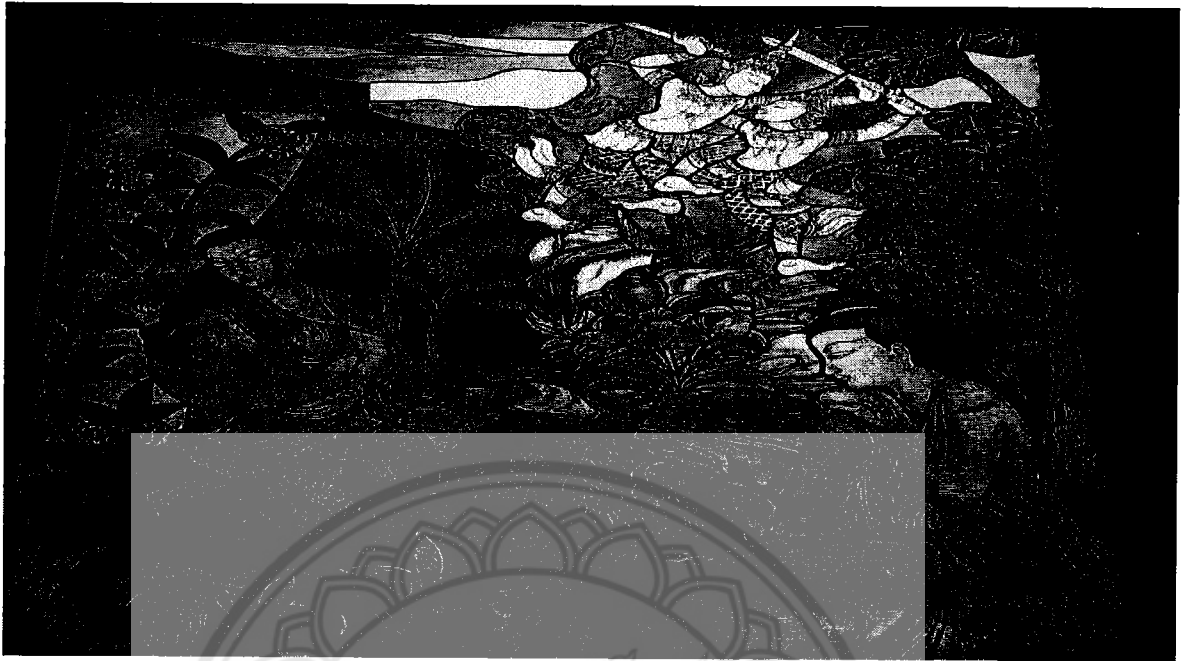
ภาพที่ 54 พระมหาชนกพระราชทานวิธีฟันพุดันมะม่วง 9 วิธี วัดทางสาย

5.3.2.4 การแบ่งพื้นที่ของภาพด้วยเส้นหรือธรรมชาติ จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดราชผาติการาม วรวิหารวาดบนผนังภายในโบสถ์จะใช้ธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ ส่วนที่วัดทางสายจะใช้กระจก 1 บาน แสดงเรื่องราวพระมหาชนก ส่วนมากนั้น กระจก 1 บาน จะแสดงเรื่องราวเพียง 1 เหตุการณ์เท่านั้น แต่ก็พบว่ามีการจัดช่องที่นำเสนอเหตุการณ์มากกว่า 1 เหตุการณ์ ซึ่งยังคงใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ ลักษณะดังกล่าวซึ่งพบในวัดทั้ง 2 วัดนี้เป็นการเขียนภาพตามลักษณะของจิตรกรรมไทยดังตัวอย่างภาพ

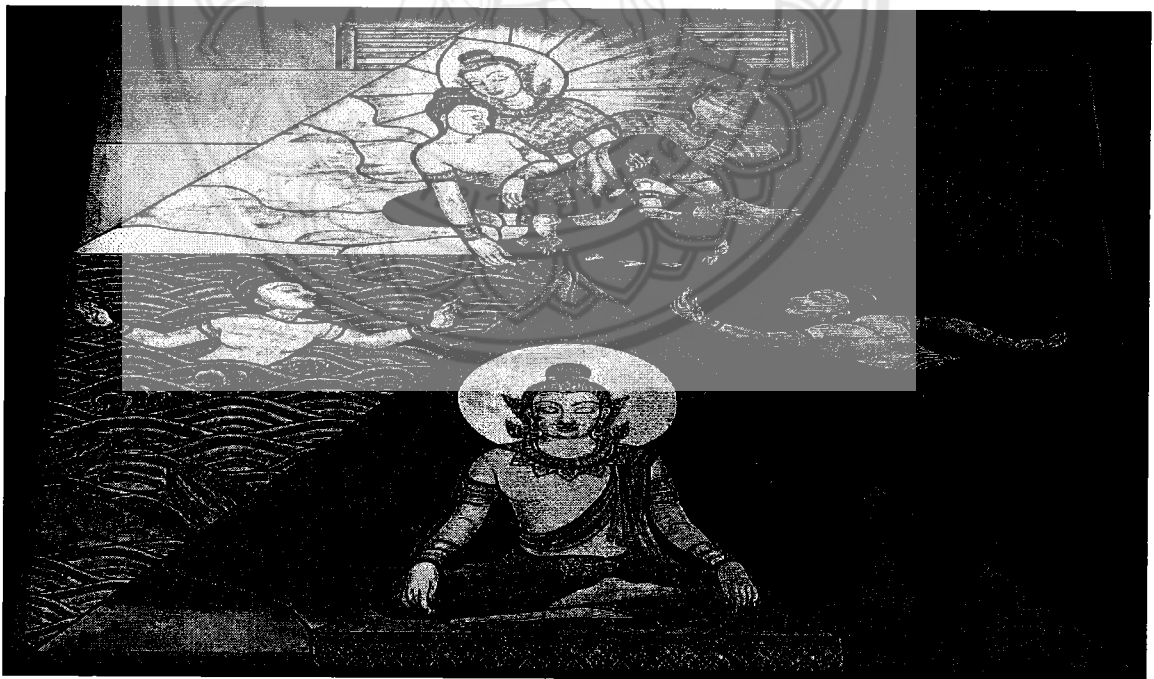

ภาพที่ 55 พระอินทร์ลงมาช่วยพระเทวีจนกระทั่งพระมหาชนกออกเดินทางไปสู่สุวรรณภูมิ วัดราชผาติการาม
วรวิหาร

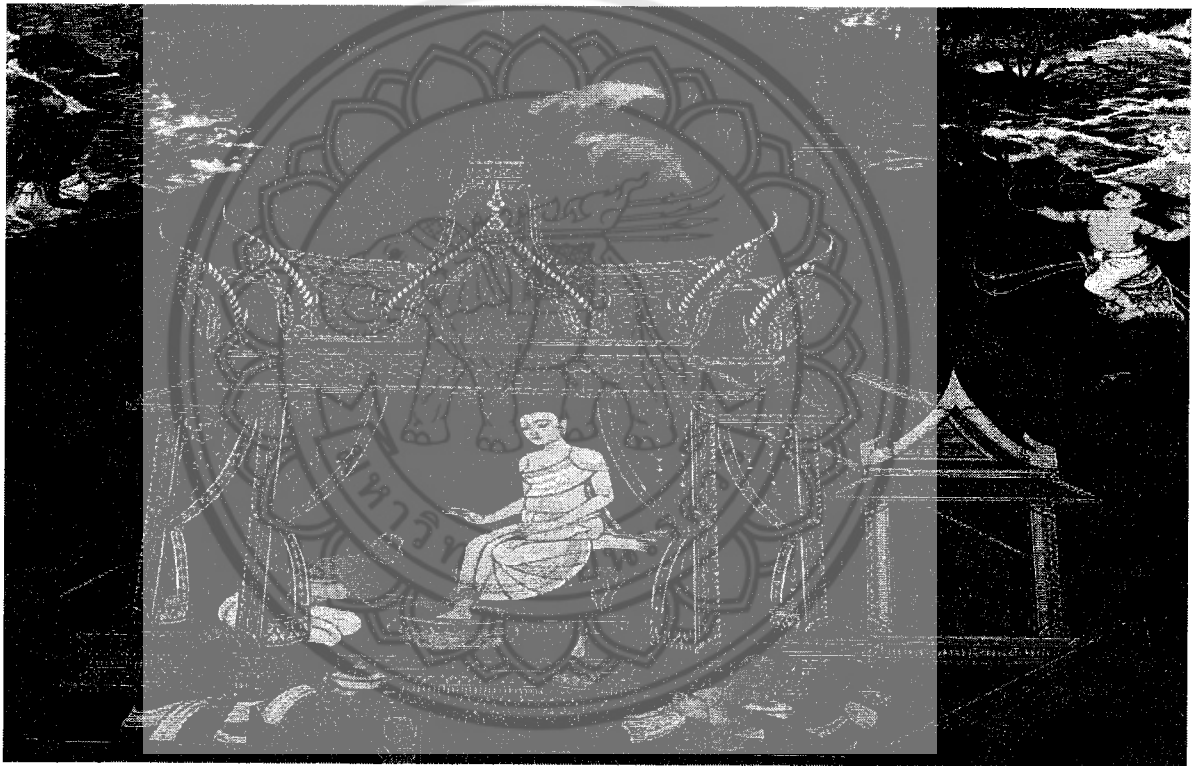

ภาพที่ 56 พระมหาชนกกัดพระถันพระเทวีเพื่อให้ทราบเรื่องพระราชบิดาจนกระทั่งทรงคิดจะเอาราชสมบัติคืน
วัดทางสาย

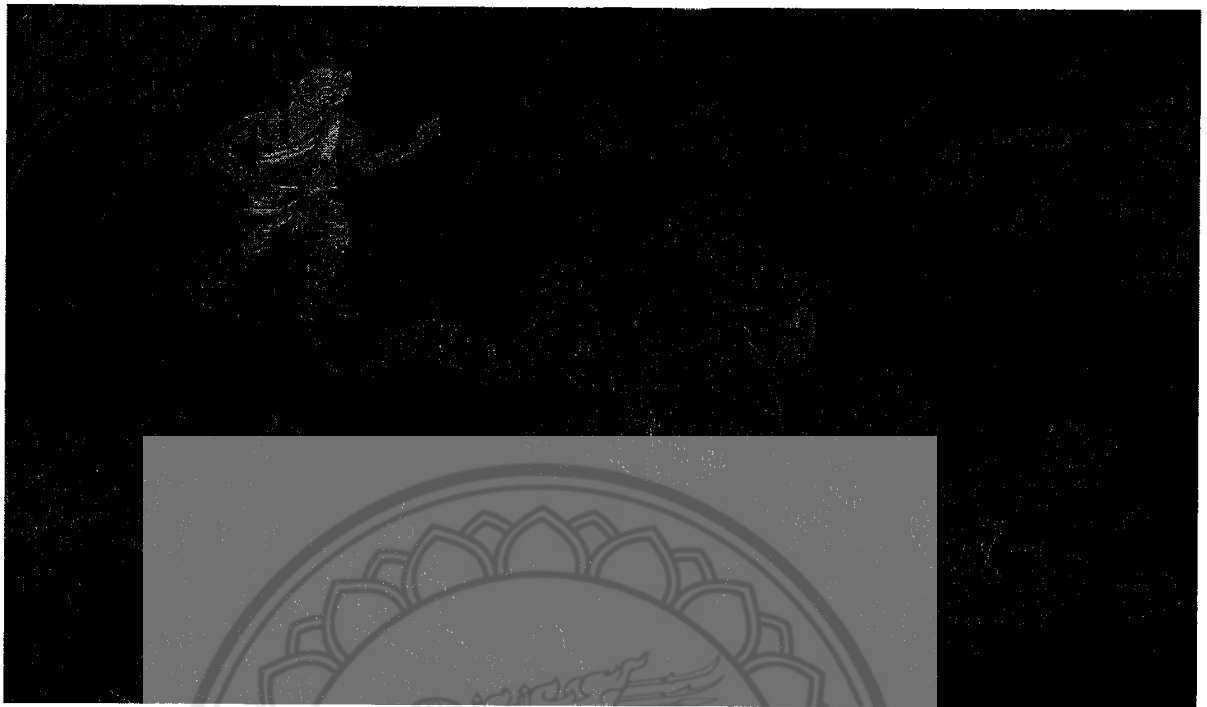

ภาพที่ 57 พระมหาชนกทรงมนสิการถึงการกระทำความเพียรในมหาสมุทร และนางมณีเมขลาได้มาช่วยเหลือ
ในขณะที่พระองค์ทรงเหนื่อยล้า วัดทางสาย

5.3.2.5 การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล ลักษณะการวาดโดยการแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี ยังปรากฏในจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในวัดของไทย จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดราชผาติการาม วรวิหาร มีการวาดสีผิวของบุคคล โดยสีผิวของพระมหาชนกและพระเทวีจะแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป เพื่อแสดงถึงสถานะที่สูงส่งและการเป็นผู้มีบุญมากกว่าคนธรรมดา ส่วนจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดทางสาย มีบางภาพที่แสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี ได้แก่ การวาดสีผิวของพระเทวีเป็นสีทอง อันเป็นสีผิวของชนชั้นกษัตริย์ ส่วนสีผิวของอุทิจจพราหมณ์มหาศาล เป็นสีขาวเหลือง ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 58 สีผิวพรรณของพระเทวีที่แตกต่างจากนางพราหมณ์คนอื่น ๆ วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 59 ผิวพรรณของพระมหานกที่แตกต่างจากเด็กคนอื่น ๆ วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 60 พระเทวีมีสีของผิวพรรณแตกต่างจากอุทิจพราหมณ์มหาศาล วัดทางสาย

5.3.2.6 การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์

ภาพจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก วัดราชผาติการาม วรวิหาร แสดงถึงการสร้างจิตรกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ เรื่องพระมหาชนกที่นำเสนอด้วยจิตรกรรมที่วัดราชผาติการามนี้เริ่มตั้งแต่ตอนพระเทวีเดินทางถึงเมืองจัมปาศะจนกระทั่งพระมหาชนกตั้งสถาบันการศึกษา แม้เนื้อหาช่วงต้นของเรื่องไม่ปรากฏแต่เนื้อหาสำคัญของชาดกเรื่องนี้ ยังปรากฏชัดเจน เรื่องพระมหาชนกนี้ ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ กล่าวถึงเหตุการณ์การปกครองบ้านเมืองและการชิงราชสมบัติระหว่างพระอริราชชนกและพระโพลชนก อีกทั้งพระมหาชนกได้ทรงเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองมิลิลาในเวลาต่อมา แสดงให้เห็นว่า การสร้างจิตรกรรมอันเป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันดังเช่นอดีต ดังตัวอย่างตอนนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลาซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องพระมหาชนก

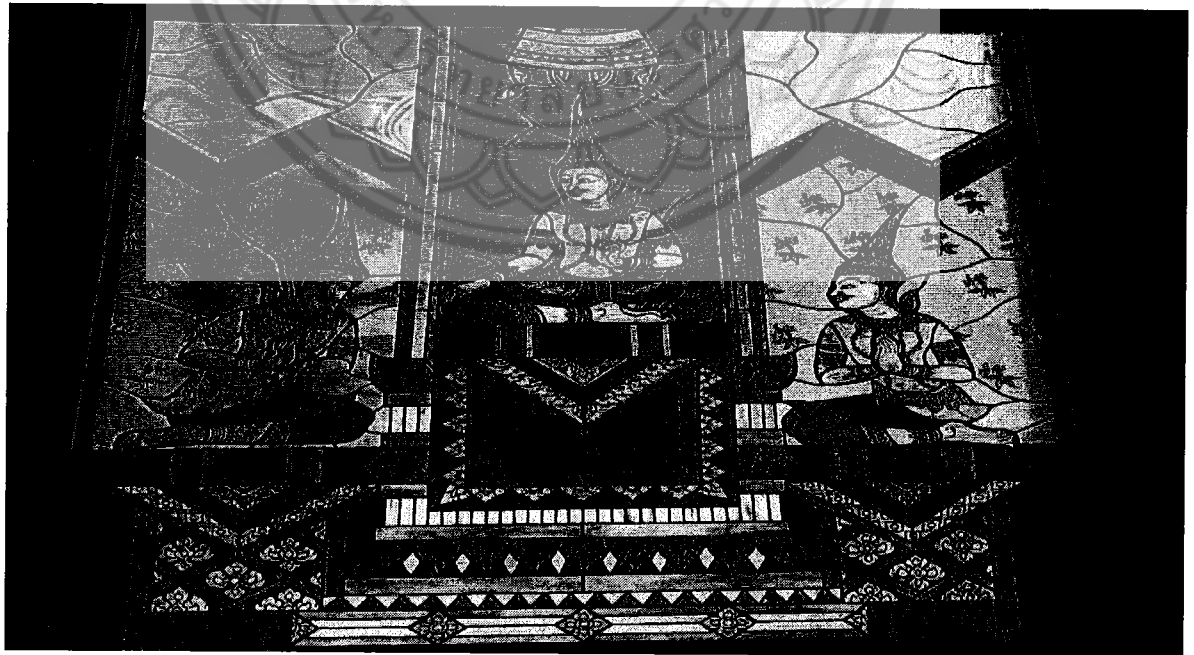
ภาพที่ 61 นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนก ขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา วัดราชผาติการามวรวิหาร

ส่วนจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดทางสาย นำเสนอเนื้อหาของเรื่องพระมหาชนกตั้งแต่เหตุการณ์เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดตามพระราชนิพนธ์ เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์พระมหาชนกราชพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระอริราชชนกและตำแหน่งเสนาบดีแก่พระโพลชนกไปจนถึงเหตุการณ์พระมหาชนกปรารถนตั้งสถาบันการศึกษา จะเห็นได้ว่าการวาดจิตรกรรมเป็นเรื่องราวของพระมหาชนกซึ่งมาจากชาดกและเรื่องราว

ของพระมหากษัตริย์ ทั้งการกล่าวถึงตัวละครกษัตริย์ และเหตุการณ์ที่พระมหาชได้ครองราชสมบัติเมืองมิลิลา และทำนุบำรุงบ้านเมือง ดังตัวอย่างภาพ

ภาพที่ 62 พระมหาชนกป็นขึ้นเสากรโดงเรือขณะเกิดพายุร้ายกลางมหาสมุทร วัดทางสาย

ภาพที่ 63 พระมหาชนกราชพระราชทานตำแหน่งแก่พระอริฏฐชนกและพระโปลชนก วัดทางสาย

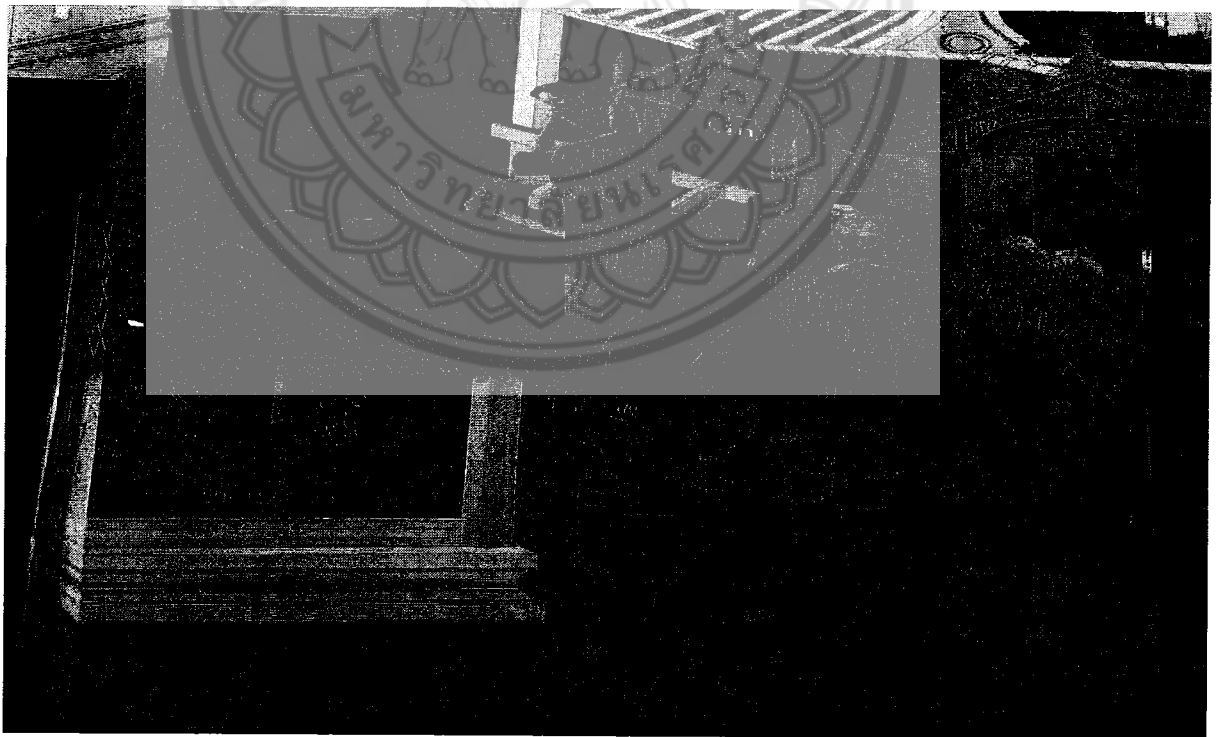
5.3.2.7 การสะท้อนสังคม แม้เนื้อหาหลักของจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก วัดราชผาติการาม มุ่งแสดงเรื่องชาดกซึ่งเป็นเรื่องราวในพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพบว่า มีการแทรกเรื่องราว เหตุการณ์ สถานที่ที่พบเห็นได้ในสังคมทั่วไป บุคคลจริง และเทคโนโลยีในปัจจุบันไว้ด้วย มีภาพอุปกรณ์ เครื่องใช้ในสมัยปัจจุบัน ภาพพระราชวังเมืองมิลิแลนนครแทนด้วยพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทใน พระบรมมหาราชวัง ภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของคณะทำงาน และภาพเจ้าอาวาสของวัดราชผาติการามร่วมไปใน ภาพเขียนด้วย ภาพวาดลักษณะดังกล่าวนี้จะเลือกใช้การวาดแบบสมัยใหม่ เพราะเป็นเรื่องราวในปัจจุบัน ทำให้จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกเป็นงานศิลปะที่สื่อสารถึงคนไทยปัจจุบัน อีกทั้งสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกซึ่งเป็นวรรณกรรมชาดกร่วมสมัยที่ให้แนวคิดซึ่งคนในสังคมปัจจุบันสามารถนำไป ปฏิบัติได้ ดังตัวอย่างภาพ

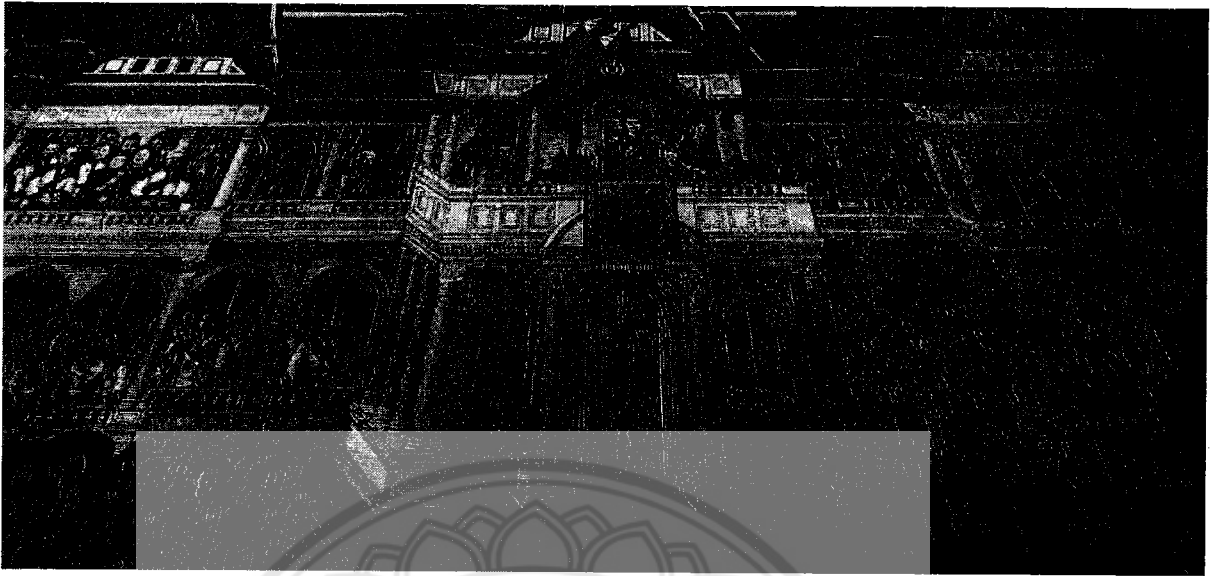
ภาพที่ 64 การใช้เครื่องยันตกลพื้นปูนมะม่วงที่ชาวเมืองท่าลาย วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 65 เมืองอริชา การกลุ่มหลงอบายมุข วัดราชผาติการามวรวิหาร

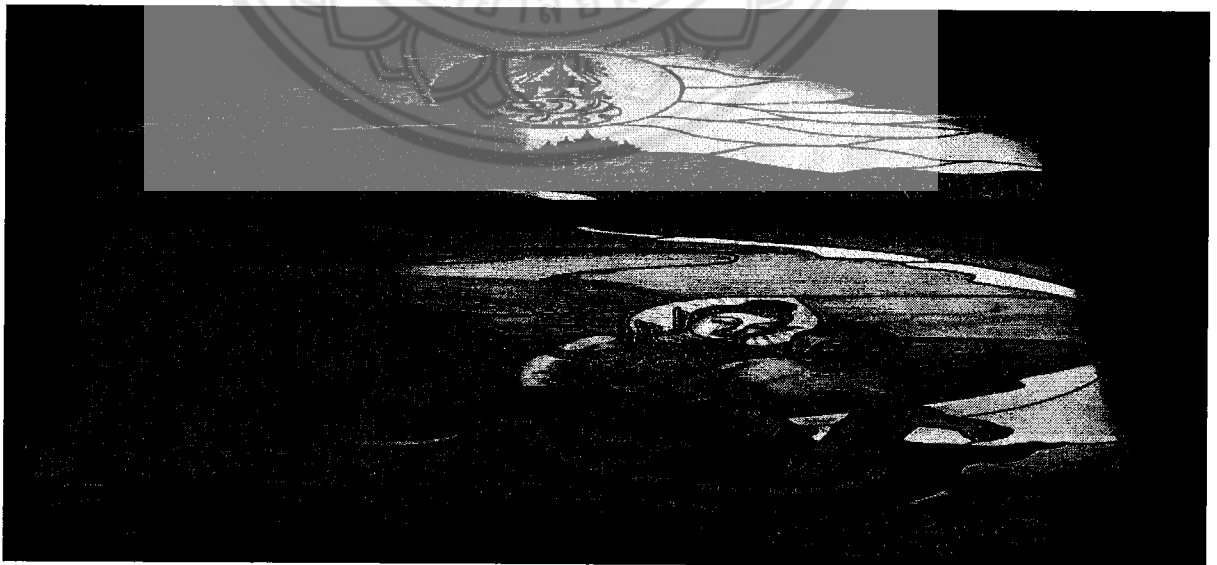

ภาพที่ 66 เมืองอริชา อาชญากรรม และการทำลายสิ่งแวดล้อม วัดราชผาติการามวรวิหาร

ภาพที่ 67 บุคคลจริงในจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก วัดราชผาติการามวรวิหาร

จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดทางสายนี้ ยังพบว่าจะมีการสอดแทรกอัตลักษณ์ของท้องถิ่นลงไปในภาพวาด ดังภาพในตอนนี้นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกมาขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา พบว่า ศิลปินได้วาดภาพฉากหลังเป็นบริเวณชายหาดบ้านกรูด และวัดทางสายซึ่งตั้งอยู่บนภูเขาเตี้ย ๆ ลงไปในเหตุการณ์ตอนนี้ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการวาดที่กลมกลืนกับเนื้อเรื่อง เนื่องจากเหตุการณ์ตอนนี้ นางมณีเมขลาได้อุ้มพระมหาชนกจากมหาสมุทรขึ้นฝั่ง สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของวัดทางสาย ดังภาพ

ภาพที่ 68 นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา วัดทางสาย

5.3.3 จิตรกรรมในนิทรรศการถวายความอาลัยต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ยังพบว่าจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก ยังปรากฏอยู่ในนิทรรศการถวายความอาลัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยศิลปินชาวเชียงรายในนามขั้วศิลปิน ภาพวาดนี้มีชื่อว่า "สถิตในดวงใจตราบนิจนิรันดร์" ความยาว 9 เมตร จัดแสดง ณ ห้องแสดงงานศิลปะ "อาร์ตบริดจ์ แกลลอรี่" (ARTBRIDGE GALLERY) เซ็นทรัลพลาซ่าเชียงราย ชั้น G ระหว่างวันที่ 8-31 ตุลาคม 2562 ต่อมาได้นำมาจัดแสดงอยู่ภายในวัดร่องขุน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ภาพวาดนำเสนอพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ใช้สีขาวยุติและดำในการวาดซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนิทรรศการที่ต้องการถวายความอาลัยต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในนิทรรศการถวายความอาลัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นี้ เลื่อนนำเสนอเนื้อหาตอนพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน ต่อมา มีนางมณีเมขลา เหาะมาช่วยเหลือพระมหาชนก จะเห็นได้ว่า ศิลปินได้เลือกนำเสนอเหตุการณ์สำคัญของเรื่องพระมหาชนก และเนื่องจากจิตรกรรมดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาพวาดที่แทรกในนิทรรศการถวายความอาลัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ภาพจิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกจึงแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในด้านวรรณกรรม ดังที่พระองค์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ซึ่งประชาชนชาวไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี

จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกมีการวาดตามลักษณะของจิตรกรรมไทยแบบประเพณี ได้แก่ การใช้ลวดลายไทยที่อ่อนช้อยงดงาม การวาดภาพบุคคลแบบ 2 มิติ การวาดภาพบุคคลเป็นแบบอุดมคติ การมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการสะท้อนสังคม (สังคมของจังหวัดเชียงราย) แม้จะเป็นการวาดภาพเพียงเหตุการณ์เดียว ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องพระมหาชนก คือ ตอนพระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทรเป็นวันที่ 7 แล้วได้พบกับนางมณีเมขลา ทั้งนี้ การเลือกเหตุการณ์ดังกล่าวมานำเสนอในนิทรรศการภาพวาดครั้งนี้ สัมพันธ์กับศิลปินมีชื่อเสียงท่านหนึ่งของจังหวัดเชียงราย คือ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ซึ่งมีโอกาสได้วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก และเหตุการณ์ในเรื่องพระมหาชนกดังกล่าวนี้

ก็เป็นตอนที่ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เป็นผู้วาดภาพประกอบ นิทรรศการดังกล่าวนี้ยังจัดแสดงที่วัดร่องขุน อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นวัดที่เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ สร้างขึ้น ดังนั้น การเลือกวาดภาพเรื่อง พระมหาชนก เหตุการณ์ตอนพระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทรเป็นวันที่ 7 แล้วได้พบกับนางมณีเมขลาจึง สอดคล้องกับบริบทสังคมดังกล่าว

แม้ภาพดังกล่าวนี้ จะแทรกอยู่กับภาพบุคคลซึ่งเป็นภาพเหมือนจริง ก็ถือว่าเกิดความกลมกลืน สามารถสื่อถึงผลงานอันเป็นพระอัจฉริยภาพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องจากมีการจัดวางจิตรกรรมพระมหาชนกไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกับภาพบุคคลเหมือนจริงซึ่งเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

ภาพที่ 69 จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในนิทรรศการถาวรความอาลัยต่อการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 วัดร่องขุน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

จะเห็นได้ว่า จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนกในนิทรรศการถาวรความอาลัยต่อการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ณ จังหวัดเชียงราย ยังได้นำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัด เชียงรายแทรกไว้ด้วย ดังจะเห็นว่า มีการใช้ฉากภูเขาเป็นถ้ำขุนน้ำนางนอน อันเป็นภูมิประเทศที่สวยงาม มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงราย

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทำให้เกิดการสร้างสรรคจิตรกรรมไทยขึ้น อันเป็นการสร้าง งานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จิตรกรรมใน วัดไทย และจิตรกรรมในนิทรรศการแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จิตรกรรมทั้ง 3 รูปแบบที่ได้สร้างสรรค์ตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะของการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ได้แก่ การใช้ ลายเส้นที่อ่อนช้อย การวาดภาพแบบ 2 มิติ การวาดภาพแบบอุดมคติ การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ การใช้สีแสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการ สะท้อนสังคม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงทำให้อัตลักษณ์ด้านจิตรกรรมไทยยังคงดำรงอยู่และสืบสาน ในสังคมไทย

5.4 ด้านประติมากรรม

ประติมากรรมของไทยเป็นศิลปะที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ดังที่ สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 295) กล่าวว่า

ประติมากรรมของไทยเกิดขึ้นจากกรรมวิธีการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น การปั้น หล่อ การแกะสลัก การฉลุ หรือดุน มีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาช้านานไม่น้อยกว่า 700 ปี งานประติมากรรมไทยมีรูปแบบคุณลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาติของความ เป็นไทย สะท้อนให้เห็นเด่นชัดถึงความเชื่อ แนวความคิด วัตถุประสงค์และการ แสดงออกของตนเอง แม้บางยุคบางสมัยจะได้รับอิทธิพลทางความคิดรูปแบบจากชน ต่างชาติต่างภาษาบ้าง ...ประติมากรรมก็ได้ลอกเลียนแบบมาสร้างงานโดยตรงแต่ ประยุกต์ ดัดแปลง ปรับแต่ง แก้ไข ให้ผสมกลมกลืนกับลักษณะงานของประติมากรรม ไทยแบบดั้งเดิม ศิลปะการสร้างงานประติมากรรมของไทยมีรากฐานมั่นคง รากฐานที่ สำคัญ คือ รากฐานของความเชื่อ แนวความคิดและวัตถุประสงค์ของช่างประติมากรไทย

ประติมากรรมไทย จำแนกตามลักษณะรูปทรงได้ 3 ประเภท คือ ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว รูปทรง
นูนมีพื้นราบรองรับ และประติมากรรมที่เจาะลึกในพื้นที่ (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2544, หน้า 305-306)

ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว สามารถเดินดูประติมากรรมชนิดนี้ได้โดยรอบทุกด้าน สามารถแสดง
ความเคลื่อนไหว หันเหทิศทางได้อย่างอิสระภายใต้กฎแห่งการทรงตัวและการเคลื่อนย้ายน้ำหนักลงสู่ฐาน เช่น
พระพุทธรูป เทวรูป โดยทั่วไป

ประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ เป็นประติมากรรมที่สามารถดูความงามได้เฉพาะด้านหน้า
ตรงหรือด้านเฉียง ความเคลื่อนไหว การแสดงทิศทางของรูปทรงจะเข้าไปในทางราบขนานกับพื้นราบของพื้น
หลังที่รองรับ การทำประติมากรรมภาพนูนนี้จะมีการทำทั้งภาพอย่างเดียว ภาพประกอบลวดลายและลวดลาย
อย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากการแกะสลักหน้าบันตามโบสถ์วิหารของวัดต่าง ๆ จะสร้างงานในลักษณะของการ
แสดงออกทั้ง 3 ประเภท ทั้งภาพลอยตัว ภาพนูนสูง และภาพนูนต่ำ ซึ่งจะพบเห็นตามหน้าบันหรือตามฐาน
สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งประติมากรรมนูนสูง รูปทรงเกือบกลายเป็นประติมากรรมลอยตัวเพียงแต่ด้านหลัง
อยู่ติดกับพื้นรองรับ

ประติมากรรมที่เจาะหรือขุดลึกลงไปในพื้นที่ เป็นงานประติมากรรมที่เป็นผลมาจากการสร้างรูปทรง
และลวดลายให้ปรากฏบนพื้น จะเป็นไปด้วยวิธีขีด แกะให้เป็นเส้นลงไปในพื้นที่ เช่น ร่องรอยที่ประดับของ
พระพุทธรูปต่าง ๆ การแต่งลวดลายธรรมจักร ประติมากรรมอีกชนิดหนึ่ง คือ การเจาะหรือฉลุส่วนพื้นที่ไม่
ต้องการออกเหลือแต่ส่วนที่เป็นภาพหรือลวดลายที่ต้องการ เช่น การเจาะหรือแกะหนังใหญ่ ผนังตะลุง เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า ศิลปินของไทยได้สร้างประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกขึ้นมา
จำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการสร้างงานประติมากรรมไทย
อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติ งานประติมากรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากอิทธิพลของพระราชนิพนธ์เรื่อง
พระมหาชนก มีทั้งหมด 8 ชิ้นงาน ดังนี้

- 1) ประติมากรรมเหรียญพระมหาชนก
- 2) ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม จัดแสดงที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัล อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) ประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี

4) ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว อำเภอท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร

5) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ตอนเรือแตก ณ สวน 60 พรรษา ศาลหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

6) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

7) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

8) ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ผลงานประติมากรรมจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกดังกล่าวนี้ สามารถจัดประเภทได้

2 ประเภท คือ

ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว ได้แก่

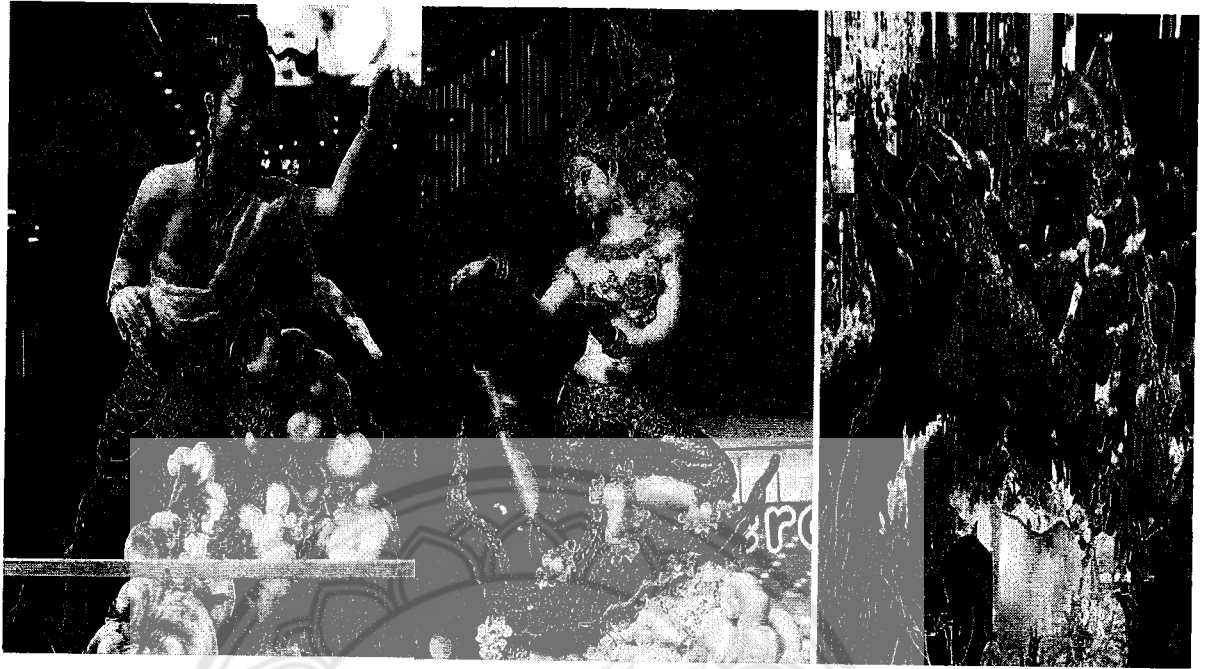
1) ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม จัดแสดงที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

2) ประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

3) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ตอนเรือแตก ณ สวน 60 พรรษา ศาลหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม จัดแสดงที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

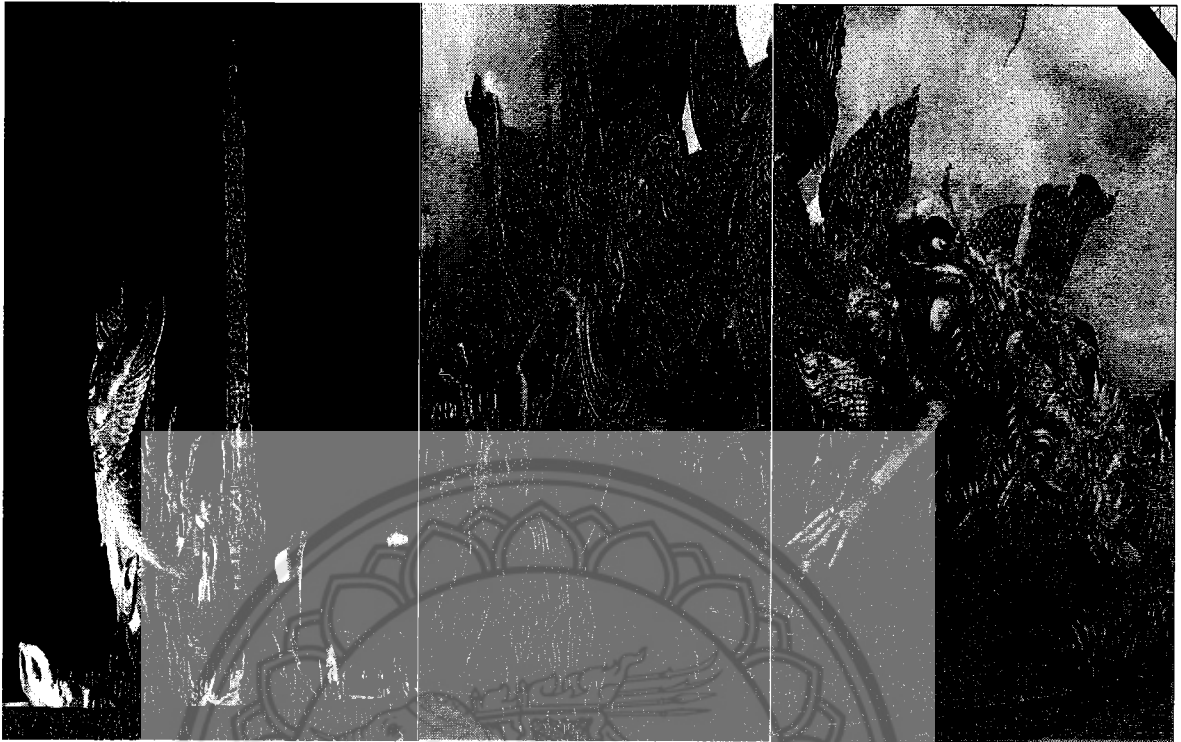
เป็นการแกะสลักเทียนหอม มีชื่อผลงานว่า “Miracle of Candle จากพระราชนิพนธ์สู่ประติมากรรมเทียนหอมหนึ่งเดียวในโลก” ซึ่งเป็นผลงานของช่างฝีมือที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานี นำเสนอเรื่องราวของพระมหาชนกในขณะกำลังว่ายน้ำในมหาสมุทรแล้วได้พบกับนางมณีเมขลา มีลักษณะเป็นประติมากรรมลอยตัวและลงสีสวยงาม วิจิตร จัดแสดงเมื่อวันที่ 25-31 กรกฎาคม 2561 บริเวณ ลานอะควาเรียม ชั้น 1 เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะเป็นการสร้างประติมากรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีชื่อเสียงในการแกะสลักเทียน

ภาพที่ 70 ประติมากรรมเทียนหอมเรื่องพระมหาชนก เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: <https://www.guideubon.com/2.0/candlefestival/miracle-candle-2018>

ประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง อำเภอมือเมือง จังหวัดอุบลราชธานี นำเสนอเรื่องตอนพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร ลักษณะเป็นประติมากรรมแบบลอยตัว เป็นต้นเทียนพรรษาจำลองขนาดใหญ่ สร้างด้วยปูน ทาสีทอง เรียกว่า "เทียนพรรษาเฉลิมพระเกียรติ" สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ วันที่ 5 ธันวาคม 2542 และเป็นที่หล่อหลอมจิตศรัทธาของชาวอุบลราชธานีให้เป็นหนึ่งเดียว โดยมีขนาดความสูง 22 เมตร หรือ 72 ฟุต เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.40 ฐานเป็นรูปวงรีแบบไขว่ขวานต้นเทียนจำลองมาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 71 ประติมากรรมต้นเทียนพรรษาจำลองเรื่องพระมหาชนก

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ตอนเรือแตก ณ สวน 60 พรรษา ศาลหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี นำเสนอเหตุการณ์พระมหาชนกตอนเรือแตก เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว ขนาด 4x6x8 เมตร จัดสร้างโดยกลุ่มศิลปินปูนปั้นเมืองเพชรบุรี ภายใต้การนำของทองรุ่ง ออมโอษฐ์ ศิลปินแห่งชาติและบุญเจื่อน ออมโอษฐ์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มและยังได้รับการประสานดูแลโครงการจากสำนักงาน วัฒนธรรม นครศรีธรรมราช ศิลปินอาวุโสของจังหวัดเพชรบุรี ร่วมกันกับช่างปูนปั้นทั้งหมดของจังหวัดเพชรบุรีกับคนเมืองเพชรบุรีประมาณ 30 คน ร่วมใจรำลึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยได้จัดสร้างผลงานประติมากรรมนี้แล้วเสร็จเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

ภาพที่ 72 ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ศาลหลักเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ที่มา: <https://www.komchadluek.net/news/edu-health/257715>

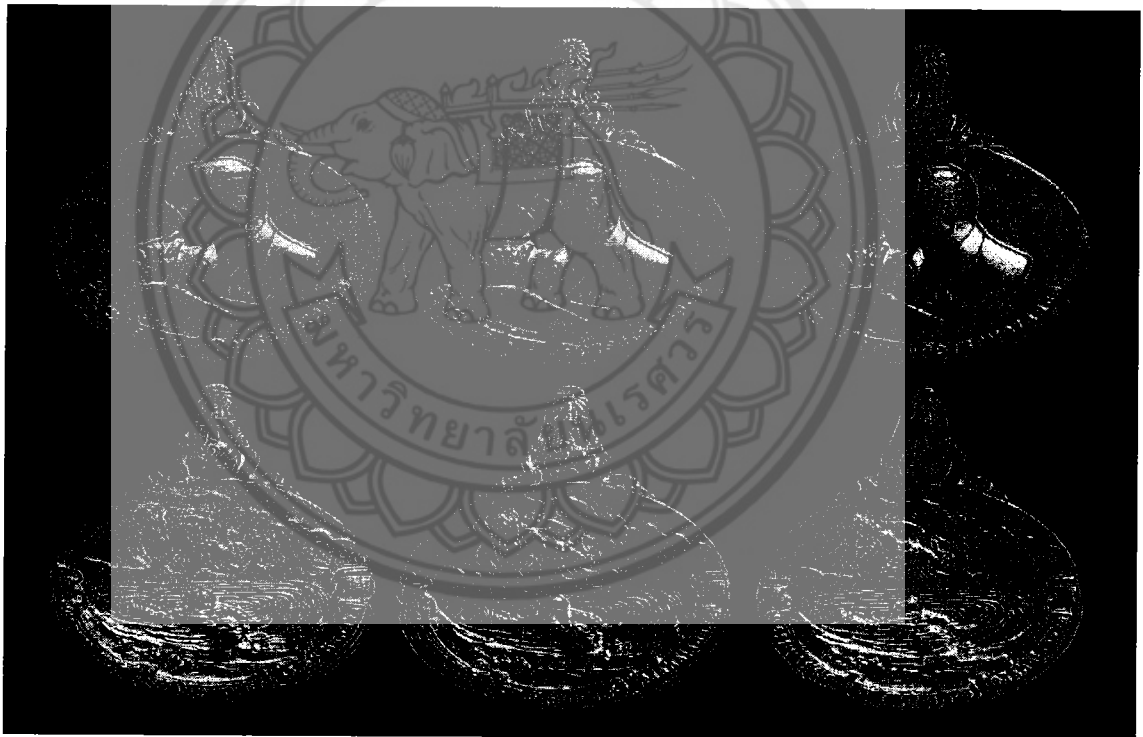
ประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ ได้แก่

- 1) ประติมากรรมเหรียญพระมหาชนก
- 2) ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว อำเภอท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร
- 3) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 4) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 5) ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ประติมากรรมเหรียญพระมหาชนก เป็นประติมากรรมนูนต่ำ จัดทำขึ้นจำหน่ายพร้อมกับหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยมีนนทิวรรณ จันทนะพะลิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปี 2549 เป็นผู้ออกแบบเหรียญตามพระราชดำริ เหรียญพระมหาชนกมีรูปแบบกลมเกลี้ยง ไม่มีขอบ ด้านหนึ่งเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรขณะทรงงานทรงสพายกล้องถ่ายภาพ พระหัตถ์ทรงถือแผนที่ และมีหยาด

พระเสโทที่พระนาสิก เขียนข้อความ 3 ภาษา คือ "วิริยะ PERSEVERANCE" และอักษรเทวนาครี อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระมหากษัตริย์ในมหาสมุทรขณะทรงสนทนาธรรมกับนางมณีเมขลา ปั้นจากต้นแบบภาพฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เหรียญพระมหากษัตริย์ไม่ใช่เหรียญที่ระลึกธรรมดา แต่เป็นเหรียญที่เป็นพลังแห่งความวิริยะ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ เป็นประธานในพระราชพิธีชัยมงคลลาภิเษก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เหรียญพระมหากษัตริย์ สร้างเป็นเนื้อโลหะต่างกัน 3 ชนิด คือเนื้อทองคำแท้ หนัก 34 กรัม เนื้อนาก หนัก 24 กรัม และเนื้อเงิน 92.5 % หนัก 23 กรัม เส้นผ่าศูนย์กลาง 29 มิลลิเมตร มีตราพระปรมาภิไธยย่อ ภปร.เป็นเรือนยอดด้านบน ออกแบบปั้นนูนลอยเด่น แต่งผิวแบบด้าน ให้ทั้งความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์และงดงาม (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2539, หน้า 93)

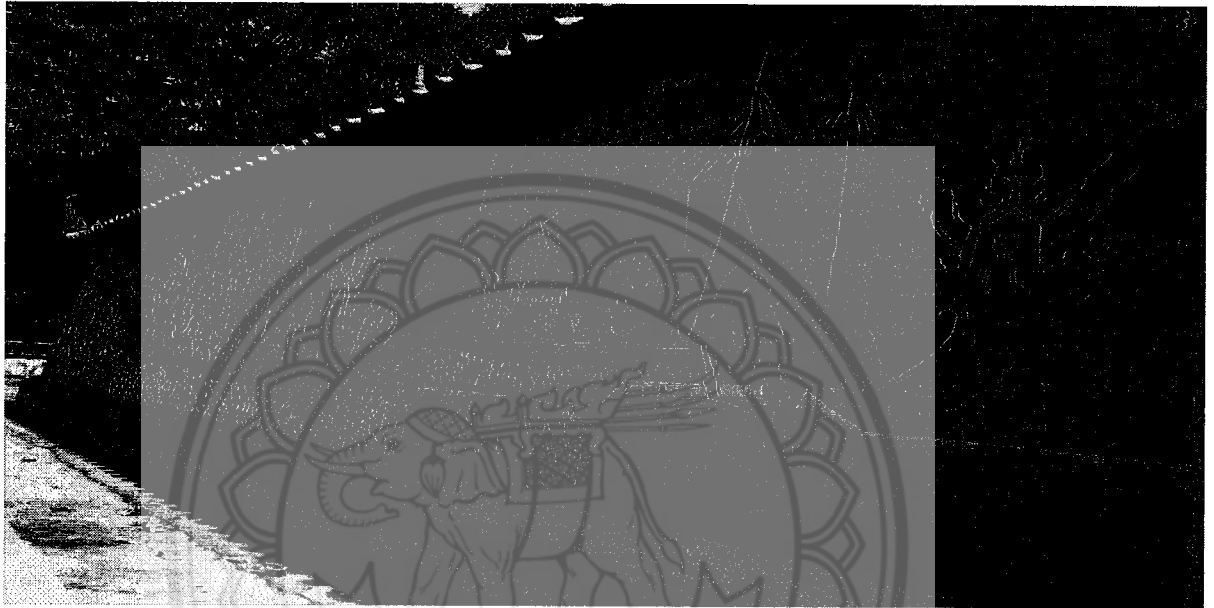

ภาพที่ 73 เหรียญพระมหากษัตริย์เนื้อทอง นาก และเงิน

ที่มา : <http://www.thaicoin.net/>

ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นประติมากรรมแบบนูนต่ำ และลงสีสวยงาม นำเสนอเรื่องราวตอนพระมหากษัตริย์เดินทางไปสู่สุวรรณภูมิ เรือแตก และพระมหากษัตริย์ก้วยน้ำอยู่ใน

มหาสมุทร 7 วัน 7 คืน ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดนางสาวนี้ประดับไว้ที่ผนังภายนอกโบสถ์ทั้งหมด 3 ด้าน ผนังด้านที่ 1 นำเสนอเรื่องตอนพระมหาชนกเดินทางไปสุวรรณภูมิและได้เผชิญกับพายุร้ายกลางมหาสมุทร ผนังด้านที่ 2 นำเสนอตอนเรือแตก พระมหาชนกทรงปีนขึ้นสู่ยอดเสากระโดงเรือ และผนังด้านที่ 3 นำเสนอเรื่องพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน จนกระทั่งได้พบกับนางมณีเมขลา

ภาพที่ 74 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว ผนังด้านที่ 1

ภาพที่ 75 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว ผนังด้านที่ 2

ภาพที่ 76 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว หน้าด้านที่ 3

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นประติมากรรมนูนสูง ปั้นจากปูนสด ลงสีเงินคล้ายโลหะ ฝีมือของช่างปั้นปูนชาวเพชรบุรี นำเสนอเรื่องราวตอนพระมหาชนกว่ายน้ำ ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน แล้วได้พบกับนางมณีเมขลา และตอนพระมหาชนกฟื้นฟูต้นมะม่วงและ ตั้งสถาบันการศึกษา ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่วัดช้อยนี้ ตั้งอยู่บริเวณด้านหลัง พระธาตุฉิมพลี พระเศรษฐ์นวิโกฏิ มีลวดลายวิจิตรอ่อนช้อย งดงามอย่างยิ่ง

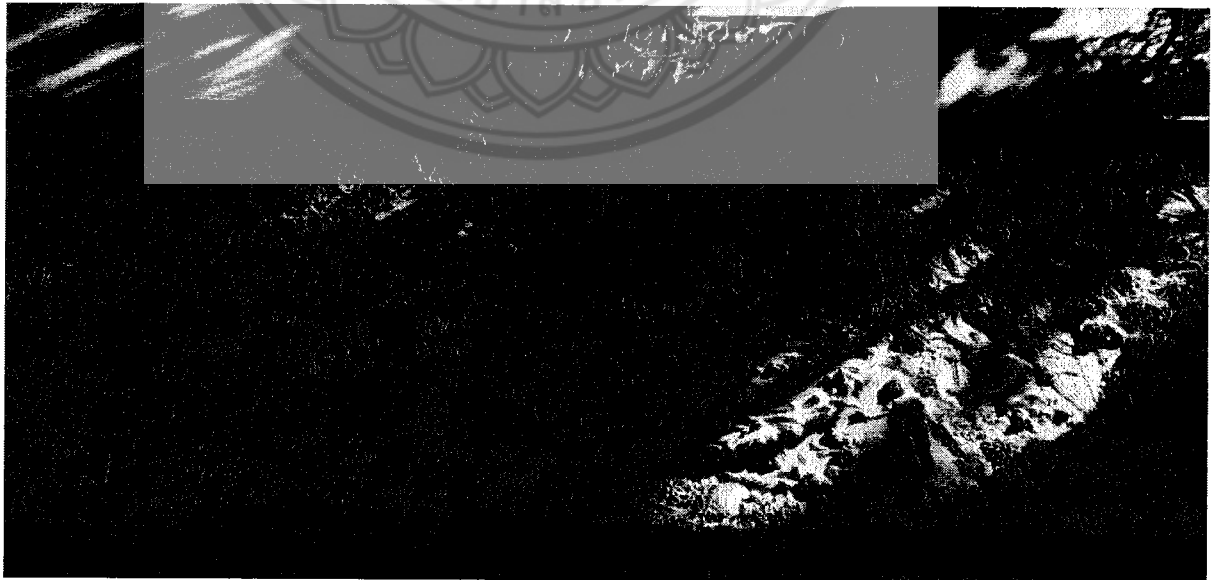
ภาพที่ 77 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย ส่วนที่ 1

ภาพที่ 78 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย ส่วนที่ 2

ที่มา: <https://th.readme.me/p/11983>

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นประติมากรรมปูนดำ ปั้นจากปูนสด มีขนาด 1 เมตร ผลงานของนายชัชวาลย์ สหัสสพาศน์ ประดับไว้ผนังอาคาร บริเวณทางเข้าโรงเรียน นำเสนอเหตุการณ์ตามพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ตั้งแต่พระมหาชนก ราชพระราชนันทาแห่งแก่พระอริกฐชนกไปจนกระทั่งถึงพระมหาชนกตั้งสถาบันการศึกษา

ภาพที่ 79 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี

ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นประติมากรรมนูนต่ำ สลักไม้ แล้วลงสีอย่างสวยงาม นำเสนอเหตุการณ์ตอนเรือแตก พระมหาชนกได้พบกับ นางมณีเมขลา นางได้อุ้มพระมหาชนกขึ้นฝั่งที่เมืองมิติลา บางส่วนของการแกะสลักไม้ประติมากรรมเรื่อง พระมหาชนกที่วัดคงคาราม วรวิหารนี้ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรด้วย

ภาพที่ 80 ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร

ประติมากรรมไทยดังกล่าวมาข้างต้น ได้นำเนื้อหามาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ประติมากรรมเหล่านี้ยังคงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของงานประติมากรรมไทยอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม และการสะท้อนสังคม อธิบายในแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

5.4.1 การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ประติมากรรมไทยมักจะสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อที่สำคัญของสังคมไทย ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2544, หน้า 300) กล่าวว่า

ประติมากรรมเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมประกอบศิลปะสถานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนาหรือบรรยายด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมด้วยวิธีปั้นปูนหรือแกะสลัก ลักษณะของภาพประติมากรรมนั้นมีทั้งภาพนูนสูงและภาพนูนต่ำมีพื้นหลังรองรับเรื่องที่น่าสนใจมาแสดงส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือทศชาติ

ประติมากรรมเหล่านั้นนอกจากจะแสดงคุณค่าทางเรื่องราวและคุณค่าทางฝีมือและการแสดงออกของประติมากรรมแล้ว ยังมีส่วนช่วยตกแต่งให้สถาปัตยกรรมแห่งนั้นอ่อนล้าการและทรงคุณค่ามากขึ้นด้วย

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกทั้ง 8 ชิ้นงานมีลักษณะเป็นประติมากรรมเล่าเรื่อง โดยได้นำเสนอเรื่องราวในงานประติมากรรมที่สร้างขึ้นเป็นรูปของพระมหาชนกที่บำเพ็ญวิริยบารมี ซึ่งมีต้นเรื่องมาจากพระมหาชนกชาดกในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในงานประติมากรรมทุกชิ้นจึงเป็นการสร้างผลงานที่รับใช้พระพุทธศาสนา ด้วยการนำเสนอเรื่องชาดก ซึ่งมีแนวคิดแสดงถึงคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ นับว่าเป็นการเผยแพร่คติธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคม การเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมบางผลงานจะใช้วิธีปั้นปูนหรือแกะสลักทั้งแบบลอยตัวภาพนูนสูงและภาพนูนต่ำมีพื้นหลังรองรับตามลักษณะของประติมากรรมไทยดั้งเดิม ดังการปั้นปูนแบบลอยตัว ได้แก่ ต้นเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และประติมากรรมปูนปั้นพระมหาชนก ตอนเรือแตก ศาลหลักเมือง จังหวัดเพชรบุรี ส่วนปูนปั้นและการสลักไม้แบบภาพนูนสูงและภาพนูนต่ำมีพื้นหลังรองรับ ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกที่วัดข่อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นปูนปั้นแบบนูนสูง ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก ที่โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี เป็นปูนปั้นแบบนูนต่ำ ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นแบบนูนต่ำ และประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคามรามวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี เป็นการแกะสลักไม้แบบนูนต่ำ

การใช้ปูนปั้นชาดกนี้ เป็นลักษณะของการสร้างประติมากรรมไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ดังชาดกปูนปั้น ที่ฐานเจดีย์จุลปะโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พุทธศตวรรษที่ 13-14 ศิลปะทวารวดี งานปูนปั้นก็ยังปรากฏในสมัยสุโขทัย และช่วงกลางของศิลปะอยุธยา มีการสร้างทศชาติชาดกและพุทธประวัติตอนสำคัญบางตอน โดยปั้นปูนเป็นประติมากรรมนูนสูง ที่วิหารวัดโล้ว อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี (สันติ เล็กสุขุม, 2544

หน้า 217-219) ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนกจึงมีลักษณะการเล่าเรื่องชาดกด้วยการปั้นปูนอย่างลักษณะของประติมากรรมไทยในอดีต

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกนี้ ยังช่วยตกแต่งให้สถาปัตยกรรมอลังการและทรงคุณค่ามากขึ้นด้วย โดยเฉพาะการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายในวัด ได้แก่

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร ใช้ตกแต่งผนังภายนอกโบสถ์ ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ใช้ตกแต่งบริเวณภายนอกอาคาร และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ใช้ตกแต่งผนังอาคาร และประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก วัดคงคาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ใช้ตกแต่งใช้ตกแต่งผนังด้านนอก ศาลาการเปรียญไม้

5.4.2 การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ

ลวดลายในงานประติมากรรมไทยมีความงามแห่งเอกลักษณ์ของไทย (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2544, หน้า 323) ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกจะใช้ลวดลายแบบของไทยเป็นส่วนประกอบในการปั้น แกะสลัก หรือหล่อ ลวดลายแบบไทยที่ประดิษฐ์ คิดค้น และสร้างสรรค์เป็นภูมิปัญญาซึ่งมีมาช้านาน จึงได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้ในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, 2544, หน้า 323-326) กล่าวว่า

ลวดลายส่วนใหญ่ของไทยได้รับแรงบันดาลใจมาจากสิ่งแวดล้อม จากธรรมชาติทั้งพืช และสัตว์ และสิ่งอื่น ๆ และมีการสร้างสรรค์มานานก่อนสมัยทวารวดี ลวดลายสมัยแรก ๆ เลียนแบบอย่างจากธรรมชาติ เช่น ลายใบไม้ ลายดอกไม้ ลายพรรณพฤกษาต่าง ๆ ต่อมาได้คลี่คลายมาเป็นลวดลายที่เป็นแบบประดิษฐ์มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น โดยเฉพาะตอนปลายสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ลวดลายจึงมีหลายประเภทและมีชื่อเรียกที่ยังแสดงให้เห็นถึงที่มาจากความบังดาลใจเหล่านั้น เช่น ลายเครือเถา ลายก้านแย่ง ลายตาอ้อย ลายกำมปู ลายกาบพรหม เป็นต้น

ลักษณะลวดลายของประติมากรรมไทยได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

เถาไม้ เป็น ลายเครือเถา ลายเถาเลื้อย ลายเถาไซรั

รวง เป็น ลายรวงข้าว

กอ เป็น ลายกอ

ก้าน เป็น ลายก้านขด ลายก้านแย่ง

ตา เป็น ลายตาอ้อย

ผล เป็น ลายลูกฟัก

ใบ เป็น ลายใบเทศ ลายผักกูด

กาบ เป็น ลายกาบกระหนกรัตน์ ลายกาบไผ่ ลายกาบพรหมศร ลายกาบพรหมสิงห์

ดอก เป็น ลายบัวต่าง ๆ ลายรักร้อยต่าง ๆ ลายดอกไม้ร่วง ลายดอกพุดตาน

ลายดอกลำดวน ลายดอกจอก ลายดอกมะม่วงหิมพานต์

สัตว์น้ำ เป็น ลายฟืนปลา ลายก้ามปู ลายหอยจับหลัก

สัตว์ปีก เป็น ลายนกคาบ ลายผีเสื้อ ลายค้างคาว ลายสาหร่ายรวงผึ้ง

สัตว์บก เป็น ลายหน้าขบ ลายหน้าสิงห์ ลายช่องทางโต ลายหูช้าง

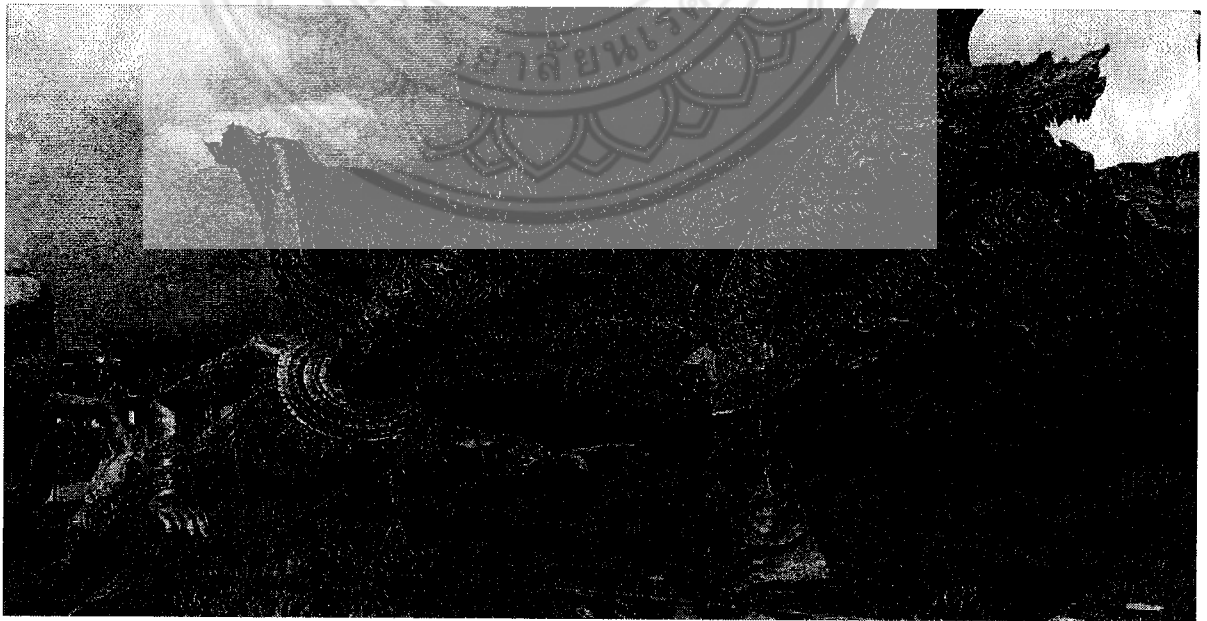
ลวดลายเหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนมากจนจัดเป็นศาสตร์ที่ถูกกำหนดให้เป็นแบบ
แผนพอสมควร และช่างไทยทั้งหลายต้องศึกษาจนเข้าใจชีวิตของลวดลายเหล่านี้
จนสามารถพัฒนาประยุกต์การใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับพื้นที่และประโยชน์ใช้สอยตาม
ประเภทศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทย รวมทั้งต้องสัมพันธ์กับวัสดุที่นำมาใช้สร้างลวดลาย
ด้วย เพราะประเภทของประติมากรรมไทยจะมีทั้งชุดและแกะด้วยไม้ ปั้นหล่อด้วยโลหะ
ปั้นด้วยปูน ประดับด้วยการลงสี ลงรักปิดทอง ประดับมุก ประดับกระเบื้อง ประดับ

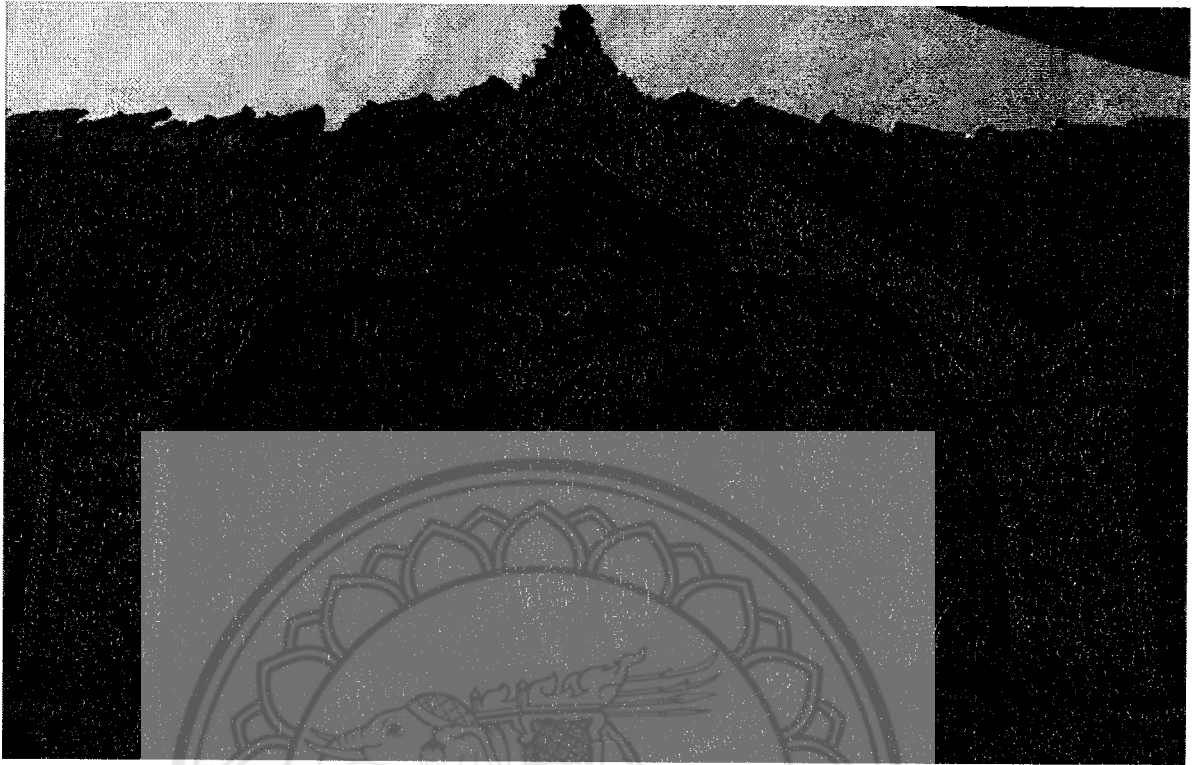
กระจกหุง หรือสลักคุณด้วยโลหะ การสร้างลายหรือนำลายมาใช้จึงต้องสัมพันธ์กับ
ตัววัสดุ กลวิธี และเทคนิควิธีการสร้างงานประติมากรรม รวมทั้งพื้นที่และวัตถุประสงค์
ในการแสดงออกของศิลปกรรมเหล่านั้น

การออกแบบลวดลายเพื่อใช้ในงานประติมากรรมของช่างไทยจะออกแบบ
ต่าง ๆ กัน ตามวัสดุที่นำมาสร้างลาย กล่าวคือ ถ้าวัสดุที่ใช้ทำลวดลายเป็นหิน ปูน หรือ
ดินเผา การออกแบบลายก็จะมีเส้นหยาบ ทึบ ป้อม มิให้ลวดลายชูดไปจากพื้นมาก
นัก เพราะต้องช่วยรับน้ำหนักตัวเอง มิฉะนั้นจะแตกหักง่าย ถ้าเป็นปูนหรือดินเผาที่เป็น
วัสดุละเอียดกว่าหิน และเมื่อยังอ่อนตัวอยู่จะตกแต่งเป็นลายได้สะดวก มีน้ำหนักเบากว่า
แต่การชูดอกของลายไม่ควรสูงจากพื้นเช่นกัน เพราะแตกหักง่าย แต่ถ้าเป็นการปั้นดิน
เพื่อไปหล่อโลหะ การออกแบบลายจะละเอียดกว่าการปั้นดินและนำไปเผาธรรมดา และ
ถ้าวัสดุที่สร้างศิลปกรรมนั้นเป็นไม้ ลวดลายจะเริ่มมีความละเอียดอ่อนหวานสะอาดสะอ้ง
มากขึ้น เพราะไม้เป็นวัสดุเนื้ออ่อน จำหลักราย น้ำหนักเบา ตัวลายยื่นออกมาจากพื้นได้
มากอีกทั้งยังสามารถสร้างลายซ้อนกันได้หลายชั้น

การใช้ลวดลายในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก มีตัวอย่าง ดังนี้

ภาพที่ 81 ลวดลายในประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 82 ลวดลายในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย

5.4.3 การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ

ในประติมากรรมเล่าเรื่องของไทยมักwillเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญนำมาแสดงเท่านั้น ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกก็เช่นเดียวกัน ประติมากรรมก็จะเลือกตอนที่สำคัญมาสร้างประติมากรรม โดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนเรือแตกและพระมหาชนกว่ายน้ำ 7 วัน 7 คืน จนได้พบกับนางมณีเมขลา อีกทั้งรูปทรงต่าง ๆ ก็จะเป็นแบบอุดมคติ ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 330-331) กล่าวว่า

ประติมากรรมแบบเล่าเรื่องเป็นประติมากรรมเทคนิคปูนปั้นหรือแกะสลักเป็นภาพนูนทั้งนูนสูงและนูนต่ำลงบนส่วนผนัง หรือหน้าบันของอาคาร โดยแสดงเรื่องราวทางศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือทศชาติ โดยประติมากรจะเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญ ๆ นำมาแสดง โดยจะปั้นภาพแต่ละกลุ่มด้วยตัวเอกของเรื่อง เช่น พระพุทธองค์หรือพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่าง ๆ เป็นประธานหรือเป็นหลักขององค์ประกอบและมีตัวประกอบอื่น ๆ เช่น เทวดา พระญาติพระวงศ์ของพระพุทธเจ้า ตามแนวเรื่องที่ต้องการเพียงไม่กี่รูปทรง อาจมีสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ หรือส่วนของอาคาร

ปราสาทราชมณเฑียรเป็นฉากหลังของภาพ หรือมีโขดเขา ต้นไม้ สายน้ำ หรือสัตว์ต่าง ๆ ตามสมควร

นำพิศวงที่การจัดภาพแต่เพียงน้อยนี้ทำให้ผู้ดูสามารถทราบเรื่องราวพุทธประวัติหรือทศชาติตอนนั้นโดยสมบูรณ์ คล้ายได้อ่านวรรณคดีหรือชาดกแจ่มแจ้งและเข้าใจ และสืบเนื่องมาจากประติมากรรมไม่มีสี รูปทรงอาจจะแสดงลึกลับ ไกลไกลได้โดยประติมากรจะลดหรือเพิ่มขนาด ความนูนสูงต่ำของรูปทรงในผนังภาพ เพื่อให้เกิดระยะในความรู้สึกได้...ประติมากรมาแล้วเรื่องทั้งหลายที่กล่าวมาเบื้องต้น นอกจากจะแสดงตัวเอก ตัวประกอบ และสิ่งประกอบที่สำคัญเพียงไม่กี่รูปทรงแล้ว ยังแสดงรูปทรงแบบอุดมคติ รูปคน หรือรูปสถาปัตยกรรมที่ปรากฏโดยส่วนใหญ่แตกต่างไปจากธรรมชาติ มีความเรียบง่าย ตัดทอนส่วนละเอียดจนเหลือแต่สาระสำคัญ รูปทรงพระพุทธรูป กษัตริย์ เทวดา หรือมนุษย์ แสดงอารมณ์ของรูปด้วยเส้น ปริมาตร และความเรียบง่าย สีสันท่าทางก็แสดงแบบแผนคล้ายการแสดงอารมณ์ความรู้สึกแบบนาฏศิลป์ไทย

ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์จะมีการเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ ได้แก่

ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม เลือกเสนอตอนพระมหากษัตริย์กษัตริย์แล้วได้พบนางมณีเมขลา

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ ศาลหลักเมือง จังหวัดเพชรบุรี เลือกเสนอตอนเรือแตก

ประติมากรรมเทียนพรรษาจำลองทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เลือกเสนอตอนเรือแตก

ดังตัวอย่างจากประติมากรรมแกะสลักเทียนหอม เลือกเสนอตอนพระมหากษัตริย์กษัตริย์แล้วได้พบนางมณีเมขลา จะเห็นว่าเป็นการเลือกตอนที่สำคญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กษัตริย์เท่านั้น อีกทั้งลักษณะสีลาท่าทางของนางมณีเมขลาที่มีรูปแบบอุดมคติ มีความงามตามอุดมคติและมีลีลาขณะลอยกลางอากาศประดุจท่าทางการร่ายรำทางนาฏศิลป์

ภาพที่ 83 พระมหานก้วยน้ำในมหาสมุทรในประติกรรมแกะสลักเทียนหอม เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: <https://www.swapgap.com/post/miracle-of-candle>

ภาพที่ 84 นางมณีเมขลาในประติกรรมแกะสลักเทียนหอม เซ็นทรัลพลาซา จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: <https://www.swapgap.com/post/miracle-of-candle>

5.4.4 ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม

ประติมากรรมของไทยใช้วัสดุในการสร้างจากดิน หิน ไม้ ปูน โลหะ งามาช้าง ชีรัก และหนังสัตว์ วัสดุที่นำมาสร้างประติมากรรมเป็นสิ่งที่ใช้ในการสร้างสรรค์รูปทรง และแสดงเนื้อหาสาระตามความประสงค์ของประติมากรที่ต้องการแสดงออก (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 311) ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ใช้วัสดุในการสร้างงานตามลักษณะการสร้างงานประติมากรรมไทย ได้แก่ ปูน โลหะ ไม้ อีกทั้งยังมีการใช้เทียนเป็นวัสดุอีกด้วย

ปูน การใช้ปูนเป็นวัสดุในการสร้างงานประติมากรรมของไทยที่มีมาช้านาน ดังที่ สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 312) กล่าวว่า

ปูนเป็นวัสดุที่ช่างปั้นไทยเรากันเคยมาแต่โบราณ มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญ และเข้าใจธรรมชาติของวัสดุชนิดนี้เป็นอย่างดี โดยนำเอาหินปูนมาเผาให้สุกและปนทำให้เป็นผง เมื่อผสมด้วยน้ำยาจะทำให้เกิดความเหนียวนุ่มขึ้น ใช้ปั้นเป็นภาพ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป เทวดา นางอัปสร และปั้นเป็นลวดลายประดับอาคารต่าง ๆ ขณะปั้นมีความอ่อนนุ่มคล้ายปั้นด้วยดินเหนียว เมื่อทิ้งระยะเวลาหนึ่งก็แข็งตัวภายหลัง และเช่นเดียวกับวัสดุที่เป็นไม้ ช่างได้นำปูนมาสร้างสรรค์งานประติมากรรมมาแต่โบราณ

ประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์จำนวนหนึ่ง พบว่า ช่างจะใช้ปูนเป็นวัสดุในการสร้างประติมากรรมตามลักษณะของการสร้างงานประติมากรรมของไทยที่มีมาแต่โบราณ ดังที่มีศิลปะปูนปั้นขนาดมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 217-219) ได้แก่

ประติมากรรมต้นเทียนพรรษาจำลองเรื่องพระมหากษัตริย์ ท่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ วัดข่อย จังหวัดเพชรบุรี

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ ศาลหลักเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหากษัตริย์ โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี

การสร้างสรรค้ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่ใช้วัสดุเป็นปูนในจังหวัดเพชรบุรีจำนวนมากเช่นนี้ สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของจังหวัดด้วย กล่าวคือ จังหวัดเพชรบุรีมีช่างปูนปั้นที่มีความชำนาญจำนวนมากที่ได้ สืบทอดฝีมือและความรู้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา

โลหะ การใช้โลหะเป็นวัสดุในการสร้างงานประติมากรรมของไทย เป็นวัสดุอีกประเภทหนึ่งที่ พบว่ามีการใช้มาแต่ครั้งอดีต ดังที่ สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 313-314) กล่าวว่า

ช่างไทยรู้จักใช้โลหะมาสร้างงานประติมากรรมมานานแล้วไม่ต่ำกว่า 700 ปี โลหะที่นิยมใช้มีทองแดง ทองสำริด ชิน นาค เงิน ทองคำ เป็นต้น การใช้โลหะ มาใช้สร้างประติมากรรม เป็นกระบวนการสุดท้ายของการปั้น - หล่อ เมื่อปั้นดิน ได้เนื้อหาและคุณค่าตามต้องการแล้วจึงนำมาหล่อ นอกจากนี้จะทำงาน ประติมากรรมชิ้นนั้นมีคุณค่าแล้ว ยังทำให้อายุและความงดงามของศิลปวัตถุ นั้น ยืนยาวขึ้น

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่ใช้โลหะเป็นวัสดุในการสร้างประติมากรรม ได้แก่ เหรียญพระมหา ชนก ทำให้งานมีคุณค่ามากขึ้น เหรียญพระมหาชนกมีเนื้อเป็นทองคำ นาค และเงินแท้ ทำให้เกิดความสวยงาม และมีอายุอยู่ได้นาน สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ในการเป็นสิ่งของที่ระลึก

ไม้ ไม้เป็นวัสดุอีกประเภทหนึ่งที่ใช้สร้างงานประติมากรรมของไทย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพ บ้านเมืองของไทยที่มีไม้อุดมสมบูรณ์ ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 311) กล่าวว่า

วัสดุที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในธรรมชาติของไทย มีทั้งไม้สัก ไม้ปลู ไม้โมก ไม้ลุมพล ฯลฯ ล้วนเป็นไม้เนื้อแน่นละเอียดเหมาะสม ช่างไทยนำมาใช้ สร้างสรรค้ประติมากรรมเป็นจำนวนมากและทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน งานจำหลักไม้มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีทั้งการแกะสลักพระพุทธรูป เทวรูป เทวดา งานที่ใช้สำหรับตกแต่งศิลปวัตถุทางศาสนาและมหากษัตริย์เป็น ส่วนใหญ่...ไม้ที่นิยมนำมาจำหลักประติมากรรมทุกชนิดก็คือ ไม้สัก เพราะเป็น ไม้เนื้อไม้แข็งจนเกินไป ช่างสามารถใช้เครื่องมือจำหลักให้อ่อนไหวพลิกพลิ้ว ตามมือและใจปรารถนาของช่างได้ เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่ใช้สร้างสรรค้

ประติมากรรมของไทยมานาน และสำคัญมากสิ่งหนึ่งจึงมีงานสลักไม้ชิ้นสำคัญ ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่ใช้ไม้เป็นวัสดุในการสร้างประติมากรรม ได้แก่ ประติมากรรมแกะสลักไม้ วัดคงคาราม วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

เทียน ชาวจังหวัดอุบลราชธานีมีการสร้างงานประติมากรรมประเภทหนึ่งมาช้านาน คือ การแกะสลักเทียนพรรษาในประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติทั่วไปในประเทศไทย แต่ที่ทำการแกะสลักเทียนพรรษาในประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติทั่วไปในประเทศไทย แต่ที่ทำการแกะสลักเทียนพรรษาในประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของอุบลราชธานีมีมาตั้งแต่ปี 2520 จึงกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการแกะสลักต้นเทียนอย่างสวยงามและจัดประกวดแข่งขันก่อนนำไปถวายตามวัดต่าง ๆ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2555, หน้า 118)

การแกะสลักเทียนพรรษาส่วนหนึ่งมักเป็นเรื่องราวของทศชาติชาดก รวมถึงเรื่องพระมหาชนกที่มักจะนำไปใช้แกะสลักเทียนพรรษา เทียนเป็นวัสดุที่มีความอ่อนนุ่ม ทำให้การแกะสลักรูปทรงและลวดลายต่าง ๆ ทำได้อย่างอ่อนช้อย และประณีต ละเอียดลออ

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่ใช้เทียนเป็นวัสดุในการสร้างประติมากรรม ได้แก่ ประติมากรรมแกะสลักเทียนหอมเรื่องพระมหาชนก จัดแสดงที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการลงสีงานแกะสลักเทียนหอมอย่างวิจิตรสวยงาม

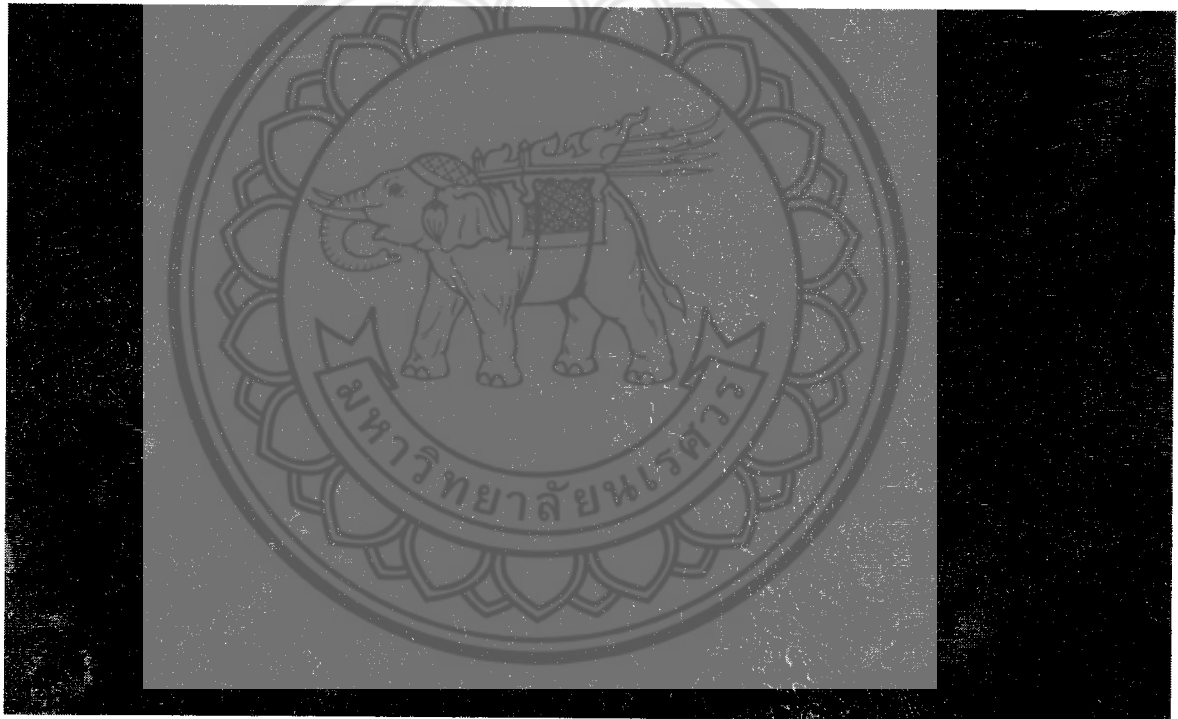
5.4.5 การสะท้อนสังคม

การสร้างงานประติมากรรมไทยจะสะท้อนสังคมไว้ด้วยทำนองเดียวกับการสร้างจิตรกรรมไทย ดังที่สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 301) กล่าวว่า

ทั้งประติมากรรมรูปเคารพ ประติมากรรมตกแต่ง และประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย ผูกพันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตลอดมา นอกจากจะแสดงคุณค่าทางทัศนศิลป์แล้วยังสะท้อนวัฒนธรรมอันดีงามของชาติในแต่ละยุคแต่ละสมัยออกมาด้วยยุคสมัยของไทย

ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกสะท้อนสังคมไทย ทั้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เทคโนโลยี และพระราชนครณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

5.4.5.1 ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ ในประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ช่างจะปั้นรูปยมบาลแทรกไว้ด้วย ซึ่งสะท้อนความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ ตามความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ซึ่งมักจะปรากฏเรื่องราวอยู่ในศิลปะของวัดไทยโดยทั่วไป เป็นความเชื่อที่คนไทยรับรู้ทั่วไปจึงได้มาปรากฏอยู่ในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก ที่ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า แม้ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ นั้นก็ยังเป็นความเชื่อที่ยังดำรงอยู่ในสังคมไทย ดังที่ สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ (2544, หน้า 306) กล่าวว่า “อิทธิพลการนับถือศาสนาเป็นหลักและเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมไทยมาแต่อดีต ด้วยเหตุนี้เมื่อศึกษาประติมากรรมไทยจะพบได้ว่า ประติมากรรมเป็นการถ่ายทอดคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม” ดังภาพประติมากรรม

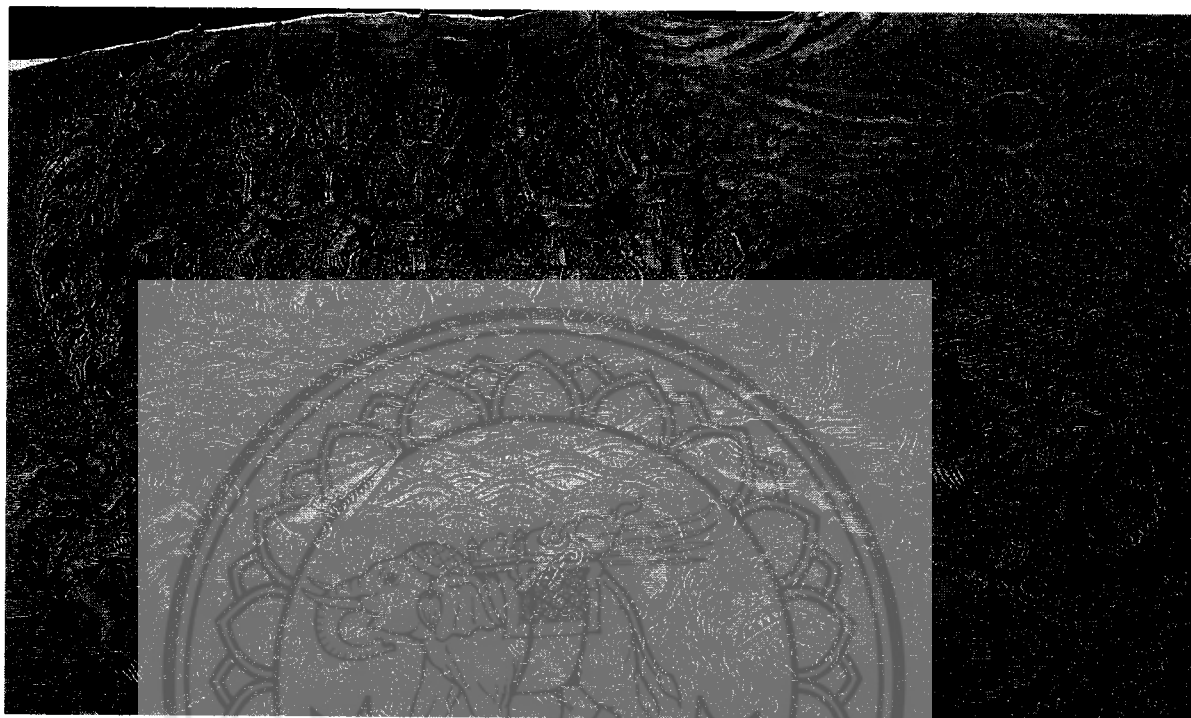

ภาพที่ 85 ยมบาลใช้มีดตัดลิ้นสัตว์นรกในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย

5.4.5.2 ความเชื่อเรื่องเทวดา นางมณีเมขลาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังมีความเชื่อเรื่องเทวดา เนื่องจากเหตุการณ์ที่พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แล้วได้พบกับนางมณีเมขลาเป็นเหตุการณ์สำคัญของชาดกเรื่องนี้ และช่างมักจะนำเสนอในงานประติมากรรม ทำให้ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกสะท้อนความเชื่อของสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องเทวดาที่มักจะคอยช่วยเหลือคนดี นอกจากนี้ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ยังปรากฏภาพนางฟ้า 5 ตน

ตามลักษณะจิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ซึ่งได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาของ
สังคมไว้ด้วยเช่นเดียวกัน ดังภาพ

ภาพที่ 86 นางเทพธิดา 5 องค์ในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย

5.4.5.3 ความเชื่อเรื่องพญานาค ในประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก
วัดคงคารามวรวิหาร ปรากฏการแกะสลักรูปพญานาคลอยอยู่ในมหาสมุทรแล้วพ่นน้ำ ซึ่งไม่มีในเนื้อหาของ
พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก อันสะท้อนถึงความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับพญานาคไว้ในประติมากรรมเรื่อง
นี้ด้วย ดังที่ จิตรกร เอ็มพันธ์ (อ้างถึงใน Chittima Phutthanathanapa Wanichcha Narongchai and
Rukchanok Chumnanmak , 2561, หน้า 944) กล่าวไว้ว่า

ความเชื่อของชาวไทยเกี่ยวกับพญานาค โดยส่วนใหญ่จะเชื่อว่า พญานาคเป็นสัตว์
กึ่งเทพ มีอิทธิฤทธิ์ศักดิ์ดานุภาพ สามารถเนรมิตร่างกายเป็นมนุษย์ชายและหญิงได้ ทั้งยังมี
ความเชื่อว่าพญานาคนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งสายน้ำ เป็นผู้พิทักษ์รักษาและเป็นสัญลักษณ์
แห่งความอุดมสมบูรณ์ในด้านการสร้างความสามัคคีปรองดอง สงบ สันติ สุขในสังคม
นอกจากนั้นพญานาคมีอิทธิพลในด้านต่าง ๆ

ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมไทย ดังที่วิชญ์ ยะโสภา (อ้างถึงใน Chittima Phutthanathanapa Wanichcha Narongchai and Rukchanok Chumnanmak , 2561, หน้า 944) กล่าวไว้ว่า

อิทธิพล ความเชื่อเรื่องพญานาคกับงานศิลปกรรมจะมีปรากฏโดยทั่วไป โดยมีความเชื่อว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความมีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อพบเห็นแล้วทำให้จิตใจสงบร่มเย็น ด้วยเหตุดังกล่าว ได้เกิดการถ่ายทอดจากความเชื่อเข้าสู่งานศิลปกรรมไทยในแขนงต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม พญานาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ มีคตินิยมที่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ ทำให้ผู้พบเห็นได้รู้สึกสงบร่มเย็นทำให้เกิดความสุข

ภาพประติมากรรมพญานาคในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกที่วัดคงคารามวรวิหารนี้ แสดงถึงความเชื่อเรื่องพญานาคในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งสายน้ำ ดังที่พญานาคปรากฏกายลอยอยู่ในมหาสมุทร อีกทั้งได้เน้นย้ำให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องพญานาคมักจะปรากฏอยู่ในงานศิลปกรรมไทยทั่วไป ดังภาพประติมากรรม

ภาพที่ 87 ประติมากรรมพญานาคในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร

5.4.5.4 ตำนานรามสูรขว้างขวาน-นางมณีเมขลาต่อแก้ว ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหากษัตริย์จะกล่าวถึงบทบาทของนางมณีเมขลา ในฐานะเทพธิดาประจำมหาสมุทร ที่มาช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ โดยไม่ปรากฏตัวละครรามสูร และกิริยาต่อแก้วของนางมณีเมขลาที่ปล่อยให้รามสูรขว้างขวาน แต่ในประติมากรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ ที่วัดคงคามราม วรวิหาร ได้แทรกเรื่องราวตามตำนานรามสูรขว้างขวาน-นางมณีต่อแก้วไว้ด้วย ซึ่งนางมณีเมขลาในตำนานกับนางมณีเมขลาที่ช่วยเหลือพระมหากษัตริย์นั้นเป็นบุคคลเดียวกัน โดยตำนานเรื่องนี้คนไทยได้ใช้อธิบายเรื่องฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ดังที่สุภาณี พัดทอง (2561) กล่าวถึงตำนานเรื่องนี้ไว้ว่า

รามสูร เป็นตัวละครในเรื่องเฉลิมไตรภพ ชาติหนึ่งในอดีตรามสูรเกิดเป็นชาวป่า ใช้ขวานเป็นเครื่องมือหักร่างถางพง ได้ประกอบการกุศลสร้างที่พักถวายพระสงฆ์ บุญกุศลจึงส่งผลให้เกิดเป็นยักษ์นามว่า เหมหิรัญ มีฤทธิ์อำนาจมาก นิสัยดุร้าย ชอบจับสัตว์นานาชนิดกินเป็นอาหาร ต่อมาเหมหิรัญเกิดอหังการ คະนองว่าตนมีฤทธิ์มาก มุ่งหมายจะม้วนแผ่นดินจึงถูกพระนารายณ์สังหาร

ยักษ์เหมหิรัญจุติมาปฏิสนธิบนก้อนเมฆลมฝน เป็นยักษ์นามว่า “รามสูร” กล่าวหาญ มีฤทธิ์มากถือขวานเป็นอาวุธประจำกาย รามสูรท่องเที่ยวไปและได้มาพบ พระราหู และเป็นสหายกัน เมื่อพระอิศวรประกาศให้ติดตามค้นหาแก้วมณี และนางเมขลากลับคืนมา แต่ไม่มีผู้ใดพบเห็นนาง พระราหูได้กราบทูลรับอาสาพระอิศวรจะให้ รามสูรไปติดตามนางเมขลาและแก้วมณีกลับมาถวายพระอิศวรจะประทานนางเมขลา รวมทั้งวิมานพร้อมทรัพย์ศฤงคารทั้งหลายเป็นรางวัลให้แก่ผู้ผู้นำแก้วมณีมาถวายได้

เมื่อราหูนำความนี้มาบอก รามสูรมีความยินดียิ่งเพราะปรารถนาจะได้นางเมขลามาครองคู่ จึงออกติดตามนางอย่างไม่ลดละ และตั้งใจว่าจะขว้างขวานวิเศษไปผูกมัดนาง แต่เมื่อพบนางรามสูรก็ตามไม่ทันจึงต้องร้องตะโกนขู่นางเมขลาให้ยอมกลับไปรับโทษ แล้วตนจะทูลขอภัยโทษให้และขอนางไปเป็นคู่ครอง แต่นางเมขลาไม่เกรงกลัว กลับหัวเราะเยาะเย้ยและขยับแก้วมณีส่องแสงวาบจับตา รามสูรจึงขว้างขวานออกไปหมายจับนาง ทำให้เกิดเสียงดังกึกก้องกัมปนาท

รามสูรธูนางเมขลากล่าวเย้ย หลังจากนางได้เล็งญาณแลเห็นอดีตชาติของ รามสูร จึงยกเรื่องราวครั้งรามสูรเป็นชาวป่าจนมาเกิดเป็นยักษ์เหมหิรัญ ต้องสิ้นชีวิต เพราะถูกพระนารายณ์สังหาร เนื่องจากอหังการจะม้วนแผ่นดินแล้วจึงเกิดเป็นรามสูร มีขวานที่ใช้ตัดฟันเป็นอาวุธประจำกายแต่นางมิใช่ฟัน รามสูรยอมไม่อาจจับนางได้จึงควร กลับไปทำไร่นา อีกทั้งนางก็บรรลุนิเวศตามรรคญาณ จึงไม่ปรารถนายักษ์อันธพาลมาเป็นคู่

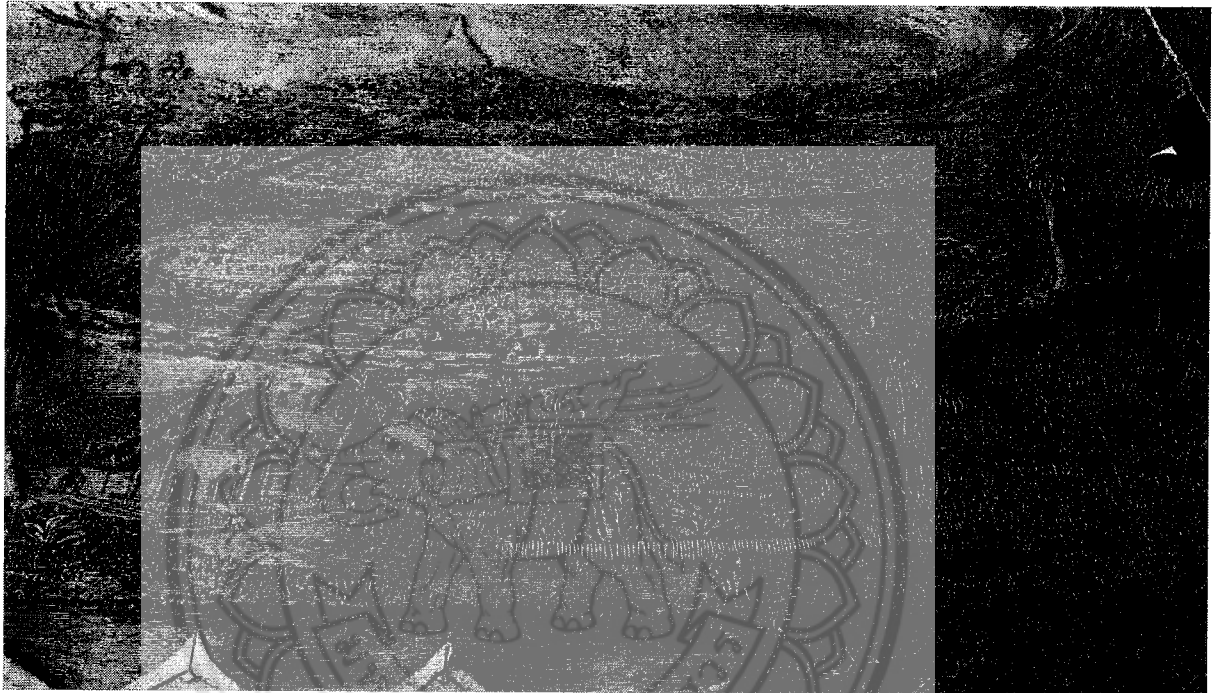
เมื่อรามสูรได้ฟังคำเย้ยของนางก็โกรธมาก จึงขว้างขวานออกไปมุ่งสังหาร แต่ขวานก็พลาดเป้าหมายไปทุกครั้ง รามสูรเหาะไล่ติดตามจับนางเมขลาตลอดมา ยามนางเมขลาล่อแก้ววาบวับทำให้เห็นว่าฟ้าแลบแปลบปลาบ และเมื่อรามสูรขว้าง ขวานใส่นาง เกิดเสียงดังกึกก้องเป็นสาเหตุของฟ้าร้องและฟ้าผ่าตามฤดูกาล

การแทรกประติมากรรมตำนานรามสูรขว้างขวาน-นางมณีเมขลาล่อแก้ว นับว่าเป็นการสร้างสรรค์ของ ประติมากร อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ตำนานของไทยไว้ในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกด้วย ดังภาพ ประติมากรรม

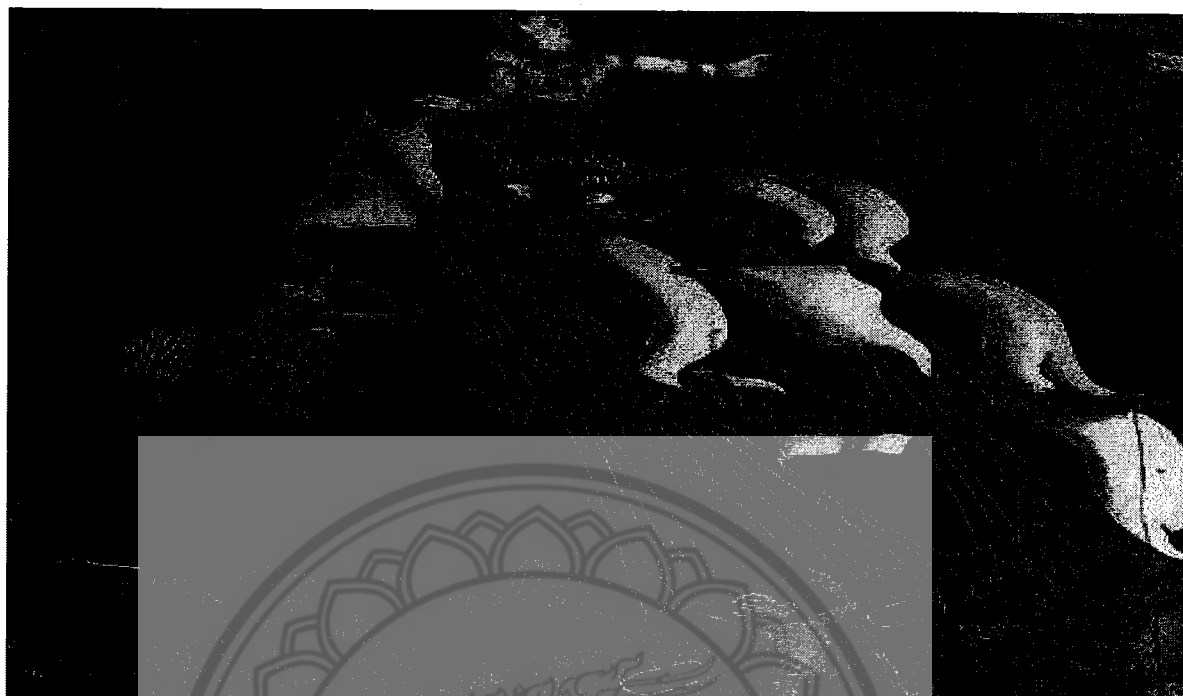
ภาพที่ 88 รามสูรขว้างขวาน-นางมณีเมขลาล่อแก้วในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร

5.4.5.5 วิถีชีวิต-วัฒนธรรมท้องถิ่น ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ช่างจะปั้นภาพแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสมัยอดีตของชาว จังหวัดเพชรบุรี ทำการเกษตรกรรมเป็นอาชีพ ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ สัญจรด้วยเรือ มีบ้านเรือน วัด และ เขาพระนครคีรี ดังภาพ

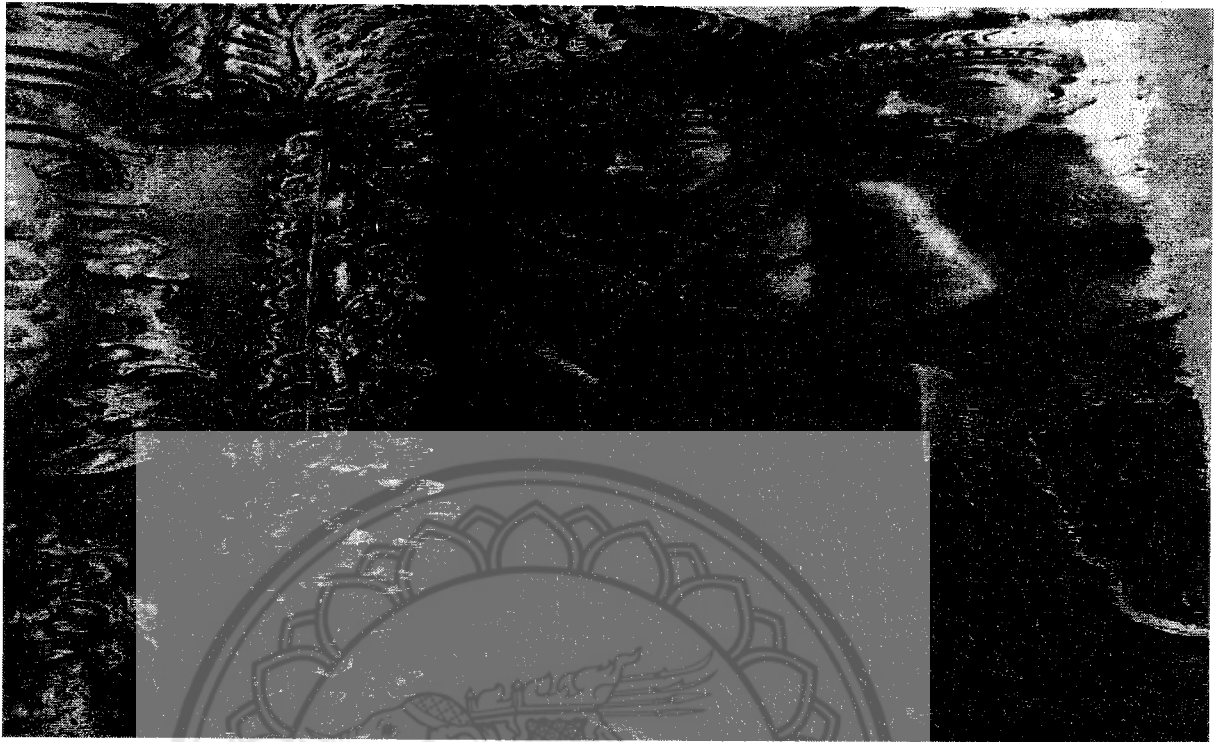
ภาพที่ 89 วิถีชีวิต-วัฒนธรรมท้องถิ่นในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดข่อย

ส่วนประติมากรรมแกะสลักไม้ที่วัดคงคารามวรวิหาร ก็มีการแกะสลักรูปลิงเกาะเรือโดยสารของ พระมหาชนก สอดคล้องกับจังหวัดเพชรบุรี ที่มีลิงเป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ที่เขาพระนครคีรี นับว่าเป็นการ สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรีไว้ด้วย ดังภาพประติมากรรม

ภาพที่ 90 ลิงในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดคงคารามวรวิหาร

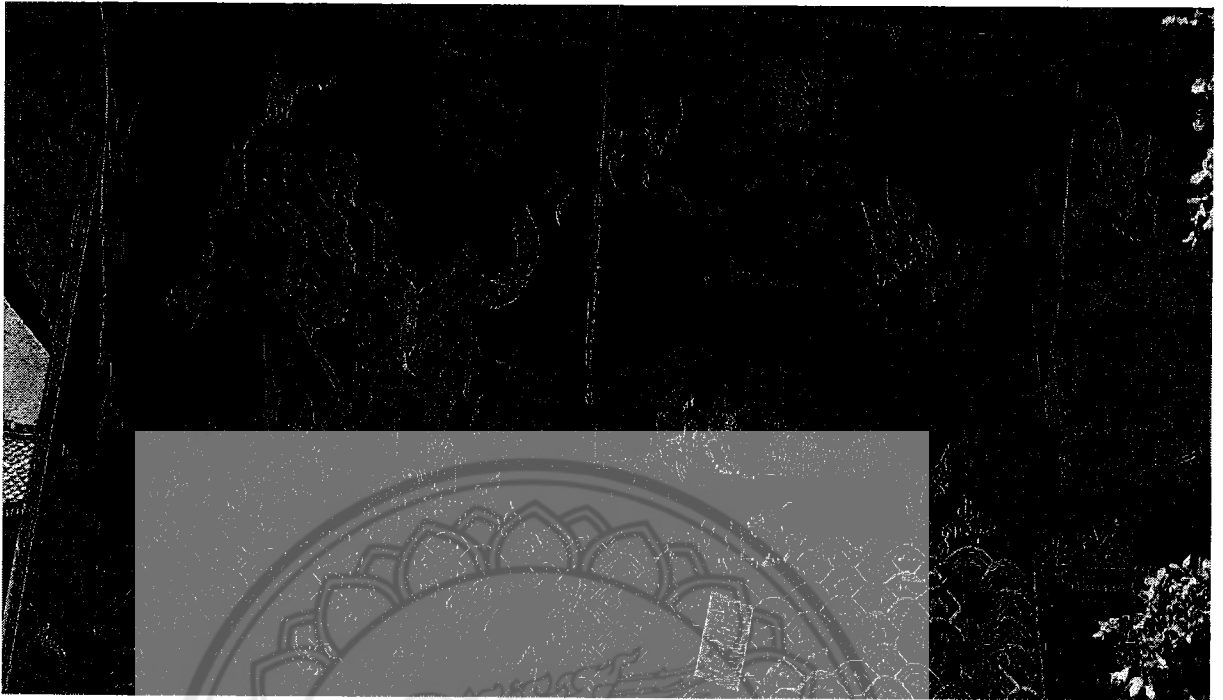
5.4.5.6 เทคโนโลยี ประติมากรรมปูนปั้นเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ช่างปั้นได้สร้างสรรค์เรื่องราวแทรกเพิ่มเติมในเรื่องพระมหาชนก นำเสนอเรื่องยมบาลถือแทบเล็ด ตรวจสอบรายชื่อของพวกสัตว์นรก ซึ่งตามความเชื่อยมบาลจะต้องตรวจสอบรายชื่อจากบัญชีหนึ่งหมา ประติมากรได้แสดงอารมณ์ขันด้วยการให้ยมบาลใช้ข้าวของเครื่องใช้ของคนในปัจจุบัน ที่สะท้อนถึงสภาพสังคมร่วมสมัย ประติมากรรมเรื่องพระมหาชนกนี้จึงสามารถให้คติเตือนใจแก่คนปัจจุบันได้ และเป็นศิลปกรรมที่มีบทบาทต่อคนสมัยใหม่ ดังภาพประติมากรรม

ภาพที่ 91 ยมบาลใช้แท็บเล็ตในประติมากรรมเรื่องพระมหาชนก วัดช้อย

5.4.5.7 พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ประติมากรรมแกะสลักไม้ที่วัดคงคารามวรวิหารนอกจากนำเสนอเรื่องราวของพระมหาชนกในตอนเรือแตก และพระองค์มีความวิริยะ วาญน้ำกลางมหาสมุทร จนได้พบกับนางมณีเมขลา แล้ว ช่างยังได้แกะสลักเรื่องราวแสดงถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรไว้ด้วย ได้แก่ การทรงเรือใบ นวัตกรรมกั้นน้ำชัยพัฒนาที่ได้รับการจดสิทธิบัตร ฝนหลวง พระเมตตาต่อครอบครัวคุณทองแดง โครงการชลประทานตามแนวพระราชดำริ โครงการศิลปาชีพ และโครงการชั่งหัวมัน ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริที่ดำเนินโครงการที่อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรกับเรื่องพระมหาชนกในฐานะที่เป็นพระราชนิพนธ์ทรงคุณค่าอันสะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพอีกด้านของพระองค์ โดยประติมากรรมแกะสลักไม้ที่วัดคงคารามวรวิหาร ฝั่งด้านซ้ายจะนำเสนอเรื่องราวของพระมหาชนก ส่วนฝั่งด้านขวาจะนำเสนอพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังภาพประติมากรรม

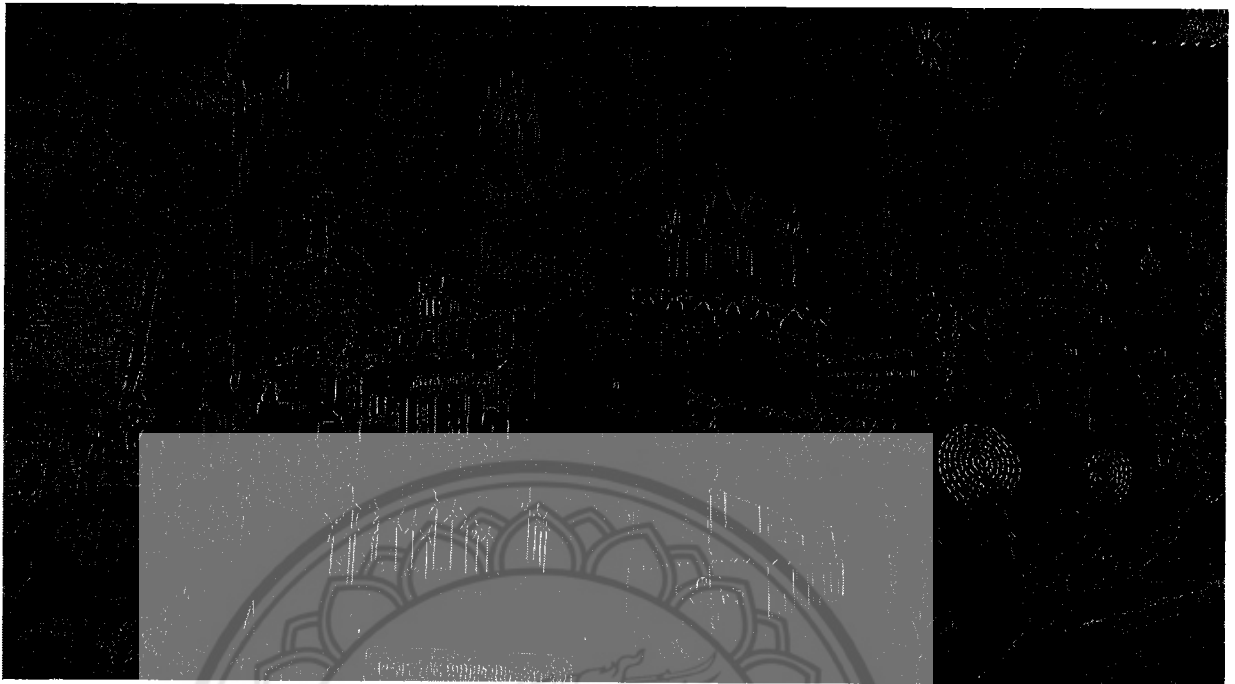

ภาพที่ 92 ประติมากรรมแกะสลักไม้เรื่องพระมหาชนก ฝั่งด้านซ้าย วัดคงคารามวรวิหาร

ภาพที่ 93 ประติมากรรมแกะสลักไม้ ฝั่งด้านขวา ส่วนที่ 1 วัดคงคารามวรวิหาร

ภาพที่ 94 ประติมากรรมแกะสลักไม้ ฝั่งด้านขวา ส่วนที่ 2 วัดคงคารามวรวิหาร

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดการสร้างสรรคประติมากรรมไทยขึ้น อันเป็นการสร้างงานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว และประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ ประติมากรรมทั้ง 2 รูปแบบที่ได้สร้างสรรคตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีลักษณะของการสร้างสรรคผลงานที่ได้รับการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ได้แก่ การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม และการสะท้อนสังคม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงทำให้อัตลักษณ์ด้านประติมากรรมไทยยังคงดำรงอยู่ และมีการสืบสานในสังคมไทย

5.5 ด้านศิลปะการแสดง

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดการสร้างสรรคศิลปะการแสดงของไทยขึ้นอีกหลายประเภท ได้แก่ หนังใหญ่ ลิเก ละครใน และหุ่นละคร ศิลปะการแสดงจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้รับการสืบสานอนุรักษ์มาเป็นเวลายาวนานในสังคมไทย จึงได้รับการสืบสานให้มั่นคงสืบต่อไป

ศิลปะการแสดงของไทยที่นำเรื่องพระมหากษัตริย์ไปเป็นเรื่องในการแสดงนั้น มีจำนวนมาก ในกลุ่มข้อมูลที่คัดเลือกมาวิเคราะห์นั้น จะพิจารณาจากรูปแบบศิลปะการแสดงที่มีมาช้านานแต่ดั้งเดิมของไทยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ หนังใหญ่ ละครรำ หุ่นละครเล็ก และลิเกทรงเครื่อง

5.5.1 หนังใหญ่

การแสดงหนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงอันเป็นอัตลักษณ์ของไทยที่มีมาช้านาน มีรูปแบบการแสดงเฉพาะตัว ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2549, หน้า 353-355) ได้อธิบายไว้ว่า หนังใหญ่เป็นการละเล่นที่เก่าแก่ประเภทหนึ่งของไทย มีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าคงจะเกิดขึ้นหลังจากมหากาพย์รามายณะของอินเดียได้แพร่กระจายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเล่นหนังใหญ่นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ตัวหนังใหญ่ซึ่งใช้ประกอบการแสดงมีขนาดใหญ่มาก บางตัวมีความสูงถึง 2 เมตร กว้างถึง 1.50 เมตร ต้องใช้หนังวัวทั้งผืนมาฉลุ หนังใหญ่ให้ความสำคัญกับไปเน้นอยู่ที่ผู้เชิดที่จะต้องแต่งกายตามแบบแผนที่โบราณจารย์กำหนดไว้ เช่น นุ่งผ้าโจงกระเบน มีผ้าคาดพุง และต้องใช้ท่าทางและอากัปกริยาให้สอดคล้องกับลักษณะและบทบาทของตัวหนังโดยมีคนพากย์และเจรจาต่างหาก การเชิดหนังใหญ่จะเชิดอยู่หน้าจอ เป็นงานที่รวมเอางานศิลปะหลายอย่างเข้าด้วยกัน คือ เริ่มตั้งแต่การแกะตัวหนัง การระบายสี และการเชิด รวมถึงบทพากย์ บทเจรจาด้วย หนังใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือหนังใหญ่กลางวัน สำหรับเล่นในเวลากลางวัน ตัวหนังมีสีสังคางม ระบายสีทึบแสง หนังใหญ่อีกประเภทหนึ่ง คือ หนังใหญ่กลางคืน สำหรับเล่นในเวลากลางคืน ตัวหนังมีสีสันน้อยกว่าหนังใหญ่กลางวัน ระบายสีโปร่งแสง เพื่อให้แสงไฟทะลุจากหลังจอผ้าขาว ปัจจุบันการแสดงหนังใหญ่กลางวันไม่มีอีกต่อไปแล้ว บางวัดยังมีตัวหนังเหลืออยู่บ้าง เช่น ที่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอบัวชุม จังหวัดราชบุรี มีตัวหนังใหญ่กลางวันอยู่ 22 ตัว วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในการแสดงหนังใหญ่เป็นวงปี่พาทย์ จะเป็นปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ ก็แล้วแต่ฐานะของเจ้าของงานนั้น แต่ต้องมีสิ่งพิเศษอยู่ 3 อย่าง คือ ปี่กลาง กลองตั้ง และโกร่ง โดยปกติแล้ววงปี่พาทย์จะใช้ปี่ในการบรรเลง แต่ในการบรรเลงประกอบการแสดงหนังใหญ่มีประเพณีมาแต่โบราณว่าจะต้องใช้ “ปี่กลาง” ซึ่งมีเสียงสูงกว่าปี่ในหนึ่งเสียง และจะต้องบรรเลงด้วยเสียงที่เรียกว่า “ทางกลาง” ตลอดทุกเพลง “กลองตั้ง” นั้นมีขนาดย่อมกว่ากลองทัด และเสียงสูงกว่า มีจำนวนสองใบ ส่วน “โกร่ง” เป็นไม้ไผ่ลำยาวประมาณ 2-3 เมตร ข้างล่างเจาะรูยาว ๆ เพื่อให้เสียงออก ใช้ตีประกอบจังหวะ วงดนตรีนั้นตั้งวงบรรเลงอยู่ด้านหน้าจอผ้าขาว ซึ่งเป็นด้านหน้าโรงแสดง

ในอดีตหนังใหญ่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย หนังใหญ่ในปัจจุบันยังเล่นกันอยู่ในบางโอกาส คือ หนังใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ครบชุดเป็นของวัดxonอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

วาที ทรัพย์สิน (2559, หน้า 159-160) กล่าวไว้ว่า หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงที่เก่าแก่ชนิดหนึ่งของไทย เป็นการแสดงที่ใช้ตัวหนังขนาดใหญ่เป็นตัวละครโดยมีผู้เชิดให้เกิดให้เกิดเงาบนจอ และใช้การพากย์ การเจรจาเป็นการดำเนินเรื่อง หลักฐานที่กล่าวถึงหนังใหญ่ที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ในกฎหมายตราสามดวงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา หนังใหญ่ได้รับการยกย่องว่าเป็นมหรสพชั้นสูง ใช้แสดงในงานพระราชพิธีและงานสำคัญของแผ่นดิน โดยองค์ประกอบสำคัญในการแสดงหนังใหญ่ ได้แก่ ตัวหนัง จอหนัง ผู้เชิด ผู้พากย์ และเจรจา อุปกรณ์สร้างแสงสว่างในยามค่ำคืน และนิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์ หนังใหญ่ในประเทศไทยเหลืออยู่เพียง 3 คณะเท่านั้น คือ หนังใหญ่วัดxonอน จังหวัดราชบุรี หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี และหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง หนังใหญ่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2552

การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก ที่วัดxonอน จังหวัดราชบุรี เทศกาลสงกรานต์ ประจำปี 2560 วันที่ 13-14 เมษายน 2560 นับเป็นครั้งแรกของการแสดงหนังใหญ่ที่จัดแสดงนอกเหนือจากเรื่องรามเกียรติ์ด้วย จัดขึ้นภายใต้แนวคิด “ศิลปะ ศิลปิน แผ่นดินรัชกาลที่ 9” ดังที่จรรยา ถาวรกุลพงศ์ (อ้างถึงในชนากานต์ ปานอ่ำ, 2560) ครูช่างแกะหนังใหญ่และครูผู้สอนศิลปะการแสดง คณะหนังใหญ่วัดxonอน กล่าวว่า

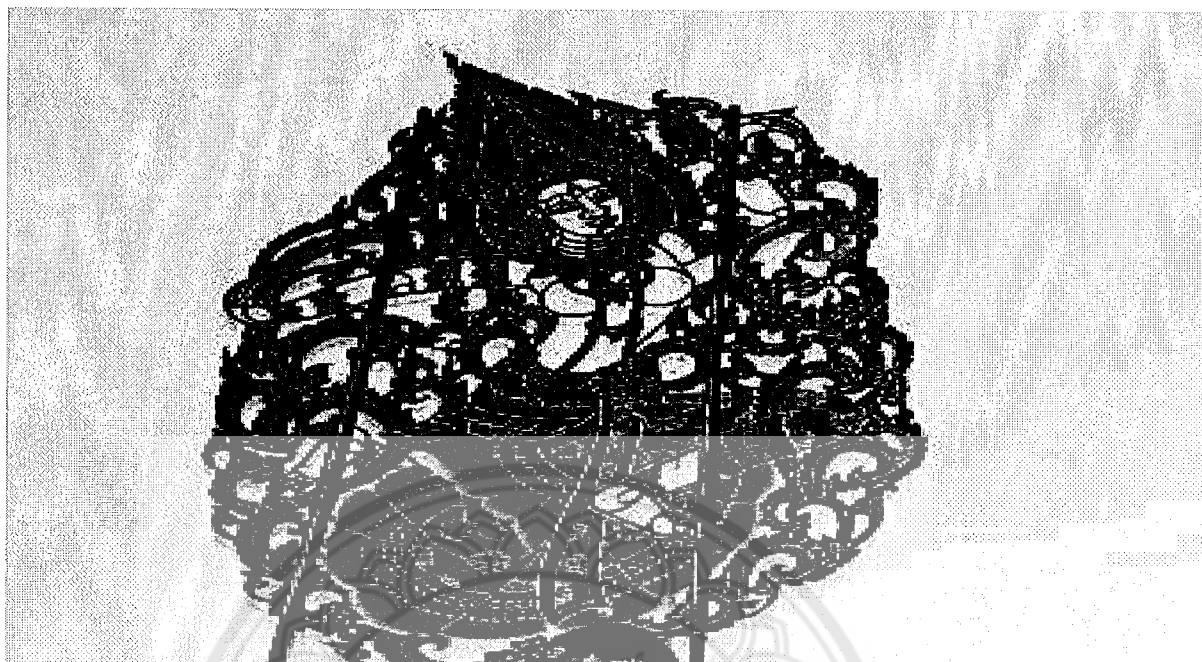
หนังใหญ่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในประเทศไทยตอนนี้ จะมีเรื่องรามเกียรติ์เรื่องเดียว เรามองเห็นว่าในหลวง ร.9 พระองค์ท่านได้ประพันธ์บทพระราชนิพนธ์ขึ้นมาใหม่ เดิมที่เป็นเรื่องเก่า เป็นเรื่องชาดกอยู่แล้ว พระองค์ได้นำมาทำใหม่ที่คุ้นชินกับคนไทย คนไทยจะคุ้นชินกับรูปแบบการ์ตูน แอนิเมชัน หนังสือ คนไทยจะคุ้นชินกับตรงนี้ มากที่สุด เลยจับประเด็นนี้ขึ้นมา โดยกลุ่มศิลปินร่วมงานกัน ไม่รู้จะทำอะไรได้นอกจากงานศิลปะ ดังนั้นเลยจับเนื้อเรื่องพระมหาชนกขึ้นมา

การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกที่วัดxonอนนี้ จะแสดงร่วมกับศิลปะการแสดงอื่น ๆ ได้แก่ โขน หนังตะลุง มโนราห์ นาฏลีลาพร้อมสมัย หุ่นคน หุ่นละครเล็ก เนื่องจากการแสดงหนังใหญ่ทั้งเรื่องมีงบประมาณค่อนข้างสูง รูปแบบการแสดงศิลปะที่เหมาะสมแก่การนำเสนอเรื่องพระมหาชนก ก็จะมีการแบ่งการแสดงกันไป ดังที่จรรยา ถาวรกุลพงศ์ (อ้างถึงใน ชนากานต์ ปานอ่ำ, 2560) กล่าวว่า “หากสร้างเป็นหนังใหญ่ต้องใช้

ต้นทุนทางการสร้างสูง ต้องมีบทที่ชัดเจน ดังนั้นเลยเอาศิลปินหลาย ๆ กลุ่มที่เคยแสดงมาแสดงร่วมกัน เพื่อแบ่งกันคนละตอน คนละช่วง รวมเป็นเนื้อเรื่องได้ ในระยะเวลาไม่นานนัก” โดยการแสดงแบ่งเป็นทั้งหมด 8 องค์กร มีกฤษฎี ชัยศิลป์ เป็นผู้เขียนบท การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกใช้เวลาต่อตัวหนึ่งกว่า 3 เดือน มีการปรับประยุกต์ให้เข้าสังคมร่วมสมัย เนื่องจากการแสดงหนังใหญ่ในยุคสมัยใหม่

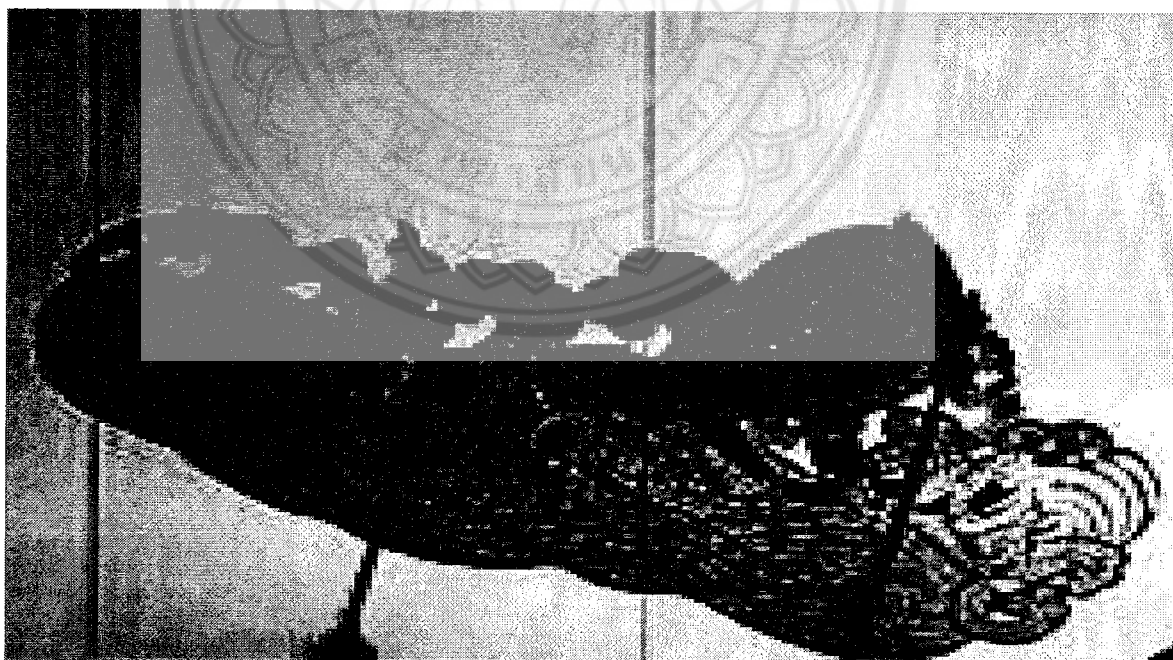
การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก ที่วัดxonon จังหวัดราชบุรี เทศกาลสงกรานต์ ประจำปี 2560 วันที่ 13-14 เมษายน 2560 ได้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงประเภทหนังใหญ่อย่างครบถ้วน ได้แก่ ตัวหนัง จอหนัง ผู้เชิด ผู้พากย์และเจรจา อุปกรณ์สร้างแสงสว่างในยามค่ำคืน และการผสมผสานศิลปะหลายแขนง อธิบายได้ ดังนี้ -

5.5.1.1 ตัวหนัง ตัวหนังใหญ่ทำจากแผ่นหนังวัวแห้งขนาดใหญ่แกะสลัก ฉลุวดลายสวยงามเป็นตัวละครต่าง ๆ ตรีงแผ่นหนังด้วยก้านไม้ เคลื่อนไหวโดยการเชิดผ่านแสงทาบลงบนจอ (วาที ทรัพย์สิน, 2559, หน้า 160) การแสดงหนังใหญ่วัดxononมีการแกะหนังใหญ่ชุดใหม่เพิ่มขึ้น โดยมีการออกแบบและต่อตัวหนังร่วม 3 เดือน ช่างจพรรณ์ ถาวรบุญลพวงศ์ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2559 และผู้จัดการ คณะหนังใหญ่วัดxononได้สร้างหนังใหญ่ชุดใหม่ "ชุดพระมหาชนก"จำนวน 12 ตัว ได้แกะขึ้นมาใหม่ทั้งหมด พร้อมองค์ประกอบฉากทะเลเพื่อการแสดงครั้งนี้ ตัวหนังนางมณีเมขลายังเป็นลักษณะของนางเทพธิดาเหมือนเดิม สวมเครื่องทรงเต็มยศ แต่ตัวหนังบางตัว ได้แก่ ตัวหนังพระมหาชนก จะมีการปรับให้เข้ากับยุคสมัย มีสีสันและลวดลายเพิ่มขึ้น แต่ยังมีกรรมวิธีแบบดั้งเดิม ใกล้เคียงกับแบบโบราณ ขนาดของตัวหนังจะใหญ่ขึ้นกว่าเดิมเล็กน้อย ตัวหนังใหญ่ที่แกะชุดใหม่ขึ้นมาเหล่านี้ถูกบันทึกเป็นประวัติศาสตร์ และเก็บรักษาไว้ให้คนไทย ได้ศึกษา เรียนรู้ และร่วมกันรักษาต่อไป ดังภาพตัวหนัง

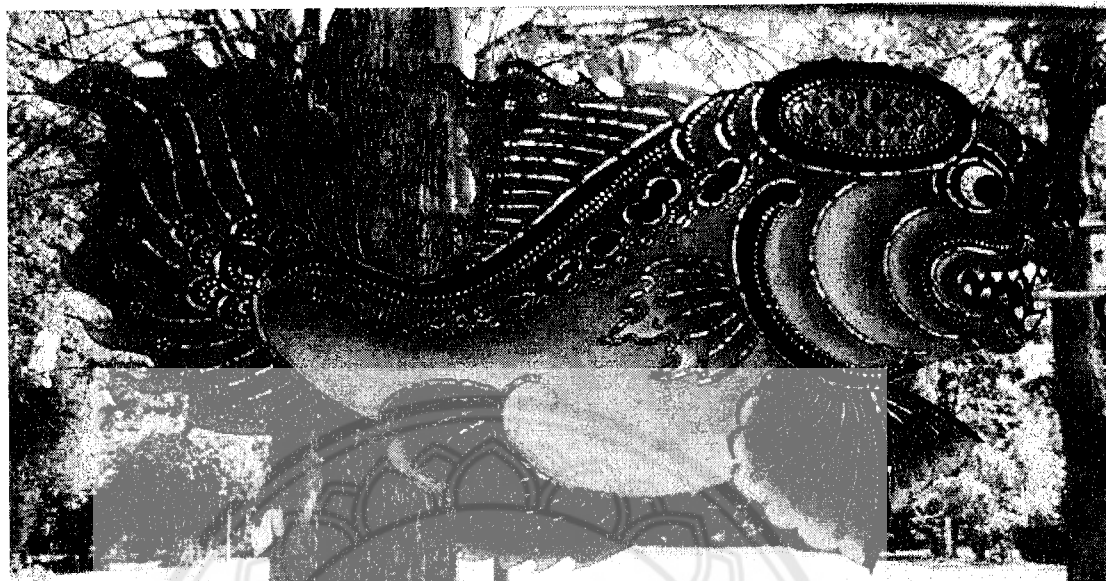
ภาพที่ 95 ตัวหน้างนางมณีเมขลา

ที่มา: <https://artchaburi.wordpress.com/2017/04/06/>

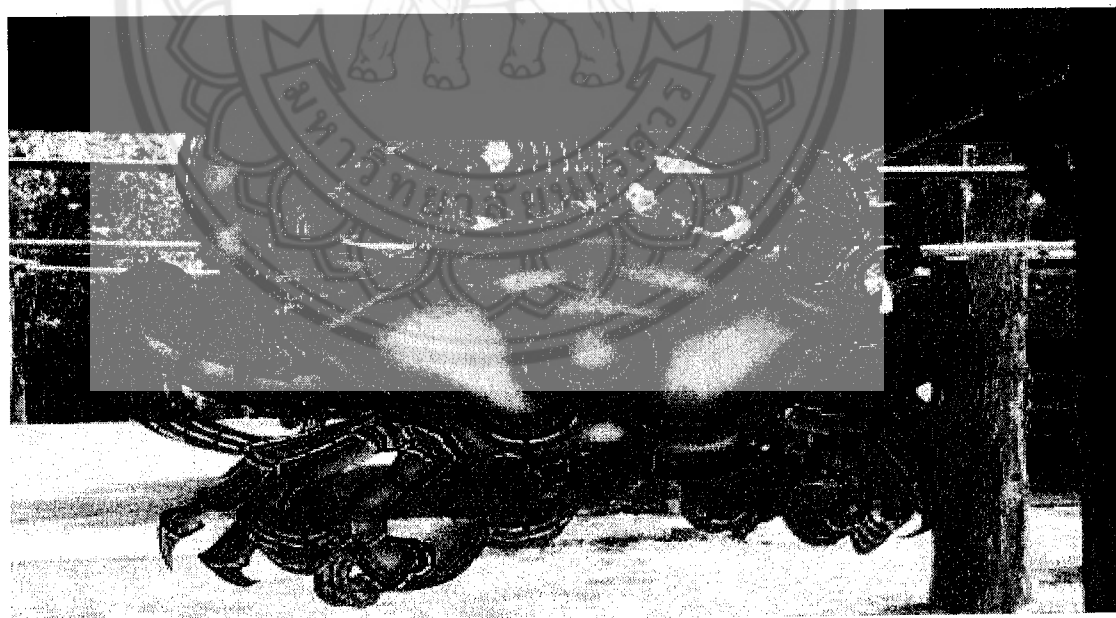
ภาพที่ 96 ตัวหน้างพระมทาชนทกณะว้ยน้ำอยุ้ในมหาสมุทร

ที่มา: <https://mgronline.com/celebonline/detail/9600000036568>

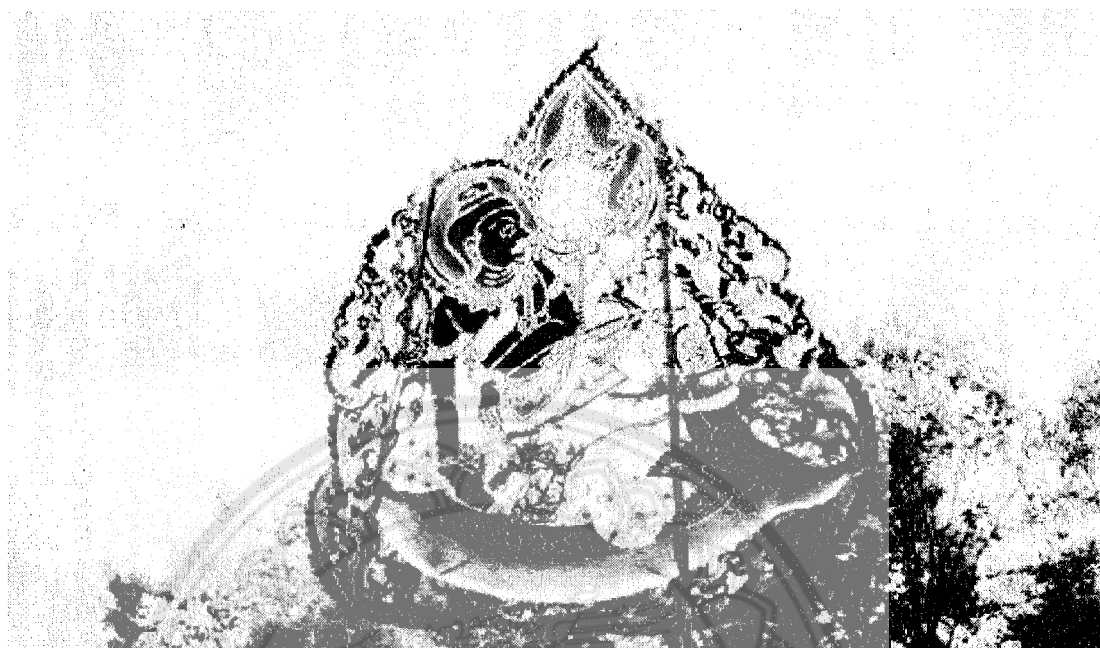
ภาพที่ 97 ตัวหนังปลาทะเล

ที่มา: <https://mgronline.com/celebonline/detail/9600000036568>

ภาพที่ 98 ตัวหนังปูทะเล

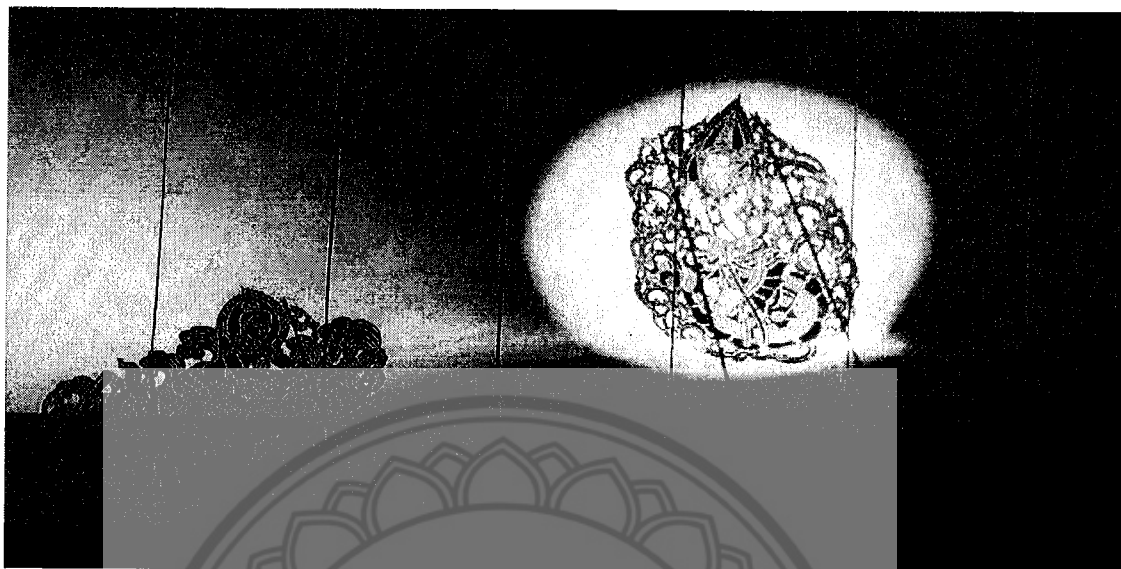
ที่มา: <https://mgronline.com/celebonline/detail/9600000036568>

ภาพที่ 99 ตัวหนังนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นฝั่งที่เมืองมิลลา

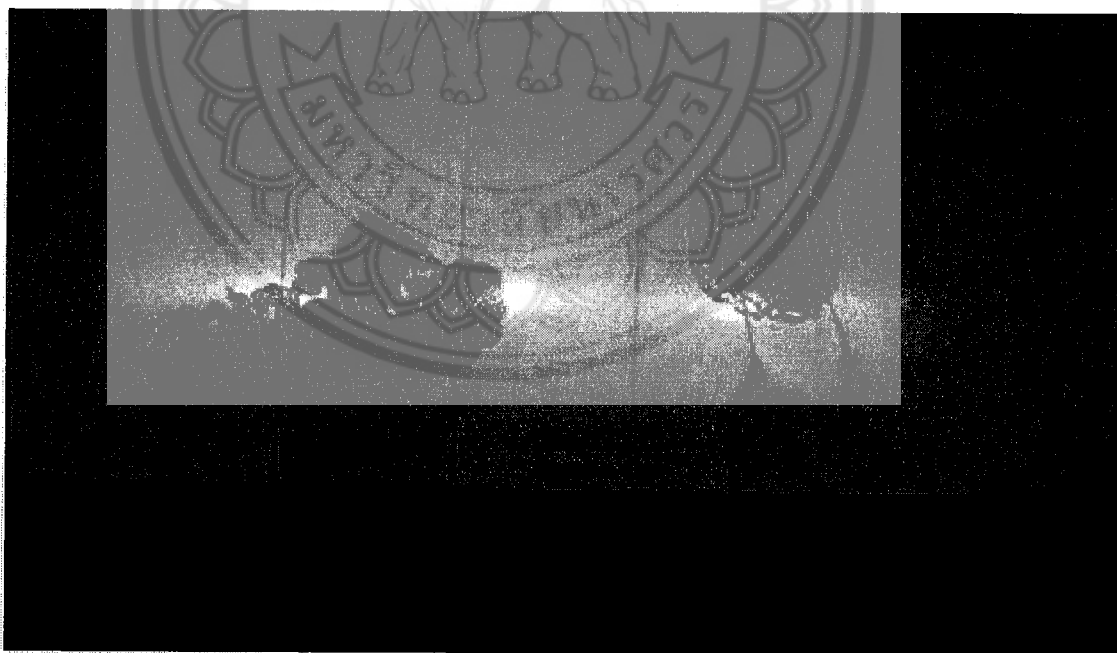
ที่มา: <https://mgronline.com/celebonline/detail/9600000036568>

5.5.1.2 จอหนัง จอหนังซึ่งด้วยผ้าขาวในแนวสูงและกว้าง รอบจอใช้ผ้าสีแดงทาบ
ริมทั้งสี่ด้านเพื่อคนดูจะได้มองเห็นถนัดตา (วาที ทรัพย์สิน, 2559, หน้า 160) การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหา
ชนกยังมีวิธีการแสดงแบบโบราณ คือ มีการชิงจอหนังด้วยผ้าขาวในแนวสูงและกว้าง รอบจอใช้ผ้าสีแดงทาบ
ผู้เชิดจะเชิดตัวหนังที่บริเวณด้านหลังจอ ดังภาพการแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 100 การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกที่มีการชิงจอหนังด้วยผ้าขาว

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

ภาพที่ 101 การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกรอบจอใช้ผ้าสีแดงทาบริม

ที่มา: https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_529316

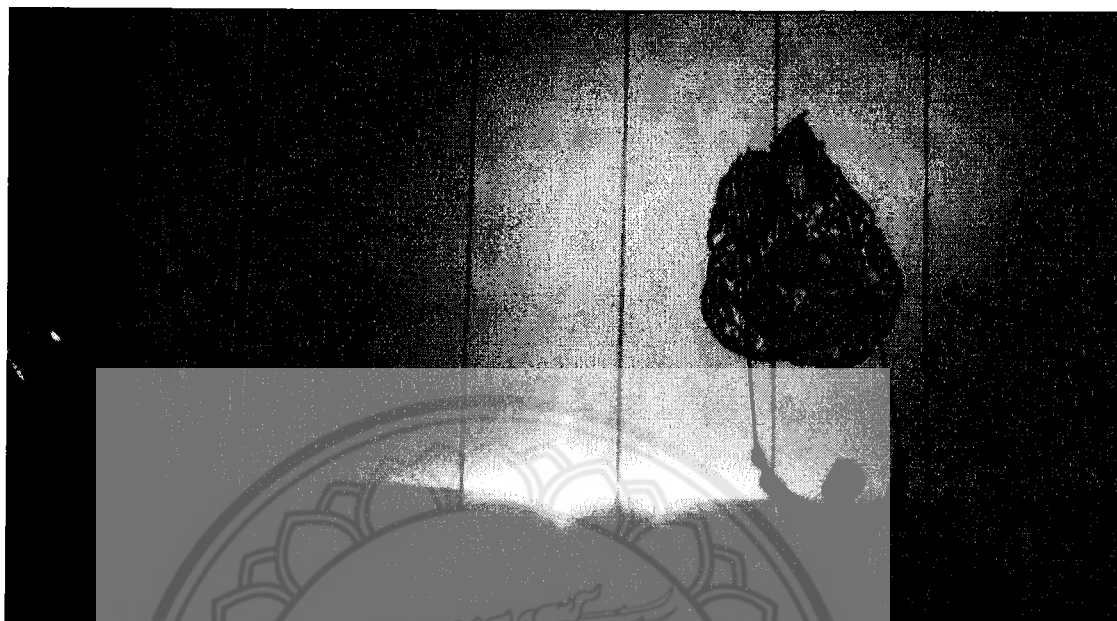

5.5.1.3 ผู้ขีด ผู้ขีดหนังใหญ่เป็นชาย มีหน้าที่บังคับตัวหนังให้เคลื่อนไหวไปอย่างมีชีวิตชีวา เดิน รำไปตามบทบาทและทำนองเพลง (วาที ทรัพย์สิน, 2559, หน้า 160) ผู้ขีดตัวหนังในการแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกเป็นชายทั้งหมด มีลีลาการขีดที่ท่วงท่าหนักแน่นตามแบบฉบับ แต่เพิ่มเติมการสืบทอดอย่างนุ่มนวล เพื่อขีดตัวหนังให้เคลื่อนไหวอย่างอ่อนช้อย สัมพันธ์กับการขีดตัวหนังพระมหาชนกในขณะที่ว่ายน้ำในมหาสมุทร ลีลาการขีดหนังใหญ่พระมหาชนกไม่ได้เป็นแบบโบราณทั้งหมด เพราะมีเพลงประกอบการขีดที่ไม่เหมือนเดิม การขีดจึงมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ก็ยังคงลักษณะการขีดหนังใหญ่ไว้ได้ ดังที่ จพรัตน์ ถาวรกุลพงศ์ (อ้างถึงใน ชนากานต์ ปานอ่ำ, 2560) ผู้จัดการคณะหนังใหญ่วัดขนอนกล่าวไว้ว่า แม้จะปรับเปลี่ยนการแสดงจากเรื่องรามเกียรติ์เป็นพระมหาชนก แต่การขีดยังใช้พื้นฐานของการขีดหนังใหญ่เสมือนการขีดรามเกียรติ์อยู่ แต่ลักษณะการขีดจะเปลี่ยนแปลงนิดหน่อย เพราะฉะนั้นเนื้อเพลงที่ใช้มีความแตกต่างกัน อาจไม่ได้เป็นรูปแบบโบราณทั้งหมด แต่ยังมีกลิ่นอายของความเป็นหนังใหญ่ อย่างการเก็บเท้า การไขว้เท้า ก็ยังเป็นหนังใหญ่อยู่

ภาพที่ 102 การซ้อมการแสดงที่มีผู้ขีดหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกเป็นชายทั้งหมด

ที่มา: https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_529316

ภาพที่ 103 การแสดงจริงที่มีผู้ขีดหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกเป็นชายทั้งหมด

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tPBTY5YBF0c>

5.5.1.4 ผู้พากย์และเจรจา ผู้พากย์และเจรจาในการแสดงหนังใหญ่มี 2 คน อยู่คนละมุมจอ ผู้พากย์จะต้องเข้าใจเรื่องที่จะแสดงเป็นอย่างดีและจะต้องเข้าใจดนตรี เข้าใจเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงด้วย (วาที ทรัพย์สิน, 2559, หน้า 160) การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก มีทั้งบทพากย์และบทเจรจา ซึ่งมีการปรับมาจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทพากย์หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกจะปรับให้สั้น แต่ได้ใจความตามพระราชนิพนธ์ และมีการปรับรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยบทพากย์และบทเจรจางานตอนนำมาจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก อันเป็นการรักษาไว้ซึ่งสาระสำคัญเรื่องความเพียรของบทพระราชนิพนธ์ไว้ได้อย่างครบถ้วน เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทพากย์และบทเจรจาหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกับบทพากย์หนังใหญ่เรื่องพระมหาชน

บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชน	บทพากย์หนังใหญ่เรื่องพระมหาชน
<p>-พวกพาณิชประมาณเจ็ดร้อยคนขึ้นสู่เรือ. เรือแล่นไปได้เจ็ดร้อยโยชน์ ใช้เวลาเจ็ดวัน. เรือแล่นด้วยคลื่นกำลังที่ร้ายกาจ ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วยกำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่นั่น ๆ เรือก็จมลงในกลางมหาสมุทร. มหาชนกลัวมรณภัย ร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทั้งหลาย. พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม มหาชนเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ล่องพันฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสภะหนึ่ง (70 เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก</p> <p>พระโปลชนกราชได้สวรรคตในวันนั้นเหมือนกัน</p> <p>จำเดิมแต่นั้น พระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีสีดังแก้วมณีเหมือนท่อนต้นกล้วยทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพระพาหา พระมหาสัตว์ทรงว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวัน เหมือนว่าข้ามวันเดียว (พระองค์ทรงสังเกตเวลานั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบัวนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม ทรงสมทานอุโบสถศีล.)</p> <p>ในกาลนั้น ท้าวโลกบาลทั้งสี่ มอบให้เทพธิดาชื่อมณีเมขลา เป็นผู้ดูแลรักษาสัตว์ทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยคุณ มีบำรุงมารดาเป็นต้น เป็นผู้ไม่สมควรจะตายในมหาสมุทร นางมณีเมขลาได้ตรวจตรามหาสมุทรเป็นเวลาเจ็ดวัน เล่ากันว่า นางเสวย</p>	<p>จนได้ล่องเข้าวันที่ 7 ก็ได้เกิดคลื่นมหัศจรรย์ บางคนฝ่าพายุปะได้ แต่ไม่สามารถจะทานคลื่นได้ พระมหาชนได้ทรงทราบว่าเรือจะจม ก็เสวยอาหารเต็มที่ ทรงนำมาชุน้ำมันจนชุ่ม เรือก็จมลงกลางทะเล บางคนก็เอาตัวรอดหนีกันจ้าละหวั่น ไปคนละทิศคนละทาง และก็เสียชีวิตกลางทะเลเล็กแต่พระมหาชนทรงมีกำลังจากอาการที่เสวย อีกทั้งมีผ้าชุบน้ำมันที่ห่อหุ้มร่างกายไว้ ช่วยไล่สัตว์น้ำและช่วยพยุงตัวอยู่ในน้ำได้ดี แต่ด้วยบารมีแห่งพระมหาชนกกุमार พระองค์ทรงว่ายน้ำอยู่ในทะเลถึง 7 วัน พระองค์รู้สึกตลอดเวลาว่า เหมือนเหยียบพื้นทะเล ซึ่งแท้จริงแล้วคือปูทะเลที่ผู้ยิ่งใหญ่จากการมีความเพียรแท้เท่านั้นจึงจะสามารถเหยียบได้ กล่าวถึงฝ่ายนางเทพธิดามณีเมขลาผู้รักษามหาสมุทร เมื่อนางได้เห็นมหาชนกกุमार ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรนาน จึงคิดว่าถ้าพระมหาชนกกุमारจกตายในมหาสมุทร เราจะได้ร่วมเทวสมาคม นางจึงได้เข้าช่วยพระมหาชนกกุमार .....</p> <p>นางมณีเมขลาจึงได้ช่วยเหลือพระมหาชนกกุमार โดยอุ้มพระองค์ไปส่งยังเมืองมิลิถานคร</p> <p>(หนังใหญ่เรื่องพระมหาชน, 2560)</p>

ทิพยสมบัติเพลิง ก็เปลอสติมิได้ตรวจตรา. บางอาจารย์กล่าวว่า นางเทพธิดาไปเทพสมาคมเสีย นางคิดได้ว่า: “วันนี้เป็นวันที่เจ็ดที่เรามิได้ตรวจตรามหาสมุทร มีเหตุอะไรบ้างหนอ.” เมื่อนางตรวจดูก็เห็นพระมหาสัตว์ จึงคิดว่า: “ถ้ามหาชนกกุมารจักตายในมหาสมุทร เราจักไม่ได้เข้า เทวสมาคม.” คิดฉะนี้แล้ว ตกแต่งสร้อยระ สติอยู่ในอากาศไม่ไกลพระมหาสัตว์

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 58-66)

-ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว นางมณีเมขลาได้ถามว่า “ข้าแต่ท่านบัณฑิตผู้มีความบากบั่นมาก ข้าพเจ้าจักนำท่านไปที่ไหน” เมื่อพระมหาสัตว์ตรัสว่า: “มิลินทร” นางจึงอุ้มพระมหาสัตว์ขึ้น ดุจดนัยก่าดอกไม้ ใช้แขนทั้งสองประคองให้นอนแนบทรงพาหะไปในอากาศ เหมือนคนอุ้มลูกรักฉะนั้น

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ , 2557, หน้า 96)

-ครั้นอยู่ลำพังพระราชตรัสกะพราหมณ์ว่า: “เราสงวนเรื่องนี้มาหลายเวลาแล้ว นับแต่คราวลงเรือมุ่งสู่สุวรรณภูมินั้น ก่อนคลื่นยักษ์มากระหน่ำนาวา เราได้ยินพณิขชาวสุวรรณภูมิพูดกัน เป็นภาษาสุวรรณภูมิว่า: โนนปุทะเลย์ักษ์สู้กับปลาและเต่า.” และว่าผู้ใดเหยียบปูนั้นได้ จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หากมีความเพียรแท้.” พราหมณ์ทูลว่า: ข้าพระองค์ก็เคยได้ยินเรื่องอย่างนี้ แต่ไม่ทราบว่ามีปูทะเลยักษ์ดังนี้หรือไม่.” พระราชตรัสต่อว่า : มีแน่แท้. หลังจากได้กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือ ลงทะเล

<p>พื้นปลาและเต่าก็ว่ายข้ามมหาสมุทร. ได้พักผ่อนเป็นคราวๆ. บางครั้ง ก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเลได้คล้ายๆ ไกลถึงฝั่ง ดังเช่นบุคคลที่หกในพวกเจ็ดบุคคล (ในอุทกุปมสูตรที่ 5). แต่ที่แท้เป็นปูทะเลยักษ์นั่นเอง.” พราหมณ์ทูลว่า : ที่จริงแท้ คือพระบุญญาธิการ</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 136)</p>	
--	--

การเปรียบเทียบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทพากย์หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก เห็นได้ว่าในบทพากย์หนังใหญ่จะตัดรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ออกไป เพื่อให้เกิดความสั้นกระชับเหมาะแก่ระยะเวลาในการแสดง บางตอนก็บรรยายให้เข้าใจง่ายมากขึ้น เช่น การตัดรายละเอียดกล่าวถึงพระโปสชนกสวรรคตลักษณะของคลื่นทะเลตอนเรือแตก การว่ายน้ำของพระมหาชนกที่ทรงมีกำลังมาก และพระมหาชนกสมาทานศีลขณะว่ายน้ำกลางมหาสมุทรออก การตัดรายละเอียดเกี่ยวกับนางมณีเมขลา รายละเอียดตอนนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกไปส่งที่เมืองมิถิลา รวมทั้งการนำเหตุการณ์เหยียบปูทะเลมากล่าวไว้ในคราวเดียวกัน ซึ่งในพระราชนิพนธ์จะไปปรากฏช่วงท้ายเรื่อง ในตอนที่พระมหาชนกปรารถจะตั้งสถาบันการศึกษา

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก

บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก	บทเจรจาหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก
<p>เมื่อจะทดลองพระมหาสัตว์ จึงกล่าวคาถาแรกว่า : นี่ใคร เมื่อแลไม่เห็นฝั่งก็อุตสาหพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้นักหนา</p> <p>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปสสนตีรี แปลว่า แลไม่เห็นฝั่งเลย บทว่า อาหุเห ได้แก่ กระทำความเพียร</p> <p>ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า: เราว่ายน้ำข้าม</p>	<p>นางมณีเมขลา: มานพผู้นี้ใคร อุตสาหะกระไรมาว่ายแหวกน้ำลำพัง ทั้งรู้ว่าไม่ถึงฝั่ง แต่ใจก็ยังจะพยายามข้ามจร</p> <p>พระมหาชนก : เราว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรมาได้ 7 วันไม่เคยเห็นเพื่อนพ้องของเรา นี่ใครหนอมาพูดกับเรา ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิปทาแห่งโลก และอานิสงส์แห่งความเพียร เพราะฉะนั้นถึงจะมองไม่เห็นฝั่งเราก็คพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ชื่อว่าความ</p>

<p>มหาสมุทรมาได้เจ็ดวันเข้านี้ ไม่เคยเห็นเพื่อนสองของเราเลย นี่ใครหนอมาพุดกะเรา.” เมื่อแลไปในอากาศก็ทอดพระเนตรเห็นนางมณีเมขลา จึงตรัสคาถาที่สองว่า:</p> <p>ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิปทาแห่งโลก และอานิสงส์แห่งความเพียร. เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็กต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร</p> <p>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิสมม วัตต์ โลกสส ความว่าเรานั้นไตร่ตรอง คือ ใคร่ครวญ วัตร คือ ปฏิปทาของโลกอยู่. บทว่า วายมสส จ ความว่า พระมหาสัตว์แสดงความว่า เราไตร่ตรอง คือ เห็น อานิสงส์แห่งความเพียรอยู่. บทว่า ตสมา ความว่า เพราะเราไตร่ตรองอยู่ คือรู้ว่า ชื่อว่าความเพียรของ บुरुขยอมไม่เสียหาย ย่อมตั้งอยู่ในความสุข ฉะนั้น แม้จะมองไม่เห็นฝั่ง ก็ต้องพยายาม คือ กระทำความเพียร อธิบายว่า เราจะไม่นิ่งถึงข้อนั้นได้อย่างไร (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 68-69)</p> <p>นางมณีเมขลาปรารภน่าจะฟังธรรมกถาของพระมหาสัตว์ จึงกล่าวคาถาอีกว่า:</p> <p>ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน. ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ถึงฝั่งก็จกตาย.</p> <p>.....</p> <p>ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ตรัสกะนางมณีเมขลาว่า: “ท่านพุดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จกพันครหา.” ตรัสฉะนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า: บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า</p>	<p>เพียรของมหาบุรุษ ย่อมไม่เสียหาย</p> <p>นางมณีเมขลา : กว้างลึกแห่งมหาสมุทร ทั่วทุกชั้นตอน ไม่เคยปรากฏแก่ใคร แม้พยายามเพียงไร ย่อมจกตายไป ไม่อาจถึงฝั่งตั้งจง</p> <p>พระมหาชนก: ท่านพุดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จกพันครหา อันบุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา อนึ่งบุคคลได้ทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง</p> <p>นางมณีเมขลา: งานใดไม่ฟังประสงค์ พยายามจำนงคง แต่จะตายปลายมือ ประโยชน์จกได้ใดฤ สุดท้ายก็คือ</p>
--	--

<p>ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดา มารดา. อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างถูกผู้ขายยอมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.</p> <p>.....</p> <p>ลำดับนั้น เทวดากล่าวคาถาภะพระมหาสัตว์ว่า: การงานอันใด ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น. การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนความตายปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรนั้น จะมีประโยชน์อะไร.....บพว่า มจ.จ. ยสสาภินิ.ปตฺ ความว่า การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนมีจจุคือความตายนั้นแลปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรนั้น จะมีประโยชน์อะไร.</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 82-83)</p> <p>เมื่อนางมณีเมขลากล่าวอย่างนี้แล้ว พระมหาสัตว์เมื่อจะทำนางมณีเมขลาให้จำนนต่อถ้อยคำ จึงได้ตรัสคาถาต่อไปว่า:</p> <p>ดูก่อนเทวดา ผู้ใคร่แจ้งว่าการงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน. ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบกิจการงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม. ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จะทำ</p>	<p>มัจจุจักแก้แน่นอน</p> <p>พระมหาชนก: ดูก่อนเทวดา ผู้ใคร่แจ้งว่าการงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน. ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบกิจการงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม. ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จะทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร</p>
---	---

<p>ความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร.</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 86)</p> <p>เทวดาได้สดับพระวาจานั่นคงของพระมหาสัตว์ นั้น เมื่อจะสรรเสริญพระมหาสัตว์ จึงกล่าวคาถาว่า:</p> <p>ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพ ซึ่งประมาณมิได้ เห็นปานนี้ ด้วยกิจคือความเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ ที่ใจของท่านยินดีนั้นเกิด.</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 94)</p> <p>เทวดาก็ได้กล่าวอติเรกคาถาว่า:</p> <p>ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มิบังควรหายไป ในอากาศ. ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณ จากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาลอันสมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า โปธิยาลัยมหาวิทยาลัย ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจที่แท้</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 96)</p>	<p>นางมณีเมขลา: ท่านคือผู้พร้อมด้วยความเพียร คงจำเนียรทำมันบ่ย่นหย่อน ไม่จมลงในมหาห้วงสาคร พันทุกข์ร้อนเพราะธรรมนำมรรคา อันความเพียรของบุรุษสุดประเสริฐ ยังให้เกิดสิ่งสมปรารถนา ซึ่งจะไปยังถิ่นมิถิลา เราจะเป็นผู้พาท่านคลาไคล</p> <p>นางมณีเมขลา: ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์ มิบังควรหายไป ในอากาศ ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพร จากโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน ถึงกาลอันสมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า โปธิยาลัยมหาวิทยาลัย ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจที่แท้</p> <p>(หนังสือเรื่องพระมหาชนก, 2560)</p>
---	---

จะเห็นได้ว่า บทเจรจານี้ จะมีเพียงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นที่มีการปรับเปลี่ยน แต่ส่วนใหญ่ยังยึดตามพระราชนิพนธ์ กล่าวได้ว่า บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีอิทธิพลต่อการสร้างบทเจรจการแสดง หนังสือเรื่องพระมหาชนก วัดชนอน การแสดงหนังสือเรื่องพระมหาชนกก็ยังสามารถถ่ายทอดสาระสำคัญของแนวคิดเรื่องความเพียรตามบทพระราชนิพนธ์ได้ครบถ้วน

5.5.1.5 การผสมผสานศิลปะหลายแขนง การแสดงหนังใหญ่เป็นการผสมผสานศิลปะหลายแขนง คือ หัตถศิลป์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ วาทยศิลป์ และคีตศิลป์ มาปรุงแต่งเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน (วาที ทรัพย์สิน, 2559, หน้า 160) การแสดงหนังใหญ่เรื่องพระมหาชนกนี้ มีการผสมผสานกับศิลปะการแสดง 9 ศิลปะการแสดง จาก 9 ศิลปิน 9 คณะ มาร่วมแสดงอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ 1.คณะหนังตะลุง 2.คณะมโนราห์โดยวาที ทรัพย์สิน (ทนายทศิลป์แห่งชาติ สุชาติ ทรัพย์สิน) จ.นครศรีธรรมราช 3.การแสดงหุ่นละครเล็ก คณะค่านายและคณะนาฏยบุรพา 4.คณะแสดงหุ่นคน แม่เพทาย 5.คณะแสดงกลุ่มยายกับตา 6. คณะดอกไม้บันเทิง โดยอาจารย์วรรณศักดิ์ ศิริหล้า 7.กลุ่มการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย (กฤษฎีทีม) 8. การแสดงจากศิษย์ศิลปากร และ 9.คณะหนังใหญ่วัดขนอน

การแสดงแต่ละรูปแบบจะแสดงเรื่องพระมหาชนกในแต่ละตอน ดังนี้

โขน ตอนเปิดเรื่อง พระอริกฐชนกสู้รบกับพระโปลงน

หนังตะลุงและมโนราห์ ตอนพระเทวีหนีออกจากเมืองมิดิลา

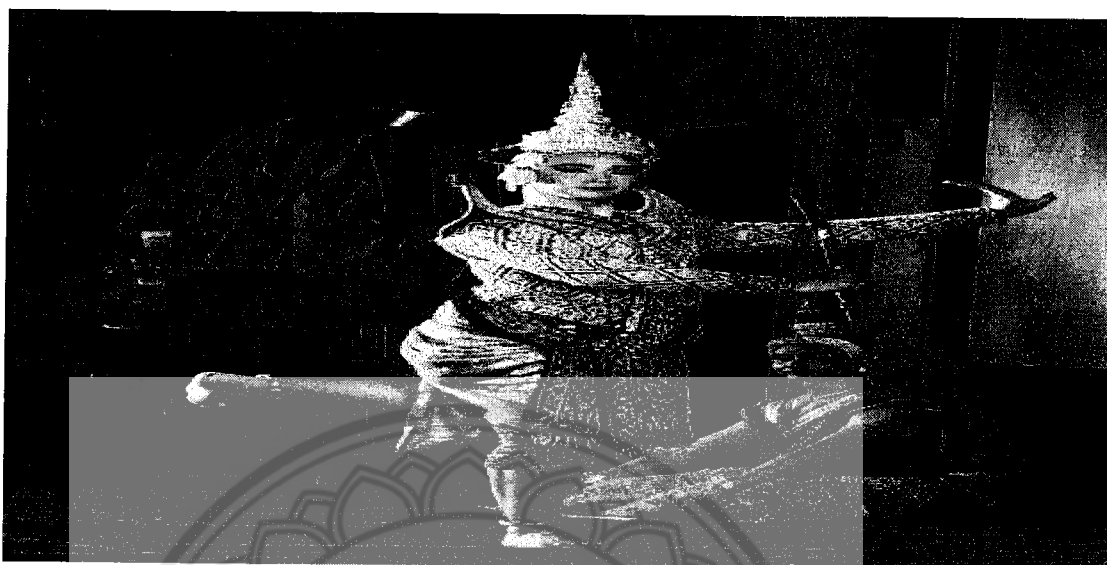
คณะนักแสดงกลุ่มตากับยาย หุ่นคน และคณะนักแสดงกฤษฎีทีม ตอนพระมหาชนกวัยเยาว์จนถึงออกเดินทางไปสุวรรณภูมิ

หุ่นละครเล็ก ตอนออกเรือจนกระทั่งเรือแตก

หนังใหญ่ ตอนเรือแตกจนกระทั่งนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นจากมหาสมุทร

คณะนักแสดงกฤษฎีทีมและคณะนักแสดงนิทาน ตอนพระมหาชนกครองเมืองมิดิลาไปจนกระทั่งจบเรื่อง

ในเฉพาะส่วนการแสดงหนังใหญ่ มีการผสมผสานศิลปะหลากหลายทั้งหัตถศิลป์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ วาทยศิลป์ และคีตศิลป์ กล่าวคือ หัตถศิลป์จากการแกะหนังใหญ่ วรรณศิลป์ จากบทพากย์และบทเจรจา นาฏศิลป์ จากลีลาการเชิดหนัง และคีตศิลป์ จากดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหนังใหญ่ ดังภาพการแสดงหนังใหญ่

ภาพที่ 104 การแสดงโขน ตอนสงครามซึ่งเกิดขึ้นก่อนการประสูติของพระมหากษัตริย์

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

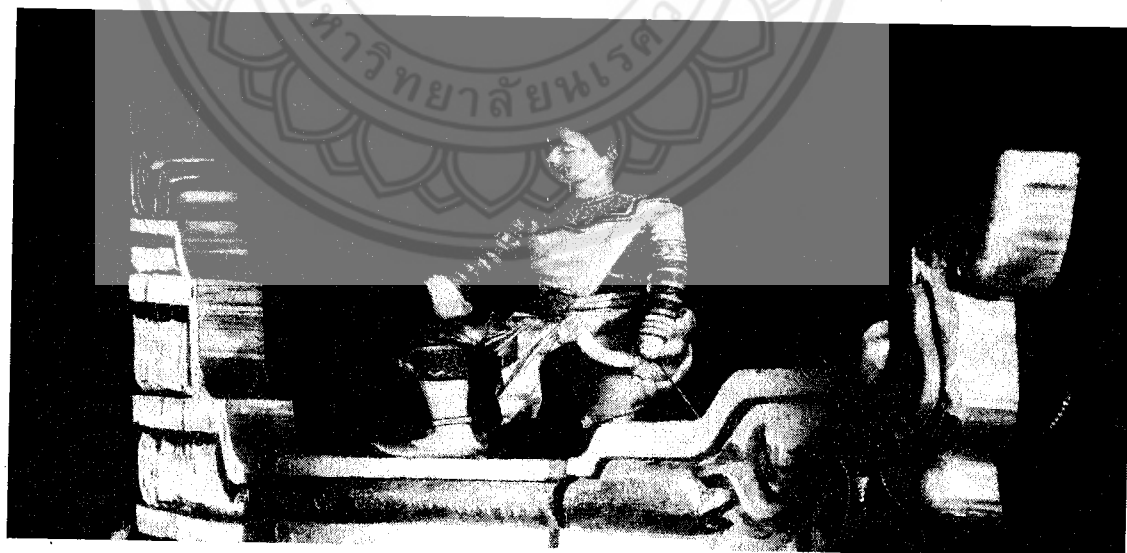
ภาพที่ 105 การเชิดหนังตะลุงและการร้องโนรา ตอน พระมารดาต้องรอนแรมไปต่างบ้านต่างเมือง

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

ภาพที่ 106 การร่ายรำและการชักเชิดละครหุ่นคน ตอนพระมหาชนกวัยเยาว์

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

ภาพที่ 107 การแสดงหุ่นละครเล็ก ตอนพระมหาชนกโดยสารเรือไปสุวรรณภูมิ

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

ภาพที่ 108 นาฏลีลาและดนตรีร่วมสมัย ตอนพระมหาชนครองเมืองมิลิลาจนจบเรื่อง

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1020940>

5.5.2 ละครรำ

ละครรำ เป็นละครประเภทที่ใช้ศิลปะในการร่ายรำดำเนินเรื่อง มีการขับร้องและเจรจา ละครรำเป็นละครแบบเดิมของไทย ตัวละครแต่งเครื่องและแสดงบทบาทโดยวิธีร่ายรำไปตามเพลงที่ต้นเสียงและลูกคู่ขับร้อง ใช้ดนตรีปี่พาทย์ประกอบ แบ่งออกเป็น ละครชาตรี ละครนอก ละครใน ละครรำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ ได้แก่ ละครพันทาง ละครตีกดาบร่ำ และละครเสภา

การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกนั้น มีการจัดขึ้นเป็นจำนวนมาก ในโอกาสต่าง ๆ กล่าวได้ว่าเรื่องพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบรมชนกกาธิบดีศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นิยมใช้เป็นเรื่องในการแสดงละครรำ อันทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกแพร่หลาย และเป็นที่รู้จักในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น เช่น

- ละครรำเรื่อง “พระมหาชนก” เนื่องในโอกาสมหามงคลสมัยที่พระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ครบ 70 ปี 9 มิถุนายน 2559 ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ

- ละครรำเรื่อง “พระมหาชนก” งานสมโภชวัดราชผาติการาม 8 ธันวาคม 2558

- ละครรำ เรื่องพระมหาชนก คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 13 ตุลาคม 2560

- ละครรำเรื่องพระมหาชนก มหาวิทยาลัยนเรศวร วันที่ 26 พฤษภาคม 2560

- ละครรำเรื่องพระมหาชนก มหรสพสมโภชในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560

ละครรำเรื่องพระมหาชนก เป็นการแสดงมหรสพประเภทหนึ่งของเวทีที่ 2 เนื่องในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560 ร่วมกับการแสดงละครหุ่นกระบอก และหุ่นหลวงตามโบราณราชประเพณี ซึ่งละครเรื่องพระมหาชนกนี้ได้นำบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาแสดงละครรำ กำหนดเวลาแสดง 1.30 ชั่วโมง ใช้ผู้แสดงกว่า 100 คน นำเสนอเรื่องราวตั้งแต่พระเทวีได้พบกับอุทิจจพราหมณ์มหาศาล จนกระทั่งพระมหาชนกตั้งสถาบันการศึกษา อีกทั้งในตอนท้ายยังมีฉากพระมหาชนกขึ้นครองราชย์ที่มีเหล่าทวยเทพมาร่ำอวยพรอย่างวิจิตรตระการตา อันแสดงถึงการเฉลิมพระเกียรติอย่างยิ่งใหญ่

วันทนีย์ ม่วงบุญ (อ้างถึงใน <https://mgronline.com>, 2560) ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สำนักการสังคีต ในฐานะผู้กำกับการแสดง ควบคุมการซ้อม กล่าวว่า

นำบทที่อาจารย์เสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ ได้รับพระบรมราชานุญาตจัดทำและบรรจเพลงมาแสดง ละครเรื่องพระมหาชนกเคยแสดงเมื่อปี 2540 ในงานวันข้าราชการพลเรือน โดยมอบให้นายเสรี เป็นผู้จัดทำและกำกับการแสดง เป็นครั้งปฐมฤกษ์ จากนั้นได้นำมาจัดแสดงในงานสำคัญๆ อีกหลายครั้ง รวมถึงครั้งนี้ด้วย ละครรำเรื่องพระมหาชนกในครั้งนี้ ประกอบด้วย การแสดงทั้งหมด 7 ฉาก คือ ฉากที่ 1 ศาลา

ริมทาง ฉากที่ 2 ภาพนี้ประกอบคำบรรยาย ฉากที่ 3 ภายในเรือนที่ปัก ฉากที่ 4 บนเรือสำเภ ฉากที่ 5 กลางมหาสมุทร ฉากที่ 6 อุทยานมีต้นมะม่วงใหญ่ และฉากที่ 7 ห้องพระโรงเมืองมิลลา ซึ่งทุกฉากล้วนมีความสำคัญ เป็นการถ่ายทอดคติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม พร้อมกันนี้ ในการแสดงละครกรมศิลปากรมักจะสอดแทรกกระบำเพื่อให้เกิดอารมณ์และความงาม อีกทั้งสอดแทรกบทกลผู้แสดงเป็นเทวดาออกมาเล่าเรื่องราวพระมหากษัตริย์เพื่อให้การดำเนินเรื่องกระชับและรู้เรื่องมากยิ่งขึ้น

ละครเรื่องพระมหาชนก มหรสพสมโภชในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกาศิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560 แม้จะเป็นบทการแสดงรวมทั้งใช้นักแสดงจากการแสดงละครเรื่องพระมหาชนกมาแล้วหลายครั้ง แต่มีความน่าสนใจในแง่ของการนำเสนอเรื่องที่มีแง่มุมแสดงถึงแนวคิดสำคัญของเรื่องอันเป็นพระราชดำริของพระบรมชนกาศิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การแสดงครั้งนี้ ภายใต้เวลาที่จำกัดเพียง 1 ชั่วโมง 30 นาที จึงได้ตัดเนื้อหาช่วงต้นซึ่งเป็นการทำสงครามระหว่างพระอรหันต์และพระโพลชนออกไป เพื่อให้ดำเนินเรื่องได้เร็วขึ้น และมุ่งเสนอแนวคิดความเพียรของเรื่องพระมหาชนก อีกทั้งนักแสดงก็ตั้งใจแสดงโดยไม่ให้เกิดความผิดพลาด เพราะเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณครั้งสุดท้าย โดยมุ่งเน้นเสนอความยิ่งใหญ่อลังการสมพระเกียรติ

ละครเรื่องพระมหาชนก มหรสพสมโภชในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกาศิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันที่ 26 ตุลาคม 2560 นี้ ได้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงละครของไทยไว้ได้อย่างครบถ้วน ทั้งด้านผู้แสดงและการแต่งกาย บทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง การร้อยรำประกอบการแสดง การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง รวมทั้งการเล่นตลกหรือจำอวด อธิบายได้ ดังนี้

5.5.2.1 ผู้แสดงเป็นชายและหญิงและแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ การแสดงละครเรื่องพระมหาชนก มีผู้แสดงทั้งชายและหญิง ชายแสดงเป็นตัวละครชาย หญิงแสดงเป็นตัวละครหญิง โดยแต่งกายตามบทบาทที่ตนได้รับ รวมทั้งตัวละครที่เป็นสัตว์ นักแสดงก็แต่งตัวเป็นสัตว์ชนิดนั้น เช่น ผู้แสดงแต่งกายเป็นช้างของตัวละครที่แสดงเป็นช้างทรงของพระมหาชนก ในตอนพระมหาชนกประพาสอุทยาน ดังที่วันทนีย์ ม่วงบุญ (อ้างถึงใน <https://www.nationtv.tv>, 2560) ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สำนักการสังคีต ในฐานะผู้กำกับการแสดง ควบคุมการซ้อม กล่าวว่า

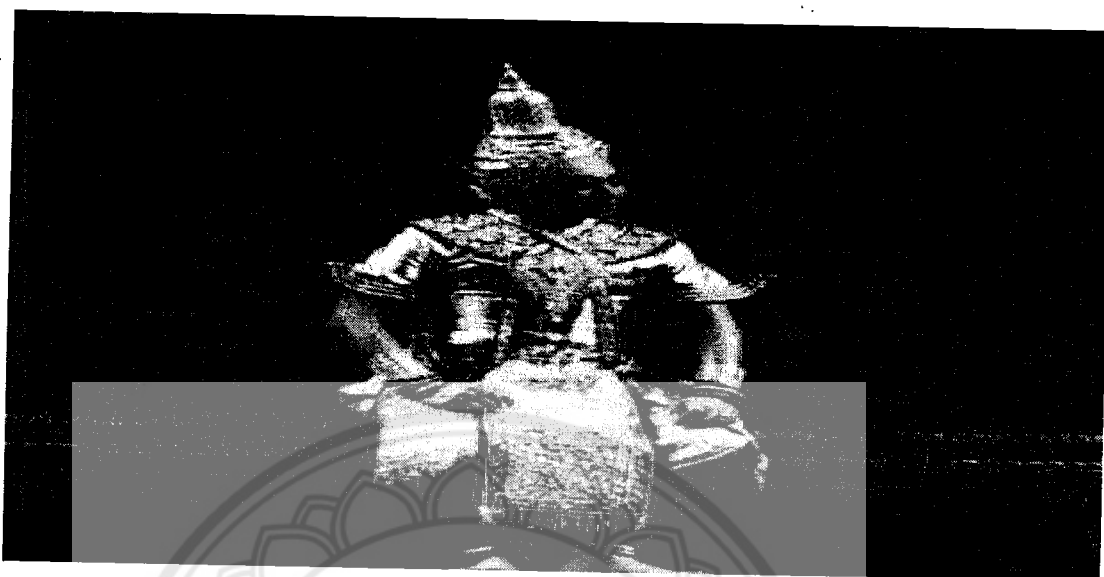
ส่วนเรื่องเครื่องแต่งกายนั้นเป็นจินตนาการของ อ.เสรี ให้วางรูปแบบตามเครื่องแต่งกายของกรมศิลปากร คือมีทั้งแต่งองค์ทรงเครื่อง ที่เรียกว่าแต่งยืนเครื่องแบบพระมหากษัตริย์ และแต่งแบบจำลองอย่างพระมหาชนกจะมี 3 ตัว ตัวแรกคือกุมารอยู่ในหมู่เด็กพราหมณ์ก็จะแต่งแบบพราหมณ์ ตัวที่ 2 จะเป็นพระมหาชนกที่มีอายุ 16 ปี ก็ยังแต่งเป็นพราหมณ์อยู่ พอขึ้นครองเมืองแล้วถึงจะมีการแต่งองค์ทรงเครื่องขึ้น

ดั่งภาพนักแสดงและการแต่งกายของนักแสดง

ภาพที่ 109 นักแสดงและการแต่งกายของตัวละครพระมหาชนกและพระเทวี ตอนอาศัยอยู่อยู่ที่จพราหมณ์มหาศาล ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 110 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครพระมหานกตอนเป็นกษัตริย์ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหานก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 111 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครนางมณีเมขลาในการแสดงละครรำเรื่องพระมหานก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 112 ผู้แสดงและการแต่งกายของตัวละครข้างทรงของพระมหาชนกในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.2.2 บทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง บทพากย์ บทร้อง และบทเจรจายังปรากฏในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกตามรูปแบบของการแสดงละครรำ เพื่อการเล่าเรื่อง โดยทั้งบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาได้ปรับเปลี่ยนไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกและนำไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกโดยตรง ดังนี้

บทพากย์ ตอนพระมหาชนกเรือแตก จะเห็นว่าบทพากย์ในตอนนี้ นำมาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นส่วนมาก มีการตัดถ้อยคำเล็ก ๆ น้อย ๆ ออก และปรับเนื้อหาให้กระชับมากขึ้น ไม่กล่าวถึงคนโดยสารเรือกลายเป็นอาหารของปลาและเต่า และสีของมหาสมุทรตอนเรือแตก เพื่อให้เหมาะแก่การแสดง ดังตารางเปรียบเทียบ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทพากย์ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก	บทพากย์ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก
<p>พวกพาณิชประมาณเจ็ดร้อยคนขึ้นสู่เรือ. เรือแล่นไปได้ เจ็ดร้อยโยชน์ ใช้เวลาเจ็ดวัน. เรือแล่นด้วยกำลังคลื่นที่ ร้ายกาจ ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วย กำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่นั่นๆ เรือก็จมลงในกลาง มหาสมุทร. มหาชนกลัวมรณภัย ร้องให้คร่ำครวญ กราบ ไหว้เทวดาทั้งหลาย. พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำ เนื้อเกลือสองฝืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนั่งให้มัน. ทรงยืน เกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดง เวลาเรือจม. มหาชน เป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง. ล่วงพันฝูง ปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อูสะหนึ่ง (70 เมตร) เพราะ พระองค์มีพระกำลังมาก.</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 58)</p>	<p>พวกพาณิชประมาณเจ็ดร้อยคนขึ้นสู่เรือ เรือแล่น ไปได้เจ็ดร้อยโยชน์ ใช้เวลาเจ็ดวัน เรือแล่นด้วย กำลังคลื่นที่ร้ายกาจ เรือไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วยกำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่ นั้นๆ เรือก็จมลงในกลางมหาสมุทร มหาชนกลัว มรณภัย ต่างร้องให้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดา ทั้งหลาย. แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกรรแสง ไม่ทรง คร่ำครวญ ไม่ไหว้เทวดาทั้งหลาย พระองค์ทรง ทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำเนื้อเกลือสองฝืนด้วย น้ำมันจนชุ่ม ทรงนั่งให้มัน พระมหาสัตว์เสด็จไป ทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศว่า เมืองมิลิลาอยู่ที่ศนี้ กระโดดจากยอดเสา ไปตกใน ที่สุด อูสะหนึ่ง เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก</p> <p>(ละครรำเรื่องพระมหาชนก, 2560)</p>

บทร้องและบทเจรจาประกอบการเล่าเรื่อง ผู้ร้องกับผู้แสดงจะแยกบทบาทกัน มีต้นเสียงเป็นผู้ร้อง และลูกคู่ แต่ก็จะมีบางช่วงบางตอนที่ผู้แสดง จะเป็นผู้เจรจาและเป็นผู้ร้องเอง บทประกอบการแสดงเหล่านี้ ดัดแปลงมาจากบทประกอบการแสดงละครเรื่องพระมหาชนก โดยอาจารย์เสรี หวังในธรรม ซึ่งได้จัดแสดงมา หลายครั้ง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีอิทธิพลต่อบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก เพราะต้องการที่จะถ่ายทอดบทพระราชนิพนธ์ และ พระราชดำริมายังผู้ชม ดังตัวอย่าง

บทร้อง การร้องเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการแสดงละคร เพราะการดำเนินเรื่องของการแสดง ที่จะทำให้ผู้ชมรู้เรื่องราว และเกิดอารมณ์ต่าง ๆ อยู่ที่ถ้อยคำและทำนองเพลงของคนร้องทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น

คนร้องซึ่งมี “ตัวละคร” “ต้นเสียง” และ “ลูกคู่” จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจในการแสดงละคร เพลงร้องเพลงดนตรี และลักษณะกายกอลอน การแสดงละครจึงจะดำเนินไปสมความมุ่งหมายของละครนั้น ๆ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2531, หน้า 306) การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก ปรากฏบทร้องตามประเพณีของการแสดงละครรำ ซึ่งทำให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟัง เพราะเป็นบทร้องที่มีความไพเราะ บทร้องบางบทก็ปรับเปลี่ยนไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

บทร้องในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก มีต้นเสียงและลูกคู่ขับร้อง บทร้องได้ตัดแปลงไปจากเนื้อความในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบบทร้องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทร้องในละครรำเรื่องพระมหาชนก ตอนพระมหาชนกทรงระลึกถึงคำของนางมณีเมขลา

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก	บทร้องในละครรำเรื่องพระมหาชนก
<p>ในกาลที่นางอุ้มพระมหาสัตว์ขึ้นจากมหาสมุทร. พระราชาทรงจดจำคำพูดของเทวดาไม่ได้ทุกถ้อยคำ เพราะพระสรีระเศร้ามองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน. แต่ทรงทราบข่าว เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ. นางมณีเมขลาให้พระองค์ตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า ปุทธะเลยัฒนาวิทยาลัย แม้ในกาลนั้นก็สำเร็จกิจ และได้มรรคาแห่งบรมสุข.</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2557, หน้า 129)</p>	<p>จนเมื่อครั้งนางมณีเมขลา จะอุ้มข้าจากมหาสมุทรใหญ่ เธอกล่าวว่า ด้วยโอษฐ์ ของข้าไซริ์ ต้องให้สาธุชนทั่วหน้ากัน ได้รับพรโพธิญาณสรณสุข เพื่อเป็นเครื่องหลุดทุกข์ กับให้สร้างสถานศึกษา สถาบัน ชื่อนั้น ปุทธะเลยัฒนาวิทยาลัย</p> <p>(ละครรำเรื่องพระมหาชนก, 2560)</p>

บทเจรจา ตอนพระมหาชนกพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง บทเจรจาในละครเรื่องพระมหาชนกตรงกับในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังนี้

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับบทเจรจาละครรำเรื่องพระมหาชนก
ตอนพระมหาชนกพระราชทานวิธีฟื้นฟูดันมะม่วง

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก	บทเจรจาในละครรำเรื่องพระมหาชนก
<p>อุทิจจพราหมณ์มหาศาลรีบมาเฝ้าพระราชาพร้อมด้วยลูกศิษย์สองคน คือ จารุเตโฆพราหมณ์และคเชนทรสิงหบัณฑิต สองคนนี่คนแรกชำนาญการปลูก คนที่สองชำนาญการถอน หน่อดินที่มาถึง คเชนทรสิงหบัณฑิตก็ทรุดลงแทบพระบาทของพระราชาแล้วทูลว่า: “ข้าพระองค์ผิดไปเอง เมื่อเหล่านาคขอมให้ข้าพระองค์ช่วยเก็บมะม่วงถวายพระอุปราช ข้าพระบาทจึงนำเอา ‘ยันตกลเก็บเกี่ยว’ มาใช้ มิได้คิดว่า จะทำให้ดันมะม่วงถอนรากโคนลง มา พระพุทธเจ้าข้าขอรับ.” พระราชาตรัสว่า: “อย่าโหม่นสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการดันมะม่วงโคนไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหา คือ ฟืนฟูดันมะม่วงได้อย่างไร. เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้. หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง. สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ใต้งอกใหม่. สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ. สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล. ห้า เอาตมมาต่อกิ่งของอีกต้น. หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง. เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก. แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล. เก้า ทำ ‘ชีวานูสงเคราะห์’. ท่านพราหมณ์มหาศาล จงให้พราหมณ์อันเตวาสิกไปพิจารณา.” อุทิจจพราหมณ์รับสนองพระราชนิพนธ์การ ว่า: “ข้าพระองค์ผู้ทรงปัญญา จะให้คเชนทรสิงหบัณฑิตนำเครื่อง ‘ยันตกล’ ไปยกดันมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจะให้จารุเตโฆ</p>	<p>นายอุทยานบาล: ขอเดชะ พระอาณานิพนธ์เกล้า ข้าพระองค์ ผิดไปเอง ที่เก็บผลมะม่วงรสเลิศ แล้วมาถวายจนเป็นเหตุให้ดันมะม่วงต้องถอนรากโคนล้มลง พระเจ้าค่ะ</p> <p>พระมหาชนก: ขอท่านจงอย่าโหม่นสไปเลย ดันมะม่วงนะ โคนไปแล้ว ณ บัดนี้ ปัญหา คือ ฟืนฟูดันมะม่วงได้อย่างไร</p> <p>นายอุทยานบาล: ขอเดชะ ข้าพระองค์ ผู้มีปัญญาน้อย มีอาจจะกราบบังคมทูลได้หรือขอ พระเจ้าค่ะ</p> <p>พระมหาชนก: เรามีวิธีแก้บางอย่าง ที่อาจใช้ได้ หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ใต้งอกใหม่ สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล ห้า เอาตมมาต่อกิ่งของอีกต้น หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล เก้า ทำ ชิวานูสงเคราะห์</p> <p>อุทิจจพราหมณ์: ขอเดชะ ข้าแต่พระราชา ศิษย์ทั้งสองขอข้าพระองค์ คนนี้ชื่อว่า จารุเตโฆพราหมณ์ เป็นผู้ชำนาญในการปลูก ส่วนคนนั้นชื่อว่า คเชนทรสิงหบัณฑิต เป็นผู้ชำนาญในการถอน กาลครั้งนี้ ข้าพระองค์ จะให้คเชนทรสิงหบัณฑิตนำเครื่องยันตกลไปยกดันมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจะให้จารุเตโฆพราหมณ์ ผู้ชำนาญในการปลูก เก็บเมล็ดและกิ่ง ไปดำเนินการตามพระราชดำริ ทั้งแก้วิธี พระเจ้าค่ะ</p>

<p>พราหมณ์เก็บเม็ดและกิ้ง ไปดำเนินการตามพระราชดำริ.” พระราชาโปรดให้สองคนนั้นรีบไป แต่ขอให้พราหมณ์มหาศาลคอยรับพระราชดำริต่อไป (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 132)</p>	<p>พระมหากษัตริย์: ขอบใจพ่อ พราหมณ์: เข็ญเสด็จพระเจ้าค่ะ (ละครเรื่องพระมหากษัตริย์, 2560)</p>
--	--

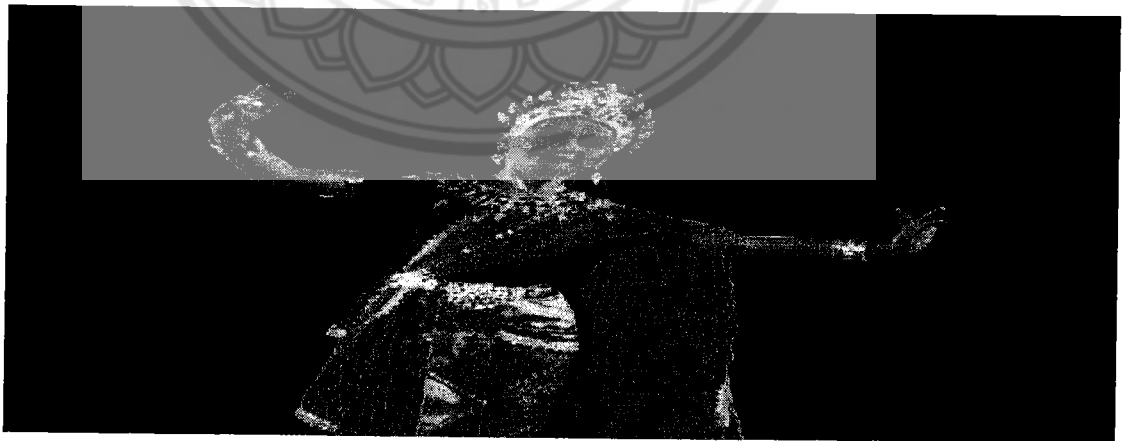
บทเจรจาในการแสดงละครเรื่องพระมหากษัตริย์ บางตอนนำมาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ โดยตรง ซึ่งทำให้การแสดงละครในยังสามารถคงไว้ซึ่งเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ดังในตอนพระมหากษัตริย์ปรารถนาตั้งสถาบันการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับบทเจรจาละครเรื่องพระมหากษัตริย์ ตอนพระมหากษัตริย์ปรารถนาตั้งสถาบันการศึกษา

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์	บทเจรจาในละครเรื่องพระมหากษัตริย์
<p>พระราชดำริว่า: ...คราวนั้นเราเสerahมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่า เราสมควรตั้งชื่อสถาบันตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ‘ปูทะเล’. บัดนี้เราลังเลสงสัยว่า ถูกต้องหรือไม่. ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์จงเผยแพร่สาร.” พราหมณ์สนองพระราชโองการว่า : พระราชาอาชญาพิพินเกล้า เทวดาน่าจะได้กล่าววว่า ‘โพธิยาลัย’ อันเป็นนามของสถาบันฤๅษีตัดตนที่วัดพระเชตุพน ใน เทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิ. แต่หากจะเรียกว่า ‘ปูทะเลียมหาวิชาลัย’ ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน.” พระราชดำริว่า: “ เป็นพระคุณของท่านอาจารย์. เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว. เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว. เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น. นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า และนับแต่คนรักษาช้างจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้น.</p>	<p>พระมหากษัตริย์: ขณะนั้นเราเสerahมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่า เราสมควรตั้งชื่อสถาบันตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ‘ปูทะเล’. บัดนี้เราลังเลสงสัยว่า ถูกต้องหรือไม่. ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์จงเผยแพร่สาร ด้วยเถิด อุทิจพราหมณ์ : ขอเดชะ เทวดาน่าจะได้กล่าววว่า ‘โพธิยาลัย’ ซึ่งเป็นชื่อของสถาบันฤๅษีตัดตนที่วัดพระเชตุพน ใน เทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิ นั้นพระเจ้าค่ะ แต่หากจะเรียกว่า ‘ปูทะเลียมหาวิชาลัย’ ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน พระเจ้าค่ะ พระมหากษัตริย์ : เป็นพระคุณของท่านอาจารย์ เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า และนับแต่คนรักษาช้างจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะ</p>

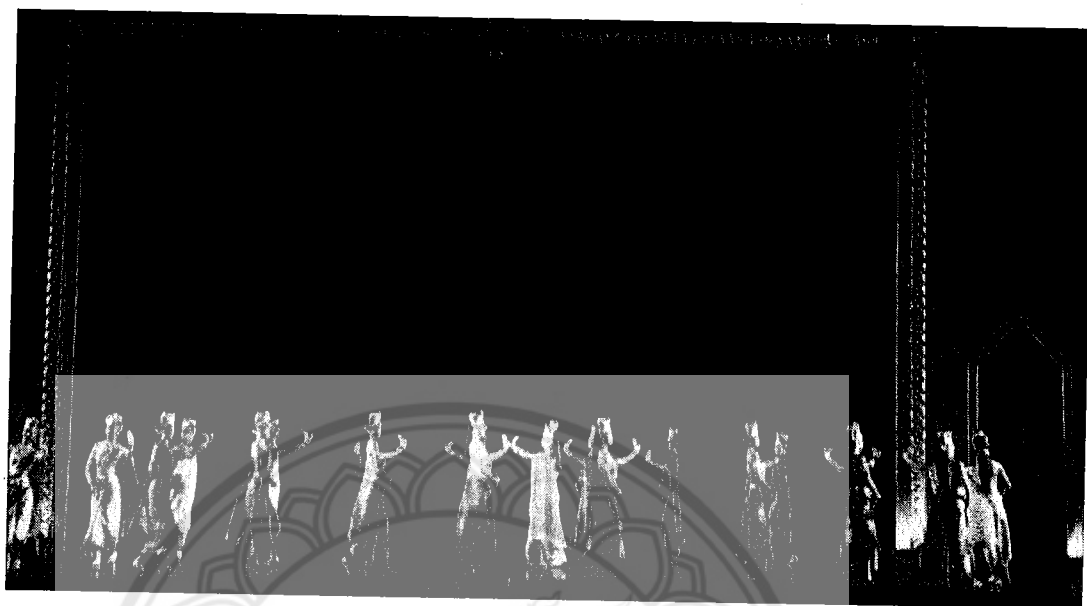
<p>พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน. พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง.” พระราชนิพนธ์มหาศาลเห็นพ้องกับพระราชดำริ และกล่าวว่า: พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดีไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปุทธะเลียมหาวิชชาลัย’ ได้แน่นอน. มิถิลา ยังไม่สิ้นคนดี !</p> <p>(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 140)</p>	<p>เหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้น. พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา: พวกนี้ไม่รู้แม้ประโยชน์ส่วนตน. พวกเขาชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง</p> <p>อุทิจจพราหมณ์: ขอเดชะ ข้าแต่พระราชาผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดีและไว้ใจได้ และจะประดิษฐาน ‘ปุทธะเลียมหาวิชชาลัย’ ได้แน่นอน พระเจ้าคะ ขอพระองค์โปรดทรงวางพระทัยเถิดว่า มิถิลา ยังไม่สิ้นคนดี !</p> <p>(ละครรำเรื่องพระมหาชนก, 2560)</p>
---	---

5.5.2.3 การรำประกอบการแสดงละคร ละครรำเป็นการแสดงละครที่ใช้ท่ารำรำ (ธนิธ อยุธยา, 2531, หน้า 296) การรำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการแสดงละครรำเพื่อเล่าเรื่อง การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกมีการรำด้วยนาฏศิลป์ไทยที่อ่อนช้อย งดงาม ประกอบการแสดงละครเรื่องนี้ ทั้งการรำเดี่ยว และรำหมู่ สามารถถ่ายทอดการรำรำที่งดงามทางนาฏศิลป์ไทย และสื่อสารเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึกมาอย่างผู้ชมได้ นับว่าละครรำเรื่องพระมหาชนกได้รักษาอัตลักษณ์ของการแสดงละครรำของไทย ดังภาพการแสดง

ภาพที่ 113 ผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลารำรำในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 114 ผู้แสดงเป็นเหล่านางฟ้าทั้งหลายรำหมู่ในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 115 นักแสดงเป็นพระมหาชนกแสดงการรำที่สื่อถึงเรื่องปุถุทะเล

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.2.4 การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การแสดงละครไม่ว่าจะเป็นละครชนิดใด จะต้องมียন্ত্রบรรเลงประกอบทั้งสิ้น ยิ่งเป็นการแสดงละครที่ใช้ทำร้ายร้ายด้วยแล้ว ดนตรียิ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่จะขาดเสียมิได้ และดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงละครนี้ ก็คือ “ปี่พาทย์” วงปี่พาทย์อย่างสามัญ ประกอบด้วย ปี่ ระนาด ซอ กลอง ตะโพน วงปี่พาทย์อย่างสามัญนี้ ได้วิวัฒนาการโดยเพิ่มเครื่องบรรเลงให้มากขึ้นมาเป็นลำดับ เช่น มีกลองทัด 2 ลูก เพิ่มระนาดทุ้มและซออู้เล็กเป็นปี่พาทย์เครื่องคู่ เพิ่มระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็ก เป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ซึ่งใช้กันต่อมาจนถึงปัจจุบัน การบรรเลงโดยวงปี่พาทย์เครื่องห้า ปี่พาทย์เครื่องคู่ และปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ก็แล้วแต่ฐานะและสถานที่ที่จะใช้วงปี่พาทย์ขนาดไหน บรรเลง ก็ได้มีกฎเกณฑ์บังคับแต่อย่างใด (ธนิต อยู่โพธิ์, 2531, หน้า 296)

การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง อันเป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีของการแสดงละครรำ โดยวงปี่พาทย์จะตั้งอยู่บริเวณด้านซ้ายมือของเวทีการแสดง ซึ่งมีหน้าที่บรรเลงดนตรีประกอบการรำและการแสดงของนักแสดง ดังภาพขณะแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 116 วงปี่พาทย์บรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.2.5 การเล่นตลกหรือจำอวดแทรก โดยปรกติการเล่นตลกประกอบการแสดงในเรื่องโขนละครนั้น ก็เพื่อให้ผู้แสดงโขนละครซึ่งเต้นและรำมาเหน็ดเหนื่อยในตอนนั้น ๆ ได้มีเวลาพักชั่วคราวระยะหนึ่ง ๆ หรือเพื่อให้เล่นตลกย้าหรือดำเนินเรื่องให้คนดูได้รับความบันเทิงและติดตามเรื่องได้ตามมุ่งหมาย จึงกำหนดให้มีเล่นตลกในการแสดงได้เป็นตอน ๆ สุดแต่จะกำหนดให้เล่น (ธนิต อยู่โพธิ์ 2531, หน้า 269)

การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกมีผู้แสดงแต่งกายเป็นเทวดาเล่นตลกหรือจำอวดสลับกับการเล่นละคร โดยมีการเล่นตลกหรือจำอวดทั้งหมด 3 ช่วง ได้แก่ สลับหลังฉากพระเทวีเสด็จหนีออกจากเมืองมิลิลา สลับหลังฉากพระมหาชนกเดินทางไปเมืองสุวรรณภูมิ และสลับหลังฉากนางมีเมขลาอุ้มพระมหาชนกจากมหาสมุทรขึ้นฝั่งที่เมืองมิลิลา ทำหน้าที่ในการสร้างอารมณ์ขันและเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องพระมหาชนกในบางตอน ซึ่งช่วยทำให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ชม และการดำเนินเรื่อง ทำให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อหาของการแสดงได้ดียิ่งขึ้น การเล่นตลกหรือจำอวดในการแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนกจึงไม่ได้แค่สร้างอารมณ์ขันเท่านั้น แต่มีความสำคัญในแง่การสร้างความเข้าใจของผู้ชมต่อเนื้อเรื่องด้วย โดยการแสดงตลกหรือจำอวดนี้เหมาะสมแก่เนื้อเรื่อง สามารถนำผู้ชมเข้าสู่เนื้อหาของเรื่องละครที่กำลังแสดง ดังที่ธนิต อยู่โพธิ์ (2531, หน้า 264) กล่าวถึงการแสดงตลกหรือจำอวดแทรกในการแสดงละครว่า

ตลกละครอนรำก็เหมือนกัน มีแบบแผนกำหนดไว้ให้เล่น ไม่ใช่เล่นไปตามใจชอบ “ลอยดอก” ถ้าเล่นผิดหรือไม่เข้าแบบ เรื่องละครเสียหาย...ในการฟื้นฟูและปรับปรุงศิลปะโขนละครของกรมศิลปากรในระยะกาลภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มีหลักเกณฑ์โดยย่อ ไว้ 3 ข้อ คือ

1. ห้ามมิให้เล่นโดยใช้คำหยาบหรือสกปรก
2. เล่นได้ตอนหนึ่ง ๆ ม่เกิน 3 นาที หรือ 5 นาที หรือ กว่านั้น สุดแต่จะกำหนดให้เป็นตอน ๆ และเฉพาะเรื่อง ๆ ไป มิให้พร่ำเพรื่อและยืดยาด ทั้งนี้เพื่อให้การแสดงโขนชุดนั้น ๆ หรือการแสดงละครเรื่องนั้น ๆ จบลงตามเวลา
3. เล่นวกเข้าหาเนื้อเรื่องโขนหรือละครที่กำลังแสดง มิให้เล่นตลกเตลิดเปิดเปิงไป จนพาคคนดูลืมเรื่องโขนหรือละครที่กำลังแสดงอยู่

ส่วนเคล็ดในการเล่นนั้น มอบให้เป็นอิสระแก่ผู้เล่นไปเต็มหรือคิดกันเอาเอง ซึ่งมักคิดกันขึ้นเล่นได้สนุก และเหมาะสมแก่เนื้อเรื่องและให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมเป็นอย่างดี

ตัวอย่างบางตอนของบทเจรจาในการแสดงตลกสลัปลหลังฉากนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกจากมหาสมุทรขึ้นฝั่งที่เมืองมิถิลา จะมีบทเจรจาที่สร้างความขบขัน อีกทั้ง การกล่าวถึงเหตุการณ์เรื่องราวของเรื่องพระมหาชนก เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจให้กับคนชมละครและนำเข้าสู่ฉากต่อไป

คนที่ 1: ด้วยความวิริยอุตสาหะ ความพากเพียร ของพระมหาชนก ถึงแม้เรือจะแตกลอยไปอยู่กลางทะเล มองไปเห็นแต่ทะเล มองมาเห็นทะเล มองไม่เห็นฝั่ง แต่ท่านก็มีความมุ่งมั่น ความตั้งใจว่า ถึงอย่างไร ก็จะไม่ยอมแพ้ไปให้ถึง ถึงแม้ตัวจะตายกลางทะเล แต่อย่างน้อยท่านก็ได้ถือว่าท่านได้ปฏิบัติท่านได้ตั้งใจ ทำแล้ว

คนที่ 2: นั่นก็คือความเพียร

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2: ถือว่า เมื่อถ้าตัวเองเนี่ย จะต้องสิ้นชีวิตไป

คนที่ 1: ใช่

คนที่ 2: ก็ไม่ถือว่าติดค้างแต่บรรดาเทวดา ญาติพี่น้อง บิดามารดาทั้งหลาย

คนที่ 1: ใช่ และด้วยความเพียรนี้เอง เห็นมัย บุญของท่าน พระบารมีเต็มของท่านจึงทำให้นางเมขลา มาช่วยท่าน อุ้มท่านไปส่งยังเมืองมิถิลา

คนที่ 2: นางเมขลาอุ้มไข่ม้อย เมื่อกี้เนี่ย

คนที่ 1: มาอุ้มเลย เมื่อกี้มาอุ้ม ปูบเลย

คนที่ 2: โอ้โฮ หนักมัยอะ พระมหาชนก

คนที่ 1: เอ๊ย ไม่หนัก ๆ ทรงเขียน ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า เปรียบเสมือนคนยกกำดอกไม้

คนที่ 2: พระมหาชนกเมื่อกี้เนี่ย

คนที่ 1: ใช่ นางมณีเมขลาอุ้มเมื่อกี้

คนที่ 2: นางมณีเมขลาเป็นผู้หญิง

- คนที่ 1: ถูกต้อง
- คนที่ 2: พระมหากษัตริย์เป็นผู้ชาย
- คนที่ 1: ใช่
- คนที่ 2: นางมณีเมขลาที่อุ้มขึ้นมาเหมือนหอบดอกไม้
- คนที่ 1: เหมือนคนยกกำดอกไม้ เพียงแค่นี้ เพียงแค่มือเดียว บ๊อบ
- คนที่ 2: ฉันรู้แล้ว
- คนที่ 1: ทำไม
- คนที่ 2: ฉันว่านางมณีเมขลาที่มีอาชีพพิเศษ
- คนที่ 1: ทำอะไร
- คนที่ 2: มีรายได้ หายรายได้พิเศษแน่ ๆ
- คนที่ 1: นางมณีเมขลาเนี่ยเธอ
- คนที่ 2: เนี่ยเห็นผักอยู่ปากคลองแน่ ๆ เห็นดอกไม้อยู่ปากคลองแน่ ๆ
- คนที่ 1: บ้า ไม่ใช่ คนละมณีแล้ว
- คนที่ 2: รอบละ 40 บาท
- คนที่ 1: ไม่ใช่ ๆ อันนี้ เค้าเปรียบเปรยเหมือนคนยกดอกไม้ ให้รู้ว่า เขา
- คนที่ 2: อ้อ ด้วยบุญญาบารมีแห่งพระมหากษัตริย์
- คนที่ 1: ถูกต้อง
- คนที่ 2: นางมณีเมขลาเนี่ย ช้อนขึ้นมา เขาประคองเหมือนหอบดอกไม้เลย
- คนที่ 1: เขาแค่ยกกำดอกไม้ แค่นี้เอง

คนที่ 2: อุ้มขึ้นมาแล้วเป็นยังไง

คนที่ 1: พออุ้มขึ้นมา ก็เปรียบเสมือนแม่อุ้มลูกรัก ฉันทิดก็ฉันทันั้น พระมหาชนกที่กรำอยู่ในน้ำเค็ม ที่ว่ายน้ำอยู่นาน ๆ เนี่ย ร่างพระสรีระร่างท่านก็เศร้าหมอง เมื่อต้องทิพยผัสสะกับนางมณีเมขลา

คนที่ 2: ทิพยผัสสะคืออะไร

คนที่ 1: สัมผัสทิพย์

คนที่ 2: สัมผัสทิพย์

คนที่ 1: ถูกต้อง สัมผัสทิพย์ของนางมณีเมขลา

คนที่ 2: เหมือนเจน ญาณทิพย์มัย

คนที่ 1: เอ๊ย ไม่เหมือน

คนที่ 2: ไม่เหมือนเธอ

คนที่ 1: ไม่เหมือน คนละอย่าง สัมผัส คือ หลับไปเลย พอโดนแล้วมีความรู้สึกไออุ่น ด้วยพระบารมี ด้วย พระวิริยอุตสาหะ หลับหลับไปเลย

คนที่ 2: อ้อ พออุ้มขึ้นมาปุ๊บ

คนที่ 1: ความเหนียวยาก

คนที่ 2: อ้อ พออุ้มขึ้นมาปุ๊บ เหมือนแม่อุ้มลูก ภายสัมผัส

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2: ภายสัมผัสกันปั๊บ พระมหาชนกนี่ (เสียนเสียงการนอน) แบบนี้เลย

คนที่ 1: เออ ใช่ ๆ ท่านทรงเพลี่ย ทรงตรากตรำอยู่ในน้ำเค็ม ก็เพลี่ย พอขึ้นมา ก็หลับเลย

คนที่ 2: แล้วอ้อมไปไหนนะเมื่อกี้

- คนที่ 1: นางมณีเมขลาจึงอุ้มพระมหาชนกไว้ไป วางอยู่ที่แท่นศิลาอันเป็นมงคลใจกลางเมืองมิลิลา ณ สวนอุทยาน
- คนที่ 2: อ้าว
- คนที่ 1: ทำไม
- คนที่ 2: ไปวางกลางเมืองมิลิลาอีกแล้ว
- คนที่ 1: ใช่สิ
- คนที่ 2: แล้วพระโพลมาเนี่ย อุ้หู้ เห็นอยู่กลางเมือง มาปาดคอ อูบ
- คนที่ 1: ไม่มีปาดคอ ในขณะที่เรือพระมหาชนกแตกนั้น เป็นวันเดียวกันกับที่พระโพลชนกทรงสิ้นพระชนม์
- คนที่ 2: เวลาเดียวกันเลยหรือ
- คนที่ 1: ถูกต้อง
- คนที่ 2: พระมหาชนกเรือแตก โคร้ม พระโพลชนก (เสียงเสียงการหมดลมหายใจ)
- คนที่ 1: ทำเดียวกับท่าหลับเมื่อก็เลย นั่นแหละท่านก็ทรงสิ้นพระชนม์ไป
- คนที่ 2: อ้อ เวลาเดียวกัน
- คนที่ 1: ใช่ และที่สำคัญก่อนท่านจะทรงสิ้นพระชนม์ ท่านมิได้ตั้งใครเป็นรัชทายาท มิได้ทรงมอบราชสมบัติให้แก่ใคร แต่สั่งเหล่าบรรดาเสนาข้าราชการบริหาร
- คนที่ 2: ว่า
- คนที่ 1: ว่าหากผู้ใดมีบุญญาบารมี จะตอบคำถามที่ท่านทรงตั้งไว้ 16 ข้อ 16 ขุมทรัพย์ด้วยกัน เป็นปริศนาทาย หากใครทายได้ หากใครทายถูก หากใครชี้ได้ ถือว่ามีบุญญาบารมี และให้มอบทรัพย์สมบัติแก่ผู้นั้น
- คนที่ 2: คือใครตอบปริศนาได้ นี้ได้รางวัล ได้ทรัพย์สมบัติ ใช่มั๊ย
- คนที่ 1: ใช่

คนที่ 2: เคยดู

คนที่ 1: 16 ชุมทรัพย์ใหญ่เลยนะ

คนที่ 2: อันนั้น มันแค่ 10

คนที่ 1: 10 เหมอ ปริศนา 10 ข้อเหมอ

คนที่ 2: เออ

คนที่ 1: ที่ไหน เป็นยังไง

คนที่ 2: ก็เวลาเค้าจะตอบคำถามอะ เค้าก็จะมีคำถาม 10 ข้อ ตอบ ท่านใดตอบ เจ้าของรายการจะทำอย่างนี้
ปริศนาฟ้าแลบ เนี่ย

คนที่ 1: อันเดียวกันมัย คนละอัน อันนั้นเค้ารายการโทรทัศน์ ปริศนาฟ้าแลบชื่ออย่างนี้เนี่ยนะ

คนที่ 2: เออ

คนที่ 1: คนที่ชี้ ใส่แว่นตา คนละคนแล้วอันนี้ปริศนาคำทาย เป็นปริศนาที่พระโพลชนกทรงตั้งขึ้น ถือว่ายาก
ไม่มีใครตอบได้หรอก ต้องเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีเท่านั้น

คนที่ 2: 16 ข้อ

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2 : 16 ชุมทรัพย์

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2: อ้อ อันนั้นไม่ใช่ ไม่เหมือนกันละ

คนที่ 1: ไม่เหมือน พวกบรรดาข้าราชการบริพารจึงทำการเสี้ยมราชรถ

คนที่ 2: เสี้ยมราชรถ ยังไง

คนที่ 1: อธิษฐานว่า หากใครมีบุญญาบารมีที่จะขึ้นครองราชย์และรับราชสมบัติสืบทอดต่อกันมา ขอให้ราชรถนี้ วิ่งไปที่ เกยไปที่แทบพระบาท

คนที่ 2: ให้ราชรถนี้ วิ่งไปเองเหอ

คนที่ 1: ไซ้ ถูกต้อง เกยถึงแทบพระบาทเลย

คนที่ 2: แล้วเป็นยังไง

คนที่ 1: แล้วให้จอดรับท่าน

คนที่ 2: ด้วยบุญญาพระบารมี ก็ได้ครองเมืองโดยไม่เสียเลือดเสียเนื้อ

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2: อ่ะ ก็ถือว่าจบเรื่อง

คนที่ 1: ยัง ๆ ยังไม่จบ จบที่ไหนเล่า ขณะนี้พระมหาชนกได้ให้คนไปเชิญพระมหาเทวีหรือพระมารดาและอุทิจจพราหมณ์ทศปาโมกข์ใหญ่ ให้มาอยู่ที่นี่

คนที่ 2: มาอยู่เมืองด้วยกัน

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 1: ต่อไปเป็นฉากสำคัญ เป็นฉากท่านเสด็จประพาสอุทยานมะม่วง

คนที่ 2: สวนมะม่วง

คนที่ 1: ถูกต้อง

คนที่ 2: อยู่แปดริ้วอะสิ

คนที่ 1: ไม่ใช่ นี่แหละ อยู่ในอุทยานเมืองมิตลาท่านทรงปลูกไว้

คนที่ 2: สวนมะม่วง

คนที่ 1: ซึ่งฉากนี้เป็นฉากที่

คนที่ 2: มันสำคัญยังไง

คนที่ 1: พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงฟังพระธรรมเทศนา ที่วัดราชผาติการาม เพียงแค่ฟังเฉพาะ
ตอนนี้เท่านั้น

คนที่ 2: ตอนมะม่วง สวนมะม่วงเนี่ยนะ

คนที่ 1: ถูกต้อง ท่านก็เกิดความคิดที่อยากจะค้นคว้าอยากจะรู้ว่าเรื่องราวมันเป็นอย่างไร ท่านจึงค้นคว้าอยู่ถึง
19 ปี ด้วยกัน แล้วทรงพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องนี้ขึ้นมา

คนที่ 2: เป็นเรื่องพระมหากษัตริย์ขึ้นมา

คนที่ 1: ใช่

คนที่ 2: จากตอนนี้ตอนเดียวเท่านั้น

คนที่ 1: ท่านค้นคว้าหมดรายละเอียดทุกอย่าง ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่องเลย

คนที่ 2: ก็เลยถือว่าตอนเข้าสวนมะม่วงเป็นตอนที่สำคัญ เป็นต้นกำเนิดแห่งละครพระมหากษัตริย์

คนที่ 1: ถูกครับ ใช่เลย

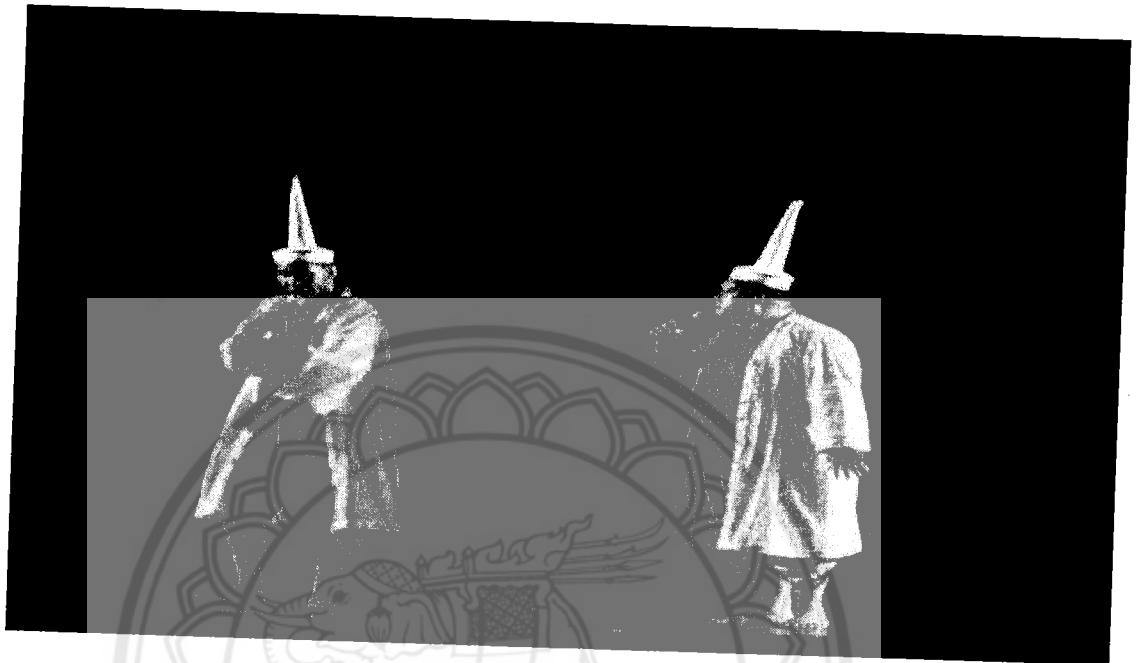
คนที่ 2: มันสำคัญยังไง อยากรู้ มันมีรายละเอียดยังไงอีก มีมะม่วงกี่พันธุ์ มีคนเฝ้ามั้ย

.....

คนที่ 1: ไป ๆ ไปดูข้างใน เป็นฉากสำคัญเลย

(ละครรำเรื่องพระมหากษัตริย์, 2560)

ภาพที่ 117 การเล่นตลกหรือจำอวดในการแสดงละครเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.3 หุ่นละครเล็ก

หุ่นละครเล็กเป็นศิลปะของชาติที่แสดงถึงภูมิปัญญาของไทย ในการใช้หุ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราว วรรณกรรม แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ของบรรพบุรุษ เป็นภูมิปัญญาไทยที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ (คำรณ สุนทรานนท์, 2559, หน้า 81) การแสดงหุ่นเป็นศิลปะการแสดงที่มีมาแต่ครั้งโบราณของไทย ในปัจจุบันการแสดงหุ่นยังมีอยู่ แต่ได้รับความนิยมน้อยไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2549, หน้า 357-360) อธิบายไว้ว่า หุ่นสร้างขึ้นมาเพื่อเลียนแบบของจริง โดยในชั้นแรกนั้นเป็นแต่เพียงหุ่นนิ่งสร้างขึ้นไว้ดูเล่นเพื่อความสวยงาม หรือใช้ประกอบพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อมาจึงดัดแปลงให้ตัวหุ่นมีกลไกต่าง ๆ ที่ทำให้ตัวหุ่นเคลื่อนไหวได้อย่างสะดวกคล้ายกับสภาพธรรมชาติมากที่สุด แล้วจึงนำหุ่นไปแสดงเป็นเรื่องเป็นราว กลายเป็นเครื่องบันเทิงอย่างหนึ่งของมนุษย์ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน การแสดงหุ่นเป็นการจำลองของจริงมาชักหรือเชิดให้มีอากัปกริยาสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ดนตรีและบทร้องบทพากย์ การเล่นหุ่นในประเทศไทยปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา การเล่นหุ่นมีทั้งของราชสำนักและของพื้นบ้าน การเล่นหุ่น

พื้นบ้านนั้น เชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากการเล่นหุ่นของราชสำนัก หุ่นที่เป็นของราชสำนัก คือ หุ่นหลวง หรือ หุ่นใหญ่ และหุ่นเล็ก ส่วนหุ่นที่เป็นของพื้นบ้าน คือ หุ่นกระบอก และละครเล็ก การเล่นหุ่นต้องสร้างโรงยกพื้นสูง มีฉาก ประตูสำหรับหุ่นเข้าออก และมีฉากกั้นไม่ให้ผู้ชมเห็นคนเชิด ส่วนวงดนตรีตั้งอยู่บนร้านซึ่งปลูกยกพื้น ให้ได้ระดับเดียวกับกับโรงหุ่นนิยมใช้วงปี่พาทย์ในการบรรเลง สำหรับหุ่นละครเล็กมีกำเนิดขึ้นในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยครูแตร (หรือแกร) ศัพท์วงนิช หุ่นแต่ละตัวสูงประมาณ 2 ศอกเศษ มักใช้ผู้เชิดถึง 3 คน คนซ้ายซีกแขนซ้ายและหันหัวหุ่น คนขวาซีกแขนขวา (ซึ่งใช้มากกว่าแขนซ้าย) ส่วนคนกลางนั้นซีกส่วนขา ไม่เรียวยได้รับการพัฒนาให้เป็นหลอดที่สอดเส้นเชือกไว้ภายใน สามารถซีกส่วนแขน ซ้อมือมือและแม่น้ำมือได้ตั้งใจ ทำให้หุ่นเคลื่อนไหวตามอากัปกิริยาราวกับมีชีวิต

หุ่นละครเล็กก็ยังได้มีผู้สืบทอดต่อมาคือ คุณสาคร ยังเขียวสด หรือเป็นที่รู้จักกันในนามว่า โจ้หลุยส์ ซึ่งตั้งคณะหุ่นละครเล็กว่า โจ้หลุยส์ และเป็นคณะเดียวในปัจจุบัน (คำรณ สุนทรานนท์, 2559, หน้า 81)

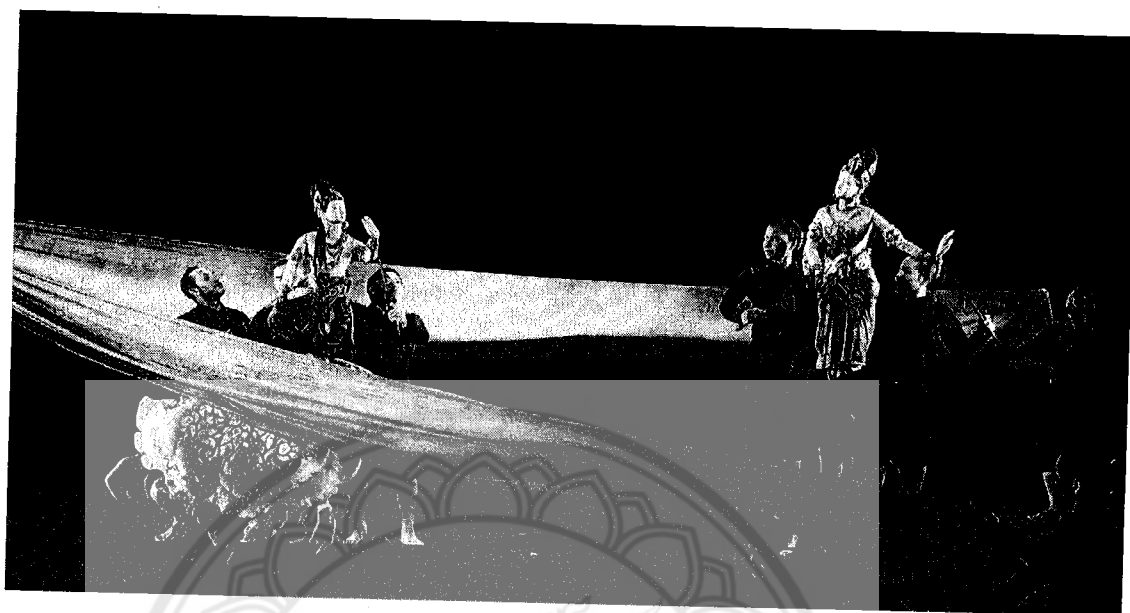
ฉฎฎฎฎ อินทกุล และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2556, หน้า 100) กล่าวว่า

ในงานเฉลิมฉลอง 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ติดต่อให้นายสาครไปแสดงการสาธิตการทำหัวโขนที่สวนอัมพรและได้สนใจในหุ่นละครเล็กที่นายสาครได้ทำไว้บูชาจึงได้ขอร้องให้นายสาครจัดหาหุ่นละครเล็กขึ้นและเปิดทำการแสดงอีกครั้งหนึ่งหลังจากสูญหายไปกว่า 50 ปี หุ่นละครเล็กจึงเริ่มมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง โดยเปิดการแสดงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528 ในงานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย ต่อมา “หุ่นละครเล็กคณะสาครนาฏศิลป์ละครเล็กหลานครูแกร” ได้เปลี่ยนชื่อเป็น โจ้หลุยส์ หรือ นาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก เป็นคณะการแสดงละครเล็ก หรือหุ่นกระบอก ของอาจารย์สาคร ยังเขียวสด หรือ “โจ้หลุยส์” และครอบครัว ได้จัดให้มีการแสดงต่อสาธารณะ ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2528 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงและการทำหุ่นของไทย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทานชื่อโรงละครโจ้หลุยส์ว่า “นาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก” และได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ “มูลนิธินาฏยศาลา หุ่นละครเล็ก” หุ่นละครเล็กเป็นการรวบรวมศิลปะการเล่นโขนและการแสดงหุ่นเข้าด้วยกันผสมผสานกับบรรณกรรมของไทย โดยใช้ลักษณะการถ่ายทอดเช่นเดียวกับโขน

หุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก โดย นาฏยศาสตร์ หุ่นละครเล็ก โจทยสิทธิ์ ได้ทำให้ศิลปะการแสดงหุ่นละครเล็กของไทยได้รับการอนุรักษ์และเป็นที่ยุติของชาวต่างชาติ ได้นำเรื่องพระมหาชนกมาแสดงหลายครั้งด้วยกัน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2551-2562 ดังใน พ.ศ. 2554 จัดแสดงหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนกถึง 29 รอบ ในจังหวัดต่าง ๆ และในปี 2560 ได้จัดแสดงขึ้นในเทศกาลหุ่นโลก 2017 การแสดงในครั้งนี้มีการเล่าเรื่องพระมหาชนกเป็นภาษาอังกฤษประกอบด้วย นำเสนอเรื่องตั้งแต่พระมหาชนก ออกเดินทางไปสู่สุวรรณภูมิ จนกระทั่งจบเรื่อง รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์การแสดงหุ่นละครเล็ก เรื่องพระมหาชนก ในรายการโทรทัศน์ โดยนำเสนอเพียงตอนสั้น ๆ ได้แก่ ตอนนางมณีเมขลาเกรงว่าพระมหาชนกจะสิ้นชีวิตในมหาสมุทร จึงได้มาช่วยเหลือ พระมหาชนก ในรายการเกมพันหน้า ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ออกอากาศเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2559 การแสดงหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนกดังกล่าวนี้ ได้รักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของการแสดงหุ่นละครเล็ก ทั้งตัวหุ่น และลีลาการเชิด ดังนี้

5.5.3.1 ตัวหุ่น เป็นหุ่นมีตัว มีหัว แขน ขาครบ สามารถเคลื่อนไหวได้ทั้งตัวทั้งมือ ข้อศอก แขนและขาผู้เชิดทั้ง 3 คนจะต้องมีใจเป็นหนึ่งเดียวในการเชิดหุ่นให้เคลื่อนไหว ร่ายรำให้ตรงจังหวะหน้าทับ แสดงอารมณ์ความรู้สึกให้สอดคล้องตามบทร้อง ผู้เชิดหุ่นแต่ละประเภทจะต้องศึกษาศักยภาพของหุ่น และเข้าใจเอกลักษณ์เฉพาะของหุ่นแต่ละตัวในด้านการแสดง ศึกษาบทละคร และฝึกการขยับรอกการเชิดหุ่นใช้ชำนาญ จึงจะสามารถสร้างให้หุ่นมีชีวิตชีวาได้ การแต่งกายของหุ่นทรงเครื่องใหญ่ เนื่องจากเรื่องที่แสดงมักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เครื่องแต่งกายจะวิจิตรงดงาม ใช้ผ้าตัวน ผ้าคาดปักลวดลายละเอียดด้วยดิ้นเงิน ดิ้นทอง เลื่อม เส้นไหมประดับเพชร ผ้ายก และผ้าทำจากผ้าตาด รักษาเอกลักษณ์เฉพาะของตัวละครนั้น ๆ (คำรณ สุนทรานนท์, 2559, หน้า 79-91)

ตัวหุ่นในหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก ได้แก่ หุ่นพระมหาชนก หุ่นนางมณีเมขลา และหุ่นพระนางสีวลี นอกจากนี้ ยังมีหุ่นพราหมณ์ หุ่นอำมาตย์ หุ่นตัวละครชาวบ้านทั่วไป ซึ่งจะแต่งกายเป็นชาวต่างชาติและมีลักษณะเป็นการแต่งกายแบบคนสมัยปัจจุบัน ลักษณะเป็นหุ่นมีตัว มีหัว แขน ขาครบ สามารถเคลื่อนไหวได้ทั้งตัวทั้งมือ ข้อศอก แขนและขา มีผู้เชิด 3 คน ต่อหุ่น 1 ตัว หุ่นพระมหาชนก หุ่นนางมณีเมขลา และหุ่นพระนางสีวลีจะมีการแต่งกายของหุ่นทรงเครื่องใหญ่ และเครื่องแต่งกายวิจิตรงดงาม เหมาะสมกับตัวละครที่เป็นกษัตริย์และนางเทพธิดา

ภาพที่ 118 ตัวหุ่นพระมหาชนกและนางมณีเมขลา

ที่มา: <https://www.facebook.com/joelouistheatre/posts/1421255957902329/>

ภาพที่ 119 ตัวหุ่นพระมหาชนกและตัวหุ่นพระนางสีวลี

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=hQfyIxpp9B4>

5.5.3.2 ลีลาการขีด การขีดหุ่นละครเล็กใช้ผู้ขีด 3 คนต่อหุ่น 1 ตัวซึ่งผู้ขีดต้องมีพื้นฐานในการฝึกหัดโขนละครและมีใจเป็นหนึ่งเดียวในการขีดหุ่นให้มีกระบวนท่ารำเพื่อสื่อความหมาย เนื่องจากหุ่นละครเล็กใช้ผู้ขีด 2-3 คน ดังนั้น ผู้ขีดจะต้องแม่นยำในเรื่องของท่ารำและจังหวะเป็นอย่างมาก เพราะผู้ขีด 3 คน จะต้องลงจังหวะให้พร้อมเพรียงกัน สอดคล้องตามเนื้อร้อง ทำนองเพลง หากไม่ยึดจังหวะเป็นหลักต่างคนต่างก้าวเท้า ต่างลงจังหวะก็จะทำให้การขีดหุ่นล้มเหลวได้ การฝึกสมาธิจิตใจจดจ่ออยู่ที่หุ่น เนื่องจากหากคนใดคนหนึ่งพลาดจะมีผลต่อความงามของหุ่นด้วย การขีดหุ่นจึงต้องใช้ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้ขีดเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังต้องใช้อารมณ์และความรู้สึกสอดแทรกไปในขณะที่ขีด ดังนั้นในขณะที่ขีด ผู้ขีดทั้ง 3 คน จะต้องแสดงสีหน้าท่าทาง เอียงศีรษะ ยกขา ก้าวขาใช้รอกขยับหมุนข้อมือไปตามลีลาท่ารำตามแบบนาฏศิลป์ไทยโดยบังคับให้หุ่นไปด้วยแล้วให้ลงจังหวะหน้าทับ ซึ่งเป็นเรื่องไม่่ง่าย หากไม่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี (คำธณ สุทรานนท์, 2559, หน้า 79 และ 91-92)

ลีลาการขีดหุ่นในการแสดงหุ่นละครเล็กเรื่องพระมहाชนก แสดงให้เห็นว่าผู้ขีดหุ่นมีความชำนาญและมีการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี มีความพร้อมเพรียง สามารถใช้อารมณ์และความรู้สึกสอดแทรกไปในขณะที่ขีดดังในตอนนางมณีเมขลาอุ้มพระมहाชนกขึ้นจากมหาสมุทร จะเห็นว่า ผู้ขีดหุ่นนางมณีเมขลาทั้ง 3 คน ยืนด้วยท่วงท่าสง่างาม สอดคล้องกับกิริยาและฐานะเทพธิดาของนางมณีเมขลา ในขณะที่ผู้ขีดหุ่นพระมहाชนกมีลีลาท่วงท่าโดยการย่อตัว สัมพันธ์กับกิริยาของพระมहाชนกในตอนที่กำลังจะลอยตัวขึ้นจากท้องมหาสมุทรดังภาพการแสดง

ภาพที่ 120 ลีลาการเชิดหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก ตอนนางมณีเมขลาช่วยพระมหาชนกขึ้นจากมหาสมุทร

ที่มา: <https://www.facebook.com/joelouistheatre/posts/1421255957902329/>

ในตอนพระนางสีวลีได้พบกับพระมหาชนก ผู้เชิดหุ่นพระมหาชนก ยืนด้วยท่วงท่าองอาจ เหมาะสมกับตัวละคร ส่วนผู้เชิดหุ่นพระนางสีวลี จะไขว้ขา แล้วย่อตัว สอดคล้องกับกิริยาของหุ่นพระนางสีวลีที่ทรงย่อองค์ เพื่อถวายพวงมาลัยแด่พระมหาชนก ดังภาพการแสดง

ภาพที่ 121 ลีลาการเชิดหุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก ตอนพระนางสีวลีได้พบกับพระมหาชนก

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/paradiso/2009/08/20/entry-1>

5.5.4 ลิเกทรงเครื่อง

ลิเกเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของคนไทยภาคกลางที่มาช้านานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะของการแสดงลิเกไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองเฉพาะ ดังที่พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ (2545, หน้า 9) กล่าวว่า

ยี่เก หรือ ลิเก เป็นนาฏกรรมพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุด กว่าหนึ่งศตวรรษแล้วที่ลิเกได้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตไทย...การแสดงลิเกนั้น ได้ถูกถ่ายทอดและมีอายุการทำงานรับใช้สังคมไทยมานานกว่า 100 ปีแล้ว นับเป็นการแสดงชนิดเดียวในโลก ที่ได้พัฒนาจากต้นแบบเดิมมา จนกลายเป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของการบันเทิงไทย ผู้แสดงแต่ละยุคสมัยได้ช่วยกันหารูปแบบและสร้างสรรค์การแสดงจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

การแสดงลิเกของไทยมีการแก้ไขปรับปรุงรูปแบบเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ (2545, หน้า 96) กล่าวว่า “ลิเกเป็นภูมิปัญญาการบันเทิงที่เกิดจากความคิดและประสบการณ์ของผู้แสดงลิเกโดยตรง ซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไขจนมีรูปแบบเฉพาะและถือว่าเป็นการแสดงชนิดเดียวในโลกที่เกิดขึ้นในแผ่นดินไทย”

ลักษณะสำคัญของการแสดงลิเก (พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ, 2545, หน้า 96) ได้แก่

ออกแขกก่อนมีการแสดง เพื่อบอกเล่าให้ผู้ชมทราบเรื่องราวที่จะแสดง และบอกถึงที่มาของลิเกที่นำมาจากการสวดของแขก

ใช้เพลงราตรีเกลิง โดยแปลงมาจากเพลงมอญ ซึ่งเดิมนั้นใช้เพลงแบบเดียวกับละครนอก ที่ใช้เพลงสองชั้น เพลงชั้นเดียว เช่น เพลงหงส์ทอง เพลงสองไม้

ทำรำแบบละครนอก แต่รำวงไวกว่า มีทั้งเพลงรำและเพลงหน้าพาทย์ ได้แก่ มีท่าค่านับเมื่อออกมาจากฉาก แล้วรำเสมอ วนรอบหนึ่งแล้วจึงขึ้นนั่งเตียง แล้วยกมือป้องให้พินพาทย์หยุด เพื่อร้องดำเนินเรื่อง มีท่ารำ ทำเชิด ลิเกย่อเข้าแล้วเดินเหยาะ เวลาจะเข้าโรงจับมือ ถ้าต้องการหยุดก็รำป้องหน้า

การด้นกลอน แบบกลอนแปดและกลอนลำตัด คล้ายสำนวนพูดแต่มีสัมผัส ชอบเล่นคำ และใช้ความเปรียบเทียบ

การเจรจา ใช้เสียงแปร่งและเสียงสูง สำเนียงฉิดวรรณยุกต์ ใช้คารมเจรจาตามใจชอบ เป็นการเรียกความสนใจจากผู้ชมหรือเจ้าของงานจนผู้ชมพากันติดอกติดใจจนเป็น “แม่ยกพ่อยก” อุบัติ่มักคำจูนตามชมกัน

ราชาศัพท์ มักใช้แบบง่าย ๆ ไม่ถูกต้องนัก ตามพื้นความรู้ของผู้แสดง เครื่องแต่งตัว มีการพัฒนาจากการแต่งตัวธรรมดา มาเป็นทรงเครื่องแบบเจ้านาย สวมเสื้อก๊าก นิยมใช้สีฉูดฉาด และมีเพชรแก้วแวววาว จนใช้เรียกกันว่า แต่งตัวแบบลิเก

ชื่อเรื่องที่เล่นลิเก ถ้าเป็นเรื่องเก่าจะใช้ชื่อเดิม ถ้าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองนิยมที่จะตั้งชื่อยาว จนรู้จักกันว่าชื่อยาวเป็นลิเก

การกำกับเนื้อเรื่อง การแสดงจะมีผู้บอกเนื้อเรื่องและกำกับการแสดงสด อาจจะเล่าตอนที่ผู้แสดงแต่งตัว ซึ่งต้องใช้ไหวพริบเล่นให้ได้

การไหวพ้อแก่ พ้อแก่ เป็นหัวฤๅษีที่สร้างไว้สำหรับสวมในเวลาไหว้ครูและแสดงได้ ลิเกทุกคนจะขาดไม่ได้และต้องนำไปทุกครั้ง ผู้แสดงลิเกทุกคนต้องกราบไหว้บูชาก่อนการแสดง

การแสดงลิเกของไทย ได้แก่ ลิเกป่า และลิเกทรงเครื่อง วันทนี ม่วงบุญ (2559, หน้า 151) กล่าวถึงลิเกทรงเครื่องไว้ว่า ลิเกทรงเครื่อง เป็นการแสดงพื้นบ้านของภาคกลางเริ่มมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราวปี พ.ศ. 2450 โดยพระยาเพชรปาณี จัดแสดงขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรง (หรือเรียกว่าวิก) ใกล้บ่อมพระกาฬ ริมคลองโง่งอ่างตรงข้ามวัดราชนัดดาราม ลิเกทรงเครื่องจัดเป็นต้นแบบของการแสดงลิเกในยุคต่อมา เนื่องจากกระบวนท่ารำ การร้องเพลงไทยเดิมและท่าทางในการแสดงเป็นกรอบและแบบแผนที่ใช้สำหรับแสดงลิเก โดยเฉพาะเพลงรานิเกลิงที่ครูดอกดิน เสือสง่าเป็นผู้คิดขึ้น และใช้ร้องเป็นอัตลักษณ์ของลิเกสืบต่อมา ในปัจจุบันลิเกทรงเครื่องได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสมัยนิยมเพื่อความอยู่รอดในปัจจุบัน เช่น การแต่งกายด้วยเครื่องเพชรคริสตัลที่ดูแวววาว ซึ่งผู้ชมจะให้ความสนใจมากกว่าเครื่องแต่งกายแบบโบราณหายาก ลิเกทรงเครื่องได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปีพุทธศักราช 2553

การแสดงลิเกทรงเครื่องเรื่องพระมหาชนกนับว่าเป็นการสืบสานศิลปะการแสดงอันเป็นอัตลักษณ์ของไทย และเป็นการถ่ายทอดบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกให้แพร่หลาย โดยนำเสนอเรื่องราวตามบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกตั้งแต่พระมหาชนกราชพระราชทานตำแหน่งแก่พระอริฏฐชนกและพระโปล

ชนก จนกระทั่งจบเรื่องที่พระมหาชนกพระราชทานวิธีพื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ดังที่รัชนิกร รัชตกรตระกูล (2560, หน้า 20-21) กล่าวถึงการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนกไว้ว่า

นำแสดงโดย ไชยา มิตรชัยและเฉลิมชัย มาลัยนาครับบทพระมหาชนก พรเทพ เทพวี เป็นพระอริภุชชนก ผาภูมิ มาลัยนาคแสดงเป็นพระโปลชนกจரியามิตรชัยแสดงเป็นนางมณี เมขลา และภริมย์พร ยิ้มละม้ายแสดงเป็นพระนางสีวลีเทวี ทำการแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทยโดยคณะลิเกศิษย์หอมหวล โดยว่าจ้างบริษัท บี เค พี อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนลไปบันทึกการแสดงลงแผ่นซีดี เพื่อหุ้ลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและจัดจำหน่ายเผยแพร่

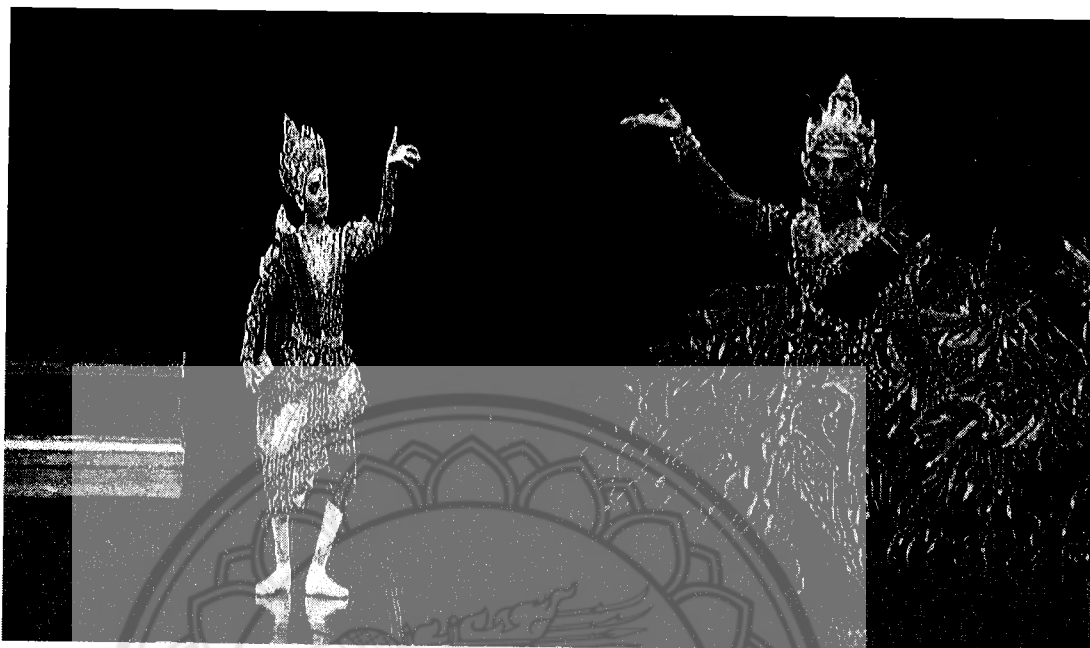
บุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงปี พ.ศ.2539 ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ในการจัดการแสดงว่า เพื่อแสดงความกตัญญูต่อท่านอาจารย์หอมหวล นาคศิริ ผู้เป็นปรมาจารย์ในการแสดงลิเกของประเทศไทย และเพื่อเผยแพร่คำสอนเรื่องความเพียรและ ปัญญาอันบริสุทธิ์ของพระมหาชนกมาเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ โดยเนื้อหาแล้วบท พระราชนิพนธ์พระมหาชนกสามารถนำเสนอในสื่อใดก็ได้ แต่ลิเกเป็นศิลปะพื้นบ้านที่คนไทย ทั่วไปเข้าถึงได้ง่าย การนำเสนอบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกในรูปแบบลิเก จะทำให้คนทั่วไป รับสารที่บทพระราชนิพนธ์ต้องการสื่อได้ง่ายกว่าการอ่านหนังสือ และเป็นเรื่องสมควรอย่างยิ่งที่ มีการเผยแพร่บทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกในสื่อประเภทอื่นๆ ต่อไป (ลิเกการกุศลพระมหา ชนก แผ่นที่ 1 นาทที่ 1.30-5.00 อ้างถึงใน รัชนิกร รัชตกรตระกูล, 2560, หน้า 20-21)

จากการสัมภาษณ์บุญเลิศ นางพินิจ (30 พฤษภาคม 2560 อ้างถึงใน รัชนิกร รัชตกร ตระกูล, 2560, หน้า 20-21) ได้เล่าถึงการแสดงว่าไม่สามารถจดจำวันที่ทำการแสดงได้เพราะ เวลาผ่านไปมาแล้วปีแล้ว แต่ยังจำขั้นตอนการจัดทำบทสำหรับการแสดงได้ว่าตนเป็นคนจัดทำบท สำหรับการแสดงทั้งหมด รวมทั้งบทเพลงสรรเสริญพระเกียรติก่อนการแสดง ไม่มีการค้นสด ระหว่างการแสดง ทั้งนี้เพราะต้องการให้บทในการแสดงดำเนินให้ใกล้เคียงกับเนื้อหาในบท พระราชนิพนธ์พระมหาชนก เพื่อให้การแสดงสามารถสื่อสารเรื่องความเพียรได้มากที่สุด ทั้งนี้ การแสดงจะเป็นการนำเสนอในสื่อคนละประเภทกับบทพระราชนิพนธ์ที่บทอ่าน แต่การทำบท ก็ยังคงอนุภาคหลักของเรื่องที่สอนหลักธรรมที่เป็นหัวใจของเรื่องไว้ให้เด่นชัดที่สุด คืออนุภาค

เรื่องการว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร 7 วัน 7 คืนของพระมหากษัตริย์ที่แสดงให้เห็นสารเรื่องความเพียร และอนุภาคต้นมะม่วง 2 ต้นที่แสดงให้เห็นสารของเรื่องคือปัญญาในการรู้เท่าทันความโลภ

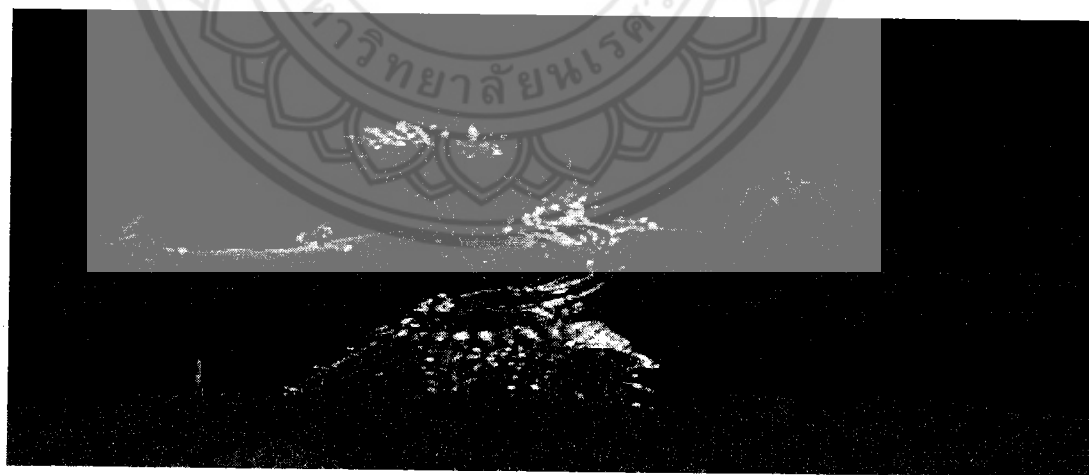
ลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหากษัตริย์ เป็นลิเกทรงเครื่องที่มีการประยุกต์การแสดงตามยุคสมัย โดยยังสามารถรักษาลักษณะเด่นของการแสดงลิเกไว้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงทำให้มรดกทางภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงลิเกยังทรงดำรงอยู่ในสังคมไทย ได้แก่ การแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเจรจา ร้อง และรำ และการใช้เพลงรานิเกลิงอธิบายได้ ดังนี้

5.5.4.1 การแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ การแต่งกายของนักแสดงในการแสดงลิเกการกุศลเรื่องพระมหากษัตริย์นั้น นักแสดงที่เป็นกษัตริย์ มเหสี และเทวดาจะแต่งกายแบบทรงเครื่อง โดยเครื่องแต่งกายได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสมัยนิยม มีการประดับเครื่องเพชรคริสตัลแวววาว ตัวพระสวมปันจุเหรียญยอด เลื้อยเยียรบับ นุ่งผ้ายก และสวมถุงเท้าขาว ตัวพระบางตัวสวมเสื้อกั๊ก ปักดิน ส่วนตัวนางสวมมงกุฎกษัตริย์ ชุดไทยจักรีประยุกต์ปักดิน นุ่งยกจีบหน้านาง ดังที่วันนี ม่วงบุญ (2559, หน้า 151) กล่าวถึงการแต่งกายของผู้แสดงลิเกทรงเครื่องไว้ว่า “ตัวพระสวมปันจุเหรียญยอด เลื้อยเยียรบับ นุ่งผ้ายก สนับพลา สวมสังวาล ติดอินทธรณู สายสะพายประดับโบว์ที่ป่าทั้งสอง สวมถุงเท้าขาว ตัวนางสวมมงกุฎกษัตริย์ ใส่เสื้อแขนสั้นปักดิน สวมสังวาล ห่มสไบ ประดับโบว์ที่ป่าทั้งสอง สวมถุงเท้าขาว นุ่งยกจีบหน้านาง ” แต่ตัวนางบางตัวก็สวมเครื่องทรงแบบสมัยใหม่ คล้ายกับชุดเจ้าหญิงของตะวันตก ซึ่งเป็นลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสมัยนิยม ดังที่ พลาดิศย์ สิทธิธัญกิจ (2545, หน้า 94) กล่าวว่า “ส่วนตัวนางแต่งตัวแบบไทยจักรี มีปืนประดับเพชรรูบวาบอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชุดเจ้าหญิงในเทพนิยายตะวันตก ที่มีกระโปรงยาวลอยฟ่อง เสื้อยกไหล่ให้พองสวมมงกุฎเพชร” สำหรับตัวประกอบอื่น ๆ แต่งกายตามบทบาทที่แสดง ได้แก่ แต่งชุดพราหมณ์ แต่งชุดทหาร สวมเสื้อผ้าเหมือนชาวต่างชาติ ไม่มีเครื่องประดับ ดังภาพการแต่งกายของนักแสดง

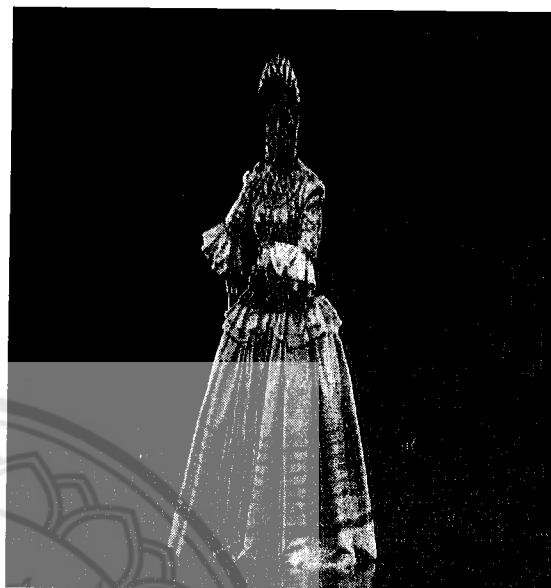
ภาพที่ 122 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพระมหาชนกในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหา
ชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

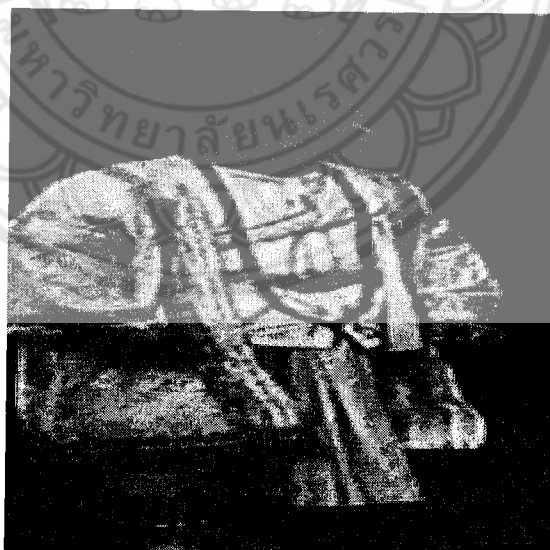
ภาพที่ 123 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นนางมณีเมขลาในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่อง
พระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

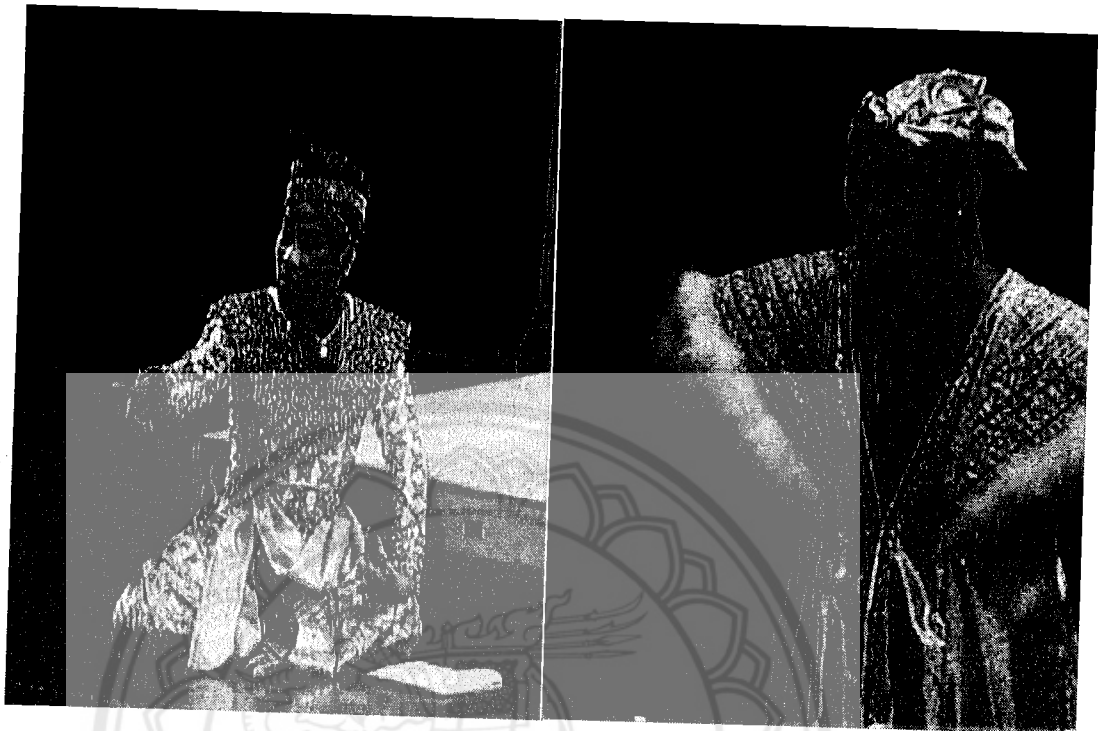
ภาพที่ 124 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพระเทวีและพระนางสีวลีในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 125 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นพราหมณ์ในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 126 การแต่งกายของนักแสดงที่แสดงเป็นเสนาอำมาตย์และข้าราชการในลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.4.2 การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง ลิเกทรงเครื่องมืงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง (วันทนี ม่วงบุญ, 2559, หน้า 151) การแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนกมืงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง อันเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมของการแสดงลิเกทรงเครื่องไว้ดังภาพในขณะกำลังแสดง

ภาพที่ 127 การใช้วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.4.3 การเจรจา ร้อง และรำ ลิเกทรงเครื่องเป็นการแสดงที่ผู้แสดงเจรจา ร้อง และรำแสดงท่าทางตามธรรมชาติ (วันทนีย์ ม่วงบุญ, 2559, หน้า 151) การแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศล เรื่องพระมหาชนกประกอบไปด้วยบทเจรจา บทร้อง และการรำที่งดงามของนักแสดงลิเก

บทร้องและบทเจรจา ผู้แสดงต้องมีกระแสเสียงการร้องการเจรจาที่ชัดถ้อยชัดคำ แม่นยำในบท และรอบรู้ในเรื่องที่แสดง ผู้แสดงลิเกจึงต้องมีทักษะทางการแสดงรอบด้านอย่างคล่องแคล่ว แสดงได้ถึงรสถึงอารมณ์ (วันทนีย์ ม่วงบุญ, 2559, หน้า 151)

การร้องและเจรจาในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก ผู้แสดงมีกระแสเสียงที่ชัดถ้อยชัดคำ และแม่นยำในบท สามารถที่จะร้อง เจาจา และรำ ตามเนื้อหาของเรื่องได้อย่างสมบูรณ์ แม้ว่าจะเป็นตอนที่แสดงค่อนข้างยาก ดังเช่น ตอนนางมณีเมขลาเจรจากับพระมหาชนก และอุ้มพระมหาชนกไปส่งที่เมืองมิถิลา ซึ่งมีบทร้องและบทเจรจาค่อนข้างยาว มีบทร้องและบทเจรจาสลับกันไป และต้องมีการรำให้สอดคล้องกันระหว่างผู้แสดงพระมหาชนกกับผู้แสดงนางมณีเมขลา ดังบทร้องและบทเจรจาในตอนนี้

บทร้อง

นางมณีเมขลา: เอ๊ะนั่นมีมานพแหวกว่ายมา แล้วร้องถามว่าท่านนั้นเป็นใคร

มาแหวกว่ายอยู่กลางมหาสมุทร ประโยชน์ใดโยคิดผิตมนุษย์

ถึงที่สุดก็มีได้สิ่งใดเลย

พระมหาชนก: จงฟังก่อนเกิดนางเทวี สดับฟังข้านี้ชี้เฉลย

ใจข้าเพียรมานะไม่ละเลย แม้ปล่อยเฉยไม่ว่ายก็ว่ายวาง

อาณิสต์ความเพียรได้นำพา วายน้ำเจ็ดเวลาไม่เห็นฝั่ง

เกิดเป็นชายหมายมั่นไม่หวั่นวาง เพียรที่ตั้งบริสุทธ์จะหยุดโย

นางมณีเมขลา: ท่านจะมัวเพียรโยไรประโยชน์ จะเป็นโทษไม่ถึงฝั่งยังแหวกว่าย

จะจมลงมหาสมุทรสุดกว้างไกล แม้นเจ้าตายประโยชน์ใดจะได้มา

พระมหาชนก: มนุษย์เพียรพยายามทำการใด จะสำเร็จหรือไม่ใครจะว่า

ก็ได้เพียรพยายามตามปัญญา ก็นับว่าล้ำเลิศประเสริฐดี

อันเพื่อน ๆ ข้ามาตายเสียในน้ำ ด้วยไม่เพียรพยายามให้ถึงที่

ข้าหนึ่งเดียวเพียรว่ายในวารี สิ้นชีวิตก็จะพยายาม

แม้นวางวายก็ได้ชื่อ ให้โลกถืออึ้งคะนึ่งคิดถึงธรรม

ไม่เบียดเบียนใจเพียรพยายาม ว่ามนุษย์สุดงามด้วยความเพียร

บทเจรจา

นางมณีเมขลา: ข้ายอมจำนนท่านแล้ว ท่านมหาสัตว์ ท่านจะไปทีใดหรือ

พระมหาชนก: ข้าปรารถนาที่จะไปเมืองมถิลานคร

นางมณีเมขลา: มาเถิด ข้าจะพาท่านไปยังเมืองมิลินทรที่หมายของท่าน ดังที่ท่านประสงค์ไว้

บทร้อง

นางมณีเมขลา: นางมณีเมขลาเข้ามาช่วย เอื้ออำนวยด้วยกุศลดลพรรษา

อันบุญใดใครได้ทำได้นำพา เมขลาผ่อนผันตามบรรยาย

บทเจรจา

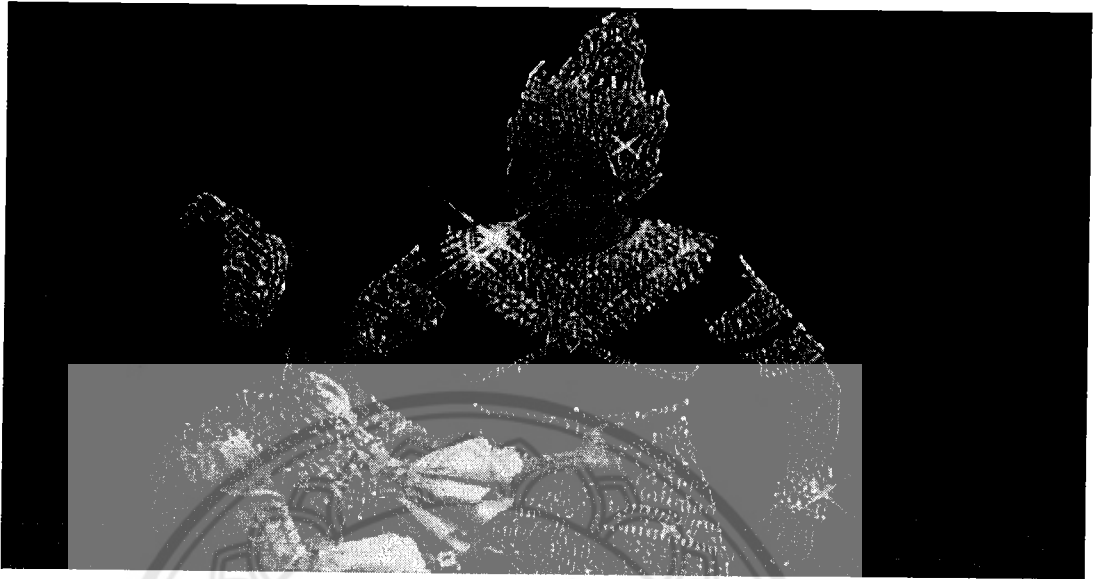
นางมณีเมขลา: ท่านฟังเถิด ฟังก่อน ข้าแต่มหาบัณฑิต จงกล่าววาจาอันปาฏิหาริย์แห่งโพธิญาณจาก
โอษฐ์ของท่าน จงตั้งสถาบันการศึกษา ที่มีชื่อว่า โพธิยาลัยและมหาวิทยาลัย ที่แท้คำว่าโพธิยาลัย ก็คือที่อาศัย
แห่งแสงสว่าง คำว่าวิทยาลัย ก็คือที่อาศัยแห่งความรู้อันยิ่งใหญ่ ถ้าท่านทำตามที่เราบอก ท่านจะสำเร็จกิจทุก
อย่าง

การรำ การรำที่สำคัญในการแสดงลิเกทรงเครื่อง ประกอบด้วยการรำออกตัวของนักแสดงโดยรำ
ประกอบเพลงเข็ด เพลงเสมอ การรำหน้าเตียงซึ่งเป็นการรำใช้บท หรือการตีบทประกอบการร้องเพลงไทยเดิม
โดยเนื้อหา มักเป็นการบรรยายแนะนำตัวหรือเล่าเรื่องราว การรำเข้าพระเข้านาง หรือการรำเกี่ยวเป็นการรำ
ระหว่างพระกับนางซึ่งต้องใช้ทักษะทางการรำรำสูง โดยที่ทั้งคู่ต้องรำและร้องให้สัมพันธ์กัน การรำในเชิงการ
ต่อสู้ หรือรำกระบวนไม้รบ ผู้แสดงต้องใช้ทักษะทางการรำรำอาวุธ มีทั้งอาวุธสั้นและอาวุธยาว เช่น ดาบ กริช
ทวน กระบอง ผู้แสดงต้องฝึกหัดการใช้อาวุธให้คล่องตามเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ นับเป็นวิชาการรำรำอันสุด
ยอดแบบฉบับหนึ่งของการแสดงลิเกทรงเครื่อง (วันทนีย์ ม่วงบุญ, 2559, หน้า 151)

ท่ารำที่ลิเกใช้ในการสื่อสารการแสดงมีด้วยกัน 12 ท่า คือ ท่ารัก ท่าโศก ท่าโอด ท่าจี๋ ท่าฟาดนิ้ว ท่ามา
ท่าไป ท่าถ้ำ ท่าคู่ครอง ท่าช่วยเหลือ ท่าเคื่อง และท่าโกรธ การเข้าออกของตัวลิเกในครั้งหนึ่ง จะเรียกว่าหน้า
พาทย์หนึ่ง พระเอกเป็นตัวที่มีหน้าพาทย์มากที่สุดในการแสดง (กลุ่มบริหารกองทุนและระดมทุน กองกองทุน
ส่งเสริมงานวัฒนธรรม, 2555, หน้า 43-44)

การรำในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก มีความงดงาม อ่อนช้อย สัมพันธ์กับกิริยา
ของตัวละคร ถูกต้องตามหลักนาฏศิลป์ไทย มีการรำเกี่ยว การรำตามจังหวะปีพาทย์ รวมทั้งการใช้ท่ารำในการ
สื่อสาร ดังภาพการแสดง

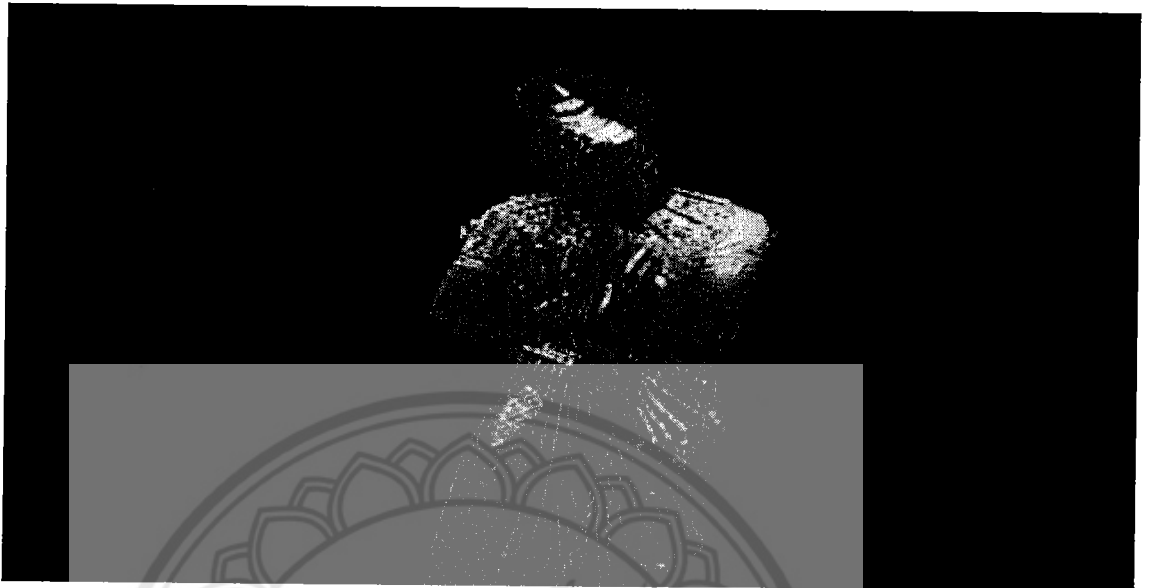
ภาพที่ 128 การรำเกี้ยว พระมหาชนกเกี้ยวพระนางสีวลีในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 129 การรำตามจังหวะปี่พาทย์ ตอนพระมหาชนกพระราชทานพื้นพุดันมะม่วง 9 วิธี ในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

ภาพที่ 130 ท่าโตก ตอนพระโปลชนกถูกจองจำ ในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนก

ที่มา: <https://www.youtube.com>

5.5.4.4 การใช้เพลงรานีเกลิง เพลงรานีเกลิงเป็นเพลงที่ครูดอกดิน เสือสง่าเป็นผู้คิดขึ้นและใช้ร้องเป็นอัตลักษณ์ของลิเกสืบมา (วันทนี ม่วงบุญ, 2559, หน้า 151) มนตรี ตราโมท (อ้างถึงใน พลาติศรัย สิทธิธัญกิจ, 2545, หน้า 54) กล่าวว่า “เพลงรานีเกลิง เป็นเพลงที่นายดอกดิน เสือสง่า ลิเกมีชื่อเสียงผู้หนึ่ง เป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้นจากเพลงมอญครวญของลิเกของตน” ส่วนสุจิตต์ วงษ์เทศ (2562) อธิบายไว้ว่า “รานีเกลิง ทำนองร้องที่เป็นลักษณะเฉพาะของลิเก เกิดขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ของนายดอกดิน เสือสง่า ต่อมานายหอมหวล นาคศิริ เอาทำนองรานีเกลิงร้องต้นด้วยกลอนลิเกอย่างยาวหลายคำกลอน ทำให้ลิเกเป็นที่นิยมชมชอบแพร่หลายมากขึ้น”

เพลงรานีเกลิงซึ่งนายดอกดินได้ทำขึ้นไว้เดิมนั้น ร้องคำเดียวก็ลงให้ปีพาทย์รับ นายหอมหวลจึงได้แก้ไขดัดแปลงวิธีร้องขึ้นใหม่ โดยใช้กลอนแบบลำตัดผสม ทำให้ร้องต้นติดต่อกันไปหลาย ๆ คำกลอน จึงจะลงให้ปีพาทย์รับทีหนึ่ง ซึ่งทำให้น่าฟังยิ่งขึ้น (มนตรี ตราโมท อ้างถึงใน สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2562)

การแสดงลิเกทรงเครื่องเรื่องพระมหาชนกร้องด้วยทำนองเพลงรานิเกลิง อันแสดงถึงอัตลักษณ์ของลิเกไทยไว้ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างการร้องทำนองรานิเกลิงในการแสดงลิเกทรงเครื่องการกุศลเรื่องพระมหาชนกในตอนพระมหาชนกประสงค์ทวงคืนราชสมบัติเมืองมิถิลาคืน ดังนี้

ผ่านจากฉากเมื่อตะกี	มาถึงปีที่สิบหก
องค์พระมหาชนก	ขอหยิบยกต่อเนือง
อันความเดิมในอดีต	แม้เคยปกปิดบอภัย
ฟุ้งชี้แจงแจ้งชัด	จนรวบรัดรู้เรื่อง
ว่าองค์สมเด็จพระบิดา	ครองมิถิลารุ่งโรจน์
มาถูกไฉ่ฝ่ายขบถ	มันทรยศยกเยื้อง
จึงคิดมุ่งหมายมาด	หวังได้สมบัติคืนมา
จะไปบำรุงรักษา	ให้มิถิลาฟูเฟื่อง
ด้วยเจตนาแน่วแน่	เชิญพระเจ้าแม่คืนเมือง

(ปีพาทย์รับ)

ตอนพระมหาชนกพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี มีดังนี้

จึงดำรัสตรัสด้วยพระปัญญา	บัญชาด้วยพรหมณ์มหาศาล
ท่านจงได้รับเอา 9 ประการ	เลือกสรรมากระทำได้ตามใจ
หนึ่งนำเมล็ดมะม่วงไปเพาะพันธุ์	สองนั้นถนอมรากให้งอกใหม่
สามเลือกกิ่งนำปักชำไว้	สี่เสียบยอดไปกับต้นมีผลดี
ห้านำตามาต่อกิ่ง	หกนำกิ่งมากิ่งจึงถ้วนดี

เจ็ดตองกึ่งให้ออกรากขึ้นมากมี	เลือกที่ดีปลูกไว้ไม่กังวล
ข้อที่แปดอีกข้อยังพอมมี	รมควันต้นที่ไม่มีผล
จะผลิดอกออกผลได้ไม่อัศจรรย์	การเริ่มต้นควรพิจารณา
ข้อที่เก้าทำชีวภูมิต้องเคราะห	ก็เห็นเหมาะสมนักเป็นนักหนา
อุตสาหกรรมเพียรทำตามปัญญา	ก็สำเร็จได้มาประโยชน์ครัน

(ปีพาทย์รับ)

สรุปได้ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทำให้เกิดการสร้างสรรคศิลปะการแสดงของไทยอย่างหลากหลาย ได้แก่ หนังใหญ่ ละครรำ หุ่นละครเล็ก และลิเกทรงเครื่อง โดยเฉพาะละครรำและหุ่นละครเล็กนั้น มีการแสดงเรื่องพระมหาชนกหลายครั้ง การแสดงละครรำเรื่องพระมหาชนก ยังเป็นมหรสพสมโภชในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกาศิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ศิลปะการแสดงที่เกิดจากการนำเนื้อเรื่องพระราชนิพนธ์ไปแสดงนั้น สามารถรักษารูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงของไทยแต่ละประเภทไว้ตามประเพณี หนังใหญ่ ด้รักษาการทำตัวหนัง จอหนัง ผู้ขีด ผู้พากย์ และเจรจา และการผสมผสานศิลปะหลายแขนง ละครรำ มีผู้แสดงเป็นชายและหญิงและแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ มีบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง การรำประกอบการแสดงละคร การใช้วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเล่นตลกหรือจำอวดแทรก ส่วนหุ่นละครเล็ก มีตัวหุ่น และลีลาการเชิด และลิเกทรงเครื่อง ยังคงมีการแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ การใช้วงปีพาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเจรจา ร้อง และรำ และการใช้เพลงรานิเกลิง โดยเฉพาะบทที่ใช้ประกอบการแสดงนั้น ทั้งบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจามีการดัดแปลงไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก หรือนำไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกโดยตรง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงมีความสำคัญต่อการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ศิลปะการแสดงของไทย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการธำรงชาติและศิลปวัฒนธรรมของไทย” มีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา และ 2. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยทั้ง 2 ข้อ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีความสำคัญต่อการธำรงชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

การขับเคลื่อนแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ 1. การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย 2. การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และ 3. การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ

การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกได้บันทึกและถ่ายทอดแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงใช้ในการพัฒนาสังคมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ศึกษาเรียนรู้ผ่านเนื้อหาพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้แก่ หลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา การดูแลสิ่งแวดล้อม ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาแนวทางการใช้เทคโนโลยี และการบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา

การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้อธิบายแนวพระราชดำริเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างกระจ่าง แนวพระราชดำริซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาคนและสังคมไทยจึงเป็นที่เข้าใจมากยิ่งขึ้น อันส่งผลดีต่อการประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ การใช้ปัญญาแก้ปัญหาการกระทำ และวิถีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคมร่วมสมัย ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ คือ เป็นการกระทำความเพียรโดยไม่มีจุดหมายหรือมุ่งหวังผลตอบแทน เป็นการกระทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ลด ละ และเลิกไปกลางคัน ส่วนการใช้ปัญญากำกับการกระทำ คือ บุคคลจะกระทำความเพียรโดยขาดปัญญาไม่ได้ จะต้องใช้ปัญญาควบคู่กับความเพียรเสมอ และวิถีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคมร่วมสมัย คือ การยึดมั่นในหลักของความวิริยะเป็นคุณธรรมพื้นฐานและเป็นคุณธรรมสำคัญในการใช้ชีวิต และบุคคลสามารถพบความสุขและการหลุดพ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องออกบวช แต่เป็นการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและเพื่อโลก

การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ เรื่องราวในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกหลายตอนได้นำเสนอแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงใช้ในการทรงงานแล้วประสบความสำเร็จ ก่อเกิดเป็นความสุขยั่งยืนแก่คนและสังคมไทย ควรที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนนำไปปรับใช้ในชีวิต ได้แก่ การทำหน้าที่ของบุคคล

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ด้วยการสร้างความเข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่

1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง
4. การบริหารจัดการภาครัฐ
5. การป้องกันทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย

และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา การรับรู้และการดำรงอยู่ของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาคนและสังคมไทย

การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกแสดงถึงแบบอย่างการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนค่านิยมคน

ไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เสนอแบบอย่างการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีเนื้อหาเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคงตามแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การรักษาความมั่นคงภายใน เพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและดำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ

การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เสนอแบบอย่างอันเป็นแนวทางป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อให้สังคมไทยมีวินัย โปร่งใส และยุติธรรม ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจเรื่องความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติเพื่อสร้างความมั่นคงในทุกด้านที่เกี่ยวกับเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังมีความสำคัญต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย ได้แก่ ภาษาและวรรณคดีไทย ความคิดความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง

ด้านภาษาและวรรณคดีไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้ธำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ด้านภาษาและวรรณคดีไทย จากการใช้ภาษาวรรณศิลป์ในการสร้างสรรค์ตัวบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความงดงาม และแสดงอัตลักษณ์ของภาษาไทย ประกอบด้วย การเลือกใช้คำ การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ การเลือกใช้คำ ได้แก่ การใช้คำง่าย การใช้คำโบราณ การใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำคล้องจอง การใช้คำแสดงเครือญาติ การใช้คำศัพท์สูง การใช้คำที่บัญญัติ

ขึ้นใหม่ การใช้คำภาษาไทยร่วมสมัย และการใช้คำสละสลวย ส่วนการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ปรากฏดังเช่น
 ขนบของการแต่งวรรณคดีไทย ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน การใช้สัญลักษณ์ตามขนบนิยมของ
 วรรณคดีไทย การใช้สัญลักษณ์เฉพาะ และการใช้สัญลักษณ์ที่ดัดแปลงไปจากขนบนิยมของวรรณคดีไทย อีกทั้ง
 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีลักษณะเป็นวรรณคดีชาตกและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ โดยมีลักษณะของ
 วรรณคดีชาตกจากการนำเสนอเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ และการดัดแปลงรูปแบบการเล่า
 เรื่องของชาตก มีลักษณะของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจากการเลือกชาตกเพื่อแสดงบารมีของพระมหากษัตริย์
 เนื้อเรื่องชาตกที่พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นพระมหากษัตริย์ การใช้คำเรียกพระมหาชนก เนื้อเรื่องที่สามารถ
 เทียบเคียงได้กับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
 บรมนาถบพิตร บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงได้รักษารูปแบบวรรณคดีทั้งสองประเภทที่เคยมีอยู่ใน
 วัฒนธรรมไทยในอดีตให้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และสืบทอดต่อไปในสังคมวัฒนธรรมไทย

ด้านความคิดความเชื่อ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนความคิดความเชื่อที่เป็น
 อัตลักษณ์ของสังคมไทย ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การเมืองการปกครอง
 พระโพธิสัตว์ กรรม เทวดา และความสำคัญของวิชาความรู้ ความคิดทางการเมืองการปกครองของไทย ได้แก่
 พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง เป็นธรรมราชา และเป็นพุทธราชา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก
 พระพุทธศาสนา ส่วนแนวคิดพระโพธิสัตว์และกรรม เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา
 เช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องเทวดา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระอินทร์และนางมณีเมขลา และความคิดเรื่อง
 ความสำคัญของวิชาความรู้ ได้แก่ ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมมีความสำคัญต่อการแสวงหาความเจริญของ
 บุคคลและสังคม ความคิดความเชื่อเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะเป็นรากฐานของสังคมที่มีส่วนต่อการสร้างเสริม
 ความเจริญของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน การคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางความคิดความเชื่อของวัฒนธรรมไทยใน
 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จึงเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการขับเคลื่อนคนและสังคมไทย

ด้านจิตรกรรม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทำให้เกิดการสร้างสรรคจิตรกรรมไทยขึ้น อันเป็นการ
 สร้างงานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ จิตรกรรมประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก จิตรกรรม
 ในวัดไทย และจิตรกรรมในนิทรรศการแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
 มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จิตรกรรมทั้ง 3 รูปแบบที่ได้สร้างสรรค์จากเนื้อหาของพระราชนิ
 พนธ์เรื่องพระมหาชนก มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างจิตรกรรมไทยแบบประเพณีกับจิตรกรรมไทย

สมัยใหม่ แต่ก็ยังได้รับการไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของจิตรกรรมไทยตามแบบโบราณ ได้แก่ การใช้ลวดลายไทยที่อ่อนช้อย การวาดภาพแบบ 2 มิติ การวาดภาพบุคคลแบบอุดมคติ การใช้เส้นและธรรมชาติในการแบ่งพื้นที่ การใช้สี แสดงความแตกต่างระหว่างบุคคล การมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการสะท้อนสังคม

ด้านประติมากรรม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดการสร้างสรรคประติมากรรมไทยขึ้น อันเป็นการสร้างงานศิลปะให้เพิ่มขึ้น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ประติมากรรมรูปทรงลอยตัว และประติมากรรมรูปทรงนูนมีพื้นราบรองรับ ประติมากรรมทั้ง 2 รูปแบบที่สร้างสรรค์ตามเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้รับการไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของประติมากรรมไทย ได้แก่ การสร้างประติมากรรมเล่าเรื่องเหตุการณ์ในนิทานชาดกตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา การใช้ลวดลายที่ได้แบบอย่างมาจากธรรมชาติ การเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญนำมาแสดงและมีรูปทรงแบบอุดมคติ ลักษณะของวัสดุที่ใช้สร้างประติมากรรม และการสะท้อนสังคม

ด้านศิลปะการแสดง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ทำให้เกิดการสร้างสรรคศิลปะการแสดงของไทยหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ หนังใหญ่ ละครรำ หุ่นละครเล็ก และลิเกทรงเครื่อง โดยเฉพาะละครรำและหุ่นละครเล็กนั้น มีการแสดงเรื่องพระมหากษัตริย์หลายต่อหลายครั้ง การแสดงละครรำเรื่องพระมหากษัตริย์ยังเป็นมหรสพสมโภชในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ศิลปะการแสดงที่เกิดจากการนำเนื้อเรื่องพระราชนิพนธ์ไปแสดงนั้น สามารถรักษารูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงของไทยแต่ละประเภทไว้ตามประเพณี หนังใหญ่ ได้รับการทำตัวหนัง จอหนัง ผู้เชิด ผู้พากย์และเจรจา และการผสมผสานศิลปะหลายแขนง ละครรำ มีผู้แสดงเป็นชายและหญิงและแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ มีบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาเพื่อเล่าเรื่อง การรำประกอบการแสดงละคร การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเล่นตลกหรือจำอวดแทรก ส่วนหุ่นละครเล็ก มีตัวหุ่นและลีลาการเชิด และลิเกทรงเครื่อง ยังคงมีการแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ การใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง การเจรจา ร้อง และรำ และการใช้เพลงราชนิกลิ่ง โดยเฉพาะบทที่ใช้ประกอบการแสดงนั้น ทั้งบทพากย์ บทร้อง และบทเจรจาจะมีการดัดแปลงไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ หรือนำไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์โดยตรง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ศิลปะการแสดงของไทยที่เคยมีมาแต่ครั้งโบราณ

แม้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559 หากแต่วรรณกรรมล้ำค่าที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระวิริยอุตสาหะและพระปรีชาญาณอันเลิศก็ยังเป็นมรดกของชาติและวัฒนธรรมไทยที่มีบทบาทต่อการพัฒนาคนและสังคมไทย จากการดำรงชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเสาหลักแห่งความมั่นคงของบ้านเมือง ตราบไคที่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังเป็นที่รับรู้และแพร่หลายในสังคมไทย ก็จะเป็นการสืบสานพระราชปณิธานการสร้าง “ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ได้อย่างยั่งยืน

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

6.2.1 แนวคิดวรรณกรรมกับสังคมและแนวคิดสหทบทกับการศึกษาพระราชนิพนธ์

เรื่องพระมหาชนกให้กว้างขวาง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นวรรณกรรมที่มีบทบาทในสังคมตามพระราชประสงค์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ คือ การบันทึกแนวพระราชดำริอันทรงคุณค่าเพื่อให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ แม้พระองค์สวรรคตแล้ว หากแต่แนวพระราชดำริอันเป็นความจริงแท้ และเป็นเครื่องมือดำรงความสุขแก่ชาติบ้านเมืองไทยมายาวนานกว่า 70 ปี ก็ยังคงดำรงอยู่เป็นอมตะในสังคมไทย นอกจากนี้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังช่วยขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาประเทศชาติตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างวรรณกรรม และวรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม ตามแนวคิดวรรณกรรมกับสังคมดังที่ตรีศิลป์ บุญขจร (2547, หน้า 5) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม คือ การศึกษาและประเมินคุณค่าของวรรณกรรม ในฐานะที่วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อกันและกัน ได้แก่ วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม และวรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม และการศึกษาโลกทัศน์ของผู้แต่งจากวรรณกรรม โดยเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ใช้วรรณคดีพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคำสอน ชี้นำสังคม และปกครองคน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในบริบทสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น การพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิอภินิหารของพญาสิทธิ การแต่งเรื่องมหาชาติคำหลวงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเชื่อว่าพระองค์เองทรงพระราชนิพนธ์กัณฑ์เทศพร และในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หนังสือพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และบทเพลงพระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็ได้ใช้แนวคิดทาง

พระพุทธศาสนาเพื่อชี้นำ สั่งสอน และปกครองบ้านเมืองเพื่อนำไปสู่การสร้างศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งสร้างสันติสุขและความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นกับบ้านเมือง

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม แม้ผู้ทรงพระราชนิพนธ์จะนำเรื่องพระมหากษัตริย์มาจากพระมหากษัตริย์ในอรรถกถาชาดก แต่แนวพระราชดำริและพระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศเป็นปัจจัยที่ทำให้ทรงดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ให้แตกต่างกันไป หนึ่ง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่เสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ในเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ของหนังสือเป็นลักษณะร่วมที่พบได้พระราชนิพนธ์เรื่องอื่นของพระองค์ เช่น เรื่องติโต แสดงแนวคิดลักษณะของผู้ผู้นำ คือ การมีกายและใจที่ยอดเยี่ยม มีวินัยในตนเอง และมีบุคลิกลักษณะแข็งแกร่ง (กุสุมา รักษมณี, 2559, หน้า 307-329) แนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เช่นกัน แนวคิดสททจึงทำให้ศึกษาวรรณกรรมได้ลึกซึ้งและเข้าถึงเนื้อหาวรรณกรรมได้มากขึ้นตามที่วีรวัดน์ อินทรพร (2561, หน้า 153) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดเรื่องสททในวรรณกรรม เป็นแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท” วรรณกรรมกับสิ่งอื่นที่แวดล้อมอยู่ โดยเฉพาะบริบททางวัฒนธรรม หรือ “ตัวบท” อื่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวรรณกรรมแต่ละเรื่อง การทำความเข้าใจสททในวรรณกรรมจึงเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของวรรณคดีได้ลึกซึ้งขึ้น

6.2.2 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นระยะเวลาถึง 19 ปี ทำให้ทรงได้ดัดแปลงพระราชนิพนธ์โดยสอดคล้องกับสังคมและสถานการณ์ของสังคมไทย และสังคมโลก ทั้งนี้ แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ยังมีลักษณะเป็น “อภิปรัชญา” แนวพระราชดำริที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงสามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาสำหรับสังคมไทย และสังคมโลกได้ตลอด การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการพัฒนาสังคมไทยตามพระราชปณิธาน เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่ได้บันทึกพระราชดำริสำคัญ การอธิบายพระราชดำริให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และการชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชดำริที่ทรงคุณค่านี้จึงทำให้หนังสือพระราชนิพนธ์เป็นของขวัญพระราชทานอันประเสริฐ ผู้อ่านสามารถนำสาระต่าง ๆ มาใช้เป็นหลักชัยแก่ชีวิตตนเองและสังคมไทย อีกทั้งสามารถยึดถือเป็นแนวทางพัฒนาสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืนต่อไปได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 73-109)

เขียนบทความเรื่อง “พระมหาชนก: คำสอนจากพ่อ” ที่ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระราชนิพนธ์เผยแพร่ฉบับนี้เป็น ยุทธศาสตร์แห่งการเผยแพร่แนวพระราชดำริเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่ต้องเริ่มจากการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติต่อไป สังคมไทยยังมีปัญหาเรื่องการพัฒนาไม่ถูกทาง ขาดปัญญา ขาดความเพียร ดังนั้นแนวพระราชดำริทั้งโดยตรงและแฝงนัยในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ น่าจะเป็นแนวทางที่คนไทยทุกคนน้อมนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังให้เกิดผล และปริญญวัฒน์ วัชรอาภากร (2549) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก: การพัฒนาประเทศในกระบวนทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ” ข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญคือความสอดคล้องเชื่อมโยงของสาระแฝงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ สามารถสร้างความเข้าใจพื้นฐานและชี้ให้เห็นตัวแบบการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในฐานะที่เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาชุดหนึ่งที่มีอยู่จริง โดยอาศัยการมองเห็นให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้งหมดของชีวิตและธรรมชาติที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มุ่งจัดการระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชีวิตให้มั่นคง ยั่งยืน โดยอาศัยพื้นฐานความพอดีของจิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญ

6.3.3 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกปรากฏทฤษฎีแห่งการพัฒนาอันเป็นแนวทางการพัฒนาตามหลักสากล ได้แก่ ทฤษฎีแห่งการพึ่งตนเอง ความเพียรอันบริสุทธิ์ สร้างเศรษฐกิจจริงด้วยงานหรือความเพียรอันบริสุทธิ์ และการปฏิรูปการเรียนรู้ของมนุษย์ให้หลุดพ้นจากอวิชชาเพื่อไปสู่การพัฒนาที่แท้ (สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, 2543, หน้า 174-179) พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงมีเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความเข้าใจและแสดงแบบอย่างที่ดีสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชาหลายประการให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เข้าใจได้ไม่ยาก ดังนั้น การส่งเสริมให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังคงดำรงอยู่และแพร่หลายในสังคมไทยจะเป็นแนวทางสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาของคนและสังคมไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นระยะเวลาจนถึง 19 ปี ทำให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงทราบถึงปัญหาอันแท้จริงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของสังคมไทย จากการเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศไทย รวมทั้งการที่ทรงได้คิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นอย่างได้ผล เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการศึกษา ส่งผลให้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกโดยทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับสถานการณ์และเหตุการณ์ ทั้งนี้ ระยะเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

พอสมควร ก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ในปี 2540 ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นตั้งแต่ความรุนแรงในระดับน้อยจนลุกลามแก้ไขไม่ได้ สถานการณ์ทางสังคมเช่นนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงตระหนักและเข้าพระราชหฤทัยปัญหาอย่างแท้จริง จึงได้ทรงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ด้วยเหตุนี้ แนวพระราชดำริที่พระองค์ได้ปรับและดัดแปลงจากชาดกให้มีลักษณะร่วมสมัยซึ่งใช้เวลาประพันธ์ 20 ปีก่อนนี้ จึงสามารถคาดการณ์ว่านำไปใช้ได้ไปอีก 20 ปีข้างหน้า ดังเช่น ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาเกี่ยวกับศักยภาพของมนุษย์ อันเป็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของสังคมไทยมานานซึ่งสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า

6.3.4 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกกับการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ความคิดความเชื่อซึ่งมีอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาช้านาน อีกทั้งมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ศิลปะไทยอันเป็นมรดกของชาติมาแต่โบราณอีกหลายด้าน ได้แก่ ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง โดยเฉพาะด้านศิลปะการแสดงนั้น พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ทำให้ศิลปะการแสดงดั้งเดิมของไทยคงอยู่ ดังรูปแบบศิลปะการแสดงประเภทละครรำ ที่มีการจัดแสดงเรื่องพระมหาชนกหลายครั้ง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมหลายแขนง และศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ ก็มีบทบาทต่อการเผยแพร่วรรณกรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ดังที่ ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 48) กล่าวว่า “วรรณกรรมเป็นศิลปะแรกที่ทำให้เกิดศิลปะแขนงอื่น ๆ” และสุจิตรา จจรจิตร (2547, หน้า 45) กล่าวไว้ว่า “วรรณกรรมไม่ได้เป็นงานศิลปะที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากเป็นงานศิลปะร่วมที่มีความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงต่าง ๆ มากมาย” นอกจากนี้ ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวรรณคดีพระพุทธศาสนากับศิลปวัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2558, หน้า 83-106) เขียนบทความเรื่อง “พุทธศิลป์ในวรรณคดีไทย” พบว่า วรรณคดีไทยจำนวนมากมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา กวีนำเนื้อหามาจากชาดก พุทธประวัติ คติความเชื่อ มาสรรค์สร้างเป็นวรรณคดี ถ้อยคำพรรณนาในวรรณคดีเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจแก่ศิลปินสาขาอื่น ๆ นำไปสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ และในทางกลับกัน วรรณคดีก็ได้นำผลงานทางพุทธศิลป์เหล่านั้นมาพรรณนาไว้ในงานวรรณคดี วรรณคดีและศิลปะอื่นจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด พระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศิลปะแขนงอื่น ๆ งานพุทธศิลป์ใน

วรรณคดีไทย ปรากฏในหลายลักษณะ หลายเนื้อหา ได้แก่ ความงามของปราสาทราชวังและวัดวาอาราม พุทธประวัติ ชาตก เรื่องนรก-สวรรค์ จักรวาล และป่าหิมพานต์ บทพรรณนาภาพพุทธศิลป์เหล่านี้สร้างความปิติศรัทธา ความดื่มด่ำในความเจริญรุ่งเรือง ความเศร้าส่วงในความทรุดโทรมเสื่อมถอย รวมทั้งความมหัศจรรย์ใจในจินตนาการของกวี

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการสร้างสรรคศิลป์วัฒนธรรมในสังคมไทยต่อไปในอนาคต อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยย่อมได้รับการอนุรักษ์และทำนุบำรุงนับเนื่องมาจากบทพระราชนิพนธ์อันทรงคุณค่าจากพระมหากษัตริย์องค์อันหาที่สุคติได้ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขณะเดียวกัน ศิลปวัฒนธรรมของไทยก็ยังมีบทบาทเผยแพร่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้รับรู้กันกว้างขวางในสังคมไทยต่อไป ดังที่ ชัดสุณี สินธุสิงห์ (2532, หน้า 84) กล่าวว่า “วรรณคดีและทัศนศิลป์ต่างมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างมีอาจปฏิเสศได้ ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาของงาน”

6.3.5 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของไทยตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จากผลการวิจัยที่ได้แสดงให้เห็นว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยหลากหลายด้านด้วยกัน สามารถเชื่อมโยงกับแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของไทยในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวคือ การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นเวลานานถึง 19 ปี จนได้บทพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่า และสมบูรณ์แบบ นับเป็นการเสียสละของพระองค์ที่คุ้มค่ามาก นำมาสู่ความยั่งยืนของการคงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชาติ ภูมิปัญญาของบรรพชนที่มีมาช้านานยังคงอยู่เป็นมรดกของสังคมไทยที่น่าภาคภูมิใจ และแสดงถึงความเป็นไทย นับตั้งแต่ปี 2539 ซึ่งเป็นปีที่พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) และในอนาคตสืบต่อไปสมดังพระราชดำริ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย วันที่ 25 มกราคม 2507 (ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล, 2561) ความตอนหนึ่งว่า

ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง มาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลัง

ทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงได้ทรงใช้วรรณกรรมเพื่ออารมรดกไทย นำสู่การสร้างรากฐานความเป็นชาติที่มั่นคงยั่งยืน ทรงเป็นอัครศิลปินแห่งแผ่นดินไทยอย่างแท้จริง ผลงานศิลปะที่พระองค์ทรงสร้างสรรค์ขึ้นมีบทบาทสร้างสรรค์สร้างความจริงใจของชาติบ้านเมือง ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นชาติไทย ดังเช่น บุรพกษัตริย์ไทยในสมัยอดีตได้ทรงประพฤติปฏิบัติมา การคงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมของชาติจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาจิตใจของผู้คน แสดงถึงความเป็นชาติที่เจริญ แสดงถึงประวัติศาสตร์ของชาติ และความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาในอดีต คนไทยได้ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้สั่งสมจากภูมิปัญญาของบรรพชนไทย ดังที่ทิพย์สุตา นัยทรัพย์ (2535, หน้า 74) กล่าวไว้ว่า

สิ่งหนึ่งที่แสดงว่าชาติไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปกรรมมานาน ก็คือ ศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี เป็นต้น ศิลปะต่าง ๆ เหล่านี้ มีคุณค่าต่อการอบรมจิตใจ การปลูกฝังความรักชาติ ความสามัคคี ความมีคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชาติ ศิลปินเป็นผู้สร้างงานศิลปะ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและอุดมคติของคนในชาติ ดังนั้น ศิลปกรรมทุกแขนงจึงมีคุณค่าต่อจิตใจ เพราะความงามของศิลปะ ทำให้เจริญตาเจริญใจ ช่วยกล่อมเกลาจิตใจคนให้พ้นจิตเบื่องต่ำได้...ถ้าชาติใดไม่มีช่างศิลปกรรม แสดงว่าชาตินั้นไม่เจริญ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติในด้านศิลปกรรมจึงสมควรแก่การทะนุบำรุงไว้เพื่อแสดงความเป็นชาติไทยอย่างภาคภูมิใจ

แม้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว หากแต่พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกที่ได้ทรงสร้างสรรค์และพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยจะยังคงอยู่ ทำหน้าที่อารมรดกไทยด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นเสาหลักของชาติบ้านเมือง นอกเหนือจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจะมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศอันเป็นความเจริญในแง่ของการพัฒนาคนและสังคม ความมั่นคงทางด้านศิลปวัฒนธรรมก็เป็นอีกส่วน

หนึ่งที่จะทำให้ความเป็นชาติดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ เหล่านี้นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณที่จะสถิตในใจของคนไทยไปตราบนิจนิรันดร์

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านเนื้อหา แนวคิด และภาษาวรรณศิลป์ มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ อีกทั้งตัวบทพระราชนิพนธ์ยังทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีมาช้านานยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย จึงขอเชิญชวนคนไทยทุกท่านได้อ่านและศึกษาเรียนรู้ตามกำลังสติปัญญา รวมทั้งส่งเสริมการอ่าน และการเรียนการสอนเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ให้แพร่หลาย อันจะช่วยขับเคลื่อน แนวพระราชดำริส่งเสริมการพัฒนาประเทศ และอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของไทยได้ต่อไป

6.3.2 ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยจากเรื่องพระมหาชกที่ดัดแปลงไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก เช่น หนังสือการ์ตูน การ์ตูนแอนิเมชัน ละคร และควรศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกเปรียบเทียบกับเรื่องพระมหาชกฉบับอื่น ๆ เพื่อให้เห็นลักษณะเด่นและคุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกอย่างกว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกกับบทประกอบการแสดงเรื่องพระมหาชก เนื่องจากการแสดงเรื่องพระมหาชกมีเป็นจำนวนมาก ทั้งการแสดงรูปแบบดั้งเดิมของไทย และการแสดงในรูปแบบร่วมสมัย น่าจะทำให้เห็นอิทธิพลของเรื่องพระมหาชกต่อศิลปวัฒนธรรมไทยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2560). **พระเสด็จสุภัทรา ราชภัฏร์ล้วนอาลัย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กลุ่มบริหารกองทุนและระดมทุน กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม. (2555). **เปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ นายบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กุสุมา รัชชมนี. (2559). พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ของขวัญพระราชทานสำหรับปวงชนชาวไทย. ใน **กุสุมาวรรณา 6: วิถีวารประพันธ์** (หน้า 307-329). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2520). **พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2555). **วัฒนธรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- คณิดา หอมทรัพย์. (มิถุนายน 2560). พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. 9 (3); 68-81.
- คณิดา หอมทรัพย์. (ตุลาคม-ธันวาคม 2562). พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร : กลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดกเพื่อสื่อสารพระราชดำริ. **สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)**. 25 (4) ; 1-11.
- คมชวีชัย พสุริจันทร์แดง. (2558). **การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ผ่านพัฒนาการด้านปรัชญาในเรื่องพระมหาชนก**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- คำรณ สุนทรานนท์. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). หุ่นละครเล็กกับการถ่ายทอด. **วารสารวิถีสังคมมนุษย์**. 4(2); 77-104.

- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว.. (2549) .หุ่น. ใน **ลักษณะไทย เล่ม 4** (หน้า357-363). กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว.. (2549) หนึ่งใหญ่. ใน **ลักษณะไทย เล่ม 4** (หน้า 353-355).กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- จารุณี อินเฉิดฉายและคณะ. (2550). **คุณธรรม จริยธรรม ตามรอยพระโพธิสัตว์ เถลิงพระเกียรติพระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- จิรวัดน์ พิระสันต์ และวนิดา บำรุงไทย. (มกราคม-มิถุนายน 2542). พระมหากษัตริย์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ความมั่งคั่งแห่งวรรณกรรมสยาม ความมั่งคั่งแห่งน้ำพระราชหฤทัย. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 7 (1); 1-12.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2560). **บันทึกการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานกระแสพระราชดำริ เรื่องปัญหาการใช้คำภาษาไทย ในการประชุมวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2504** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). **ใต้ร่มพระบารมี พระบรมธรรมิกมหาราช**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉฎาภา อินทกุล และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2556). กระบวนการจัดการหุ่นละครเล็กโจหลุยส์เพื่อการพัฒนาและสืบทอดเจตนารมณ์ในโรงเรียนเขต จังหวัดเชียงใหม่. ใน **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมหาคัดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย** (หน้า 98-105). ณ มหาวิทยาลัยหาคัดใหญ่ วันที่ 10 พฤษภาคม 2556.
- ฉลองเดช คุวานุมมาต. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556). แนวคิดมหาบุรุษลักษณะ พระพุทธปฏิมา ศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน. **วารสารวิจิตรศิลป์**. 4 (2) ; 117-176.

ชนากานต์ ปานอ่ำ. (2560). เล่า ร้อง เล่น 'พระมหาชนก' น้อมถวายองค์อัครศิลปิน 'เทศกาลหนังใหญ่วัด

ขนอน ครั้งที่ 12. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_529316

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2549). **อ่านสุภาพิตพระร่วง ฉบับวิเคราะห์และถอดความ**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2558). ลิลิตพระลอ: ความสำคัญในโลกวรรณศิลป์ไทย. ใน **ที่ทรรศน์ลิลิตพระลอ** (หน้า 11-66). กรุงเทพฯ: แชนพอร์ พรินต์ติ้ง.

ชัตสุณี สีนธุสิงห์. (2532). **วรรณคดีที่ศนา**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (บรรณาธิการ). (2547). **อยุธยา** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วชิรินทร์สาส์น พรินต์ติ้ง.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. (2545). **พระราชอำนาจปริชญาแห่งพระมหากษัตริย์ไทยในการสร้างสรรค์ภาษาและวรรณกรรม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2559). **เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (กรกฎาคม - ธันวาคม 2560). พระราชานิพนธ์ 'พระมหาชนก': การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย. **วารสารไทยศึกษา**. 13 (2); 73-97.

ณัฐพงศ์ แยมเจริญ. (2544). **วาทกรรมวิเคราะห์เรื่องพระมหาชนก**. วิทยานิพนธ์ นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ดนัย จันท์เจ้าฉาย. (2555). **ในหลวงในรอยธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ดีเอ็มจี.

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ และคณิตา หอมทรัพย์. (2557). **พุทธภูมิพล** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- ตินาร์ บุญธรรม. (2555). **พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). **นวนิยายกับสังคมไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ อุ้นจิตติกุล. (2561). **หลักคิดพระราชา ฟังน้อมพิจารณา “ศิลปวัฒนธรรม”**. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก <https://www.dailynews.co.th/article/680812>
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. (2535). **ภาษากับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา.
- เทียมจิตร พวงสมจิตร. (มกราคม-มิถุนายน 2560). **สัญลักษณ์และความหมายทางพุทธธรรมใน บทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหากษัตริย์**. วารสารไทยคดีศึกษา, 14 (1); 49-111.
- ธงทอง จันทรางศุ. (2559). **บุญเหลือ เมื่อได้เกิดแผ่นดินนั้น**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชนิต อยู่โพธิ์ (2531). **ศิลปะละครหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. (มปป.). **สำเนาพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล**. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563 จาก <https://op.mahidol.ac.th/ga/wp-content/uploads/2018/08/2525.pdf>
- ประมานุชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2537). **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- ประมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.

- ประทุม อังกูโรหิต. (มปป.). รายงานวิจัย พระมหาประณิธานของพระโพธิสัตว์กับปัญหาเสรีภาพของมนุษย์ใน
บทนิพนธ์ของฉินรั้น. กรุงเทพฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัสววิรุฬหการ. (2560). ปาฐกถาพิเศษเรื่องภาพรวมวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. ใน **โสรมสรวงศิริ
ธีรงค์ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น** (หน้า 32-35). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการ
พิมพ์.
- ประโยชน์ สงกลิ่น. (2540). **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า: ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาท
และมหายาน**. วิทยานิพนธ์ อ.ม. มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- ประเวศ วะสี. (พฤศจิกายน 2542). **ทฤษฎีพระมหาชนก: ทิศทางแห่งการพัฒนา**. วารสารวิชาการ. 2 (1); 145-
150.
- ประเวศ วะสี. (2549). **พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่**. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร (2549). **พระมหาชนก : การพัฒนาประเทศในกระบวนการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ**. วิทยานิพนธ์ รป.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปรีชา เกาทอง. (2548). **จิตรกรรมไทยวิจิตร**. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรีชา นันทาภิวัฒน์. (2546). **ศัพทานุกรม พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (2554). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับการครองตน**. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2563 จาก
<https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/attachment/page/krongton.pdf>
- พระสาสนโสภณ (พีจิตร ฐิตวณฺโณ). (2554). **กฎแห่งกรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด.
- พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2 (พิมพ์ครั้งที่ 4)**. (2543). กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2545). **ลิเกไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2557). **พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องพระมหาชนก** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2559). **108 มงคลพระบรมราชาวาท** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2560). พระมหาชนก: มหาชาดกของพระราชา. ใน การสัมมนาทางวิชาการเรื่องงานเผยแพร่พระอัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 (หน้า 1-7). กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- มัญญ มุกข์ประดิษฐ์. (2544). **ประทีปแห่งแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: ไทยประกันชีวิต.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. **เศรษฐกิจพอเพียง**. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2563 จาก <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>
- ยุพร แสงทักษิณ. (2537). **วรรณคดีของพระเกียรติ**. กรุงเทพฯ: ชุรสภาลาดพร้าว.
- รัชนิกร รัชตกรตระกูล. (2560). **เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในสื่อร่วมสมัย**. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตุลาคม 2560.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2552). พระมหาชนก: คำสอนจากพ่อ. ใน **จากเก่าสู่ใหม่ วรรณศิลป์ไทยไม่สิ้นสูญ** (หน้า 73-109). กรุงเทพฯ: ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2558). **พุทธศิลป์ในวรรณคดีไทย**. ใน **ข้ามชาติ ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์** (หน้า 83-106). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2558). **อิทธิพลของคติไตรภูมิต่อการสร้างสรรค์**. ใน **ข้ามชาติ ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์** (หน้า 49-82). กรุงเทพฯ: แสงดาว.

- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2559). **อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. (2539). **ความเป็นมาพระมหาชุนก**. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์.
- รุจิภาส ภูธนัญญณฤภัทร. (2555). **ชิมโฟนีอุปรากร: พระมหาชุนก**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ละครรำเรื่องพระมหาชุนก**. (2560). สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2563 จาก <https://www.youtube.com>
- ลิเกเรื่องพระมหาชุนก**. (2539). สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2563 จาก <https://www.youtube.com>
- วรารัตน์ มหามนตรี. (2557). **โลกทัศน์ของคนไทยจากภาพิต**. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- วศิษฐ เดชกุญชร. (2553). **รอยพระยุคลบาท** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มติชน.
- วัชรา ไชยสาร. (2549). **พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย**. สืบค้นเมื่อ 31 สิงหาคม 2562 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title>
- วันทนี ม่วงบุญ. (2559). **ลิเกทรงเครื่อง**. ใน ศิลปะการแสดง : **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ** (หน้า 159). กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วาทิ ทรัพย์สิน. (2559). **หนังใหญ่**. ใน ศิลปะการแสดง : **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ** (หน้า 159-160). กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2544). **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.
- วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. (2555). **เอกกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- วีรวัฒน์ อินทรพร. (2561). **วรรณคดีวิจารณ์**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริชัย พุ่มมาก. (2557). **องค์ความรู้จากลักษณะจิตรกรรมประเพณีไทย สู่การเดินทางแห่งการสร้างสรรคศิลปะของศิริชัย พุ่มมาก พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน** สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก <http://finearts.pn.psu.ac.th/article/2558/sirichai1.pdf>

- สถาบันราชภัฏนครสวรรค์. (2543). การประชุมสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาครุภาษาไทย ของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: ธารจักรพิมพ์.
- สมเกียรติ รัชต์มณี. (2543). พระราชานิพนธ์พิชิตทุกข์เข็ญเย็นสยาม: พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยและพัฒน สังกมไทย “ที่มา ภาษารรณศิลป์ และการนำไปใช้”. ใน *ครุภาษาไทยของแผ่นดิน* (หน้า 147-172). กรุงเทพฯ: ธารจักรพิมพ์.
- สมบัติ กุสุมาวสี. (2558). ถอดรหัส “พระมหากษัตริย์” จากมุมมองด้านการพัฒนามนุษย์และองค์การ: อัจฉริยภาพอันสร้างสรรค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ใน *เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์* (หน้า 107-113). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2547). มหาชาติคำหลวง: ความหมายทางการเมือง. ใน *บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรม การเมืองและประวัติศาสตร์* (หน้า 230-300) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). จิตรกรรมไทย-แบบประเพณีและแบบสากล. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับ สังกมไทย* (หน้า 151-200) (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). ประติมากรรมไทย-แบบประเพณีและแบบสากล. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับ สังกมไทย* (หน้า 201-236) (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สายวรุณ น้อยนิมิต. (2542). วรรณคดีคำสอน : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับ วรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 21 เซ็นจูรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2557). *วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การ พัฒนาประเทศ สู่ความยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2560 จาก <http://www.nesdb.go.th/download/plan12>

- สิริภาจุฑาภรณ์ มหิดล, พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า. (2555). จิตรกรรมฝาผนังล้านนาเรื่อง "พระมหาชนก". วิทยานิพนธ์ ศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2562). ร้องลิเก 'รานีเกลิง' แหกคอก นอกขอบเพลง 'ผู้ดี'. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_211351
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา.(2549). เจิมจันทร์กัสดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา จรจิตร. (2547). มนุษย์กับวรรณกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุจิตรา ศรีมูล. (2548). ภาวะผู้นำแบบ "ตะวันออก": ศึกษาผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก. วิทยานิพนธ์ ร.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุภาณี พัดทอง (2561). อดีตชาติของ "รามสูร" ผู้มี "ขวาน" เป็นอาวุธประจำกาย-ถูกเยาะเย้ย. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_15716
- สุภัค มหาวรากร. (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2556). นาฏยลีลาพระมหาชนก: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย. วารสารไทยศึกษา. 9 (1); 139-163.
- สุภัค มหาวรากรและพทธี ศุภเศรษฐศิริ (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2557). การสร้างสรรค์เรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์. วารสารไทยศึกษา. 10 (1); 27-53.
- สุภัทรา โกไศยกานนท์. (มีนาคม 2556). ภาษาและวัฒนธรรมในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร. 7 (1); 57-66.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ: ด้านสุภาการพิมพ์.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียรและคณะ. (2554). หลากมุมมองในบทพระราชนิพนธ์: พระมหาชนก. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2544). จิตรกรรมไทย- กรรมวิธีและการแสดงออก. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับสังคมไทย (หน้า 237-290) (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2544). ประติมากรรมไทย- กรรมวิธีและการแสดงออก. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับสังคมไทย (หน้า 291-339) (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสาวณิต วิงวอน. (2530). การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- หนังใหญ่เรื่องพระมหาชนก. (2560). สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2563 จาก <https://www.youtube.com>
- หุ่นละครเล็กเรื่องพระมหาชนก. (2560). สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2563 จาก <https://www.youtube.com>
- อเนก นาวิกมูล. (2561). เมขลา รามสูร รามสูรขว้างขวาน. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_18139
- อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล (2558). “พระลอ” ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. ใน *ที่ทรรศน์ลิลิตพระลอ* (หน้า 171-202). กรุงเทพฯ: แชนพอร์ พรินติ้ง.
- อมรรัตน์ เปี่ยมคนตรี และศุภกรณ์ ดิษฐพันธ์. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558). การใช้วรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี. *Veridian E-Journal, Slipakorn University*. *Veridian E-Journal, Slipakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 8(2); 544-555.
- อักษราวดี เสียงดัง. (2555). เอกลักษณะไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก. วิทยานิพนธ์ ศป.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อานันท์ ปันยารชุน. (2540). การบรรยายและอภิปรายแนวพระราชดำริจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก. ใน *การสัมมนาเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการพัฒนา* (หน้า 10-34). กรุงเทพฯ: งานประชาสัมพันธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อิงอร สุพันธ์ุณี. (2554). *วรรณกรรมกับสังคม ภาพสะท้อนจากนวนิยายปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Chittima Phutthanathanapa Wanichcha Narongchai and Rukchanok Chumnanmak.(2561).

พุทธกับพราหมณ์ : ความเชื่อพญานาคในบริบทสังคมอีสาน. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติและนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (หน้า 942-952). วันที่
22-23 พฤศจิกายน 2561 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

MGR Online. (2553). “พระมหาชนก” บนผนังพระอุโบสถ วัดไทยในอินเดีย จิตรกรรมฝาผนัง ยุครัชกาลที่ 9
แห่งแรกในต่างประเทศ. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2563 จาก <https://mgronline.com>.

MGR Online. (2560). “หุ่นหลวง-พระมหาชนก” มทรสพสมโภชออกพระเมรุมาศ ในหลวง รัชกาลที่ 9.
สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก <https://mgronline.com/qol/detail/9600000105350>

ภาคผนวก ก.บทความวิจัยที่เผยแพร่

คณิตา หอมทรัพย์. (กันยายน-ธันวาคม 2563). พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร:ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 17 (3).

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร:

ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ *

The Story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej: Its Significance in Driving
the King's Thoughts and Strategies for the Country's Development

คณิดา หอมทรัพย์ **

Kanita Homsab

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ผู้วิจัยใช้แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดสหบท แนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลในการศึกษาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ ได้แก่ 1. การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย 2. การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และ 3. การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลด้วยการสร้างความเข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพพหุมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงมีบทบาทส่งเสริมการอ้างชาติให้เจริญ มั่นคง และสร้างประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยามตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อีกทั้งยังสะท้อนถึงพระปรีชาสามารถด้านการเป็นนักพัฒนา พระธรรมราชา และนักอักษรศาสตร์ในการบูรณาการวรรณกรรมพระพุทธศาสนา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยเพื่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

คำสำคัญ: พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์, พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, การขับเคลื่อน, แนวพระราชดำริ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

* บทความวิจัยเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการอ้างชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย งบประมาณรายได้ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 มหาวิทยาลัยนเรศวร

** อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Lecturer, Faculty of Humanities, Naresuan University

Abstract

This research aimed to study the significance of The Story of Mahajanaka, composed by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, in driving the King's thoughts and strategies for the country's development (2017-2036). The researcher used literature and society, intertextuality, His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts on the country's development, and the government's strategies for developing the country as conceptual frameworks for analysis. The result revealed that The Story of Mahajanaka was significant in driving the King's thoughts and strategies for the country's development by presenting the King's important thoughts to develop Thai citizens and Thai society, elaborating the thoughts to the general public, and pointing out the thoughts that were practical and successful. The Story of Mahajanaka contributed to the driving of the government's strategies for developing the country by raising people's awareness as well as illustrating the five most prominent examples of the 10 aspects of the national strategic framework including first, the development and improvement of human resources. The second aspect was a sustainable, environmentally-friendly development, followed by national stability leading to national prosperity as the third aspect. The fourth aspect was governmental management, corruption deterrence, and good governance in Thai society. The final aspect was the international co-operation for further development. The Story of Mahajanaka played a vitally crucial role in maintaining and pertaining the nation's development and stability, and it could also benefit Thai people according to His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts. It could also reflect his versatile capability which showed that he was a great developer, a righteous king, and an artist who combined literature and Buddhism which is Thailand's cultural legacy, in order to achieve a genuinely prosperous nation.

Keywords: The Story of Mahajanaka, His Majesty King Bhumibol Adulyadej, driving, the King's thoughts, strategies for the country's development

บทนำ

พระมหากษัตริย์เป็นชาติกษัตริย์ชาติที่ 2 ในทศชาติชาดกหรือสิบพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องพระมหากษัตริย์ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกชั้นคถาและคัมภีร์ชั้นอรรถกถา มีเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นอานิสงส์แห่งความเพียรของพระมหากษัตริย์ เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสโร มหาเถร) วัดราชาธิวาสวิหาร ทรงสนพระทัยเรื่องพระมหากษัตริย์ ทรงค้นคว้าเรื่องพระมหากษัตริย์จากคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้วทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้เป็นวรรณกรรมชาดกที่มีความร่วมสมัย อ่านง่าย และแสดงถึงคติธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้กับคนและสังคมไทยได้หลากหลายระดับ โดยทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องของพระราชนิพนธ์ให้แตกต่างจากอรรถกถาชาดก ไม่ได้ทรงดำเนินเรื่องราวตามอรรถกถาทั้งหมด ได้ทรง 'ปรุง' เนื้อเรื่องให้มีความน่าสนใจมากขึ้น ทรงดัด เติม และดัดแปลงเนื้อหา และสำนวนภาษาให้เหมาะสมแก่ผู้อ่านร่วมสมัย (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, หน้า 85) ทรงแปลเรื่องพระมหากษัตริย์สมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชฯ, 2557, หน้า (8))

เนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกแบ่งเป็น 37 ตอน นำเสนอเรื่องราวของพระมหาชกที่ทรงบำเพ็ญวิริย
 บารมี วายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน ต่อมาได้ทรงครองเมืองมิตลาและทรงปรารถนาที่จะก่อตั้งปูทะเลย์มหาวิชา
 ลัยให้เป็นสถาบันการศึกษา เพื่อให้ประชาชนมีปัญญา ไม่ลุ่มหลงในโมหภูมิ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกนั้นนอกจากทรง
 พระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยแล้ว ยังทรงพระราชนิพนธ์แปลเป็นภาษาอังกฤษ ทรงแทรกคาถาภาษาบาลีและอักษรเทวนาครี
 กำกับในเนื้อหาบางตอนด้วย มีภาพประกอบซึ่งวาดโดยศิลปินที่มีชื่อเสียงของเมืองไทย 8 ทาน และมีภาพแผนที่ที่พระหัตถ์อีก
 4 ภาพ ต่อมา พ.ศ. 2542 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนแบบนิยายภาพมีทั้งที่เป็นภาพสีและภาพ
 ขาวดำ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับอายุและระดับสติปัญญา

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกแพร่หลายและได้รับความนิยมในสังคมไทย หลังจากการเผยแพร่พระราชนิพนธ์
 เมื่อ พ.ศ. 2539 บทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้นำมาผลิตซ้ำในสื่อรูปแบบต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น บทอ่าน ละครเวที แอนิเมชัน
 อาจกล่าวได้ว่าในบทพระราชนิพนธ์ทั้ง 4 เรื่องในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ
 บพิตร คือ นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ติโต พระมหาชก และคุณทองแดง บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกเป็นบท
 พระราชนิพนธ์ที่ผลิตซ้ำมากที่สุด อาจจะมีที่มาจากเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงรักมากที่สุดและที่มาของบทพระราชนิพนธ์ที่มาจาก
 ทศชาติชาดกอันเป็นเรื่องที่คนไทยรู้จักเป็นอย่างดี (รัชนิกร รัชตรถะกุล, 2560 , หน้า 1) นอกจากนี้ พระราชนิพนธ์เรื่อง
 พระมหาชกเป็นการนำเสนอวรรณคดีชาดกในรูปแบบใหม่ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนำ
 เนื้อหาและคำสอนจากพระราชนิพนธ์พระมหาชกไปเผยแพร่และปรับใช้กับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เกิดเป็นความนิยมในวงกว้าง
 เช่น ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนและการสร้างสรรค์กิจกรรมในชั้นเรียน รวมถึงมีการ
 วิจัยพระราชนิพนธ์พระมหาชกโดยใช้ความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นต้น (ณัฐกาญจน์ นาคนวน, 2559, หน้า 4)

แม้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกจะเผยแพร่อยู่ในสังคมไทยมานานถึง 23 ปีแล้ว (พ.ศ. 2539-2562) แต่ยังมี
 ประเด็นที่ท้าทายให้ผู้อ่าน นักวิชาการ และนักวิจัยของไทยได้พยายามขบคิดและตีความเนื้อหาอย่างหลากหลาย ดังพบ
 การศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในหลายประเด็นด้วยกัน เช่น ศิลปะการประพันธ์ การพัฒนาสังคม การประยุกต์ใช้
 กับการเรียนการสอน และการสร้างสรรค์เรื่องเล่าพระมหาชกในสื่อร่วมสมัย จากการศึกษาข้อมูล พบว่า การศึกษาคุณค่า
 และความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกต่อการพัฒนาสังคมไทยมีอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น สถาบันราชภัฏนครสวรรค์
 (2543, หน้า 147-210) เผยแพร่บทความในการประชุมสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา “ครูภาษาไทยของ
 แผ่นดิน” มีบทความเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก ได้แก่ เรื่อง พระมหาชก แนวทางแก้ปัญหาและพัฒนา
 สังคมไทยเรื่อง ทฤษฎีพระมหาชก: ทิศทางแห่งการพัฒนา เรื่อง พระมหาชก: บทวิเคราะห์แนวโน้มพิสัยสองอุดมศึกษา และเรื่อง
 ทฤษฎีพระมหาชกกับการสร้างสรรค์สังคมที่เข้มแข็ง” และสมบัติ กุสุมาวลี (2558, หน้า 107-113) เขียนบทความ
 เรื่อง “ถอดรหัส ‘พระมหาชก’ จากมุมมองด้านการพัฒนามนุษย์และองค์กร: อัจฉริยภาพอันสร้างสรรค์ของพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว”

การศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกต่อการพัฒนาสังคมไทยที่มีมาแล้วนั้น เห็นได้ว่า แม้จะมี
 ความหลากหลาย แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมประเด็นการวิเคราะห์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกที่เชื่อมโยงกับหลักการพัฒนาตาม
 แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และยังไม่มีการชี้ให้เห็น
 ว่าแนวทางการพัฒนาสังคมในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาลพลเอก
 ประยุทธ์ จันทร์โอชา (พ.ศ. 2560-2579) จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะได้ศึกษาในประเด็นดังกล่าวให้ชัดเจน อันจะชี้ให้เห็น
 คุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทในสังคมในด้านการขับเคลื่อนแนว
 พระราชดำริให้สมบูรณ์และยั่งยืน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2557 โดยบริษัทอัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด จำนวน 162 หน้า

ขอบเขตการวิเคราะห์ การวิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ผู้วิจัยวิเคราะห์ 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกอย่างเด่นชัด ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. **แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม** คือ การศึกษาและประเมินคุณค่าของวรรณกรรมในฐานะที่วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อกันและกัน ได้แก่ วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม และวรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม และการศึกษาโลกทัศน์ของผู้แต่งจากวรรณกรรม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547, หน้า 5)

2. **แนวคิดสหบท** แนวคิดเรื่องสหบทในวรรณกรรม เป็นแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท” วรรณกรรมกับสิ่งอื่นที่แวดล้อมอยู่ โดยเฉพาะบริบททางวัฒนธรรม หรือ “ตัวบท” อื่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับวรรณกรรมแต่ละเรื่อง การทำความเข้าใจสหบทในวรรณกรรมจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้เข้าใจความหมายของวรรณคดีได้ลึกซึ้งขึ้น (วีรวัฒน์ อินทรพร, 2561, หน้า 153)

3. **แนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีดังนี้**

3.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1. การกระทำใด ๆ ให้ความพอเพียง 2. ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว 3. ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ 4. ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม 5. ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ และ 6. สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ (สุเมธ ตันติ

เวชกุล, 2549, หน้า 112-128) แนวคิดนี้เป็นการปรับเปลี่ยนจากความคิดของตะวันตกที่มีรหัสการพัฒนาเดิม คือ ความรู้ อำนาจ และเงิน มาเป็นความดี การอยู่ร่วมกัน และความรู้ (ประเวศ วะสี, 2549, หน้า 81-84)

3.2 หลักการพัฒนา หลักการพัฒนาตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, หน้า 140-178) ได้แก่

3.2.1 ระเบิดจากข้างใน ต้องสร้างความเข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาล่วงก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาผู้คนที่ยังไม่ได้มีโอกาสตั้งตัว

3.2.2 คุณธรรมเบื้องต้น 4 ประการ การสร้างฐานของจิตใจที่มั่นคง ประกอบด้วยคุณธรรมบุคคลที่มีจิตใจตั้งงาม มุ่งสร้างสรรค์สิ่งที่ดี มุ่งประโยชน์ส่วนรวม จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุข นำอยู่ คุณธรรมเบื้องต้นของบุคคลมี 4 ประการ คือ 1. การรักษาความสัตย์ 2. รู้จักข่มใจตนเอง การอดทน อดกลั้น 3. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และ 4. รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

3.2.3 การพัฒนาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม การดำเนินงานโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายด้าน ครอบคลุมทุกด้าน และเข้าถึงคนไทยทุกคน เพื่อพัฒนาคนที่ลำบากในสังคมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม สะท้อนถึงการสร้างความเป็นธรรมตามสังคมประชาธิปไตย อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนและชาติส่วนรวมได้

3.2.4 การพัฒนาสังคม หลักการพัฒนาสังคมตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ปิยนาด บุนนาค และคณะ, 2554, หน้า 18-23) ได้แก่ ธรรมนูญ ภูมิสังคม รู้ รัก สามัคคี องค์กรรวม บูรณาการและเชื่อมโยง ทำตามลำดับขั้น ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด และมุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก

4. นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อขับเคลื่อนสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มียุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 6 ยุทธศาสตร์หลัก และอีก 4 ยุทธศาสตร์สนับสนุน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) คือ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 3. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน 4. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 5. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 6. การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย 7. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ 8. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม 9. การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ และ 10. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีลักษณะเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาจึงได้น้อม

นำแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ การทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเรื่องการผลิตผสมผสานแนวพระราชดำริหรือทฤษฎีในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนี้ ได้รับการเผยแพร่ด้วยกระบวนการทางสังคมหลายรูปแบบเกิดเป็น “ศาสตร์พระราชา” แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะทางการเมืองการปกครองของไทย ดังที่วีรชาติ ไชยสาร (2549) ได้อธิบายไว้ว่า แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้ประเทศไทย มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรตามกรอบแห่งกฎหมายโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมได้อย่างมีศิลปะและมีความสง่างามเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นไปด้วยพระเมตตา และพระปัญญาที่แหลมและสุขุมรอบคอบ พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของบ้านเมืองภายใต้กรอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นการจรดโลงการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้คงอยู่ต่อไป พระปฐมบรมราชโองการ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท แนวพระราชดำริ และพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพอันแหลมคมของพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย ที่ทรงแสดงให้เห็นถึงหลักการในระบอบประชาธิปไตย การคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ รวมทั้งความห่วงใยต่อปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทรงดัดเตือนทุกฝ่ายทั้งในเรื่องการดำรงชีวิต ความซื่อสัตย์สุจริต การบริหารประเทศ และแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมือง ล้วนเป็นสิ่งที่คนไทย นักวิชาการ นักการเมือง รัฐบาลไทย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรนำไปเป็นหลักการและแนวทางในการปฏิบัติภารกิจของตนเองอย่างจริงจังให้เกิดผลต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤตและพัฒนาบ้านเมืองต่อไป นอกจากนี้ การประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่มากมาย เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้แก่ประเทศชาติ รวมทั้งบรรเทาทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วทั้งประเทศ พระราชกรณียกิจของพระองค์จึงไม่ใช่การคำนึงถึงประโยชน์ของพระองค์เองหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ซึ่งเป็นหลักการที่มีความสอดคล้องกับหลักการในระบอบประชาธิปไตยส่วนหนึ่ง ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นพระราชดำริที่เป็นหลักในการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน โดยความหมายว่า “พอเพียง” นั้น อาจให้ความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความพอเพียงและเหมาะสม โดยจะทรงเน้นถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่จะไม่ก่อให้เกิดความล้มเหลวด้วย พระองค์จึงมีพระราชดำริว่า ความว่า “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน” จึงเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยกับประชาชนและปัญหาของบ้านเมืองยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

ศาสตร์พระราชานี้เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมและประเทศชาติได้จริงบนพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศชาติที่ได้นำศาสตร์พระราชานี้ไปใช้จึงเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาอันจะนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืนโดยสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary research) โดยจะแสดงผลการศึกษานี้ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิเคราะห์เนื้อหาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2557 โดยบริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด จำนวน 162 หน้า โดยใช้แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดสหบท แนวพระราชดำริการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล
2. ศึกษาและรวบรวมพระราชปณิธาน พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับแนวพระราชดำริในการพัฒนาคนและสังคมไทย
3. วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวพระราชดำริ
4. วิเคราะห์ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา
5. สรุปและอภิปรายผล

ข้อตกลงเบื้องต้น การอ้างอิงตัวบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชง จะระบุชื่อผู้แต่งเป็น “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ” เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลทางบรรณานุกรม ส่วนเนื้อความอื่น ๆ จะใช้ว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” เพื่อให้สอดคล้องกับการเฉลิมพระปรมาภิไธยใหม่ เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2562

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการอ้างชาติบ้านเมืองของไทยจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ตามนโยบายของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชงนานถึง 19 ปี แตกต่างจากพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ เป็นช่วงเวลาก่อนที่สังคมไทยและสังคมโลกใกล้จะเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างถึงในปี 2540 อีกทั้งปี 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของการตีพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชง ทรงครองราชสมบัติเป็นปีที่ 50 และทรงเจริญพระชนมายุ 69 พรรษา พระองค์ทรงได้ประจักษ์ถึงปัญหา

ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง ทรงคิดค้นและทดลองจนมีแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน นำมาสู่การดัดแปลงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกตามสถานการณ์ทางสังคม พร้อมทั้งการเสนอแนวพระราชดำริที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้จริง ดังที่รัชนิกร รัชตรศรตระกูล (2560, หน้า 16) ได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อพิจารณาระยะเวลาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเริ่มค้นคว้าจนกระทั่งทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกสมบุรณ์ จะพบว่า เป็นระยะเวลาที่ยาวนานถึงเกือบยี่สิบปี ระยะเวลาที่ยาวนานในการพระราชนิพนธ์นั้น นอกจากจะมีเหตุมาจากความเอาพระทัยใส่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชนิพนธ์และทรงแก้ไขให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีความสมบูรณ์มากที่สุด

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นวรรณกรรมทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อคนและสังคมไทย เพราะได้เสนอหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากการคิดค้นด้วยพระราชปรีชาญาณแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

1. ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ มีดังนี้

การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้ “บันทึกและถ่ายทอด” แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงใช้ในการพัฒนาสังคมให้คนไทยและชาวต่างประเทศได้ศึกษาเรียนรู้ ผ่านเนื้อหาพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ดังนี้

หลักเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดหลักของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง คือ “พอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี” ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการประกอบกิจการงานและการใช้ชีวิตให้พบกับความสุขความเจริญที่แท้จริงยั่งยืน การกระทำความเพียรอย่างไม่ลดละของพระมหาชนกเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความพอเพียง ความพอประมาณ และความมีเหตุผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายและก่อให้เกิดความสุข พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เน้นเรื่องความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ดังปรากฏในความคิดของพระมหาชนก ความว่า “ด้วยว่าโภคะของสัตว์ทั้งหลายชื่อว่าสำเร็จด้วยความคิดมิได้ เพราะมิได้สำเร็จด้วยความคิด ฉะนั้น ควรทำความเพียรที่เดียวเพราะสิ่งที่มีได้คิดไว้ ย่อมมีแก่ผู้มี ความเพียร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 114) และในหลายตอนที่พระมหาชนกทรงเผชิญและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ แสดงถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งเกิดจากการมีพื้นฐานในเรื่องของคุณธรรม เช่น การเตรียมรับมือเผชิญกับพายุ การแก้ไขพันพุ่มมะม่วง 9 วิธีที่ถูกทำลายโดยชาวเมือง และการก่อตั้งปูทะเลียมหาวิทยาลัยเพื่อแก้ไขปัญหของสังคมที่มีสาเหตุมาจากการขาดความรู้ของ ผู้คน

หลักคุณธรรมเรื่องวิริยะและปัญญา วิริยะและปัญญาเป็นคุณธรรมที่เน้นย้ำในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ เป็นคุณธรรมที่จำเป็นอันนำไปสู่การประสบความสำเร็จของบุคคลในด้านต่าง ๆ ปรากฏผ่านเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ได้แก่ พระมหากษัตริย์น้อมอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และพระมหากษัตริย์ไม่ออกบวช แต่ปรารถนาจะตั้งปุถุชนมหาวิทยาลัย การดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ส่วนนี้แตกต่างออกไปจากอรรถกถาของมหาชนกชาดก แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดดังกล่าวอย่างเด่นชัดให้ผู้อ่านแต่ละวัยได้ศึกษาเรียนรู้ตามกำลังสติปัญญาของตนและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตตามความเหมาะสม

การดูแลสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการดูแลสิ่งแวดล้อม ทรงตระหนักว่า สิ่งแวดล้อมที่ดีสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของราษฎรและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย แนวพระราชดำริดังกล่าวปรากฏผ่านเหตุการณ์การฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีและภาพประกอบพระราชนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นว่า หากทำลายสิ่งแวดล้อม สิ่งมีชีวิตทั้งหลายก็จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้

ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา เหตุการณ์ที่ชาวเมืองมิลลาปรารถนาจะกินมะม่วง แต่กลับทำลายต้นมะม่วง แสดงให้เห็นว่า ผู้คนขาดทั้งความรู้ทางวิชาการและความรู้ทางธรรม พระมหากษัตริย์จึงปรารถนาที่จะก่อตั้งปุถุชนมหาวิทยาลัยให้เป็นสถาบันทางการศึกษา ช่วยให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและไม่หลงผิดในอวิชชา อันจะเป็นรากฐานที่เข้มแข็งของสังคม ความคิดดังกล่าวนี้เป็นพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทยที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงให้ความสำคัญมาโดยตลอด

แนวทางการใช้เทคโนโลยี การเพิ่มเติมเหตุการณ์ซึ่งไม่ปรากฏในอรรถกถาของมหาชนกชาดก ได้แก่ พวกพราหมณ์ได้ใช้เครื่องยันตกลทำลายและฟื้นฟูต้นมะม่วง แสดงถึงพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพราะอาจก่อให้เกิดโทษและประโยชน์ได้ และเหตุการณ์พระมหากษัตริย์พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี ในวิธีที่ 9 กล่าวถึงการทำชีววิธานสังเคราะห์หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมไทยในปัจจุบันตามพระราชดำริ คือ ต้องบูรณาการความรู้ดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกัน

การบูรณาการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทยแบบองค์รวมด้วยการบูรณาการสหวิทยาการ ความสำเร็จของการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์และความสำเร็จของการพิมพ์เผยแพร่พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์เกิดจากการบูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ได้แก่ วาทยกรรม โหราศาสตร์ ภูมิศาสตร์และแผนที่ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฟิสิกส์ เกษตรกรรม ศิลปะ จิตวิทยา ธรรมศาสตร์ และอักษรศาสตร์ หลักแห่งการพัฒนาเพื่อนำบุคคลและสังคมไปสู่ความสำเร็จและความสุขได้นั้นจึงเกิดจากการ บูรณาการสหวิทยาการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การอธิบายถึงแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้อธิบายแนวพระราชดำริเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างกระจ่าง ได้แก่

ความเพียรแท้หรือความเพียรที่บริสุทธิ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงอธิบายความเพียรที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ ทรงเรียกว่า “ความเพียรแท้” มีลักษณะ ดังนี้ ประการแรก เป็นการกระทำความเพียรโดยไม่มีจุดหมายหรือมุ่งหวังผลตอบแทน และ ประการที่สอง เป็นการกระทำความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ลด ละ และเลิกไปกลางคัน สะท้อนผ่านคำพูดของพระมหากษัตริย์ที่ตรัสตอบนางฉวีเมขลาให้ยอมจำนน ความว่า “ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และอันสิ่งแห่งความเพียร. เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่งเราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 68-69) และ “เมื่อบุคคลกระทำความเพียรทางกายและความเพียรทางใจ เราจักไปในที่นี้ จักเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเพียรแท้” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, หน้า 87-88)

การใช้ปัญญาแก้ปัญหาการกระทำ เนื้อเรื่องอรรถกถาหาชนกชาตกนำเสนอแนวคิดสำคัญ คือ ความเพียรและเนกขัมมะ แต่การดัดแปลงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความเพียรและปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชจริยวัตรและคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงยึดมั่นในการพัฒนาสังคมไทยมาโดยตลอด เรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่กระทำความเพียรท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน แสดงถึงความสำคัญของปัญญา บุคคลจะกระทำความเพียรโดยขาดปัญญาไม่ได้ จะต้องใช้ปัญญาควบคู่กับความเพียรเสมอ ในคราวที่ พระมหากษัตริย์ทรงตระหนักและใคร่ครวญได้ว่า เกิดพายุและเรือกำลังจะจม ไม่ทรงกล้าไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นชาวเรือคนอื่น แต่ทรงตั้งพระสติและไตร่ตรองด้วยพระปัญญา ทรงเตรียมพระองค์รับมือกับพายุร้าย ได้แก่ การบริโภค น้ำตาลกรวดเพื่อให้มีกำลังเพราะต้องทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร นำผ้าชุบน้ำมันมาพันรอบพระวรกายเพื่อช่วยให้ลอยอยู่ในน้ำ และป็นขึ้นไปบนยอดของเสากระโดงเรือเพื่อช่วยให้กระโดดไปได้ไกลที่สุด

วิถีแห่งความสุขที่เที่ยงแท้ในสังคัมภีร์สมัย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไม่ออกบวช แต่ปรารถนาที่จะก่อตั้งปูชนียสถานวิชิชาลัยเพื่อเป็นสถาบันการศึกษาให้แก่มหาชน ด้วยทรงมีพระราชดำริสื่อสารให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนในสังคัมภีร์สมัยได้เข้าใจถึงแนวทางการแสวงหาความสุขและการหลุดพ้นจากความทุกข์ที่สามารถปฏิบัติได้จริงโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง คือ การยึดมั่นในหลักของความวิริยะเป็นคุณธรรมพื้นฐานและเป็นคุณธรรมสำคัญในการใช้ชีวิต นอกจากนี้ บุคคลสามารถพบความสุขและการหลุดพ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องออกบวช แต่เป็นการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและเพื่อโลก ดังเช่น พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีเมตตาต่อชาวเมือง พระราชทานความรู้ผ่านการตั้งสถาบันการศึกษา

การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ เรื่องราวในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์หลายตอนได้นำเสนอแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงใช้ในการทรงงานแล้วประสบความสำเร็จ ก่อเกิดเป็นความสุขยั่งยืนแก่คนและสังคมไทย ควรที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนนำไปปรับใช้ในชีวิต เช่น *การทำหน้าที่* การให้ความสำคัญต่อพระราชภาระของการเป็นพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการขนานพระราชมณเฑียรนามว่า กษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก ทำให้พระองค์ทรงสามารถบำบัดทุกข์บำรุงแก่พสกนิกรไทยได้อย่างแท้จริง พระราชนิพนธ์นำเสนอแนวคิดเรื่องบุคคลทุกคนล้วนต้องทำหน้าที่ด้วยกันทั้งนั้น พระมหากษัตริย์เป็นแบบอย่างของบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนทั้งในฐานะมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตนและฐานะพระมหากษัตริย์ที่ต้องปกครองบ้านเมือง หากบุคคลในสังคมทุกคนทำหน้าที่ของตนอย่างไม่บกพร่อง ทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ ก็จะทำให้กิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ นำมาซึ่งความสุขในระดับปัจเจก อีกทั้ง ทำให้สังคมส่วนรวมยังดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้า การทำหน้าที่เป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่ทุกคนควรได้ตระหนักและยึดถือปฏิบัติในบริบทสังคมร่วมสมัย

2. ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เนื้อหาและองค์ประกอบในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้ทำให้เกิดความเข้าใจและแสดงแบบอย่างที่ดีสอดคล้องกับแนวทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ มีดังนี้

การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์แสดงถึงแบบอย่างการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่

การปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พระมหากษัตริย์และตัวละครเอกหลายตัวเป็นแบบอย่างของผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น พระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของมนุษย์ในอุดมคติ เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมโดยเฉพาะการเป็นผู้มีวิริยะอันยิ่ง อีกทั้ง คุณลักษณะของการเป็นผู้มีจิตสาธารณะของพระมหากษัตริย์นั้นเด่นชัดมาก ดังที่ทรงปรารถนาตั้งปูทะเลียมหาวิทยาลัยเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น นอกจากนี้ อุทิศพราหมณ์มหาศาล เป็นแบบอย่างของผู้เพียบพร้อมด้วยสติปัญญา และได้นำสติปัญญาของตนเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคม มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง และสะท้อนคุณลักษณะของผู้มีจิตสาธารณะจากการให้ความร่วมมือจะช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ตั้งปูทะเลียมหาวิทยาลัยให้สำเร็จตามพระราชปรารภ

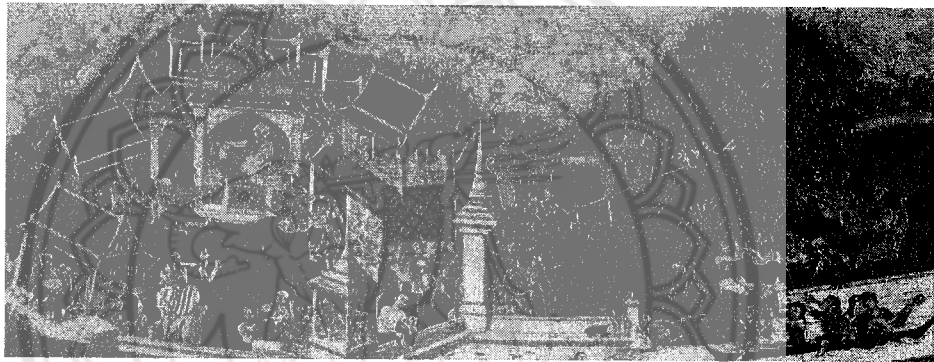
การพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มีคุณค่าในแง่ของการพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า แนวคิดที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ ได้แก่ ความรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องและสร้างความสุขสงบให้เกิดขึ้นในสังคมได้ สะท้อนผ่านเหตุการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นชาวเมืองทำลายต้นมะม่วง ทรงพิจารณาเห็นว่าชาวเมืองขาดความรู้ จึงมีพระราชปรารภก่อตั้งปูทะเลียมหาวิทยาลัย อีกทั้ง ความสำเร็จในชีวิตของพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นได้จากทักษะชีวิต และการมีความรู้ที่ตัวอย่างรอบด้าน แล้วรู้จักบริหารจัดการทักษะและความรู้ต่าง ๆ ได้จนเกิดประสิทธิภาพ

การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้เสนอแบบอย่างการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579) ได้แก่

การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ประเด็นดังกล่าวนำเสนอในพระราชนิพนธ์อย่างน่าสนใจ ผ่านทั้งเหตุการณ์ในเรื่องและภาพประกอบพระราชนิพนธ์ ต้นมะม่วงในพระราชนิพนธ์เป็นสัญลักษณ์แทนทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อถูกทำลายโดยชาวจิตอนุรักษ์ของมนุษย์ ย่อมนำมาซึ่งหายนะของสังคม จึงจำเป็นต้องรักษาฟื้นฟู ดังการพระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีของพระมหาชนก เพื่อให้ประชาชนทุกคนในเมืองมิถิลาได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน

การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 33 สะท้อนปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะลงแหล่งน้ำจนทำให้เกิดการเน่าเสีย การขาดสำนึกและความรู้ในการดูแลสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมเป็น “เมืองอวิชชา” อันเกิดจากความลุ่มหลงหรือโมหะของคนที่หลงใหล จึงต้องขจัดลักษณะอันเป็นอวิชชาให้สิ้นไป

ภาพที่ 1 ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 33

การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เหตุการณ์ชาวเมืองมิถิลา กับพราหมณ์เมืองจัมปาเกต่างร่วมมือกันทำลายต้นมะม่วง พวกพราหมณ์ได้ใช้เครื่องยันตกลทำลายต้นมะม่วง จนต้นมะม่วงโคนล้มลง ต่อมาพราหมณ์เหล่านี้สำนึกได้ จึงใช้เครื่องยันตกลมาใช้ฟื้นฟูต้นมะม่วงแทน พฤติกรรมดังกล่าวของชาวเมืองมิถิลาและพราหมณ์เมืองจัมปาเก แสดงถึงความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

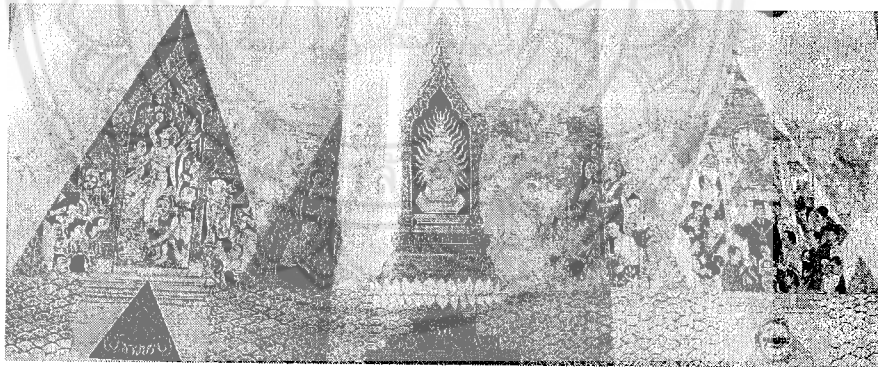
การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีเนื้อหาเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งตามแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ได้แก่ การรักษาความมั่นคงภายใน เพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ เนื้อหาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ของพระราชนิพนธ์ มีส่วนต่อการธำรงไว้ซึ่งสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดการรักษาความมั่นคงภายในและความสงบในสังคมไทย พิจารณาได้ ดังนี้

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของความเป็น “ชาติไทย” การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเพื่อพระราชทานเป็นของขวัญแก่

ประชาชน จึงช่วยเสริมสร้างศรัทธาและความจงรักภักดีจากพสกนิกรต่อสถาบันชาติและพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น และถือว่า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติตามธรรมเนียมที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมักจะมีอุปถัมภ์วรรณกรรมในชาติหรือ ทรงเป็นผู้พระราชนิพนธ์วรรณกรรม โดยเฉพาะการอุปถัมภ์หรือการพระราชนิพนธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนา อันก่อให้เกิด ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

เนื้อหาและการเผยแพร่พระราชนิพนธ์ เนื้อหาหลักของพระราชนิพนธ์มีที่มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก การนำเสนอ แนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ กรรม พระโพธิสัตว์ ธรรมราชา การเคารพเทิดทูนธรรมชาติในฐานะครูผู้สอนธรรมะ และความวิริยะ ช่วยส่งเสริมธำรงพระพุทธศาสนาให้งอกงามในจิตใจ นำมาสู่ชีวิตที่ดีงามของผู้อ่าน อีกทั้งการนำเสนอตัวละคร พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีสถานภาพเป็นพระโพธิสัตว์ที่กำหนดเป็นพระมหากษัตริย์ ล้วนส่งผลต่อการสร้างศรัทธาทั้งต่อสถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนี้ ลักษณะการแต่งที่มีการคัดคาถาภาษาบาลี การเลือกใช้คำภาษาบาลี และสันสกฤต ตลอดจนการแทรกอักษรเทวนาครี อันเกี่ยวข้องกับการกำเนิดและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาช่วยคงศรัทธาอัน สูงส่งต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยไว้ได้

ภาพประกอบ ภาพประกอบที่ผ่านพระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตรมาอย่างละเอียดรอบคอบ แสดงถึงความสำคัญของสถาบันหลักของชาติและความสัมพันธ์ของสถาบัน หลักทั้ง 3 สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ไว้ด้วย เช่น

ภาพที่ 2 ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 37

ภาพประกอบบทพระราชนิพนธ์ บทที่ 37 แสดงถึงคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญของการธำรงไว้ซึ่ง สถาบันหลักทั้ง 3 สถาบัน การจัดเมืองอริยชาติให้สิ้นไปนั้น ต้องใช้คุณธรรมเรื่องวิริยะเป็นพื้นฐาน เพื่อให้ชาติและบ้านเมือง เกิดสำนึกเรื่องการอนุรักษ์และนำสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ ผู้นำ หรือ เป็นแบบอย่างของการ ประพฤติปฏิบัติ

การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้เสนอแบบอย่างอันเป็นแนวทางป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ เพื่อให้สังคมไทยมีวินัย โปร่งใส และยุติธรรม ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ พิจารณาได้จากพฤติกรรมของอำมาตย์ชั่วร้ายที่กราบทูลความเท็จต่อพระอริราชชนกกว่า พระมหาอุปราชา คือ พระโปลชนกคิดไม่ซื่อต่อพระองค์ สะท้อนพฤติกรรมของข้าราชการที่ทุจริต ประพฤติมิชอบ และขาดความโปร่งใส นำมาซึ่งความวุ่นวายของบ้านเมืองจากการทำสงครามระหว่างพระอริราชชนกและพระโปลชนก จนพระอริราชชนกต้องสิ้นพระชนม์ จากเหตุการณ์ในตอนนี้แสดงให้เห็นว่า การสร้างความสงบสุขส่วนรวมในบ้านเมือง ภาครัฐ และบุคคลทั่วไปจะต้องยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล และช่วยกันป้องกันการทุจริตมิชอบ นอกจากนี้ ในเหตุการณ์ที่พระอริราชชนกตั้งจิตอธิษฐานจนหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการในขณะที่ถูกจองจำ ได้เน้นย้ำถึงคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส อันจะเป็นพลังขับเคลื่อนความผาสุกในสังคม และตัวละครอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเป็นตัวละครที่เป็นแบบอย่างของผู้ที่ประพฤติชอบ ดำรงตนในความซื่อสัตย์ มีวินัย และมีความโปร่งใส อุทิจจพราหมณ์มหาศาลมีบทบาทสำคัญช่วยให้พระมหาชนกฟื้นฟูดันมะม่วงได้สำเร็จ อีกทั้งช่วยให้พระมหาชนกตระหนักได้ว่า ต้องก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชาลัยในเมืองมิลิลา และเป็นผู้ช่วยในการก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชาลัยจนกว่าจะสำเร็จ อุทิจจพราหมณ์มหาศาลยังไม่เคยแสวงหาประโยชน์ มิชอบเฉพาะตน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ทุกหน่วยงานในสังคมและปัจเจกบุคคลควรยึดถือปฏิบัติตาม

ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจเรื่องความร่วมมือกับภูมิภาคและนานาชาติเพื่อสร้างความมั่นคงในทุกด้านที่เกี่ยวกับเรื่องความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ สิ่งที่แสดงผ่านพระราชนิพนธ์ ได้แก่ การแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จใด ๆ เกิดขึ้นได้มาจากความร่วมมือของทุกคน ความสำเร็จแห่งการบำเพ็ญ วัริยบารมีของพระมหาชนกเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของบุคคลหลายคน ได้แก่ พระราชมารดา พระอินทร์ นางมณีเมขลา พระนางสีวลี อุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ และชาวเมืองมิลิลา ในประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาเห็นได้ชัดเจนจากอุทิจจพราหมณ์มหาศาลและลูกศิษย์ซึ่งเป็นชาวเมืองจัมปาเกะได้ช่วยเหลือพระมหาชนกในการพัฒนาเมืองมิลิลาจากเมืองอวิชชาให้เป็นดินแดนไม่สิ้น คนดี ทั้งการฟื้นฟูดันมะม่วง 9 วิธี และการก่อตั้งปูทะเลียมหาวิชาลัย แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างประเทศ เพราะสังคมใด ๆ จะเจริญอย่างโดดเด่นโดยที่สังคมอื่นเสื่อมโทรมนั้นย่อมเป็นไปได้ ทุกสังคมจำเป็นจะต้องเจริญก้าวหน้าไปอย่างพร้อมเพรียงกัน อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนโดยแท้จริงตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

สรุปผลการวิจัย

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ ได้แก่ 1. การเสนอแนวพระราชดำริที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคมไทย 2. การอธิบายแนวพระราชดำริให้คนทั่วไปเข้าใจ และ 3. การชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกยังมีส่วนขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลด้วยการสร้างความ

เข้าใจและการเสนอแบบอย่างตามแนวทางในกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เด่นชัด 5 ด้านจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมด 10 ด้าน ได้แก่ 1. การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง 4. การบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตมิชอบ และธรรมาภิบาลในสังคมไทย และ 5. ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. **แนวคิดวรรณกรรมกับสังคมและแนวคิดสหทกกับการศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้กว้างขวาง**
พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นวรรณกรรมที่มีบทบาทในสังคมตามพระราชประสงค์ของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ คือ การบันทึกแนวพระราชดำริอันทรงคุณค่าเพื่อให้คนไทยและชาวต่างชาติได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ แม้พระองค์สวรรคตแล้ว หากแต่แนวพระราชดำรินี้เป็นความจริงแท้ และเป็นเครื่องมืออ้างอิงความสุขแก่ชาติบ้านเมืองไทยมายาวนานกว่า 70 ปี ก็ยังคงดำรงอยู่เป็นอมตะในสังคมไทย นอกจากนี้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังช่วยขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาประเทศชาติตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างวรรณกรรม และวรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม ตามแนวคิดวรรณกรรมกับสังคมดังที่ตรีศิลป์ บุญขจร (2547, หน้า 5) ได้อธิบายไว้ โดยเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ใช้วรรณคดีพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคำสอน ชี้นำสังคม และปกครองคน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในบริบทสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น การพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิภคาของพญาสิทธิ การแต่งเรื่องมหาชาติคำหลวงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเชื่อว่าพระองค์เองทรงพระราชนิพนธ์กัณฑ์เทศพร และในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หนังสือพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และบทเพลง พระราชนิพนธ์ของพระองค์ก็ได้ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อชี้นำ สังสอน และปกครองบ้านเมืองเพื่อนำไปสู่การสร้างศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งสร้างสันติสุขและความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นกับบ้านเมือง

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ยังมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม แม้ผู้ทรงพระราชนิพนธ์จะนำเรื่องพระมหากษัตริย์มาจากพระมหากษัตริย์ในอรรถกถาชาดก แต่แนวพระราชดำริและพระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศเป็นปัจจัยที่ทำให้ทรงดัดแปลงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ให้แตกต่างกันไป อนึ่ง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ที่เสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ในเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ของหนังสือเป็นลักษณะร่วมที่พบได้พระราชนิพนธ์เรื่องอื่นของพระองค์ เช่น เรื่องติโต แสดงแนวคิดลักษณะของผู้ผู้นำ คือ การมีกายและใจที่ขยันหมั่นเพียร มีวินัยในตนเอง และมีบุคลิกลักษณะแข็งแกร่ง (กุสุมา รักษมณี, 2559, หน้า 307-329) แนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เช่นกัน แนวคิดสหทกจึงทำให้ศึกษาวรรณกรรมได้ลึกซึ้งและเข้าถึงเนื้อหาวรรณกรรมได้มากขึ้นตามที่วิวัฒน์ อินทรพร (2561, หน้า 153) ได้อธิบายไว้

2. **พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริ** พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นระยะเวลาถึง 19 ปี ทำให้ทรงได้ดัดแปลง

พระราชนิพนธ์โดยสอดคล้องกับสังคมและสถานการณ์ของสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งนี้ แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรม พระพุทธศาสนา ยังมีลักษณะเป็น “อภาลิโก” แนวพระราชดำริที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกจึงสามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาสำหรับสังคมไทยและสังคมโลกได้ตลอด การสร้างสรรคพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกได้เป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการพัฒนาสังคมไทยตามพระราชปณิธาน เนื้อหาในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกที่ได้บันทึกพระราชดำริสำคัญ การอธิบายพระราชดำริให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และการชี้ให้เห็นแนวพระราชดำริที่ใช้ได้จริงและประสบความสำเร็จ พระราชดำริที่ทรงคุณค่านี้จึงทำให้นักหนังสือพระราชนิพนธ์เป็นของขวัญพระราชทานอันประเสริฐ ผู้อ่านสามารถนำสาระต่าง ๆ มาใช้เป็นหลักชัยแก่ชีวิตตนเองและสังคมไทย อีกทั้งสามารถยึดถือเป็นแนวทางพัฒนาสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืนต่อไปได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, หน้า 73-109) เขียนบทความเรื่อง “พระมหาชก: คำสอนจากพ่อ” ที่ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระราชนิพนธ์เผยแพร่ นับว่าเป็นยุทธศาสตร์แห่งการเผยแพร่แนวพระราชดำริเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องเริ่มจากการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติต่อไป สังคมไทยยังมีปัญหาเรื่องการพัฒนาไม่ถูกทางขาดปัญญา ขาดความเพียร ดังนั้น แนวพระราชดำริทั้งโดยตรงและแฝงนัยในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ น่าจะเป็นแนวทางที่คนไทยทุกคนน้อมนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังให้เกิดผล

3. พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกปรากฏทฤษฎีแห่งการพัฒนาอันเป็นแนวทางการพัฒนามาตรหลักสากล ได้แก่ ทฤษฎีแห่งการพึ่งตนเอง ความเพียรอันบริสุทธิ์ สร้างเศรษฐกิจจริงด้วยงานหรือความเพียรอันบริสุทธิ์ และการปฏิรูปการเรียนรู้ของมนุษย์ให้หลุดพ้นจากอวิชชาเพื่อไปสู่การพัฒนาที่แท้ (สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, 2543, หน้า 174-179) พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกจึงมีเนื้อหาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความเข้าใจและแสดงแบบอย่างที่สุดคล่องและสัมพันธ์กับแนวทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาหลายประการให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เข้าใจได้ไม่ยาก ดังนั้น การส่งเสริมให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกยังคงดำรงอยู่และแพร่หลายในสังคมไทยจะเป็นแนวทางสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาของคนและสังคมไทยตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) การพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นระยะเวลานานถึง 19 ปี ทำให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงทราบถึงปัญหาอันแท้จริงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของสังคมไทย จากการเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศไทย รวมทั้งการที่ทรงได้คิดค้นวิธีการแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างได้ผล เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการศึกษา ส่งผลให้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกโดยทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับสถานการณ์และเหตุการณ์ ทั้งนี้ ระยะเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร ก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ในปี 2540 ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นตั้งแต่ความรุนแรงในระดับน้อยจนลุกลามแก้ไขไม่ได้ สถานการณ์ทางสังคมเช่นนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงตระหนักและเข้าพระราชหฤทัยปัญหาอย่างแท้จริง จึงได้ทรงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก ด้วยเหตุนี้ แนวพระราชดำริที่พระองค์ได้ปรับและดัดแปลงจาก

ขาดกให้มีลักษณะร่วมสมัยซึ่งใช้เวลาประพันธ์ 20 ปีก่อนนี้ จึงสามารถคาดการณ์ว่านำไปใช้ได้ไปอีก 20 ปีข้างหน้า ดังเช่น ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาเกี่ยวกับศักยภาพของมนุษย์ อันเป็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของสังคมไทยมานานซึ่งสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์และแนวคิดที่สัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศไทยนี้สอดคล้องกับที่ ปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร (2549) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระมหากษัตริย์: การพัฒนาประเทศไทยในกระบวนทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญคือความสอดคล้องเชื่อมโยงของสาระแฝงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์กับการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ สามารถสร้างความเข้าใจพื้นฐานและชี้ให้เห็นตัวแบบการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในฐานะที่เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาชุดหนึ่งที่มีอยู่จริง โดยอาศัยการมองเห็นให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้งหมดของชีวิตและธรรมชาติที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มุ่งจัดการระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชีวิตให้มั่นคง ยั่งยืนโดยอาศัยพื้นฐานความพอดีของจิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านเนื้อหา แนวคิด และภาษาวรรณศิลป์ อีกทั้งมีบทบาทต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ จึงขอเชิญชวนคนไทยทุกท่านได้อ่านและศึกษาเรียนรู้ตามกำลังสติปัญญา รวมทั้งส่งเสริมการอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ให้แพร่หลาย อันจะช่วยขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและส่งเสริมการพัฒนาประเทศได้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยจากเรื่องพระมหากษัตริย์ที่ดัดแปลงไปจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ เช่น หนังสือการ์ตูน การ์ตูนแอนิเมชัน ละคร และควรศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์เปรียบเทียบกับเรื่องพระมหากษัตริย์ฉบับอื่น ๆ เพื่อให้เห็นลักษณะเด่นและคุณค่าของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์อย่างกว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กุสุมา รักขมณี. (2559). พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ของขวัญพระราชทานสำหรับปวงชนชาวไทย. ใน *กุสุมาวรรณมา 6: วิถีวารประพันธ์* (หน้า 307-329). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). *ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระบรมราชโองการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวน. (2559). *เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์ อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). *นวนิยายกับสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2549). *พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร (2549). *พระมหากษัตริย์ : การพัฒนาประเทศในกระบวนการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ*. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (2554). *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- ภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2557). *พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่อง พระมหากษัตริย์* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- รัชนิกร รัชตกรตระกูล. (2560). *เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในสื่อร่วมสมัย*. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตุลาคม 2560.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2552). พระมหากษัตริย์: คำสอนจากพ่อ. ใน *จากเก่าสู่ใหม่ วรรณศิลป์ไทยไม่ล้าสมัย* (หน้า 73-109). กรุงเทพฯ: ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัชรวิทย์ ชาญสาร. (2549). *พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย*. สืบค้นเมื่อ 31 สิงหาคม 2562 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title>
- วีรวัฒน์ อินทรพร. (2561). *วรรณคดีวิจารณ์*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาบันราชภัฏนครสวรรค์. (2543). *การประชุมสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาครุภาษาไทยของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: ธนรัชการพิมพ์.
- สมบัติ กุสุมาวดี. (2558). ถอดรหัส "พระมหากษัตริย์" จากมุมมองด้านการพัฒนามนุษย์และองค์การ: อัจฉริยภาพอันสร้างสรรค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ใน *เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์* (หน้า 107-113). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2560 จาก <http://www.nesdb.go.th/download/plan12>

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). *หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท*. กรุงเทพฯ: ด้านสุชากรพิมพ์.

ภาคผนวก ข.

ตารางสรุปกิจกรรมและผลผลิตจากโครงการวิจัย

รหัสโครงการ: R2562C006

ชื่อโครงการ : พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการอ้างชาติและอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย

ระยะเวลาโครงการ: 15 พฤศจิกายน 2561-31 พฤษภาคม 2563

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ
<p>1. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างชาติจากการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (พ.ศ. 2560-2579)</p> <p>2. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีต่อการอ้างอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย</p>	<p>บทความตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติเพื่อถ่ายทอดผลการวิจัยสู่นักวิชาการในระดับชาติ</p>	<p>การตีพิมพ์บทความวิจัยเรื่อง “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนแนวพระราชดำริและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563)</p>